Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

HALLANDS WAPEN
G. Biurman sculp.

HALLANDIA ANTIQUA & HODIERNA,

Thet är:

Hallands,

Et

Af Götha Rikets Landskaper,

Historiska-Beskrifning,

Framställandes

Ifrån ålsta in til wåra tider,

Theß Belägenhet, Land-Hushålning, Inbyggarnes Seder, Krigs-Inrätningar, hwad Krig ther warit, Städernas Anläggningar, Handel och Wandel, Gamla Minnes-Tekn, Runstenar, hwarje Härads-Beskrifning, med hwad theruti förekommer;

Tjenande

Til Landets förbättring,

Och theraf följande ymniga Närings-medel;

Hwarwid fogas,

Land-Chartor, och andre thertil hörande wäl stuckne Kopparstycken.

Af

JACOB RICHARDSON,

Assess. wid Kongl. Maj:ts och Rikssens *Antiquitets Archivum.*

STOCKHOLM,

Tryckt hos LARS SALVIUS. År 1752.

GÖTEBORGS HÖGRE ELEM. LÄROW. BIBLIOTH.

Then Stormäktigste Konung

KONUNG

ADOLPH FRIEDERICH,

Sweriges, Göthes och Wändes Konung, m. m. m.

Arfwinge til Norrige, Biskop til Lübeck, Hertig til Schleswig-Holstein, Stormarn och Ditmarschen, Grefwe til Oldenburg och Delmenhorst.

Min Aldranädigste Konung!

Stormäktigste Aldranådigste Konung!

Til Eders Kongl. Maj:t Aldranådigsta Milda Wälbehag framgifwer jag i diupesta underdånighet Beskrifning om Halland; Et af Götha Rikes Landskaper; lydande under Eders Kongl. Maj:t Nådigsta Hulda Konunga Wälde.

Utom

Utom Historien alt ifrån Hedenhös; grundad å urgamla Minnes-Tekn; wises ock korteligen Landets forna och nu warande Tilstånd, hwarutur anledning tages til at upsöka Medel, som tiäna icke allenast med Tiden at återställa Landets förlorade förmåner, utan ock med nyttiga Inrätningar them at öka och förbättra, såsom skönjas lärer af the återstående Twänne Delar.

Hwad i så måtto af mig under Tiänstgörandet wid **Kongl. Maj:t** och Rikens Antiquitets Archivum uhtarbetadt blifwit, kommer **Eders Kongl. Maj:t** Nådigsta Milda Hägn såsom et Publiqt Wärk at underställas. Therutinnan lära finnas uhttekningar til en och annan grundanlägning för Landets upkomst uti åhtskillig afwel, hwarigenom Handels- och Nährings-Rörelser kunna stadgas Inbyggarna til wählmägo, och följachteligen Riket gemensamt til Styrkio.

Eders Kongl. Maj:t Högstpriseliga Nådigsta Milda Wählbehag för alt thet, som länder til Rikets Högstönskeliga och beständigt tilwäxande wählmägo: lämnar ock mig uti djupesta wördnad underdånigst förtröstan, at thetta mit arbete åfwen må uti Högstpriselig Aldranådigst Mild **Kongl.** Åtanka komma at uptagas.

Wid mit Tiänstgörande nu snart Trettio fyra åhr från **Kongl.** Fulmakt, och in moht fulla aderton åhr wid **Kongl. Maj:t** och Rikens Antiquitets Archivum har jag esomoftast kommit at sakna Then Kongl. Nåde-Belöning med Befordran, som plägar följa wid långligt troget Tiänstgörande.

Ehuru swårt sådant måst wara, så i anseende til god Embets-frägd, som thermed förknippad Timlig wählfärd; bör dock **Eders Kongl. Maj:ts** Högstpriseliga Aldranådigsta

Mild-

Mildhet lämna mig uti djupesta wördnad underdånigsta hugnesamsta förhopning, at efter Eders Kongl. Maj:t Aldranådigsta Wälbehag blifwa omsider Befordrad, hwar efter befunnen Embets förmågo mig underdånigst Tiänstgörande aldranådigst skulle ombetros.

Uti djupesta underdånigsta wördnad, och Submission til dödsstunden framhärdar

Stormäktigste, Aldranådigste Konung, Eders Kongl. Majestets

Underdånigste, och Tropliktigaste Tiänare, och Undersåhte

JACOB RICHARDSON.

Til

Rikſens Högloſl. Ständer.

Thn för Rikſens Högloſl. Ständer bör jag med ödmiukeſta wördnad framgifwa Thenna Förſta Dehlen af Hallandia Antiqva & Hodierna, ſåſom en Början af et wärk jag under Tiänſtgörandet wid Kongl. Maj:ts och Rikſens Antiqvitets Archivum utarbetat.

Wid näſtledna Riksdag hafwa Rikſens Högloſl. Ständer icke allenaſt Hög-gunſtigt behagat gilla then härtil upgifna Planen, utan och medelſt Reſemedels tilordnande förhulpit mig i ſtånd then ſamma at fulborda, hwarföre hwad ſom utkommer, Rikſens Högloſl. Ständer i ſå mått får tilägnas.

At wara i Ämbets-Rörelſe til Rikets nyttiga Tiänſt, efter hwad förmågo kunnat förwärfwas genom idkeligt, både arbet och koſtnad uti yngra åhren; kan wähl icke annorlunda anſes, än för ſanſkyldigt underſåtare Lif med god Tiänſtefrägd. Men hwad mig i ſå mått händt, är af inkomna Handlingar nogſamt bekant: och hwad ſwär påfölgd af alt thetta warit, och än föreſtår, är äfwen lät at uträkna. Imedlertid blir mig någon hugnad theraf, at min ämbets frägd icke aldeles kommit therigenom at bort twina och uhtdö.

Til

Til widare min undersåteliga arbetsamhets förfrämjande, har hos Kongl. Maj:ts jag underdånigst wågat mig til at upgifwa hwad här til tiäna kunde. Thet har ock af Hans Kongl. Maj:t med så Aldranådigst Högstpriselig Mildhet kommit at anses, at Riksens Höglofl. Ständers Secreta Utskot fådt thet under Skärskådan. Enär nu utj Högtgunstigt öfwerwägande warder uptagit, at intet arbete utur min hand kommit, som ju både nu, ock framdeles lärer finnas tiäna thet almänna til godo; bör jag jämwähl ödmiukast förhoppas, at theraf tillika med långligt Tiänstgörande blifwa så aldeles bewekande skähl, til at heller understödias, än lämnas hielpelös uti hwad jag efter undersåtelig Skyldighet bör, ock kan alt framgent göra Tiänst, Höga Öfwerheten til Aldranådigst Wählbehag ock Fäderneslandet til nytto. Hwilket alt hos Riksens Höglofl. Ständer jag ödmiukast nu anmäler til Höggunstigast Benägen Åtanka, ock Befrämjan.

Uti oaflåtelig wördnad framhärdar jag

Riksens Höglofl. Ständers

Ödmiukaste Tiänare

JACOB RICHARDSON.

*** *** ***

Förehahl.

Wid thetta tilfället torde warit tiänligt gifwa någon omständelig kundskap om första *Antiquiters* Inrätningen här i Riket; hwad ansenliga förmåner the Tiänstgörande haft, så i anseende til them sielfwa, som theras Wärks framskaffande å Trycket med hwad mehra här wid wore at märka. Men thet alt blefwe widlyftigare än Tid och Rum thet nu tilstädja, hwarföre korteligen allenast bör omtalas hwad *Antiquitet* har at innebära.

Hos the *Romer*ska Skribenter har al Uhr gammal *Historie* med hwad ther under begripes hetat *Antiquitas*, then the och kalladt *Fabuloſa*, full med Fabler: Icke therföre som skulle then samma beſtådt af idel *Fabel*, som ägde alsingen *Hiſtoriſk* Sanning, utan at thes Sanfärdiga Innehåld å nu sagda sätt framstältes. Samma beskaffenhet är med wår Nordiska uhrgamla *Hiſtorie*, hwaraf slutas kan, thet i uhråldsta tider nästan almänt warit i så måtto göra sit Folks bedrifter theſto mehra undersamma, och minneswärdiga.

Therigenom blifwer wähl öfta *Hiſtorien* mörk, dock utan at hon therföre råkar i mindre trowärdighet, enär Personernas så egna, som andras Samtida ätte leder i redig ordning förekomma. En *Hiſtoriſk Fabel* är och mehrendels så beskaffad, at anledning theraf fås til at finna på hwad ther under höljes; Hwarutinnan och thenna skiljer sig aldeles från andra orimliga, och alsingen Sanning uhrmärkande *fabler*, upfundna allenast såsom Sturleson talar: Söguliothum, er menn hafa haft til skämtaner ser: Sago rim som man brukar til Tidsfördrif. Således kan wår Nordiska *Hiſtorie* med samma witsord, som the gamla Grekers och Romares, gå långt tibaka uti Tidsens höga ålder: och änskönt then icke päliteligt skulle kunna drifwas så wida fram som the andras, kan dock skönjas af åhtskilliga omständigheter, ehuru mörka the ehjest äro, at then icke bör stadna mycket längt therefter. Ty liknelſe wis at tala, är här wid samma beskaffenhet, som med them hwilka på et ganska högt berg kunna se långt uhröfwer Land, Haf och Öijar: hwad aldralängst borto ligger, förskiuter sig så för ögnesynen, at thet helre liknar moln än något Land. Men omständigheterna wid sielfwa luften, och orternas belägenhet bewisa nogsamt, at sådant är et stycke helre Jorden, än Luften tilhörigt, skönt man ther icke kan blifwa närmare kunnig om thes rätta beskaffenhet och läglighet. Månne icke mycket i urgamla *Hiſtorien* förekommer, som å sätt som nu sades får tagas?

Uti the gamla Grekers och Romares Skrifter finnes mycket om the *Schyter* och *Ægyptier*, innan både Greker och Romare kommit i *Hiſtorien* til någon synnerlig namnkunnighet.

När nu the Nordiske Folken altid warit häldne för *Schytiſkt* folkeslag, låter them ej heller skäligen kunna betagas sin dehl uti thet, som thes som i uhrgamla *Hiſtorien* tilägnas; och änskönt sådant omögligen står til fullo at uhtredas uti en och annan omständighet, kan dock icke orimligt theraf slutas, at wår Nords första Inbyggare måste warit mehrendels Samtida med *Schyterna*: men therwid måste man och stadna, til thes wåra äldsta handlingar, och minnesmärken skaffa något mehra lius wid åföljande tiden; uti hwilkens höga ålder thet samma sträcker sig nog långt tibaka.

Af hwad här korteligen anmärkes blir lätt at sluta, hurudan grund och ståhl antingen til Sanning, eller Sannolikenelse, eller ock idelt twifwelsmåhl kan wara wid et ock annat, som i thetta wärket handlas om. Ty så mycket möjligt warit, undersökes, ock pröfwes alt efter hwarje måhls förefundna omständigheter, på thet hwad sannast är, ock blifwa kan må upfinnas.

Å samma sätt förfares wid alt hwad i senare in til nu warande tider kan inlöpa, öfwer hwilket man med al flit wil stadna uti the owäldugsta omdömmen, som sielfwa sakernas beskaffenhet kan styrka til, ånskönt ther samma icke så aldeles skulle instämma med thet, som föruht härom fins af andra wara upteknadt.

Jag bör så mycket säkrare förhoppas, at ingen läret skäligen kunna blifwa häröfwer mislynt, som jag för min dehl med nöje mohttager, hwad närmare uplysning kunoe framgifwas om et ock annat måhl, hwar efterrättelsen för mig, antingen utur Handlingar, eller berättelser, munteliga ock skrifteliga, icke funnos så aldeles pålitelig. Ty ehuru ändamåhlet wid alt hwad som har aldraminsta liknelse af *Historie*, är at följa hwad måsta Sanning å daga lägger, står dock sådant för wissa omständigheters skul icke alltid at strax winnas, ehwad flit ther å anwändes.

I wåra tider har upkommit, ock nästan öfwer alt så In-som uhrtrickes blifwit almänt frågomåhl om watnhögden i forna, ock thes aftagande i senare Tider. Thetta som kan icke annat än ganska mycket röra så wår, som andras uhrgamla *Historie*, har gifwit anledning af the förekommande *Historiska* händelsers jämförande med sielfwa Lands Belägenheten, ock ther samma städes warande Minnes-Teckn, at pröfwa, huruwida en sådan Sag thermed kan instämma. Härtil har jag ock långt förr än samma sak kommit så starkt moht ock med at drifwas, blifwit styrkt af framledne Her Ärke-Biskoppen *Doctor Eric Bentzelius*, som höll för en ganska angelägen sak *Historien* til säker grund, at granneligen undersöka, hurudan liknelse wore wid Hallandska Stranderna om Wästersiöns stigande eller fallande. Så wida möjligt warit, har man befliitat sig om at efter förefundna ståhl wisa hwad här fins pålitteligast.

Nu nämde Minnesmärken, som här til witne åtopas, har jag sielf tillika med ther öfriga landet tilhörigt å ställen afritat, undantagande Ekerslund, som Her Probsten ock Kyrkoherden *Mag. Brøge Geometricæ* låtit aftaga: Hwilket alt är icke annorlunda beskrifwit ock ritat, än ther wärkeligen för allas ögon läret befinnas.

Wid the Kopparstycken, som nu omtalas, har man förmodat, at uraf them som höra til Halland uti *Svecia Antiqua & Hodierna*, kunna få Landskapets wapn, *Prospecterna* af Kongsbacka, ock Warberg, therigenom at öka Wärkets Prydnad. Men som öfwer al förmodan samma Plåtar icke kunnat til aftryk utelämnas, har man bordt sådant anföra til skälig undskyllan för thet samma *Tabeller* efter anwisningen icke kommit at följa nu med wärket, ehuru gärna man thet önskadt. Men som thenna Första Dehlen, hwilken tillika med the återstående twänne dehlar, läret näpligen uhrgöra 3 fingers tiokt band; blifwer alt för swag til at komma uti rät inbindande, kan thes förinnan, ock i synnerhet wid andra Delen, som icke behöfwer hielp af andra wärks Kopparstycken; wähl finnas uhrwäg at fylla hwad som brister, åfwen til wederbörandes större nöije: såsom ock sielfwa Land-Charter nu icke kunnat uhrgifwas, medan then bör efter åföljande Beskrifningens innehåld inrättas ock fyllas.

Första

* * * * * * * *

Förſta Delens Innehåld.

I. Cap. Om Hallands Lähns Belägenhet, Landa-Beſkrifning och Afdelning i gemen. p. 1.

II. Cap. Om Hallands forna Namn. p. 3.

III. Cap. Om Norre Halland, och Fiäre Härad. p. 4.

IV. - Om Kongsbacka Stad. p. 7.

V. - Om Hanhals Sockn. p. 12

VI. - Om Fiärås Sockn, och Förlanda thes Annexe. p. 14

VII. - Om the öfriga Sokner i Fiäre Härad, nemligen: Tölö, Elfsåker, Lindom, Walda, Släp, Onsala, Ornevalla, Landa, Frillesås, Giällinge och Jddala. p. 18

VIII - Anmärkningar i gemen öfwer Fiäre Härads forna, och nu marande tilſtånd til thes upodlan och Förbättring. p. 23

IX. - Om Åker-Jordens förbättrande. p. 28

X. - Om Äng och Betesmarkers förbättrande. p. 31

XI. - Om allehanda Löf-Skogs-och Frukteträn, samt Fiske i stora Saltsiön. p. 34

XII. - Om Wiske-Härad. p. 39

XIII. - Om Soknerna Wärö, Stråwalla, Wedige, Åhs och Selstrup. p. 41

XIV. - Anmärkningar i gemen öfwer Häradets forna och närwarande Tilstånd. p. 45

XV. - Om Himle Härad. p. 47

XVI. Om Warbergs Stad och Slot. p. 48

XVII. Om Warbergs forna och senare Publiqua Handlingar. p. 49

XVIII. Om hwad i gemen kan lända til Stadsens förkofran. p. 63

XIX. Om Soknerna Treslöf, Lindberg, Torpa, Hwalinge, Stamnäred och Nößlinge p. 71

XX. Om Soknerna Grimmeton, Rolfsstorp, Hunestad, Giddestad, Toager och Spannarp, tillika med sluteliga Anmärkningar öfwer Häradet i gemen. p. 74

XXI. Om Fahrås Härad. p. 77

XXII. Om Falkenbergs Stad och Slot. p. 78

XXIII. Om Stadsens forna och senare Privilegier med hwad thertil hörer. p. 81

XXIV. Om the medel, som synas tiäna til Stadsens upkomst. p. 88

XXV. Om Soknerna Fagered, Kiälsö, Ullared, Åkome, Kiöinge, Swartrå, Sibbarp och Dagsåhs. p. 90

XXVI. Om Soknerna Morup, Winberga, Staffinge, Liungby, Alstö, Giellared och Gunnarp, tillika med sluteliga Anmärkningar öfwer Häradet i gemen. p. 92

Wid Inbindandet achtas, at Kopparstycken komma i then ordning som följer:

I. Titul-Bladet blir Hallandske Wapnet.
Land-Chartan kommer ej at uhtgifwas för än wid Andra eller Tridie Delen.

II. Kongsbacka pag. 8.
III. Hunehals p. 12.
IV. Fiärähs Bräcka p. 14.
V. Geometriska Figurer. p. 29.
VI. Fiske-Sättet p. 39.
VII. Minnesteknen wid Wära Kyrkia p. 41.
VIII. Nyby grundritning. p. 49.
IX. Warbergs Stad och Slott p. 49.
X. Slumme Sten ock Hunehög. p. 74.
XI. Theras Minnes-Tekn. p. 75.
XII. Falkenbergs Stad och Slottets Rudera. p. 79.
XIII. Winbergs Kyrkia med thes Minnes-Tekn. p. 93
XIV. Glumsten och Brödra Högen. p. 96.

Historisk Beskrifning
Om
Hallands Län,
Från äldsta til senare tider.

Första Delen.
Capit. I.
Om
Dess Belägenhet, Landa-beskrifning och Afdelning i gemen.

Hallands Län har utan gensago, warit fordom, såsom det ock nu är, en del af Göthalandom, in til hwilka det å landssidan gränsar. Norr om sig har det Wästergöthland; Öster ut ligger Småland; och Skåne tager wid å Södra Kanten. Wäster åt sträcker sig hela landet ändalångs ut med den delen af stora Wästerhafwet, Sinus Codanus kallad, som går inom Jutland neder åt Öresund och Belt. Efter urminnes afdelning kallas, hwad norr om Ethra Ä ligger, Norre, och Södre Halland

alt hwad härifrån sträcker sig in til Skånska landamäret. Deße begge delar gå uti längden icke stort öfwer 15 mil tilsammans, räknade ifrån Skånska til Elfsborgs gränsen. Landets bredd är olika; såsom uti Södre Halland, och de här näst in til liggande Härader af Norra delen, kan ifrån Saltsiön til Smålands och Westgötha-land-skilnaden icke räknas mycket öfwer, men wäl under 3 eller 4 mil. Uti de öfriga Härader, som längst up åt ligga, är landet långt mindre bredt, hwilket Land-Chartan närmare kan utwisa Tab. I. Efter nogare pröfwande befinnes landets norra ända ligga under 57 grad. 40 min., och den södra under 56 grad. 28 min. latitud. Uti longitud. är det ungefärligen 5 gr. wäster om Upsala. Hela landet, så deß norra som södra del, inneslutes alt ifrån Hallands-ås, ända ut med Småland och Westergöthland af berg och skogsåsar, som utgöra likasom en kedja, ifrån hwilken utlöpa, i synnerhet genom norra Halland, andre Bergåsar och ryggar, dels större, dels mindre. Deße lära häruppe, såsom strömar i Södra delen, hwarest Slåtmarkerne äro större; gifwit anledning til Häradens skiljemärken. Fordom har öfwer alt warit mycken skog, så på bergshögder, som i dalar, på slåtmark och hafsstrander. Icke olikt, at de Sjöfarande deraf tagit anledning til at gifwa landet sit uråldriga namn, Halleija eller Halleyri, i det skog på berg och högder, tillika med åtskilliga slags löfträn uti de här nedanföre liggande dalar, för deras ögon likasom uplyfte landet utöfwer deß naturliga högd.

Af sådant landets tilstånd, som nu omtaltes, kan nog skäl hämtas til at tro, at det fordom warit mera fruktbart och folkrikt, än i senare tider. Både gräswärt och mulbete hafwa nödwändigt warit frodigare under blidt lugn af skogsträn. Större och flere boskaps-hjordar kunde då upfödas och underhållas; all slags wildt, så af djur, som foglar måste hafwa warit i stor ymnighet, hwaraf de gamle hade icke minsta delen af sin dageliga föda och lifsuppehälle. Wille man påstå, at sädes-wärten då icke skulle blifwit mycken i anseende til åkerjord, som til bruk uptagas kunde; är strax häremot denna omständigheten af dagelig förfarenhet, at hwar mycken boskap kan wäl hållas, der warder ock åkren ymnigt sädesbärande, såsom det heter: Ung är åkers moder. Men här finnas och många ställen, så på utmarker, som up i skogar, spörr efter åker- och ängs-stycken, at deraf måste icke olikt slutas, det landet fordom warit i starkare häfd och bruk, eller åtminstone annorlunda til hemman- och bya-tal indelt, än nu förtiden. Detta kan häraf bestyrkas, at uti Jordeböckerna finnas hemman til sina namn införde, hwilka nu icke äro til finnandes. Orsaken härtil kan icke wara annan, än dels krig, dels de forna utfärder til siöß, dels digra-döden, som giorde landet merendels på inbyggare öde: Af hwilket alt et landskap kan lätteligen warda sig mycket olikt uti de förmoner, som det dels af sielfwa naturen, dels af inbyggares häfd kommit at äga.

Sådan ändring skönjes ock nogsamt här i landet; Ty i största delen åt hafssidan, ja jämwäl å några ställen in åt landsgränsen, saknas nu merendels många forna landets fördelar, som omtaltes, så med skog, som alt annat. Ut med stranderna, hälst i Södra delen, har flygsand, af hwilken man fordom icke wetat, såsom gamle män det intyga; öfwertäckt hela fälter, at deraf ofta samlas stora högar, åker och mulbete til stor skada. Inga stora insiöar finnas, utan några få, som upifrån Westergöthland och Småland kunna stöta in uti gränsen. Strömmar, så större som mindre, äro nog många i anseende til sielfwa landets storlek. Af deßa äro Wiska, Ethrå, Nissa och Laga the störste, såsom de uprinna 14 à 15 mil högt up i näsliggande landskaper. Inåt landet kunna de nu för tiden icke nyttias til någon strömfart, medan i de flesta äro många och store wattufall. Wid utloppen uti saltsiön har fordom warit goda hamnställen för allehanda fartyg, innan sanden så uti sielfwa ämynnen, som utanföre, genom sammandrefna sandreflar giordt infarten til en del mycket swår och hindersam. Af ström-

fiske

fiske har lafefånget i förra tider warit aldramäst ymnigt, hwilket wid isloßningen plägar begynnas, och ofta kunnat påstå långt in på sommaren. Utmed södra delens sjökant är alsingen skärgård. Men wid norra delen, åfwan Warberg, äro några klippor och öar, som betäcka stranden, och göra åtskilliga goda hamnställen.

Cap. II.

Om Hallands forna Namn.

Här sades uti föregående Capitel, at Halland uti uråldsta tiderna blifwit kalladt Halleja och Halleyri. Öfwer detta, såsom något nytt och owanligt, torde utan twifwel blifwa en och annan motsägelse, medan alt härtils Halleya uti många berömda mäns skrifter tages för Hallogaland, nu Helleland kalladt, som i Norrige ofwan Trundhem är belägit. Hwad förnämligast gifwit härtil anledning, tycks ibland annat warit, at Sturleßon kallar Halogalands inbyggare Haleyer, skönt han eljest merendels nämner sjelfwa landet Halogaland, men icke Haleya. Ty omständigheterna wid kriget, som omtales uti Ynglinga Sag. Cap. 26, emellan Jorunder och Gudlöger Haleya Kong, äro sådane, at näpligen Haleya namnet skal kunna sannolikt dragas up til Halogaland, nästan i öfwersta kanten af Norrige belägit. Här sägs uttryckeligen, at Jorunder och Erik Yngwed, Alriks sons söner, härjade en som mar med sin krigsmagt i Dannemark, och tå mötte de Gudlåug Haleja Kong, och stridde med honom, som blef då fången förd på landet, der som heter Ström-Onäs, och uphängd. Och uti följ. 28 Cap. än widare, at Jorunder, sedan han blifwit Konung öfwer Upsala, för åter en sommar til Dannemark med sin här, härjade och stöflade i Jutland; men om hösten förde han sina skep in i Lima fjärden, och härjade der, och som han då låg med sin krigshär i Oddasund, då kom Gyleiger Halleja Konger, förbemelte Konung Gudlögs Son, med en stor Krigsmakt, &c. &c. Många då olikt kan wara, at här bör förstås Halland, och icke det, som öfwerst i Norrige näst Finmarken ligger? Besynnerligen som hela detta kriget warit å Danska, men icke Norrska länderna, och ingen liknelse är til at sluta, det Konung Jorunder warit med sin flotta utom Katte gat, eller i stora Nordsjön. Hwad widare här kommer at anmärkas, warder framdeles på sina ställen anfördt.

Utom föregående, talas uti Konung Olof Tryggwaßons Saga, tryckt på Island, Första Delens 9de Cap. om en man från Färöarna Thrandur benämd, som for söder åt Dannemark, och kom på Hallejri om Sommaren, hwaraft ganska mycket folk war, och är sagt, at dit kom mästa folket nordan ifrån wid påstående marknad; Och at då rådde öfwer Dannemark Harald Konung Gorms son, som kallades Blåtand. Han war då på Halejri och mycket folk med honom &c. &c. An widare, uti Andra Delens 31 Cap. talas om Halfredur Wandråda Skalds resa til Göthaland, och huru han begär lof af Konungen i Norrige, at om sommaren segla söder til Hallejrar, och huru han led skepsbrott, och kom derpå til Konga Hällu &c. Sådana ställen ur forna tiders historier bör wäl skäligen lända enom til undskyllan för hwad olikt med andras meningar nu kommit at anföras, besynnerligen när sådant än widare warder bestyrkt af åtskilliga minnes tekn i orten, som båta witnesbörd om sjelfwa de märkwärdiga Händelser, hwilka eljest wilja dragas up til Norska Halogalander. Torde jemwäl hända, at här framdeles finnas sådana säkra spor efter

en och annan historisk omständighet, som på lika sätt som nu sades, leda på den tankan, at icke altid, (jag förstår här allenast de aldraälsta Tiderna,) Halogaland bör tagas för et i Norrige liggande landskap, utan fast helre Halland tilägnas: Hwilket doch til owäldigt ompröfwande, efter förekommande historiska skäl, hwarjom och enom bör frit lemnas. Under hwilka namn Halland, som begynt kallas Hallandi, uti gamla Historien wid Konung Olof Haraldsons tid; eller deß inbyggare kunna komma at anses uti de utländska på fremmande tungomål skrefna Historier, derom warder framdeles undersökt på sina tilhöriga ställen.

Cap. III.

Om Norre Halland, och Fiäre Härad.

Halland har i äldre tider warit, såsom det ock nu är, fördelt uti Norra och Södra delen. Uti denna nu först nämda äro fyra Härader, neml.

Fiäre-
Wiske-
Himle- } Härad
Faräs-

Efter Konung Waldemars Jordebok af år 1231 kallas de annorlunda, såsom Fyarä, Wiskerdal, Henoslä, och Fahrtus härad. Uti den samma beskrifwas ock Häradens landamärken, hwilka för Fiäre härad begynnas, och lyda sålunda: i *Stafnäsunda*, i *Fyaræ*, i *Kleveras*, i *Klywär*, i *Hæstaknæp*, i *Jutiärn*, i *Wambasteen*, i *Gnipæ*, i *Ensiokalf*, i *Diupädahl*, i *Rafna*, i *Muglebeck*, i *Wagasrythnad*, i *Tägslahs*, i *Klockubierg*. Uti rämärken emellan Swerige och Dannemark wid gamla Wästgöthelagen, utmärkas de sålunda: Ut Dana holmi och i Stämnusund från Stämnesund och i Klysiät, från Klysium och i Slätas, från Slätasi och i Flackbäck, från Flackbäck och i Samsiö, från Samsiö och i Aldrämanä Bräckn, från Aldrämanäbräckn och i Dwärghäruds, från Dwärghäruds och i Gnipä, från Gnipä ock i Annuäs, från Ännuosi ock i Klintermosä, från Klintermosä til Sinuas, från Sinuasi och i Diupädali, från Diupädali och i Lygni, från Lygni och i Diupädali, från Diupädali och i Tägsluäs, från Tägsluäsi ock i Örnebiärg, &c. Här taga Wiske härads landamärken början, wid hwilka desse föregående än närmare torde utredas af handlingarna öfwer landamärketwisten, som upkommit emellan Halland och Marksboarna, såsom wid Wiske härads beskrifning skal anföras. Twå små strömmar äro i Fiäre härad, Rolfsä, och Lindoms. Den tredie Löftaä skiljer til en del dessa Härader.

Hæstaknæp

Gnipæ

Wagasrythnad

En Stad: KONGSBACKA.

Socknar äro följande:

Tölö, Elfsåker, Lindom.
Walda, Släp.
Onsala.
Hanhals, annex til Kongsbacka.
Fiärås. Förlanda.
Örnewalla, Landa.
Frillesås. Giällinge. Iddala.

Uti Konung Waldemars Jordebok kallas Tölö Thole, och Onsala Othensala. Der införas Häradets utskylder til Konungen, bestående uti följande:

In

In Tholæ manſio cum incolis Othenſalæ in ſale & ordeo & Wadmal XX marcæ arg. Det låter wara; uti Tölö hemmanet, med Onſala inbyggare uti Salt, Korn och Wadmal tiugu mark ſilfwer.

Preterea provincia generaliter in duobus annis XXV marc. Annonæ. IV. mar. melis, XX boves, XIII oras arg. Det är: Deßutan landſkapet i gemen uti tu är 25 mark. ſåd, 4 mark. honung, 20 oxar, 13 ör. ſilfwer.

In tertio vero XII. Marc. melis, XVIII. marc. avenæ, XX boves, IV marc. frumenti, IV marc. braſei, XXIV porcos, XXV pernas, LX oves, pondus butiri, pondus caſei. Men uti 3 året, 12 mark. honung, 18 mark. hafra, 20 oxar, 4 mark. Säd, 4 mark malt, 24 grisar, 25 ſkinkor, 60 får, pund ſmör, pund oſt.

Si Rex venerit, unusquisque ruſticorum galinam, vel duo ruſtici anſerem, & omnes ruſtici III. marc. arg. ad emendos piſces. Om Konungen kommer, gifwer hwar och en bonde 1 höna, eller 2 bönder en gås, och alla bönderna 3 mark. ſilfwer til fiſke inköp.

Hæc provincia habet MDCCXI ruſticos, & duas naves, quarum altera Seudan habet XXVI hafne, navis Andreæ habet XXXII. ſumma illius provinciæ CIII. marc. & XVI ſolid. Detta landſkapet har 1711 bönder och tu ſkepp, af hwilka det andra Seudan har 26 hafner, Andreas Skep: har 32 ſumma af detta landſkapets utſkylder 103 mark. och 16 penningar.

Detta utwiſar nu i kort begrep, huru de gamlas Kammarwärk warit beſkaffadt, hwilket närmare ſkal pröfwas och förklaras, tå man efter alla Häradens beſkrifning kommer at anföra ſiefwa ſluträkningen, ſom denna korta Landsboken författar öfwer alla Konungens inkomſter af hela Halland. Imedlertid wil man beſkrifwa hwad Hafne är, och hwad derwid är at märka, til at deſto bätre förſtå, å hurudan grund ſkepsflottans indelning warit, med hwad mera dertil höra kan.

Uti Gloſſario Jurid. Dan. Norveg. beſkrifwes hafne leeg eller hafne laug och redſel. Det wil ſå mycket ſäga, ſom roderlag eller Skepslag. Arrild Hvitfeld betygar uti förtalet til Konung Chriſtiern den 1ſtes lefwernes beſkrifning ſålunda:

Vdi fordum tid war der ſaa förordnet och ſchicket här i riget, at hwert Herrit waar deelt udi nogen wiſſe Hafne-lag. Al den jord, ſom ſelfeyerne (Jordägande) aatte, ſom war marck gulds Jorder, marck ſölff, fierding, ortting, ſietting, och alle reebdragne (refwade) jorder, de ware ſat for Leding och landwärn, hwad heller de laa wed ſöekanten, eller icke, och udgiordes af hwer fire och tiwe (24) Marck ſölfs Vurdning (wärdi) ſom ſelfejere aatte, en Jackt paa tolff aarer. Thi at Tolftingshafne, den Tolfte mand, eller aare rejs (ruſtas) ey af mindre än To marck Sölf. Udi hwert hafneleeg waar en Styrismand, hwis gaard icke gick udi arffue uden på ſwerdſiden, og det fordi hand ſkulde wäre Höfwitsmand for hans Hafnebrödre, hand hade i forſwar.

Paa hvert Skibe vare 12 mend foruden Styrismand. Hand och hafnebrödre ſkulde bekaaſte Skib at bygge, opdrage oc uddrage, naar behof giordes; de ſkulde ſielf forſörge dennem med tre Maaneders Fe-

tallie, Vaaben och Verje, som var spiud, Jernhat, tre tylter (tolfter) Pile.

Detta war nu skepsindelningen å dem som woro jordägande; hwad landbo-bönder härtil utgöra måste, beskrifwes uti följande.

Alle landbo-bönder vare oc sat for leding, (hwad detta är, skal strax härefter förklaras) i huem de tilhörde, icke efter vurdning, men efter skyld oc Landgielde, och vaar det beregnet saa, at af otte örtug sölf udi Skyld skulde udgiöres fire Mänd, af to örtug sölf en mand. Huilken landbo eller Selfeyet, som vaar eller gaf ringere udi Jordwurdning eller landskyld, den giorde hwerken leding, eller landwärn, men han sad i qwärsede, hed indebonde, och giorde (skattade) til Kongens bord.

Nu war i gamle Dage itt Boel regnet for 24 örtug skyld, det giör tre lester land, oc waar halfanden Styrishafne, hwor af giordes 18 mänd. Saa gick af huer lest land sex mand. Herre mänd (Adelen) ware fri for deris egne Personer, oc Prester af deris gaarde, de boede paa: den ene for *religionens* anseende, den anden fordi de vofvede oc sette deris lif for Kongen. Dette folk blef utböden, undertiden af nogle land, herreder &c. Men naar de sat hiemme, gafue de qwersi, Leding, Stöd &c. naar mand behö fuede dennem til lands, matte de der lade dennem bruge.

Kong Waldemar den anden löb at Lifland med 1400 saadane Skibe, och hayde hand paa hwert Skibe foruden de 12 hafsne brödre, en kyritser, en let hest, oc en Skytte satt til Styrebord.

Om Styrishafne slutes sålunda uti Glossar. Jurid. Dan. Norv. at det warit en besynnerlig gård, som fordomdags af Cronans, eller Stifters gods har warit tillagd, som en förläning at besitta för den, som hafwer fört Styrmans syßlan; utom 9 Skeppor råg, som honom årligen tilkommo af hwart hafne under hans befalning, enär leding blef påbuden. Således war hans lön af en hafsne à 12 man 108 skäppor råg, som utgör 18 tunnor, utom gårdens besitning. Men deremot skulle han skaffa sig häst, brynja &c. widare talas der om, huru samma gård, eller Styrishafne gick icke uti arf, utan å swerdsidan, nemligen til son efter fader, och vice versa, samt til bröderna. Men de måste alle wara Adulkonu- och icke Frille-barn. När manlige arfwingar utgingo, hemföll Styrishafnen til Konungen, om det war Crono, men til Biskops-dömet, om det war Kyrkogods. Widare talar Hwitfeld uti Konung Knut den VI. lefwernes beskrifning, p. m. 147, huru som efter Konung Waldemar den förstes tid, Adelen i Dannemark blef tillåtit köpa Styrishafne, derföre at de wägade sit lif for Konungen och riket. Deraf kom at styrishafne, som fordom woro allenast förläningar, och gingo icke i arf på qwinliga sidan, eller til oäkta barn, blifwit frälse, och i slägten arfwelige, med mera, som der sammasteds kan läsas.

Ehuruwäl några ment, at Styrmans-syßlan icke warit annorlunda än nu för tiden, kan doch af omständigheterna slutas, at han måst warit såsom Befälhafware, medan han skulle hafwa häst och full rustning. Deßutom borde han låta bygga skepp, och hafwa befäl öfwer sina hafne-bröder med Skepsutredningen, och ägde makt at panta dem wid någon deras försumlighet.

Le-

Leding är upbud, antingen til landawärn, eller utländes emot fiender, såsom ses af Uplands L. Kong. Balk; Uti Gloss. Jurid. Dan. Norveg. kallas det efter Skånska och Juthska lagen Lething, och i den Norska Leding, hwilket är alt et; och tages samma ord på try sätt; först efter lagens ordesät, at gifwa, göra eller uppehälla leding: sedan för ledingsfärd, eller at fara i leding: och til det tredie för ledings fold, det är, des försummande med straff och böter derwid.

Af föregående beskrifningar, som til bättre begrep omständeligen införas, finnes wäl hwad hafne är, nemligen et skepslag af 12 man på et fartyg af 12 åror. Men uti Jordeboken nämnas skep af 26 och 32 hafner, hwilka, efter nu nämde hafnes uträkning, skulle haft, utom Styrismän, 312 och 384 man, och äfwen så många åror, hwilket dock icke synes likt, hwad årornas antal widkommer, som då blefwe 156 och 192 par å hwardera. Huru härmed i så måtto warit, är swårt at wist utreda, om icke efter 12 hafne, såsom det aldraminsta krigsskep, långskepp som då kallades, och andra krigsskep blefwo bygde och utrustade til hafnetalet större eller mindre, då ock besätningen med sielfwa åretalet lämpades efter omständigheterna. Ty uti gamla Historien för Konung Waldemars tid, talas om stora krigsskep, som i Sjöslag brukades; så at ganska likt är, det man icke altid funnit sin räkning med 12 åra skep uti krigsfärder til sjöss. Annars, när följande omständigheter närmare pröfwas, lärer befinnas, at sådan sjörustning warit dryg och ansenlig nog, så i anseende til landet, som inbyggarna. Ty när af deras, eller hemmans åbornas antal, neml. 1711, afdrages hwad manskap, som efter hafnetalet, som nu sades, skulle utgöras, neml. 58 hafner i häradet à 12 man, gör det 696 man; och när 58 Styrismän tilkommo, blef det 754 man: wore således allenast 957 hemmans-boer hemma; ty de måste sielfwe fara i skepsfärd, och fingo ganska sällan lof, at utan laga förfall ställa karl för sig. I anseende til kostnaden, måste hafne-lagen icke allenast sielfwe bygga och underhälla, utan ock utreda fartygen med den tidsens rustning, och 3 månaders spisning för manskapet, utan Konungens eller Kronans bekostnad. Deraf har ock blifwit anledning til den utskylden 1 mark. Silfwer af hwarje hafne, som utom de wanliga Crono skylder, enär ingen Krigsfärd blef påbuden, skulle til Konungen betalas.

Angående mark guld, eller mark Silfwers Jord, örtuga skyld, och lestland, med mera, ärnar man, som här framman för ommält är, tillika med räntor och hemmansbrukare, jemföra med närwarande tider, när Sluträkningen förekommer öfwer Konungens forna inkomster af hela landet. Deß förinnan kan anmärkas, at om Häradets utskylder skola beräknas efter mark. silfwer, hwilken i Gloss. Jurid. Dan. Norv. ey sättes högre än til 16 lod, utgiorde de 103 marker, häradets utskylder 1648 lod silfwer. Men sku de räknas til mark. i penningar, blifwer här stort afslag: Ty då gäller der mark. allenast 1 lod silfwer, och blef således inkomsten allenast 103 lod Silfwer.

Cap. IV.
Om Kongsbacka Stad.

Kongsbacka en liten Stad, liggande på en udde emellan Lindoms-å å norra, och en ränsel af Rolfså å södra sidan; är ganska trång bygd, med kyrka och hus af trä, så at här näpligen skal finnas öfwer 50 små

Tomter. Å ytterſta udden, hwareſt ſtrömmarne ſtöta tilſammans, är på en nog rymlig tomt, Skanſen kallad, Fiäre Härads Tingshus, hwareſt ting hålles med Almogen. Några wilja påſtå, at här ſkulle warit et Slott eller gammal befäſtning; men dertil finnas nu als inga tekn, widare än en torr graf, twärt öfwer udden å ſidan mot ſtaden. Andre påſtå, at der ſkulle warit likaſom en ſkants, upkaſtad å den tiden Högſtſal. Konung Carl XI. der hade ſit hufwudqwarter wid Hallandſka Regementets mönſtrande. Fordom har ſjöfarten warit här nog beqwäm för ſtora ſkutor eller jakter, ſom kunnat löpa in i ään; Men nu är Rolfs rännel merendels igenwäxt, hwilken efter urgammal Sägn, en Jätte ſkal hafwa ända från Gåſewad genom plöjande ledt ſram til Stads ſidan: Hwilken ſägn ſyns uhtmärkia Strömmens ledande tijt neder, ſom någon wäldig Man i äldra tider låtit påköſta. Den andra ään är wäl innom utloppet någorlunda djup, å hwilken timmer flottas fram ända från Lindoms by; Men ſanden har å hafsſidan ſå tiltagit, at inga jakter eller ſkutor inom $\frac{1}{8}$ mil när ſtaden nu kunna ankra, ſå at med båtar, eller ſmå prämar derifrån måſte föras hwad ſpannemål, eller andra waror ſjöledes komma at hämtas. Se Tab. II. Om ſtadsens förſta uphof och anlägning är ingen pålitelig wißhet, ſåſom man ej heller finner den omtalas uti äldre hiſtorien.

Wäl beſkrifwes den ſålunda hos Chytræ: Wejanum, in monumentis Hallandiæ 1598: Oppidulum Kongsbacka munitiſſima olim fuerat urbs, ut veſtigia monſtrant, duplici ſiquidem foſſa & vallo fuit circumdata. Ad eandem hanc urbem in rupe excelſiſſima munitio fuerat firmiſſima, a qua urbs nomen ſortita eſt. Hic habitaſſe dicitur Regnerus Lodbrog, cujus meminit Saxo lib. 9. qui geminos iſtos horribiles Angves interfecit, unde Thoram, Heroti Regis filiam in Conjugium aſſecutus eſt. Det är: **Lilla fläcken Kongsbacka har fordom warit en mycket beſäſt ſtad, ſåſom tecknen utmärka, aldenſtund den warit med dubbel graf och wall omgifwen. Wid denna ſamma ſtaden på en ganſka hög klippa, har warit en mycket ſtark befäſtning, af hwilken ſtaden ſkal fått ſit namn. Här ſägs Ragnar Lodbrog hafwa bodt, om hwilken *Saxo* uti 9de boken talar: ſom har dräpit de twå faſeliga ſtora ormar, hwadan han feck Thora Konung Herots Dotter til huſtru.** Huru deſſe märken til Kongsbacka befäſtning warit beſkaffade år 1598, wid hwilken tid beſkrifningen giordes, kan man icke weta; men nu för tiden finnes dertil ingen liknelſe, med mindre hwad ſom här taltes om Skanſen innom ſtaden, ſkulle kunna derunder förſtås, hwilken icke är af större begrep, än en wanlig ſtor Redoute. Efter de gamlas befäſtningswis ſkulle nödwändigt dubbla grafwen och wallen utom ſtaden warit emellan båda ſtrömmarna, ſåſom Warbergs forna befäſtning; Men ſådant kan här icke på något ſät nu ſkönjas. Om ſtadens fäſtnings-wärk talas ey heller uti Dannemarks rikes härlighet, hwar Kongsbacka elleſt til ſin belägenhet rätteligen beſkrifwes. Wid detta blir ock en annan omſtändighet, nemligen, at om här warit någon faſt ort, hade den någon gång, ſåſom alla andra, wid infallande krig kommit at nämnas, hwilket doch icke fins hos Hwitfeld, ſom elleſt talar om Hunehals, en gammal befäſtning, liggande i rätt ſtrek wid paß en half mil från Kongsbacka. Huruwida ſägnen om uphofwet til ſtadsens namn är ſåker eller ej, wil man lemna. För min del tager jag mig imedlertid frihet, at dragan i något twifwelsmål, och derjemte gißningswis tycka, at ſjelfwa namnet icke måtte wara kommit från äldre tider, medan det ingenſtäds, ſå wida mig bekant är, uti Hiſtorien förekommer. Men wid Håkan Håkanſons, Konungens i Norrige krigsfärd åt Halland, efter Hwitfeld år 1253, men efter Päder Månſon år 1257, äro några omſtändigheter, ſom kunna ſtyrka til at tro, det köpſtaden Aranäs, ſom der omtalas, wore hwad nu Kongsbacka heter. Ty namnet Aranäs, ſom jag icke å något ſtälle i Norra Halland igenfunnit, utmärker ſjelfwa

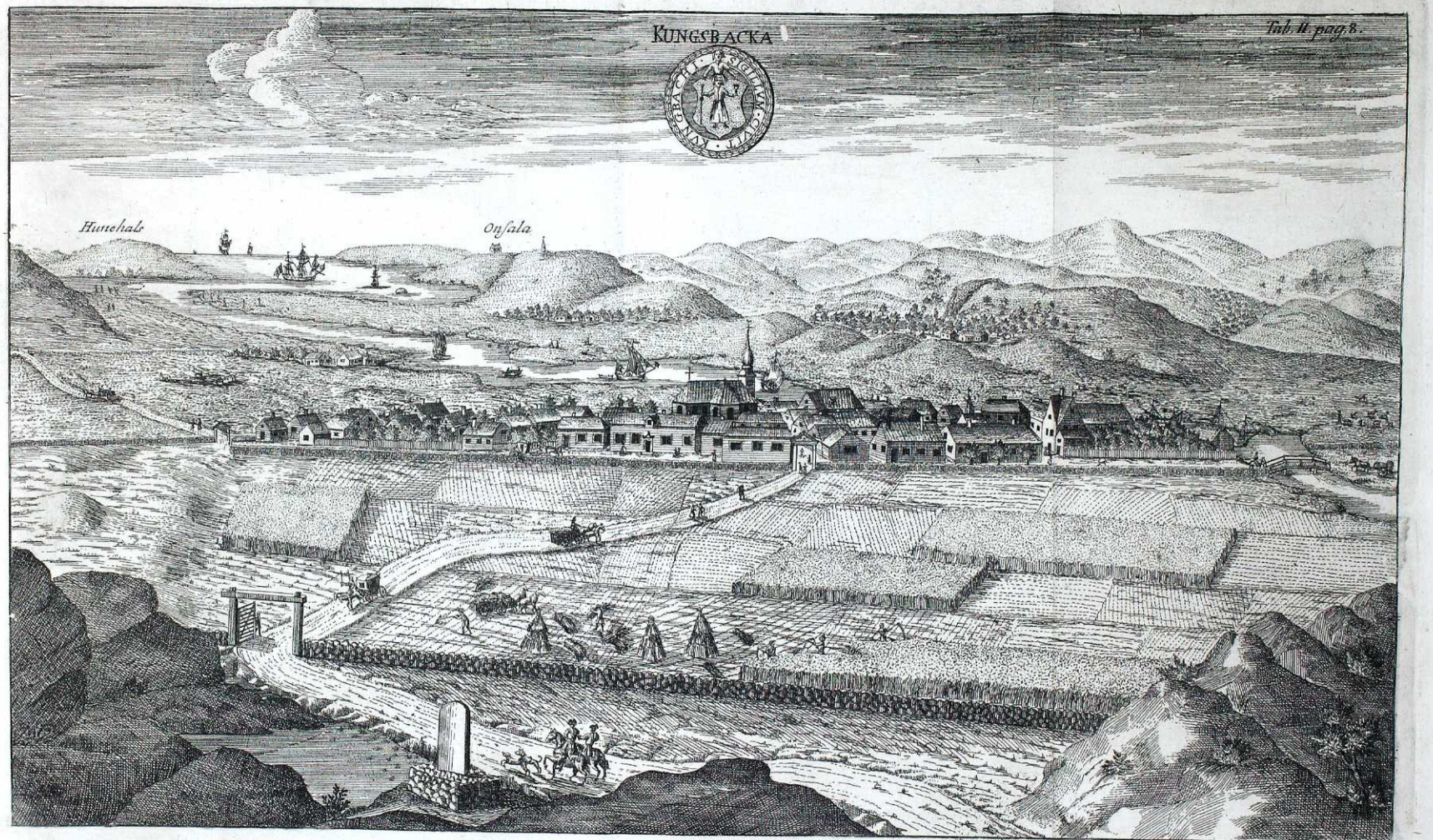
KUNGSBACKA
Tab. II pag. 8.
Hunehals
Onsala

wa belägenheten, nemligen et Näs, eller Udde wid strömmar, sådan som wid Kongsbacka är. Krigsfärden beskrifwes af Hwitfeld, at Norrska flottan icke warit mindre än 300 skepp, med hwilken Håkan drog til Ekernsund (*) under Halland, hwar de röfwade och brände allestädes der de foro fram, och lågo de Norrske i Mönstersund, hwar de skola ihiälslagit en hel hop Danska, och fördt til Skeps hwad byte de öfwerkommo, hwilket de delte sins emellan. Kong Håkan den gamle for då hem med sina små skepp, men unge Kong Håkan blef qwar med största delen af folket, och brandskattade alt hwad obrändt war. Närmare berättar härom Peder Månson, nemligen at Kong Håkan sände en Del af sin skepsflotta söder ut til Glumsten, och en del til Gudskär, at härja landet, hwilket ock skedde, alt in til Åther-å, och sedan de seglat från Glumsten, brände de staden Aranäs. Kong Håkans Son blef liggande med flottan uti Strömsfiord, och pålade dem som närmast bodde i Halland, hwilka ingen brand öfwergåt, brandskatt, bestående uti några 100de stycke Boskap, som ock blef utgiordt, dels uti qwikt, dels slaktat, dels i wax, lerefter eller penningar.

En del af dessa namnen finnes ännu igen, såsom Glumsten något mer än ½ mil nordan Falkenberg, och Mönster uti Onsala sockn, så at Aranäs nödwändigt måste ligga der emellan. Och är af föregående klart, at Norrska flottan, som brandskattade Norre Halland, låg wid Onsåla, dels i Mönstersund, dels i Strömsfiord, som lärer wara den samma, som utmed nu nämda Sokn, sträcker sig ända in mot Kongsbacka. Således kan icke wara olikt, at Aranäs warit forna stadens namn; Och at jemwäl likt kan blifwa, det Strömönäs, hwar Kong Gudlöger satte lifwet til, måtte warit här i negden, och det i anledning af Strömsfiord, som här nämnes. Wore här til hands Kong Friedrichs den II. gifwna privilegium af Fredrichsborg den 17 Febr. 1582, hwarå det senare Kong Christian IVdes af Köpenhamn den 23. Febr. 1601 sig åberopar, torde blifwit någon närmare efterrättelse om Stadens anlägning. Om det är förkommit eller ej, wet man ej widare, än at det icke fins bland de andra Stadsens til Kongl. Majts. och Rikens Commerce-Collegium insända privilegier och Kongl. Resolutioner. Detta nu omtalte Kong Christian IVdes är jemwäl icke i så fullkomlig afskrift, at det här ord från ord införas kunde; hwarföre innehållet allenast korteligen sammandragit här uptages, nemligen at som de genom Kongl. Privilegium af år 1582 undfådt Köpstads rätt och fribet, at bruka deras handel och wandel, som andre Konungens undersåtare, Borgare och inbyggare uti köpestäderne, medan de sådant tilförene haft, så tagas de nu i samma Kongl. hägn och beskydd, så at det förre åberopade Kongl. öpne bref, som til alla delar stadfästes, skulle blifwa wid sin fulla makt uti alla sina puncter och articlar. Hurudana desse nu warit, eller hwaruti de bestådt, är omöjeligt, utan sielfwa documentet, at döma om. Dessa privilegier har Hennes Majt. Drotning Christina, af Stockholm den 20 Octobr. 1652, nådigst stgdfästat, så wida de icke motsträfwa och til hinders wore de redan då giorde Kongl. Ordinancer och stadgar, eller dem, som ytterligare för det gemena bästa kunde göras, hwarwid Hennes Kongl. Majt. sig altid förbehållit dem efter tidsens anfordrande lägenheter at förandra och förbättra. Sammaledes har högstsal. Konung Carl XI, af Stockholm den 15 April 1676 stadfäst stadsens privilegier, så at Borgmästare, Råd, och menige Borgerskap skulle obehindrade njuta och behålla alt det som Staden och Menigheten til wälfärd och bästa derutinnan författadt och begripit finnes, efter deras rätta innehåll och förstånd, så wida de icke löpa emot handels *ordinancien* 1617, eller andra Rikets *fun-*

(*) Nu för tiden heter det Öfre Sund, en hamn wid Onsalas wästra land.

damental-Lag och stadgar. Högstsal. Hennes Majt. Drotning Ulrica Eleonora har uppå Stadsens ansökning om confirmation å sina privilegier, af Stockholm den 29 Aug. 1719 resolverat, at staden härutinnan hade sig nogsamt at trygga wid det, som den *confirmerade* Regerings-*formens* 40 §, och den der uppå samma dag, nemligen den 21 *Febr.* så stadlede följde Kongl. Majts nådiga Försäkrings 9de §, uttryckeligen innehålla och förmå, til des alla städernas *privilegier* af Kongl. Majts och Rikens *Commerce Collegio* kommo at öfwerses, til at efter hwarje Stads beskaffenhet, lämpas, ändras och förbättras. Å lika sät har Hans Högstsal. Majt. Konung Friedrich I. den 30. Sept. 1726. nådigst resolverat å stadens så inkomna underdåniga ansökning.

Detta är alt hwad af publique handlingar kunnat samlas om Stadsens anläggning. Wid den samma har, som i Dannemarks Riges Herlighed omtalas, i forna tider warit god sjöfart, i det icke allenast borgerskapet, utan och i synnerhet de omkring boende bönder, på den in i länder löpande hafsfjorden haft ut- och insegling på främmande städer, med timmer, lärft, walmar och andra waror. Häraf kan slutas, huru handeln i forna tider blifwit drifwen, utan någon omtanka til widare bestånd i framtiden, och landets gemensamma nytta. Så länge skogen räkte, som bestod efter nu nämda Skribent, utaf Furu, Gran, Ek och Bok, utom annan löfskog, warade handelen. Den har nu redan afstannat, sedan skogen så uthuggen blifwit, at ock Staden, ehuru liten den är, lider brist på brennewed, såsom deß wid Riksdagen ingifne beswär år 1719 och 1720 gifwa tilkänna. Hwad litet timmer, som utur Märks Härad genom flottande från Lindoms by, kan framskaffas, är icke så ansenligt, at dermed synnerlig handel kan drifwas, om än staden hade frihet til utrikes sjöfart. De öfrige utförsle-waror, som omtaltes med ylle- och linnewäf, äro nu komne under Land- (man menar) Boråsboars handel.

Således är nu för tiden, efter landets beskaffenhet, litet eller als intet hwarmed här handlas kan, och det allenast inom 2 Personer, om icke med något spannemål och salta fiskwaror til inwånarnas och kringboende Almoges förnödenhet. Om staden icke hade understöd af borgare, som dels sielfwe äga del uti fartyg, dels eljest fara til siöß, och bo i Onsala, eller deromkring, tyckes omöjeligt för dem at göra utkylderna tillyllest. Stadsens jordägor äro icke så widt sträkte, som wid andra städer, hwarföre och borgerskapet sökt understöd til skiutshåll, såsom af deras wid 1719 och 20 års riksdagar inkomna beswär är til finnandes, emedan i brist af foder dem skal förswårt falla underhålla gästgifweriet. Deta alt utwisar någorlunda stadsens tillstånd. Huru det med tiden kunde stå til at förbättras uti sådana Näringsmedel, som landsens läglighet medgifwa, kommer nu at pröfwas efter wissa förut tagna grundreglor.

Uti Dannemarks Rikes Härlighet talas om Södra Norska Inwånarne, huru liter de beflita sig om fiskeri, och nära sig med skogshygge och timmer utförsel. Icke olikt kan wara, at här pekas på hwad der i framtiden hända kunde, nemligen sådan saknad, som man nu här i landet för samma handel skull måst röna: Aldenstund nu omtalte näringsmedel med sielfwa skogen kommer at utgå, så framt härwid icke blir försiktig hushålning. Månne samma tankar icke kunna enom infalla om Rederier och Siöfart? hwilka utan tilhörigt wirke, som skog gifwer, icke länge med fördel kunna bestå. Kan då nekas, at in skål blefwe til at frukta det deße fördelar jemwäl, om icke plötzligen, doch småningom med tiden måste utgå, inbyggarna och landet både enstylt och gemensamt til obotelig grundskada? Detta torde i förstone förekomma mångom något besynnerligen sälsamt emot det almänt wedertagna goda omdö-

met

met om siöfart, hwarigenom stora rikedomar pläga land och rike tilflyta. Men om saken närmare pröfwes, fins icke det aldraminsta upgifwit til at rubba, eller förswaga sådana siöfartens förmåner, utan endast til at gifwa anledning, huru upfinnas mätte sät och medel dem sålunda at stadga, at de warda både enskylt och almänt, nu och framdeles nyttige. Förfarenheten wisar säkra efterdömen, at sjön både gifwer och tager, och at efter dem, som i så mätto blifwit de förmögnaste, ofta alsintet spörr finnes til någon antingen deras enskylta, eller almänt nyttiga inrätning, hwarigenom, hwad wunnit blifwit, kommit uti säker och indrägtig grund til at widare och beständigt blifwa fruktbart; hwilket likwäl finnes skedt uti de länder och riken, hwar makt och rikedomar genom siöfart tilwunnit. Ibland alt annat, som til gemensam och beständig förkofran förmår öka siöfart, bör wäl fiskeri icke räknas för det sämsta. Ty hwad derwid aflas, hjelper icke allenast til sjelfwa wärkets tilwäxt och bestånd, utan ock derjemte ansenligen föröker siöfarten, när sådana waror komma under handelsrörelse, som aldrig kunna warda obrukelige, eller mindre nödwändige, och således icke heller råka uti något wanpris, samma handel til minskning och afstannad. I anledning af hwad här förut upgifwit är, tycks til Kongsbacka stads förkofran uti bättre wilkor tjena Fiskeri, både i Kattegat och Nordsjön, hwar til annars god läglighet är; och skulle mycket kunna, om man rätteligen och med alfwar sig derom beflita wille, både förkofra och öka inwånarna, så til närings-medel, som förmögenhet. Här blifwer då allehanda både salt och torr fisk, som med fördel försäljas kunde, dels upåt landet, dels annorstädes innom riket; Såsom Sill, Torsk, Kabeljo, Makrell, Långor, Räckor, al slags flundror, Koljor, hwitling med mer, å samma sät, som Marstrandshoer pläga handla. Men så måste sjön alla tider, som dertil begwämligast äro, flitigt sökas och hållas, och det med tjenliga, och härtil rätteligen utredda fartyg. Under det samma kunna deras hemmawarande hustrur och barn genom allehanda wästnader förwärfwa å sin sida något, hwilka elsest thertil äro nog hogade. Således blefwe alsingen brist på tarfweliga, ja jämwäl indrägtiga näringsmedel, så dem enskylt, som landet i gemen til nytto. Af annat sät är wäl ingen liknelse til någon rätt grundfast upkomst för staden, utom det tomtelaget här är trångt, skulle ej heller någon fabrique eller handtwärkeri kunna hafwa bestånd för brist å afsätning af hwad i så mätto tilwärkas kunde. Tobaksplanteringen blefwe ock här alt för swag, eller nästan omöjelig, dels derföre, at ingen tilräckelig gödsel wore til fångs, dels at stadsens jordägor äro ringa mot de andra Hallandska städers. Men huru desse kunna komma under någon förbätring, warder å andra ställen härefter upgifwit.

Så här som elsest å sina ställen får man icke lemna, at wid de förekommande historiska händelser uti äldre och senare tider, pröfwa hwad i den för några år sedan utkomna Swenska Historien framgifwes om forna watuhögden. Den samma beskrifwes sålunda uti första Capitlets 2dra §. **Wid wår Frälsares födelses tid flödade wåra haf och sjöar wid paß 13 famnar högre än nu.** Och widare §. 6: **Efter en ren och på säkra skäl grundad uträkning, aftager ån watnet både i Öster- och Westersiön wid paß en half famn om året, eller åtminstone twå goda Swenska alnar på et hundrade år.**

Häraf skulle nu följa, som Halland både måst legat längliga tider under watnet, innan det blifwit uptorkadt til fält och mark, uti det ständ, som det nu befinnes, såsom det ock i samma Historie tydeligen nog å andra ställen wil påstås. Men af följande kan nogsamt slutas, huru den upgifne waturäkningen aldeles icke instämma kan, antingen med äldre eller yngre Historien, efter de skäl och sanna omständigheter, som der förekomma. Såsom til en början,

wil man nu taga Konung Håkans Krigsfärd från Norrige mot Halland år 1253 eller 57, nu 500 tilbaka. Mätes ifrån denna tidsens wattustånd 2 alnar up åt i högden för hwarje hundrade år, blefwe wattuhögden i Konung Håkans tid 10 goda Swenska alnar högre än nu för tiden efter uppgifna nya uträkningen. Ty det blir en owedersägelig regel, at å samma sät, som watnets fallande mätes, å lika sät måste deß stigande räknaß, til at finna hwarje hundrade års watnhögd tilbaka. När man jemförer denna watnhögden med nu warande landets belägenhet, finnes handgripeligen, at icke allenast slåtter fälter med åkrar och ängar, utan ock åtskilliga ställen, som wid samma krigsfärd namngifwas, då skulle städt aldeles under watn, så at de förre icke kunnat nytjas, brukas eller bebos, och de senare måst hafwa warit okände, och kunnat så mycket mindre blifwa nämde. Således finnes klarligen hwad swag grund wil läggas til den förmenta watnhögden här i Norden: hwilket än ytterligare skal med flera dylika owedersägliga skäl warda framdeles bestyrkt.

Cap. V.

Om Hanhals Sockn.

Hanhals sockn är annex til Kongsbacka. Nedan för Kyrkan, som ligger uppå et berg löper den andra rännilen af Rolfsån, och får sit utlop i sältsjön. Här är et litet Skepshwarf, hwar fartyg understundom byggas. Anskönt strömmen är icke mycket bred, kunna doch de bygde fartygen gå af stapeln, i det de ställas så, at de utlöpa ändalångs på strömen. Här samlas och allehanda skepswärke at sjöledes föras til Escadrens förnödenhet i Göthe-borg, sedan det hijfwit flottadt up utur Marks härad på en stor insiö ända til Fiärås bräcka, och öfwer land til nu omtalta lastnings ställe framskaffadt. En $\frac{1}{4}$ fierdedels mil från byn utmed saltsjön ligger det i Historien esomoftast omtalta **Hunehals**, hwilket fordom höls för en stark Fästning. Nu för tiden finnes dertil inga andra tekn och märken än Tab. III. utwisar. Det är en Bergskulle som ligger å hafsstranden, merendels kringfluten: Å landsidan är likt, at en graf *a* warit twärt öfwer emellan stranderna, i hwilken syns än wid *b* en liten stenlagd wäg åt fästningen, som allenast lärer warit af jord. Ty här syns icke minsta märken til mur, ej heller til wall, utan wid grafwen *a*, wid *c*, och upgången *d*, och öfwerst på wid *e*. Å norra sidan är icke likt til något förswarswärk, utan lärer Hafwet der, och på södra sidan sjelfwa berget tient dem til wärn. Öfwerst på kullen *f* ligga uti fyrkant några stenar, som likna fotstenar til en liten Träbygning. Här af kan slutas någorlunda om de gamlas fästningswärk, och efter wåra tider skulle de icke få namn af något synnerligit fäste. Jemwäl måste å äldre tider warit liten, eller alsingen wetenskap til at twinga sådana jordwallar, om icke med stormande, som icke altid kunnat lyckas.

Chytræus Vejanus uti sina Halländska Antiquiteter förmenar, at denna fästningen, som mycket fast och stark förwarad beskrifwes, skal wara anlagd af Hunnernes öfwerlefwor, hwilka sedan de i främmande land manligen fört krig, omsider af kärlek til Fädernes landet kommit tilbaka, och här sat sig. Men som de giorde landsens inbyggare stor skada, har Konungen som oftast sökt twinga detta fästet, men fåfängt. Änteligen har Drost Her Haagen dem öfwerwunnit genom krigslist, i det han lät et fartyg, lastadt med öl, uppå hwilket han hade sit krigs-

folk

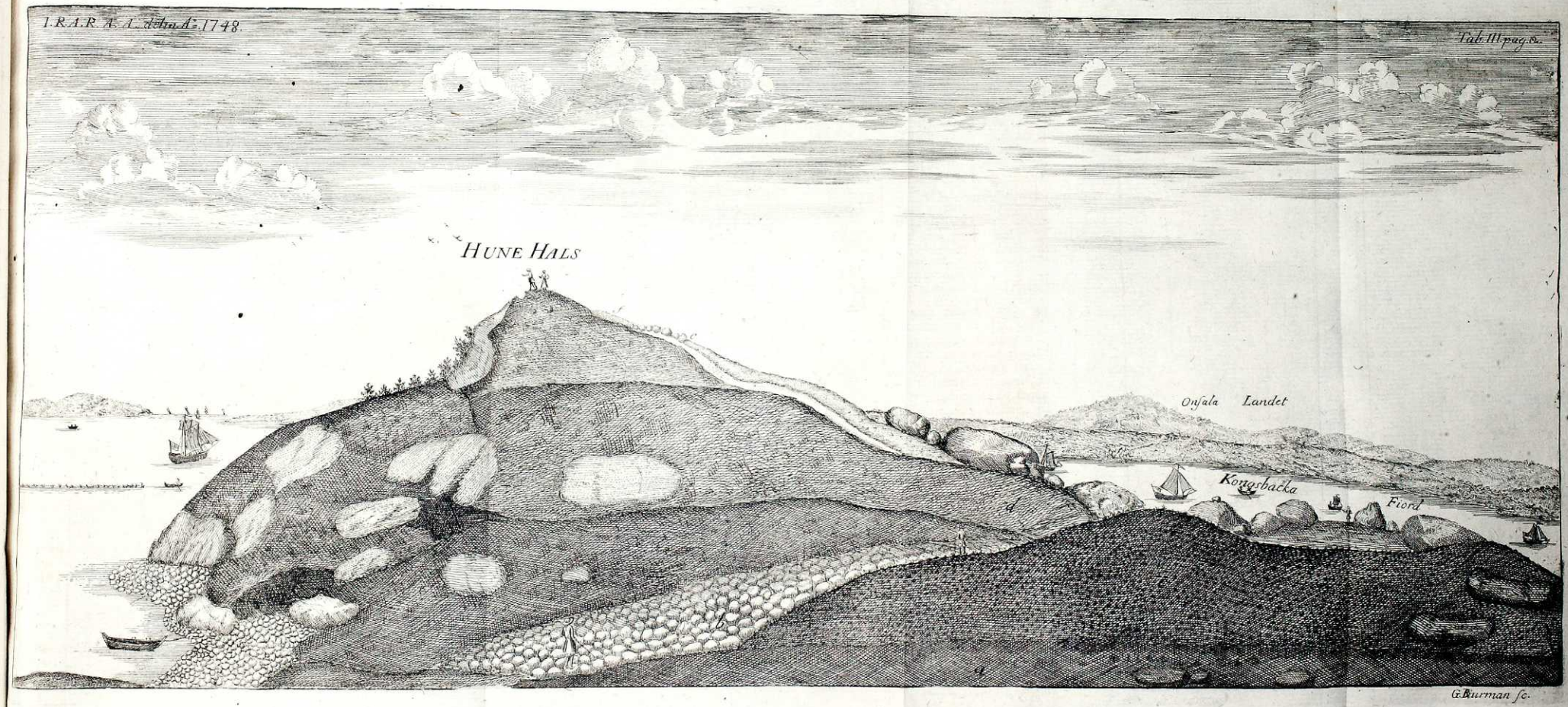
I. R. A. R. A. A. delin. A:o 1748.
Tab III pag. 8.
HUNE HALS
Onsala Landet
Kongsbacka
Fiord
G. Burman sc.

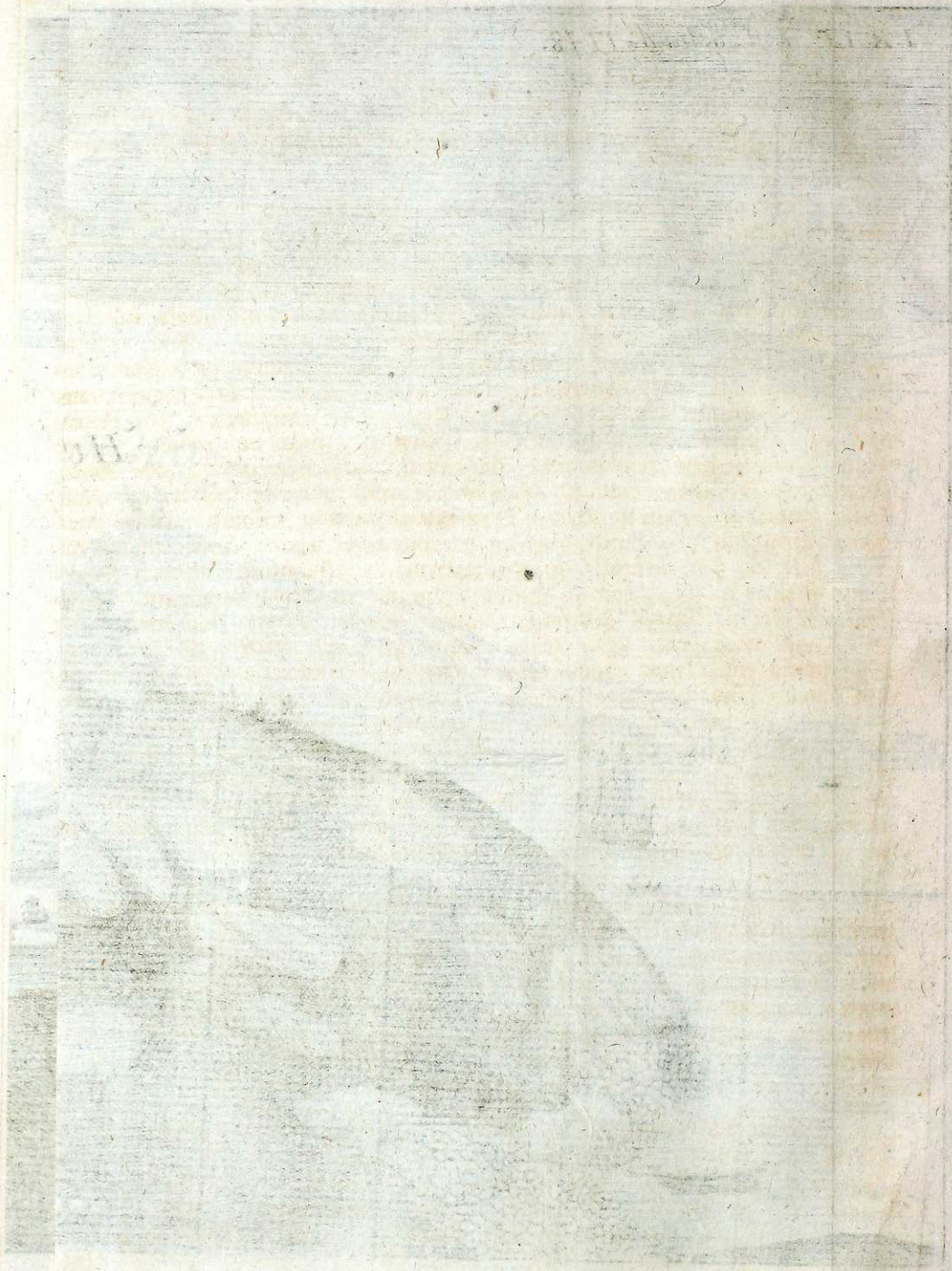

folk förkläd uti båtsmans kläder; stranda der i negden, och ropa landfolket sig til hjelp at berga godset. De som woro på slottet, hafwa då obewäpnade kommit ut, och drucket sig wäl druckna, då Herr Haagens eller Håkans soldater slogo dem ihjäl, och togo så in Slottet, hwarefter Herr Håkan bodde der, och blef af Konungen förordnad til Höfdinge öfwer Halland.

Huruwida berättelsen om första Hunehalses befästande kan instämma med sanna Historien eller ej, är swårt at weta, så wida härtil icke lärer warit annan anledning, än af namnet Hune. Men så i Norre- som Södre-Halland förekommer ätskilligt, som nämnes efter Hune, som doch uti alt icke lärer kunna historikt wis ledas från Hunerna. Der tilmed torde wara aldeles nödwändigt något närmare ransaka utur Historien, om Huner, som omtalas uti wåra Sagor, äro et och samma slag, som Hunner uti de utländskas skrifter, hwarom tilfälle blir widare at handla å sina ställen. Hos Hwitfeldt omtalas, at Konung Erik Menwweds i Dannemark dråpare, sedan de tagit sin tilflykt til Konung Erik af Norrige, fingo af honom Kong Elfs Slott, och sielfwe låto de befästa Hunehals på Lunde Dom-Kyrkogods i Norre Halland, som skedde wid år 1287, och år 1304 har detta fästet af Konung Erik i Dannemark blifwit belagdt, tillika med flera fästningar i Halland, men at derwid intet wardt uträttadt. Och 1327 blef der åter belagdt, men förgäfwes, af Konung *Magnus* i Swerige; hwilket är alt, hwad af Historien kan fås om denna fästningen. Han talar ock om en Norrsk Adelsman Håkan Jonson Drost, som war född af Kongl. slägt, och ägde gods i Swerge, och lefde wid Drotning Margretas tid, men nämner derhos intet om Hunehals. Om han är nu den samme, som Chytræus omtalar, kan wäl icke hållas olikt, medan han war i det anseendet, at folket almänneligen mente honom skulle tilkommit rättighet til Norrska Riket. Men han blef underkufwad, medan Han hade ingen macht til at fullfölja sin rätt, hwarför han ock den samma afstod genom öpet bref, år 1388, af Aggershus Slott. Torde hända, at om han då haft Hunehals inne, har han måst afträdat, och kan det äfwen å samma tid blifwit ödelagdt, at icke det, såsom tilförne måtte tiena til at ofreda landet.

Denne Sockn är utmed saltsiösidan belägen, at inbyggarne kunna betiena sig af allehanda Strandfiske. Åkrar och ängar emellan och nedanföra bergen, äro merendels jämnsläte, utan sten och hallar. Å sielfwa bergen alsingen ljung, utan smått gräs. Ingen skog, eller buskar å berg, eller slättmarken, allenast några löfträn utmed gärdarna här och der. Inbyggarnes näring består dels i åkerbruk, dels i någon liten siöfart, dels uti quinfolkens wäfnader.

Om nu den förmenta forna watnhögden pröfwes wid Hunehals belägenhet, såsom i näst föregående Capitel anmärkes, och här räknas tilbaka från år 1287 eller 1304, då det blifwit befäst, til nu warande tid, blir det 450 år ungefärligen. Å den tiden skulle efter förbemelta uträknings sätt, watnet städt 9 alnar högre än nu, hwilket nödwändigt hade måst förändrat landets belägenhet, at det såsom förut ommältes, städt til största delen under watn. Hunehals hade då icke kunnat befästas, såsom des rudera nu utwisa, medan det då måst warit allenast en af hafwet å alla sidor kringfluten bergskulle.

Cap. VI.
Om Fiärås Sockn, och Förlanda deß Annex.

Fiärås Kyrka af sten bygd, ligger ganska wäl uppå en ås, Bräckan kallad, wid ändan af en stor insiö, som går långt up i Marks härad. Å denna flottas, som i förutgående Capitel omtaltes, allehanda Skeppswirken. Här skal ock fordom, efter Chytræi Vejani intygande, warit af Fiärås-boerna drifwen stark timmer-handel på Köpenhamn och Tyskland. Hwadan folket nu kommit i den tankan, som för skepswirkets bequämare framskaffande, något förslag skulle wara at gräfwa genom Bräckan, och göra derifrån genom ängarna en canal, ungefärligen en ½ mil til saltsiön; har jag icke kunnat finna. Ty om Bräckans genomgräfwande från insiön än wore möjelig, blefwe doch arbetet alt för drygt och kostsamt, i anseende til hwad nytta deraf skulle komma. Men om något dylikt wille påtänkas, syns det icke swårt, eller så aldeles kostsamt, at til flottande uprödja Rolfsås ända up til nu omtalta insiö, hwarutur än tar sin början, om belägenheten närmare blefwe undersökt och pröfwad. Söder från Kyrkan en liten ⅛ mil, dels nedanför, dels å bräckans afhäll, ser man en myckenhet af upresta stenar, som föreställa likasom afhuggne och förtorkade trästammar i en skog. Denna märkwärdigheten beskrifwer ock Chytræus Vejanus rätteligen sålunda: Magnus ingentium saxorum numerus in aerem erectorum conspicitur. Plurima etiam in eodem loco sepulchra, lapidibus circumvallata parvis; quædam 20 pedum, quædam 16, quædam 12 longa; nonnulla rotunda; in quibus milites gregarii creduntur humi mandati. Verum circa viam publicam saxum unum, quod sua longitudine cetera exsuperat, quod incolæ vocant **Vor Fruesten.** Det är: **En stor hop stora upresta stenar ses; Jemwäl många dödgrafwar på samma ställe, kringlagda med små sten, några 20 fot, några 16; några 12 fot långa, och några helt runda; uti hwilka tros gemene Soldater wara begrafne. Men wid wägen är en sten, som med sin längd öfwergår de öfriga, hwilken inbyggarne kalla Wår Frue Sten.** Denna berättelsen är aldeles til sina omständigheter sann, och efter så lång tids förlopp, är det alt för ögonen, som nu sades, undantagande at många så smärre som större stenar äro derifrån tagne til gärdesgårdar, och at Frue Sten, som bönderne den än i dag kalla, är wid jorden afbrusten, och ligger nu 10½ aln lång på fältet nedfallen; hwilket skal skedt för någon tid sedan, hwaröfwer almogen då ock giordt sig allehanda skrock. Omkring samma sten är et sådant begrafningsmärke, til sin längd något mer, än förmält är. Tab. IV. utwisar dessa stenar; men icke alla, medan omöjeligt war få dem tilsammans på ritningen stälta under en ögnasyn. Derföre äro några serskilt aftagne vid. Fig. I. som finnas bakom torpet *a*, och derinom gärdet *b*, hwar den omtalte Frue Sten ligger. Utom dessa finnas ock närmare Kyrkan här och der upreste stenar, men å dem alla kan icke skönjas någon Runeskrift. Wäl omtaltes, som å den nedfallna Fruestenen skulle warit runor å den sidan han ligger på, hwilket, om den blefwe omwältrad, står at försöka (*). Annars finnas och här åtskillige Ättehögar öfwerst uppå Bräckan, uti hwilka

(*) Genom Hr. Lands Camereren David Tomæus är den 5 Octob. 1750 inländ Crono Befalnings Man Bengt Anderssons berättelse, huru han låtit genom Almogens bistånd omwältra stenen, och upkasta Stenröret omkring den samma, samt giordt försök i några högar deromkring; Men hwarken funnit likaelse til skrift å stenen, eller under stenröret, och högarna något Benragel, kruka eller annat.

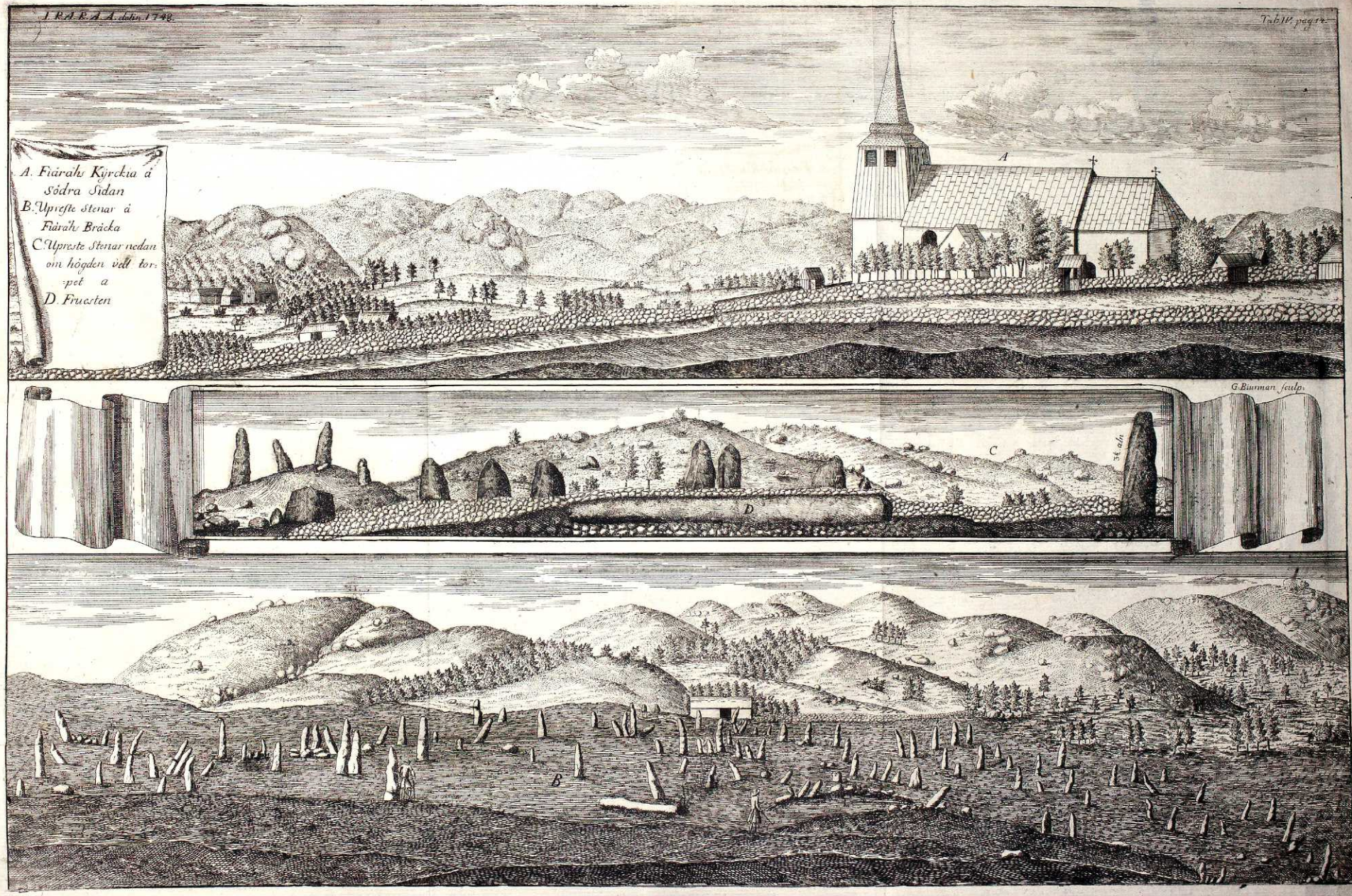
J. RAEA A. delin. 1748.
Tab. IV. pag. 12.
A. Fiärahs Kyrckia å Södra Sidan
B. Upreste stenar å Fiärahs Bräcka
C. Upreste Stenar nedan om högden vält torpet a
D. Fruesten
A
C
D
B
G. Bjurman sculp.

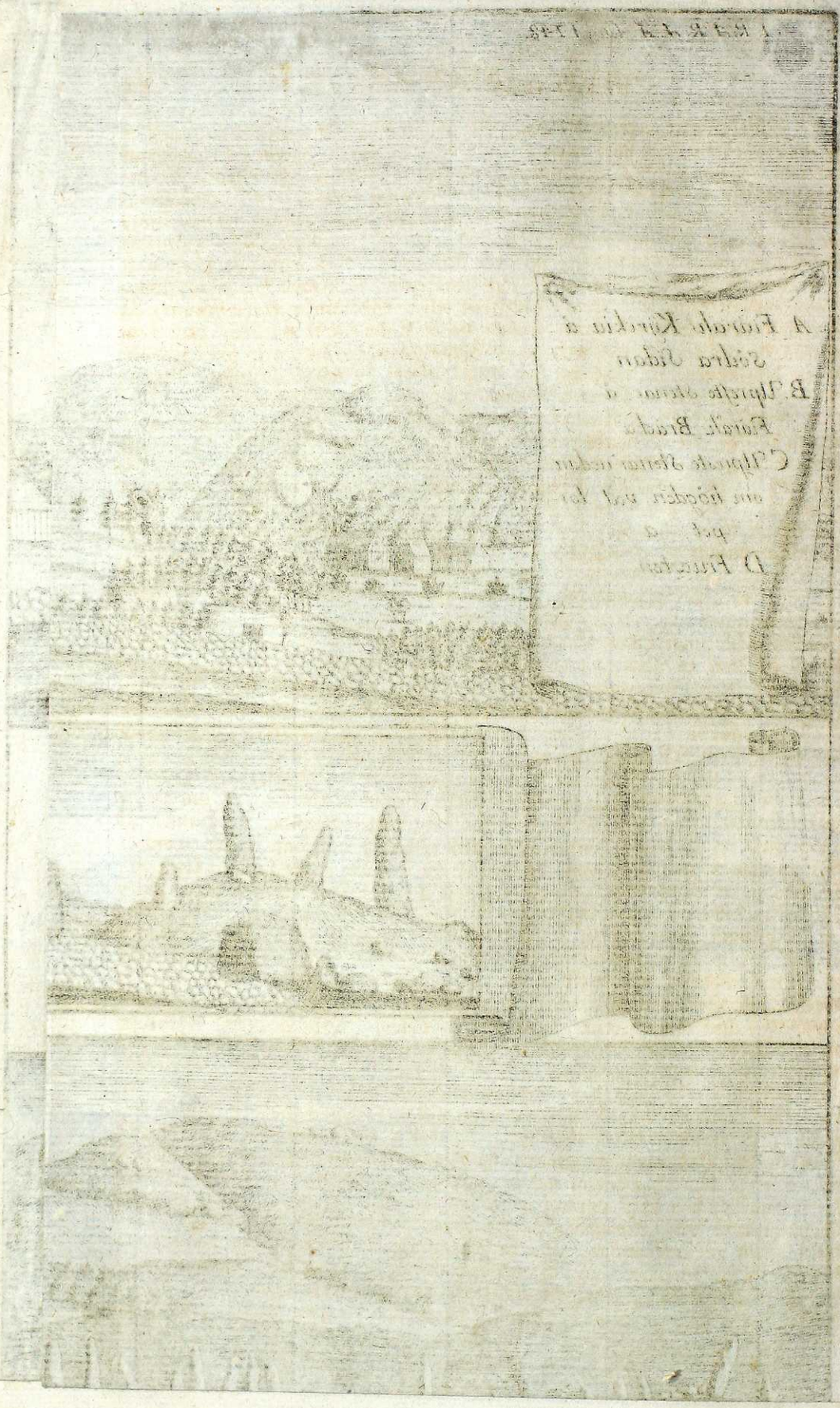

hwilka lerkrukor åro funone, som strax föllo sönder. Desse upreste stenar utmärka utan al twifwel et stort fältslag, men swåraft blir få härom rät kunskap af Historien. Chytræus Vejanus berättar, at gißning wore, som skulle de utmärka slaget emellan Kong Ring i Swerge, och Harald Hyldetand Danmarks Konung; hwilket doch, säger han, *Saxo* berättar hafwa stått icke långt från Calmar å Bråwallahed. Uti Dannemarks Rikes Härlighet talas härom något besynnerligt, at desse stenar för otänkeliga år skola wara uprättade til ewig åminnelse om den seger, som fordom, efter almän sägn, en af Danska Rikets Jungfrur eller Sköldmör skal wunnit, då hon sielf derwid skal blifwit slagen på et ställe inom gärdet, hwar nu en alla de andra i storlek och högd öfwergående, lång, och smal sten är uprest och wises. Denne är, som kallas, såsom nu sades, Fruesten; Men at den skal warit uprest åt en Sköldmö lärer någon tagit anledning af namnet Frue, som icke wetat at Frue, såsom nu brukas, icke warit til i forna landets tungomål. Ty det är wärkeligen Mansnamn, nemligen af Frode, som efter landsens talesät kallas Frue, såsom Troed, True. Således är likt, at Frode, utan twifwel en Kung, här blifwit slagen och begrafwen, hwilket nu kommer at undersökas. Imedlertid kan man wäl icke annat än undra öfwer, hwadan sådane stenar blifwit hämtade, när här utur bergen, eller eljest intet märke är, at de derutur blifwit hugne eller brutne.

Om dessa urgamla Minnesstenar nämnes alsintet uti Vormii Danska Rikets Monumenter, bland alla de andra han der har samlat, och beskrifwit. Således måste man sakna hwad omdöme han deröfwer kunnat fälla. Jonas Ramus berättar uti Noriges beskrifning, at Saxo Gram. lib. 5. skrifwer, at Kong Frode af Dannemark skal wara henseglad med sin flotta til Halogaland, och hållit slag med de Norska en hel dag, som skulle kännas af Stenhögarna derpå landet, hwar han mönstrade sit folk, och hwar och en af dem kastade dertil en sten, Saxo å samma ställe kallar Halogia, hwad Ramus nämner Halogaland, och berättar, at de Norske och Danske, sedan de slagits mot hwarandra, blåste hwar å sin sida til undantåg mot aftonen; men når Erik i första dagningen kommit de Danska til hjelp med krigshären, som landwägen tågade, har han styrkt Konungen at åter begynna striden, hwarwid de Danske skulle lidit så stort nederlag, at af 3000 skepp, tros allenast 170 blifwit öfwer, men at de Norrskas Mannskade eljest warit så stor, at tykte gådt som femte delen af byarna blifwit öde. Wid Frodes ankomst til Norrige, berättar Saxo förut, at Inbyggarne utan förhopning at kunna förswara sig, hafwa större delen begynt fly undan til *Halogiæ* gränsor. Torfæus följer merendels Saxos berättelse, undantagande at han tillägger detta, at Erik kom landwägen utur Swerige med krigshären til lands. Om nu denna berättelsen pröfwes efter alla härwid warande omständigheter, lärer otwifwelaktigt skönjas, at sådant fältslag de Norska och Danska emellan, icke kunnat efter al sannolikelse städt up i Halogaland. Ty först lärer icke blifwa så lät med säkerhet at tro, det de Norske wid Danska Flottans ankomst skulle blifwit så aldeles förskräckte, at de skolat fly så lång wäga up som til Helleland, och lemnat största delen af hela Riket. Om ock de, som utom krigsfärden suto hemma, kunnat haft orsak at rädda sig genom flykten, wet man at Norrige är så med berg och klippor upfylt, som utan twifwel warit då skogrikare än nu för tiden, at folket långt närmare haft säker undflykt. Uti gamla Historien åro eljest åtskilliga händelser, som nogsamt intyga, huru de Norske icke så lätteligen låtit sig förskräckas af sin fiendes öfwermakt. Dertil med är Helleland en ö i Norska skärgården längst up åt norr, så at det warit icke fly från, utan faran närmare, aldenstund efter Saxos berättelse, Danska flottan stält sin kosa åt Halogaland, och

således farit omkring hela den nedra Norska Sjökanten. Ganska besynnerligt förekommer och detta, at om fältslaget står deruppe, huru Erik med krigsmakten til lands skulle just kunnat så passa sit antåg, at han warit framme wid dagningen efter förra dagens fältslag, när sielfwe ländernas belägenhet är dels långwäga, dels ganska swår för en krigsmakt, stor eller liten, at komma öfwer, antingen Erik kommit tågandes utur Sverige, eller nedifrån Danska gränsen. Konung Frode säger Saxo, begynte detta kriget til at twinga de Norska, som från honom affallit. Wid alla krig finner man ju, at man helre begynt det å sin grannes närmesta gränsor, än at man långt utöfwer 100 mils wäg skulle gå förbi hwad närmast låg, til at anfalla et Rikes ytterste aflägnesta, och til belägenheten aldraswåresta landsända. Troligt blir derföre, at med Halogia bör förstås Halland, hwar de Norske i forna tider haft mycket at råda, och således ofta warit et gränslandskap. Widare bör anföras, hwad likt synes wid det som Saxo först, och efter honom andre berätta om de Norskas, och Danskas sät at mönstra sin krigsmakt genom stenhögars sammankastande. Kan hända Saxo härutinnan följt hwad som i så mätto berättes om Cecrops, de Athenienser Konnung, då han wille weta huru mycket folk wuxit til uti hans land, som han öde emottagit; Utan at Saxo widare gjordt sig kunnig om dessa Nordiska stenhögars beskaffenhet. Ty å åtskilliga ställen i Halland, hwar nog store stenhögar finnas sammanlagde, har man under dem funnit begrafningsställe, och är jemwäl bekant, at de störste åttehögar merendels bestå innerst af Stenröszior, som blifwit med jord belagde och uphögde. Derföre kan säkert slutas, at ju mäktigare någon i lifstiden warit ju större stenröszia, och åttehög giordes åt honom af hans krigsfolk eller undersåtare, som til starkt antal sig infunno, til at göra genom en å de gamlas wis stor begrafning, den dödas åminnelse länge bestående, såsom ock sielfwa stället efter honom fick namn, hwilket mångestädes än i dag omtales och wises. Således kan Saxos mönstringssät ställas under hwad tro hwarjom behagar, när där til kommer detta, såsom en nödwändig omständighet, at swårt wore få rätta summe-talet, när stenarne så i hög wräktes, med mindre de förut til hundrade, eller tusende tal räknades, såsom i Herwara Saga wid Hunehären omtales. Ware sig nu härmed huru det kan, blir doch detta wist, at i åldsta tiderna upreste stenar å walplatser, antingen dem slagnom, eller dem segrandom til åreminne. Det samma fins nu här för ögonen; Men hwilken Konung Frode stenen beteknar, antingen denne, som Saxo omtalar och utgifwer för en Segerwinnare öfwer de Norska, der likwäl han skal lidit så stor saknad å sin talrika flotta, nemligen 2830 skep, som förr omtalt är; eller Kong Haddings son, kan wäl wid sådant mörker i Historien icke afgjöras med wißhet. Om denne sidstnämde skrifwer Hwitfeld, at sedan han fört krig med Ryßar, Churländare, och jemwäl anfallit Friserna, wunnit Britanien, har han welat försöka sin lycka mot Swerge, då en del säga, at han dödt naturlig död, andre åter at han i samma krig skal blifwit slagen. Men Saxo wil hafwat annorlunda, sägande, at han icke genom häftigt skott, uran af wapnens tyngd förqwafd, har der omkommit. Messenius berättar, at han föl i fältslaget mot sin swåger Konung Regner i Swerige, då han andra gången begynt krig, sedan han förut warit fången i Swerige, men lösgifwen af Systren Drotning Swanhwita, som uti Konungens frånwaro förswarade Riket.

Ehuru man nu tager saken, finnas Minnestekuen til tiden ganska urgamle, til hwilkendera Konung Frode de nu föras, och då lära de, om icke wid wår Frälsares födelses tid, doch icke många hundrade år derefter, wara upreste, så framt den wedertagna sägnen och tideräkningen annars får bestå.

Uti

Uti denna Socknen äro tre Säterier: Tjöleholm, bygdt af sten, når wid saltsiön, under et högt berg belägit; Dahl, östan om ned under Fiärås Bräcka, wid förr omtalta insiö; bygdt af trä. Här til är wacker skog af upwuxna Boketrän. Rossared, liggande wid Stensiö på en hög backa, bygdt af trä. Här til finnes och skog. Om man finge här gissa, torde det fordom hetat Rolfsared, som nu annorlunda uthtales, medan det ligger icke långt från Rolfsså, och at så Säteriet, som äen fådt namn af någon som hetat Rolf. Saxo talar om Helge, en af Danska Konungen Haldans söner, som farit i härnad, och wid återkomsten skal wåldtagit en mans dotter *Thora* benämd, wid ön *Thorö*; af hwilken wåldtäkt dottren *Ursa* blef föd. När fadren Helge, efter någon tids förliden härnad, återkom til ön Thorö, har modren til at hämna sig för liden förnedring, låtit dottren med flit räka i färd med fadren, som henne intet igenkände, af hwilka Rolf aflades, som blef mycker berömd för många lofwärda dater. Mesenius instämmer med föregående berättelse, tillägger allenast, at Thoras fader hetat Rolf, och at Thorö ligger wid Hallanska stranden. Monne olikt kan slutas, at ju Rolfsså kan äga sit namn efter endera af dem, som nu nämdes.

Jordmånens beskaffenhet och lägenhet är merendels lik med det, som wid Hanhals omtaltes. Hwad skilnad deruti kan wara, är up åt Wästgötha gränsen, hwar intil landamäret stöter.

Inbyggarnes näringssät består dels i Åkerbruk, dels i allehanda wäf, som qwinfolken tilwärka.

Om Förlanda Sockn, annex til Fiärås, är intet widare at berätta, än at den ligger å en mycket mager ort, hwar inbyggarne mäst måste föda och nära sig, som sagt är, af qwinfolckens spånad.

Wid Fiärås, såsom Moderkyrka i Socknen, fins et Sacellani.

I anledning af förut omtalta upresta stenar kan fås, såsom wid föregående Capitlen anmärkt är, någon säker anledning til at sluta, hwad sannolikast blir af det, som föregifwes om forna watnets högd å denna sidan af Götha länder. Dessa stenar kan wäl ingen neka ju wara i urminnes tid upstälta. Ty hos Sturleson fins intet, som kan leda oss til någon kunskap derom. Hwad Saxo berättar, är wäl icke så klarligen beskrifwit, at slutas kan med fulkomlig säkerhet, hwilken af nu nämda historiska händelser genom deßa åt efterwerlden lemnade Stenar, bör utmärkas. I senare tider, då Historien börjar blifwa omständeligare, fins ej heller något här til liknande, och doch måste deße wäldige minnestekn bära ojäfwogt witnesbörd om något betydeligt fältslag, som der städt; hwars ålder måste följakteligen blifwa dess högre, som de äldste Historier derom intet förmåla, och således än säkrare kan ställas utom alt twifwelsmål, det något måste här hafwa hedenhös, och i urminnes tider förelupit. När nu här til kommer sielfwa ställets belägenhet, som är sådan, at en slät-mark, bestående merendels i ängar; sträcker sig ända från Bräckan nästan ½ mil i bredd, emellan berg, liggande der norr och söder om, och inemot ½ mil i längden, wäster åt til Hafsstranden; efter ögnemärke alt i lika jemt watnpaß med hafwet, som här är hwarken högre, eller lägre, än eljest plägar wid sämmsläta hafsstränder och fälter. Monne denna slätten efter föregifna watuhögds-satsen icke skulle i äldre tider städt aldeles under hafwet? Til at pröfwa och bewisa hwad nu sades, behöfwer man allenast här, som förut anfördt är, räkna tilbaka 15 eller 1600 år, som syns närmast infalla med dessa stenars upresning, då 2 goda

Swenska alnar å hwarje 100 år utgöra 30, eller 32 alnars watnhögd å den tiden högre, än den nu är. Huru skulle då warit möjeligt, at någon, antingen större eller mindre sten här kunnat resas, eller något fältslag hållas? Hwad häraf om forna watnhögden slutas kan efter sådana owedersägeliga skäl och omständigheter, är onödigt widare at förklara, medan sådant äfwen å lika sät kommer at bestyrkas å andra ställen, til at få af alt detta et säkert förnuftsslut. Men at sådant icke må ställas i twifwelsmål, derigenom at hafsstranderne här och der ökas ut åt hafwet; och at detta äfwen å många ställen genom Sandräflar förlorar sin forna djuplek, bör märkas, at alt sådant icke kan göra någon ändring uti föregående frågomåls afgörande, om forna watnhögden, medan alt för många skäl fås af senare och äldre tiders jemförande, at watnhögden icke sunkit, utan alt jemt förblifwit mer, eller mindre wid sit wanliga watnpaß, al tilökning oaktad, som sker genom sand, antingen å hafwets grundbotn, eller deß stränder.

Cap. VII.
Om de öfriga Sockner i Fiäre Härad, nemligen.

Tölö, Elfsåker, Lindom, Walda, Släp, Onsala, Örnewalla, Landa, Krillesås, Gällinge och Jddala.

Desse öfrige Sokner synas begwämligast kunna komma under et Capitel tilsammans, medan här icke något synnerligt af gamla Minnesteken förekommit.

Tölö Sockn.

Kyrkan af sten wäl belägen, hwarwid är et Sacellani. Uti denna Sockn är et Säteri Gäsewadholm, bygdt dels af sten, dels af trä. Sätesgården ligger på en ö nästan trekantig, mellan två Rolfsåns ränlar, som nedan om gården löpa tilsammans. Uti denna Sockn är med äng och åker, samt the deremellan liggande bergen, lika beskaffenhet och belägenhet som wid Hanhals sokn. Näringsmedlen äro lika med hwad i nästföregående Capitel omtaltes, undantagande, at häraf socknen fara en del af inbyggarna til sjöß, dermed at förtjena sig någon hielp til föda och utskylder.

Emellan de gamlas Thule, om hwilkets rätta belägenhet åtskilliga gißningar och meningar hos de lärda förekomma; och denna socknens namn Thole eller Tölö, tycks wara någon liknande gemenskap, så at deraf slutas kan, at det så kallade ytterste Thule kunnat utmärkas med denna landsändan, hwilket än mera troligt kan synas, när utmed Halland wid Söndrums sockn ligger i saltsjön en liten ö, som än i dag kallas Tylö.

Elfsåker är härtil annex Sockn, i hwilken intet Säteri finnes. Kyrkan bygd af sten. In i gärdet fins en medelmättig sten upreſt, doch utan ritade bokstäfwer. Belägenheten är här lika med nästgående, undantagande, at den åt Wästgöthagränsen är bergaktigare, med liknelse til någon skogswärt. Inbyggarnes näringsmedel lika med sidstnämda Sockn.

Lin-

Lindom Sockn likaledes annex til Tölö; har ock wacker Kyrka, bygd af sten. Ehuruwäl belägenheten här til åker och äng är til någon liten del icke olik med de föregående, blir den doch mera bergaktig, och något rikare på löfskog, alt som man kommer närmare Wästgötha gränsen. Derföre kunna inbyggarne, ehuru god årswäxt infaller, aldrig af åkerbruket hafwa sin utkomst til utskylder och dagelig föda. Ehuru nu qwinfolken med spåne och wäf söka at fylla bristen, gör doch här manfolkens idoghet uti al slags handaslögder det mästa. De hafwa merendels alle besynnerlig hog, och godt handlag til smidjande, timrande, snickrande, swarfwande, hwarutinnan de ock finnas ganska färdige och snälle, lika som wore de härutinnan uplärde til mästare. Swarfwande och stolmakeri är så wida hos dem kommit, at landet deromkring får derifrån sina stolar, och en stor del hämtas til Götheborg, at försändas åt Engeland, hwar de äro nog behaglige. Torde hända, om de få tilfälle at uti de andra nu nämda handwärksslagen komma med sin åhugsan och flit något widare, skulle der ock blifwa ymnigt förråd, kanske til utförsel å utrikes orter, på allehanda snickar-arbete tillika med finare stålsnide. Uti Soknen är et slags gråstensbrott, hwar uthuggas större och smärre likstenar, och fås der jemwäl lika som murstenar längre och smalare, tiockare och bredare, alt efter som de uthuggas til. Deraf war en smedja, och några andre uthus upbygde; och är utom al twifwel, at om detta Stenbygge rätteligen kommo i gång, kunde sådane hugne murstenar med nytta brukas i stellet för tegel til allehanda husbyggnad. En bonde i Anderstorp hade ifrån et berg genom en dal med watturännor ledt det bästa springkällewattn man åstundade, ända up i sina hus, i kök och bryghus, at han icke behöfde låta hämta något watn til husbehof. Om pompstocken blefwe förlängd up öfwer taket, kunde den göra så godt gagn, som bästa watnspruta, medan wathdriften war ganska stark.

Inbyggarne hafwa ock hog til träns, så fruktbärande som wildas skötsel och plantering. Jemwel spordes der lust til åkerbrukets förbättrande, i det en del af socknebonerna sökt delning å deras utmark til åkers uptagande. Om sådan idoghet wore öfwer alt, skulle med tiden både landet mycket förbättras, och inbyggarnes förmögenhet icke litet förkofras.

Walda Sockn.

Här är et Säteri strax wid Kyrkan, hwilket har lika namn med soknen. Derwid är trägård, och någon skog.

Socknens belägenhet til åker och äng såsom wid Tölö. Men inbyggarne kunna fållan derwid hafwa tilräckelig hjelp til föda och utkomst, hwarföre de fläste nära sig af sjöfart.

Släp sockn annex til Walda, ligger utmed Wästersjön. Här äro twå Sätesgårdar, nemligen Sårö, belägen på en ö, af hafwet kringfluten. Härwid är någon skog af Furu och Gran. Bukiära eller Stiernberg af ½ hemmantal. Inbyggarnes näringsmedel enahanda med nu omtalta sockn. Uti Konung Wäldemars Jordbok finnes följande anmärkt. In Fiære in parochia Slep Anno MCCLIIII, quando Dominus Rex Christophorus occurrebat Regi Norvegie & Duci Svecie i confinio regni sui, quædam vidua de Bothekiari Gunbior nomine, scotavit Dno Regi VIII solidos terre in agris, pratis & silvis. & cum tota capitali portione sua per manus Dni Laurencii Thorbiernson & Jacobi Diaconi presentibus Ketildor Lippe, Arnoldo Enarsun, Thruæls Danson., Rolf fratre

tre ejus, Svenone genero cujusdam Dan, Erico Svenſſon, Thorſtano filio ejus, Thord Pæſon, Gudmundo & Ranæ fratre ejus, in curia Othæslef.

Det är: Uti Fiäre i Socknen Släp, år 1254, när Konung *Chriſtopher* mötte Noriges Konung, och Hertigen af Swerige uti ſit Rikes ſämgräns, en enka af Bothekiari (lärer wara Bukiära ſom omtaltes:) Gumbior wid namn, har ſkött åt Konungen 8 penningsland uti åker, äng och ſkog, och med hela huſwuddelen genom Herr *Lars Thorbiornſſons* och Jacob Diäkns händer, öfwerwarande Ketildor Lippä, Arnold Enärſſon, Truls Danſſon, Rolf hans broder, Swen en Dans måg, Erik Swenſſon, Thorſten Hanſſon, Thord Päſſon, Gudmund och Rane hans broder uti Tings eller Rådhuſet Othesleſ.

Item Såråo quædam inſula adjudicata D:no Regi cum juramento bonorum virorum ſcilicet Thorlakår Wather lithår filio ejus Erici Svenſon, Thorſtani Ericſſon, Örri generi Dan, Adam Aſlog, Helli Fos, Burgar Regnild, Thurgilli Dan, Thorſtani Dothårſun.

Item Såråo en ö, tildömd Konungen med goda måns ed, nemligen Thorlakers Wathurliters Hans ſon Erik Swenſſons, Thorſten Erikſons, Örões Dans måg, Adam Aſlog, Helliſoß, Byrger Regnildſon, Thorgild Dan, Thorſtens Dotherſſon.

Item Dux Kanutus de Norvegia habuit in conceſſu de Rege Waldemaro Gothulf Ruth quandam terram, quam adhuc detinet, in qua habitant Annold Svarteer, Höker, Thordgrim, Gandæ, Ketil qui venit de Ubbæhalt.

Item Hertig Knut af Norrige har haft i eftergift af Konung Waldemar Gothulf Ruth en Jord (landgods) ſom han ännu har inne, hwareſt bo Annold Swarter, Höker, Thordgrim, Gandä, Ketil, ſom kommit från Ubbehalt.

Item in parochia Slep quidam uſurpaverunt ſibi ſilvam qui vocatur Aſcraſkog, D:no Regi attinentem. Item Uti Socknen Släp nägre hafwa tilwällat ſig ſkogen Aſkraſkog Konungen tilhörig.

Item Brænnæö attinet D:no Regi, quam Carl Svänſkä ſibi detinet. Item Brännäö höret Konungen til, ſom Carl Swenſke har inne för ſig.

Item Aſparö, Sturiſö, Dimſö, Thiulfö, Wranghö, attinent D:no Regi Danie. Item Aſperö, Sturisö, Dimſö, Thiulfö, Wrangö höra Konungen i Dannemark til.

Item Villani de Vatbu vendiderunt oppidum Skutåkier quod D:no Regi attinebat. Item inbyggarne i Wahrbu hafwa ſält byn Skutekär, ſom hörde Konungen til.

D:nus Holmvith de Marö habuit duos colonos Regis. Herr Holmwith af Marö haft twå Konungens bönder.

Onſala Socken.

Denna är merendels af hafwet kringfluten å twenne ſidor, och är å den tredje kanten landfaſt med Walda Socken. Har ringa både åker och äng emellan

mellan bergen mäd torf-och ofruktbara moßar. Ingen eller ganska liten löfskog, aldramäst af ahl här och der wid gårderna, hwarföre ock bräntorf, som der skäres i Mäserna, kommer wäl til nytta: Efter gamla mäns berättelser skal här fordom warit al slags nyttiga skogsträn, så af ek som annat; men nu stå berg och backar helt blotte.

En fjerdedels mil wästan om Kyrkan är hamnen för skepp och fartyg, som der byggas.

För Danska Kriget, som inföl 1709, war der likasom en flotta merendels af stora skepp, som seglade på Engeland, Frankrike och Spanien, och foro jemwäl för utländska frakter, så til America, som annorstädes. Deraf blefwo inbyggarne förmögne och mycket sjöfarit folk. Wid 1700 års krig, gingo härifrån til Carlscrona wäl öfwer 200 sjöfarit och hurtigt Manskap, hwilka efter hwars och ens skickelighet antogos wid Amiraliteket i tjenst, då Örlogsflottan tillika med den Engelska och Holländska lågo för Köpenhamn, bombarderade staden och betäkte landstigningen å Seland. Här i Socknen har wid Malesund warit Sjötulskammare, medan Fiäre-och Wiskehärads boer hade frihet til utrikes Seglatz. Icke olikt är, at sådant warit dem tilåteligt alt ifrån den tiden Halland låg under Danska wäldet, hwartil anledning kunnat gifwas af swaga hemmansbrukare, och at af Almogen begwämligast kunde drifwas stark timmerhandel, om icke utur landsens egna, doch af de nästgränsande eke-och furuskogar i Wästergöthland. Nu omtalte Tulkammare finnes uti Rikens gamla stater uptagen alt ifrån 1650, och kan hända äfwen til 1746, om de årens Stater icke wore förkomne. År 1718, under då warande krig, blef Tulkammaren efter Högstsal. Konung Carl XII:tes förordnande indragen, utan twifwel för den orsaken, at den samme under då påstående krig icke kunde nyttjas, och de Danske med sina skärbåtar mycket oroade dem som närmast sjön lågo, såsom de ibland gnnat upbrände en stor reparbana, som til skepshwarfwets nytta war bygd. År 1722 blef wäl åter Tulkammaren uptagen, men år 1724 aldeles indragen, hwarwid det tycks och förblifwa för följande omständigheters skull. Sedan timmerhandelen i Norre-Halland nu så aftagit, at litet förråd är utur Wästgötha skogar til inbyggarnes enskylta skeps-och hus bygnad, måste ock slika utförsle waror tillika med utrikes sjöfart i så mätto afstadna; hwaraf ock följer, at en Tulkammare här blefwe aldeles onödig, när derwid ingen sjötuls indrägt wore at hämta. Derföre måste nu deras fartyg, som til antalet ganska mycket äro förminskade sedan sista Danska kriget, gå för frakt, hwarigenom doch inbyggarne näpligen lära kunna uparbeta sig i det förmögna tilståndet, de woro uti under Högstsal. Konung Carl XI:tes Regering, då Onsala boernas sjöfart ansenligt tilwärte. Wille man nu härmed jemföra hwad för anmärkt blifwit, angående sjöfarts så gemensamma som enskylta nyttiga tradgande, lärer den uppgifna grundsatsen finnas sann. Ty hade man här i Norre Halland icke allenast warit bättre hushållare med skogarna, så wäl wid fällande, som ungskogens hägnande til årlig upwäxt, utan och man jemte sådan timmer-utförsel, hade sökt skaffa sig allehanda fiskewaror utur saltsjön, hwartil lägligheten annars wargod, och utom alt detta warit betänkt på ylle och linnewäfnadens förbättrande; skulle man tycka, at sjöfarten här kunnat förblifwa om icke i bättre, doch åtminstone uti samma stånd som förr; så riket i gemen, som landet enskylt til stor fördel. Men eftast finner man wid de flesta, ja de bästa närings-medlen, at liten, ja kanske icke den aldraminsta åtanka göres, huru de i framtiden må komma i oförändert stånd. Monne icke en lätfången, och til en tid högt wärande winning förorsakar sådan landförderfwelig wårdslösa?

Här i Socknen finnas inga Minnesteckn, widare än at några rudera skola än ses efter en Kyrka eller Capell nedre wi skepshwarfwet, och at socknen torde fådt namn efter Oden, såsom Odense på Fyen.

Uti Örnewalla Sockn, hwartil Landa är annex, är et Säteri Örmanäs wid namn, belägit nära wid sattsiön, och bygdt af trä. Dessa Socknars belägenhet är merendels lik med Hanhals, Tölö ꝛc. så til jordmån, som eljest til strandfiske i saltsiön. Inbyggarnes näringsmedel bestå dels i åkerbruk, dels i någon wåfnads tilwärkande.

Frillesås har et Sacellani, med annexe Kyrkorna Gållinge och Iddala, belägne i skogs- och bergsbygd. Uti Frillesås Sockn är et Säteri Ekekärr, bygt af trä. Inbyggarne nära sig endast med åkerbruk och wåfnad.

Märkes Teckn äro efter Kyrkioherdens Mag. Söderströms inkomna Berättelser följande. Emellan Fiärås Bräcka och Giellinge Kyrkia nästan ½ mihl wäg, stå här och där åtskilliga upresta Stenar litet ifrån hwar andra 5 a 6 tilsammans uti en hop; emellan hwarje hop är et Stenkast mehr eller mindre. Häröfwer går sådan Sägn bland almogen, at de äro satte efter krigsfolket, som wid Konung Frodes fall flydde utur Slaget å Bräckan, och blefwo i flykten slagne. Den sidsta Stenhopen står på en högd strax wid Giellinge, och rätt i Söder från Bräckan. De gamle hafwe och en Wisa, hwar ther sjunges: Emellan Tom och Lida, mände Konung Frode bida ꝛc. Tom och Lida äro byar emellan hwilka omtalte Stenar äro reste. Detta länder til Bewys å hwad för detta om Fiärås Slaget är anfördt.

En gammal Dansk wisa har gifwit Folket anledning til at tro, det Konung Gorm skulle ligga begrafwen i Giellinge Högar. Sådane finnas och här både Norr och Söder om Kyrkian, af hwilka en har 3 tämliga stora Stenar upresta, utan at derwid syns någon Stenröfsia. Et stycke derifrån å en liten slät under en stor hög brede wid almänna wägen står en hop med stenar, hwar et stenrör är, och å södra sidan om Kyrkian et annat ganska stort, lagdt med runda Stenar, hwilket syns warit omgifwit med större Stenar likasom en Mur, hwar och en stor Stenkista är tilseendes. Allt detta syns styrkia til före nämde menige-Mans tanka om Konung Gorms Grafställe. Men som et Jellinge fins i Jütland, hwar Konung Gorm skal blifwit begrafwen efter den Beskrifning och samma Minnesmärkens Afritning, som Vormius lämnat bland andra Dannemarks Monumenter, lärer förenämde mening om Konung Gorms Begrafning icke blifwa så aldeles pålitelig. Wäl sägs af almogen; at en Sten warit med något åhugget, men när Kyrkian fyhra åhr tilbaka murades, blef den sat in i muren, medan ingen wiste hwad det hade at betyda, och således kan härom icke nu fås närmare Besked.

Wid Gållinge ses i slätta Bergshällen tämligen stora Drakebilder, hwar om annan flåtade, up moht hufwuden, som äro nog stora, äro de breda och tiocka, men neder åht stierten helt smala och spitsiga, dock skal icke wara någon liknelse til åhugna Runor. Härom går en Sägn bland almogen, ganska lijk de forna Munke dikter, som giordes til at skaffa Kyrkior rika gåfwor, såsom och här skedt, i det Gellinge hålles än i dag för en Offer Kyrkia, til hwilken en stor dehl siöfarande och äfwen handlande skola gifwa gåfwor, i wantro at derigenom blifwa lyckelige. Detta grundar sig å en sådan inbilning, at en Bonde som här i negden bodt, skal tagit bort en hop af drakarnas förmenta Skatter, och när han af them blef antastad, skal han warit frälst derigenom, at han giordt löfte om Kyrkans byggande af samma rikedom.

Wid

Wid Frillesåhs Kyrkia äro 2. åttebackar, och några resta Stenar der brede wid. Sägn går, at Frille fordom en wåldig man skal ligga här begrafwen: torde hända Kyrkian efter honom fådt namn. Löffta å som löper härigenom Sockn säges hafwe med små skutor kunnat nyttias ända igenom och in i Saltsiön. Detta syns ey heller olikt, medan åen är nog diup, skönt icke synnerligt bred. Utloppet torde sedermera blifwit stoppadt af Sand och Hafsdy, och thet lärer wara orsaken at här nästan alla år ske Jordfal uhtmed åen, hwarigenom thes lop ändras å åhtskilliga ställen.

Hwad här förut anförd är om Konung Waldemar och de uti Släp Sockn namngifna öar, gifwer åter anledning til at anställa säkert prof om forna watnhögden. Ty när man från 1254 räknar tilbaka, blifwer utöfver 450 år; och då skulle efter antagna räkningen watnet hafwa der stådt 9 alnar högre än i wår tid. Huru det kan paßa sig med belägenheten derstädes, kunna inbyggarne bequämligast utröna. Torde hända at en del af öarna, med mera, hade då mäst legat under watn, och således icke kunnat nämnas.

Cap. VIII.

Anmärkningar i gemen öfer Fiäre Härads forna, och nu warande tilstånd til deß upodlan och förbättring.

Hwadan Häradet fådt sit namn i uråldriga tider, blir wål swårt at finna. Ty man kan icke altid sluta af hwad Länder och orter nu förtiden heta, at de fordom haft lika namn; medan deße finnas ofta ganska mycket i senare tider förändrade, så at de til första uphofwet äro sig merendels olike. At uti Härads sigillet infört är et fiäderknippe, lärer kommit i yngre tider wid Härads-rätters inrättande, dåde tagit til Härads-märke hwad som namnet mäst syntes likna: hwaraf doch ingen säker anledning blir til at få någon pålitelig kunskap om sanna uphofwet til nu warande Häradets namn. Imedlertid bör icke lemnas hwad uti utländska Mäns strifter kan finnas, som på wißt sät torde tjena til nogon sannolikelse uti förnämda mål. Bland annat anförer Joh. Picardt, uti deß sammanskrefna Antiquiteter i Prowinserna och Länderna belägna emellan Nordsiön Yssel, Emse, och Lippe; Hwar der handlas om Frisernas uphof, at de skulle wara ex Firæsiis in Westrogothia, af Firåserna i Westergöthland; och widare när han handlar om Holländernas uphof, at de wore utur Halland; och detta sengre utförer han omständeligen p. sålunda: Dat de provincie in den jare Chr. 863 den namen van Holland noch niet gehebt, maer daerna ontfangen hebbe, sulks is manifest nyt den donations-briefe van Carolo Calvo, in welcken den naem van Holland niet gefonden wierdt; maer daerna heft Hollandt desen naem bekommen van de Hallanders, die uyt het Nordsche half-eylandt Scania zyn gevallen in Holland, en hebben dat bevolckt, en hebben naer haer vaderlandt Hallandt, ook genaemt Hall-of-Hollandt. Dit getuygen Heda, Nannius, Junius, Scriverius en andere meer, gelyk het dan ook met vele redenen bewiesen kan werden die unwederleggelyk zyn. Det är: at Provintzen år 863 än icke haft sit namn Holland, utan sedermera det bekommit, sådant är uppenbart af *Caroli Calvi donations*-bref, uti hwilket namnet Holland ej fins; Men derefter har Holland fådt det namnet af de Halländingar, som utaf den Nordska halfön *Scania* giordt infall uti

Holland, och upfylt det med inbyggare, och efter sit Fädernesland Halland kallat det Hal eller Holland. Detta intygar *Heda*, *Nannius*, *Junius*, *Scriverius* och andre flere, såsom det ock kan bewisas med många berättelser, som icke kunna wederläggas. En annan wid namn Engel Arnds van Dorgeest uti sin korta berättelse om Holland, tryckt i Amsterdam 1644, berättar angående Holland, som nuförtiden med Westfriesland utgör en Republique, at det syns efter Historien hafwa undfådt namnet Holland af en by, fordom belägen å Stift Uytrechts gränsor, hwilken af Normännerna, eller de Danska så kallad blifwit, likt en ort i deras land, när de wid paß 865 giordt et blodigt infall på deßa länder, och uti åtskilliga år icke uphöllo med sköflande och härjande, tils de år 885 landet öfwergofwo, och foro til Hennegau, och sedan til Frankerike, wid hwilken tid en Dirk, som först war allena Grefwe af förbemälta by, blef derefter genom Staternas wäljande Grefwe öfwer hela landet; och wid samma tilfälle skal denna byns namn, som war det förska landstycke af hans Förstendöme, kommit til hela länder, som war under hans lydno. Såsom man ser sådant wara af de berömliga Männer *Hugo Grotius*, *Simon von Leuven* och andra flera anmärkt.

Härom talar Grotius ganska kort, uti Annal. de Rebus Belgicis, lib. 2. at några gißa, det Danske inbyggare i Holland och Zeland gifwit länderna namn efter sina hembygder. Detta anföres til at finna igen de Firæsier i Wästergöthland, som Picardt omtalar, hwilka synas lyda något när Fiäre, när Latinska ändelsen borttages, och lätteligen under sådant namn, när Fyare, efter utlänskt Tungomål blifwit förwandlat i Fire, kunnat af främmande ställas i Wästergöthland, såsom det intil näst gränsande. Häremot kan sägas, at Ptolomæus nämner et slags folk, Firæsii kalladt, som bo å en ö Scandia mot östersiön: och at Cluverus tycker wara det samma folket, som bo i landskapet, hwilket efter almån namngifwande heter Fiering, som tämmeligen när lyder Fyaræ efter Häradets namn i gamla Jordeboken. Men Cluverus ställer Firæsii på Chartan i sin Germania Antiqva up i Upland, hwilket icke stämmer in hwarken med Ptolomæi Charta, som ställer them i Scandia (thet är efter belägenheten Seland) eller Picardts mening. Hwarå nu denne grundat den samma, har ingen widare anledning warit at efterspöka, i brist af sielfwa hans tractat, medan man allenast haft deraf et litet och kort utdrag. Måste man således stanna wid hwad nu anfördt blifwit om Häradets och deß inbyggares forna namn, hwartil detta endast bör tilläggas, at Picarts mening kan icke synas så aldeles olik, hwad deßa Firæsii, och Frisernas stamfäder angår, enär de ställas, som sagt är, utmed, eller icke långt ifrån Nordsiön, och utomdeß ostridigt är efter gamla Historier, at ifrån deßa länder starka siöfärder ofta äro giorde ut åt Wästerhafwet, och de derwid belägna länder.

Häradets forna tilstånd i anseende til sielfwa landets förmånet kommer nu at pröfwas, hwartil ränteperſedlarna i ofta omtalta Jordebok gifwa anledning. Härwid är först til märkandes, at Tölö och Onsala Sockner äro skattlagde til 20 mark silfwer uti salt, bjugg eller korn, och wadmal, utom hwad de i gemen under Häradet räknade, kommo at skatta uti andra utskylder. Man wil lemna bjugg, såsom et landets wärt, och wadmal likaledes såsom en Inbyggarnes tilwärkning; Men saltet kan icke annorlunda, såsom allom bekant är, anses, än för en utrikes ifrån siöledes hämtad wahra. Deraf kan wäl utan alt twifwelsmål slutas, det deßa Sockners inbyggare måste haft besynnerlig frihet at handla utrikes, och skaffat in i landet en högstnödig wara, Salt, hälst å den tiden, när Stapelstäders friheter än icke här å orten inkommit.

An-

Ånskiönt denna anmärkningen skulle nu finnas wäl grundad, synes det doch icke kunna gälla i anseende til andra ränteperſedlen bjugg, med mindre den wore ock införd för utrikes spannemåls inskaffande, hwilket ej heller olikt syns. Ty annars kan swårligen finnas skäl eller grund til deſſa Sokners skatläggande för bjugg eller korn, utom hwad de borde för sin del sammanskiuta til hela Häradets samfälta Spannemåls ränta; medan i Onsala är swag sädesbygd, och Tölö Sockn har härutinnan ingen förmån framför andra Sockner af lika jordmån i häradet. Och ehuru åkerbruket kunde wäl skötas i forna dagar, men sedermera kommit at mindre wärdas, genom siöfartens och timmerhandelens tiltagande; är doch troligt, at landets spannemål icke kunnat wid infallande miswäxter förslå til folkets underhåld, som warit mycket trångbodt å sina små hemmani.

Detta kan bestyrkas af de omständigheter, som införas i Dannemarks Riges Härlighet, tryckt år 1655, 424 år yngre, än gamla Jordeboken. Orden lyda så, hwar Hallands fruktbarliga wilkor beskrifwas: Undantagande nordersta delen af Warbergs län, som är Fiäre härad, hwar allenast förmedelst deß sidlända och leraktiga jord sås, och i landgilde utgifwes bjugg och hafra, efter som sädesjorden emellan bergen är myeket lerig och sidländ, så at i stort watnlopp, watnet som faller af högderna, flyter öfwer åkerjorden, och understundom gör den ofruktbar. Doch uti måttelig torra årstider, wäxer derpå nog myckenhet med bjug, hafra och blandköen. Men eftersom näpligen någon bonde så mycken sädesjord hafwer, at han häraf efter landgillets utgörande kan uppehålla sit hus, och hafwa til utsäde öfrigt, består största delen af deras bergning i äng. Och widare pag. 186. At ehuruwäl landets inbyggare i gemen äro arbetsamme, gifwes doch synnerlig i Norre Halland, och hälst i Fiäre Härad mäst fattigt och oförmögit folk, och det förmedelst den ringa sädesjord hwar och en hafwer i bruk wid sin hemans del, eftersom gemenligen 3 eller 4, och understundom wäl 6, eller 8 hushåld på et hemman bo tilsammans, hwarigenom de sittia hwarandra til förträngsel, så at dem wil blifwa omöjeligt, at af sädesbärgningen sig nära, och hafwa lifs uppehälle, om det icke war timmerhandelen som de brukte sjöledes. Och ånskönt de wäl sielfwe kunde finna, hwad beswär et slikt ringa hemansbruk förorsakat, fela doch icke de, som understundom til at få tunnors, eller skeppors utsäde, ock så för et tunneland, eller i pund smörs ränta betala 10 Rdlr. i Städsmål (förstå lifstids städja). Doch förunnes dem i almänhet Pundet i städja för 6, eller 7 Rdlr. mer eller mindre, efter hemmanens och personernas läglighet. Och finnas derföre i Halland gänska få ödeshemman, som icke i något annat bland de Danska länder.

Hwad föregående Beskrifning innehåller, kan icke lämpas i alt til äldsta tiderna, då jordboken war i bruk, annars hade icke häradet då kunnat skatsättas för så hög spannemåls ränta, som der införes. Hwarföre häraf och slutas kan, at åkerbruket under 424 års förlop kommit i wanskötsel, hwarom med mera, blifwer anledning här nedanefter at handla wid Häradets gemensamma utskylder. Deß förinnan kommer uu at öfwerwägas Onsala, och Tölö Sockners tredje ränteperſedel, Wadmal.

Denne wisar nu klarligen, at äfwen i forna tider inbyggarne handterat ylle- och jemwäl linnewäfnad, som ses af föregående, wid de Norrskas härjande och brandskattande, år 1255, då inbyggarne bland annat måste i brandskatt gifwa lärft. Här kan nu frågas, hwarföre deſſe Sockner skulle skatsättas uti en landets tilwärkning, och icke de öfrige i häradet? Ty icke kan häraf slutas, det inbyggarne i Onsala och Tölö endaſt idkat spåne och wäfnad, utan måste nödwändigt de öfrige haft

samma handtering. Härå kån wäl icke annat swaras, än at ganska troligt är, det bemälte Sockners inbyggare måste blifwit skatlagde för denna ränteperſedlen allenaſt i affeende til deß utförſel, och winning af den derigenom idkade handelen ſjöledes. Ty när de måſte hämta ſalt utrikes ifrån, följer eck naturligen, at de haft ut med ſig landetswaror at handla med. Deße 3 ränteperſedlar, ſom tilſammans utgöra 20 mark. ſilfwer, ty olikt är, at de böra å den tiden uträknas til mark i pengar, medan de woro då allenaſt 20 Rdle efter den uträkning förut wid 3 Capitel omtalt är; kunna anſes ſåſom en art af ſiötuls, eller handelsſkat för utrikes warors tilhandlande.

Häradets gemenſamme ränteperſedlar beſtå uti tu år (kan wäl icke annorlunda förſtås, än årligen) förſt uti 25 mark. ſilfwer i ſpannemål, men uti tredje året 18 mark. ſilfwer i hafra, 4 mark. ſäd, 4 mark. malt, hwilka try perſedlar tilſammans räknade, utgöra 26 mark. ſilfwer i ſpannemål; en mark mer än i de tu förutgående åren, hwilkas ſumma utgör 400 lod ſilfwer, eller efter penningemark 26 lod Silfwr., och i tredje året 16 lod, eller 1 lod Silfwr. derutöfwer. Men af alt detta fås doch än ingen anledning til at ſluta, hurudant priſet warit å en tunna ſäd, at wiß uträkning må derefter göras å tunnetalet å denna ſpannemålsräntan, om icke härtil kan framdeles blifwa tilfälle.

Andra perſedlen är honung til 4 mark. ſilfwer, ſom här förut ſades årligen och tredje året 12 mark. Förſta året gör 64 lod ſilwer eller 64 Rdlr.. och för tredje året 192 lod eller 192 Rdlr. Wid denna ränteperſedlen blifwer åtſkilligt at anmärka, medan om den nu för tiden af häradet ſkulle in natura utgöras, bleſwe det aldeles ogörligt. Biſkötſel, ſom fordom warit ſå ganska indrägtig, ſåſom jordboken utwiſar, har nu ſå aldeles af ſig kommit, at näpligen ſå mycken honung af hela Halland ſkulle kunna ſkaffas, efter föregående marks uträkning i penningar, långt mindre efter mark ſilfwers uträkning til lodtalet. Här til kunna wara try ſlags orſaker, ſom lätteligen utmärkas, när forna tider jemföras med närwarande, ſom förteligen ſkal afhandlas.

Å den tiden wat Mjöd, ſom tilreddes af honung, den ypperſta dryck ſom brukтes, ſå i Konungens hof, ſom eljeſt; Och honung nyttjades i ſtället för ſocker, ſom fordom här i Nordlanden icke warit kan hända til någon del bekant, långt mindre brukeligt, förr än i ſenare tider, då Indiſka handelen och ſjöfarten begyntes, och ſamma wahra i Europa blifwit almän, och näſtan aldeles oumgängelig. Allehanda winer hade tå icke wunnit ſådan almän ſmak, ſom nu förtiden. Är derföre ej undran wärdt, at man tå wärdade ſig å det högſta om Biſkötſel, när deraf ſkaffades hwad i mat och dryck dem ljufligaſt ſmakade; och at man ſedermera begynt lägga mindre åhugſamhet å ting, ſom merendels blifwit oſmakelige, och ſåledes höllos för mindre nödwändige, om det icke wore för waxet ſkul. Ty hwar et ting icke nyttjas, utan kommer utur bruk, då kan derwid ej heller wara något, ſom lönar omtankan, mödan och arbetet, hwarpå, ſom förfarenheten utwiſar, det eck ſmåningom miſswärdas, förfaller och åteligen utgår. Här bör icke lemnas orördt hwad ſedwänja fordom warit, åtminſtone från Påfwiſka tider, ock för 70 år tilbakars aldeles afſkadnat, nemligen at almogen for in til ſtäderna hwar Michelsmäßo afton, til at der pläga ſina huſtrur och barn med mjöd-drickande, derigenom, ſom almänt ſpråk war, at dricka ſtyrka i benen. Et ſådant påfund har warit nog illſlugt, derigenom at hålla allmogen i luſt och flit, til at deſto mer hägna och öka biſkötſeln, hwarigenom honung och wax ymnogt bleſwe i landet. Andra orſaken til biſkötſelns aftagande är oförnekeligt denna, at man icke aldeles följt de gamlas reglor, ſåſom i ſynnerhet, at man i ſenare tider tyckt winna ſin uträkning bättre med biens ſkattande, än wanliga ſlaktande; hwarwid at man felat, kan förmodeligen nog

wiſas

wisas af de försök härwid gjorde äro, til at utröna hwad säkrast och naturen likast wore. Derom har en Skånsk Prestman, som lefwat å den tiden landet kom under Swerges krona, lemnat utförlig underrättelse, uti en sin örte- och trägårds-bok, hwar et särskilt bihang finnes om biskötsel, som han många år haft stor lust at omgås med; i synnerhet har han sökt at utröna hwad til bistockars förökande tjenligare wore, antingen skattan- eller slaktande, och befunnit det senare långt säkrare, så at man inom 6 à 7 år skulle winna långtstörre antal stockar än eljest, såsom af följande uträkning intagas kan. En fröstock, som lemnas oskattad, gifwer långt tidigare, och flera swärmar, än eljest: orsaken är, at den icke förswages genom skattande. Man wil allenast sätta 3 swärmar första året, då der blifwer 4 stockar tilsammans, hwaraf den första lemnes til fröstock, kan kända ock den andra i ordningen.

Men för desto större säkerhet i uträkningen blifwer man nu wid en fröstock allena, och de twå yngste slagtas. När härmed å lika sät fortfares, blifwer andra året 4 af 2 fröstockar, 3 die 8, fjerde 16, femte 32, sjette 64, då äldsta fröstocken slagtas, och så alt fort; Ty en bistock bör icke blifwa öfwer fju år gammal. Al sådant sät slagtas åtminstone årligen så många stockar, om icke flera, än fröstockar äro til antalet, hwarigenom kunde icke annat än blifwa årligen ymnigt både honung och wax, om eljest alt annat behörigen tages i akt, som efter gammal förfarenhet förfrämjer biwäxten.

Tredje orsaken til aftagandet kan ock blifwa deraf, at blomsterwärten, hwaraf bien måst söka sin näring, småningom å fältet minskas och utgår, hwarom widare framdeles; och at sådana trän, hwilkas blommor tjäna til bi-drägt, icke wärdas, såsom Sål och Lind, ꝛc. Det förra får först om wären gula blom knoppar, hwaruti wäxer hwitt fjun, likt bomull.

Af förgående orsaker til Biskötselns aftagande kan lätteligen slutas, hwad til deß uphjelpande tjenar, så at inbygarne til sin stora fördel, kunde med tiden återwinna hwad förmån de i så mätto förlorat. Jag säger, med tiden kunde det alt lätteligen återwinnas, om härå hog och flit med alfwar lades. Ty kunskapen kan utan swårighet inhämtas, så af de äldres som yngres härwid gjorda försök, hwilka merendels äro, eller ok snart kunna til almän nytto blifwa genom trycket kunnige. Hwad förmån wore icke det för hwar och en hemmans åbo, omhan hade 10 à 20 bistockar, å hwilka ingen kostnad, utan allena åhugsam wård behöfwes? Men, här torde någon inwända, at ânskönt penningar för waret kunde fås, blifwer doch ingen afgång å så mycken honung, hwarmed landet upfyltes. Deremot fins swaret ganska lätt, och för en rätt hushållare icke obegripeligt. Ty ehuru mjöd nu blifwit likwäl en föracktelig och aldeles obrukelig dryck, så at den nu mera icke är til fångs; kunde den doch åter upkomma, och kan hända, om icke aldeles til intet göra, doch til en stor del minska det nu i så starkt bruk upkomna brännewinet, hwarpå folket i äldretider icke lära haft samma smak.

Så framt biskötslen blefwe almän, at hwar och en hemmans åbo kunde hafwa så mycken mjöd, som han eljest behöfwer bränwin, månne han icke helre skulle nttwälja en söt och dertil hälsosam dryck, den han årligen kunde hafwa, nästan utan någon synnerlig kostnad, och utom al saknad i sit sädes förråd, och derutöfwer med god winning af wäxet? Göres häremot inkast, at i gemen wore icke kunnogt tilreda samma dryck, kan icke annat derå swaras, än man äfwen så wäl, och så snart det lära kunde, som bränwins brännande, hwilket för 20 a 30 år tilbaka, aldrig warit så almänt, som i deßa tider. Och om härwid wore något hinder, blifwer altid i Städerna tilfälle, at icke allenast tilreda, utan ock förbättra bemälte dryck, så at den torde blifwa så in- som utom lands smakligare, än härtils, hwarigenom utländska dryckers införsel, åtminstone til någon del, kommo at min-

ſkas. Thet samma kunde ock hända med honungen, hwilken, om den rättéligen tages och ſkötes, ſkulle til en stor delminſka ſockrets bruk och införſel. Hwarjom och enom lemnes nu til owäldugt om pröfwande hwad alt detta ſkulle med tiden kunna utgöra uti Handels Balancen och inländſka handelsrörelſen.

Tredje Ränteperſedlen beſtående uti boſkap, ſåſom oxar, får och ſwin, med mera, gifwer anledning til deſto kortare anmärkning, ſom man ſkäligen kan ſluta af senare tider, at boſkaps ſkötſeln icke lärer aftagit. Uti Dannemarkes Rikes Herlighed finnes å de här förut näſt andragna ſtällen, at ſtörſta delen af inbyggarne hafwa ſin näring i deras äng, höbärgning och gräsning, det med at underhålla ſå mycken boſkap, at de efter handen och årligen kunde hafwa at ſälia oxar, får, bockar och annan ſmå fänad, ſå wäl ſom ock afhända ſmör och oſt, ſom för de bäſta i deſſa riken äro aktade. Deßutan tjenar dem deras myckna fänad, til at deraf ſamla ſå mycken gödſel, ſom til deras åkerjord behöfwes, medan förmedelſt al deras åkerjords årliga bruk, de denſamma ſkola giödſla hwart tredje år.

Häraf kunna ſlutas nödwändiga orſaker til Boſkaps ſkötſelns wärdande här i Häradet. Men ſom ſwaga Höbohl äro, betes markerne ej heller ſå tilräckelige, ſkönt betet beſtår mäſt i fint gräs; hafwa inbyggarne mäſt ſätia en del af ſin boſkap om winter tiden på foder å Sätesgärdar, i ynnerhet neder i Södra Halland, hwar hö och halm foder kan wara til fångs. Och detta lärer wara förnämſta orſaken til briſt å gödſel, ſom efter föregående berättelſe, icke utan hwart tredje år kan bliſwa til åkrarna tilräckelig. Ty med löfwande til foder åt boſkapen, weta de än icke at omgås. Annars är til märkandes, at här uti häradet liknar boſkapen til ſtorlek den Holländſka arten, ſå at de derutinnan öfwergå al annan boſkap uti hela Rikets landſkaper. Det berättades ſåſom en pälitelig ſanning, at oxar här merendels wäga från 30 til 40 Lſp. Om nu ſamma boſkapsſlag bliſwit utifrån in fördt, eller ej, är ſwårt at weta; och om det ſkedt, är märkeligt, at de medtiden icke utartat ſig, ſå ſom gemenligen händer.

Hwad fördel et landſkap har af ynnig boſkap, wore fäfängt at omtala, medan det i gemen nogſamt är kunnigt; hwarföre här icke heller bör utelemnas, hwad ſom tjena kan til deß förökande, ſom förnämligaſt beſtår uti mulbetes, hö- och ſädesbärgnings, med löfſkogs förbättrande och förökande, hwarom korteligen handlas ſkal uti följande Capitlen.

Cap. IX.
Om Åkerjordens förbättrande.

Af föregående beſkrifning om Soknerna här i häradet, finnes huru betes mark, äng och åker i en del af dem äro belägne och beſkaffade. Det är at de merendels äro af lika jordmån, jämnſlätte liggande emellan bergen, utan ſten, ljung och ris-buſkar. Häraf kan göras en ſlutſats, til både bete-äng- och ſädes-wäxtens förbättrande och förökande, å det ſättet, at betesmärken uptoges och inhägnades til åker och äng det ena året, medan åker och äng, ſom nu är årligen i bruk, bleſwe utlagdt til betesmark, och genom et års hwila, och gödſlande af den i bet gående boſkapen bleſwo deſto drägtigare til det påföljande årets gröda. Ty ofelbart är, at åkerjorden måſte bliſwa ſwag, när den årligen beſås, och icke oftare, än hwart tredje år får gödſel. Föregående grundſats lärer ingen ſkäligen kunna beſtrida, långt mindre neka, det ju ſädeswäxten och höbärgningen bleſwo långt ynnigare, än nu förtiden, när jorden ſåledes fingo högſtnödig ſtyrka med tiden.

Men

Fig. I.

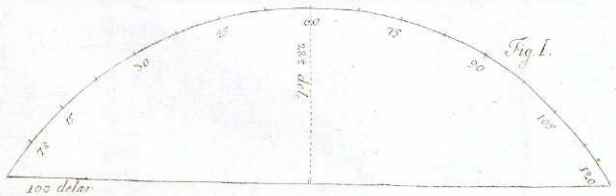

Fig. II.

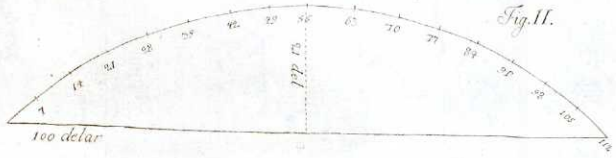

Fig. III.

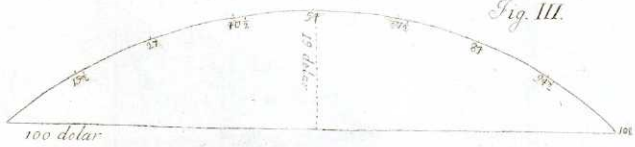

Fig. IV.

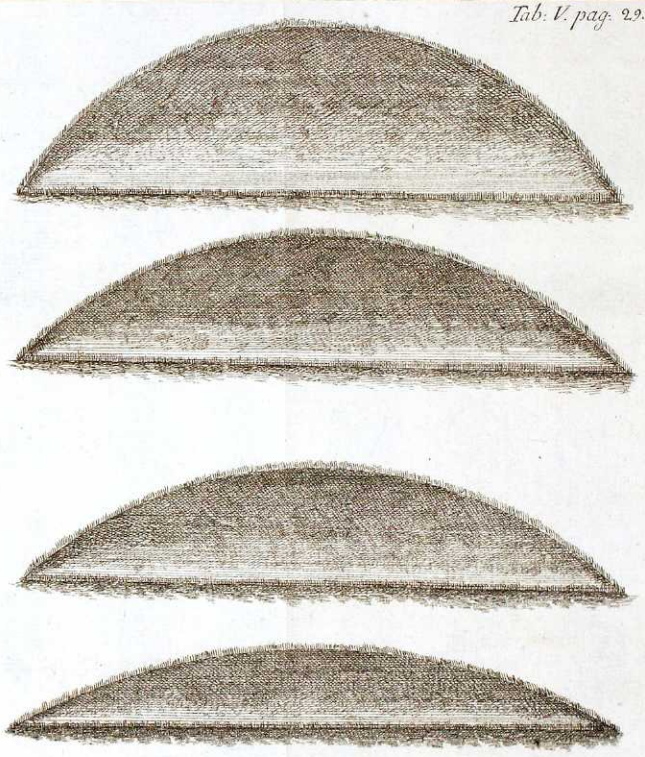

Men ehuru detta icke wore aldeles omöjeligt, skulle doch härwid yppas ganska mycken swårighet af ägornas delning och jänckning, så i gärdes- som betesmark, heman- och bya-tahl emellan; hwaröfwer en och annan twistighet lätteligen upkommo, som et så almänt nyttigt wärk skulle förhindra, om icke deremot funnos tjenliga medel och utwägar genom höga Öfwerhetens försorg.

Imedlertid wil man skrida til andra grundsatsen, at icke allenast sädes- utan ock gräs-wäxten å ängar och betesmark mycket kan, och jemwäl bör, genom behörigt dikande ökas och förbättras, ehwar sidländ jordmån är, såsom i en del af Häradets sockner.

Detta befinnes så mycket mera nödwändigt, som efter andragna föregående beskrifning utur Dannemarks Rikes härlighet; åker, tillika med al annan sidländ jord emellan bergen, warder skadad af altförstarkt watn-lop wid infallande wåta åhr. Men ehuru nödwändigheten är stor, at genom dikande afhielpa en sådan olägenhet, har doch Almogen i Halland ån icke kommit i hogen, at betjena sig af et sådant hjelpemedel. Orsaken kan förnämligast wara denna, at de förmena åkerjorden, som de utom deß tycka wara nog trångdeld, derigenom komma at minskas. An mindre skulle dem behaga ängdikande, tillika med betesmarkens upröjande. Derföre til at betaga meniga folket hwad ogrundad tanka de i så måtto hysa, wil man korteligen wisa med klara skäl, at jordmånen til quadrat alnetalet icke genom dikande och röjande kan minskas, utan fast mera ökas, och följakteligen at deraf blir ymnigare både sädes- och gräswäxt; hwarföre man bordt bifoga Tab. V., som nu skal förklaras.

Fig. IV. utwisar en grundlinie 100 delar stor, antingen i fot-aln- eller famne-tal; Uphöges nu jordmånen derutöfwer, så genom dikande, som åkerjordens körande uti en rundning eller Boga, som håller $\frac{1}{6}$ af en Cirkel-linie, utgör iden samma 104 delar i fot aln eller famn, hwilketdera man will. Man wil nu göra et sådant åker stycke 200 delar långt, som sädes, och när dessa multipliceras med 100 delar, blifwer här å slät jämn åkermån 20000. delar: Men när den uphöjes, som nu sades, och utgör 104 i längden, bliswa här 20800 quadrat delar å et sådant åkerstycke.

Fig. III utwisar likaledes, at när utöfwer en linie af 100 delar, åkerjorden uphöjes til en boga eller rundning, som swarar mot $\frac{1}{7}$ Cirkellinie, utgör det 8 delar mer, och när längden 200 delar multipliceras med 108, bilfwer å et sådant åkerstycke 21600 quadrat delar.

Detta bewisar nu handgripeligen, at åkerjorden ingalunda kan minskas til utsädet, utan fast mer ökas, om med dikningen och åkerkörandet rätteligen omgås. Ty ånskönt diken å sidorna taga något bort af åkerjorden, blifwer doch den samma, såsom här bewises, til quadrat talet åtminstone lika stor, som den warit i utsäde: Hwarwid man af tilhörig rätt åkerfötsel har at förwänta ymnigare sädesbärgning, utom hwad gräs uti diken kan wära.

Men härwid bör icke lämnas utan närmare förklaring hwad emot förenämda uträkning kunde inwändas, nemligen at swårt, och det med ganska mycken kostnad och arbete kunde et åkerstycke drifwas i den högd, som figurerne utwisa, hwartill den af diken upkastade jorden icke heller skulle förslå; Och jemwäl, om än tilräckelig god jord wore til fångs, lärer menige man icke så lätteligen kunna finna sig i det, som å sådant geometriskt sät komma at arbetas. Hwad i så måtto anföres, är sanning icke olikt; Men om med inrätningar til landsförbättring rätteligen omgås, så det ena arbetet understöder det andra, måste nödwändigt ändamålet med tiden winnas. Men wil man twärt af begynna någon förbättring, och det i bråd hast,

utan at akta de omständigheter, som böra tagas til rättelse af tiden, landets beskaffenhet, med mera; kan här ofta mycket förderfwas, helre än förbättras. Och hwad geometriska arbetssättet widkommer, skal klarligen wisas, at almogen å wist sätt skal kunna hjelpa sig derutinnan fram, utan geometrisk kunskap, icke annorlunda än sådant sker, wid deras bygnader och snickar-arbete, hwilket alt kommer at förklaras å det stället, hwar man ärnar handla om arbets inrätningen i gemen wid lands förbättringen.

Imedlertid bör här framställas hwad man af sjelfwa naturens försök befunnit lända til fruktbar jords förökande. Det torde wäl i förstone förekomma något sälsamt: men när rön derå finnas, förtjenar det åtminstone widare eftertanka, utan at warda strax utdömt.

År 1730 eller 31, om Nyårs natt bröt isen i Mißan sig så häftigt up, at den tog ut Slotsqwarnen, som låg derutmed $\frac{1}{8}$ mil ofwan Halmstad. Lycka war at isen fick större utrymme nedan för laxefiske sätet, så den utbredde sig, och betäckte de deromkring liggande ängar; annars hade östra bron i staden städt i stor fara. Om wåren, när is-stycknen bortsmältes, lemnade de efter sig så mycken sand, at ängarne woro merendels öfwertäckte, mer eller mindre, och syntes som de deraf aldeles woro förderfwade. Gräset wärte wäl den sommaren up genom sanden, men ganska tunt, ty den låg åtminstone en twär hand, om icke ett qwarter högt, eller mer, utöfwer gräswällen. Men andra året wore samme ängar uti ganska frodig gräswärt, och syntes deruppå icke minsta sandkorn; utan alt har blifwit förwandlat til gräswal, såsom ock gamle Män berättade, at ängsmarker genom sådan sand förbättras, och lika som gödas, ehönt första årets gräswärt blir swag.

Häraf kan slutas, det sand måtte på wist sätt icke wara så aldeles otjenlig til gräswärtens förökande, när den efter sin art kommer at blandas med mat- eller muljord. Här syns klarligen, at den då bland gräsrötterna likasom förwandlas til samma slags jord, hwaruti deße wäxa. Fraindeles blifwer än widare tilfälle at föreställa en och annan sandens hjelpsamma wärkan til wärternas förfrämjande. Imedlertid bör nu wisas hwad i så måtto kan paßa sig å detta stället.

Enär Sand af färskt watn, såsom i föregående tilfälle, har gagnat gräswärten, monne icke med goda skäl kan slutas, at sand utur saltsjön skulle göra långt bättre och starkare wärkan för sältan, som den nödwändigt måste äga? skulle det wäl synas olikt, at den leraktiga sidlända åkerjorden icke stode til at förbättras, om den mätteligen med sådan hafssand wid dikandet blefwe upblandad? Åtminstone borde det försökas, först å et litet åkerstycke, til at utröna deß wärkan. Men då måste sandblandningen helre ske om höst-än wårtiden. Här torde ock finnas wid samma tilfälle hafsblå lera, som gemenligen är under sandbotn. Den borde likaledes anwändas til åkerjordens blandande wid deß uphöjande, til at få deraf god swartmylla. Enär detta efter giordt försök å litet fans nyttigt, wore här uti hafswikarna, som äro långgrunde, godt tilfälle at muddra up både hafssand och lera, som sedan å Rolfs och Lindoms åar kunde makeligen föras up åt landsbygderna, der at nyttjas. Funnos ymnig hafslera wore den ock nyttig til at hjelpa höglända och sandaktiga åkrar til bättre jordarter.

Detta alt framgifwes til närmare ompröfwande, at af gjorda försök finna, huru det wil lyckas eller ej, hwilket snart kan märkas, om hämned annars försiktigt omgås.

Slu-

Sluteligen är wid åkerbruket här i häradet at märka, det wårsäde merendels brukes, och det kan icke efter landets beskaffenhet gifwa mycket i tunnetalet. För brist på gärdsle lärer blifwa swårt få höstsäde i bruk, med mindre genom stengårdsgårdar der blefwo instängde åkerstycken.

Återstår nu om ängarnas och betesmarkens förbättrande, som korteligen skal omtalas.

Cap. X.

Om

Äng- och Betesmarkers förbättrande.

Här förstår man de ängs- och betesmarker, som äro sidlände och, jämnslätte, liggande emellan bergen, utan löfskog, blotta och bara, hwarå gräswärten i wåta år jemwäl kan skadas och minskas.

Til at afleda watnet, som skulle stadna i ängsbotnen, en del af bästa blomstergräset til förderf, följer efter sunda förnuftet, at jemwäl dikande der behöfwes. Här förut wid åkerjorden är bewisst, at den til utsädet genom dikande icke kan minskas. Det samma blir än mer handgripeligt wid ängars dikande i så måtto, at gräswärten der kan å sådant sät ansenligen ökas.

Fig. II. Tab. V. utwisar det, hwarest grundlinien är såsom wid föregående 100 delar; utöfwer hwilken om en boge dragges, som utgör $\frac{1}{4}$ af en Cirkel linie, blir den 112 delar. Göres nu ängstycket 200 delar långt, och det multipliceras med 100, blifwer quadratdelarne 20000. Men sker det med 112, utgjör det 22400 delar, för eller samn quadrat, och således 2400 mer til gräs-wärten; ty diken kunna sluttas åt sidorna utan kant, ända ned och tätt tilsammans i botnen, at ock sådant gräs der må wäxa, som äskar mycken wåta, och höbergningen således blifwa å alt sät ymnigare än eljest.

Hwad här förut om sandens wärkan anförd blifwit, lärer ingen kunna neka, at det ju ock här kan hafwa rum. Men som i Fiäre Härad icke fins sandmark, utan något kring wägen åt Rågelund, kunde den icke fås annorlunda, än som sagt är, utur Saltsjön i wikarna wid watnets utfallande, eller ock genom muddrande, hwar långgrundt är, då hafslera äfwen torde finnas. Wil man, eller får tilfälle, at nyttja sådant til ängars förbättrande, kan om hösten, at icke gräswärten om wåren hindras, efter behag diftföras sand, eller hafslera sandblandad, som midt på tillika med dikesjorden läggas et quarter högt; Men alt lägre ut åt sidorna, at ängsstycket må småningom årligen komma at uphöjas til quadrat talets förökande. Försöktes detta i et litet stycke äng, och nyttan funnos deraf, kunde altid inrätning göras til större förbättring.

Annars är i gemen, hwad ängar angår, ganska angelägit at märka rätta tiden, då lian skal der brukas. Sker det för bittida, innan blomsterfrön blifwa mogne och kunna utfalla, måste blomsterwärten årligen aftaga; medan en del wäxa icke genom rötternas spridande, utan af sina årliga frön. Ehwar detta icke i akt tages, blir ej underligt, om höbergningen både minskas, och til deß godhet förswagas, såsom man röner å många ställen.

En försiktig hushållare bör derföre med all flit låta samla gräsfrön å höskullen, at dermed om wären beströ de ängar, hwar blomstergräset syns minskas, och det å ställen, hwar de finnas aldrahälst wäxa. Til gräswäxtens förökande gagna mycket löfkogsträn i ängarna. Nu finnas de merendels här i häradet helt blotte, utan löfträ eller buskar. Om det så i början warit, eller det skedt genom rödjande, eller rothuggande, hwilket sägs warit fordom mycket i bruk; är owist at säga. Wäl är oförnekeligt, at ris-buskar täga bort mycken plats, hwar gräs kunde wäxa. Men om et löfträ, rent och blott til sin bål och stamm nederst wid jorden, kan detsamma icke sägas. Ty när de rätteligen underqwistas, och de icke stå för täte, betalar et sådant löfträ rikeligen sitt rum, i det stället, som wore för stark, afwärjes, så den icke får bränna gräswäxten, hwilken förmån nogsamt skönjes uti långwarig stark torka, som merendels sweder hört, eller twingar gräset i wärten å bart liggande ängar; Men det begår sig långt bättre, hwar något skul och swalka är af neddrypande daggen ifrån Löfträn. En sådan förmån hafwer ängsmarken merendels och åde flesta ställen förlorat. Til at återwinna densamma, wore utom andra pådrifwande skäl och orsaker, jemwäl desto större nödwändighet, som oförnekeligt är, at genom kalla och fuktiga blåswädret utur Nordsiön, hwilket fins starkt tärande å Murar och järnsmide, såsom derneder nogsamt kunnigt är; äfwen gräsrötterne, när de icke af snö betäckas och förwaras, kunna förswagas och komma i förrutnelse. Men om löfträn kommer widare at handlas strax häreffter, hwar i gemen talas om skogs och frukte trän.

Imedlertid wil man tilse huru betesmärkerne må kunna komma under någon högstnödig Förbättring.

Detta lärer hit intils icke warit tagit i någon synnerlig åtanka; torde ock derföre förekomma mångom såsom en omöjelig nyhet. Men när ofta å ut- eller betesmarken icke sämre, jemwäl å några ställen bättre jordmån är, än å sjelfwa gården; blir skada nog stor, at den ligger onyttig, eller genom wanryckt warder ofruktbar. Här förut är omrördt, hwad för stor förmån wore at så dem, hwar läglighet dertil är, til åker och äng, och således hafwa gärdesmarker i årligt skifte. Hwar sådant med tiden icke kunde winnas, wore wäl icke swårt at få dem å lika sät til mulbete förbättrade och förökta, som nu wid ängsmarkerna omtalt är; allenast byar och heman, som hafwa del i utmarken, derom åsämjas kunde, at årligen samfält derwid lägga hand. Ty sådana förbättringar, som nu omtalas, kunna omöjeligen å en gång wärkställas och fullbordas, men wäl med tiden, när inrätning dertil rätteligen göres.

Detta angår nu allenast de betesmarker, som efter föregående Söcknebeskrifningar, hafwa nästan lika jordmån och belägenhet, som ägorne inom gården. De öfrige, som äro sjämne af berg och klippor, stenige och morasige, kunna icke å förenämde sät komma under någon förbättring. Ty de smärre stenar måste undanrödjas, och så framt de icke komma at nyttjas til gärdesgårdars upläggande, böra de samlas, och i hopar läggas å de ställen, hwar minsta eller alsingen fruktbar jord blifwer til grund. Sådane stenhögar med hwad annat odugligt der hopkastas, kan med tiden, när jord deröfwer sänckas, öka mulbetet, såsom Fig. I. utwisar.

Denna har, såsom de omtalte figurer, 100 delar til grundlinie, öfwer hwilken stenhögen uphöjes til $\frac{1}{3}$ af en cirkellinie, som utgör 120 delar. Men som å denna icke kan utsättas sådan längd, som wid åker- och ängsstycken, medan högarne merendels måste wara runde; Kan ej heller härwid annan uträkning göras, än efter hela cirklens innehåld, uti hwilken trekanten begripes, som göres til 6 och slutteligen til tolfkant, då den ungefärligen innehåller 10330 delar, hwartil om en femtedel lägges, som är skilnaden emellan grund- och cirkel-linien uti figuren, blifwer

här

här 2066 delar mer quadrat, antingen i qwarter, fot eller aln. Nogare geometrisk uträkning lärer icke behöfwas, medan sådant arbete derefter aldrig just och noga kan paßas. Nog är det, at så wid denna, som de här förut omnalta figurer, skilnaden någorlunda kan bewisas emellan höglända och jämnsläta i anseende til quadratetalet, och hwad större rymd deraf blifwer til sädes-och gräswäxt än eljest.

Men häremot lära blifwa nog alfwarsamme inkast, så i anseende til sjelfwa upröjnings arbetet, hwilket torde synas altförswårt och odrägeligt; som ock i afseende til den ringa, eller sent deraf kommande nyttan. Detta alt at få under någon blidare förtydning, bör påminnas, at alt hwad som göres wid et lands förbättring, måste lämpas efter en god inrätning, såsom redan anmärkt är, i så måtto, at genom et arbete blifwer dubbelt gagn, hwarom med mera å tilhöriga ställen. Nu kan ingen neka, det ju efter stenarnas upröjande blifwer plats til gräswäxt, hwilken nödwändigt måste ökas, och til ingen del minskas, när deße läggas i hög, antingen å aldeles, eller å mindre fruktsam jordmån. Omöjeligt är wäl, at sådant öfwer hela betesmarken kan ske å en gång: Nog är wunnit, at årligen alt efter landets beskaffenhet, här kunna upröjdas 500, eller 1000 quadratalnar, då änteligen med tiden förbättringen och upröjningen kunde fullbordas. Detta lärer hwar och en widgå såsom en sann sats; Men huru de upkastade stenhögar skola kuna blifwa med gräswall öfwertäckte, det wil wäl synas omöjeligt. Här finnas ju mångfaldige stenrößjor, så i skog som å berg och öpna fältet, hwilka i Hedenhös åro upkastade öfwer de dödas grifter, och å så lång förlupen tid än icke kunnat med alra minsta gräswall betäckas; Hwaraf ock följer, at hwad Stenhögar nu upläggas skulle, kunde ej heller skaffa någon tilökning å mulbetet, widare än å de ställen, hwarifrån de flyttas, och lemna plats åt gräswäxten

Detta kan ej heller nekas; men man finner ock gamla ättehögar, som bestå innerst af slika nu omtalta stenrößjor, hwilka å åtskilliga ställen hafwa både god gräswäxt och löfskog. Wähl är sant, at de strax blifwit med mull öfwerhölgde, och kanske äfwen med torf belagde: Och hwad då skedt, kan ej heller blifwa omöjligt i wåra tider wid de stenrößjor, som samlas och upläggas såsom föremält är. Ty til at få dertil jord och torf utan mulbetets minskande eller skada, wil man upgifwa några förslag til widare owäldigt ompröfwande.

Nederst under berg och högder uti dälder plägar merendels finnas god jord och torf, at der åtminstone kunde fås så mycken gråstorf, som til stenhögarnas betäckande upgår, sedan der förut blifwit fylt med sand, eller annan mindre fruktbar jord. Denna är alstädes godt förråd uppå, och änskönt den här och der upgräfwas skulle, blir altid tilfälle at fylla sådana små gropar med litet bättre jord, som med den der eljest plägar af löf och annat smått, som af wädret dilföres, snart kan igen skaffa der gräswäxt. Hwar mycket sidländ mark är med källesåg, eller morasig, kan fås nog jord derigenom, at den djupt och bredt dikes, hwaraf dubbelt gagn göres, i det sjelfwa marken blir gräsrikare, och diken snart med gräs warda öfwerwäxte, och den goda upgräfna jorden kan anwändas så til stenrößjornas, som andra ofruktbara platsers betäckande, der at skaffa bättre gräswall. Wore här större kärr, eller bäckar, blifwer ock jord nog, om de förre så bredt genomgräfwas, och de senare på lika sät upränsas, äfwen i så stor bredd, at deraf kunna blifwa fiskedammar. Om deße äro 3 à 4, eller 5 famnar breda, är alt nog, allenast de kunna i längden gå så wida, som belägenheten tillåter: Hwarwid aktas, at stor fördel blefwo, om sådane Dammar kunde anläggas den ena öfwer den andra, så de wid sina dämmen kommo at uttappas, hwart 4de eller 5te år, då fisket blifwer ymnigt, och hwad damgyttja der samlades, kunde nyttjas så å betesmark, som äng och åker til jordbruänens förbättrande. Fisket blefwo i så måtto ymnigt, at damfisken uptogos, och en del förwarades i sumpar, til at åter besätta dammarna dermed, när de blifwa watnfylte.

Således kunde blifwa fast bättre nytta af damfisken, än nu förtiden, då ganska sällan dammar pläga uttappas, och fisken nyttjas, som nu sades. Hwarföre ock damfisken aldrig kunna sättas til så god indrägt, som de eljest borde och kunde gifwa af sig, om de kommo i rätt skötsel. Här är å många ställen lerakrig grund, hwar Karp trifwes gerna; Rudor och Sutare likaledes, och när deße äro något store, kunde ock Gäddor ditsläppas, som af fiskelekarna blefwo likasom gödde. Och at deße icke skulle ödelägga de andra fiskeslagen, finnes altid bot för genom Dammarnas uttappande i rättan tid. Många häraf icke skulle blifwa någon rörelse til förtjenst, när lefwande fisk uti sumpar sjöledes kunde från ståderna föras til de orter, hwar den är behaglig, och skulle wäl betalas, jemwäl å utländska orter.

Ibland idet, som i Häradet aldramäst saknas til landets stora skada, äro deß forna härliga löf- och timmerskogar. Huru sådan fömån med tiden kan återfås, dertil bör man nu i följande Capitel gifwa någon anledning, efter som sjelfwa träns infödda wäxande art det utwisa.

Cap. XI.

Om
Allahanda Löf-Skogs- och Fruckte-Trän, samt Fiske i stora Saltsiön.

Huru Inbyggarne hafwa swårt för at skaffa sig nödigt Bränsle, sedan bokskogarne mäst blifwit uthuggne, är undran wärdt, at här icke påtänkt warit få den så kallade Surskogen i wäxt, såsom pil, al, björk, asp, och dylikt, som snart skulle fylla en sådan brist.

Dertil kunde gifwas nog anledning både af al, asp och jemwäl bok, som här och der synas wilja wäxa af sig sielfwa, hwar lugnt är, om de blefwo fredade undan boskapsbete. Men dertil kan wara så mycket mindre hog, som kunskapen felar, at dermed rätteligen omgås, och gemenligen öfwer alt är hos menige man en stark inbilning, som skulle trän nu förtiden icke wäxa så wäl som fordom, hwilket doch förfarenheten å många ställen wisar wara aldeles ogrundadt: Man wil tilse huru om alt detta må kunna gifwas någon efterrättelse til almän nytta.

År 1730 författade jag en liten underrättelse om alla löfskogsträns planterande och hägnande landet til nytto: alt efter egna försök, och den anwisning sielfwa den wäxande naturen leder oß til. Men Manuscriptet blef icke tryckt, och är mig utur händerna kommit: icke deßminder skal deraf nu anföras korteligen hwad mig än kan wara i minne. Pil wäxer gerna och snart, hwar fuktig jordmån är, och kan lätteligen planteras. Deß grenar litet mindre, än en arm i tjocke, 3 à 4 alnar länge, sättas ½ alu djupt, och 2½ aln öfwer jorden; begge ändarne doppas en half hand bredt, eller litet mer uti smält bek, då de deß bättre wäxa, och icke skadas i ändarna genom rutnande. Om deße sättas utmed landswägarna, hwar sidländt är, och utmed hafsstranderna, skulle wid deras upwäxande landet någorlunda ställas i lugn.

Här fins et annat slags pil med runda blader, som wäxer ganska högt, och kunde hålla ut mot storm, såsom kan ses wid Refwelberga strax wid Engelholm hwar wädret är nog strykande utur hafwet å de kringliggande bara slätta fält.

Än

Än et annat, som icke wäxer så högt, är Sälg, som wid gårdsgårder kunde på lika sät planteras; det blomstras förr än löfwen utspricka, hwarföre bien det ock söka, och bär uti knopparna hwitt fjun nästan som bomull.

Ehuruwäl Al wäxer hälst hwar sidländt och fuktigt är, doch har jag sedt det wäxa i bergsskrefworna ända up åt, hwar lugn warit för wädret utur hafwet. Detta är ganska lätt at plantera; ty om en enda al är i negden, och torfwen upkuskas med en spada ändalångs åtfältet, eller huru man wil, häist hwar sidländt är, wäxa telningar der up, utan twifwel af frö, som wädret ditförer, at här kan blifwa hela alléer, eller häckar. Men i ängsmark bör aktas, at de underqwistas, så at gräswäxten icke hindras; och eljest bör wid deß upqwistande wäl aktas, at toppen blir orörd; Ty derigenom skulle träet hindras i sin wäxt up i högden. Detta träet betalar rikeligen sit ställe: ty löfwen som rutna, hjelpa til gräswallens giödande, hwarföre humlesängar plåga om hösten öfwer wintren betäckas med löfwfult alris.

Asp är ganska kätt at få i ymnig wäxt. Den öker sig genom frö och rötter; den måste ej heller qwistas, medan kärnan i bohlen kommer derigenom at rutna. Ek måste wäl aktas, at de icke komma åkrar för nära: ty de skjuta rötterna der wida kring. Tager man små qwistar, eller ock rötter fingerstjocka, ½ aln långa; däppar ändarna i bek fingersbredt djupt, sätter de förra, och lägger de senare i jorden, wäxer deraf telning.

Deßutom kunna ock många telningar, som eljest wid aspelundar tjockt nog wisa sig, hägnas til fulkomlig wäxt.

Lind, Lön och Rönn wore likaledes icke swåre at få i god wäxt, och är wid Lind besynnerligen at akta, det lindeblom är ganska behagelig för bi, och hwar mycket linde är för boskapen, har man märkt, at smöret blifwer helt gult, nästan som det Holländska.

Ask och Alm äro ganska nyttige trän, så i anseende til sjelfwa träwärket, som deß löfrika stora grenar, genom hwilka det starka och kalla blåswädret kan afhållas. Men de ställas bäst å sådana ställen, och så långt ifrån hwarandra, at de icke skygga för mycket, och hindra gräswäxten. Askelöf torde boskapen, och jemwäl hästar få smak uti; såsom deße äta gerna askeknoppar, och kunde äfwen försökas om icke detta träets långa frön blandade i hafran, blefwo dem smakelige. Deße äro de trän, som i ängar wäl löna sit rum, om de allenast i god ordning ställas, och tjenligt underqwistas. Utom at gräswallen giödes på wist sät af deß nedfallande löf, gifwa de ock för en landman god lägenhet at öka födret, genom tjenligt löfwande til boskapsföda, och deraf följande ymnigare gödsel. Ty såsom sagt är, hindras ingalunda, utan mer hjelpes gräswäxten uti liumt lugn, och högstnödig swalka uti stor torka. Men haßel buskar göra här icke samma gagn; ty de taga bort förmycken gräswall, hwarföre de tjena bäst uti utmärker och betespagar. Annars är nötesskog nyttig; ty när den bär ymnigt, plägar utskepning ske med nötter åt Holland, hwar skalen nyttjas til färgerien.

Ek hålles icke så aldeles nyttig för ängarna, hwarföre den aldrabäst tjenar wid gårdesgårdar, hwar gemenligen är god härdwall. Men om deß plantering bör icke utelemnas hwad jag med egen hand försökt, och eljest anmärkt. Om den plantering, som hittils wart brukelig med ekållons sående uti sängar, til at deraf få telningar, eller unga ekar at förflyttas ut på fälten; haft någon god framgång, har jag än icke förstådt. Jag twiflar ganska mycket, om unga ekar således planterade, i längden kunnat uthärda, utan trolikt, at större delen gådt ut. Ty utom, det en och annan ganska angelägen omständighet bör härwid i akt tagas, så-

som aldeles nödwändige wid al slags träns flyttiande utur sin moderjord, hwilket allom icke så bekant är; är ock til märkandes, at ekar, så wäl som boketrän, aldraminst tåla sådana flytningar, wid hwilka rot och qwistar böra skäras. Derföre ser man ekar aldrahälst upwäxa och begå sig, hwar de sjelfwe så sig.

Detta besannas deraf, at unga ekar stå frodigt nog upwärte midt uti widje buskar, som tjent dem som et hägn mot boskapsbet. Afwen finnas ock små ekebuskar alnshöge å många ställen, hwilka upwuxit af ekällon, men genom boskapsbete blifwit så twungne, at de på sin rot slagit ut i många qwistar. På en sådan ekebuska försökte jag huru den kunde skjuta up uti ren stam: Alla deß sidoqwistar lät jag afhugga ända i jorden, och lemnade en af de medlersta och tjockesta. Denne blef ock öfwerst beskuren til alla sina små utspridda gröna och späda stjelkar, en undantagen, som stod midt ibland de andra. Denne sköt samma wår och sommar mot 1½ alns högd, utan några sidotelningar, at denna unga eken war då mot hösten 2½ aln hög. Huru deß wärt kunnat blifwit det här å följande året, fick jag icke skönja, huru gerna jag det önskadt. Af en omild hand fant jag wären derefter upskutna stammen wara afskuren, och der å jorden liggande. Slika nidingswärk göra wid skogsplanteringar mycken skada. Et annat försök gjordes med en samma år wid Midsommars tid uprunnen ekeplanta. Denna fants i ängmarken stående bland blomstergräset. Sjelfwa ållonet låg å moßbotnen, stjelken fingerslång med tu blad i öfwersta ändan, utsprungen af den ena ändan, men af den andra hade roten stungit sig ned i jorden. En sådan telning skars up med sin jordtorfwa 1 quarter i diameter, och bars i handen hem i trägården, hwar den sattes ned i et hörn wid gårdsgården. Inom 10 å 11 år wäxte den nästan i 9 alnars högd, och bar ymnig ållon.

Föregående gifwer anledning til närmare eftertanka, huru ekar säkert kunna planteras. Wid förstnämda försöket är den fördelen, at eken skjuter hastigt och starkare upi högden, såsom den står på en stark rot, allenast den hägnes undan boskapsbet, och at roten icke får skjuta up nya telningar. Andra sättet är äfwen merendels säkert, allenast ållonen läggas om hösten ned i god gräs- eller ock torr moßbotn; då de slå ut både rot och stjelk, och kunna strax med sin jordtorfwa flyttas hwar tjenligast finnes, såsom utmed gårdesgårdar; nedunder, eller och up i bergsskrefwor, som äro med jord betäckte; men at de ställas altid undan starka blåswädret. Säkraste stället, hwar de öfwer wintren lades, skylte under ene, eller annat buskeris, wore i kål- eller trägårdar, hwar begwäm gräswall fins, så de icke af boskap- eller folk warda skadade, och förtrampade. Widare skal härom handlas wid boketräns planterande, hwaröfwer nu, skola följa några anmärkningar.

Af de mångfaldiga sköna bokskogar, som til en del än stå qwar, men en stor del äro aldeles uthugne; kan lätteligen slutas, at man fordom wetat bättre hägna, och öka deßa skogar, än i wåra tider, och det efter gammal sägn genom bokällons sående. Detta kunde ock äfwen nu för tiden ske, landet til stor nytto. För ögonen är, huru wid Dals säteri, såsom här förut berättades, en wacker bokeskog upwuxit, och at jemwäl deromkring å bergen äro här och der bokebuskar, utan twifwel af bokällon upwärte, som med tiden skulle blifwa störe, om de hägnades och undergwistades. Hwaraf ock följer, at om man med sående fortfar, skulle efter al liknelse de skallote bergen med skog snart prydas. Och som man å många ställen finner ek och bok wäl trifwas i hop, såsom de upwäxande plantor, när de icke stå för tätt, uti lugn hjelpa hwarandra. Men härwid bör förnämligast aktas, at undergwistandet sker heller när qwistarne äro späde, än för starke: Ty då wäxer snart öpningen sammun, och stam kärnan blir då fri från kall och fuktig luft, som merendels skaffar hinder uti träets frodiga wäxt.

Än et slags löfträ, som wäxer såsom wildt, at deraf kan snart warda en hel lund, eller skogspark. Det är swarta och hwita fogelkersbärsträn, som så sig ymnigt sjelfwe af sina nedfallande stenar. Detta skal ock, utom sin frukt gifwa godt wirke til allehanda snickararbeten och goda wärktyg, m:d mera.

Återstå nu några få anmärkningar om Barrskog, såsom Gran, Tall, En. Om den warit i detta häradet så ymnigt wäxande, som löfskog, är owist, med mindre det warit up åt gränsorna wid Wästergöthland. Icke deßmindre bör denna icke föraktas, när den äfwen så lät som löfskog kan snart nog upwäxa, och warda nyttig. Men tjenligare sät til deß planterande, kan icke fås, än det sjelfwa deras wäxande art oß för ögonen lägger, nemligen genom fröens sående. Til at räka på rätta tiden är icke säkrare wäg, än at akta på hwad oß naturen i så mätto föreställer, nemligen at när frön äro mogne, öpnas kottarne af starka blåswädret, och fröen föras kring i fälten, hwar de sig sjelfwe så och upwäxa, hwarpå icke felas owedersägeliga bewis, som å annat ställe kommer at omtalas. Detta händer wäl hwar sådana slags trän äro i negden, men hwar de icke finnas, kunna gran- och tall-kottar om wintren, eller sidhösten tagas, innan de öpnas, och fröen utflyga; och uphängas i andra trän, hwar man wil hafwa sådan skog, då fröen på lika sät, som wore de å moderstammen, blifwa kringspridde. Jemwäl är til märkandes, at om deßa träns plantor komma at wäxa bland löfskogsplantor, trifwas de wäl tilsammans, och inbördes understödja hwarandra, då altid hwad som swagast finnes, antingen blir qwaft i wäxten, eller ock kan utgallras.

Gran hålles gemenligen skadelig för gräswäxten, som qwäfwes af deß nedfallande barr; Men om deßa alt jämt upreßwos, och spriddes kring fältet, och sjelfwa granen underqwistades, torde det finnas anmorlunda. Åtminstone wore gran et nyttigt trä å utmarker, och stenhällar och rößjor, at derå genom samlad granris och barr få med tiden gräswall. Den tycks ock mäst kunna stå emot blåswädret, hwarföre om den med pik utmed sjöstranderna kommo at planteras, skulle det hafwa god nytta. Hwar de icke långt ifrån kunna hämtas, är jemwäl säkert nog, om wintren uphugga unga granar med sin frusna jord och rot, och sedan flyttja dem hwart man wil, allenast gropar äro dertil upkastade innan jorden kommit at frysa. Fur och tall kunna ock på lika sät förhjelpas til wäxt.

Om En har warit här uppe i häradet så ymnigt, som i en del af södra häraden, är mig icke bekant.

Der nedre brukades Enstörar til äng- och åkermarkers inhägnande: Men de lära nu wara mindre lätt fångne. Detta slags trä har ock sin goda nytta med sig. De smärre enbuskar wäxa merendels hwar god jordmån är, och kunna tjena til hägn för upwäxande små ekeplantor. Deß bär äro ock til allehanda nyttige, hwilka tunnetals utskeppades til Holland, utan twifwel med fördel, af hwilka tilredes det bekanta Genevre. Om det hämtas hit, och icke här hemma tilredes til utskepning, kan wäl det icke annorlunda hållas, än för en slät ~~lands~~ hushållning. Enuträ eller buskar lära icke kunna ökas utan genom deras bär, af hwilka telningar upwäxa.

Således har man i korthet handlat om sät och wis, til at åter igen med tiden skaffa häradet de härliga förmåner här fordom warit med al slags skogsträn. Derwid bör nu til slut anföras den bekanta Regenspurgiska Autorens sät, hwilken skrifwit om allehanda träns förökande, så genom rötters som qwistars nedläggande i jorden, sedan de förre med ätskillig slags så kallad Mumia blefwit i de afskurna ändar förwarade; hwaraf jag til en del frestat på deß wärkan. Hwad skogsträns planterande och förökande angår, förmenar han mycket skulle hjelpa, ~~det~~ Bählen,

så snart träen fällas, förwaras med skogsmumia: Det är Bek, som smältes, och med en sudd öfwer Bohlen ända til och med barken bestrykes. Derigenom hindras al förrutnelse, och rötterne, som ligga qwarc ned i jorden, behålla sin kraft och drift til at upsjuta saft uti nya telningar wid rotlederna. Ehuru likt detta elsest kan synas efter träens wäxande art, kommer det doch at ställas uti widare försiktigt försökande, om några, eller hwilka slags skogsträn härigenom kunde ökas. Lyckas det öfwer alt, blifwer deraf et stort gagn wid skogarnas hägnande.

Utom alt detta wore icke liten fördel för inbyggarna i gemen, om de befliitade sig om trägårdar, och försedde dem med allehanda goda fruktarter. Dertil blefwe god lägenhet uti deras kåhlhagar, eller andra täppen, utmed gårdsgårdar, och hwar god grund är. En sådan wetenskap är icke swår at lära; arbetet derwid är ej heller swårare, än gåßar det kunde merendels förrätta. Ja detta alt borde wara så aldeles nödwändigt, at ingen kan wara rät landman, med mindre han äger förenämda kunskap, genom hwilken han ock får anledning til at rätteligen omgås med al slags wilda träens planterande och hägnande. Hwar och en borde upwäckas til at fatta större åhugsan å denna landets almänna förmån, när följande sanna fördelaktiga omständigheter närmare pröfwas. Ingen hemmansdel lärer finnas så aldeles liten til jordstycken indeld, at ju platz kan finnas i deß kåhlgård, eller andra täppen utmed gårdsgårdar til 20 à 30 frukte-trän af goda äplen och päron. När de upwuxit, kan åtminstone för hwart frukte-trä årligen räknas 1 Dlr. Silfwrmt., som wore 30 Daler til sammans, hwilka uttan synnerlig möda kunde fås. Utom alt detta blefwe af nedfallande kart, ruten frukt, med mera, om den samlas, något som äkte födan til swin. Men här kan sägas, hwarifrån skola frukte-trän fås, och hwar skulle så ymnig frukt kunna afsättas, när landet blifwer öfwer alt dermed upfylt?

Til det första swaras hwad förut anfördt är, at trägårds wetenskap är för en landman aldeles oumgängelig, och hwar någon den samma äger, kunna aldrig så yngre som äldre trän tryta, och som sagt är, kan sådan kunskap lätteligen blifwa almän, och utan besynnerlig kostnad och arbete nyttjas. Detta alt wisar förfarenheten, såsom jag ock sjelf lagt derwid både håg och hand.

Andra inkastet är ock lät at bemöta. Ty frukten kunde altid i städerna säljas, derifrån annorstädes at utföras rå, eller torkad, och kunde i så måtto giöra til en del handelsrörelse. Utom deß, om man wißte dermed rätteligen at omgås, kunde god cidre och ättika deraf giöras, och af päronmust, när den kokas til et mos, såsom enebärssäcker; en art af sirap, hwarigenom en stor del af landets frukter blefwo brukelige och nyttige i stället för dem, som utrikes ifrån hämtas, och öka under-balancen i Rikens handel: som äfwen wore en ganska stor fördel.

Således är korteligen afhandlat om de förmåner, som häradet fordom haft, och til en stor del förlorat, och huru deßa med tiden stå til at återwinnas, tillika med hwad annat, som de kunde ökas och förbättras med. Man säde med tiden: ty all lands förbättring måtte efter fattad hufwudinrätning ställas til sit ändamål, alt som omständigheterna af tid, tilfälle, landets beskaffenhet och inbyggarnes förmögo det medgifwa.

Wäl kunde här något tilläggas om et och annat, ländande til åkerbrukets förbättrande, såsom gödsels förökande, deß wärdande å tjenliga platser, och icke, som nu sker, merendels å sumpiga och watnsiuka ställen; samt den så kallade sädens Multiplication, efter några deröfwer giorda försök, men det alt ökte widlöftigheten.

Om Fiskeri i Saltsjön bör något litet talas.

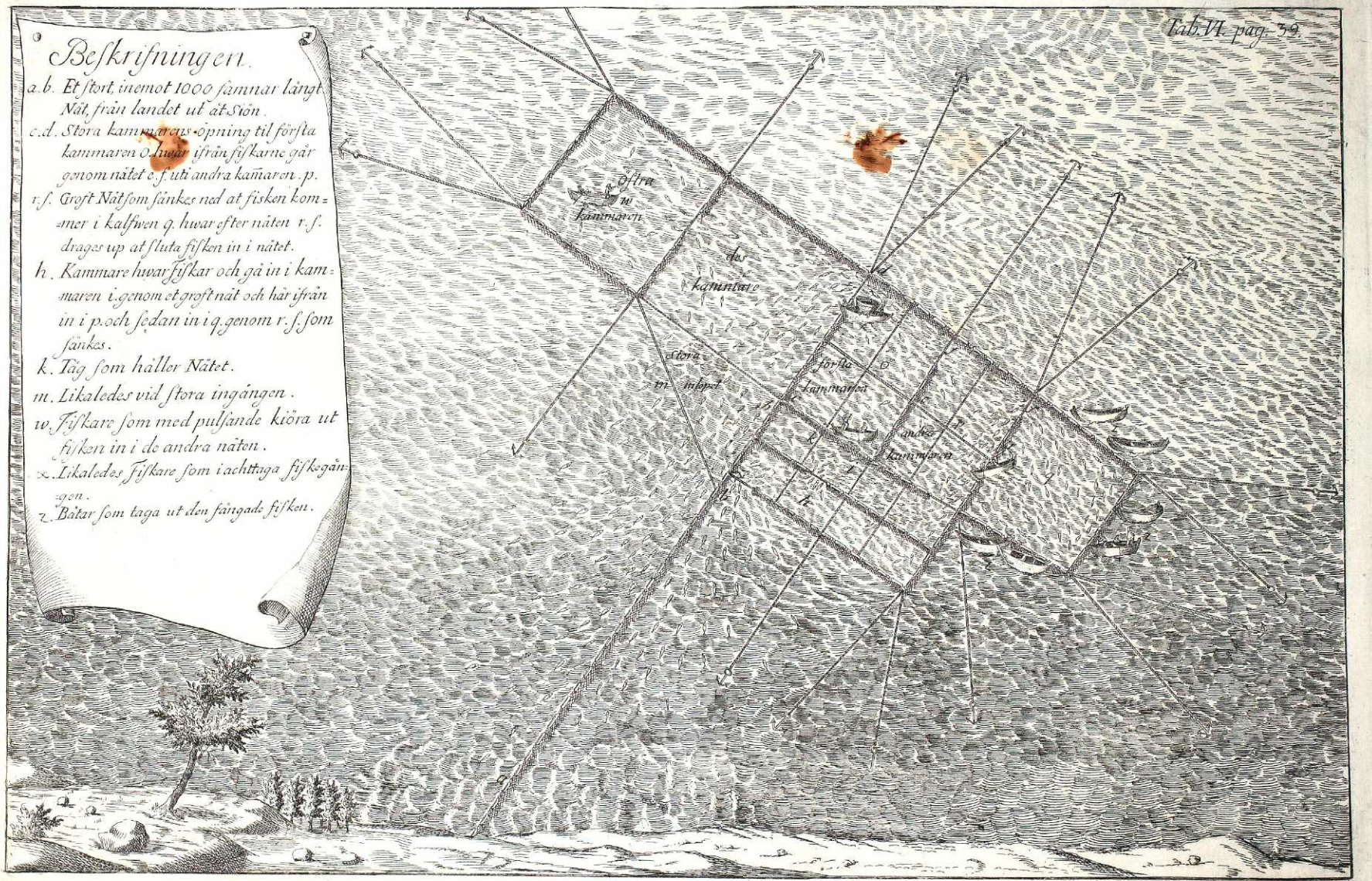
Beskrifningen.
a.b. Et stort, inemot 1000 famnar långt Nät, från landet ut åt Siön.
c.d. Stora kammarens öpning til första kammaren o. hwar ifrån fiskarne går genom nätet e.f. uti andra kam̄aren. p.
r.s. Groft Nät som sänkes ned at fisken kommer i kalfwen q. hwar efter näten r.s. drages up at sluta fisken in i nätet.
h. Kammare hwar Fiskar och gå in i kammaren i. genom et groft nät och här ifrån in i p. och sedan in i q. genom r.s. som sänkes.
k. Tåg som håller Nätet.
m. Likaledes vid stora ingången.
w. Fiskare som med pulsande kiöra ut fisken in i de andra näten.
x. Likaledes Fiskare som i achttaga fiskegången.
z. Båtar som taga ut den fångade fisken.
Östra w kammaren
des kammare
Stora m inlopet
första kammaren
andra kammaren

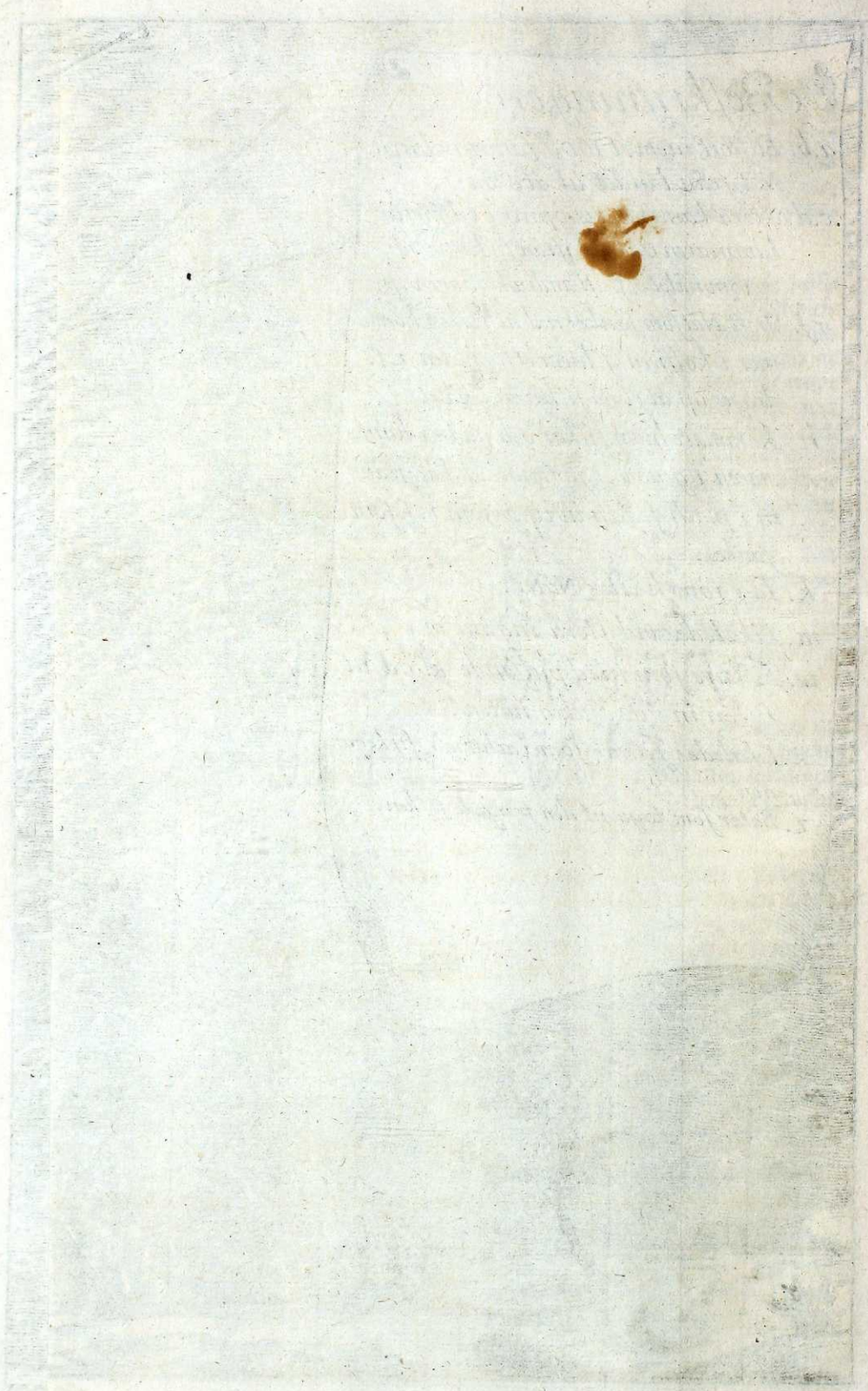

At en hemans åbo, som har beqwämt strand-ström-och damfiske, in bör nyttjat til sin fördel, får ingalunda nekas, utan måste fast mer härtil styrkas, så wida sådant icke hindrar, eller drager för stor kostnad ifrån angelägnare och nyttigare upodlans arbete.

Men at wid landbrukets tilbörliga idkande äfwen något med fördel skulle kunna företagas wid fiske uti stora saltsiön, det syns wäl icke möjeligt, och således bör härtil ej heller styrkas. Ty et sådant fiske fordrar icke allenast nog dryg kostnad, utan ock mycken tid och idkelig skötsel, hwilket samma ock bör wara wid rät landbruk. Detta kan wäl aldrig nekas, hwaraf ock sluteligen följer, at deßa tu serskilta Näringsmedlen aldrig tillika kunna rätteligen skötas, eller drifwas til någon fulkomlig god nytto. Etdera af dem, om icke båden tillika, måste stadna i fruktlös drift, med mindre här wore förut tilbörligen upodlade heman, och deraf blifwit både förmöget och folkrikt landets tilstånd; hwilket alt nu for tiden lärer mäst saknas. Derföre at icke nyttan af saltsjöfisket måtte undgå inbyggarna i landet, utan komma almänt til gagn; lärer wara genaste wägen, om Fiskelägen inrättades wid sjökanten å beqwäma ställen, hwarifrån fiskeriet kunde af folk, som intet annat hade at sköta, idkas och drifwas, så wida möjeligt wore til fulkomligt godt gagn.

Här framman för uti Capitlet om Kongsbacka talas om åtskillig slags fisk, som här fångas kunde. Månne icke, så framt den nyttjades antingen färsk, torr eller saltad, här skulle blifwa någon handelsrörelse, och komma landet i gemen til nytto? Wore några landboar så förmögne, at fiskelägen af flera med et och annat förlag kunde understödjas, och derwid wore likasom et slags rederi, såsom i Söder halland tilförne warit, hwarom widare å sit ställe; kunde de ock hafwa deraf at förwänta skälig fördel, utan at hemans skötseln derigenom kommo at lida, eller råka i afstadnad.

Til ytterligare pröfwande bifogas här et fiskesät, som i Medelhafwet wid Marseille brukas, hwar en stor myckenhet af de så kallade anciovis eller Sardiner fångas, som likna småströmming. Tab VI utwisar detsamma, tillika med deß beskrifning. Kan hända någon, som wet omgås med saltsjöfiske, deraf kunde få anledning at efter omständigheterna förbättrat, eller ock i en och annan del, smärre eller större, nyttjat med fördel.

Hwad widare om lands förbättring kan förekomma, det alt blifwer sluteligen å sit ställe med tilhöriga anmärkningar anfördt.

Cap. XII.
Om Wiske Härad.

Detta Häradet kallas i Konung Waldemars Jordebok **Wiskerdals härad**, och har det utan twifwel fådt sit namn af Wiske-å, som kommer up ifrån Westergöthland, och löper nästan midt igenom Häradet, likasom genom en dal, uti Saltsiön wid Ahs kloster. Flere strömmar finnas icke i Häradet, utom denna Wiske-och Löfta-å, som mot utloppet i saltsiön skiljer detta ifrån Fjäre Härad, såsom förut omtalt är.

Ingen Stad är här, utan består Häradet af följande fem Sokner:

Wärö, eller Wära, Stråwalla, Widje, Ås, Selstrup.

Häradets Rämärken äro efter oftanämda Jordebok följande:

+ miethälsnäs

i Gagnærör, i Miehælsnäs, i Ormæ, i Ekesio os, i Ofræ, i Biærnædal, i Skutærbughæ, i Skutsio.

Wid Wästgötha Lagen beskrifwas Rämärken sålunda: I Ganærör, från Ganæröre i Mådalsnäs, från Mådalsnäs och i Wisulangi. Här ifrån fins ingen likhet emellan Landskilnaderna, som nämnas uti Westgötha lagen och uti bemälta Jordebok, förr än wid Byur eller Byuri, et af Himle härads landemärke, om det är det samma, som der kallas Burå. Men om så wore, finnes doch alt olika, til deß man kommer til Danebäck; et af Farås härads landamärcken. Wid sådan mörk omständighet wil man följa Rämärken ända til Buræ, som liknar Biurkan hända detta med föregående kunde gifwa något ljus uti twistigheten om rät Rågång emellan Wiske och Markshärad, hwarom widare skal härefter talas. Imedlertid wil man följa ordningen, som nu sades, wid landaskilnaderna utur Wästgöthe lagen. Ur Wisulongi i Unäbiärghi, ur Unäbiärghi i Wilasi, ur Wilasi i Skutruas, Ur Skutruasi i Klockobiärghi, ur Klockobiärghi i Miälkä, ur Miälkä och i Mese, ur Mese i Byur.

Efter inhämtad underrättelse af de til rågångstwisten emellan Wiske och Marks härads boar inkomna handlingar, påstås å Hallandska sidan, at de wid Westgöthe lagboken nämde landskilnader komma öfwer ens med dem, som der neder finnas; undantagande å några ställen, hwar namnen genom tiden äro ändrade. Deß utan stämma ock til en del samma gränskilnader neder i orten öfwerens med Danska lagen af Koug Waldemar utgifwen 1203, samt Kong Olofs handfästning af år 1387; hwar efter ock år 1696 den 7 Julii efter Kongl. Majests. befalning, af då warande Häradshöfdinge Herr Eric Sparrskiöld rågången blef upsökt och förnyad; Men sedermera år 1702 den 2 Sept. af då warande Häradshöfding Herr Johan Cedercrona, uppå Kongl. Majests. widare befalning, och Kongl. Göthe Hofråts dom den 5 Junii samma år, uppå Marksboernes ansökning ändrad, i anledning af en i Archivo igenfunnen Rågång, som är 1554 af Her Gustaf Olofson i Elfsborg år hållen, och ransakad om begges twistighet i Wedige Socken, och Östanskog wid rämärket Ganerör, hwarom aldrig warit träta, men wäl derifrån til Mådalsnäs, en stenudde i sjön Wesilången på et i Marks härad belägit heman Keppatofts ägor benämd; men Marks boerne påstådt, som ock undfådt efter bemälte Gustaf Olofssons Rågång linien ifrån Ganerör til Märkesbäck, som är wästan för Säteriet Jonsjö i Halland, och således detta säteriets ägor nu til Westergöthland delte ifrån Märkesbäck til Swärtehall, Trängekleff, Höga Gångefors, Oksjöberg, Broksjöbäck, och i Oxer eller Oysjöås, hwar meddlst et stycke skog och mark er från Halland tagit i längden en half mil ungefär, och å somliga ställen $\frac{1}{8}$ mil i bredden. Emot Hr Gustaf Olofssons förrätning, å hwilken den olika gränse skilnaden med äldre tiders rågång sig grundar; anföres förnämligast ibland annat, at den icke skal skedt uti Hallandsboers närwaro, eller af owäldiga witnen intygad, utan twärtom skal Rågången wara upförd af 6 man i Markshärad, och dem som woro deltagare i skogen.

Häradets Utskylder beskrifwas sålunda i gamla Jordboken:

In duobus annis separatim debet X. boves, II marc. mellis, XII. marc. avenæ, XX solid. arg. De incolis in tertio anno X boves, VI marc. mellis, XII marc. avenæ, XXX oves, XII pernas, XI porcos, II marc. frumenti, II marc. brasei, Summa illius provinciæ annuatim XL. marc. Navigium ibidem qvod habet,

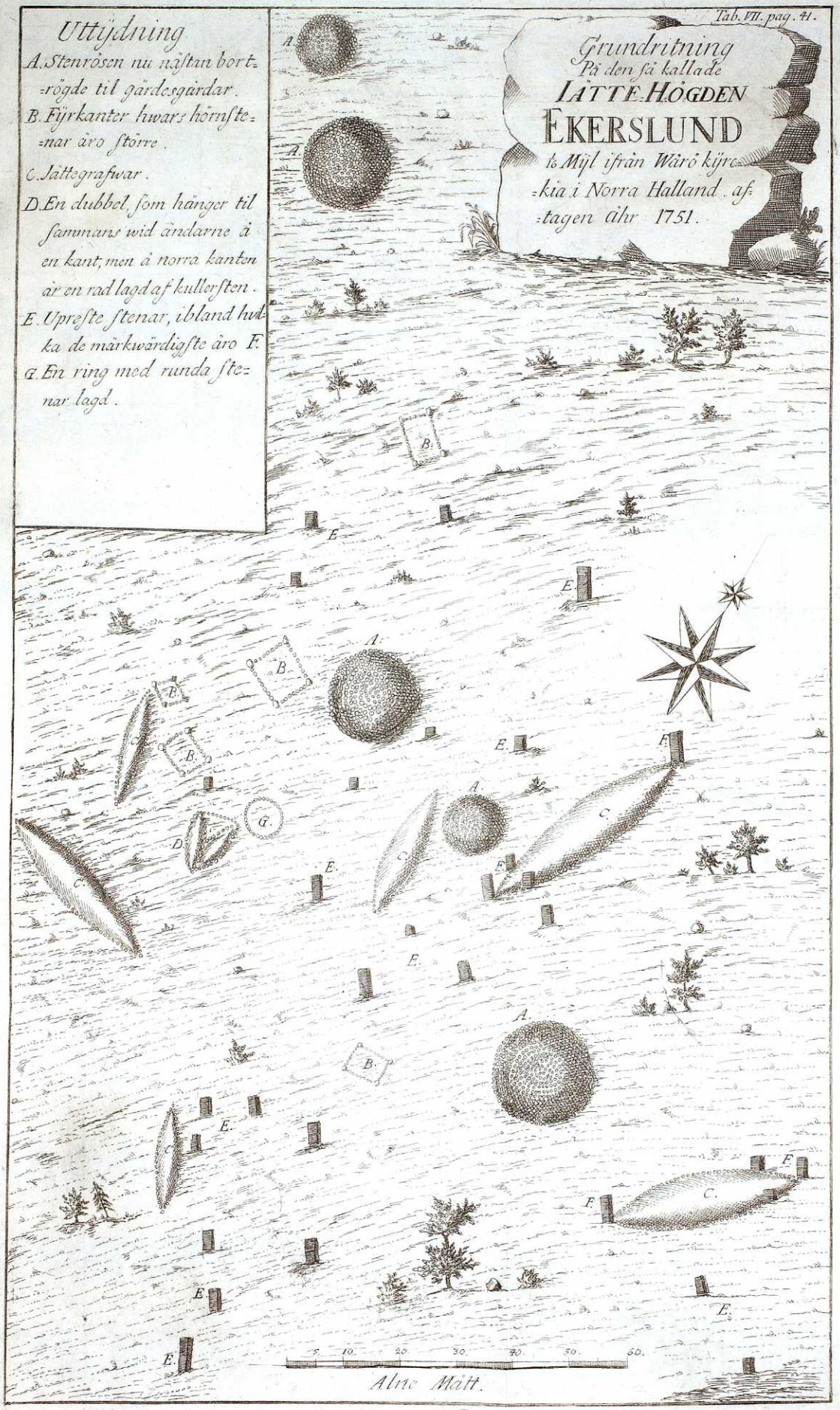
Grundritning
På den så kallade
IÄTTE-HÖGDEN
EKERSLUND
1/6 Mijl ifrån Wärö kijrc-
-kia i Norra Halland af-
-tagen åhr 1751.
Uttijdning
A. Stenrösen nu nästan bort-
-rögde til gärdesgårdar.
B. Fijrkanter hwars hörnste-
-nar äro större.
C. Jättegrafwar.
D. En dubbel, som hänger til
sammans wid ändarne å
en kant, men å norra kanten
är en rad lagd af kullersten.
E. Upreste stenar, ibland hul-
ka de märkwärdigste äro F.
G. En ring med runda ste-
nar lagd.
5. 10. 20. 30. 40. 50. 60.
Alne Mått.

+ miethals,

bet, Sven, habet XXVIII hafnæ. Provincia generaliter habet DXIII rusticos. Det är: Uti tu år serskilt är skyldigt 10 oxar, 2 marc. Honung, 12 marc. hafra, 20 penningar silfwer. Af inbyggarna i tredje året 10 oxar, 6 marc. honung, 12 marc. hafra, 30 får, 12 skiukor, 11 Swin, 2 marc säd. 2 marc. malt. Detta landskapets summa årligen 40 marc. Skeppet dersammastädes som Swen har, har 28 hafner. Landskapet har i gemen 513 bönder.

Här åberopar man sig hwad anfördt och anmärkt är wid föregående Fiähre härads utskylder, til deß man kommer at jemnföra dem med hwarandra, å sit tilhöriga ställe.

Cap. XIII.

Om Socknerna Wärö, Stråwalla, Wedige, Ahs, och Selstrup.

Kyrkan til denna Sockn, bygd af Sten ligger på en slät mark med åtskilliga stora byar der omkring. Inbyggarnas hushålning och näringsmedel består til en del uti åkerbruk, dels uti åtskillig slags Spåne och wäfnad. En del fara til sjöß, at dermed förtjena sig födan. Åker och äng äro merendels til jordmån lika med de sokner i Fiäre härad, som ligga saltsiön närmast, undantagande upåt skogsbygden.

Här finnas följande minnes teckn, som Probsten och Kyrkoherden Herr Carl Brag uptecknat, och derom skriftelig berättelse meddelt.

En högd, Ekerslund kallad förmodeligen af den i gamla tider der wärande Ekeskog, som nu är aldeles borthuggen, utom hwad små ekebuskar nu kunna upwäxa. Samma högd ligger knapt $1\frac{1}{6}$ mil ifrån kyrkan, söder åt in i gärdet. Uppå den samma ses åtskillige så kallade Jättestenar, af 2, 3, 4 och 5 alnars högd, 1 alns bredd och något mer, i N. och S. en sten undantagen, som står i O. och W.

Här finnas ock några så kallade Jättegrafwar med trinna stenar omlagde, uti 18, 20 och 22 alnars längd, och 4, 5 à 6 alnars bredd midt öfwer, hwarifrån de spetsa sig åt begga änderna såsom en kägla. Deße grafwar ligga kortsom hwarannan, och icke i något riktigt wäderstrek. Här äro ock 6 stenrös, några alnar ifrån hwarandra, liggande i en rät linie emellan NV. och SO.

Widare ses här ock tre Fyrkanter, omlagde med stora runda stenar, men hörnstenarne äro något större, än de andre, och på den ena fyrkanten Hallstenar. Den ena är 8 alnar lång, 6 alnar bred: den andra 5 alnar lång och 4 alnar bred. Den tredje 4 alnar lång, 3 alnar bred.

Utom alt detta är en trind ring likaledes omlagd med runda stenar af 6 alnars diameter. Se Tab. VII.

Deße upreste stenar kunna ock ses ifrån landswägen, och har jag dem tillika med Herr Probsten å stället besedt, men för åkommande starka rägnskurar måste jag lemna dem oaftagna, och söka frånwarande andras hjelp här til, aldenstund af följande kan intagas, at Minnes tekn äro för deß ålder i Historien ganska märkwärdige. Hos almogen dernedre sjungas några Danska wisor, som år 1695 i

Köpenhamn genom tryket utkommit, förbättrade och samlade af Peder Syv. Hwar 7 versen i första partens andra wisa står:

Saa da kom Hans fader Kong Frode,
Hand ligger wid Wäre Bro, ꝛc. ꝛc.
Och da blef föd den Höjestes Sön,
Som kjöd och blod tog paa ꝛc. ꝛc.

Sådane wisor kunna wäl icke wara så aldeles pålitelige, om icke grund til det de qwäda om finnes uti historien, eller andra omständigheter, hwarföre jag icke skulle hafwa dem anfördt, om icke Wärö Bro funnos här å stora landswägen, hwarifrån och Ekerslunden och en del af de upresta stenar ses, hwilken efter ögnemåttet skal icke ligga längre än $\frac{1}{10}$ mil derifrån.

Saxo Grammaticus, och efter honom Hvitfeld talar om Konung Frode den III, huru han blef ihjälstångad af en Trollqwinna, som förwandlat sig uti en ko, och at han blifwit begrafwen wid Wärebro i Seland; Men uti Saxos Historia på Danska öfwersat står, at han blifwit begrafwen wid Wäre Bro, utan at nämna landskapet. Ehwad twifwelsmål eller inkast skulle göras häremot, kan det icke annorlunda med säkerhet afgiöras, än efter förefundna minnesmärkens med Historien öfwerensstämmande, ehwar de då finnas. Här är nu Wärebro, och icke långt derifrån, som förmält är, Begrafningsställe efter urgamla wiset, å sit sät utprydt med stenar mer än eljest, at således icke kan bestridas, det ju här måtte wara någon af forna Konungar begrafwen, och i synnerhet den, som i Historien nämnes. Om Vormius i sina Danska Antiqviteter hade omrördt dessa stenar wid Wärebro, och jemfördt det alt med hwad han berättar om Wärebro å Roskildska sidan på Seland, hade tilfälle blifwit närmare pröfwa omständigheterna.

Widare är efter omrörda berättelse et annat ställe $\frac{1}{4}$ mil S. O. från Kyrkan, å en högd Holtet kallad, wid klosterfjärden et Sten-rös, som upkastades för några år, och fans deruti en hallkista 3 alnar lång, 1 aln bred och $\frac{1}{2}$ aln hög, men i botnen alsingen gråsten, utan endast mull och jord,

På Backa bys utmark $\frac{1}{4}$ från Kyrkan är en högd, hwar mycket stort stenrös finnes, helt rundt, hwilket förmodeligen tilförne warit högre, men nu lik en stympad kägel-figur, sedan stenarne til gärdesgårdar blifwit bortförde. Detta kallas Båles Rös.

Try stora Stenrös äro ock på Kielstorps utmark $\frac{1}{4}$ mil NO från Kyrkan, som i en gammal skrifwen bok kallas Kagge, men nu almänt Kadehögar. På denna slätten, som är hög och wid, äro der ofwanföre nästan oräknelige små stenrös. Tu af dessa stora blefwo för några år tilbaka upkastade af enfaldigt folk, som förmente finna der penningar, men räkade allenast på några hallkistor nästan 1 aln långa och $\frac{3}{4}$ höga och breda. Uti en af dem war en kruka, som föl sönder, när den widrördes. Alt sådana stenkistor, äfwen ock äro i de små högarna intyga män, som några af dem upkastat.

På utmarken wid hemanet Åsen, NV. från Kyrkan, är en hög slät åshögen kallad: Uppå den samma slät ses några högar, af hwilka en är mycket stor. Dessa äro af sten samman lagde, som med sand syns blandad, af orsak at å den marken icke mycken sten är til fångs. Nu äro de med ljung alt öfwerwuxne. Här äro jemwäl många så kallade Jättegrafwar, såsom här förut omtalt är å Ekerslund, af hwilka en har 36 alnars längd, och $4\frac{1}{2}$ alns bredd midt öfwer. Af orsak, at jordmånen består här af skarp sand, äro ock grafwarne ännu 5 à 6 qvarter högre,

högre, än sjelfwa marken, hwarå de ligga. Deremot äro de på Ekerslund, hwaresť jordmånen består af mjuk sandmylla, aldeles nedsunkne jämt med sjelfwa marken.

Stråwalla Sokn.

Stråwalla, hwars Kyrkia af Sten, Annex til Wärö ligger å slätbygden utmed saltsjön. Socknen skiljes från Fiäre Härad genom Löfta-å, som redan förut anmärkt är. Straxt ofwanför Löfta bro emellan twå Bergsklintar finnas rudera efter en Kyrkobygnad, som än i dag kallas Munke Capellet. De Sjöfarande berätta, at detta Capellet skal finnas utsatt på gamla Sjökartor, såsom en landkänning.

Efter Berättelse är et Stenrör å et berg Steningsberg kalladt, blifwit borttrögdt af en hop bönder til gärdesgårdars upläggande; under hwilket då funnos 18 grifter större och mindre af den Beskaffenhet, at en slät sten af kropslängd legat nederst öfwerströdd med en rad aska i krops längd, och alt omkring stenen war upmuradt med blålera och gråsten, hwar ofwan uppå legat en lika lång slät sten, som den nedersta. Uhtmed Saltsjön är en liten halfö, som i Land-Chartorna kallas Halsen, som torde gifwit anledning til then mening at här warit Hunehals. Men ther fins icke annat än på högsta Bergklinten en Stenhop ungefärligen af 50 alnars Diameter, och är såsom en stympad kägel-figur, på hwilken åter står en Wärdkåse, som förmenes wara tyt sat i Konung Carl den XI:tes tid under Danska ofreden: Hwilket bordt anföras til thesto bättre kundskap om Landsorterna.

Wedige Sockn.

Wedige Kyrka af Sten är belägen wid stora landswägen från Bohrås, hwarwid är et Sacellanie. I soknen äro try smärre Säterier, Biörkholm, Strukslö och Jonslö, hwilket sidstnämde ligger utmed nu nämda landswäg och sjön Wiselånga, genom hwilken Wiske å löper, och följer landswägen ändalångs til Åhs By och Kyrka. Denne strömmen kunde lätteligen inom Hallands landaskilnad så upränsas, at strömfart blefwo ända långt up i Westergöthland och kanske der nog widt omkring genom andra härtilstötande insjöar och strömmar Swåraft tycks blifwa få farten ren wid Åhs bro, hwar det bekanta ymniga laxefisket är.

Straxt nedan om Jonssö Säteri å landswägen åt Åhs är wägen ganska trång emellan de å sidorna högt liggande bergen och Wiske å, at aldeles omöjeligt syns kunna fara der fram wid någon stark watnflod i åen.

Uti en del af deßa stora bergen huggas tämligen stora qwarnstenar af godt grus, och fins här jemwäl nästan samma, eller bättre slags stenbrot än wid Lindomsby, hwarom här förut är talt. Ty å Kyrkogården är nästan intet grafställe, som ju har sina upresta stenar från 1½ til ¾ alns högd, uti 4, 3 à 2 tums tjocklek ¾ eller ½ alns bredd; hwar med uthugna bokstäfwer märkes den dödas namn, födelse och dödsdag, med mera. Wore här rät kunskap til at bryta deßa stenar större eller mindre, kunde de nyttjas til al slags husbygnad, hwalf och murar, såsom tegelstenar. Jag har hördt beklagas, at här är swårt få kalk nog tilräckelig utan alt för stor kostnad, hwilket både hindrar folket, och giör dem mindre åtänkta, at nyttja sådant som nu sades. Önskeligt wore, om någorstäds i Halland funnos kalkstenar til kalkbrännande; Men så wida jag spörja kunnat, är ännu icke något slikt upfunnit. Deremot är å många ställen nog blå lera, at om någon god kunskap wore om murarbeten i gemen, kommo sådane nyttige ting at icke aldeles lemnas obrukade.

Wore härwid någon besynnerlig swårighet, kan den doch icke yppas wid hwad nu förslagswis upgifwes, nemligen at om deße stenar kommo at brytas efter

bygmästare sät til at brukas, som nu sades, til allehanda murarbete wid bygnader; kunde de ½ mil aldralängst föras til Nybro wid Åhskloster, der å Wiske å på farty at inskepas, och sjöledes föras til städerna, ja kanske ock utomriks åt Dannemark: å hwilka alla ställen de skulle både mottagas, och kanske icke illa betalas, när nyttan och fördelen af sådan Mursten blifwit dem först wäl kunniga. Således skulle här blifwa någon rörelse til förtjenst, så för jordägande och arbetare, som för de dermed handlande och byggande. Men ehwar sådane stenbrott kommo i arbete, måste wäl Fältets beskaffenhet noga öfwerwägas, om icke efter utbrytningen här blifwer tilfälle, at åtminstone få mulbete, om icke äng eller åker; derigenom at å det utbrutna samlades med tiden mull eller matjord, fönt det kommo långt ut på tiden.

Åker och Äng äro här icke af synnerlig god jordmån, utan merendels sandblandad. Något litet af ek och bok, allenast til husbehof. Ganska litet af Furu och gran.

Här i Soknen har Högstsalig Hans Majst. K. Carl XI. år 1676 haft sit läger, då hufwudqwarteret warit en gård i Syllinge by, som sedan kallades Kongs bondegård. Märken synas ock efter de förskansningar, som då giordes ändalångs utmed Wiske å emellan Wedige Kyrka och Kollagen.

Åhs Sockn

Åhs annex til Wedige. Kyrkan af sten, ligger på en hög backa. Inter Säteri i Soknen, utom Kongl. Ladugården eller Cronoförpantnings gården Åhs kloster. Nästan 80 år tilbaka har här warit inrättadt Hollandslärfts wäfweri, hwilket förlängst utgådt, så at nu uppå efterfrågan icke fans det aldraminsta wärktyg härtil hörande. Stray wid Closstret är Nybro öfwer Wiske å, hwar öfwerfarten måste betalas. Tilförne har här warit blot en färgestad, som lärer gifwit anledning til den inrättade brotullen. ⅜ mil öster derifrån är det bekanta ymniga lareffket. På et högt berg Smörkolle kalladt, ¼ SO. från Åhs Kyrka, är et hål uthuggit såsom en gryta i hårda helleberget, uti hwilket altid står watn, som sjukt folk bruka, men med sådant skrock, at de kasta dit nålar, hästskosöm och mera dylikt.

Til Soknen fins ingen skog, utan allenast några lunder af åtskillig slags löfträn.

Åker och Äng olika, alt efter jordmånens beskaffenhet. Men wid Åhs kloster är belägenheten sådan, som man wäl wet Munkarne plåga utwälja sig til Closter, nemligen både behagelig och nyttig; hwarom så talas i Dannemarks Rikes Herlighed: Åhs kloster är liggande utmed fjärden på et lustigt ställe af mark och skog, hwartil når omkring en lareriik och stället tilhörig å uti hafwet utflyter: Hafwer fordom warit et Munkekloster af synnerlig god bygning, som kan slutas af de öfwerlefwor ännu af deß Kyrkomur igen stå. Elest består, och wid lika hålles derpå stället några hus, efter detta lands almänna lands by bygnad, så widt til en ladugård är för nöden, eftersom samma kloster med deß fordom tilliggande Böndergods Warbergs Slot och Län är underlagdt.

Nu förtiden synas inga andra Rudera, än liten uphögd mark å det stället Closstret med deß bygningar stådt, och nu alt öfwerwäxt med gräswall och löfskog. Swårt är här at få godt friskt watn, hwarföre Munkarne låtit leda det ifrån en källa ⅛ mil långt; men den wattuledningen är nu aldeles förfallen.

Closstret, som med deß jordägor legat å slät fält, har utan twifwel fådt namnet efter Åhs Kyrka, eller Sockn hwaruti det ligger.

Annars

Annars sägs, at några år tilbaka skal uti en hage stådt et stenbord, som skal warit brukadt så i hedna som Christna tider til offrande. Likaledes berättes, at wid det de främste Camrar på kongsgården blifwit bygde, och källare grofwos 2, 3 à 4 alnar ned i jorden, har man funnit först golf af tegelsten, sedan af trä, och sidst flisesten, tillika med stora Jättehen. Det förra kan icke synas orimligt, men det senare hade warit wärdt at gömma til et säkert witnesbörd om sakens sanning. Annars är det utan al gensagu hwad som säges om märken efter et här stådt tegelbruk. Ty i förna tider slogos merendels tegel til bygnad närmast de ställen, hwar bygningar af tegel komma at uppföras.

Om detta Closters fundation förmäler Hwitfeld sålunda.

År 1195 sände Sorö kloster åter en swärm Munkar af S. *Bernhardi* Orden til Åhs kloster i Halland, doch war samma Closter *funderadt* tilförene af Ärkebiskop Eskild, och af Biskop *Waldemar* af Sleswig *doterat*. Men fördi klostret nu mer och mer tiltog på gåfwo och inkomst, förmerade sig också bröderne, som hängde efter räntan. Detta klostret hafwer Marsk Stig, Gref *Jacob* och flere af de Hwider begåfwat och *doterat*: finnes och uti klostrets jordeböcker ännu et *Legatum* af Bönder, som heter *Waldemars legatum*, och skola gifwarne, Ärkebiskop Eskild, Biskop Waldemar och Gref *Jacob* af Halland hwarandra med slägt hafwa warit förwante.

Ehuruwäl detta gifwer icke någon anledning til at wist sluta å hwad åretal klostret blifwit funderadt, kan man likwäl sätta det til 550 år tilbaka i det aldraminsta, utan at någon skada i Historien sker, om man räkar mer eller mindre rätt. Efter antagna uträkningen til at finna den tidsens watn högd 2 alnar å hwarje hundrade år, blifwer då härwid Closret 11 alnars högre watnstånd, ännu för tiden. För ögonen är at Fälten deromkring äro jenne och sidlänte, och Wiske å, som der förbi löper, har ganska låga bräddar. Månne då wid 11 alnars högre watn här något minsta tort rum kunnat wara til, hwarå Klostrets byggnad, åkerbruk, skogslundar, med mera kunnat påtänkas, långt mindre byggas och wärdas? Inbyggarne sielfwe derå orten wil jag anmoda om denna frågans behöriga beswarande, antingen med ja eller nej, och om Strömbräddarne kunna sägas blifwit högre, hwilket nödwändigt följt, om hafwet undansunkit, ty wid sådan händelse måste ock watuståndet i strömmen warda jämt i lika watnpaß med saltsjön.

Selstrup Sockn.

Selstrups Kyrka, annex til Weddige har Kyrka af Sten. Härwid är intet märkwärdigt widare än til denna Kyrkan gifwas gåfwor från främmande orter i den wantron, at derpå skulle följa någon besynnerlig wälsignelse. Detta har tagit sit uphof wid Påfwiska wilfarelser, då munkarne inbillat enfaldiga folket, som skulle denna Kyrkan wara bygd på et heligt rum, derföre at när stället til Kyrkan utsöktes, man funnit der et gullkorß. Affeendet med sagan har warit, at å Kyrkans wägnar skaffa sig rika gåfwor.

Cap. XIV.

Anmärkningar i gemen öfwer Häradets förna och närwarande Tilstånd.

Af gamla Ränte-Persedlerna, när de jemnföras med Färe Härads, finnes, hwad spannemålen widkommer, som här mäst består i hafra; någon lindrigare

skatsätning; Men at detta Häradet, som utom deß til Böndernas antal är mer än ½ swagare, har annars, hwad de andra Persedlerna widkommer, merendels til hälften mot nu nämda härad warit skatlagdt; Deraf följer, at här måste sädesbygden då hafwa warit swagare. Detta bestyrkes ock af nu warande tilstånder, hwarom mig lemnad är följande beskrifning af dem, som måste bäst känna landets nu warande tilstånd.

Här sägs, at almogen wäl söker sin näring genom åkerbruk, men få heman kunna derwid bärga sig, utan måste merendels köpa säd, i synnerhet som miswäxt ofta infaller. De måste derföre söka hjelpa sig fram genom wäfnader, såsom lärft, blaggarn, Skäft, dynowahr, med mer, så til utskylders betalande, som sädesinköp. Deraf kommer, at wid et helt hemman ungefärligen sås ½ eller ⅔ tunna linfrö. Infaller nu miswäxt å säd och lin tillika, som några år å rad plägar hända, blir deras tilstånd nog usalt, medan de weta ej af, ej heller hafwa de annat näringsmedel, såsom af skog, körßlor eller slögder. Ty boskaps skötseln stracker sig ej widare, än til husbehof, och ganska litet til någon försalgning.

Färeskötseln wil ej heller synnerligen fort, medan hemanen äro af ringa höbohl, hwarföre ock fåren måste bittida om wären, och sent på hösten, ja merendels hela wintren gå ut på fältet, at gnaga sig til födan. De dö ock merendels bort hwartannat eller tredje år, såsom emellan 1730 och 36 öfwer 18 m. och några hundrade dödde i Wärbergs läns fögderi, efter en den 4 Sept. insänd förteckning, utom hwad myckenhet stor boskap, dels genom sjukdom, dels wargar hwarje år minskas.

Angående hwad til häradets förbättring i gemen kan lända, behöfwes här så mycket mindre widlyftighet, som hwad förut wid Fiäre härad är anmärkt, äfwen här efter omständigheter och landsbelägenhet kan tjena.

Hwartil endast bör tilläggas, såsom säkert hjelpemedel mot fårens wantrefnad, så här som annorstädes i Halland, hwar swaga höbohl finnas; at om löfskog planterades, hägnades och öktes, skal genom tjenligt löfwande icke blifwa någon brist å godt och hälsosamt winterföder; och at sådane trän här kunna wäxa, och wäl begå sig, ses wid Ahs kloster. Utom nyttan af födret, som sades, skulle ock fåren wäl trifwas af det skjul och lugn, som de derunder kunde njuta wid kalla rägnskurar, och swårt blåswäder utur Nordsjön, som kan icke annat, än mycket skada fåren, hälst när deße om hösten klippas, och släppas ut på bara blotta fälten, hwilket de, somhafwa inseende och wård öfwer Färeskötseln der i orten, lära finna wara högst skadeligt.

Jordmånen är här ganska beqwäm för Ahl, så å Wiske Å bräddar, som elljest, hwar sidländt är. Asp trifwes här ganska wäl, tillika med pil, så landet kulle få, så af förenämda, som andra trän snart nog ymnig löfskog.

Inbyggarnas hushållning med linsäde kan icke annat än berömmas, fönt åkerjorden är icke mycken wid hemanen, och måste årligen besås. Men tages här til nyligen upplögd jord å utmarken, kunde så nyttig sak än mer hjelpas. Största hindret härwid blir at få det inhägnadt, ty skog är här icke til fångs, och upläggа stengårdsgårdar wore ock för swårt, medan här icke altid finnes tilräckelig sten å alla ställen. Det samma lärer ock wälla, at här, som å de flesta ställen, icke brukas höst- eller winter utan wår-säde allena; der likwäl den förenämde skulle wäl der wäxa, och gifwa ymnigare sädesbergning, om den allenast kommo at inhägnas. Hwad fiske och mera dylikt angår, åberopar man sig alt hwad wid Fiäre Härad anfört är.

CAP.

Cap. XV.

Om Himla Härad.

Himla härad kallas i Konung Waldemars Jordebok Henöflå; men hwadan detta, eller senare namnet har sit ursprung, wil man helre lemna, än giöra deröfwer fåfänga gißningar.

Här uti Häradet äro: Warberg, en Stad, och deß Slot; och följande Sockner:

Träslöf, Lindberg, Torpa, Hwalinge, Stafnared, Skällinge, Nößlinge, Hunestad, Giödestad, Grimeton, Rolfsturp, Toager, Spanderup.

Efter gamla Jordboken äro Häradets landamären följande: i Oræmusæ, i Thæcslæbæc, i Thæcslæsyo, i Myolbæc, i Miolsio, i Burö, i Speksiö, i Spæcsyo, i Specsyo, i Spæca, i Almtæbiærgh, i Skaina.

Såsom wid Wiske härads gränseskilnader anmärkt är, finnnas de wid Wästgöthalagen omtalte Råmärken aldeles olika. Icke deß mindre wil man fulfölla dem härwid häradet ifrån Byur til Danabäck, som är et af Fahrås härads Råmärken, om til äfwentyrs der af någon närmare uplysning kunde fås: Nemligen ur Byuri och i Spetuös, ur Spetuösi och i Astäbiärgh, ur Astabiärghi i Sträku, ur Sträku och i Hästubughå, ur Hästubughå och i Danabäck.

Häradets utskylder efter gamla Jordeboken äro som här efter följer:

In duobus annis debet Domino Regi Annuatim XXIV marc. avenæ. IV marc. mellis. XXXVIII me[illegible]urata pondera butiri & casei, cum XVIII oris argent. In anno tertio XXIV boves. XII marc. mellis. IV marc. frumenti, IV marc. brasei XXIV pernas XXIV porcos LX oves. Cum Rex venerit qvisqve Rusticorum debet gallinam, vel duo unum anserem, & omnis provincia III marc. Argent. Insuper mansio de Grymætun cum colonis de Warum solvit VIII marc. argent. Summa provinciæ illius annuatim XCIV marc, & habet MD Rusticos. Duo navigia, scil. Sivit, cum XL hafnæ, & Magni cum XXV hafnæ.

Det är:

Uti tu är utgöres til Herr Konungen årligen 24 marc. hafra, 4 mark. honung, 38 upwägna pund smör och ost, med 18 öre Silfwer. uti tredje året, 24oxar, 12 mark. honung, 4 mark Säd, 4 mark malt, 24 Skinkor, 24 Swin, 60 får, När Konungen kommer, gifwer hwar och en bonde 1 höna, eller twå bönder 1gås, och hela landskapet 3 mark Silfwer. Deßutan Soknen Grimetun med inwånarne i Warum betalar 8 mark silfwer. Summa af det landskapets utskylder årligen 94 mark. och har 1500 bönder, tu skep, nemligen Sivit med 40 hafner, och Magni med 25 hafnä.

Såsom wid Wiske härad anmärkt blifwit, måste ock detta häradets utskylder lemnas til widare skärskådan å sina ställen. Imedlertid är at akta, det Mansio Grimæthun, som måste wara Soknen eller hemanet, tillika med Warums inbyggare betala utöfwer gemensamma årliga utskylden 8 mark. silfwer. För hwad orsak denna skatlägning kommit, är swårt at gißa; Men at Warum, som här omtales, kan dragas til Varberg, är så mycket troligare, som än i dag här finnes efter Jordeboken heman, som kallas Ware, liggande i Treßlöf sokn, hwarest både gammal

By och Warberg med deß Slot warit, och äro nu belägne; hwarom widare uti nu nämda Sokns beskrifning. Utj thetta Häradet är als ingen Ström, utan allenast en liten å som wid Lindhof löper i Saltsiön.

Cap. XVI.
Om Warbergs Stad och Slot.

Om Stadens första uphof har man then efterrättelsen efter almän Sägn, som instämmer med Historien, at wid gammel Kiöpstad, nu en Bonde by, liggande mehr eller mindre än ¼ mihl Sunnan Warberg; warit handels stad, och är utan twifwel then samma, som i föregående Cap. II omtalas, hwar marknad höls i Konung Haralds Blåtands Tid. Ty såsom äldre Historien gifwer anledning til at sluta, lärer thå icke någon annan almän marknads plats warit til i hela Halland. Jag säger marknads plas, ty ganska olikt är at tänka, thet här warit sådan handels stads inrätning, som i senare tider upkommit, enär Hanse Städernas handel här i landet begyntes, och slög alt under sig. Men at kunne säja när thenne gammel kiöp stad först upkom, och sedan ther ifrån flyttes til gammel by, är i brist af Historiska efterrättelser äldeles osäkert. Så wida kan wara trolikt, at emedan thenna gammel kiöp stad låg så när wid stora hafwet, och then icke warit ther alt försäker för Siöröfware, som och lätteligen kunnat then samma en och annan gång hafwa utplundradt, lära the warit twungne at söka sig en annan säkrare hamn och platz at bo på, såsom wid gammelby, strax utom nu stående Varbergs stads Staket å Norra sidan, hwar inga andra Rudera finnas än efter en liten Kors Kyrkia, eller Capél in utj Stadsens gärde. Om man får widare gissa, lärer och å samma tid klippan, hwar Slättet nu står på, blifwit befäst efter gamla wiset, så wähl til at hålla fiendliga fahrtyg utur hamnen, som och at hafwa ther någon säker tilflykt för Stadsens Inbyggare, och theras gods wid på kommande fara. Ty hwad eljest wil talas om Slottets urgamla anläggning är icke påliteligt, så wida ther til ingen anledning finnes utj Historien. Ther emot intygar thenna, at ju längre man går tilbaka i tiden, ju mindre spår finnes til the gamlas Slot och fästen, såsom och thet war aldeles emot theras hielte mod, at lita på sådana förswars hielp, utan fast mehr på oförskräkt manligt mohtwärn genom alfwar samt wapne Tak.

Then äldsta befästning, som å theßa kanter omtalas, är hwad Sturleson skrifwer om Kongahäls Kastel, som Konung Sigurd Jorsala farare lät upbyggia, och gräfwa thet rundt omkring wida och djupa grafwar; och bestod Kastellets byggnad af Torf och sten: såsom i bemälte Kongs med Konung Östens och Konung Olofs Saga Cap. 21 finnes. Hwilken befästning kan icke wara äldre än från 1100 åhratalet efter wår Frälsares födelse.

Wähl berättar Hwitfält, at Konung Erik Meenweds Dråpare, som flydde til Konung Erik i Norrige; finge af honom bland andra platsar i Norre Halland jämwähl Warberg, som the läte befästa, hwilket skedde wid pas 1287 åhrtalet. Om här nu förstås Slättets eller Stadens befästning, och om thet warit gammel eller Nyby, är swårt utan publiqva handlingar at säkert sluta, åhtminstone fins wid gamelby nu alsingen liknelse til någon graf eller fästnings wall, såsom och fielfwa platsen ther til ej synes begwäm. Therföre måste thet antingen warit Slottet eller Nyby, som å förenämda tid blifwit befäst, hwilket senare står til at utreda om något publiqt Document kan fås, som uhtwisar när Gammelby blef flyttat til Nyby.

Then-

Warbergs Stads Grundritning Tab.VIII. pag. 49.

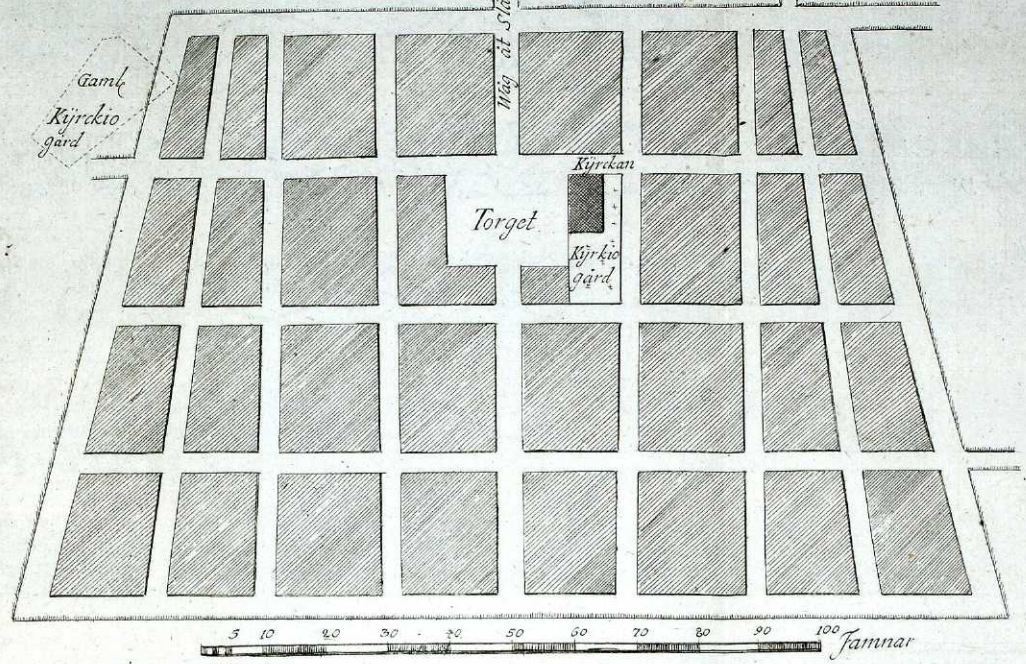

Grundritning af Nybÿ Stad.

a. Yttra grafwen 28 alnar bred.
b. Stubbar efter Palisfader.
c. Yttre wallen.
d. Inre grafwen lika bred.
e. Inre wallen
f. Landwägen
g. Liten å.
h. Rundel.
i. Lindhof
l. Ladugårdshusen, hwar grafstenen är.
m. Hwar kÿrckan städt.

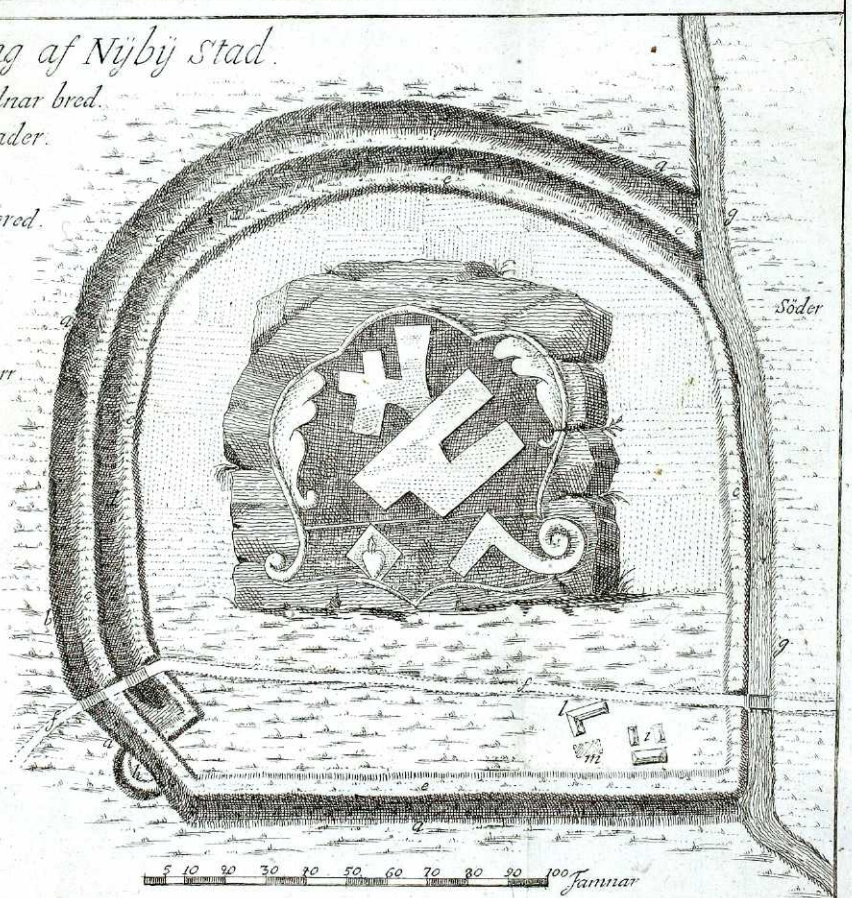

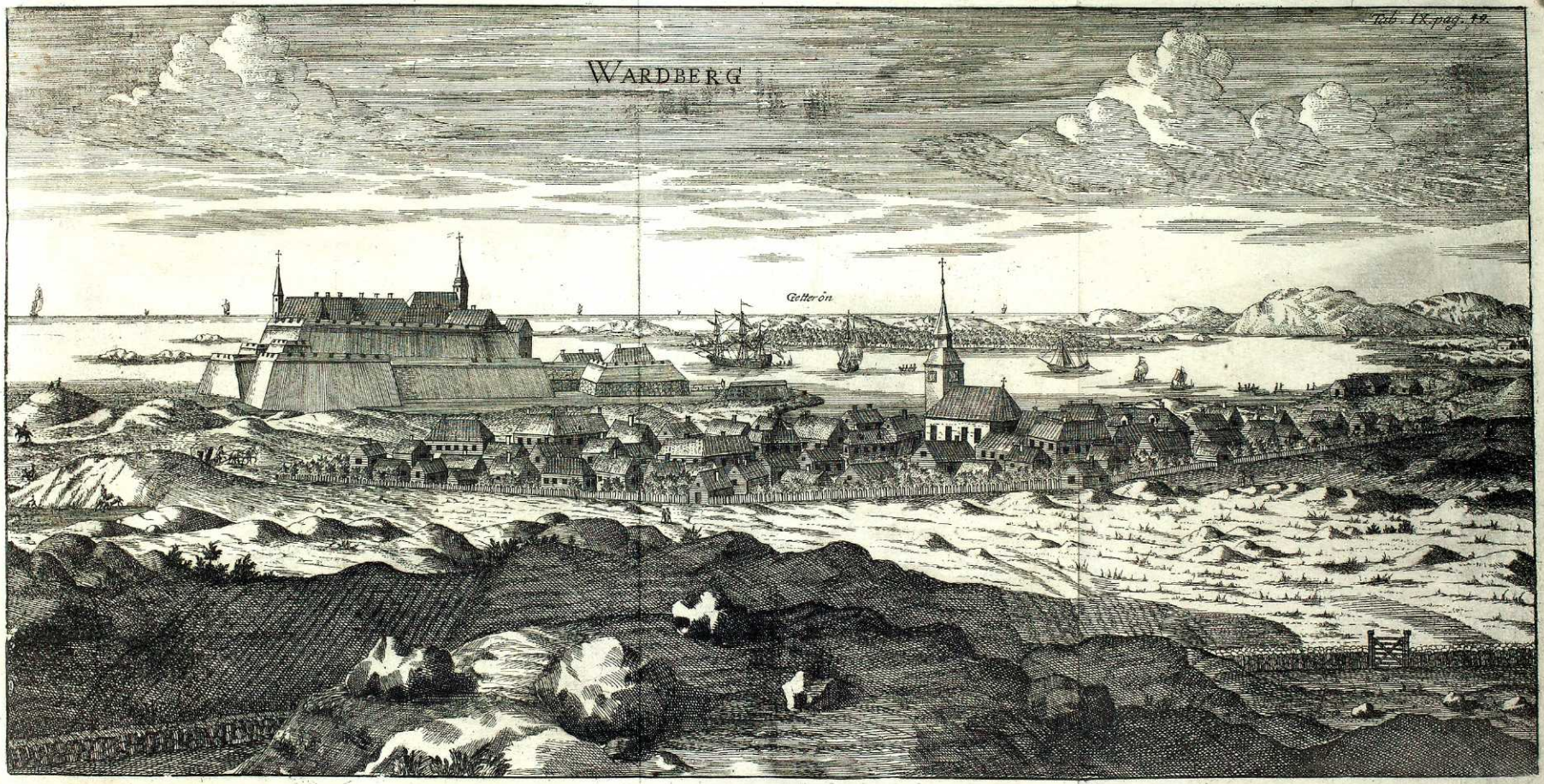
Tab. IX. pag. 19.
WARDBERG
Getter ön

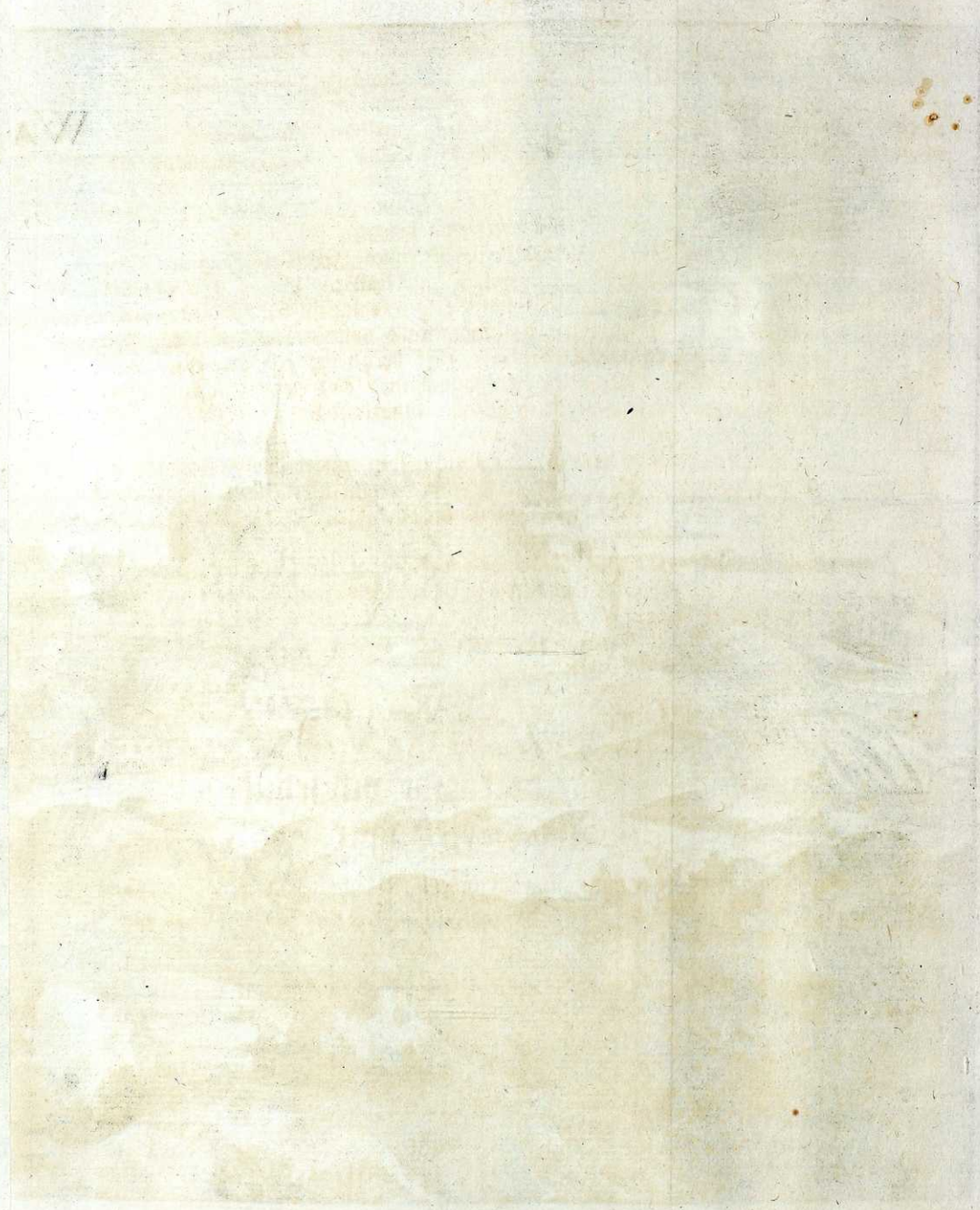

Thenna har städt en dryg ¼ wäg ifrån Warberg, hwar Kongsgården Lindhof år nu för tiden. Ther åro nu thes wallar och grafwar at se både Östan och Nordan om staden, och en liten å kommande up från Skogs bygden å södra sidan, har efter al liknelse tient i stället för fästnings wärk; å wästra sidan är sielfwa hamnen, som nu för tiden är här ganska mycket sandlupen. Fästnings wärken åro efter äldsta tiderna utan någon Flanqvering, såsom Befästnings wetenskapen war tå ganska enfaldig. Ty å östra sidan hwar dubbla grafwar och wallar åro, ligger en hög klippa, eller Berg af Sten, hwar ifrån Staden lätteligen kunde beses och beskiutas. Se Tab. VIII. När Nyby blef af Konung Erick den XIV med stormande intagen, har then ganska mycket lidit, och som förfarenheten uhtwisst, war här icke synnerlig säkert ställe för en fästning, hwarföre Staden wid pas 1613 förflyttes under Slottet, som å samma tid blifwit befäst efter thå brukelig Fortifications Reglor, af Konung Christian den IV, såsom thet nu är tilseendes. Wid et Berg litet från Slottet wises stället hwar Danske Fältherren Daniel Ranzow blifwit utur Slottet ihiäl skuten, hwar om och ofta nämde Chytr. Vejanus talar utj Halländska monumenterna, och berättar, at thå warit å samma ställe upsat et Kors af Trä, som nu icke är til. Thenna nybygda Staden har efter berättelsen i Dan. Rick. härlighet warit nog oansenlig, bestående i Trä-bygnad med Torf betäkt, änskönt Borgerskapet skulle warit nog förmöget til at hafwat annorlunda.

Åhr 1666 blef Staden med al så Publiqv, som privat åbygnad genom en häftig wådeld i aska lagd, och Borgerskapet ther igenom uhtfattigt, hwar efter Staden anlades åhr 1668 å then plats, hwar then nu står. Se Tab. IX.

Föregående wil man se til at närmare förklara af the Stadsens publiqva handlingar, som åro tilfinnandes, medan en stor dehl ther af utj Nyby wid stormen, och omtalta branden förkommit.

Cap. XVII.

Om
Warbergs Stads forna och senare Publiqua Handlingar.

Thet äldsta Privilegium man kunnat hafwa til hands, är hwad Konung Fredric den II. gifwit på thes Slot Drotningborg den 1 Junii 1573, hwars innehåld lyder korteligen som följer.

Wi Fredrich med Guds Nåde ꝛc. ꝛc. giöre witterligit, at wj af wår synnerlig gunst och nåde hafwe tagit, annammit, och undfångit och nu med thetta wårt öpna bref tage, annamme och undfånge wåra undersåtare oss älskelig Borgmästare, och Rådmän, menige Borgare utj wår Kiöpstad Warberg, utj wår Konglig hägn, wärn, fred och Beskärmelse, besynnerligen oss willia beskydda, förswara, handhafwa och föredagtinga til al rättra. Theslikes wj af samma gunst och nåde undt och gifwit, och nu med thetta wårt öpna bref undt, och gifwit förskrefna wåra undersåtare menige Borgare och inwånare utj förbemälte Warberg, sådana *Privilegier* och friheter, som wåre undersåtare utj wår Kiöpstad Halmstad hafwe. Dock wele wj os förbehållit hafwa samma friheter och *Privilegier* efter lägligheten at förandra. Ty förbiude wj alle, ehwar the hälst åro, eller wara kunde, särdeles wåre Fogdar, Embets män och alla andra förenämde wåra undersåtare, menige Borgare, och Inbyggare utj wår

Kiöpstad Warberg här emot efter föreskrifwit står, at hindra, eller utj någon måtto förfång at giöra, under wår hylleſt och nåde. ꝛc

Samma Konung Fredrichs Resolutioner uppå Warbergs Stads inkomna beſwär, gifna på thes Slot Koldinghus den 19 Junii 1578, hwar af innehållet är korteligen uhtdragit som följer.

Giöre witterligt, at efter som os ålskelige Borgmåſtare, Rådmän, och menige Borgare utj wår Kiöpſtad Warberg nu hafwa haft theras fullmächtige hos os, och underdånigt andragit allehanda theras briſt och beſwäring, hwar medelſt theras By ſedan förleden ſeide icke kan komma til näring och Bärgning; thå hafwe wj nu theras nödtorft och lägligher af några wåra goda män låtit betäncka, och öfwer wäga, och på thet förbemälte wår Kiöpſtad Warberg theſto ſnarare kan bliſwa bygd, och Borgarne kunde komma til ämne och förmågo; hafwe wj på ſamma beſwäringar låtit giöra thenna efterſkrefna Skick, ſom följer.

Förſt efter ſom the gifwa tilkiänna, at Gamlebys män underſtå ſig at bruka Kiöpmanſkap utj Warbergs hamn, utj theras by, och på lands byerna med Inländſka och uhtländſka, både med Salt, Sill, Kläde, Tyſkt öhl, humla, hudar och andra Kiöpmans wahror emot *Receſſen*, theras *Privilegier*, och gammal Sedwana, ſå och at ther ſkal brukas en oloflig förhandling och Kiöpmanſkap utj Galtebäcks hamn, med aln, Skeppa, och wickt, ſom fogdarne gifwa lof til, hwilken hamn icke ſkal wara långt ifrån Warbergsby liggandes, och them therföre icke heller til ringa afbräck på thetas nähring och bärgning, om ſådan handel ſkulle til gå dias, ſåwäl ſom os på wår Tull och rättighet til förkränkelſe. Då wille wj ther med ſåledes här efter hållit hafwa, at efter thy tilförene är giordt then förordning, at Gamleby ſkulle ödeläggas, och läggas til Warberg, thå ſkal them utj förbemälta Gamleby icke heller här efter tilſtådt wara någon Kiöpenſkap, eller Borgerlig näring at bruka utj Warbergs hamn, i Byen, eller på landsbyerna, änten med Sill, Salt, kläde, humle, hudar och andra Kiöpmans wahror at kiöpa til förpräng, men ſkulle them hålla ſtån al handel, ſom andra lands byar, utan om them utj *Receſſen* är efterlåtit, at the må kiöpa til theras hus uphåld.

Icke heller ſkal wår Länsman, ſom nu är på Warbergs Slott, eller ther efter kommandes warder, eller fogdar gifwa lof til, eller ſe igenom finger, at någon oloflig Kiöpmanſkap här efter driſwes utj föreſkrefna Gältebäcks hamn, med ſkeppa, aln, mått eller wicht. Men förenämde hamn allenaſt ſkulle brukas, ſåſom andre hamnar här utj riket, hwar icke Kiöpſtad är.

Om the tre marknader, ſom beklagas at wara uptagne för kort tid ſedan at hållas i Kongsbacka, och aldrig hafwa warit ther hållne tilförene; om the Beſkrämare, ſom omlöpa på lands bygden, kiöpa och ſälja, ſom Ridefogdarne taga husbonde hold (Skatt) af, och med en dehl ſer igenom finger; ſkal ſåledes hållas, at efter thy tilförne utj wår Herr Faders tid är giordt then förordning, at Kongsbacka icke mehr ſkulle hafwa Kiöpſtads frihet, och Borgarne ſkulle flytta til Warberg, och the än thå Kiöpſtads frihet hafwa förwärfwat, doch icke annorledes än på widare beſked. Thå wille wj nu, at föreſkrefne Kongsbacka här efter icke ſkal räknas, eller hållas för någon Kiöpſtad, eller the ſom ther äro boende, hafwa at niuta, eller och bruka någon Borgerlig, eller Kiöp-

ſtads

städs friher, icke heller några marcknader ther efter thenna dag utj någon måtto hållas. Men Borgarne ther samma städs skole inom ½ åhr efter thetta wärt Brefs *Dato* at räkna, wara förplichtade at inflytta, och bo i Warberg, och likawähl i medlertid hålla sig från borgerlig handel och Kiöpenskap, och så framt någon öfwer then tiden blifwer tilbaka sittiandes, och icke bortflyttet; Thå skal wår ländsman them sedan omsättia ther för Skyld, och landgille som andra Bönder.

Jlika måtto efter thy *Recessen* förmåler, at inge Besekrämmare må omlöpa på lands bygden at kiöpa och sälja. Thå skal ther med hållas efter *Recessens* lydelse och sådant afskaffas, och mycket mindre fogdarne skola taga husbonde-håld af them, eller någon se igenom finger.

Och emedan föreskrefne wät Kiöpstad Warberg icke är et obequämt ställe för Riket, för hamnen och annan lägligher skul; Thå på thet samme By så mycket snatare och bättre kan blifwa bygd och förbättrad, hafwe wj för godt ansedt, at Falkenberg skal ödeläggas, hwilken Bys friheter wj os i lika måtto hafwe förbehållit at förändra, efter som os syns gagneligast kan wara, och skole Borgarne ther samma städs innom ½ åhrs tid hår näst efter, så wähl som the utj Kongsbacka tillhållas at flytta til Warberg at bo och bygga, och icke förenämde Falkenbergs Jnbyggare, här efter få niuta någon borgerlig rät, frihet eller rättighet. Men finnes någon öfwer then föreskrefna tid at bosittia uti Falkenberg, skal Lands mannen ther i lika måtto omsättia för landgilde, som andra Bönder. Theslikes som och är öfwerklagat, at bönderne bruka olofligen Skep til Sill-Saltande, och på annan Kiöpmanskap *XIV*, *XVIII* läster Sill, eller mehr, thå skal thet afskaffas, at Bönderne icke må bruka större skutor, eller Skep til Silfiskande, eller utj andra theras wärf än på *XII* álnars Kiöl, efter then stick ther tilförne är giord, och hwad handel them af Atilds Tid, och efter *Recessens* lydelse är tillåtit med samma små Skutor at söka, må the framdeles ohindrade niuta, men icke må förbuden Kiöpmanskap ther med at drifwa. Och så framt någon Bonde befinnes at hafwa större Skutor eller Skep, än förbemält står, thå skal Ländsmännen sättia them en föresagd dag före, samma Skutor och Skep at sälja och afhända, så framt the therföre icke willia lida tiltahl, och straffas som wederbör.

Hwad widare ther handlas om Skiutsfärd och Färjeställer, utan twifwel wid Ahs Kloster, går man förbi såsom mindre tiänande til nu warande ände mähl.

Konung Fredrich den *II*:dras Bref på Kongens och Cronans andehl af Cronotionden i Wiske härad, bestående af 26 Tunnor Korn, som warit anslagit til *Hospitalet* ther samma städs, men warit ther ifrån tagit, sedan staden af Fienden blef intagen, hwilken tionde *Hospitalet* nu skulle åter få: af Slättet Kolding hus den 9 *Junii* 1578.

Konung Christian den IV Förordning för Mogens Gyllenstierna, thes Tro Man, Tienare och Embets mand på Varbergs Slot, huru med bygningar och annat utj Kiöpstaden Varberg han hade sig at rätta och förhålla.

J Skal förbemälte Mogens Gyllenstierna på wår bekostnad låta byggia och upsättia en Kyrkia murad emellan stänger (Kors wärk) uti Kiöpstaden *Varberg* på thet stället wj honom ther sammastäds nädigst hafwer befalt.

2 Wj hafwe och nådigst bewiljat, at the 2 Sokner, Lindberg och Torpa härefter som tilförne skola wara och blifwa *annexer* til före strefne Warbergs Kyrkia.

3 Theslikes må Borgerskapet niuta; och behålla Wår och Crönans Tionde af Wiske Härad til theras *Hospital*; och the fattigas underhåld, lika som the then tilförene hafwe haft.

4 Ther näst skal förenämde Mogens Gyllenstierna ther uti Byen låta et Rådhus (murat emellan stänger) upbygga i stället för thet uti förleden Fejde blef nedbrutit.

5 Thes likes skal han och uti Warbergshamn strax nedan för Slottet låta en Skeps bro uhtdela; och förfärdiga på thet stället, som wj honom nådigst tilförne sielf munteligen hafwe befalt.

6 Wj hafwe nådigst bewiljat Borgerskapet uti förenämda wår Kiöpstad Warberg at bekomma al then Jordfänete, och fälad uti marken, ob Wångerna, som ligger om kring Byen landfast, och hafwer warit brukad til Slottet, och then landsby, som kallas Gamleby; Dock Slottets kohlhage och fiske damme, som ther uti ligga, undantagne.

Ther emot skal föreskrefne wår Ländsman låta annamma al Borgernes Jord Fänete, och fellad uti Nyby liggande, intet undantagit i någon måtto, och ther sammastädz igen låta bygga och upsättia en ladugård, som hår efter under Slottet skal brukas; och skole Borgarne, när the förenämde Jord wid byen warda bekommande, intet befatta sig efter then dagen med hwad Jord the wid Nyby hafwa haft, dock skal förenämde wår Ländsman låta giöra then förordning, at Borgerskapet til kählhagar och afwel bekomma Jord, alt efter som hwar och en wid Nyby hafwer haft, och skole Bönderne, som från Gammelby flytta, sielfwe behålla theras hus; Och förenämde wår Ländsman igen gifwa them theras fäste (Städsel) Ehwad Timber förenämde wår Ländsman kan hafwa af nöden förnämde bygning at förfärdiga, som han icke sielf hafwer, thet skal han låta hämta från Jürgen Lunge från Elfsborg, eller Bohus, ehwar thet bäst kan wara at bekomma. Gifwit på wårt Slått Fredriksborg den 5. *Maj* 1615.

Konung Christian den IV. Donations Bref gifwit på thes Slåt Kiöbenhamn den 28. April 1643, för Matz Rasmuson Borgmästare i Warberg, få och hans efterkommande Borgmästare ther sammastädz för theras beställnings skuld; En gård och thes härligher och landgille wid förenämde Warberg liggandes, som häfwer warit Prästegård wid Träslöf Sockn, medan i thes ställe til Sockneprästen är en annan Prästegård alredan *deputerad*.

Hennes Mayst:s. Drotning Christinas Resolution och förklaring uppå the Postulater, som Borgmästare och Rådmän, menige Borgerskapet i Warberg genom theras uhtskickade underdånigst hafwer låtit föredraga, af Stockholm den 3. April 1646.

1. Uppå Stadsens underdåniga ansökning om någon lindring, och förskoning särdeles och enkannerligen uti Siötullen uppå någon tid i anseende til uhrståndens Tunga, och beswär uti näst förgångne Feyde; Har Hennes Mayst. nådigst *resolverat*, som följer. Nu hade H. M. fuller betraktandes, at Kongen i Dannemark hafwer haft makt at öka, eller och

minska

minska Tullar, och pålagor i Halland efter sin goda tyckio och tarf, och samma *Regale* war K. M. *vi pactorum cederat*; Haft orsak at *insistera* sin rätt, och icke tillåta them större frihet ån andra H. Kongl. Majest. undersåtare i Städerna njuta: Men althen stund, Kongl. Majest. hafwer med nåder anseedt Borgerskapets i Warberg närwarande tilstånd, och på thet the thesto bättre mätte kunna inrätta *Manufacturer* och handwärken hos sig; Thå hafwer Kongl. Majest. uti innewarande åhr gifwit them lindring uppå Råhudars och Skins förtullande, så at then icke efter stora Siötullens tryckta ordning eller *Taxa*, utan efter en *Special Designation*; dock för thetta åhret allenast uhrgiöras, och upbåras skal. Imedlertid skole Borgerskapet i Warberg wara förtänkte at förskaffa sig goda Handwärkare, som bemälte Råhudar och Skin bereda, och bearbeta kunna, på thet the then nåhring och fördel här efter måge hafwa sielfwe, som andre uhrländske för thetta them hafwer afhändt och åhtniutit.

Uppå andra Borgerskapets beswärs *punct* angående olagliga hamnar, Lands Kiöp och Handwärkare å landet; Har Kongl. Majest. i anseende at sådant icke allenast i sig sielft är obilligt, och the ordningar som för thetta ther i *Provincien* hade bordt *observeras*, likmätigt, utan och at omögligt wil falla Städerna at komma up, så framt thetta icke blifwer afskaffat; thenna theras begäran samtykt, wil och nu strax låta sin *Placat* uhrgå, at ingen må utan i sårdeles *priviligerade* hamnar utskepa, eller uhrföra, och at alt landkiöp skal strängeligen blifwa förbudit. Såsom och at handwärkare flyttia in i Städerna, sig ther insättia, och sin handtering och näring söka, på thet at Städerne ther igenom måge tiltaga, Borgare och Kiöpmän bruka handel, men landmannen och Bönder Bonde näring.

Uppå 3:die Beswärs måhlet öfwer några, som skola sittia frie i Städerna, och dock bruka borgerlig näring; Har Kongl. Majest. nådigst sig förklarat, at then som wil bo i Städerna, och bruka Borgerlig näring, han skal och draga Borgerlig Tunga.

Thet fierde angående gräntullens uphäfwande i Halland, har K. M. nådigst icke allenast *Resolverat* at uphäfwa gränstullen emellan Swerige och Halland, och then här efter sättia emellan Halland och Skåne, utan och at gifwa Warbergs Borgare frihet och tilstånd at handla på marknarna i Swerige, åfwen som andre Kongl. Majest. undersåtare, hwars och ens wählfångne *Privilegier oturberade* och oförkränkte.

Thet femte angående *Guarnizonens* lindrande wil Kongl. Majest. nådigst *Disponera* efter Stadsens nödiga *Defension*, och dock at Borgerskapet thet minsta möyeligt är, theraf må *Graveras*, och med första wil låta gå sin befalning til sin *Gouverneur* och Landshöfdinge öfwer Halland, at han the hus, som Borgerskapet hafwa bygt på Slottet, och the nu underdånigst söka wederlag före, skal låta besiktiga, och wärdera, och sedan ther efter them betåla, på thet *Guarnizonen* må kunna ther inne *logeras*, och Staden så mycket bättre för *Inquartering* förskonas.

Thet 6. angående Halländska Städernes *Privilegiers confirmerande*, at the för åhrstilliga hinder och beswär icke gerna nu strax kunde öfwerses och *confirmeras*, hwarföre Kongl. Majest. wil thermed låta anstå til något bättre fram, Tå H. M. wil söka them heller at förbätra,

tra, åt minſta, enkannerligen ther the ſig ſåſom trogne underſåtare *compertera* efter theras Ed.

Kongl. Majeſt. nådige Reſolution och Förklaring på the puncter och ärender, ſom Kongl. Majeſt. Thes och Rikſens Tro Man Råd, Fältmarſkalk ſå och General Gouverneur öfwer Wäſtergöthland, Halland, Wärmeland och Dahl Wälborne Herr Lennart Torſtenſon hafwer föredraga låtit, at Staden Warberg uppå thes anſökning få af the i Hamnen therſtädes inlöpande Skep, kiöpa och uphandla hwad gods och wahror the för ſig ſielfwa, och eljeſt Landet ther näſt omkring tarfwa och behöfwa kan, allenaſt ſtora Siötullen therföre richtigt betales. datum Stoekholm den 4. Febr. 1650.

Högſtſal. H. M. Konung Carl den X:des bref af Götheborg den 27. Aprilis 1658. angående Lilla Tull- och *Acciſens* inrättande i Warbergs Stad, ſom uti alla andra Städer i Riket brukeligt är, och at ½ af then ther fallande *Acciſen* ſkulle efterlåtas Staden til thes *publiqua* tarfwer at nyttias och anwändas.

Kongl. Majeſt. nådiga Reſolution och förklaring gifwen den 24. Nov. 1660 öfwer följande beſwärs puncter, ſom uhtſkickaden ifrån Warberg underdånigſt hafwer föredragit.

1. Angående Stads *privilegiernas Confirmation Reſolverar* Kongl. M:t, at Staden ſkal niuta ſina wählſångna *privilegier* och Kongl. *Reſolutioner* aldeles oqwalda och *oturberade*, in til thes tilfälle kan blifwa at låta them *Revideras*, thå Kongl. Majeſt. wille them icke allenaſt *confirmera*, utan och efter Tidernas beſkaffenhet förbättra.

2. Uppå Borgmäſtare och Råds anhållan om et Bondehemman til theras ringa löhns förbättring wil Kongl. Majeſt. förmoda, at Staden ſå genom the benådningar, ſom them nu förunnas, ſom och Borgerſkapets egen trefnad; ſkal til inkomſter wera och tiltaga, och ſå ſnart Kongl. Majeſt. blifwer *informerad*, hwad thes medel kunna tåhla, låta en Stat *formera* Borgmäſtare och Råd til någon tildelning.

3. Angående Tolagens upbärande af uht- och ingående gods til Stadens inkomſt, ſåſom i förra tider ſkal warit brukeligt, men af Borgmäſtare och Råds goda wiljes *ceſſion* til en del nederlagt och uphördt; *Reſolverades*, at ehuru wähl bemälte Tolag wid ſidſt håldne Riksdag i Giötheborg är worden för ſårdeles ſkiähl och orſakers ſkull Staden Giötheborg tilſlagen; likwähl och medan Kongl. Majeſt i nåder behiärtar Warbergs åliggande beſwär, och ther emot ringa inkomſter, och om intet annat förhanden är, ther wid Staden kan *beneficeras*, finner Kongl. Majeſt ſkäligt thetta ſålunda at förändra, at ſamma tolag ſkal häreſter upbäras efter then *Taxa*, ſom i Giötheborg, och andra Swänſka Stapelſtäder brukelig är, och then til ſtaden Warberg höra, och tildelas Hwaröfwer Borgmäſtare och Råd til Stadſens gemena bäſta ſkola *diſponera* och förordna.

4. Urſättes Kiällare friheten, ſom Borgerſkapet anhållit om, til en Pipa Spanſkt, 1 åhm Renſkt, och Tre Orhufwen Franſkt win.

5. To-

5. Tobaks handelen efter Stadsens ansökning fri gifwes, och öpnas för allom, hwilken til en tid warit *restringerad* til *Americanska Compagniet*

6. At Tull af Råhudar, och andra oarbetade Skin-wahror efter Borgerskapets underdåniga ansökning måtte *modereras*; finner Kongl. Majest. något betänkeligt, men skattar rådeligt, thet Borgerskapet så i thenna, som andra Städer, beflita sig til sig locka handwärkare, och *manufacturer* inrätta, på thet slike Råhudar och skin icke måtte uhtföras, för än the åro wordne förarbetade och *Nobiliterade*, ther igenom Stadsens näring kan tilwära, och Landet til *Capital* tiltaga.

7. och 9 angående förskoning för Port- och lilla Tullen, samt lindring på åhrliga *Contributionen*, och Kongs skatten, eller dubla *Accisen*, blef *Resolverat*, at Warberg icke mehr än andra Städer i Riket kunde förskonas, och thet i anseende til Cronans högstnödiga tarfwor.

8. Angående Landsköp, hwilket klagas öfwer, at thet af hwarje handa ständs Personer Staden, och thes näring til *præjudice*, skal förötwas; förnimmer Kongl. Majest. med mishag, och förthenskul wil, at Landshöfdingen Staden *assisterar*, och handen räcker, och at the *Ordinantier* och *Resolutioner*, som häröfwer giorde åro, strängeligen skola blifwa hållne, och i *Execution* stälte.

10 Then *assistence*, som Borgerskapet söker at få niuta af Falkenberg, och Kongsbacka med Sångar och *service* wid *Inqvarteringar*, finner Kongl. Majest icke oskäligt, så wida bemälte Fläckar åro för *Inqvarteringen exemte*, hwarföre Kongl. Majest. wil, at Landshöfdingen sådant skiärskådar, och så wida giörligt pröfwes, Borgerskapet i Warberg wid förra wanliga Bruk och afsked *maintenerar*.

Kongl. Majest. nådiga Resolution och förklaring öfwer Warbergs Stads underdåniga Desiderier, och beswärs puncter insinuerade genom thes uhtsickade Erasmus Juul, gifwen Stockholm den 1. Sept. 1664.

1. *Confirmeras* hwad i föregående 10 §. ommåles angående Falkenberg och Kongsbacka, at the skola understödja Staden wid *servicen*, hwar til Landshöfdingen them efter *Proportion* skal *disponera*.

2. Angående then afbräck, som Staden skal tilfogas af Fiäre Härad med Kongsbacka under *prætext* af then *Resolution*, som the *Anno* 1648. erhöllo, at få segla med stock och sten, och föra penningar, och Spannmåhl tilbakas igen, men inga andra wahrur; Har Kongl Maj. fast ogierna förnummit, at the samma *Resolutioner* skola misbruka; hwar före Staden gifwes makt, och tilstånd at hålla jemte Cronones Strandridare sina egna uhtridare, som sådant eftersпana, och hwad the öfwerkomma, som sträfwar emot berörde *Resolution*, *confiscera* låta.

3. Öfwer thet forderfliga landsköp, som Borås boerne skola föröfwa ther i negden med orars upköpande; Håller Hans Majest. oskäligt, och wil at Landshöfdingen sådant rättar på sät och wis, som widare uti Kongl. Majest. *General Resolution* finnes förklarat.

4. At Staden såwähl som Halmstad måtte niuta Kneckesillen tullfrit; Wil Kongl. Majest. nådigst hafwa efterlåtit så wida, at the allenast for then Sill the wid fisterien upkiöpa, och uti Staden Warberg *Consumera* lilla Tullen betala.

5. At Tullen på Potaskan må giöras lika med then uti Skåne, wil Kongl. Majest. Staden ther uti nådigst wilfara.

6. Uti *moderation* i Tullen på Tiäran, kan Kongl. Majest. för thenna tiden icke tillåta någon förändring.

7. Tullen som är lagd på Bock- och Gietskin kan intet *modereras*, efter som Kongl. Majest. håller rådeligt at samma wahror måge i Landet brukas, och sedan uhrskepas.

8. At the fattige af Borgerskapet må tillåtas at få brygga, och baka til Salu, wil Kongl. Majest. hafwa efterlåtit; men at Stads Kiällaren, och Gästgifwaren allenast skal wara *defererat* emot tull och *Accisens* erläggande frit få sälja Wijn stop- och kannetals.

9. Eftersom Staden intet niuter Porte *accisen*, at landmannen må hielpa til at hålla Staketet, och Porte Bomen wid makt; hemställer Kongl. Majest. thetta Landshöfdingen, at *disponera* bemälte Almoge ther til, så wida giörligheten tillåtes.

Til Stadens upbyggande, och thes wälfärds befrämjande, sedan then nyligen med alla Publiqua och Privata hus genom en häftig Wådeld blifwit i aska lagd; Hafwer Kongl. Majest. efterföljande Resolution uhtgifwit den 15. Novembr. 1666.

1. At Staden skal åhtniuta alla sina *Privilegier* och *Resolutioner*, som then tilförene sig til godo kan hafwa undfådt, icke annars än woro the här *per expressum* införde och *confirmerade*.

2. Såsom för fästningens skull K. M. fant nödigt, at Staden nu drages något litet tilbakars, och thes *situation* så wida förändras; Skal Borgmästare och Råd ther efter inhämta, och efterlefwa *General Gouverneurens* förordnande.

3. At Staden thesförr må blifwa bygd; wil Kongl. Majest. alla thes Borgare och Inwånare på 6 åhrs tid ifrån alla uhrskylder, Skatt, *Contribution* och pålagor hafwa *exemterat*, och befriat.

4. Til the *publiqva* Husens förfärdigande förunner Kongl. Majest. nådigst åht Staden på 3 åhrs tid frihet af stora Siötullen på 500 Tunnor Salt hwarr åhr, jämwähl at the måge upbära och behålla hela *accisen*, dock at sådant til *publicos usus* anlägges.

5. Skepstimret, som för närwarande tid i Kiäre Härad ligger huggit, wil K. M. Staden med en dehl theraf wilfara, så wida *Ammiralitetet* ther kan undbära.

6. Kongl. Majest. wil och i nåder hafwa förunnit åhr Staden Tegelugnen, som ther wid ligger på 6 åhr at nyttia, utan någon afgift

gift med the wilkor och lägenheter, som ther til af ålder haſwet legat, och at jämte andra almänna nyttor och tarfwor, the och som bygga Stenhus, eller hus med stentak, måge *proportionaliter* något haſwa at åniuta.

7. Med Cronohemanet Lahald skulle Staden för gästgifweriets skul, så wida giörligt wore, efter föregången ransakning af *General Gouverneur*: *accommoderas*.

8. Kongl. Majest. förunner och Staden lika Kiällare frihet med Staden Halmstad, dock til widare Kongl. Majest. *ratification*.

9. Staden efterlåtes, at genom uhtskickade sökia någon hielp och friwillig gåfwa, så uti församlingarna å landet, som i Städerna uti Skåne, Halland och Bleking.

10. Uti Sillefisket wil Kongl. Majest. icke allenast unna Staden Warberg the friheter och wilkor, som Götheborg och Marstrand haſwa, utan Kongl. Majest. wil och i nåder Staden förmanad haſwa at sökia bemelte Sillefiske at idka, och bruka på thet högsta som skie kan, såsom en ting ther til theras goda nähring, och hela Stadsens upkomst ländandes warder.

11. Sakören wil Kongl. Majest. Staden nådigst haſwa förundt til *Publicos usus*.

Kongl Majest. nådiga Resolution den 3. Decembr. 1666, at Staden får niuta tullfrihet uti 6 åhrs tid på alla the *materialier* af Kalk, Sten, Träwirke och annat slikt, som til bemelte Stads bebyggande nödwändigt kan fordras, allenast Landshöfdingen, och Borgmästare efter K. M. Befalning så laga, ther samtelige Stadsens Inwånare, och icke några få måge giöra sig af thenna Benådning dehlachtiga.

Uhtdrag af Fältmarskalkens och General Gouverneur Gustaf Baners Resolution uppå Stadsens ingifna puncter gifwen Malmö den 19. Febr. 1668.

§. 14. At Inwånarne skola nu genast flytta på then nya Platsen, och så wida förmågan tilsäger, bygga Stenhus, eller ther thet funnos ogiörligt, thå goda och starcka Korswärks, eller Trähus, alle med stentak uppå, hwar uppå *Magistraten* al som största acht gifwa skal, och ånteligen tilhålla then ena och andra til at förfahra med sin Bygning, at skiönjas må ther ingen friheten förgåfwes förnöter.

Kongl. Majests. nådiga Resolution öfwer Warbergs Stads Beswärs puncter gifwen på Stocholms Slott den 13. Decembr. 1672.

Emedan förmedelst Stadsens *Transporterande* på en annan ohrt, Stadsens bästa åker och äng är anlagt til then ny uhtsedda Stadsens plats, anhålles om någon *refusion* therföre, helst efter bemälte åkrar äro, Kyrckians, Skolans, Hospitalets och omyndige Barns pantlösören, hwarföre Kongl. Majest. i nåder förskåligt funnit thes *Cammar Collegium* beordra, at thet ofördröyligen uhtser them wederlag, anten i Jord eller penningar, eftersom Kongl. Majest. icke gierna skulle se, at Pantägarne ther wid togo någon skada.

2. I stället för Bygnings hielp til Kyrkia, Rådhus och *Hospital* bewiljes Staden i nåder 2 Dlrs. *Collect* af Kyrkorna i Bohus län, såsom för thetta år tillåtit i Skåne, Halland, och Bleking.

3. Frihets åhren för alla Skatter och *Contributioner* har Kongl. Majest. i nåder för godt funnit förlängia ännu til åhrs tid öfwer then förra.

5. Angående *Refusion* för Lahald, som Staden blef tilsagt at niuta til Gästgifweriets tilhielp, men Silfwer Crona sedermehra til Linwäfweriet är uplårit; Wore redan af Landshöfdingen staffat wederlag, hwilket staden til widare förordnande får åhrniuta.

6. At Tegelugnen, som Staden nådigst bewiljat är, måtte *fortera* under Staden, efter then är belägen på Stadsens grund, finner Kongl. Majest. skäligt, och at Staden må orubbad åhrniuta, hwad them i thetta måhl kan wara förundt til thes Kyrkian, och the andre *publique* Husen blifwa upbygde.

9. At them må stå frit förwärla theras förunta frihet på öhl uti Wins införsel, tillåtes dock så, at thet inter stiger öfwer thet wanliga *quantum* i Tullen, som på öhl war efterlåtit.

11. *Prolongation* på Bygnings *materialiernes* frihet wil K. M. ännu en tid them ther med benåda, til thes Staden kan blifwa någorlunda bebygd, dock at ingen Köpenskap, eller handel ther med föröfwes.

Kongl. Majest. nådiga Resolution öfwer Warbergs stads Beswärs puncter wid Riksdagen i Upsala gifwen den 27. Februar. 1675.

1. Enär Stadsens wåhlfångne *Privilegier*, Bref och *Resolutioner* blifwa inlefwererade, och öfwersedde, wil Kongl. Majest. wara benånt them at *confirmera*, i medlertid kan Staden sig på the samma tilförlita.

2. Ansökningen om wederlag för then åker och äng, ther nya Staden är *funderad*, och bygd uppå; *remiterades* til Kongl. Cammar-*Collegium*.

6. Uti betraktande af Stadsens ringa wihlkor hafwer Kongl. Majest.ån på 2 näst följande åhr Staden welat benåda med lika frihet, som then i förra frihets åhren til godo niutit.

7. At Staden må få lika frihet med Halmstad uti Salt och Torrfisks införsel, samt Pipenholts, årelweds uhtförsel, eftersom Staden uti allt annat med bemälte Halmstad är til jämlika friheter anseed worden, är *Remiterat* til Kongl. *Commercie Collegium*.

8. Källare friheten lika med Halmstad Stads *Confirmeras* til widare Besked.

9. Kongl. Majest. bewiljar och i nåder samtycker, thet Stadsens Inwånare måge uti fiendliga nödfall taga sin undanflykt på Slottet, sit

sit gods och lif ther med at *conservera*, hwarom *Commendanten* i Fästningen blifwit befalter.

10. Förskoning uti Tullen på Beck och Tiära, samt Bockskin kunde icke tillåtas.

11. Ey heller må Staden uhtföra Ekebråder och Pipenstafwer, som af Landmannen kan uphandlat blifwa, eftersom sådane *materialier* en Inrikes handel wara bör.

12. Kongl. Majest. kan intet betaga Kiåre Härad hwad friher them i Seglation efterlåten är, men giöra the ther emot landskiöp, och annat underslef, måste sådant angifwas, och af Landshöfdingen rättas.

13. Om lindring uti stora Siötullen på Bergerfisk, Tårsk och Gråsidor skulle giöras ansökning i Kongl. *Commercie Collegio*.

18. Eftersom Staden och Landet åstunda Bohrås boernes handel ther å ohrten, så här efter som här tils hafwer warit wahnt, är Kongl. Majest. thermed i nåder tilfreds.

Högstsal. Konung Carl den XI:tes nådiga Confirmation å Stadsens Privilegier af den 15. April 1676. Hwars innehåld är korteligen som följer; At hos os hafwa wåre trogne undersåtare, Borgmästare och Råd samt menige Borgerskapet af Warbergs Stad, igenom sin uhtskickade, och til näst förledne Riksdag i *Upsala*, och wår ther sammastädes wähl öfwerståndna Crönings Högtid befulmächtigade underdånigst anhållit, at wi theras Stads *Privilegier*, och hwad them af wåra Konungsliga Förfäder här i Riket efterlåtit och bebrefwat, jämwähl tid efter annan til Stadsens nytta och upkomst *Resolverat* är; i nåder *Confirmera* och stadfästa wille: och emedan berörde Stad hafwer genom samma sin fulmächtige nu mehra swurit, och lofwat os theras rätta Konung Huld-tro och manskap, os rätta lydno at hålla, och Bud wårt fulkomna, alla åhrliga laga uhtskylder at giöra, och godwilligt uhtgifwa, samt i alt sig så at förhålla som trogne undersåtare ägnar och bör, ty hafwe wi af gunst och nåde, och i anseende til then Konungsliga försorg och omwårdnad wi drage för Städernas och Borgerskapets förkofring i gemen för godt och skäligt erachtadt til ofwanbemälta wår Stads Warbergs ödmiukaste Begäran at bewilja och samtycka, giöre thet och här med, samt i kraft af thetta wårt öpna Bref stadfästa *Confirmera* och bekräfta Warbergs Stads wählfångna *Privilegier*, Friheter och *Resolutioner*, så at thes Borgmästare, Råd, och menige Borgerskap skole och måge obehindrade niuta, och behålla alt ther som staden och Menigheten til wählfärd och bästa therutinnan författat, och begripit finnes efter theras rätta innehåld och förstånd, så wida the icke löpa emot Handels *ordinantien* af åhr 1617, eller andra Rikens lag- och stadgar, wi biude ꝛc.ꝛc.

Kongl. Majest. nådiga Resolution och förklaring öfwer Warbergs Stads wid Riksdagen insinuerade Beswär af Halmstad den 3. Martii 1678.

5. Kongl. Majest. wil af sårdeles gunst og nåde, så och i anseende til Stadsens uhtståndne stora tunga och beswär i thenna swåra krigstiden, förunna *Magistraten* och Borgerskapet at bruka sig til godo then för thetta them i nåder förlänta Kiällare frihet af öhl och wijns införande uti Salt af lika *quanto*.

7. At

6. At här i staden skulle förhållas efter 10:de och 22 §. af Kongl. Majest. nådiga *Resolution* uppå Städernas almänna Besvär, huru wida allehanda Ståndspersoner, som i Städerna boendes äga hus och ägendom, skole wara frie, eller skyldige at tillika med Borgerskapet hielpa draga krigs lasten.

7. Angående Stadens underdåniga Begäran i krigstider, at frit förhandla och införskrifwa hwad som til Borgerskapets och Landmannens behof kan tarfwas, och Tullen med Kopparplåtar betala; Jämwähl Plåtarna Tulfrit uhtskepa; måste thermed efter Tul *ordinantiers* lydelse förhållas.

8. Sammaledes kan och Kongl. Majest. för thenna gång icke något af föriga *Resolutioner* förändra angående then begärta fria uhtskepningen af små tunna Ekebräder och Axelträn.

Kongl. Majest. nådiga Resolution och förklaring öfwer Warbergs Stads underdånige beswärs puncter gifwen wid Riksdagen i Stockholm den 3. Decembr. 1680.

2. Förordningen på wederlag för then Jord, som nya Staden är bygd på, wil Kongl. Majest. som för thetta, til thes *Cammar Collegium* hafwa *remitterat*, til hwilken ända the förige här öfwer gifne *Resolutioner* til efterrättelse tiena.

3. At Staden får så, och bruka sina afbrända Tomter, hållet Kongl. Majest. skäligt, och wil för then skull at *General Gouverneuren* skal handhafwa äganderna, och icke tilstädia någon them härutinnan hinderlig wara.

4. Såsom Kongl. Majest. the för thetta til Halländska Städerna förunta kiällare friheter på en tid förordnat til andra angelägenheter, ty kan thenna gången ingen ändring therutinnan ske.

6. Som Kongl Majest. hafwer i gemen förbudit Ekehygge, och thes uhtförsel, kan ey heller Staden på en tid tillåtas, at skiepa Pipenholt och axelträ.

7. Then Knecke Sill och annor fisk, som Borgerskapet med egna fahrkostar sielfwe fiska, tillåtes them och så tullfritt at införa.

16. Staden tillåtes än ytterligare såsom för thetta, at niuta Tegelugnen, sem är uprättad på Stadsens ägor, in til thes Kyrkian, och andre *publique* hus upbygde bliftwer med förmaning, at thermed skyndas.

11. Konung Christians *donation* af åhr 1643, som Borgmästarne för theras beställning åhtniutit i then Jord, som fordom warit Prästegård til Treslöf, wil Kongl. Majest. at the nu, och härefter må niuta och behålla.

15. Hwad Pyraskans uhtförsel och *renovering* angår, hafwer Kongl. Majest. ther om för thetta then förordning giordt, som Kongl. Majest. wil skal hållas och efterkommas.

Gene-

General Gouverneurens Resolution uppå Warbergs Stads Memorial gifwen Halmstad den 15. Martii 1681.

1. Angående Stadens ansökning at få så, och bruka sina afbrända Tomter, som äro belägne på Stadsens egen grund, hwilket åhrende Kongl. Majest. på sidst häldna Riksdag nådigst *agreerat*, och til mig *remitterat*, med nådig befalning them ther wid för hwarje handa intrång *maintenera*, så skole the få samma afbrända tomter uptaga, så, och bruka, men icke med sten gierssle, utan allenast Risgården inträppa.

2. Ehuru wähl Skultegården, som i Stadsens fredgiärde ligger, giör sina Skatter med Landet, och ey med Staden, och then samme Borgmästarn allena tilkommit, hafwer likwähl Kongl. Maj. genom thes nådiga *Resolution* skiähligt funnit, at bemälte Skultegårds Ränta, som är 50 Daler Silfwermynt åhrligen, bör komma til *Cassa* delning emellan *Magistraten*.

6. Uppå then *Lamentation Magistraten* förebringer öfwer theras löhners nu på 5te åhret uhteblifwande, samt at theras *beneficia* af Tolagen, och Kiällare friheten äro them betagne, wille *General Gouverneuren* draga förssorg, at med ther forderligaste en wis *stat* förordna.

Kongl. Majests. nådiga Bref och Befalning af Kongsöhr den 11. Maj. 1681 om en *Collect* öfwer hela Riket til Warbergs Stads Kyrkio bygnad.

Kongl. Majest. nådiga öpna Bref uppå Borgmästarens i Warberg Törneboms underdäniga ansökning at hemanet Skultegården, som Konung *Christian* den *IV*:de hafwer åhr 1643. slagit til Borgmästarens i Warberg Beställning, och är på Stadsens grund och under thes *Jvrisdiction* belägen; må och skal allenast här efter, och alt framgent ther wid få förblifwa, utan och bemälte Borgmästare Tornebom och hans *Successorer* i Tiänsten ther på niuta frihet för uhtskrifningar, och annat beswär, som landgodset kan påläggas, når som han, och the therföre *participera* i Bårsmans hället, som Staden i gemen pålagdt är, och blifwer; datum Stockholm den 6 Febr. 1683.

Kongl. Majest. nådiga Resolution och förklaring öfwer Warbergs Stads beswärs puncter ingifne wid Riksdagen datum Stockholm den 10. Nov. 1686.

3. För the fiske wahror, som i Jútland, eller Norge insaltas, betales allenast lilla Tullen, så framt fiskaren gitter bewisa (såsom i *Resolutionen art.* 4. för samteliga Skånska och Hallendska Städerna förmåles) at han then sielf fiskat hafwer, men eljest betales stora Siötullen.

5. Såsom Staden angifwer sig hafwa med forna Konungar af Dannemark uprättat et mageskifte, begärandes at ther må blifwa bekräftadt, al then stund Staden ther emot skal hafwa afstådt the ägor, hwar på Cronans Ladugård bygd är, så måste ther om framtes behörige *Documenter*; och emedan Staden utan twifwel hafwer thå åhrniutit wederlag, så lämnas han i *possession* ther af til widare *Resolution*.

8. At the hwilka i Staden hus med åker och äng äga, och åht främmandom förhyras, ey undslippa måge lika med andra af Borger-

skapet Skat och *Contribution* ther af gifwa, ther finner K. M. icke allenast helt skähligt, utan och at Borgmästare och Råd om Stadsens Jord then anstalt må giöra, at then ey af främmandom, utan allenast af Borgare må ägas och nyttias, och the uhtlagor theraf betalas, som wid Husen och Jorden hänga, så at sådant må Staden til nytta komma.

9. At Kongsbacka och Falkenberg må komma Staden til hielp uti *Inqvarteringars* hållande, och andra *servicer* til Slots *Guarnizonen*, kan Kongl. Majest. intet samtycka; men wil likwähl, at *General Gouverneuren* må then försorgen draga, at *servicen* må blifwa lindrig, och på then sor inrättas, som *servis ordningen* i Giötheborg.

10. Tolagen som begiäres til Borgmästarns och Råds underhåld, hafwer thenna Staden, såsom andre för thetta til Cronans Inkomster, afstådt, ty kan then samma them ey bewiljas.

13. Såsom Kongl. Majest. alredan åhr 1676. hafwer meddelt Staden thes nådiga *Confirmation* på förra undfångna *Privilegier*, fri- och rättigheter, alsså wil Kongl. Majest. än ytterligare Staden här wid skyddad och *maintinerad* hafwa.

Kongl. Majest. nådiga Resolution och förklaring öfwer Stadsens Beswärs puncter wid Riksdagen gifwen Stockholm den 5. Decembr. 1693.

4. Hwad then begiäran angår, at Tullen på then Knecke sill, som ifrån Jutland inbringes, måtte tagas efter sillens wärde, som åt helt ringa, och ey efter *Taxan*; Så kan ey något tillåtas emot Tull *ordinancien*, hälst och så en åhtskilnad giöres på then fisk the sielfwe fångat, hwarföre en ringa tull betales, och then the sig tilhandlat hafwa.

Högstsal. Konung Carl den XI:tes Resolution af Stockholm den 27. Sept. 1694. Angående Helgonekornet i Halland, hwilket *Scholæ* Betienterna i Warberg af urmines tider har warit anslagit utaf ther omkringliggande *Pastorater*; men nu åt worder them ifrån tagit, och af Kläckarna i samma Siu *Pastorater* nu för tiden innehafwes, skönt thenne helgone skyld af gamla tider utaf Konung *Christian* den *IV*:de til alle Scholars upkomst skulle wara förordnad, så at alle Soknar, hwilka lägo på 2 mihl när Scholarna, skulle wara med Klockare rättigheten ther under lydande; Hwarföre Kongl. Majest. i nåder stadfäst thenna gamla Schole rättigheten.

Kongl. Majest. nådiga Resolution och Förklaring öfwer Warbergs Stads Beswärs puncter wid Riksdagen gifwen Stockholm den 23. Dec. 1697.

1. Hwad som Kongl. Majest. warder uti *Resolution* på samteliga Städernas underdåniga ansökning förklarandes, angående theras *Privilegiers Confirmation*; Thet samma warder och låndandes Staden Warberg til nådigt swar och efterrättelse.

2. Hwad thet klagomålet anlangar, som anföres emot Bönderna uti Wiske Härad och ther omkring, som under *Prætext* at kiöpa Spannemåhl inrikes, gå med sina Båtar och Farryg uhtrikes, och icke allenast

allenast ther upkiöpa Spannemåhl, utan och allehanda Kiöpmans wahror, hwarmed the sedan drifwa Landskiöp; Så emedan icke allenast emot oloflig Seglation, utan och emot Landskiöp för thetta sådana förordningar giorde, och *Resolutioner* uhtgifne äro, så at ey något nytt theröfwer behöfwes at *Resolvera*, Ty åligger wederbörande the förre at efterlefwa, och handhafwa, och må Staden när något måhl förefaller, som kunde löpa ther emot, ther samma å behörig ohrt angifwa.

10. Thet som angående Kiällare friheten begäres, at i thes ställe niuta penningar af Tullmedlen, och at ey åter betala hwad i then måtan alredan är i *Contoiret* upburit, efter then ther å giorda *gravationen*; Kan ey bewiljas. Här wid måste man stadna medan flere Publiqve handlingar icke finnas til Kongl. Majest. och Rikzens Commercie Collegium ifrån Staden insände för the följande åhren.

Cap. XVIII.

Om

Hwad i gemen kan lända til Stadsens förkofran.

Föregående uhtdrag af the Stadsens Handlingar, som tiäna til kundskap om thes forna och nu warande tilstånd, gifwer anledning til åtskilliga anmärkningar öfwer the inrätningar här wore tiänlige til Stadsens förkofran, så til Inwånare, som handels och närings medel.

Ju äldre theune Staden warit å första och senare stället, ju större liknelse måste then hafwa haft af en kiöping än någon rät Kiöpstad. Anseönt Inwånarne sedermehra kunnat ökas, och här blifwit någon liknelse til en Stapelstad, har dock samma sät at handla icke blifwit ändrat, utan warit i ful gång mehrendels til närwarande tider. Thet är, at landets wahrur, såsom Timber, Eke och Bokewirke, Tiära, Beck, Potaska, Råhudar, Skin och Talg, med mehra uhtfördes, och ther emot inkommo allehanda wahror, som Landsens Inbyggare behöfde, hwar ibland wore många slag, som dels hema kunnat fås, om man ther å betänkt warit; Såsom öhl, humbla, tyskt bröd, kåhlgårds fruchter, fiske wahrur, lärfter och mehra thylikt: dels borde tilwärkas genom egna händer af the utskepade Rå ämnen, såsom Läder, beredde Skin, Skor med mehra. Ingen åtanka giordes thå på hwad skadelig påfölgd för landet i gemen en sådan handel med tiden skulle hafwa, ther igenom at thet alt mehr och mehr genom uhtförslorna blottades på slika handels wahrur, så at thenna handelen, om icke uti alt, dock til största dehlen, måste omsider af sig sielf stadna. Men här til kunna finnas åhtskillige orsaker, som til en dehl i så måtto lända then tidsens handlande til ursakan.

Uti Landet war thå stor ymnoghet på nu nämda wahrur, utom thet, at Warbergs handels distrikt måste warit åfwen wida sträkt up åht, och in i Wästergiötland i fredliga tider; hwar ifrån slike wahrur komno at försäljas. Priset ther å lårer och efter the tider warit lindrigt, så at the handlande utan twifwel hade uti uhtförslen här wid sin goda winning, utom hwad the wunno å the inkomna wahrur, som hema til Landets Inwånare försåldes. Wid samma wåhlmågo förglömde the låteligen at tänka på framtiden, the sina til

någon fromma, widare än at the funno högst angelägit en sådan förmån at wårda, och behålla för sig och Städen ther igenom, at såsom the publiqve handlingar intyga, här söktes förbud å handel, som dreſs uti andra hamnar och ställen af almogen med thes Skutor; och å landet genom the så kallade Beskrämare. Til nu nämda Beswärsmåhl hade elſest Staden rätmätiga skåhl, medan efter god Politie, ingen uhtrikes handel bör annorstäds, och af androm idkas än i Städerna, och af thes Inbyggare. Ty annars förföllo the snart til Boudebyar, och Cronan kom i ansenlig mistning wid Tull inkomster, när handelen til uhtrikes ohrter stod allestäds Landmannen fri och öppen, utom hwad obotelig saknad kan förorsakas af al för stark uhtförsel med landets bästa wahror och handels ämnen.

Hwad nu sades om the Handlandes wåhlmågo, bör icke tagas annorlunda än efter then tidsens läglighet och lefnads sät, och icke mätas efter nu warande tider. Ty wåhlmåga af handel större eller mindre blef å then tiden än ansenligare ther igenom, at Inbyggarnes wundne medel icke slöstes på kostsam husbygnad, husgeråd, klädedråkt, mattedning, och ther wid brukade dyre uhtländſke drycker, samt Säcker-Bakwärk; och at uhtrikes handelen stadnade mehrendels innom the ypperſta i Städerna så til Slåkt, som förmögenhet.

Man finner af föregående Beskrifning uti Dannemarkes Rikes Härlighet, at husen uti nybygda Staden under Slottet woro nog oansenlige. Ther af kan och slutas, hurudant Innanredet mäst hafwa warit. The gamle brukte ey heller kostbara Speglar, Bord eller Stolar. Et bordtäcke och Bäncke-Hyende mehrendels af uhtländſk och Flamſk wåfnad med blomwärk eller Bibliſka historier, war prydnaden wid högtideliga tilfällen, hwilken annars gömdes innom Läs. Theras Klädebonad war dageligen nog tarflig, men Högtids kläderne mehrendels kostsamme, hwilka ther emot wore så wahrachtige, at the gingo til arfs ända til Barna Barns Barn. Ty the bruktes icke oftare än wid Högtids dagar, Bröllop, eller Barns öhl, ey heller ändrades the af nya klädnads sät, antingen til färg, som war swart, eller til annan beskaffenhet. I stället för Juveler bruktes allehanda guldsmide, kiädior, armringar med mehr och orientaliſka Perlor wid the ogiftas Högtideliga Hufwudbonad, som bestod af egit hår flättadt. Swårt war ey heller hålla hushåld, när här wore al slags matwahrur ymnigt til fångs för lindrigt pris, och intet bruktes til öfwerflöd utan wid Bröllop eller andra Högtideliga tilfällen. Men thet kunde icke göra mycket til saken, när kostbara winer sparsamt nyttiades, och Tyskt öhl war mäst i bruk, såsom af Konung Christian den IV:des Reces den 27. Febr. 1643. befinnes, at å bröllop wåhl war tillåtit, om någon så begärte, at skänka win, men at therföre skulle betalas til nästa Hospital 20 Rdlr. hwarom med mehra, när här kommer at handlas om Politie inrätningar. Consiturer wore i äldra tider hos Borgerskapet i gemen icke mycket bekante, utan bruktes i theras ställen allehanda bakwärk af landets fruchter. Hwad i äldre tider mäst påkostades, har warit Silfwer, Ten, och Koppar. Af alla slika Besparingar har Borgerskapet å sit sät mådt wåhl, ehurn handelen dreſs til theras stora saknad i framtiden. Men at therwid icke samlades några anseenliga Capitaler, kan slutas häraf, at then som ägde 4, 5 à 6000 Dlrs Bo, höls thå för ganska förmögen. The gamle sökte heller at göma sina penningar, eller och lägga them i någon Jordfast ägendom, än at wåga them uti något nytt handelsförslag, ehurn thet med tiden kunde skaffa god indrägt: kan hända sådant förorsakades theraf, som redan omtalt är, at the efter theras tycke kunde thes utan må wåhl, och således inföl them icke någon djupare eftertanka, hwartil och mycket lärer hulpit the uhtländſkas Slughet at hålla them, som the här handlade med uti fåkunnighet om rät handel, och thes förmåner, på thet the fingo hafwa them städſe

städse uti handels underwigt, och ther igenom suga förnämsta winsten af Landets handels wahrur. Thetta war för them så mycket lättare, som om handel skulle läras, skickades Barnen uht på Tyska Contoirer, hwar the fingo efter al Sannolikhelse icke annat begrep om handels wäsendet i gemen, än thet som kunde tiäna samma Contoirer til fromma och bestånd; hwilket man i längden nogsamt fådt röna. At hwad nu sades icke är aldeles utan grund bestyrkes af följande.

Allehanda så salta, som torra fiske wahror behöfde icke allenast Stadsens, utan och Landets Inbyggare, och thet ända up åht en dehl af Wästergötland, hwar man utan twifwel i fredliga tider dref stark handel.

Här war god hamn at komma uht och in från Kategat och Nordsiön. Allehanda wirke til Skeps- och fiske Buysers bygnad, samt träkärils förfärdigande, feltes ey heller å then tiden. Dachtadt alla thessa begwämligheter til fiskeri inräkning, finnes dock alsingen alfwarsam hand härwid wara lagd. Således har här beklageligen undangådt et ganska härligt tilfälle til Stadens upkomst, och grundfasta wählstånd. Ty om ther med warit en liten begynnelse giord wid Fredrik then förstas tid, och thermed blifwit fortfarit, och rätteligen fulfölgdt, skulle fiskeriet här warit, och än förblifwit i så fulkomligt ständ, at thet näpligen skulle kunnat förstöras. Om här emot wil göras inkast, at Staden utaf infallande swåra krig många olyckor och jämwähl förstöring wid Konung Eriks den XIV:des tid öfwergådt, swaras rätteligen här på, at fiskeriet, om thet warit wähl inrättat, och til stadga kommit, skulle lätteligen til en dehl botat hwad Staden genom kriget lidit. Ty thetta fördes til Lands och icke til Siös. Här uti Kategat och Nordsiön war fiskeflottan altid säker för fienden, och kunde löpa in antingen til Jütland, eller Söder Halland, Skåne och Dannemark, och haft i behåld sina wahrur som et godt Stadsens Capital til thes hielp, så snart fienden war utur landet faren. Ifrån Elfsborg kunde theras fiskande ey heller mycket oroas, medan ther war å then tiden inge orlogsskep, eller Fahrtyg som synnerligt skulle uhträttat, med mindre de kunnat mötas med större fiendlig öfwermakt. Wähl syns af Stadens under Swänsk Regering ingifna Beswär, och ansökningar om Tulfrihet å then så kallade Knecke Sillen, som lärer wara Jüte eller Åhlborger Sill; At här måst warit Sill båtar, eftersom thå i Landet brukttes, medan Kongl. Majest. här å i nåder Resolverat, at then Sill som the sielfwe fångat, skulle wara Tulfri, men för uhländsk Sill måste utrikes tull betalas; Hwar wid och ganska märkwärdigt är af Kongl. Majest. Rosolution den 15. Nov. 1666. §. 10. **At Kongl. Majest. wil och i nåder Staden förmanad hafwa, at sökia Sillefiske, at idka, och bruka på thet högsta som ske kan, såsom en ting ther til theras goda nåhring, och hela Stadsens upkomst ländandes warder.**

Om man nu underdånigt ifrån then tiden hade sökt efterlefwa en så nådig Kongl. förmaning, och thet icke allenast med Sille- utan och med annan Saltsiö-fiskefång, såsom i föregående Cap. IV. om Kongsbacka anfördt är; månne thet icke på 85 åhr hade ansenligen tilwäxa kunnat, och så rotfästa sig, at här blifwit en stark och åhrligen ymnigt fruktbärande handels gren? Ty utom hwad här handlas kunde hema i landet, och up åht Wästergiötland med wahrur af första handen, hwilka aldrig kunna umbäras, eller falla i wahnpris, blefwe här och tilfälle at handla ther med uhtrikes, i synnerhet åht Öster Siön, och ther ifrån hämta hwad lin, och ull, med mehra, som almogen behöfde,

och således winna både å the uht- och införda wahrur. Med thet samma blef och Staden starkare på Inwånare, som icke kunde wara närings löse wid et så rikt näringens ämne som fiskeri, hwar til besöfwes folk som i Staden finge Borgare rätt. Utom alt thetta yppades och, så framt fiskeri kom i fulkomlig stadga, samma goda lägenhet, som i andra Riken och länder, at här med handla på Medelhafwet, och andra widt aflägna Siöstäder, hwar salt- och en dehl torr Salt-siöfisk ansenligen betales.

Theſſe satzser kunna wähl icke bestridas, men omöglighet torde nu förebäras til at undskylla theras underlåtna wärkställning, både af medellöshet, och the infalna krigen af Cronan Dannemark. Man måste widgå, at medellöshet hindrar mången i nyttiga förslagers företagande, aldramäst af fruktan, at therwid förlora hwad litet han kan äga. Theremot sfinnes the som äro mehra Hiertfaste, hwilka wåga sig åstad, och gå thet wähl igenom. Man har och sedt många, som med litet begynt, och ganska mycket sig förkofrat, såsom skedt i Holland med Silfisket, som med nog smådt begyntes, och wäxte up til en af the förnämsta handels grenar, som Republiqven nu äger, och hwad ther händt, kan och å lika sät lyckas å andra ställen, enär thet så samma sät begynnes, och fulföljes.

Wid infallande Krig af Cronon Dannemark kan icke nekas thet ju nu omtalte Saltsiöfiske mycket skulle kunna hindras, sedan Halland kommit ifrån thes lydno. Men ther emot wet man Holland i mäst brinnande krig af sina grannar skötta sit fiske lika fult. Här torde och wid slika swåra händelser finnas uhtwäg til någon säkerhet, och skulle man än fiendligen någon gång oroas, kan och esomoftast gifwas ther emot yppet hugg til fulla skadans botande. Men ehuru thetta icke widare får komma under förewarande arbetets ämne, bör dock af föregående skäligen dömas, hwad saknad icke allenast staden uti thes upkomst och förkofran haft, utan och hela Riket i gemen af et i alla mätto nyttigt näringsmedels nederläggande; hwilken saknad blifwer än ansenligare, när äfwen sådant icke blifwit fulföljt, och i thet högsta idkat likmätigt Hollendarnes högst berömliga efterdöme, såsom utan twifwel Kongl. Majest. nådigste Syftemåhl warit wid the friheter och wilkor uti Sillefisket, som Städerna Giötheborg och Marstrand blifwit lämnade, hwilka Staden Warberg jämwähl skulle åhtniuta efter föruht andragna Kongl. Resolution 10. §.

Nu omtalte Inrätning äger sin fasta grund uti Rikets almänna Handels Intresse, hwarie Stad och thes Inwånare til upkomst och förkofran uti beständig god näring. Allt hwad i handel bygges på en sådan grund, är altid så beskaffat, at thet aldrig, om alt här wid rätteligen eftersinnes, kan Städerna emellan förorsaka aldraminsta misunsamhet, mehn eller förfång uti theras enskylta handel och näring. Ty om än samtelige Städerne ända från Norska gräntzen, til och med them uti Sundet, samma näringsmedel idka wille, är stora hafwet altid ther til nog rymligt; och ehuru rika fiskefång blefwo för them alla, kunde dock aldrig afsätning slå felt, eller wahran råka i wahnpris, när then altid både hema i Landet, och mångstäds utom Riket, och jämwähl å widt aflägna ohrter kan försäljas, såsom öfwer alt mehr än kunnigt är.

Af Stadsens publiqva Handlingar befinnes, huru beswär äro anförde öfwer Fiäre Härads förlänta friheter til uhtrikes Seglats, hwilken hade wähl kommit til pas, om then blifwit dragen til fiskeris idkande i Nordsiön. Ty ehuru then friheten almogen thå fådt på wist sät, och til en tid kunde warit både Riket och undersåterna til nytta; lärer dock ingen kunna neka, såsom föruht anmärkt är, thet ju af förfarenhet finnes, at sådant warit mindre Landet nyttigt, hwilket ingalunda händt om samma Seglations frihet warit endast tillåten til Sille och annan slags Saltsiöfiskefång i Nordsiön.

Slu-

Slutet af alt thetta blir, at sådant slags fiskeri som omtalt är måste för Staden wara et af the yppersta närings medel til thes upkomst uti handel och wählmågo.

Än et annat tilfälle til förkofran, som Staden låtit sig undangå, skal korteligen framstållas. Uti Wiske Härads Beskrifning talas om et Hollands lärfts wäfweri, som på Åhs Kloster warit anlagdt, hwar af Landsens fina Spåne giordes så goda lärefter, som the uhtländska. Af Stadsens Publiqva handlingar är at se, huru som hemanet Lahald, som Staden fådt tilsägelse om at niuta til Gästgifweriets tilhielp, wore sedermehra Silberkron, öfwer Directeur wid Sidtullerna, uplåtit til linwäfweriet efter Kongl. Resolution af den 13. Decembr. 1674. §. 5.

En sådan Inrätning war then aldranyttigste, så för Landets Inbyggare, som Riket i gemen, hwarföre then som först här på warit betänkt, bör åhtniuta hos alla ewärdeligt loford. Ty hade sådant wäfweri kommit at rätteligen arbeta sig up på the framfarna 80 åhren, skulle här af blifwit en ganska härlig och beständig handelsgren både in- och uhtrikes. Men hwad som wullit thes aftagande och ödeläggande är mig aldeles okunnigt; Om icke mästarne och arbets folket dödt bort, utan at lämna af sig något tilräckeligt yngel til wärckets wid makt hållande, och uhtspridande widare kring landet och i Städerna.

Man sade Städerna: thy ther borde man förnämligast wara angelägen om at skaffa goda och närings starka Borgare, hwartil och Kongl. Resolution af den 3. April 1646. gifwer nog anledning, i thet Kongl Majest. them för samma åhr gifwit lindring på rå hudars och Skins förtullande, på thet the skulle inrätta manufacturer, och handwärken hos sig.

Wid nu omtalta Linwäfweri kan wähl icke annat än godt tilfälle warit, at låtit folk upläras til at få Borgare i Staden, som kunde idka och widare öka och fortplanta thetta goda nährings medlet, hwar wid 30 a 40 mästare i Staden wähl kunnat begå sig. Ty som utan twifwel här och warit folk, som wetat omgås med bykande, Blekande och Manglande efter uhtländskt wis; är oförnekeligt, at man och skulle haft Sles- och Warndorffer lärefter, icke af sämre art än the som uhtifrån komma, at Staden skulle fådt en sådan handel både de uht- och inrikes til god stadga, innan then å samma sät fådt rota sig in å andra Städer. Ty beqwämare landsohrt än i Halland lärer näpligen finnas til linwäfnad, hwar Qwinkönet lägger både hog och hand å sådant arbete. Thetta skulle och mycket förbättras, om the fingo kundskap rätteligen at reda linet til finare spån- och wäfnad, samt thet samma bleka och mangla, at thet finge lika anseende med uhtländskt linne; Tå och Potaskan här hema wähl kom til paß, utom hwad til Säpsiuderi anwändas kunde til Salu så in- som uhtrikes.

Här i Staden kunde och Kläde-Stoffe- och slika Fabriqver med ther tilhöriga Färgerien med nytta anläggas, så framt brist på watn icke giorde här wid någon swårhet; Ty til walk, eller Stamp fins ingen lägenhet närmare än i Wiske Å wid Åhsbro å ena, och å andra sidan uti Åthra Å wid Falkenberg. Annars wore Stadsens Tomtelag ther til nog rymligt, som än widare kunde uhtwidgas å Norra, Östra och Södra Kanterna. Ju starkare Staden blef på Inbyggare, thesto flere Handwärkare af alla til dagelig tarf nödwändiga slag kunde här wähl begå sig: och när Borgerskapet är och blir nährings rikt, kan Staden icke annat än åhrligen förkofras.

Hwad andra slags handwärkerien här inrättas kunde til tilwärkningarnas uhtrikes affättiande, är owist at uhtnämna, med mindre thet wore Snickare, Swarfware och Stohlwirke makare, hwar å i näst gränsande Riken torde blifwa någon affatning. Ty af ahlrötters inläggande har tilförene i Landet blifwit tilwärkade Skåp, som syntes lika som laqverade, och kom sådant arbete åter i gång, och ther af äfwen giordes Byreau, The-bord, med mehra, skulle thet, om icke alt, dock til en dehl kunna utomlands försäljas med fördehl, så här af blefwe någon nährings rörelse, i synnerhet som almänt bekant är, huru Snickare Konsten här i Riket sig förbättrat.

Men alla sådana Nybyggare i Städerna möter strax thenna olägenheten at swårt är om nödwändiga Husrum. Ty husbygnaden är ther ingalunda inrättad til Hyra, utan måste en nykommen Borgare antingen köpa, eller bygga sig hus. Och ehuru thet nu sker antingen dyrt, eller lindrigt, gå dock, om icke alle, åhtminstone en stor dehl, af hans medel, om han annars är förmögen, honom utur händerna til nährings idkande; eller om han wore medelös, måste han sättia sig i skuld, och för åhrligt Intresse, hwar utur mången, ehwad flit anwändes, näpligen hinn sig arbeta up, utan therwid stadnat, om icke uti fattigdom, dock i wahnmäktighet at drifwa sin handtering, i synnerhet å ohrter, hwar ingen synnerlig rörelse är. Om thetta hälles för en bland orsakerna til hinder uti Hallänska Städernas upkomst, lärer man icke myeket fela.

Widkommande Stadsens tilstånd uti sina handels rörelser, kan äfwen dömas af alla omständigheter, at om än Staden med them kan någorlunda begå sig, lärer then samma dock aldrig endast ther igenom winna någon önskelig och grundfast förkofran, hwilket lämnas allom til owäldugt omprófwande.

Ehuru Stadsens forna handels Distrikt måste til en dehl genom Giötheborgs upkomst blifwit minskadt, sträcker thet dock sig utom kringliggande Härader i Halland, up åht Mark och Kind i Wästergötland, och jämwähl til en liten dehl af här näst intil liggande Småland. Aldrig kan Sädeswäxten antingen i Halland, eller i en dehl af Wästgöta Sockner, blifwa så wälsignad, at ju Säd måste köpas, utom hwad Staden sielf behöfwer. Skulle än en dehl af thessa Landsticken komma i rät åkerhäfd, behöfdes ther dock Spannemåhl mehr eller mindre, alt som folket föröktes, så at en sådan handel ther i Staden icke lärer kunna afstadna. Men som Skåne kan mehrendehls fylla, så framt alt förswåra olyckor wid åhrswäxten icke infalla; the nästliggande Landskapers Sädes brist, kan eller bör sällan theraf blifwa annan än Inrikes Handel.

At handel med Lin och Hampa äfwenledes icke här kan afstadna, är at at sluta theraf, at almogen af egen afwel sällan kan hafwa tilräckeligt Lin til sina wäfnader. Ty åkerjorden är förtrång deld, så then icke förslår til mycken Säd och Lin tillika; och om än lägenhet wore wid några Sockner at å uhtmarker inhägna några tiänliga Jordstycken til linsäd, skulle thet dock ganska litet skiönjas, om Linnewäfnaden kom hos almogen i sådan tilwäxt, som både kunde och borde låta sig göra. Men ehuru thenna handelen är uhtrikes, synes dock under wigten i then samma någorlunda kunna botas, om här wore allehanda af egit folk fiskade, så Torr som Saltad saltsiöfisk, thermed til någon dehl at å uhtrikes ohrter sig tilhandla nu nämda wahra. Almänt är bekant at Win och Salt ey heller kan umbäras, så at thermed måste och handlas, antingen uhtrikes i första, eller i Stapelstäderna ur andra handen.

Tobak

Tobak har blifwit nu mehrendels i gemen så nödwändig som nu nämde wahrur; men at thes införsel från uhtrikes ohrter skulle hämmas genom thes Plantering wid Staden, är wähl icke at förmoda. Ty skönt Jord nog tilräckelig här til wore, felas dock giödsel, och hwad litet en och annan af Borgerskapet begynt, kan ingalunda förslå til at ther med förse kring liggande landsbygder, som i Staden pläga handla; hwarföre om än utrikes Tobaks handel genom Planteringar i landet ansenligen skulle minskas, blefwe then dock til en dehl bestående: Annars torde hända, at när Tobak af egen afwel förslog, skulle Spannemåhls bristen blifwa större, när mästa åker-jorden lades til Tobak.

Kalk är äfwen i gemen en högst nödig wahra, til thes Kalkstenar finnas i landet til thes oumgängliga tarf. Man stadnar wid thessa wahrur, såsom the mäst nödwändiga och omisteliga för landet, hwarwid man icke nämdt om Saltsiöfisk, så torr som saltat, hwarom här föruht nogsamt är rördt, at then icke borde annorstäds hämtas än ur Siön med egna fahrtyg och folk: men innan thet sker, blir wähl nödwändigt en sådan uhtrikes handel stående.

Anser man nu uhtförsle wahrurna, hwar med handlas til at skaffa hwad landet mäst tarfwar; finner man af the Publiqva handlingarna, at the bestådt i al slags Timmer, Boke och Ekewirke, Råhudar och Bockskin, Beck, Tiära, Potaska, ja jämwähl Talg.

Förstnämde slags wahra är nu gången utur handelen, sedan skogarne blifwit uhthugne; uhtförslen förbuden; och then mäst hema behöfwes.

Andra slags wahran tillika med Talg är nu mehra icke under någon uhtförsel, utan tilwärkas och nyttias i landet. Then hafwer och mycket aftagit, sedan Gietter för Skogens skul blifwit aflyste: Men sådan Boskap som för sina Skin och Talg äro ganska nyttige, skada allenast ung upwäxande skog, hwilken här omkring icke mycket skönjes, och utom thes kunde wårdas; Hwarföre hwad nyttigast wore för landet i gemen torde komma under närmare omprösfwande. The öfrige såsom Beck, Tiära och Potaska måste nödwändigt blifwit minskade, alt som Skogen åhtgådt, så at stor åtskilnad lärer här utinnan wara emellan forna, och senare tiders uhtförsel å slika wahrur, hwilket aldrabäst kan dömas af uhtrikes Tull Journaler åhr ifrån åhr; Men ther emot har Järn kommit under uhtförsel, som icke fins warit i äldre tider.

Jämföras nu förslags wis uhtgående med inkommande wahrur, skal någorlunda slutas, huru thenna handelen för sig allena icke skal kunna i framtiden hielpa Staden til någon förkofran uti folk- och näringsrikt wähltstånd. Man borde wähl icke annorlunda döma, än at the handlande måste winna wid the inkommande wahrurs försäljande. Samma förmån borde och wara wid the utgående, och skönt thetta alt wore alla tider lika säkert at bygga på, stadnade dock thet alt innom the handlande allena, som kunna icke wara rätt många i anseende til Stadsens handels District, och hwad ther utur handlas kunde, så framt winsten skal wara för them tilräckelig, både at öka sina Handels Capitaler, och ther jämte hålla jämn tarflig Hushållning. Äro the handlande för många, blifwer nödwändigt en sådan handels winst än mindre uti hwars och ens hand, och tå kan skäligen frågas, om handels Capitaler kunna ther ökas med enskylta hushållningars underhållande? Widare, om än nu hwad upgifwit så i sanning wore, synes thet dock icke kunna främja widare handels och nährings rörelser ther utöfwer; eller hielpa til öfriga meniga Borgerskapets nährings medels förökande.

Men om the handlande äga dels ringa handels Capitaler, dels alsinga, och the sålunda måste betiena sig mindre eller mehr af Credit, antingen in- eller utländsk; råkar wißerligen handels winsten uti mycken äfwentyr. Ty utom at then minskas af åhrligt Intresse, kan then och genom utrikes Commissionairer å the uhtförda wahrur så stympas, at then aldeles förswinner, ja kanske understundom förwandlas i gäld och skuld. Når här til komma en och annan wanskighet, som handel i gemen är underkastad af Siöskador, krig med mehra; blir uhträkningen än sämre. Wähl finnas the som tilförene endast wid en sådan handel begådt sig wähl; Men at i senare och aldrahälst i wåra tider, sedan handelen här måst komma i helt andra hwälfningar; man genom för omtalta handelsgren allena skal kunna här uparbeta sig til någon besynnerlig enskylt wählmågo; långt mindre någon Stad ther igenom hielpas til nährings-starkt wählstånd, ther å kan icke annat än yppas stort Twifwelsmåhl, med mindre här til komma andre nyttige Inrätningar, som kunna af sig afla åhtskilliga goda nährings medel och indråchtiga Handels ämnen.

Här föruht är redan talt om Fiskeri, Linnewäfnad med mehra, som tiänar til hwad nu sades, at onödigt wore widare uprepat. Wid Fiäre Härads beskrifning Capitel 8. och följande finnes et och annat här til tiänande. Ehuru ringa anseende sådant kan hafwa i förstone, torde dock ther ibland något wara icke så aldeles förkasteligt, når thet närmare owäldugt åtänkes. Inrikes små handel med hwarjehanda landsens afwel är icke aldeles at förachta, medan en och annan har ther igenom ofta hulpit sig fram til förmögenhet. Å nu nämda ställen finnes och åhtskilligt andragit til Jordägors förbättrande, som äfwen här wid Stadsens ägor kan komma tilpaß. Härtil bör endast tilläggas at om å Stadsens ängs och betesmark nödige löfträn kommo, såsom Asp, Ahl, Biörk med mehra, skulle genom löfwande, om thet kommer i bruk, Boskaps fodret anseenligen förökas, så här wähl kunde hållas några tusende Får, hwar til Stallar med Lador utom Staden å beqwäma ställen säkrast wore at bygga. Utom ull och annan fördehl, som här af wore at wänta, bleffwe och ymnigare gödsel wid Tobaks plantering at nyttia, hwar igenom och thenna kunde starkare drifwas. Ty wid Staden är Jorden nog tilräckelig, och äuskönt then här börjar blifwa något skarpare och Stenigare mark, än i the redan beskrefna Härads Sockner uhtmed saltsiön; står then dock til at förbättras genom tienligt uprödiande. Thetta berättade en af Stadsens Inwånare at han giordt å et til uhtseende magert och stenigt Jordstycke, och sunnit ther wid sin goda räkning, fast än thet förorsakade honom mycken kostnad. Här wid kan widare tiäna hwad wid Capitel X. med the theråföljande om slikt företagande talas.

Thetta är korteligen hwad i gemen kunnat nu förekomma til Stadsens upkomst uti god nährung och Borgernes förkofran, hwilket framdeles närmare lärer uhtredas, hwar som kommer at handlas om Städers första början, theras tilwäxande och wid makt hållande uti nährings medel och Inwånare efter the reglor och grundsatser, som i gemen kunna gifwas af en här tilhörig, och å naturlig skähl grundad Politie.

Cap.

Cap. XIX.

Om Socknerna Treslöf, Lindberg, Torpa, Hwalinge, Stamnäred, Skällinge och Nöslinge.

Treslöf Sockn, uti hwilken och Warberg med thes ägor ligger, har Kyrkian bygdt af Sten. En Kläcka fins ther med öfwerskrift: Erlig och Wälbyrdig Anders Bing kom der afstäd ad jeg til Tresle Kirke kom; stöbt i Lybeck af Matthias Bennek 1587. Jeg ringes paa Domedag, Guds Börn hwar de findis, gifwe ad alle för dem; Hwar efter en figur af en man med Knif i högra, och en lyckta i wänstra handen. Här i Socknen ligger en by Ware kallad, hwadan utan twifwel Staden och Slottet fådt namnet Warberg, som trolikare är, än at thet skulle blifwit kallad af et ½ mihl från Staden i Linberga Sockn liggande högt berg, å hwilket skal warit i gamla tider en ansenlig wärdkase, och therföre heter än i dag Wärdberg.

Inbyggarnes nähringsmedel består af swagt åkerbruk, Ull- och Linwäfnader til uhtlagors betalande.

Minnes tekn finnes å åhtskilliga ställen med upresta stenar, men ther om ingen annan säker efterrättelse, än hwad the almänna hos landsfolket gående Sägner gifwa wid handen. Icke thes mindre böra the anföras, så wida berättelsen är icke Skrocklik, utan uhtmärker någon Historisk händelse.

Wid Appelwiks gärd ¼ Sunnan Warberg skal et fältläger länge stådt, hwar efter märken finnas så å sielfwa gärdet som uhtmarken, bestående i Gropar efter åbygda Koyor, och Fyrkantiga Skansar eller redouter. Ther å Fältet äro och funne Krigssaker af Järn, och under stundom penningar af Danskt mynt. Midt här uhtföre hafwa 7 Fahrkostar med Prowiant och ammunition til lägret blifwit af Storm wräkte in på Stranden. När uhtfals watn är kunna inholten än ses, men thet öfriga är med Sand öfwerhölgt. På en åhs i Kastorps gärde äro många i wacker ordning upreste stenar, hofstenar kallade.

I Treslöfs gärde på en åhs, hwar några wägar sammankomma, hwarföre stället kallas Korsgata; öster ther ifrån finnas några upreste stenar, om hwilka följande sägn går, at 3 Konungar ther hållit Enwigskamp. Theras namn skola warit David, Erles, och Winmantram, hwaraf stället säyes heta Konung Erles dahl eller plats. I öster här ifrån äro tu höga Berg Linnaberg af en dehl, men af andra lilla och stora Danaskam kallade. Strax wid Konung Erles Plats finnas några med sten kringlagde Kretsar. Litet norr ifrån gammel Köpstad är en stor Sandbacke, stora Bergskullen kallad, hwar uppå en stor Stenrösia warit, men nu bortförd til gärdesgårdar. Längt neder i samma stenrösia är funnit et litet fyrkantigt, men af wacker sten wähl sammanfogadt Skrin, hwar uti en Stenkruka stådt. Et litet stycke här ifrån är en ganska stor Stenhög, å hwilken plägar upresas wärdkasar i ofreds tider. Norr ifrån Wareby äro 3 stora Stenrör, Krokarör kallade. Likaledes wid Namneliar mohr Warberg 2 stora Stenrör, och wid et stort Berg Sandkulle benämd, äro många grafplatsar. Linnaberg

Lindbergs Sockn lyder under Warbergs Pastorat. Kyrkian bygd af Sten; har ordinairt sacellanie.

Här i Socknen ligger Kongs Ladugården Lindhof ½ mihl norr från Warberg. Å thetta stället och en dehl af ägorna har Staden Nyby warit, och ses än

thes wallar och grafwar både Norr- och Öster uht, dock med then åhtskilnad, at å thenna sidan äro dubbla wallar och grafwar mehrendels i rät Linie. Å södra sidan är intet tekn til mur eller wall, utan lärer then lilla här förby löpande åen tiänt til fästnings wärk. Hwar ladugårds husen äro, förmenes Kyrkian hafwa städt, hwar och ligger en grafsten med sådan figur som här står, och några bokstäfwer munke styl nederst i Kanten, hwilka äro stympade, medan stenen ther är afslagen och therföre nu oläsliga. Se Tab. VIII.

Gent moht sielfwa Kongsgården ligger Gietterön, som å Nordwäst betäcker Warbergs hamn. Thenne har blifwit alt mehr och mehr å thenna sidan Saudlupen, at man tit kan i Watnet åka med wagn. Orsaken här til hålles til en dehl warit then härliga Ekeskogens uhthuggande, af hwilken några få stammar stå ther qwar. Sådant Ekewirke har i senare tider mäst blifwit fält til Slottets och thes Artillerie förnödenhet. Som man för ögon har, at Jordmånen är ganska tiänlig til Ekewärt, månne thet icke lönte mödan at försöka ther ny Plantering, som efter al liknelse icke skulle mislyckas, om jämte al annan wård wid sådanne slags Träns planterande, man jämwähl försökte hwad Cap. XI. gifwer anledning til.

Ånskönt thenne Socknen ligger til en stor dehl wid Saltsiön, betiäna dock Inbyggarne sig icke af något fiskeri. Theras närings medel är enahanda med Wiske Härads Inbyggare hwad åkerbruk, Boskaps skiötsel och wäfnader widkommer.

Torpa Sokn annexe til Lindberg, stöter intil Saltsiön. Thes Kyrkia af Sten. Annars intet märkwärdigt. Nährings medlen lika med Inbyggarnes uti näst föregående Sockn. Ingen skog utan små ingärdes Eklundar, med andra slags buskar. Om thesse blefwo rät fredade och qwistade, såsom uti Cap. XI. ommäles, skulle snart blifwa ther af stora Trän, såsom här i Socknerna nedan för et Berg öster uht upwärt en stor ahl lund, som sträkt sig up åht bergets kant, allenast igenom sådant fredande.

Hwalinge Sockn ligger åht Bergsbygden. Thes Kyrkia bygd af gråsten, hwar en stor Kläcka är med påskrift uti Munkestyl. Men thenna är nu icke widare tydelig, än at ther af slutas kan thet Jungfru Maria och Laurentius här nämnas. Torde hända at Kyrkian fådt namn efter thenna heliga mannen, och at Munkarne sökt inbilla enfaldiga folket, thet samma Kläcka wore tijt skänkt af Jungfru Maria, på thet menige man skulle för alt sådant stadna uti thesto större wödnad.

Här är och et ordinairt Sacellanie.

Thenne Socknen är ganska bergachtig, men wacker Ekeskog här och ther i dalarna, och å bergssidorna upwuxen, hwar efter ögne märke the störste ekar äro wähl ¼ a ½ alns Diameter.

Klarligen kan finnas, at sådant slags skog å thessa ställen wil wäxa, och i acht tages här hwad til thes widare förökande tiänar, kan och god förhopning blifwa, om at snart få med thenna skogs härligheten åter igen pryda bergen, som nu til en stor dehl stå dels blotte, dels fulle med små Buskar. Hwad annars här märkwärdigt fins, är på et Berg, Bonarps berg kallad, en Sten lik et trekantigt Bord af alns tiocklek, och i omkretsen 10 alnar, liggandes uphögd från Jorden på 3 stenar. Här är och et litet stycke Södwäst från Kyrkan en Jättegraf, uhtmärkt med 2 stenar af 4 alnars högd. Nordwäst några steg ther ifrån är en trekantig kulle, och i nordost 2 trekantiga högar, några steg ther ifrån äro 14 stenar tämligen stora lagde i en ring; I Wäster är en krets af 13 och i Sydost ther ifrån en af 9 Stenar.

Utan

Utan för Lundby liggande i Socknen, äro upresta 16 Stenar utan ordning. Ther brede wid 2 Kretzar med 11 stenar, och straxt ther wid en stor Stenrösia. Wäster ther ifrån äro 40 upresta Stenar, straxt ther wid Söder uht 4 Kretzar, en af 14, en af 11, en af 13, och en af 10 liggande Stenar. Thetta alt kan icke annat än wara märkwärdigt, medan man näpligen å andra ställen ther i landet finner så många när in til hwarandra liggande minnes tekn. Men hwad the uhtmärkia, har al Sägn ther om hos almogen aldeles uhtgådt.

Stamnered Sockn annexe til Hwalinge, har Kyrkian af Sten: widare är här wid icke at märkia.

Skällinge Sokn likaledes annexe til nu nämda Moder-Kyrkia; Kyrkian är bygd af Sten: ¼ af Soknen äger wacker skog. Wid the många Bergen här finnas, är intet märkwärdigt. Men emellan them är en uphögd slät Köllerihed kallad, merendels rund, ¼ mihl i Diameter, utan tufwor och Sten; omgifwen med höga Berg och wackra skogar. Midt uppå thenna slätten står en stor sten upreft, om hwilken äro åhtskillige Sägner bland almogen. Men som the bestå uti en hop Skråkfulla omständigheter, och innebära icke någon liknelse til the gamlas Fabler, under hwilka ofta någon märkelig Historisk händelse ligger dold; har man icke welat göra här om någon widare berättelse.

Efter almogens Sägn ther omkring, skal Konung Christian den IV. åhr 1612. den 24. Febr. förlorat et fältslag moht the Swänska under Hertug Johans anförande; hwar om widare å sit ställe. Imedlertid säges härwid warit sådan omständighet, at Konung Christian sielf tridie kommit undan med stor swårhet til Warbergs fästning, och thet wid en sådan händelse, at Konungen råkade med sin häst straxt wid wägen i Frägnareds gärde, uti et moras, som almogen kallat lönligt hänge-qwab. En af hans Krigs öfwerstar Barnekow benämd språng af sin häst, och lämnade then åht Konungen med thessa ord; Min häst gifwer jag Eders Majestät, och upofrar fienden mit lif. Så snart Konungen war åter til häst, hinte Barnekow näpligen et Pistohl skot längt, för än the Swänske honom anföllo, tå han skal fäcktat emot så mycket han förmådde, men drog sig änteligen undan på en brede wid wägen liggande Sten, hwar han blef slagen. The fläckar, som än i dag ther synas lika som rostfläckar, kalla Bönderne Christian Barnekows Blod.

Uti Dannemarks Rikes Härlighet talas wid Warbergs beskrifning och om thetta fältslaget, at Konung Christian then IV. skal med et ringa Parti hästar giordt anfall på hela Swänska Krigsmakten, men wisar läsaren här om til Historien.

Nöfslinge Sokn likaledes annexe til Hwalinge; har sin Kyrkia bygd af trä. uti Soknen är och wacker Bokeskog. I gamla tider har här warit et Säteri belägit wid Siön Måsaren, stora Kiörshult kallat. Thetta beboddes sidst af gammalt Danskt Herskap, som afled utan Barn och arfwingar, hwarföre the testamenterade til Warbergs Skola och Hospital sielfwa Säteriet med lilla Kiörshult och Ollered. Många skora Berg äro här i Soknen, men utan något märkwärdigt. Soknen har fordom warit Cronö, til thes Konung Carl den X. förpantade Pommerska Cantzleren Wolfraht största dehlen af Skiällinge och Nöfslinge Sokner för undfångit Prowiant til Krigsmakten under Marchen från Preussen til Holsten.

Alle thesse Sokneboer hafwa magra åkerbruk. Wid ymnig god Sädeswärt slippa mehrendels Hwalinge och Stamnereds boer at kiöpa säd, dock utan at hafwa något öfrigt til salu. Ther emot måste the i Skiällinge och Nöfslinge kiöpa säd både i ond och god tid. Skogsboerne kunna hafwa någon hielp af Skogarna med äske-brännande. Therföre måste hustrurna med Spone och wäfnad skaffa penning-

gar til hwad som brister uti uhtskylder. Fåreskiötslen är här och swag, hwarföre i Städerna köpes Skin-ull, at ther af arbeta allehanda ulltyg, såsom Bordtäcken, randiga kiortlar med mehra.

Cap. XX.

Om Socknerna Grimmeton, Rolfstorp, Hunestad, Giödestad, Toager och Spannarp, tillika med sluteliga Anmärkningar öfwer Häradet i gemen.

Grimmetons Sockn, som förmenes fordom fådt namn af Grymetur, som för Halland warit en af the 12, hwilka efter Wästgöthalagen satte Rämärken emellan Swerige och Dannemark; har Kyrkia af Sten, och ordinairt Sacellanie.

Intet af Sten utan et af Trå upbygt gammalt Odahl-frälse Säteri Torstorp kalladt, är här i Socknen. Namnkunnige högar äro Grimshögen, Runeberg, Klippehög, Haslerör, Fagras slät. Aht Skogskanten äro närmast Dwärgeberg, Lindberg, Grimsåhsen och Bisterås: Bokeskogen är här mycket uthuggen. Inbyggarne söka wähl nähra sig af åkerbruk, men thet är förswagt, hwarföre härtilwärkas Bolsterwahr, Säng- och Bordtäcken til uhtskyldernas betalande.

Rolfstorps Sokn annexe til Grimeton: har Kyrka bygd af Sten. Här är et litet Säteri Hofgården kallad. ¼ östan om Kyrkan är et berg, som the kalla Himmelsberg, och förmenes ligga midt uti Häradet, och tyks som skulle thet samma blifwit ther efter nämdt Himle Härad. Men thet är allenast en gisning bland Folket, som icke weta, at Häradet fordom hetat Henoflå och icke Himle.

Bokeskog är här i godt ständ. Inbyggarnes nährings medel lika med Grimmetons Sockneboer.

Hunestads Sokn har Kyrkia af Sten utan Sacellanie. Ingen skog undantagandes några små ingiärdes lundar. Neder uti giärdet är en hög med uprest sten öfwerst uppå; kallas Hunehög. Se Tab. X. fig. Wähl är ganska likt, at Socknen fådt sit namn efter högen, men hwilken Hune gifwit högen namn, kan man icke weta. Ty hwad Chytr. Vejanus bland Halländska Minnes teknen anförer, at thenne Stenen skulle hafwa Gothicam inscriptionem, Hune Här, thet är Göthisk, eller Runeskrift: Hune här: thet befinnes icke sålunda, eller ringaste märke efter någon runa. Utan twifwel lärer thenna hans beskrifning om stenen grunda sig å andras Berättelser, och har sielf icke sedt then samma med egna ögon, och thå händer som oftast, at fehl kan blifwa uti Beskrifningar.

Inbyggarnes nährings medel lika med nästföljande Sokne boer.

Giödestad Sokn annexe til Hunestad. Thes Kyrkia är af Sten med en stor Härads Kläcka. Lika beskaffenhet med föregående Sokn uti Skog och mark.

Inbyggarnes nährings medel uti thessa Sokner är utom swagt åkerbruk Spone och Wäfnad.

En

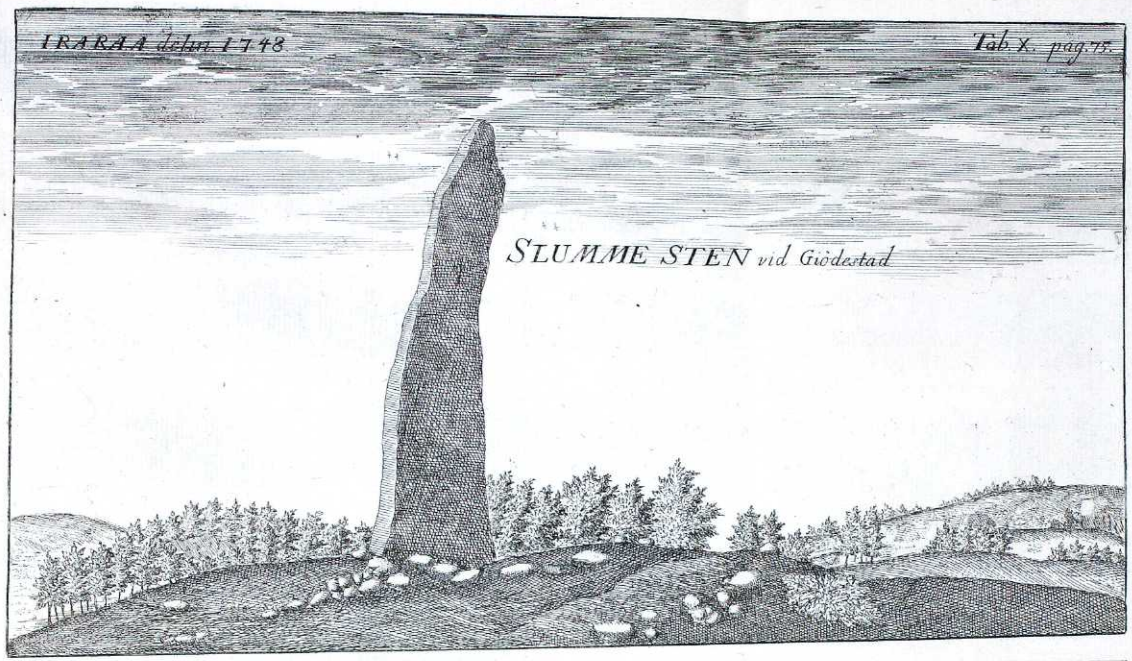

SLUMME STEN vid Giödestad

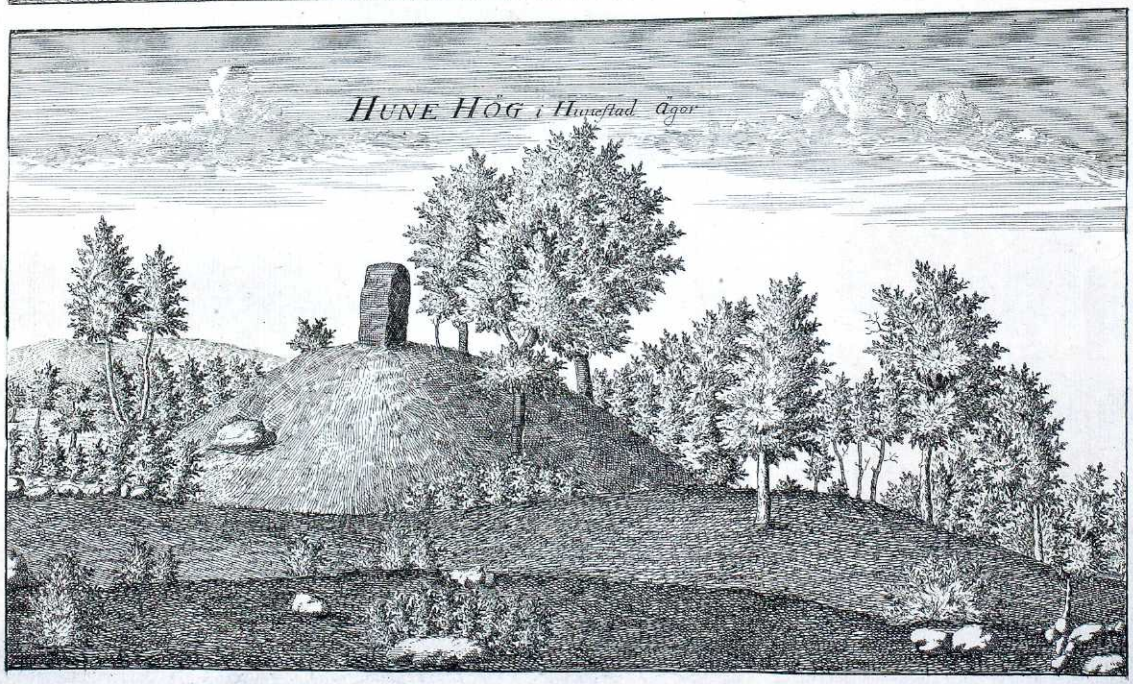

HUNE HÖG i Hunestad Ägor

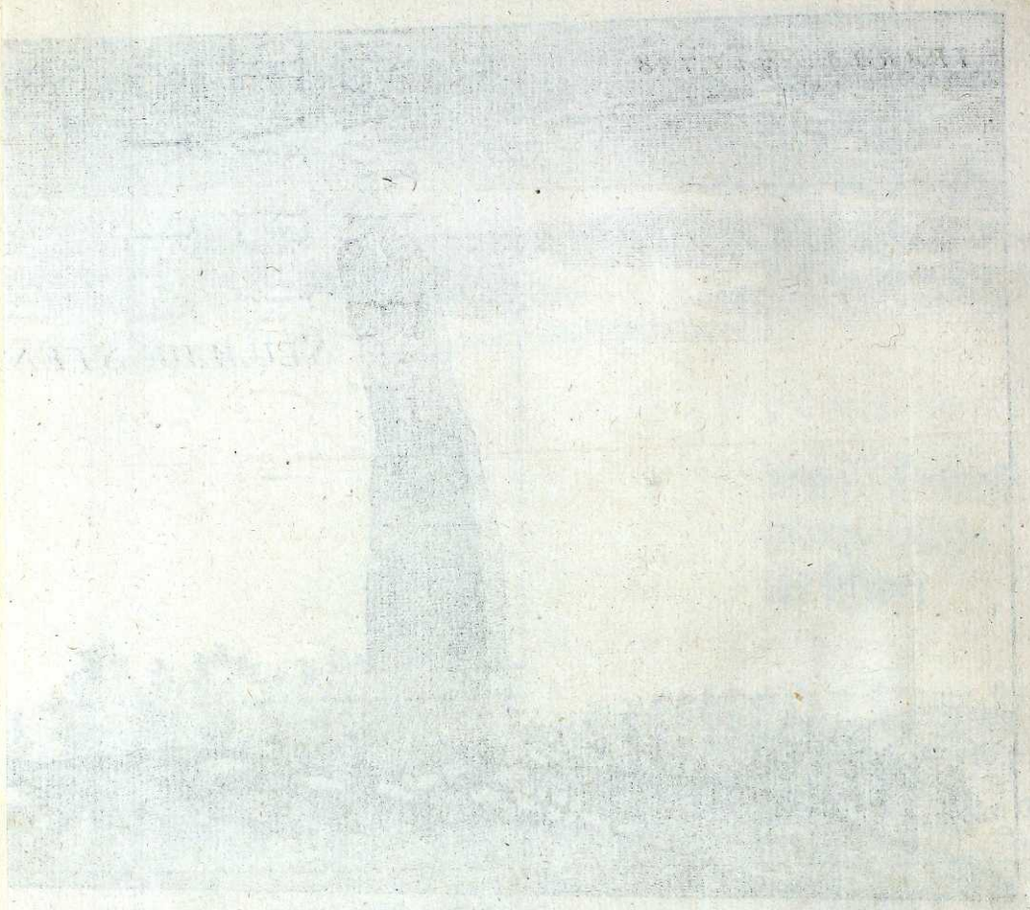

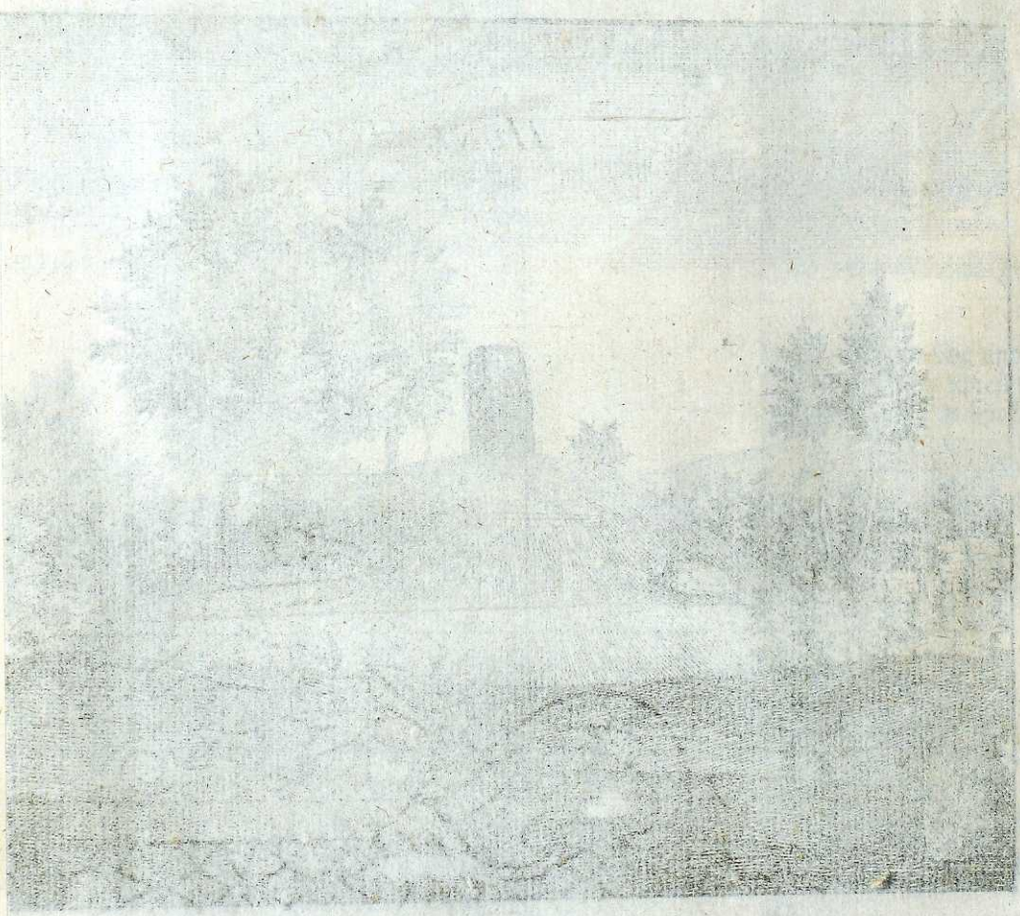

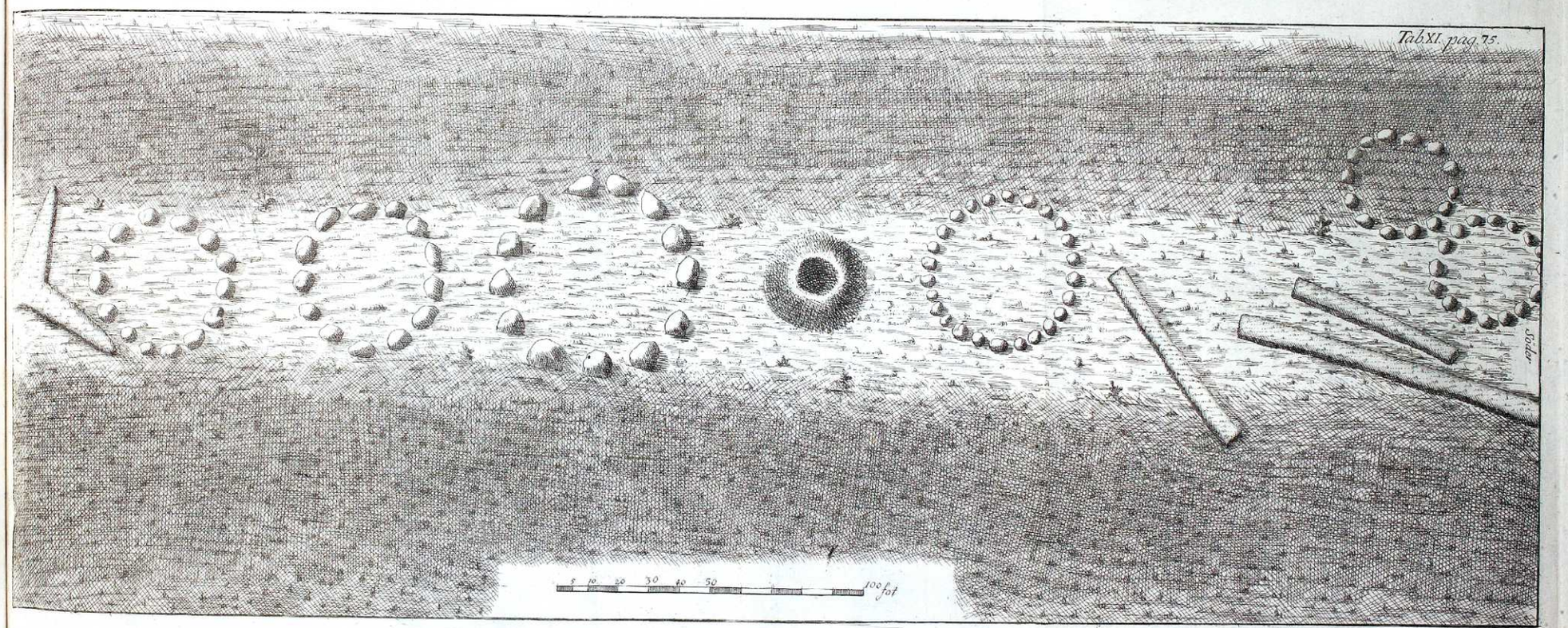
Tab.XI. pag.75.
Söder
5 10 20 30 40 50 100 fot

En dehl förmena at Soknen fådt namn af Konung Giötrik, och thet i anledning af the minnes tekn som Tab. X. och XI. uhtwisa) och påstå ther hos, at then höga stenen heter Göthriks sten. Här lägges och til, at Konung Göthrik skal hafwa haft enwigs kamp med Hune å the så kallade Ahsar emellan Grimmeton Hune- och Giödestad å Fagra slät, som så heter efter en Jättinna af lika namn, som ther blifwit begrafwen, efter hwars Kropp, eller Benragel någon liknelse är; och at Stenen som har wähl 10 alnars högd, skal uhtwisa Konung Göthriks grafställe.

Hwad sägnen om Jättinnan widkommer, står then at uhtröna, om thet förmenta grafstället kommo at öpnas, hwar mästa liknelsen wore til något ther under liggande Benragel. Men om Sägnen angående Konung Göthrik är urgammal, eller i senare tider upkommen, ther om kan mycket twiflas. Ty thenne stenen förnimmes wid närmare efterfrågan, af almogen kallas Slumme sten, som ökar än mehr nu nämda twifwelsmåhl. Konung Göthrik eller Godefred, som Hwitfelt omtalar, blef i Caroli Magni tid ihielslagen, och thå kan han icke wara här begrafwen, utan i Tyskland, såsom finnes af Sturleson wid Konung Olof Trygwesons Saga p. 220. Skulle änteligen någon Göthrik wara här begrafwen, kan thet icke wara någon annan, så wida Historien icke talar om flera, än Konung Algötes Fader Göthrik, som war Konung Götes Son, af hwilken Göthland fådt sit namn, hwar om Sturleson berättar uti Ynglinge Sagans 38 Capitel. Men om Hune finnes alsintet uti Historien talas, som kunde dragas in under Hedna tiden. Ty Messenius, Sturleson, Hwitfält och Saxo har alsintet om någon Konung Hunes bedrifter.

Eliest lärer ingen kunna neka, thet ju theße minnes tekn uhtmärka någon urgammal händelse uti Hedna tider. Sielfwa Ritningen Tab. XI. utwisar theras beskaffenhet och storlek. Wid en dehl af the Hedniska Grgf ställen äro såsom här, en hop Kretsar, kringlagde med stenar olika til antalet. Å wahlplatzar, som uhtmärkes med många upresta stenar, ser man understundom slika Figurer. The finnas och ofta å ställen hwar intet märke, eller tekn är antingen til hållet Fältslag, eller Begrafning. Thetta alt tillika med Trekanter, som ses å många ställen, gifwer anledning framdeles å tilhörig ställe at här om närmare undersöka.

Toager Sokn tillika med thes Annexe Spannarp hafwa Kyrkior af Sten bygda, och äro i alt mehrendels lika med föregående Sokner. Efter föruhtgående Sokners och landets korta beskrifning wil man af Häradets gamla Ränteperſedlars jämförande med the föruhtbeskrefna Häradens, söka til at finna, huru tilståndet å then Tiden warit, och hwad ther af kan samlas til thes förbättran uti god landahäfd och nährings sät. Ränteperſedlarne, som af thetta Häradet uhtgiöras skulle uti Säd och Boskap, äro dubbelt emot Wiske härad, men ther emot uhtgiör thetta nemligen Wiske Härad ingen Smör ränta; hwilket lärer kommit ther af, at Himle härad war til Bonde tahlet inmot $\frac{2}{3}$ starkare, och följachteligen af större Begrep. Samma orsak lärer warit, at Fiere härads Ränteperſedlar stigit högre än theße nu nämda häradens.

Men at Spannemåls Räntan utj Himle härad beståndt mäst utj hafra, och at här jämwähl är stark Smör-ränta; lärer uhtmärka en swag Åkerjord til annan Säds bärande, och at i thet stället warit mycken skogs mark til Boskaps underhållande, hwilket och landets belägenhet nu för tiden uhtwisar. Ty up uti Sokner, som ligga i Skogs och Bergbygden, äro icke uhtrymme til mycken Åkerjord, skönt then kunde blifwa nog Sädes drächtig, om then förbättrades, hwar om nu strax skal handlas. Then förmån häradet haft af mycken skog är nu ganska liten emot förra tider, som uhthugne skogar å thes nu blåtta liggande Bergen intyga. Men orsaken til Grimetons och Warums Inbyggares skatsättiande til 8 marc. Silfwer, lärer wara swårt at gissa.

Ty om än Warums inbyggare kunde sättias til sådan skat, twifwels utan uhtöfwer härådets gemensamma uhtskylder, therföre, at the wore Saltsiön närmast, och hade lägenhet til handel, såsom här föruht om Onsala och Thölö blifwit anmärkt, är dock icke samma Beskaffenhet med Grimmetons Sokn, som ligger 1 mihl här ifrån up uti Skogsbygden.

Til at nu åter winna hwad uti Skog är förlorat, wil man allenast wisa til the anmärkningar, som här öfwer äro giorde wid Fiäre härads Beskrifning om allehanda Skogsträns planterande; hwilket här i häradet så mycket snarare kunde wärkställas, som å åtskilliga ställen för ögonen är, huru både Eke- och Ahleskog af sig sielfwa upkommit, och wilia gärna wäxa. Thet samma har man wähl icke kunnat skiönja här, såsom i Fiäre härad med ung Boke-skogs Buskar. Men som i sidst nämda härad ingen synnerlig liung wäxt finnes, som uti thetta Härads Skogs bygd å the flästa ställen är starkare; kan och theraf följa, at Boke-plantan i sin späda wäxt blir antingen qwafd, eller ickelkan komma så nära, eller diupt i Jorden, at then får slå uht til roht, och telning. Men blifwer liungen å et eller annat beqwämt ställe afbränd, hwar Bokällon finge så sig sielfwa, eller och the såddes ther uti upristad Jord, icke uti större fält, än thet kunde makligen hägnas undan Boskaps bet, skulle snart med Tiden wisa sig, huru theße blotte bergen kunde blifwa öfwerklädde både med Ek och Bok, samt Fur, Gran med mehra.

Ängarne som ligga här emellan Bergen uti större och mindre lång sträkta slätter, äro wähl icke å alla ställen beqwäme at i alt komma utj samma förbättring, som wid Fiäre härad anfördt är. Dock bör här märkas, at ju tättare och högre Bergen ligga omkring ängarna, ju mehra måste the blifwa watnsiuke utaf nedflytande reguet, ther igenom at å slät fält watn får icke nog afflat; hwarföre här och finnes å åtskilliga ställen dels smärre, dels hela fält fulle med hängedy, som the kallat; thet är morasig botn bestående mehrendels af Blålers gyttia, öfwer hwilken är en tun swag gräswal, som icke kan förstarkt trampas, innan man siunker ned up til knäs. Om sådane stycken genomgrofwes, eller och med sand åhrligen om hösten belädes qvarters högt, skulle man finna, at här med tiden blefwe en fast och gräs rik ängs-botn, om icke bättre, dock ingalunda sämre än then bäste hårdwall, i synnerhet om här jemte kommo ahl och andre löfrike trän at wäxa, efter som uti föregående anmärkningar nogsamt lärer wara bewiist, hwad nytta tiänlige löfträn skaffa uti ängar.

Utj Åkerjord här i häradet äro allenast några få Saltsiön närmast, och nordan om Warberg liggande Sokner någorlunda like med Fiäre och Wike härads. Men the öfrige äro helt annorlunda belägne mehrendels å höglända ställen. Therföre kan theras förbättrande icke annorlunda ske än genom god fylning af alt hwad som kan öka matjorden, som består mehr eller mindre af Swart sandmylla. Blåler-gyttian synes wähl tiäna här tillika med Späne dynga, och hwad utur skogarna kan fås, half, eller helt rutne grenar med mehra.

Med Betesmarken är mehrendels lika beskaffenhet, som nu sades: dock med then åhtskildnad, at en dehl består af Skog, endehl af blotta fält, nog tufwiga och Steniga. Utj Skogsmarker är wähl swårt anställa sådant uprödiande, hwar om wid Fiärehärads Beskrifning är handlat. Dock om skogarne blifwa någorlunda uprensade hwad små Sten widkommer, och äfwen rene hålne från allehanda windfällen, som alt hindrar beteswäxt, skulle thetta efter alliknelse warda för Boskapen ymnigare. Men med större nytta kunde the blåtte uhtmarker efter åberopade wid Fiäre härad gifna anledningen uprödias, och med allehanda nyttiga löf- och Skogsträn förses, hwilket så i anseende til Betet, som andra förmoner lärer finnas mödan wärdt at betänckа. Angående frukteträn

är

är et endast at märkia, thet körs bärs- och Plommonträn wähl kunna trifwas i sådana fälter, besynnerligen en art af runda Plommon, krikon kallade, hwilka om the förra med the senare torkades til Swiskon, skulle theße icke blifwa them mycket utj Smak olike. Af almogen idkas här icke något Strandfiske om icke wid gammel kiöpstad. Men thet kan allenast hielpa något litet til Warbergs och näststiggande landboers hushåld, och icke widare. Et fiske läge har wähl warit här i negden begynt utj framledne General Majorens och Landshöfdingens Baron Benuets tid. Men thet lärer stadnat af: orsaken här til tyks warit, at thet icke endast af färsk Siöfisk, som kunnat säljas til dagelig Stadsens Inwånares förtäring; förmådt underhålla sådant fiske, när the icke wore i stånd at drifwat widare til någon fiskens torkande och saltande, af hwilkens försäljande the kunnat haft godt understöd. Icke thes mindre fara Kulleboer från Skåne hit under landet nästan åhrligen om Sommar månaderna med theras små båtar, och fånga humrar, allehanda flundror med mehra, som the försälja.

I thetta häradet har intet tilfälle såsom i the föregående warit, at efter någon säker Historisk händelse pröfwa forna watn högden. Wähl är belägenheten nog låg ända til Hafs Stranden wid Linhofs Kongs gård, hwar Staden Nyby städt. Men som än icke kunnat finnas, å hwad tid then från Gammelby blifwit flyttiad, har man ej heller något wist åhretal at räkna till utj äldre tider.

Wid gammel kiöpstad är wähl thenna omständigheten, at then är äldre än både Nyby och Gammelby, ja och icke olikt, at then måtte wara then samma, som utj föregående 2 Cap: talas om, hwar Konung Haråld Blåtand warit i marknaden. Skulle nu räknas tilbaka til hans tid 950 wid pas, borde efter uhträkningen til 2 alnar på hwarje 100-de åhr, thet på 800 åhr tilbaka uhtgiöra 16 alnars watnhögd högre än nu förtiden. Wil man icke gå längre tilrygga än 1287, thå Konung Erik i Norge efter Hwitfelts berättelse gaf ibland andra ohrter och så Warberg til Konung Erik Menweds dräpare, hwilka och låto befästat, thå icke olikt kan wara, at gammel kiöpstad blef flytiad til gammelby; gör thet wid gammel kiöpstad 464: åhr tilbaka 9 alnars högre watnhögd än i wår tid. Med bemälta kiöpstads belägenhet å hafs sidan är lika beskaffenhet som nu sädes, om Nybys, hwar af slutas kan', at gammel kiöpstad hade å förenämda tider tilbaka mäst städt under hafs watn, om ther skulle warit samma högd som nu omtaltes, och således icke kunnat bebos! hwilket wore aldeles moht Historien. Efter al liknelse måste gammel kiöpstad städt en lång tid för uht å sit forna ställe, innan thet kom at ther ifrån flyttias, såsom man nü gißat til, och thå blifwer watn högden än högre, och omöjligheten än thå större til at hafwa kunnat nyttias och bebos.

Cap. XXI.

Om Fahråhs Härad.

Fahråhs eller Fageråhs kallas i Konung Waldemars Jordbok Farthusær Härad, som tyks fådt sit namn af Farthus, et Slot, fäste, eller hus efter the gamlas wis at tala, hwar någon Konungens Länhsman bodt uppå. Ty Fahråhs är et namn af senare tider, thå Härads Sigillen upkommo, såsom ses af thetta Härads Sigil, hwaruti står en på sit sät uhtmärkt Fager åhs, eller Stock.

Uti thetta Häradet är en stad Falkenberg, och följande Sockner.
Winberg, Staffinge.
Morup.
Sibbarp, Dags åhs.

Åkome, Kiöinge, Swartrå.
Liungby, Alsö.
Fahred, Ullared, Kielsö.
Giellared, Gunnarp.

Inge Strömar här i Häradet utom en å, som nedan för Kiönge faller uti Åhra å, som skiljer Fahrås från Årstad härad, och Norra-från Söder Halland.

Häradets uhtskylder beskrifwas sålunda i förenämda Jordbok. Debet Dno regi annuatim. V. Marcæ ordei. XXVIII marcæ avenæ de Wintærstud. de Warstud VII marc. avenæ, XIII pondera butyri, XIII pondera casei. XIII marc. denar. Ipsa mansio de Farthusæ VIII. marc. cum molendino & incolatu.

Är skyldigt Herre Konungen åhrligen 5 mark Biugg, 28 mark Hafra i winterstud; i Wårstud 7 mark Hafra, 13 pund Smör, 13 pund Ost, 13 mark penningar. Sielfwa hemanet eller Soknen Farthus 8 mark med qwarnen, och åboendet.

Habet enim summa illius Provinciæ CXXII. marc. argent. exceptis oppidis, quæ Anxiothorp attinent; exceptis LXXXIV colonis nuper jure acquisitis. Ty, thenna Provinciens Summa har 122 mark Silfwer undantagande byarna, som höra til Angsiöthorp, och undantagande 84 Åboer, eller Bönder nyligen lagligen förwärfwade.

In eadem autem Provincia sunt duo Navigia, sc. Dni Regis, qvod habet XXXV hafnæ, & Gudphast, qvod habet XLII. Habet autem provincia illa MCCCXXVI. rusticos.

Men uti samma Landskap åro tu skep, nemligen Her Konungens, som har 35 hafner, och Gudfast, som har 42 hafner, men thet Landskapet har 1326 Bönder.

Häradets landamärken börjas i Byæsyo, Höstö, Almarnæstika, Hælleſyo, Effyo, Hunshyll, Högsyoos, Höstsyo, Danaeke, Danasyo, Danabæc, Scataos, Scatasyo. Scatæbæc, Diurædal, Wranæbæc, Hælghæås, Botn, Örsyo, Mullögh, Orsyobotn, Rakiældæ, Rabæc, Kunungæ-Wath.

Men wid gamla Wästgötha lagen åro råmärken helt annorlunda nämde, när man från Danebäck, hwar Himle härads råmärken slutas, följer beskrifningen, nemligen or Danabäcki i Skatusio, or Skatusio ok i Botn, or Botn i Orsio, or Orsio ok i Råbäk, or Råbäck och i Konunga wadh.

Cap. XXII.

Om Falkenbergs Stad och Slot.

Falkenberg, en liten Stad ligger ut med Åhtra å, 1000 alnar från uhtloppet i saltsiön. Å andra sidan om åen, midt moht Staden åro Rudera efter Slottet ther fordom warit.

Thetta är wäl belägit å Hirtinge Hemans uhtmarck i Skrea Sokn, och Åhrstads härad, och således borde icke förekomma utan i thes beskrifning; men som Staden och Slottet mehrendels uti Historien omtalas under et och samma namn,

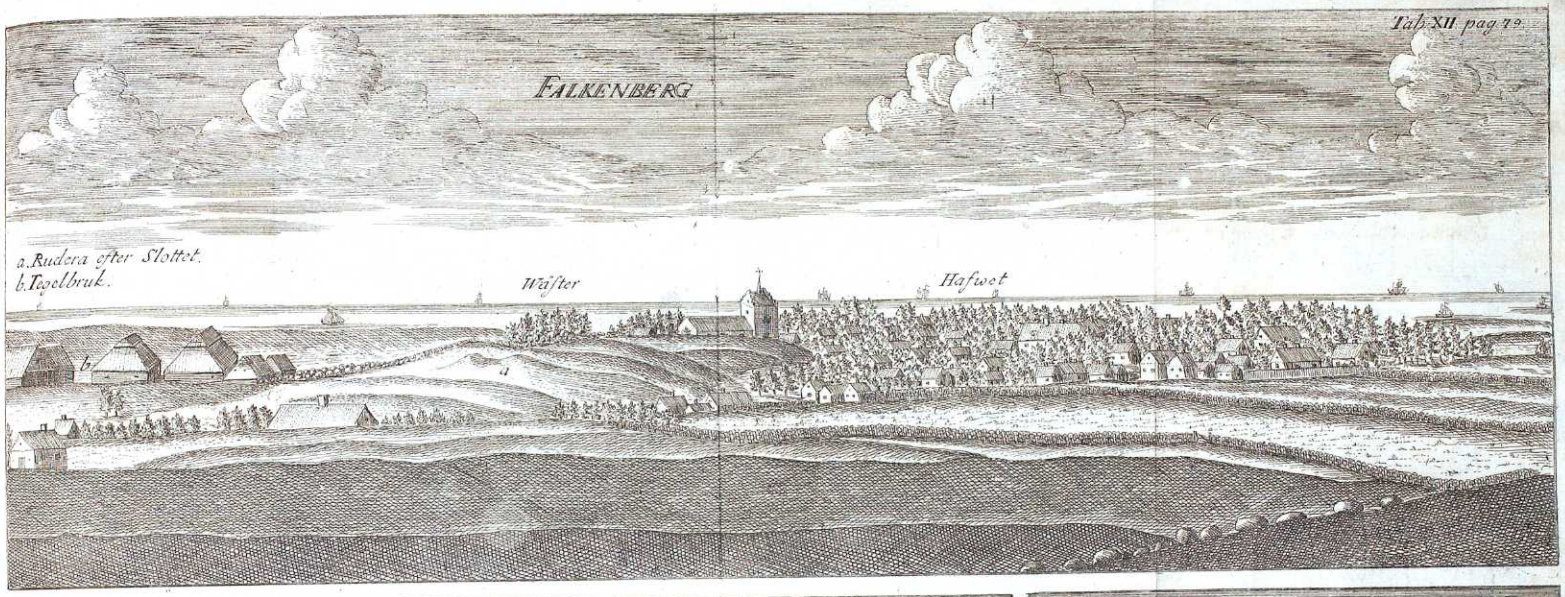
FALKENBERG
a. Rudera efter Slottet.
b. Tegelbruk.
Wäfter
Hafwet
b
a

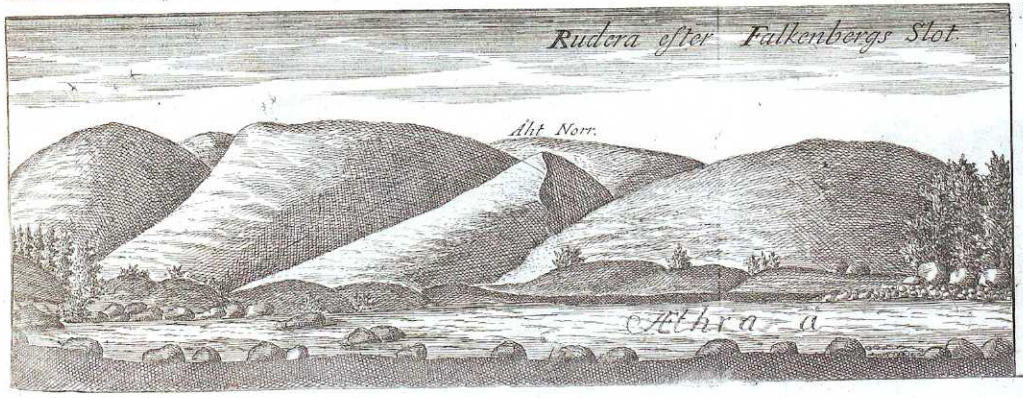
Rudera efter Falkenbergs Slot.
Åht Norr.
Åthra a

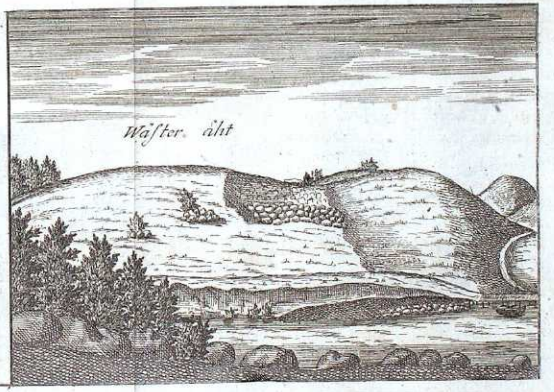
Wäfter åht

namn, blifwer här och skäl til at jemwäl ställa them i thenna beskrifningen tilsammans. Se Tab. XII.

Sielfwa Staden är wäl liten i sit begrep, men tomtelaget tillika med thes Jordägor nog tilräckeliga, at then så til åbygnad, som Inbyggare mycket kunde uhtwidgas.

Åhrskllige swåre wådeldar hafwa här giodt Inbyggarna fattiga, ehuru theras hus wore små bygda af Träwärke med halmtak.

Sedan här blifwit Tegelbruk, äro några wakra Stenhus bygda, och husen begynt at täckas med Tegel. Kyrkan är af sten efter gamla bygnings sättet, och har namn af heliga Laurentio.

Här ses et gammalt litet hus af gråsten, som förmenes fordom warit munkekloster.

Om Stadsens första anlägning läser ingen säker efterättelse fås. Thet är doch af Halmstads undfångna Stads Privilegier af Hertug Christopher bekant, at the åhr 1307 äro i Falkenberg uhtgifne. Wid Stadsens Sigil är och at märka, at thet är kring-skrifwit med munckestyl sålunda: Falkenbergenſis Novioppidi, thet är Falkenbergs nya Stads, dock utan åhre tal. At staden fordom warit större, wil slutas theraf, at i ny gärdet nordan ifrån Staden finnas Rudera af en Kyrkia. Nämnet Falkenberg förmenes hafwa sit uphof häraf, at nästan ½ mihl från staden uti nybys gärdet skulle i forna dagar warit Falkefång inrättadt, thereft och et litet berg är, såsom i Stads Sigillet uhtmärkes; och af sådant blifwit Falkenberg kallat. Men thet torde behöfwa närmare undersökning.

Slottes första anlägning kan icke annat än wara mycket owiß til tiden. Här synas inga märken af Stenmurar, utan något litet å wästra sidan. The lära warit större för än the wid Tegelbrukets inrättande blefwo undergräfne, wid hwilket tilfälle uti sielfwa muren fans tu stora lårben, som i Kyrkan en tid förwarades, til thes the af Medicinæ Professoren von Döbeln blefwo therifrån förde til Lunda Academie, hwar the förwaras; och äro jämwäl af nu nämda Professor beskrefne. Gamle Borgmästaren Falkman berättade och, at i samma mur fans en mycket stor hufwudskål; men genom gräfwarnes oförsiktighet kom then at falla ned uht för gamla Slots wallen, och blef aldeles sönder slagen. Ehuru nu thetta intygar om en ganska lång tid tilbaka, thå sådant stort och resigt folk woro til; kan likwäl ther af, såsom et blot graf ställe, icke göras säkert slut om någon lika uhrgammal Slots bygnad.

Therföre måste upsökas hwad i Historien här om kan finnas. Men om thenna Stadens eller Slottes första anlägning talar icke Hwitfelt något, utan nämner allenast om Slottets förstöring genom Hertig Erik af Swerge åhr 1346, och at thet förut åhr 1318, tillika med Laghoms Slot af Kong. Erik i Dannemark, genom thes Drost Nils Olufson blifwit tagit från Hertug Christopher, och skal efter samma Beskrifning här warit bygt et stort Torn med hus omkring: men Esbild Krak och folket therinne wore, blef tillåtit frit at draga til theras behåld. Men som wid Kong Håkans krigsfärd från Norige til Halland wid 1250 talet, icke talas om Falkenberg, som likwäl nödwändigt skulle skedt, om Stad och Slot ther warit å then tiden, medan hans flotta war Söder uht til Glumsten, och härjade landet til Atherå; wil och synas ganska likt, at Stad och Slot först efter then tiden blifwit anlagde. Efter gamla Landslagen Kongl. B. XI Capitel blef här hållen wapnesyn öfwer Norra och Södra Halland.

Sedan staden 1434 af Engelbrekt blef upbränd och förstörd, har then icke kommit sedermehr i sit forna wählstånd.

Borgarnes nährings medel har förnemligast bestådt i handel efter landsens forna Sed, och i fiskande. Thet förra kan nu icke wara så tilräckeligt, at Borgarne i gemen kunna therigenom förkofra sig, så länge här icke finnas nog wahrur hema i landet tillwärkade, som kunde gifwa någon nyttig handelsrörelse. Ty timmer, tiära, beck, potaska äro här nu för tiden icke lätfängne, och alt hwad ther af utur nästgränsande Wästergöthland kan föras til Städerna, går mäst åht Warberg eller Halmstad, så at om än Staden hade frihet til uhtrikes Seglats, blefwe doch thes handels Distrikt wid nu warande landets tilstånd så til Cultur som folk, nog stympadt i anseende til the nu nämda Stapelstäder.

Af fiskande är mehrendels alla åhr Laxefånget uti Åthra å thet bästa. Thet börjar wid Islossningen, och påstår inmoht, eller midt i Junii månad. Af första fånget skickas landwägen til Dannemark laße-tals färsk lax, som ther blir wähl betald. The öfriga rökas dels å stället, dels i Halmstad, och är skildnaden utj godheten allenast ther af, at Laxen bättre saltas, wädras och rökes å sist nämda ställe; annars är laxen mehrendels af lika godhet, så framt den fångas i Mars, April, och äfwen först i Maij månad. Men saltsiöfisket har ther afstadnat. Wähl hade staden 20 a 30 åhr tilbaka någorlunda efter the swaga tilredelser thå woro förhanden, godt Sillefång om hösten, så at 100 fierdingar kunde åhrligen insaltas, ther likwähl i 4 åhr, som Borgmästaren åhr 1743 i sin Berättelse til Her Landshöfdingen i orten anfördt; knapt en fierding kunnat samlas. Hwad sanskylliga orsaken til Sillefiskets aftagande här å orten kan wara, är wähl icke så aldeles säkert at fastställa. Ty om än Sillen nu icke går thenna Stranden så nära som tilförne, at then kunde fångas med theras små sillebåtar; följer doch ingalunda ther af, at then aldeles afstadnat längre uht i Kategat, hwar theße små båtar icke kunna wåga sig uht för påkommande Stormar, som här esom oftast wid höste tiden infalla. Wore här större uhtredde fiskefahrtyg, som kunde hålla Siön längre, kan icke wara olikt, at utom annan Saltsiöfisk, jämwähl Sil wore tilfångs. Ty i Jutland wid Ahlborg, som ligger nästan gent emot Hallands sidan uhtöfwer Kategat, fångas både währ och höst mehrendels alla åhr ymnig Sil. Währsillen är wähl mindre både i storlek och fetma; men höst Sillen är til en stor del lika god med then som blifwit fångat om hösten wid Hallandska Siökanterna. Nu omtalte Jute Sil plägar hemtas så saltad, som rök- och sohltorkad til Hallandska städerna at försäljas, så hema i landet, som up åht Småland och Wästergötland. När nu oförnekeligt är, at åhtminstone en stor del af sådan Sil kommer utur stora Nordsiön in i Kategat, och finnes hafwa sin gång ända ned åht, och genom Öresund och Bälten in i Östersiön; månne icke ther af följa kan, at om här wore rät tienlige fiske fahrtyg, som kunde hålla Siön, at the och understundom äfwen råkade på Silgången, och jemte annan Saltfiöfisk på ymnigt Sillefång. Således kan icke olikt wara, at thetta härliga närings medlet blifwit nederlagt af okunnogbet och medellöshet, när inbyggarne icke warit så förmögne, at the kunnat wåga större och kostsammare uhtredning, hwarigenom efter förwärfwad förfarenhet, theras omhugsan blefwe starkare, samt rät lust och hog tilwärte wid alt thetta, när the funnit sit arbete och möda, icke allenast någorlunda belönas, utan och god förhöpning yppas om ymnig och rik wählsignelse, så til enskylt som almän landets nytta. Men här om widare i följande Capitel. Imedlertid kan nogsamt slutas af föregående omständigheter, huru Stadsens tilstånd kan icke annat än wara nog swagt och näringslöst. Wore här icke något understöd utom Laxefånget, af Borgarnes åkerbruk, och Skiutsfärder wid gästgifweriet, skulle synas swårt, at the som wore af närings-lösa fattige, kunde betala uhtskylderna.

CAP.

Cap. XXIII.
Om Stadsens forna och senare Privilegier med hwad ther tilhörer.

Thenna Stadsens äldsta Privilegier, som man kunnat hafwa tilhands, äro Konung Christian then IIIdies uhtgifna på Köpenhamns Slot, then 26. April 1558.

Thes innehåld är korteligen: på thet wår Kiöpstad Falkenberg kan bliswa wid macht, och undersåtarne sammanstädes wid theras nåhring, hafwe wi af wår synnerlig gunst och nåde fulbördt, samtykt och stadfäst, och nu med thetta wårt öpna Bref fulbörde, samtycke och stadfäste alla the friheter och *Privilegier*, som förenämde wåre undersåtare uti Falkenberg af wåra förfäder framfarna Konungar nådl. undt och gifwit är; wid theras fulla makt at förbliswa wid alla theras ord, *puncter* och *Articlar*, som the uti alla måtto uhtwisa, och innehålla, doch wåra *Recesser* härmed öfförkränkt i alla måtto. Ty förbiude wi alle ꝛc ꝛc Konung Fredrich den IIdras *Privilegium* gifwit Kiöpstaden Falkenberg, af Slottet Fredriksborg then 20 Nov. 1570, är af lika innehåld, hwarföre thet icke häller för widlyftighets skul införes.

Konung Fredrich den 2dras Resolution för Falkenberg, gifwen af Fredrichborgs Slot then 17 Feb. 1582 af följande innehåld. p. P. at efter som wi någon tid sedan förleden hafwe förordnat, at Falkenberg uti wårt Land Halland skulle med sin Kiöpstads frihet wara afskild, och wi nu komme uti förfaring, at ther skal wara wåra undersåtare, menige Bönder ther omkring boendes til märkelig stor skada och afbråk, at förenämde Falkenberg uti så måtto skulle wara ödelagt, och Kiöpstads frihet förment. Tå hafwe wi then lägligheet nådigst betänkt, och af wår synnerlig gunst och nåde undt, bewiljat, och tillåtit, och nu med thetta wårtöpna bref unne, bewilje och tillåte, at förnämde wåre undersåtare i Falkenberg, som nu ther äro boende, eller hår efter sammestäds kommandes warde, må igen hafwa, niuta, bruka och behålla Kiöpstads rått, och frihet uti alla måtto, som andre wåre undersåtare, Borgare och inbyggare uti Kiöpstäderna, och må och skulle the igen hålle Tr[illegible]dagar och alla lofliga marknader, som ther tilförne för them Kiöpstads frihet är betagit; hafwer warit hållit, wår och Kronans Tull, *Accise* och annan rättighet härutinan i alla måtto oförkränkt. Och hafwe wi nådigt tagit och annammit, och nu med thetta wårt öpna Bref tage och annamme förenämda wåra undersåtare, menige inbyggare uti Falkenberg, them, theras hustrur, Barn, folk, gods, rörligt och orörligt, med hwad som hälst namn thet är, eller nämnas kan; intet undantagit, uti wår Kongliga hägn, wärn, fred och Beskyd, bessynnerligeu at wilja handhafwa, beskärma, försswara, och fördagtinga them til al rätta. Och wille wi oss så och wåre efterkomare Konungar hår uti Riket förbehållit hafwa hår uhtinnan at förordna, och förandra, efter som Rikets nödtorft och lägligheet kan uhtkräfwa: och skulle förenämde wåre undersåtare uti Falkenberg them äldeles intet befatta med thet laxefiskande ther för Byen, men ther at följa os och Kronan. Skulle och så förnämde wåre undersåtare uti Falkenberg hår med wara pliktige at hålla til köps ther uti Byen humla, stål, Salt, Kläde, och andra wahrur, som Bönderne thet om kring boendes, och them besökandes warda, behof hafwa, och samma wahra sälja och afhända för et skäligt och billigt kiöp: och skulle the hålla, och bruka rår mål och wigt, mår och åln, och uti theras Kiöpmanskap handla, och

them förhålla som upriktigt och rät kan wara. Ty förbiude wi. ꝛc. ꝛc.

Konung Christian then IVdes förordning, gifwen af thes Slott Skanderborg then 10 Dec. 1596 för Köpstäderna i Riket, at the icke af några resande skulle beswäras hädan efter med wagn-äckor, med mindre någon kommo med Kongl. Pasbord lydande på Borgmästare och Rådmän, at then samme med wagnar skulle befordras, eller at Konungens Råd blefwe förskrefne til Konungen, eller främmande Herrar och Furstelige Gesanter oförwarandes komma hit in i Riket, eller Konungen sielf Personligen med sit Hof färdades genom Riket, om härtil icke så sligen och hasteligen kunde Bondewagnar framskaffas.

Bland Stadsens Publiqua handlingar fins och et Tingsförbud moht landköp, sådant som efterföljer; Jag Jon Aßmunson i Walby Tinghörer til Fahräs härads Ting kiendis för alla med thetta mit öpna bref, at Åhr efter Guds börd 1570 den nästa Måndag efter wår Fruedag *Visitationis*; på Fahrähs härads ting i deßa efterskrefna Dannemäns närwarelse, som är i Häradsnämden ꝛc. ꝛc. med samt många flera Dannemän, som samma dag tilstädes wore; kom här innan Tinge Erlige och wähl förständige män, Arfwid Nilson och Anders Börgeson Borgare i Falkenberg, och Wälbörde dig mans närwarelse Haak Ullstands till Häckeberg, Höfwidsman på Warbergs Slot; och klagade och kärde på al oloflige landsköp emot deras *Privilegier* och friheter; då aflyste Erlig och Wählbördig man Haak Ullstand alla olofliga landköpare; men hwem wil föra någon köpmans wara, thå skal han föra then i Falkenbergs å, eller i Warbergs hamn, doch oförbudne at the må hämta theris Sädekorn, och til theris egne huses uphold, lika som the giorde i Salig Herr Arfwid Ullstands, och Lafwe Ullstands tid. Till yttermera witnesbörd at i sanhet är, som föreskrifwit står, träcker jag mit Signete, och wi förskrefne *XV* män wärt härads Insegle nedanföre thetta wärt öpna bref. *Datum ut Supra.*

Följande Tull Arrende Contract har man bordt införa theraf at sluta, huru å the tider warit brukeligt.

Eftersom alles woris nädigste Herris och Kongis befalning os til holder Tolden at förpakte, hafwer wi efterskrefne Anders Bilde til Rosendahl Ridder, och Tage Tott Otteson til Eriksholm förpakter Erlig och Wählachr man Mats Rasmuson Ridefogit udi Himle Härad och Fahräs härad Kongl. Maj. del små Told udi Falkenberg, så widt som Told Rullen om förmåler af oß at må oppebäris, och inter widare, at han den må oppebäre efter samme nu nyligen Toldrullis Innehold, och skal han gifwa af förbn. Falkenberg til förpacktning Tiufwe Riksdaler *in Specie*, den Ene ¼ udi gode Enckede Riksdaler *in Specie*, och de ¾ udi gode gangbare Sölfwermynt, dock hwer daler at betalis så widt som en daler *in Specie* nu gälder, och denne forskrefne Told at bruge, och behälde fra förgangne *Philippi Jacobi* 1625, och til åhrsdagen igen 1626, och då at *clarere* och af betale hwis han här på skyldig bliswen den förste penning med den sidste. At således häldis skal, som föreskrifwit står, der bekiende wi med wäre *Signeter* här nedan för trächt, och med egne händer underskrefwit *Actum* Rosendal den 14 Juli Anno 1625.

A. B. T. T. O.

Konung

Konung Christian then 4des Resolution, gifwen på thes Slott Kiöpenhamn then 12 Sept. 1603 angående landmarknaden wid Gunnarpe Kyrka up wid Wästgöta gränsen, atthen skulle flyttias, och hållas uti Falkenberg.

General Majorens och Gouverneurens öfwer Halland Casper Otto Sperlings Resolution gifwen i Halmstad den 12 Feb. 1651; hwars innehåld är korteligen uhtdragit som följer: at som Borgerskapet i Falkenberg hafwer hos Hennes Majest. underdånigst *Solliciterat*, at them nådigst måtte efterlåtas så obehindradt löpa med theras skutor och fahrkostar uhr och in frå theras hamn, och icke wara förbundne sätta på redden wid Halmstad, ther theras medhafwande gods och wahrur at ansåja och förtulla, alt så hafwer Kongl. Majst. sådan theras begäran, och Stadsens wihlkor med nåde ansedt, och förthenskul bewiljat them samma Seglations friher på efterföljande *conditioner*, at så framt K. M. och Cronan kan af inwånarna wara försäkrad, ther the riktigt och rätrådeligen theras gods i Falkenberg hos then som thertil förordnad blifwer, ansåja och förtulla wela; jämwähl och segla med theras egna skutor, samt egit gods, och icke intaga någon annans wahrur, eller bruka andras fahrkostar, utan theras egna; thå skal them här efter, och til widare Kongl. Majst. förordning wara tillåtit resa genast ther med från, och til theras hamn, och intet wara plichtige, som för thetta skedt är, först löpa på redden til Halmstad. Men befinnes här med något underslef sker i någon måtto, thå skal thenna friher them genast frätagas, och blifwa aldeles uphäfwen.

Gouverneurens Nils Kags Stadfästelse, gifwen Halmstad then 5 Maij 1652. å then förordning Borgmästare och Råd hafwa sig emellan giordt, huru många formän med goda hästar och wagnar continue skola ther hållas wederredo til the Resandes accommodement och befordran.

Högstsal. Kongl. Majest. Konung Carl Gustafs confirmation, gifwen i Götheborg den 14. Febr. 1655 å Falkenbergs Seglation på samma sät och wilkor som här föruht anfördt är.

Gouverneurens öfwer Halland Bengt Horns Resol., gifwen Halmstad then 21 Febr. 1655 angående Falkenbergs Inbyggares underdåniga ansökning om lax strandfiske, hwilket mål af Kongl. Majest. blifwit lämnat til Gouverneurens afgörande, som och skedt å sät och wis som korteligen följer: at enär Falkenbergs Inbyggare, som med lax *arrendet* intet hafwa at beskaffa, och änthå uhtstå al borgelig Tunga, så wida the kunna *per quotum* förmå, och tåla; intet widare komma på Södra sidan med theras laxegarn än ifrån Haranäs och intil medel Klippa, och på wästra sidan ej närmare ingången och å munnen än til Löwestads wyk; skal theras fiskande intet lända Cronans laxegård til någon *Præjudice* och förfång: hwarföre Falkenbergs Inbyggare efterlåtit blef med deras laxegarn så fiska så wida bemält är. Men ther någon finnes, som med sin garn Cronones laxefiske til mehn sättia, eller fiskeri bruka emellan medelklippa och inlöppet på then ena, och emellan Löfstads wik och inlöppet eller Åmunnen på then andra sidan; thå hafwa the icke allenast förwärkat sin nät och fiske redskap, utan och stämde til rätta, såsom en förbuds öfwerträdare. ꝛc. ꝛc.

Fältmarskalkens och General Gouverneurens Gref Gustav Otto Stenbocks Resolution datum Malmö then 2. Jul. 1661. uppå Falkenbergs Inwånares ansökning om at få igen theras Seglation, at thermed skulle förblifwa til thes Kongl. Majest. theruti annorledes skulle *Resolvera*; men

til någon nåhring uti theras beswärliga wihlkor, och til at uhthärda med *Inqvarteringen*, så tillåtes them, at nu samma åhr allenast utan at dragat til *exempel*, eller at niuta thet widare, få göra med tre små egna skutor en resa at hämta the wahrur och Persedlar the förr haswa warit wahne, och nu som mäst behöfwa til sina hus och Gårdars upbygganде; dock at the skulle wara tilhåldne, at wid afresan, och igenkomsten giswa sig an på rätta Tullstället ꝛc.

Samma General Gouverneurens Resolution datum Halmstad then 22. Jul. 1661. uppå Falkenbergs Inwånares ansökning om någon frihet til Stadsens upkomst, medan the utom alt annat beswär genom wådeld mist sina gårdar och förmögenhet, at the til widare förändring skole wara frie för then wanliga afgift, som ther af flåcken plägar åhrligen til Cronan leswereras, och beralas.

Kongl. Majest. samt Sweriges Rikes Råds, och wid tiden förordnade Commissariers til Skåne, Halland och Bleking, samt Bohus lähn, Resolution uppå almänna Borgerskapets i Falkenberg insinuerade Beswär och angelägenheter, gifwen Halmstad then 15. Junii 1670. korteligen uhtdragen som följer.

1. Stadsens ansökande om uhtrikes Seglation efter fisk, Salt, Spannemål och Kalk; kunde icke tillåtas, althenstund the större Stöstäder allereda med then friheten *gratificerade* äro, at the små städerne sådan handel med them icke öka måge, på thet the hwarandra ey *ruinera* skola. Likaledes kunde ansökningen om at the med sina fahrkostar, sedan the af Tullbetiente ther i Staden äro förpassade, Warberg eller Halmstad förbi mätte *passera*, och icke *obligeras* tijt at löpa, och sig på thes Tullkammare angiswa; icke tillåtas.

2. Ansökningen om at uhtrikes föra then Lax, som the uti inrikes städerna icke med fördel kunna föryttra; kunde ey heller bewilias, så länge them uhtrikes Seglation betagen är.

Tredie ansökningen om Tullfrihet för then Lax, som Borgarne sielfwe fånga, och i Staden inbringa, kunde ey heller wilfaras.

4. Sammaledes kan Borgerskaper sig ey heller undandraga at hielpa til at hålla *Gaarnizonen* på Warbergs Slott med Sängkläder *proportionaliter* $\frac{1}{3}$ moht Warberg och Rongsbacka, i anseende af den stora skada och ödeläggande, som Warbergs Stad lidit af then stora wådelden, och thet til widare Kongl. Majest. förordnande.

5. At få tullfrit införa Brän-torf kunde icke bewiljas, utan bör Tull therföre så wähl som för Brännewed beralas.

6. 7. At få hielp til Kyrkians underhåld, som har ingen *ordinaire* inkomst, skulle Kongl. Majest. underdånigst *refereras*, och angående theras klagan, at the inga inkomster haswa til en Skolemästares underhåld; måste thet förbliswa wid thet som Kongl. Majest. sig häröfwer för thetta i nåder förklarадr.

8. Angående *Refusion* för thet the åhr 1660 skola uti 16 månader underhållet en Pålsk *Lieutenant* med 35 Gemena, samt Furstens af Birkenfelts Hofstat, bestående af 30 Personer, och 50 hästar, uti fem wecker;

kor; jämwähl en *Capitain Lieutenant* med några under *Officerare* uti 5 månader, skulle förwäntas Kongl. Majest. nådiga förklaring.

Kongl. Majest. nådiga Resolution öfwer Staden Falkenbergs genom thes fulmächtige underdånigst insinuerade Beswärs puncter gifwen i Stockholm then 13. Dec. 1679.

1. Angående uhtrikes Seglation allenast til at införa Kalk, Sil, Spannemåhl och åhrskillig slags fisk, kunde Kongl. Majest. ingen förändring tillåta emot förra *Praxin*.

2. Måste Borgerskapet wid Tullens och *Accisens* erläggande af then sammastädz upfiskade Sil och Lax, rätta sig efter Kongl. Majests. *Placat* om *Reglementet* för Silfisket, hwilket så wähl thenna Staden som Götheborg, och Marstrand bör njuta sig til godo.

3. För *Service* och Sängehåld, Staden Warberg til understöd uti *Guarnizonen* för *Officererna* bliswer then befriad och förskonter.

Kongl. Majests. nådiga Resolution öfwer the Beswärs puncter Falkenbergs Stads Fulmächtige wid Riksdagen i Upsala underdånigst hafwa insinuerat gifwen Upsala then 27. Sept. 1675.

1. Angående hielp uti Stadsens åhrskilliga beswär så wähl i krigs tider som af wådeld, med nöjachtig betalning för thes åhr 1660 giorde förstor, belöpande sig til 1000 Dlr. Silfwermynt, kunde härom framdeles göras ansökning, medan the warande widare beswärliga tider sådant nu icke tillåta.

2. Förskoning för Ryttariets *Inqvartering* wil Kongl. Majest. Staden efterlåta, så wida i thessa tider kan wara möjeligt.

3. Ansökning om någon hielp til Kyrkans wid makthållande, och öfwen til Scholans underhåld af nästliggande degnekåld *remiteras* til Landshöfdingens uhrlåtande om hwad härwid kan wara görligt, hwaröfwer Kongl. Majest. sig widare wil förklara.

4. Angående någon frihet uti uhtrikes Seglation kunde icke tillåtas.

Kongl. Majests nådiga confirmation å Stadsens Privilegier gifwen Stockholm then 15. April 1676. hwilken är inrättad efter wanliga formularet för samteliga Städerna, som wid Warbergs Stads publiqua handlingar är andragit, hwarå man sig nu beropar.

Kongl. Majests nådiga Resolution på the Beswär, som Staden Malmö och Städerne i Halland ingifwit hafwa, Dat. Halmstad then 2. Mars 1678.

Kongl. Majest. hafwer i nådig *Consideration* tagit the stora beswär och olägenheter, som Städerne wid thetta påstående kriget uhrstådt hafwa, och them nådigst så wida *soulagera* wilat, at the för then nu bewiljade *Contributionen* i krigshielp, oachtadt thet *Qvantum* för theras *repartition* uti then af Rikzens Ständer och Borgerskap ingifna *lista Specificerat* är, skola aldeles befriade wara.

Kongl. Majests nådiga Resolution öfwer the underdåniga Beswärs Puncter, som Falkenbergs Stads nhtskickade wid Riksdagen inlefwererat, gifwen Stockholm then 3. Dec. 1680.

Kongl. Majest. wil låtat bero wid then förordning och *reglemente*, som giordt är, huru the Farkostar, som löpa in och uht från Falkenberg, sig skola förhålla med theras sättiande för Halmstad, samt Tullande och *Visitering*, med annat mehr.

2. Kongl. Majest. finner för godt, at til *General Gouverneurens* skärskådande *remittera* theras ansökning, som af Falkenbergs Borgerskap icke *participera* i Cronans larefiske, at efter befundna ståhl låta them til godo niuta, hwad utan *præjudice* af Cronans larefiske, them kan förunnas i anledning af fordom *Gouverneurens Bengt Horns* uppå Kongl. Majest. nådiga Befalning gifna *Resolution* then 21. *Febr.* 1655.

3. Stadsens ansökning, at then efterlåtas må upsättria en Tegelugn åfwan Nybys gärde på Stadsens muhlbete, til at i stället för halm förse theras hus med Tegeltak; *remitteras* til *General Gouverneuren* at låta Staden åtniuta hwad i ther fallet finnes görligt och tillåteligt.

Stadsens fordran för Polacke *Inquartering* Åhr 1659 och 60 *remitteras* til Cammar *Collegii* skärskådan och *Liquidation*.

Kongl. Majests. nådiga Resolution gifwen Kongsöhr then 17. Januar. 1681, at emedan förspörjes, huru som efter Kongl. Majest. *Resolution* af then 4. *Dec.* 1676 then för Bönderna och Landmannen i Bohuslän, Blekinge och Halland förunta Seglations frihet icke allenast *præjudicerar* Städerna i theras *Privilegier*, handel, nåhring och andra förmånet; utan och ogörligt för wåra Tullbetienter falla wil, at förhindra the undersåt, som igenom bemälta frihet förorsakas kunna: altså warder förbudit, ther ingen hådanefter må understå sig at idka någon Seglation, handel och wandel, utan i wåra Stapel- och Siöstäder, aldeles och på samma sät, som för therra brukeligt warit: och om någon skulle understå sig här emot handla, eller någon olaga hamn, eller inlop taga, förklaras Skep och gods för *Confiscable* 2c.

Kongl. Cammar-Colleg. Bref til General Gouverneuren Gref Ascherberg af then 19. Mars 1685, at efter Kongl. Majests nådiga Bref den 18. *Febr.* samma Åhr blef eftergifwit 275 Dlr. Silfwermynts *rest* å 1680 Åhrs Riksdags bewilning, som the icke förmådt betala, sedan the uhtgiordt Riksdags bewilningen 339 Dlr. Silfwermynt för 1683.

Kongl. Majests nådiga Resolution öfwer the Beswärs Puncter, som Staden Falkenberg genom thes Fulmäktige wid Riksdagen underdånigst insinuerat, gifwen Stockholm then 10 Nov. 1686.

2. Widkommande then klagan Staden förer öfwer Bondens och Landmannens olaga handel, Borgaren til största skada och förfång, *Resolveras*, at Landmannen ey kan betagas at niuta then frihet, som honom i förmågo af Kongl. *Resolution* forundt är, til thes afwels behöriga föryttrande. Men Kongl. Majest. nådiga wilja är, at ther någon beträdes at gå thermed widare, och förofwa landköp, eller förbuden Seglation, at then må anklagas, och therföre behörigen böta och plikta.

4. An-

4. Ansökningen om en Scholes inrättande ther å orthen, samt underhåld för en Scholemästare *Remitteras* til Biskoppen, at tilse på hwad sätt ungdomen ther sammastädes må beqwämligast med underwisning i Christendoms Stycken, och skrifwande kunna anföras; och at Staden, och the som theras Barn wilja låta *informera*, måge sielfwe til underhållande för en *Pædagogue* sammanskiuta.

Uhtdrag af Öfwer-Directeurens Silbercrons bref til Tullnärn N. af Stockholm then 22. Junij 1687, at Kongl. Majest. angående Staden Falkenbergs uhtrikes Seglation i nåder *resolverat*, at så framt the sig theraf betiäna wille i förmågo af undfångna *Privilegier* och *Resolutioner*, the tilhållas både wid in- och uhtseglandet at angifwa sig antingen wid Warbergs, eller Halmstads Tull-*Contoir*, och af thes Betiänte sig *visitera* låta til förekommande af al understucken handel, och försnillande i Kongl. Maj. Tullrättighet. Men för öfrigt tillåtes them sin Seglation emellan inrikes ohrter, at söka sin nähring af tiänliga handwärkerien, och annat slikt ꝛc.

Kongl. Majests. nådiga Resolution öfwer Falkenbergs Stads beswärs puncter wid Riksdagen ingifna genom thes Fulmäktige; gifwen Stockholm then 5. Dec. 1693.

1. Widkommande ther *Privilegium*, som Staden berättar sig hafwa i forna tider af Kung Hans undfådt på fri fägång och muhlbete, hwarwed then begår blifwa skyddad; *remitteras* til Landshöfdingen samma *Privilegium* at skärskåda, och låta Staden niuta hwad rätt och skäligt pröfwes, eller och ther någon ändring wore uti bemelta *Privilegio* giord, theröfwer med Kongl. Cammar-*Collegio* at *Correspondera*.

3. Stadsens underdåniga ansökning at för theras *Magistrats* ringa löhn, få inräppa then så kallade gamla Slotswallen, som berättas några 100 åhr hafwa legat för ödemark, och kunde nyttias endels til Sädesjord, endels til gräs och bete; *remitteras* til Landshöfdingens undersökning, huru med thenna Slotswallen är beskaffat, hwarefter Kongl. Majest. wil sig häröfwer i nåder förklara.

Hennes Kongl. Majest. nådiga Resolution öfwer Staden Falkenbergs wid Riksdagen ingifna Beswärs puncter, gifwen Stockholm then 29. Auguſt. 1719.

1. Angående *Privilegiernes confirmation resolveras*, at Kongl. *Commercie Collegium* här efter undfångna *ordres* samtliga Städernas *privilegier* under öfwerseende, them at lämpa til närwarande tider, och så snart *Collegii* betänkande häröfwer inkommer, wil Kongl. Majest. låta Stadsens ansökning hos sig finna nådigt rum. Imedlertid kan Staden nogsamt trygga sig wid *Confirmerade* Regerings-*Formens* 40 §. och then theruppå följde Kongl. försäkringens 9. §.

Stadsens öfriga Beswärs puncter från 2 til och med 7 innehålla hwad the lidit genom *Inquarteringår*, *ordinarie Contribution*, dubbelt mohr Laholm, Kongsbacka och Warberg, alt för högt Båtsmanshåld, och *total ruin* genom åhr 1718. i *Octob.* öfwergångna eldswådan, och hwad hielp til thes upbyggande sökes: om *Rectoris Scholæ* underhåld af några Tunnor Spannemåhl Cronotionde, går man förbi, at undgå widlyftighet, och alle-

nast theraf införer, at Kongl. Majest. Staden benådad med 4 åhrs friher för *Contribution* och Båtsmanshåld.

Uhtdrag af Kongl. Majest. nådiga Resolution öfwer Falkenbergs Stads underdånigst inlinuerade Beswärs puncter, gifwen Stockholm then 23. Sept. 1720.

8. Thernäst gifwer Staden widlyftigt wid handen, huruledes then samma ifrån uhrminnes tider altid skal warit en ansenlig och namnkunnig Stad, men at thes gamla *privilegier*, innan then kommit under Cronan Swerige blifwit til Kiöpenhamn ofwerförde, thereft the i *Antiquitets* huset förwaras, utan at them återbekomma; anhålles therföre, at Staden, som är blefwen sat bland de nederste Swenska Städer, måtte hädanefter få sit rum, och Säte på Riksdagen näst efter Warberg, hwarmed Kongl. Majest. wore benägen Staden benåda, så framt ther kunde lända then samma til någon särdeles upkomst och fromma ꝛc.

9. Klagas öfwer then owana, som ther i Landsorten skal wara inritad med ungt folks öfwerresande åht Dannemark i fredliga tider, hwarigenom tienstefolkers löhn för mycket stegras, och Landet på folk uhtblåttras, hwilket Kongl. Majest. wille skulle öfweralt af Landshöfdingen i ohrten förbiudas, så at ingen utan thes *speciella* tilstånd, och undfångit paß sig utur Riket får begifwa, och therjemte ställa nojaktig Borgen för thes återkomst.

10. Öfwer Stadsens klagan, at thes *Magistrat* har mycket ringa löhn, har Kongl. Majest. i nåder *Reselverat*, at som genom Thes och Ständernas uprättade Regerings *forms* 51, §. Städerna fri *disposition*, öfwer Stadsens inkomster år tillagd, til betienternas och the *Publiqua* husens underhåld, så har Staden at hos Kongl. Cammar-*Collegio* gifwa förslag på the medel, hwaraf *Magistraten* then begärta tilökningen utan *gravation* för Cronan kan hafwa at undfå, hwarpå bemelte *Collegium* för Stadsens *Magistrat* en wis förordning om thes aflöning sedan hafwa at författa och upsättia ꝛc.

Cap. XXIV.

Om the Medel, som synas tiäna til Stadsens upkomst.

Af föregående Stadens Handlingar är lätteligen at intaga, at om med Staden icke bättre tilstädt förr än then af Engelbrekt förstördes; har thet sedermehra mehrendels warit gantska swagt; såsom och i Dannemarks Rikes Härlighet omnähmes, at Staden icke består af någon förnämlig Bygning, eller stort Borgerskap. Stadsens åhtskilliga ansökningar om friher til uhtrikes Seglats, såsom ett besynnerligt medel til upkomst och förkofran, kan icke synas tilräckeligt, när alting pröswas noggare. Ty förnekligt är, at här borde föruht efter tänkas, hwarmed en sådan handel fördelacktigt drifwas kunde. Man har redan omrört, hwilka uhtförslwahrur å thenna ohrten wore til fångs, och at mästadehlen af them gingo åht närmesta Stapelstäder. The ärs och af then beskaffenhet, som förfarenhet nog inygar, at ju starkare uhtförslen blir, ju för kan landet therpå aldeles blåttas, och thå stadnar en sådan handel plat af, som utom thes torde blifwa til en dehl så aldeles oförsiktigt drifwen, at winsten stadnar hos uhtlänningen. Så wida bekant är, här samma

samma uhtrikes Seglats icke gådt widare än til Kiöpenhamn och Ahlborg, therifrån at hämta Torr och Saltfisk med grof ull, som lands folket kalla Skinto, at brukas til thetas wäfnad. Salt och win blef mäst i Kiöpenhamn upkiöpt. Månne staden icke hade sielf kunnat skaffa sig allahanda fiske-wahrur, så salta som torra utur Categat och Nordsiön, om här å warit rät omtanka, och man efter handen först med litet sökt arbeta up, och sedermehra starkare fulfölgt thetta nährings medlet, som ansenligt skulle hulpit til förkofran och wählmägo, såsom både i förra och senare tider händt å många ohrter med nyttiga Inrätningar. Här blef thå något wärdt at handla med, och sig rikeligen at nährа.

Widkommande ullen, som uhtifrån inskaffades, är til märkiandes, at om Landmannen wetat rätteligen omgås med fähre-skiötsel, är icke otroligt, at ther wid blefwit nog ull til Landmannens wäfnader i förra, och nu kan ske i wåra Tider, så framt fähreskiötsel kommer i rätt wärd, såsom påbegynt är. Thesutan är god, lägenhet wid Stadsens Jordägor, at här äfwen kunde hållas en god Fährehjord, åhtminstone 1000 stycken, landet och Stadsens Inwånare til fördel. Ty ther igenom kunde af Stadsägorna skaffas större indräkt, när här blef god wahra af egen afwel at handla med, och ther til med ymnigare gödsel til Tobaks Plantering. Man bör icke neka, at thenna ju här wähl kan drifwas, såsom för ögon war uti Borgmästarens Falkmans Trägård, hwar Tobak stod i härlig wäxt; han wiste och at så omgås med Bladernas torkande, at almogen köpte ther af fast heller än af någon spunnen Tobak. Men thetta kan icke heller komma til någon besynnerlig ymnoghet, så wida gödslen nödwändigt tryter å en ohrt, som icke är folkrik, och följackteligen icke, har mycken Boskap, och äckren til Sädesbärgning för lifs uppehället skattas högstnödwändig.

Hwad föruht är talat om ängs och åkerbruks förbättrande, wore här och ganska nyttigt at efter handen wärkställa, så wida omständigheterne af Jordmån och thes Belägenhet thet tillåta, hwilket icke är swårt at uhtröna. Här wid staden uti trägårdar, och elfest skulle äfwen allahanda slags Frukte-tillika med wilda Trän, nyttiga til snickar- och swarfwar-arbete, wähl kunna trifwas. Hwad nytta af Frukteträn tillika med Biskiötsel kan wäntas, är uti föregående wid Fiäre härads Beskrifning anfördt, hwaraf kan slutas, at sådant äfwen skulle hielpa til någon nyttig rörelse hos Stadsens inbyggare, när the här utinnan sig öfwa wille med flit och tilhörig ombugsan. Uti Ahtra å äro åhtskillige watnfall, som synas bequäme för allehanda watnwärks anläggande, så til Järn- och Stål-smide, som til Walk, Stamp med mehra; at här jämwähl lägenhet blefwo til at öka inwånarna i Staden, hwar til godt uhtrymme är, som och at inrätta åhtskilliga slags handwärkerier så uti Järn, Stål, träwirke, som uti allahanda ylle- och linne-wäfnader; och kan här för senare slaget blifwa ganska bequämt Bleke uhtmed Athra å. Sådana Inrätningar skulle oförnekeligen gifwa Staden med tiden långt större förkofran, än then samma kunnat hämta af någon uhrikes Seglats; och om än en sådan frihet här med någon så enskylt, som almän fördehl, skulle komma at tillåtas; blifwer thet dock först och förnämligast thå, när Staden och landet kom i sådant tilstånd, at icke tröto wahrur och tilwärkningar, hwarmed uht- och inrikes handlas kunde, Riket och undersåtarna til fördehl.

Men ehuru thesse föreslagne nährings medlen äro lämpelige til Stadsens upkomst uti handels rörelse, och inwånernas wählmägo; torde dock en dehl theraf i förstone synas mindre tilräckelige. Häruppå kan swaras, at litet är något; af något kan blifwa mehr; och bättre wahra med små ting sybloſat, än dofna aldeles bort i orkelösa, hwarutur swårt blir arbeta sig up. När således både för man- och qwinkön blifwer tilfälle at efterhanden, och förmägo arbeta sig til någon förtienst, måste nödwändigt och idoghet i gemen upwäckas, och tilwäxa, som med

tiden gifwer förmögenhet at efter förwärfwad kundskap, än ytterligare tänckа på förkofran och god stadga i sin nähring. När sådant alt hielpes och stödjes med god Politie, hwarigenom hwars och ens Nähring hägnas moht hwarjehanda mehn och inträng, månne skälig orsak kan yppas til at twifla, thet ju thenna Staden, äfwen som förfarenheten wisar händt å andra orter; likaledes kan komma i godt nährings och folkrikt Ständ?

Cap. XXV.

Om Soknerna Fagered, Kiälsö, Ullared, Åkome, Kiöinge, Swartrå, Sibbarp, och Dags-åhs.

Fagered har Kiälsö- och Ullareds Sokner til Annexer. Alle theße Kyrkor äro bygde af Sten, til hwilka och är ordinairt Sacellanie.

I theßa Soknar fins intet Säteri, men i urgamla tider har ½ mihl nordan ifrån then största Siön i Pastoratet, Hiertan kallad, warit en stor Herregård wid namn Hwitaberg, hwarefter rudera ännu kunna skiönjas, skönt å them upwuxit stora Boketrän. En stor hop heman, som nu äro Crono, och Hospitals heman, berättas therunder hafwa warit Torp.

Uti theßa Sokner äro nästan oräknelige små Siöar, och är mehrendels intet heman, som ju til thet ringaste har 2 på sina ägor, men alle utom 4 eller 5, hafwa icke något synnerligt fiske.

Här är at märkia, thet gräntsskildnaden wid Marks härad uti Wästergiötland går i Byasiön, Kampsiön och Emtesiön. Til Byasiön flyter Öster utur Skasiö eller Skadesiö, och med sit lop Wäster åht gör landsskildnaden en liten å Trän å kallad. Likasom gränsmärket emellan Halland och Kind wid hemanet Bäckarp eller Bäketorp, ther 3 Bönder bo tät in wid Elgereds Kyrka i Kind, men hemmanet thet backtadt lyder til Fagereds Pastorat; är i äldsta tider sat i en tämligen stor bäck, som tyks wara then samme, som i urgamla tider kallas Danabäk, hwilket hemanet Danbult i Kind, och Dana Eke gifwer anledning at tro, såsom theße af samma bäck kunna hafwa fådt sit namn. Förenämde Kampsiön förenar sig utför gården Hult i Kiälsö Sokn, med en Siö Barken kallad uti Midasund, hwar 3 härader, nemligen Fahräs- och Heimile- såsom thet af almogen ther kallas, härader i Halland, och Marks härad i Wästergiötland stöta tilsammans.

Berg och Skogar äro här nog ansenligt och öfwerflödigt. Ullared har wackra Bokeskogar. Fagered har i Wäster och Norr Gran och Furuskog, i öster något Eke och Bokeskog. I Kiälsö Sokn är mäst Eke, Biörk och Ahl med andra slags trän, hwilka och finnas uti the andra twå Soknarna.

Folkets nähring består i allahanda slags slögder af Timmerwärk, Tunbindande, Tiäru och Beks tilwärkning; af walmar och blågarn med mehra. Åkerbruket är annars i theßa 3 Soknar ganska ringa och magert. The som bo i Skogsbygden hälla sig wid strängt och sparsamt lefnads sät. Men the som sittia uht åht landsbygden, tyckia mehr om at hälla sig efter hushållningen i Småstäderna.

Åkome

Åkome Sokn har likaledes til Annexer twå Soknar, nemligen Kiöinge och Swartrå. Kyrkiorne äro bygde af sten, och wid Swartrå Kyrkia en stor så kallad Härads Kläcka. Här är och ordinairt Sacellanie. På södra sidan om Åkome Sokn ½ mihl från Kyrkan flyter Athra å, och å norra sidan en annan, som kommer up i från Kind genom Fagereds Pastorat, och delar annexen ifrån Åkome Sokn, och sedan faller in i Athtra å, som går åht Falkenbereg.

I theßa Sokner är icke något Säteri; ingen annan än Bokeskog, utan något litet af Ek, Biörk och Ahl här och ther innom giärden. Uti skogen äro wähl inmoht 40 a. 50 små insiöar, hwar åskillig slags fisk fås.

Jordmånen är här mäst öfwer alt hård af sand och Stengrus, så at här esomoftast blir miswäxt. Större dehlen måste therföre mehrendehls alla åhr köpa Säd, och med åtskillig slags så ylle som linnewäfnad skaffa sig föda, och penningar til utskylder. Folket här å orten är härdt och starckt til sin Natur, så the hinna til hög ålder, såsom många här finnas, som öfwerlefwadt 80, 90 ja 100 åhr.

Berg äro här och mångfaldigt, merendels med liung öfwerwäxte, hwilken åhrligen tager öfwerhand å muhlbete och uhtmarker, ja äfwen å många ställen i ängarna.

Hwad i theßa Sokner märkwärdigast finnes är then bekanta Danska Rosenspars Stod af Tälgsten, som föl i slaget emot the Swenska wid Axtorna åhr 1565, om hwilket omständeligare kommer at handlas å sina tilhöriga ställen. Imedlertid wil man icke utelämna afskrift af hwad å samma stod uhthugget finnes. Chytræus Vejanus berättar, at Sonen Olof Rosenspar skal låtit åht Fadren upresa thenna Stoden af Marmor, hwarutinnan han felar, ty then är af Tälgsten. Stoden skal warit upreſt å en fyrkantig Piedestal, men til öfra dehlen rund, hwar öfwerst uppå et Leyon war uhthuggit, som med framfötterna höllt en sköld, uti hwilken Rosenspars Sköldemärke war uthuggit. Men thetta lärer wara förkommit, och är endast Piedestalen qwar med åskriffter, skönt the äro nu til största delen oläslige, medan Bokstäfwerne äro uhtnötte; Efter bemelte Autors Beskrifning äro the så lydande.

Å sidan moht Norr.

D. O. M.

Steno Rosenspar Johannis F. Torberni Nep. Dno. Scharholti, viro summa virtute, generis splendore, Nobiliss. Senatori Regni Daniæ Prudentiss., Patri Desideratiss., qui legatus a Friderico II ad exercitum missus, hic loci sanguinem vitamque pro patria fortiter adversus hostes dimicando glorioſe profudit, Anno Christiano 1565. mensis Octobr. die XX, cum annos vitæ complesset sexies septem, totidemque dies, invictæ fortitudinis ipsius, constantisque & fidei ergo patriam - - - - suæ vero pietatis gratæque recordationis monumentum.

F. F.

Olaus Rosenpar Filius.

Å sidan moht Wäster.

Erlig Wälbiurdig Sten Rosenspar til Skarholt, Dannemarkis Rigis Mand och Commissarius lod sit Lif och Blod för sit Fäderneslands Rige imoht Rigens fiender, blef slagen här paa Woldsteden den 20 Oct. Aar efter Christi födsel 1565 daa hand war 42 aar gammel, och blef hans lig med tilbörlig äre bestedigt til sit Sofwekammer hans Kirke Scharholt.

Å sidan moht Söder,

Olaus Rosenspar Stenoni Patri apud superos.
Steno Pater, virtute tua, meritisque fatemur,
Non sunt digna satis quæ monumenta damus;
Atqui collibuit generoso sanguine tinctum
Insignemque tua cæde notare locum.
Nempe alias mæsti qua religione decebat,
Solvimus exuviis justa beate tuis.
Deinceps Dive, tuum nomen numenque sacrabo,
Vivam virtutis si memor usque tuæ.

Å sidan moht Öster.

Den Edlen Ehrfesten und Wohlgebornen Sten Rosenspar Erbgeseßen zu Scharholt, Königreiches Dennemarchen Rath und Conmissario, welcher hier auf dieser Sted, wann er manlich und ritterlich gegen des Reiches feinde gestritten, sein Leib und Blut gelassen hat, da sein alter was 42 Jahr, Seinen hertzliebsten Alten hat Oluf Rosenpar dies zur Gedächtnis gesetzt.

Sibbarp Sockn har Kyrka bygd af sten utom ordinairt Sacellanie. Intet Säteri är i Socknen. Månge berg och måsar med några insiöar, som stöta intil Dags-åhs Sockn och Öströ Säteri. En källa är och här som almogen haft stort förtroende til, änskönt then icke är mineral. En stor Stenrößia Drakerör kallad, tät utmed wägen til Jönkiöping.

Dags åhs Kyrkia annexe til Sibbarp är wähl bygd af Sten, men ganska liten, hwarföre hon för 50 åhr tilbaka är tilökt med et Chor af Ek, hwartil framledne Major Orhane gifwit wirket.

I Soknen äro tu Säterien Öströ, och Otterstö med fiskerika Siöar, och härlig skogsmark omgifne. Skogarne bestå af Ek, Bok, Biörk och Kiersbärs trän med Ahl.

Nähringsmedlen öro mäst Spone och Wäfnad, emedan Sädeshemanen äro ringa och magra.

Cap. XXVI.

Om Soknerna Morup, Winberga, Staffinge, Liungby, Allsiö, Giellared, och Gunnarp tillika med sluteliga anmärkningar öfwer Häradet i gemen.

Morup Sokn är utan annexe. Wähl har fordom öen Anholt, som ligget i Kategat 7 mihl från Falkenberg, och 8 mihl från Jutland, warit här til Soknen såsom en annexe, medan inwånarne therifrån sökt Morups Kyrka: hwilken ö efter Beskrifningen i Dannemarks Rikes Härlighet uti thes Boks 1sta dehl p. 68, är 1 mihl lång och 1 mihl bred; Men som ther sammastäds anföres, hade the thå fådt egen Kyrka och Präst, althenstund en så lång Kyrkiofart öfwer wida hafwet kunde ey annat än wara ganska beswärlig.

Uti

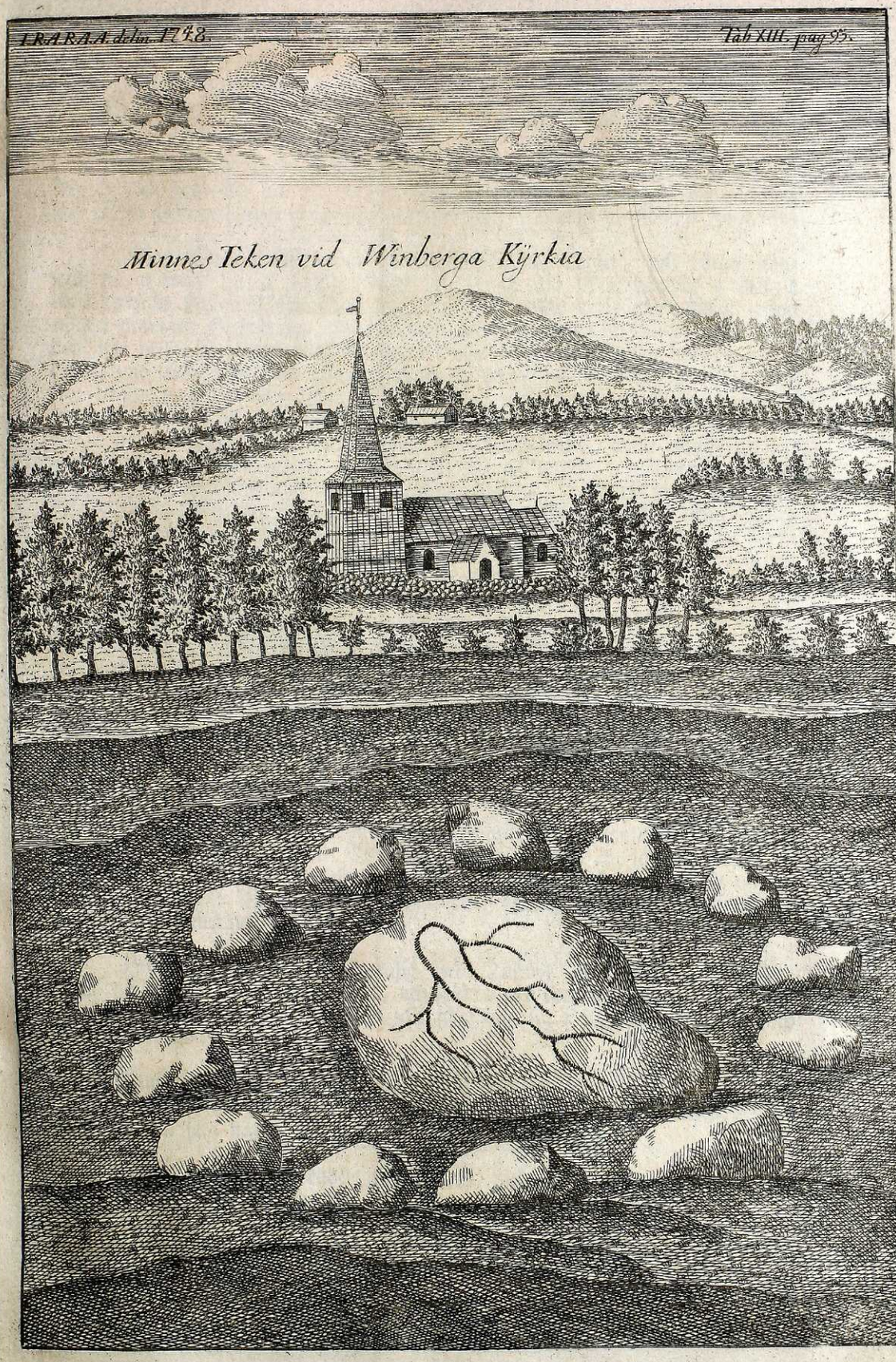
I. RARA A. delin. 1748.
Tab XIII. pag 95.
Minnes Teken vid Winberga Kyrkia

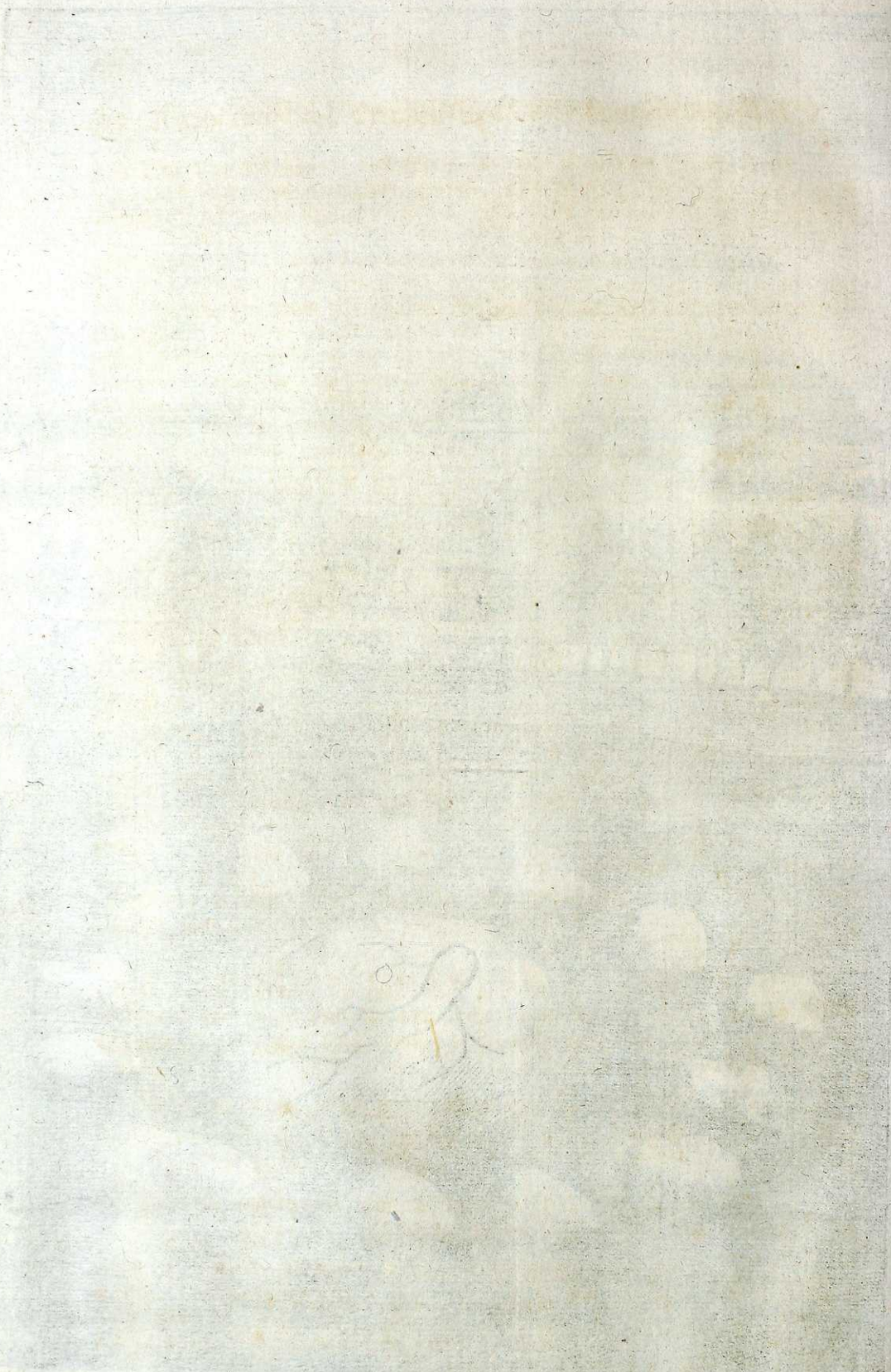

Uti Soknen är Kyrkia bygd af Sten, och et Säteri Långåhs benämdt: rundt omkring gården ligger Ahl och Biörkeskog. Soknen är belägen mehrendehls å slåta fälter med några löfskogs lundar in i gården, hwar efter al liknelse är sidländ Jordmån.

Uhtmarken å hafssidan är efter uhtseendet nog mager, och börjar flygsand nu at wisa sig å några ställen uti långsträkta Sandbänckar $\frac{1}{8}$ eller $\frac{1}{10}$ mihl up från sielfwa Siöstranden, om hwilket alt torde wara nödwändigt gifwa någon närmare Beskrifning. Gamle män hafwa enhälligt berättadt, at man fordom icke wetat af någon flygsand ther i landet, för än Skogen uhtmed stranderna war uhthuggen, och fälten therigenom blefwo blotte och bare. Men härwid infaller strax en nödwändig fråga, hwarföre flysanden, om orsaken warit til thes upkomst som nu sades; icke på lika sät wijst sig öfwer alt wid Stranderna? Man finner ju hela landet ofwan thenna Soknen, ända längs up åht wara från sådan sand aldeles frit och rent; hwilket äfwenledes befinnes å många ställen uht med Stranderna landet ända uhtföre. Ther til med ligga thesse flysands högar, som nu sades $\frac{1}{8}$ mihl mehr, eller mindre, ja ofta $\frac{1}{4}$ ifrån Stranbrädden, hwilken å några ställen kan wara nästan 100 steg, eller alnar bred; men å andra ställen sluter then sig när intil Jord- eller gräswallen, så at sielfwa hafwet wid upstigande storm ofta flödar öfwer sådana slåtta Jordmarker, utan at ther wid upkastas, eller skönjes wid thes uhtfallande någon Sand, men wähl esomoftast något hafsgräs, som almogen kallar Täng, och brukar til åkergödsel. Ther til med är sanden å hafsstranderna mehrendels gröfre, än then som flyger, och samlar sig i högar, som nu sades; hwilken är så fin och lätt, at ther å synes lika som å watn märken efter starkare blåswädrets rörelser. Kan altså tyckas, at the gamlas Sägn liknar mehr en gissning, än någon pålitelig Satz om rätta orsaken til flysanden ther i landet. Alt hwad i så mätto anföres, kan wähl icke som sig bör til något säkert slut utredas, innan Sandens beskaffenhet å andra ställen warder efter förefundna omständigheter pröfwad.

Imedlertid kan här til nytto tiäna, hwad om sand anmärkes til ängars och betesmarkers förbättrande. Ty såsom föruht omrördt är, lära ängmarkerne wara sidlänte och watnsiuke, som efter al liknelse skulle kunna genom thenna Sanden efter hand förbättras til god hårdwal, om thet försöktes med litet, och sedan försiktigt thermed fortfares.

Hwarest uhtmarken är morasig med Tufwor och watnpuszar upfyld, giordé och samma Sand stort gagn, och således tyks then kunna med tiden uhtrödias, eller ochså kufwas, at then icke fik samla sig i några högar, äng och muhlbete til skada.

Winbergs Sokn har en wähl bygd Kyrkia af Sten. Intet Sacellanie, ey heller Säteri: icke långt ifrån Prästegården är för en tid sedan upfunnen en mineral källa, som några åhr blifwit såsom hälso brun brukad.

Jordmånen är mehrendels Sandmylla, mehr eller mindre fruktbar; Ingen skog, utan några löfträn här och ther i gården.

Intet minnes wärdt widare än wästan om Kyrkian på et jämt upstigande högt Fält ligger en krets af stenar, i hwilken midt uti en år med uhthuggit märke, som Tab. XIII. uhtwisar. En och annan hafwer häröfwer welat göra åthskillig uhttydning, hwarföre then ey heller bordt utelemnas, utan til hwars och ens behageliga omprösfwande hemställas.

Staffinge annexe til föregående Sokn, har äfwen Kyrkan bygd af sten.

Med Jordmån och skog är mehrendels lika som föregående Sokn, undantagandes, at närmare åht Falkenberg finnas några wackre Biörkelundar uprundne, hwilka om the tillika med the plantor, som theraf än widare kringspridas kunna, bliswa hägnade, skulle Biörkeskog här innom kort tid snart kunna ansenligen ökas.

I Soknen är et litet Säteri Lindhult benämd, hwars bygning är mycket förfallen.

Af Minnestekn är först 1 upreſt Sten, icke mycket långt ifrån Kyrkan, utan någon påskrift.

Efter framledne Kyrkioherdens i Halmstad Börje Dahlströms skrifteliga lämnade berättelse skal han hördt i sin ungdom förtälias om en Corporal af Gref Aschebergs Regemente, hwilket låg inquarterad i Halland; at han låtit några Bönder uti sin närwaru upkasta en Stenröſsia här i Soknen, hwar under the funnit en lång murad kista hård som Sten. Til thes öpning lät han bönderna bruka Järnstörar och hackor, hwar igenom kistan blef öpnad, thå ther utur upsteg en sådan förgiftig stank, at en af bönderna blef ther af strax död; Corporalen med andra Bonden assomnade andra, eller tridie dagen ther efter. Så wida berättelsen grundar sig på en Trowärdig Präſtmans skrifteliga intygande, och samma händelse är hwarken Skrocklik, eller aldeles omöylig, kan then samma och finna här sit rum.

Neder wid Saltsiön wäster om en by finnes then i gamla Historien som oftast nämde Glumsten, nemligen wid Konung Håkans krigsfärd uhr Norrige moht Halland hwarom talas i föregående Capitel 4. och uti Landnama wid Konung Haralds Hårdrådes Krigsfärd pag. moht Konung Swen i Dannemark. Orden lyda som följer.

Sva er sagt, Þaer Haraldur Kongur Hardrade la vid Glummstein i Hallandi med her sinu, Þeir sa ar haug mikinna siafar helluna, oc annan litlu ofar, hann spurde hveres Þar vari leidder, enn Þat Kunnu eingin at segia, enn um nottina eptir en hann hafdi Þessa spurt, dreymde Sigurd hin hvita, at mader quam at hanum i her Klædum ok kvad.

Snialler a hauga hellǫ,
Hialdur a bud til Kalda,
Veki Þer i dag droira,
Drot nu er sigur a Spiotum,
Valdur man hitt at hildar
hlåandi raud ek blæin
Skiǫld nefni ek sva Skǫfnum
Skioma fyrstr at romu.

Hina

Hina somu nott dreymde Beörn Buck, at annar madur qvam at hanum, med hinum sama buningi, ock qvad þessa visu

Min stod bud fidst brædra,
Brands gekk hver fyrer annan,
Höllok hellom Snialler,
Her fellum þa velli
Hrosar hug fyrir visa,
Hialdur eyu vig til Sialdan,
Glidur oss þat er val vidri,
Viet ek þig gefa teitan,

Ener Haraldur Kongur qvam til Norvegs þa sagdi honum Kare hinn Svarti frändi þiodolfs or Hvini, at þeir voru Synir Vatnars Kongs þeir Sniallur oc Hialdur ook varu hiner mestu hermenår.

Thet är efter thå warande Translatorens, men nu Assessor Hagelbergs uhttolkning.

Thet berättas, thå Kong Harald Hårdråde låg med sin Krigshår wid Glumsten i Halland, fingo the se en stor hög på Siöhällen, jämte en annan liket högre up, thå spörde Konungen hwilka ther woro begrafne, men thet kunde ingen säya. Thet hände natten ther på thå Kongen therta spörsmåhl giordt hade dagen tilförne, at Sigurd then hwita drömde, at en man uti Krigsklädnad kom til honom och qwad thenna wisan.

Snialler på höga hällen, och Hialder hafwa kalla härbärgen. Uhrgiuten i dag Krigsbussar blod, ty nu hänger Segren på spiut uddarna, then wäldige man, som jag nämner, minnes at jag war then förste i kriget med sköld och Swärd, at hugga med skrattande sönderbrynjan.

Samma natten drömde Biörn Bock, at en annan kom til honom uti samma drägt, som then förre, och qwad thenna wisan.
Min Bud stod senast af Bröderna, och gik then ene Kämpen fram, som ligger i Högen för then andra, och föl Krigsfolket på ther fältet. Hialder berömmer sin modighet för the kloka, fast än nu äro sällan mandråp, ther fägnar oss, at du med glädie offrar Odin döda kroppar.

Men når Kong Harald kom tilbaka i Norrige, berättade honom Kare then Swarta Tiodolfs på Hwen släktinge, at thesse bägge Bröder Sniallet och Hialder woro Kong Watnars söner, och warit förtrefflige Krigsmän.

Om theras Förfäder talas å samma ställe i Landnama p. Vikar het Kongur son Haralds Egda Kongs, hans son var Vatnar Kongur, så er haug å fyrer sunnan Hakonar hellu &c. Thet är.

Wikar het en Kong, Harald Ägda Kongs son, thes Son war Kong Warnar, hwars hög står sunnan för Håkanshällan.

Widare talas om thessa Kämpars Barn och släkt i nedstigande linier, hwilket såsom icke hörande til förewarande arbetes ämne, man går förbi.

Thenne Glumsten är 4 ¾ alt hög, och i längden från S. S. O. til N. N. W. 7 ½. Bred, och från S. S. W. til N. N. O. 4 alnar, och skal then kunna ses öfwer tre mihl långt uti Siön efter Herr Lieutenant Paulins inkomna Berättelse. Se Tab. XIV.

Wid theßa gamla minnesmärken blir tilfälle at å lika sät, som å flera föregående ställen skedt är; pröfwa forna Tidsens förmenta watnhögd. Glumsten nämnes uti Konung Håkans Krigsfärd utur Norige moht Halland wid paß åhr 1250.

Konung Hårdrådes Krigståg moht Konung Swen i Dannemark, hwarwid Glumsten nämnes i Landnama, som nu omtaltes, skedde åhr 1062. Men när Snialler, och Hialdur blefwe här slagne, kan omöyligen någon wist åhretal uhtsättas. Ty om Harald Ag—da Kong, om hwilken Sturleson talar uti Ynglinga Saga 53. Capitel huru han nekade Konung Gudröder then Högmodiga sin Dotter Asa, til äkta, och blef therföre af Gudröder slagen med mehra; är then som här uti Landnama nämnes, blifwa thesse Bröder hans Sone Sons Söner, och thå infaller theras åhretal, antingen när eller något efter Konung Olof Trätiljas tid, såsom slutas kan af 47 Capitel uti bemälta Ynglinge Saga; af hwilket alt följer, at 900 talet efter wår Frälsares Födelse synes paßa sig til bemälta Bröders lefnad. Misräkning uti några åhr mehr, eller mindre, fram eller tilbaka kan icke draga förewarande frågomåhls afgörande i synnerligt Twifwelsmåhl, såsom nu korteligen skal wisas.

Ägda

Från Konung Håkans Krigsfärd äro nu 500 åhr framledne. Från Konung Harald Hårdrådes wil man allenast räkna 650 åhr. Från Brödernas Sniallers och Hialders tid uhtsättes 850 åhr.

Efter antagna watnhögds uhträkningen skulle wid Glumstenen, som ligger å sielfwa hafsstranden, så at när hafwet högt stiger går thet upåht fältet wähl några famnar bakom, och lämnar hafsgräs eller Tång efter sig, såsom å stället finnes; warit i Konung Håkans tid 10 alnar högre hafswatn än nu för tiden, och thå hade knapt någon dehl af öfwerstа kanten kunnat synas up öfwer watnet. Och om än wid hafwets lägsta wathstånd något litet skulle kunnat skönjas, hade thet doch icke kunnat wara för then tidsens Siöfarande til någon efterrättelse, som höllo sig uht med lander, medan magnets Segel nåhlen thå icke war i bruk.

Wid Konung Haralds tid til 650 åhr allenast räknade från närwarande, blifwer thå 13 alnars watnhögd, och thå hade stenen warit aldeles osynlig.

Brödernas tid til 850 åhr från wår tid sänker thenna Stenen än diupare, i thet hafwet skulle thå stådt 17 alnar högre än nu för tiden. Går man än widare til Brödra högen, och theras eller Hia Steinar, blifwer sak samma; när sielfwa belägenheten anses, som är sådan, at stenarne stå på ett jämt ut med hafsstranden liggande grönt slät fält; litet ofwanför Stenarna reser sig marken lika som up i en wall, uppå hwilkens kant högen ligger Se Tab. XIV. Om hafswatnet efter nu uträknade förmenta thes forna högd, warit i sådant ständ å

the

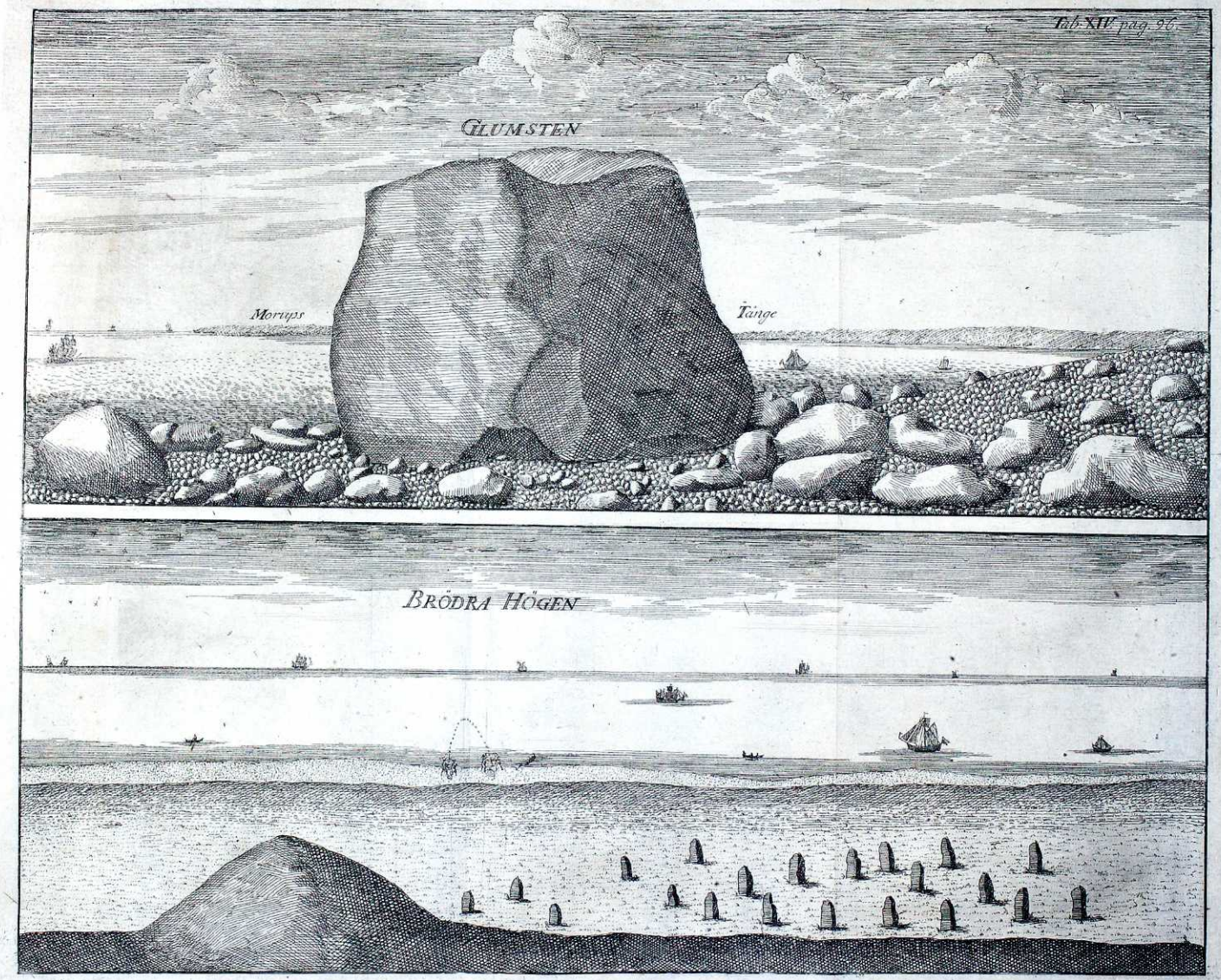
GLUMSTEN
Moriups
Länge
BRÖDRA HÖGEN

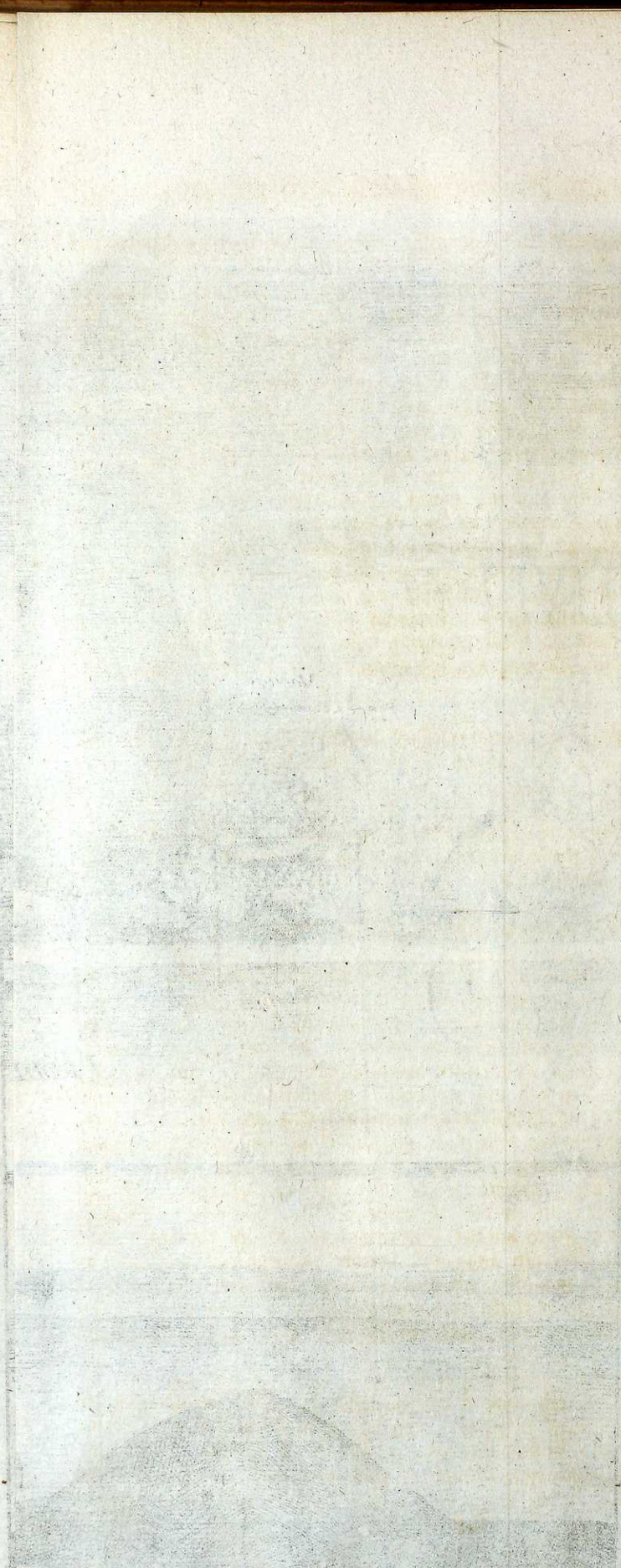

the tider, ser man klarligen, at thessa minnestekn här å stället aldrig kunnat warit til, enär hwad the uhtmärka, nemligen wahlplatsen och the slagnas grafställen; icke kunnat warit under så högt stigande hafswatn. Hwad utur Landnama här föruht anförd blifwit torde dragas i något twifwelsmål af them, som icke weta hwilken samma Bok skrifwit. Men när Sturlesons witnesmål uti Företahlet wid Heims Kringlan om Arnild Präst kommer i öfwerwägande, som med mycken flit samlat, och skrifwit åhtskilligt af the gamlas bedrifter och ätteleder, jämwäl författat nu nämda Bok om Islands första Bebyggande, lärer och hans intygande om Glumsten och Brödra Högen än mehr blifwa trowärdigt. Ty utom thet at sielfwa Minnestekнen, såsom the än i dag stå för hwars Mans ögon, thermed instämma, har och bemälte Arnild efter Sturlesons Berättelse warit födder nästa åhret efter Konung Harald Sigurdsons död, och efter Historiographi Regni Kongl. Secreteraren Her Wildes wählgrundade Mening lefwat i XI Hundra tahlet, thå Glumsten med kringliggande fältet, om Hafswatnet städt theröfwer, icke kunnat warit honom kunnigt, långt mindre nämnas, eller omtalas såsom förenält är. Hwarwid och märkwärdigt är at samma Glumsten omtalas wid Konung Håkans krygsfärd utur Norrge, såsom redan anfördt är, af hwilket alt klarligen följer at thetta stället för the i negden liggande små hamnar, warit i äldsta Tiderna för the Siöfarande, såsom en nyttig Landkänning mycket bekant.

Uti Liungby Sokn är et Säteri Hellarp benämdt bygt af trä. Har någorlunda god åker och äng med någon Ekeskog, samt Alhl och Björk innom gärdet.

Giällared Sokn har Gunnarp til Annexe utan Sacellanie. Theras Kyrkor bygde af Sten. Intet Säterie i thessa Sokner, som ligga up i mager med Liung öfwerwärt bergsbygd utan synnerlig skog.

Wid Gunnarps Kyrka plägar åhrligen hållas marknad.

Inbyggarnes hushåldning och nährings sät uti thessa omskrefna Sokner består wähl i åkerbruk, men thet gifwer aldrig så mycken afwel, som til lifs uppehälle tarfwas, utan måste åhrligen mycken Spannemål köpas. Ehjest tilwärkas åhtskillig wäfnad såsom lärft, blaggarn, wärken, bordtäcken, och walmar, hwilket säljes åt Boråsboerna, at thermed betala uhtskylderna. Til thessa tilwärkningar måste mycket Lin och uhl upköpas i närmesta Köpstäder. Widkommande thet som lander til Häradets förbättring i skog och mark med mehra, blir til at märkia, thet mycken olikhet är uti åhtskilliga omständigheter, mellan en dehl af landet åfwan Warberg, och then som ther nedan om ligger, i synnerhet hwad åker, äng och muhlbete widkommer uti the Saltsiön närmast liggande Sokner, och äfwen uti en dehl af bergs och skogsbygderna. Therföre kan ey heller alt hwad wid Före härads Beskrifning föreslås til förbättring, här i ohrterna wärkställas med åker och äng, med mindre belägenheten är sådan, at the med tienliga jordarter kunna ökas, och göras mehra fruktbare. Men annars hwad uprödiandet, löf- och skogs-tillika med frukteträns planterande angår, kan här så mycket bättre lyckas, som mehra lungt är för stark blåst utur hafwet, hwar landet är bergigt.

Men i Skogsbygden, och ehjest å några ställen på slätta landsbygden, är mycken olägenhet af al för stark liungwärt, som icke allenast minskar godt muhlbete, utan och gräswärten i sielfwa ängarna. Thet skulle therföre wara ganska nyttigt, om medel och uhtwägar funnos til thes uhtödande, hwilket nu kommer at pröfwas.

Hwar smådt liung wäxer i ängarna, är tekn til swag och mager ängbotn. Gräset kan icke ther så stärkt wäxa, at späda liungwäxten kan dämpas. Ty man finner esom oftast, hwar liung wäxer, både större och mindre Jordplatsar af smådt fint gräs aldeles gröna stående, utan at liung theruti fådt rota sig. Wähl hälles smådt liung-gräs eller hö-blandad för godt bete och foder åht fåren, men thet gifwer icke mycket i laßetahl. Skulle man nu falla på then tanken, at antingen genom plöjande wända up och ned på sådana liungfälter, eller och gröda slika swaga ängar, som wore wähl säkrast; är wid förra sättet at akta, thet Jordskorpan är ofta så tun, at then icke skulle kunna åfwerhölja liungen, som finge thå genom sina frön rota sig ther som tilförne. Wid senare förbättrings sättet wore wähl gjödandet efter al liknelse säkrast, men brist å sielfwa hielpemedlet gör sådant omöjligt, med mindre här wore måsar, som upräns kunde, och upgräfna Jorden här til nytias i stället för gödsel, så långt thet räcker. Wähl brukas å några ställen, hwar liung är icke förstark, at huggan af med lian til at blandan uti gödslen at förrutna, hwilket dock en dehl ogilla för then orsaken, at åkerjorden skal blifwa theraf för mycket sandig. Men afhuggandet kan icke göra mycket til saken. Å uhtmarker, bestående af Berg och wida slåtmarker, hwar liungen är alt för stark och hög, är omöyligt bruka lian, och arbetet blifwer jämwähl odrägligt, at med skärande få then omkull; måste altså Landmannen til at få bete åt boskapen brännan af. Men thet hielper allenast några åhr bort åht, thå liungen åter får öfwerhand, så at intet Bete ther blir, ey heller något skogsträ, såsom Fur, och thylikt kan ther upwäxa.

Af alt thetta skönjes klarligen, at brännandet blir oumgängligt til at undanrödja then alt för starka liungwäxten, hwilket gemenligen sker sist i April och Maymånads början, så wida wäderleken ther til annars är beqwäm. Midt eller först i Maymånad plägar almogen få währ-Rågs säd, som ther i landet mäst brukas. Om nu til et försök et litet stycke af sådant afbränt liungfält inhägnades, och theruti sådes währ råg blandad med Rofwefrö, torde sådant wähl wäxa tilsammans, thå rågen, när tyen mognas afskäres: rofworne lämnades til at i Jorden förrutna, och med sådant gjödande någorlunda hielpa thes swaghet.

Genom Rågwäxten kunde liungbrännandet blifwa äfwen så nyttigt som Swedjandet. Men thå måste om hösten, eller wåhren ther efter sås Biörke eller Aspefrö, ja äfwen litet af höfrö, til at få theraf någon löfskog och gräswäxt, som förhindrade liungens upwäxande.

Med hafra och rofwe frö kunde och göras försök, doch så at hafran icke afskäres, eller rofworne uptagas, utan blifwa å stället til Jordens stärkande och gräswäxtens förökande, hwilket måste nödwändigt tiltaga, om här och kommo at sås nu omtalte fröen.

Til thet tridie wore och wärdt fresta på, hwad wärkan blifwer af thet så kallade Spanska gräsets sående å afbrända linng platsar, hwilket annars skaffar god nytta wid flygsandens dämpande. Thet är wähl wist at här af blef icke något Boskaps bete för än thetta förrutnade, och af the omtalta fröns sående blefwe någon gräs och löfskogs wäxt.

Men här kan icke utan grund inwändas, om nu med sådana til försök upgifna förslag skulle lyckas, wore thet dock smådt i anseende til the stora widlyftiga liungmarker, som så borde förbättras; hwilket skulle innom en lång tid icke kunna fulbordas. Allt hwad nu sades kan icke bestridas, men thet heter efter ordspråket: Rom bygdes icke på en dag. Thet samma kan och säyas om al lands förbättring. Ty änskönt något kan ske innom kortare, är dock mycket,

och

och ofta thet aldraindråchtigaste, som fordrar längre tid; men alt kan doch passas thet ena med thet andra, at thet änteligen winner med tiden sin fulbordan til then högd, som alt sådant kan drifwas til. Om förslagen finnas wärkeligen nyttige, månne icke med tiden, när åhr från åhr af hwarje landbo något i så mått tilgiordes, Syftemåhlet änteligen skulle uti alt winnas, så framt hog och lust härwid wore, och efterkommande å samma sät blefwo lika wåhl sinnade at fulborda hwad återstå kunde i en så nyttig almän lands-förbättring. Thet är handgripligare, än at här om widare bör handlas. Thetta är doch tilläggandes, at om löf- eller Barrskog, som å the afbrända stycken upwäxte, icke hinte til sådan frodighet som man förmodat, at ther af antingen til Timber-skog, eller andra nyttigheter något kunde anwändas: wore bäst betiäna sig afthes fällande antingen til förrutnande å stället för matjordens förökande, eller til Swedior. Igenom sistnämda medlet både landet af sädeswärten någon nytta, och Swedie landet ther efter, om Björk eller Asp wore i negden, hwars frön tilföras af blåswädret, åter besås med samma slags löfskogs-och jämwåhl med någon gräswärt. Månne liung skulle thå få öfwerhand. Här blefwo och efter wissa åhrs förlop åter tilfälle til nytt swedjande eller fällande å samma ställe, så framt Liungen icke blefwe förwandlad til gräswärt, som för landet wore i så mått gantka nyttigt, når å thessa liungmarker icke kunde blifwa elsest nyttig Skogswäxt. Hwarjom och enom til närmare omprófwande bör lemnas hwad nu förslagswis framgifwit är.

Af Falkenbergs Stads til Kongl. Majest. inkomna underdåniga Beswär befinnes, at landet ther omkring blåttas mycket på folk, therigenom at the fara öfwer til Dannemark, taga sig ther tienst, och blifwa bosittiande; hwilket och så wärkeligen skedt til Landets stora saknad. Thet är jämwåhl til befarandes, at äfwen sådant sker med wåra Siöfarande från Norre Halland, af hwilka en dehl icke komma igen til sit Fädernesland, utan i Hollendska Städerna, eller annorstädes blifwer sittiande.

I gemen kan thet icke annat än wara en stor saknad, når myckenhet af idogt folk, som med tiden kunde blifwa nåhrings starke, och efter theras ämnen hielpa til et Lands och Rikets styrkia, fahra utur Landet. Wist är at Tiänstefolket kommit at fara öfwer til Kiöpenhamn förnämligast theraf, at å then tiden Landet låg under Dannemark hafwa många af bägga könen här ifrån kommit til at blifwa ther bosittiande, och således dragit sina släktingar efter handen til sig, så thet wil säijas, at en stor dehl af Köpenhams meniga Borgerskap, såsom Handwärkare, Bryggare, Bagare ꝛc. är af sådant Hallänsk folk. Under sidsta 10 åhra kriget af Cronan Dannemark hafwa thessa flytningar stadnat, och som imedlertid många lära dödt bort, och släktewänskapen å ömse sidor mycket blifwit minskad; wil och tykas at flytningar torde efter then tiden blifwit mindre, så the synas kunna nu mycket hemmas genom alfwarsamt Öfwerhetens förbiudande. En sådan folks saknad blifwer elsest icke at befara, om Städerne wore så folkrike och nåhringsstarke, at the som äro omtänkte genom tränande, arbetande med mehra at skaffa sig födan, och något förråd til bosätning och widare nåhring, kunde här til finna icke alt för tung och swår uhtwäg. Kommo nu landet i sådan god häfd och upodlan, at äfwen löst och ungt folk kunde här hafwa then förmån, som nu sades; blefwe ther af än större gagn. Ty af Naturen har folk gemenligen kärlek för sin Fädernes bygd; Men om alt för mycken nöd och twång är wid theras föda och nåhring, faller snart al hog och tanka på hwarjehanda medel at hielpa sig therutur, och thå söker man at bärga sig hwar hälst och bäst thertil tilfälle skönjes; medan thet heter nöden har ingen lag. Annars lärer af förfarenheten wara nog kunnigt, huru genom en folkrik och i allahanda slags god nåhring sittiande Stad et helt Landskap kan hielpas up til förkofran uti al slags afwel och fruktbarhet för then orsaken, at här finnes god afsätning på alt hwad utur

Jorden, och eljest genom slögder af landmannen kan tilwärkas. Ther emot lärer et landskap som har ymnig afwel och tilwärkning på al slags god wahra icke å lika sät kunna uphielpa en Stad, som är swag både til Inwånare och theras nähring. Ty thå kan icke blifwa någon fördehlacktig afsätning å Landt afwelen, hwilket ofta förorsakär then olägenheten, at al Idoghet wid Landets upodlande efter handen hos Landmannen uhtgår. Felar således ingalunda then satsen, at ganska angelägit är hålla Stadsboernes och Landmannens handel uti god och beständig jämnwikt, så at the icke få uhtöfwer skäligheten stegra, eller fälla pris mot hwarandra å the wahrur, som the ymsom nödwändigt tarfwa både til lifsuppehälle och handelens idkande. Annars kunna the snart fördärfwa hwarannan, och fylla Landet med fattigt folk, hwilka nöden ställer utur idoghet.

Och änskönt några the förmögnaste kunna hålla uht, och jämwähl ther igenom lägga samman penningar, hielper thet dock sällan, utan fast mehr stielper både de Städer och Landet med tiden, medan när handel och wandel stadnar innom några få personers wäld, warda mehrendels the mindre förmögne mycket twungne uti, ja ofta aldeles satte utur theras nährings rörelser, och thå är thet almänna bästa hwad aldraminst, men enskylt oskälig fördehl och girrughet hwad aldramäst påtänkes.

Hwad uti föregående Första Dehl benäget får i Trycket rättas är förnämligast.

Pag.	2.	lin.	29	hwarest står	och många ꝛc.	bör stå	och å många ꝛc.
-	4	-	20	- - - -	Hastaknap	- - - -	Hæstasknap
-	-	-	21	- - - -	Gnipæ	- - - -	Gnipu
-	-	-	22	- - - -	Wagasrythnad	- - - -	Wagasrythwad
-	7	-	27	- - - -	anseenden til kostnade	- -	anseende til kostnaden
-	14	-	14	- - - -	dyelkt	- - -	dylikt
-	19	-	45	- - - -	olidos	- - -	Solidos
-	21	-	38	- - - -	XIIteg	- - -	XIteg
-	83	-	11	- - - -	inemot	- - -	uhtöfwer
	-	-	23	- - - -	olike til	- - -	olike
	-	-	35	- - - -	893	- - -	863
-	26	-	15	- - - -	25 lod	- - -	26 lod
-	33	-	4	- - - -	Jämnsläkta	- - -	Jämnsläta marker
-	34	-	20	- - - -	är undran	- - -	är dock undran
	-	-	24	- - - -	a sig	- - -	af sig
	-	-	29	- - - -	tilse	- - -	tilse
—	-	36	-	27	- - - -	ut i	- - - upi
	-	37	-	49	- - - -	och Bählen	- - - om Bählen
	-	39	-	28	- - - -	Tab. V.	- - - Tab. VI.
	-	40	-	3	- - - -	Miehälsnäs	- - - Miethälsnäs
	-	43	-	16	- - - -	Men theri	- - - Men ther
		-	-	18	- - - -	wärdkose	- - - wärdkase
	-	47	-	42	- - - -	ährligen	- - - ährliga
	-	48	-	40	- - - -	1220	- - - 1287
	-	54	-	3	- - - -	Färklaring	- - - Förklaring
	-	58	-	24	- - - -	37	- - - 27
	-	66	-	3	- - - -	besöfwes	- - - behöfwes
	-	69	-	16	- - - -	wid	- - - med
	-	71	-	31	- - - -	Linneberg	- - - Linnaberg
	-	72	-	8	- - - -	Konäsgården	- - Kongsgården
	-	-	-	25	- - - -	bergeis	- - Bergets
	-	76	-	24	- - - -	aflat	- - affal.
	-	81	-	31	- - - -	Trgdagar	- - Torgdagar
	-	-	-	40	- - - -	efterkommaren	- - efterkommare
	-	96	-	16	- - - -	Ag da	- - Agda

HALLANDIA ANTIQUA & HODIERNA,

Thet är:

Hallands,

Et

Af Götha Rikets Landskaper,

Historiska-Beskrifning,

Framställandes

Ifrån ålsta in til wåra tider,

Thes Belägenhet, Land-Hushålning, Inbyggarnes Seder, Krigs-Inrätningar, hwad Krig ther warit, Städernas Anläggningar, Handel och Wandel, Gamla Minnes-Tekn, Runstenar, hwarje Härads-Beskrifning, med hwad theruti förekommer;

Tjenande

Til Landets förbätring,

Och theraf följande ymniga Närings-medel;

Hwarwid fogas,

Land-Chartor, och andre thertil hörande wäl stuckne Kopparstycken.

Ändra Dehlen.

R

Af

JACOB RICHARDSON.

Assess. wid Kongl. Majrts och Rikssens *Antiqvitets-Archivum.*

STOCKHOLM,

Tryckt hos LARS SALVIUS. År 1753.

*** *** ***

Företahl.

Uti thenna andra Dehlen af Hallands *Historiska*, och *Oeconomiska* Landa-Beskrifning förekommer et och annat mahl wid wår Nordiska urgamla *Historia*; om hwilka åtskilliga olika meningar åro. Them til at urskilja, har man följdt hwad redigt sammanhang kunnat fås af gamla sagor, tillika med the minnes-teckn therom finnas i Landet, utan at antingen öka, eller minska någon therwid förekommande omständigheter; af hwilket alt inga andra Slutsatser tagas än the, som omedelbart måste följa utaf hwarje saks förefundna beskaffenhet.

Hwad nu således kan framletas, lärer wahl icke annorlunda kunna hållas än sanningen närmast. Ty ehuru wahl häremot skulle anföras, at mycker mörkt är uti the gamlas Sagor; Och finnas jämwahl om et och annat olika berättelser; bör dock icke alt therföre uhrdömas, utan wäljas hwad efter the flästas berättelser stämmer in med andra omständigheter så af samtida ätteleder, som minnes-tekn, Lands belägenheter med mehra. Hwad twifwelsmahl om nu nämda omständigheter skulle kunna giöras i hänseende til Personers, och öhrters namn, ther måste nödwändigt förswinna, enär thetta alt i redig ordning ställes, och moht hwart annat jämföres. Ty thå finnes klarligen, at aldrig något kunnat förelupit, antingen emellan the Personer, som uti Ätteleder stå alt för långt ifrån hwarandra, eller hwar the uhtmärkta öhrters belägenhet giör ther samma olikt, och til en dehl omögligt. Therföre kan icke oskäligt slutas, at namnen icke rätteligen wid *Originalernes* afskrifwande blifwit i acht tagne, såsom ock mycken willo theraf kan komma, at uti gamla å Latin beskrefna Historier namnen jänkas therefter, och icke lämnas uti sit rätta ljud å Moders-mahlet. Uti slika händelser har man altid frihet at säja hwad likt kan wara, och efter förefundna skiähl rätta hwad eljest blefwe orimligt; allenast thetta skier warsamt, utan at ändra sielfwa *Historiska* mahlet. Ty ther får blifwa sådant, som ther framställes, och icke efter godtyckio antingen helt, eller på något sätt styckewis omskapas. Annars skulle *Historien* på wist sätt kunna förwandlas til en *Roman*. Thetta bör til skiälig undskyllan anföras, om wid the omtalta *Historiska* händelser funnos något, som icke aldeles instämde med andras härom förut fattade meningar.

Ehuru man heflitat sig om at samla alt hwad minnes-wärdt i öhrterna wore til finnandes, kan dock ingen säker förhopning giöras, at ju härwid et och annat rörde saknas: hwilket ofta hända plägar, när man icke altid haft tilfälle at närwarande upsökia, och uprekna hwad som behöfwes, utan måste tillita them, som kunde skaffa närmare underrättelser. Til theras goda behag står thå hwad som inhämtas kan, och therutöfwer wil man icke giärna falla någrom beswärlig.

Ther samma måste och anföras til benägen undskyllan wid ther, som skulle synas fehla uti the beskrefna Landers olika belägenheter. Men i sådan händelse kan altid hwad i gemen om them anteknadt finnes, lämpas efter hwarje öhrts särskildta beskaffenhet, thå utan mödosamt eftertänckande snart igenfinnes, hwad ther tiänar til föreslagen förbättring.

Företahl.

Hwad thertil föreslås, lärer utan twifwel wid första påseendet anses såsom alt för swårt, och mehrendels omögligt, lika som alt sådant wore för widt och högdt tagit. Thesse omdömen til at förekomma, äro wähl åhtskillige skähl wid tilfällen anförde, som kunna styrka til annan blidare eftertancka. Men som the icke så omständeligen ther kunnat utredas, utan måste uhrställas til närmare förklarande wid sielfwa inrätningen igemen, som naturligt wis wid Landa-förbättring bör i acht tagas; lärer hwad nu hörsamast begäres winna benägit bifal, så at thes förinnan slika omdömen måtte hwila. Ty thå lärer yppas, huru alt sådant kan warda med tiden omögligt, eller ej.

Angående Städernas *Publiqva* Handlingar, som wid theras Beskrifningar införda äro; om någon anmärkning skulle göras, at the här warit mindre nödiga; bör wid handen gifwas, at the efter närmare betänckande lära finnas icke aldeles otiänliga til at med them både bewisa Städernas första uphof, tilstånd så i forna som senare tider, hushälning; och af alt thetta framleta hwad til theras förkofran uti nähring, och handel tiäna kan. I samma affeende lärer uhrkommit samlingar af allehanda *Publiqva Acter*, utur hwilka ofta plägar hämtas en och annan nyttig anmärkning och kundskap, enär samma Handlingar så til tid, som theras innehåld tagas i närmare öfwerwägande.

Wid the närings-medel, som så enskylt, som igemen uptgifwas til samteliga Städernas upkomst ther i Landet, är af nöden at märka, ther om alt sådant icke lärer kunna göras rät redigt begrep, innan kundskap någorlunda är om Städers uphof, tilwärt och stadga uti tilhörig wähl mågo. Ty som en Stad bör bestå af åhtskilliga slags Inwånare, hwilke hafwa hwar för sig olika handteringar; blir wähl swårt utom nu nämda kundskap at weta rätta grunden til theras nyttiga sammanhang, och inbördes understödjande genom god *Politie*. Therom med mehra kommer at särskilt handlas, til at framleta naturliga grund-skähl til en så aldeles nyttig wetenskap, utom hwilken ingen Stad stor, eller liten kan uti alt förblifwa länge wähl mående.

Hwad litet om Städernas handel omtalt är, kommer jämwähl å sit ställe närmare at förklaras i anledning af the grund-reglor, som hos handels-rika folk plägar i acht tagas. Ty ehuru wähl någon förfarenhet, och blot lycka tyckas ofta göra wid saken ther mästa; kan dock aldrig nekas, ther ju then kundskapen, som af Handels-Böcker förwärfwes, är, om icke aldeles oumgängelig, dock ganska nödig; medan handels-wäsendet, som alt annat, redan begynt jämte thes öfwande at nyttias, såsom en wetenskap, hwilken innefattar mångfaldiga nyttigheter. Therföre bör ther icke wara förgäfwes, at utom tikes finnes mycket om handels-wäsendet genom Trycket wara uhrgifwit.

I anledning af gamla Jordeböcker är forna tilstånder så hwad Inbyggare, som Landsförslen widkommer, tillika med almogens uhrskylder, så wida mögligt warit, uti särskile Cap. framgifwit; hwaraf å höga ställen, ther slika kundskaper i ther almänna tilstånder äro mäst nödiga: kan anledning tagas at sluta, hwad i senare tider kunde härutinnan brista.

The Kopparstycken, som wid förra dehlen saknades, följa nu med them, som höra til thenna andra dehlen. Men Land-*Chartan*, som til förs-

sta

Företahl.

sta dehlen redan är i koppar stucken; måske sparas til then tredie Dehlen, at therefter fyllas med the ohrter och ställen, hwar något är märkwärdigt. Utom thenna komma ej flera Kopparstycken än Fältslagen wid Genawads, och Fulle-Bro, och om möjligt är, äfwen thet wid Helsingborg. Tyemedan uti thenna Tredie dehlen förekommer *Historien*, som enskylt angår thetta Landskapet, och från äldsta til senare tider beskrifwer hwad krig ther blifwit förde med hwad mehra, som härunder höra kan: och änskönt sidsta Skånska Kriget 1709. icke så aldeles kommit i Halland at föras, hafwa dock en och annan krigs-rörelse under samma tid ther warit, som haft jammanhang med hwad thå i Skåne förelupit. Therföre som thetta fältroget, hwilket innom 4 månaders förlop blef ändat, icke tilförne lärer blifwit så uhtförligen beskrifwit, som thet synes förtjäna så i hänseende til then härliga förmån Riket therigenom want, som til theras ewärdeliga åhrominne, som härutinnan hade dehl; torde thet icke räknas mycket utom förewarande ämne, om Hallandska *Historien* thermed slutes.

Uti samma Tredie Dehl kommer och hwad här förut ofta åberöpas, nemligen Inträkning igemen wid Lands förbättring, Städers uphof, och tilwärt, tillika med hwad thertil fördras efter *Politie* grundad å naturliga grundstähl; och hwad wid Handelen igemen bör aktas; hwarefter sluteligen följer om *Fabriquer*, theras härliga nytta, och hwad them antingen i första wärten qwäfwa, eller sedermehra uhtöda kan, med hwad ther emot them så i början, som alt framgent kan öka, och städga. Härefter blir fulkomligt Register öfwer hela Wärkets innehåld, thå och tilfälle gifwes at rätta hwad wid Trycket kunnat mistagas. Alt hwad nu korteligen anmärkt är, hoppas man, om GUD hälsa och lifstid förunner, skal så snart görligt är, uhtkomma i thenna Tredie Dehlen, som blir slutet å mit wid Kongl. Maj:ts och Rikets *Antiqvitets Archivum* under händer hafda arbete. Imedlertid wil jag önska hwad altid af underlåtelig trohet för Nådigsta Höga Öfwerheten, och Fädernes landet bör städse både tänckas, och arbetas på; nemligen at alt måtte tiäna Fädernes landet til nytto, och gagn.

Om thetta kunde winnas til så stor förmån, som mödan och arbetet warit i hänseende til min lilla och ringa dehl; skulle thetta, som efter swagt ämne uti enfaldig god wählmening blifwit framgifwit, icke wara aldeles förgäfwes. Änskönt icke alt i wåra tider kunde i thet almänna nyttias, torde thet dock, hwart efter sin egenskap, och omständigheter, i the åföljande hinna til bättre framwärt, och mognad.

):( ):(Ändra

** *** **

Andra Delens Innehåld.

I. CAP. Om Åhrstads Härad ... p. 101

II. CAP. Om Soknerna Åhrstad och Aßige ... p. 102

III. - Om Soknerna Skrea, Åbild, Wäßige, Askome, Drängsered, Krokfered, Slöinge och Ettra ... 111

IV. - Om Halmstads Härad. ... 114

V. - Om Staden Halmstad. ... 114

VI. - Om Nißa Å. ... 120

VII. - Om Stadsens forna Publiqva Handlingar ... 123

VIII. - Om Stadsens Publiqva Handlingar från Konung Fredrik then Förstes tid tils Staden med Landet kom under Sweriges Krono. ... 137

IX. - Om Stadsens Publiqva Handlingar från then tid Landet kom under Swerige. ... 142

X. - Om hwad widare i anledning af föregående Stadsens Publiqva Handlingar är til märkandes, och om Öfra By Sokn, som Stads-Kyrkan blifwit underlagd ... 173

XI. - Om the medel, som synas lända til Stadens upkomst, och stadga uti nyttiga handels, och nährings-rörelser. ... 179

XII. - Om Soknerna Holm, Söndrum, Wapne, Harplinge och Steninge. ... 183

XIII. - Om Soknerna Getinge, Näfinge, Slåtåkra, Owibille, Torup och Kinnared, med fluteliga anmärkningar i gemen öfwer thetta Häradet. ... 188

XIV. - Om Tönnersiö Härad ... 193

XV. - Om Soknerna Snöstorp, Tröinge, eller Tröninge, Eldsberga, och Tönnersiö. ... 194

XVI. - Om Soknerna Breare, och Enslöf med fluteliga anmärkningar öfwer Häradets tilstånd, och förbättrande. ... 197

XVII. - Om Höks Härad. ... 208

):(o):(

XVIII. CAP. Om Laholms Stad, och Sokn. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 211

XIX. - Om Stadsens forna Privilegier, och Publiqva Handlingar. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 213

XX. - Om the medel, som synas tiäna til Stadens upkomst, och förkofran. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 222

XXI. - Om Soknerna Knäred, Hishult, Häslöf, Woxtorp, Karup och Skumeslöf. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 224

XXII. - Om Soknerna Renneslöf, Ysby, Weinge och Tiärby med sluteliga anmärkningar öfwer Häradets tilstånd. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 227

XXIII. - Om sluträkningen i Konung Waldemars Jordebok med thertilhöriga anmärkningar. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 232

XXIV. - Om sluteliga anmärkningar öfwer the här föruht beskrefna gamla Minnes-märken. ⸗ ⸗ ⸗ 236

XXV. - Om the af Historien anförda skiähl emot förmenta watn-högden, hwilke jämföras med hwad häremot kan påstås, til at therefter stadna uti otwifwelachtigt slut. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 238

XXVI - Om the slutmeningar, som igemen kunna gióras öfwer Landets förutgående Beskrifning. ⸗ ⸗ ⸗ 244

XXVII. - Om slutsatser, och anmärkningar i gemen öfwer föregående Städernas Beskrifningar, och theras Publiqva Handlingar. ⸗ ⸗ ⸗ ⸗ 254

Wid inbindandet aktas följande ordning med Kopparstycken.

Tab. XV. Chartan öfwer en del af Åhrstads och Halmstads Härader. pag. 104
- XVI. Habors och Signilds minningar wid Aßige. 104
- XVII. Minnes-Stenar å Wästgöta wägen. 105
Lilla Chartan öfwer the samma på Seland. 106
- XVIII. Halmstads Stad. 118
- XIX. Holms Kyrka och Runsten. 183
- XX. Runehall wid Skibås. 188
- XXI. Getinge Kyrka med thes Runsten. 188
- XXII. Minningar å Frostorps Skog, och Owibille Kyrka med thes Runsten 189
- XXIII. Mared och Wiersberg 190
- XXIV. Kongshögen 191
- XXV. Hunerör. 197
- XXVI. Laholm. 211
- XXVII. Skottorp. 226
- XXVIII. Karsefors. 228
- XXIX. Ptolomæi Chartor. 231

The wid första Dehlen saknade Kopparstycken följa nu wid thenna Andra Dehlen, hwilke äro wid then förra paginerade.

Nemligen:

Tab. I. Titul-Bladet Hallands Wapn.
- II. Kongsbacka. p. 8.
- IX. Warbergs Stad och Slott. 49

Andra Delen.

Om

Söder-Halland,

Första Capitlet.

Om

Åhrstads Härad.

Förut är wisst, at Halland delas i Norra och Södra Halland, uti hwilken senare Del äro fyra Härader.

Åhrstads, Halmstads, Tönnersiö och Höks. Uti Konung Valdemars Jordebok kallas the sålunda. Aræstat, Halmstat, Thundrosæ, Hök.

Uti Åhrstads Härad; hwarom nu först kommer at handlas, äro följande Sockner.

Skrea,
Åhrstad, Aßige i 1646 åhrs Jordbok Aßagra, men uti förenämda Jordebok Aßaka kallad.
Slöinge, Eftra;
Abild,
Wäßige, Aßome,
Drengsered, Krogsered.

Ingen Stad, och af Strömar äro allenast Åthra, som skiljer thetta från näst föregående Härad: och Susa Å, som wid Wega heman och Smör-Kullen löper i Hafwet.

Häradet har i senare tider blifwit kalladt Åhrstad, och efter samma namn fådt et par åror i Härads-märket. Men blifwer man wid gamla namnet Ar, synes thet kommit af Å; thå och Arheim, hwarom uti Herwara Saga C. XVII. talas; kunde efter några mening tydas på thetta Häradet, hwilket blef än sannolikare, om Byen Dapstat, som å nu nämda stället finnes, warit til, antingen här i Häradet, eller annorstäds i Söder-Halland: Thå och Verelii förklaring öfwer Arheim i sina noter wäl paßade sig til Söder-Hallands belägenhet. Han säjer: Arheim kallas af Strömmars myckenhet; och i anseende til Landets begrep, låra näpligen flere strömar, åar och bäckar finnas å något ställe, än emellan Åthra Å och Hallands Ås, såsom dels kan ses af Land-Chartan, dels finnes af efterföljande Beskrifningar.

Häradets Landamärken beskrifwas sålunda i Konung Valdemars Jordebok.

I Myodkiældæ, i Myodyrtådal, i Thrangædal, i Örmåmusæ, i Fugthæsas, i Flobåk, i Kalf, i Efyuos, i Porsyo, i Boghsyo, ut at Boghsyobec, i Boghås, i Fyghther, i Barnsbæk, i Barna, i Hoghæsyo, i Undærnæs, i Eghælsbæc, i Holk, i Hornæbiærgh, i Felleas.

Uti Rämärken wid gamla Wästgöta Lagen finnas allena Miodyrtådali, Boksio, Bokåbäk (torde wara thet som här föruht nämnes Boghsyobæc) Fygdeswik (liknar något Fyghtr, som här förut införes) Barn. Widare är ingen liknelse til föregående Rämärken.

Häradets uhtskylder efter nu nämda Jordebok bestå uti följande.

XXV. marc. Aven. X. marc. ordei; XVIII. marc. denar. Varstud VII marc. avenæ; XXVI. mensurata pondera butiri. In illa provincia sunt opida silvestria XXVI. Skånæ-Wathsberg solvit X marc. arg. cum VII. opidis sibi attinentibus. Assaka IV. marc. arg. Alruth II. marc. arg. Ipsa mansio de Hiortsbiærgh cum colonis, & piscatura solvit IV. marc arg. habet enim summa illius provinciæ C. marc. arg. Ibidem sunt duo Navigia, unum quod habet XXXIII. hafnæ. & aliud qvod habet XLII. hafnæ.

Thet är, 25 mkr. Hafra, 10 mkr. Korn, 18 mkr. penningar Warstud 7 mkr. hafra, 26 upwägda pund Smör, uti thet Landskapet äro 26 Skogsbyar, Skönewadsberg betalar 10 mkr. Silfwer med siubyar (annat kan wahl här icke förstås med oppida) sig tilhörande, Assaka 4 mkr. Silfwer, Alruth 2 mkr. Silfr. sielfwa Hemanet eller Säteriet, ty Sockn kan här wähl icke förstås; Hiortsbierg med åboer och fiske betalar 4 mkr. Silfwer. *Summan* af hela Landskapet har 100 mkr. Silfwer. Ther sammastädes äro tu Skepp, et som har 33 *hafner*, och et annat som har 42 *hafner*.

Antalet på thetta Häradets Bönder finnes icke, såsom wid the andra Häraden. Här börjar blifwa någon olikhet uti Landets utskylder, hwilka i föregående Häraden mäst bestå uti persedle räntor, men så uti thetta, som the efterföljande Härader blir thet mehrendels penninge ränta, til hwilken åhtskilnad man kan icke weta sanskylliga orsaken.

Cap. II.
Om
Socknerna Åhrstad, och Aßige.

Åhrstad Sockn har en wähl bygd Kyrka af Sten, wid hwilken intet Sacellanie är.

I Socknen är et Säteri Sannarp bygdt dels af Trä, dels af Korswerk.

Socknens belägenhet består i uphögda slätta Fälter utan många Backar och Sten-Klippor, och utan löfskog, undantagande hwad wid Hemanen och Byarna är tilfinnandes.

Aßige af the äldre Assaka kallad, Annexe til föregående Sockn, har äfwen Stenbygd men mindre Kyrka. Belägenheten här i Socknen består ljkaledes af slätmarker til ansеendet magrare. Men å Norra och Östra Sidorna är Socknen omgifwen med Berg, hwaraf en dehl åht Södra sidan har wacker Bokeskog.

Inbyggarnes närings-medel är merendels lika med andras, nämligen, Spone och Wäfnad; Ty Åkerbruket med thes afwel förslår icke til föda och uhtskylder tillika. Annars göras här allehanda Tunkäril af Bok, i synnerhet Potaske fat, som i Städerna försäljas.

Minnes märken äro uti theßa Sockner nog många och märkwärdige, hwilka mehrendels alle uhttekna Historien om Habor och Signild, hwarom alt härtils warit nog ifrig täflan uti åhtskilliga Lärda Mäns skrifter; i thet hwar för sig we-

lat

lat tilwälla sit Landskap hwad i så måtto händt; och thet i anledning af the Minnesmärken och sägner, som the warom för sig funnit. Torde hända, at jag äfwen ther öfwer komma i twistighet med någon, som kunde mißtycka thet jag rubbade, hwad hwar för sig hade i så måtto fast stält, och borde nu wara en aldeles afgjord sak. Men å min sida bör för alt sådant blifwa så mycket mindre rådhoga, som Minnes-märken icke annorlunda framställas, än the från urminnes tider warit, och än äro för allas ögon, och jämwähl af Danska Authorer beskrefne; undantagande af Vormio. Han har eljest med berömlig flit samlat allehanda Minnes-märken i Dannemark, och jämwähl här i Halland. Om han äfwen tagit theßa, som nu omtalas, och wore å then tiden, och eljest mehr än wähl kunnige; uti sin Beskrifning, hade han utan twifwel blifwit blidare uti sina utlåtelser moht Messenius, som icke heller finnes i thenna saken så aldeles enträten, at han ju i sina skrifter sedermehr sökt ändra the berättelser han om Signild fådt; skönt han icke lärer råkat på rätt kundskap om alla här tilhörande omständigheter. Churu nu jag kommer at anses för efterföljande Beskrifning, och therå grundad Historisk Berättelse, hoppas jag dock, at ingen annan dom häröfwer fälles, än then som grundas på oåfwoga skiähl bestående i sjelfwa Minnes-märken, theras forna Beskrifningar, och therå grundade Lands-folkets enhälliga urgamla Sägner. Hwad widare härwid wore at sluta och fast ställa, thet får lämnas til hwars och ens behageliga tycke.

Förr än man skrider til Minnes-märkens beskrifwande, tycks tjänligt at anföra, huru the hos äldre Skribenter omtalas.

Å brädden wid VII Bokens 149. pag. i Danska Saxos öfwersätning af Vedel; finnes följande anmärkning wid Habors och Signilds äfwentyr: nogle mene, at der skulde skiedt udi Seland, hart wid Ringsted, men nogle mene, at det skulde skiedd udi Halland, icke langt fra Falkenbierg.

Hos Hwitfeld är likaledes anfördt wid nu omtalta händelse p. 12; andre wille det skal wäre skiedd i Halland, icke langt fra Falkenbierg.

Chytræus Vejanus uti the Hallandska Minnes-märken börjar samma Beskrifning sålunda:

In Hallandia meridionali in parochia Aarstadium in medio Aarstadiæ & annexæ ejus Assige, rupes altissima cernitur, saxis undiqve circumvallata, qvæ ab indigenis dicitur rupes Sigertina, in qva habitasse dicitur Sigertus Rex, cujus filiam stupravit Habartus Ad radices hujus montis pagus existit in valle jucundissima, qui dicitur Sigerstad.

Non procul ab ipsa rupe ad templum Assigense duo ingentes lapides longe in aërem erecti, e regione positi cernuntur, qui ab Habarto denominati sunt; vocant eos incolæ Habards Stene. Creditur enim hic esse suspensus, qvod cum Saxone quadrat, qvi dicit trabem eo in loco a ruricolis inventam, ubi ipse suspensus fuit. In planitie a parte templi meridionali dicitur ipsius Signes, Filiæ Regis palatium fuisse ædificatum. &c.

Cernuntur etiam in loco apud rupem Sigertinam plurimi lapides in aërem erecti, ubi gigantes ipsius interfecti creduntur. Fama siqvidem divulgatum est, qvo in loco fortissimi Heroes ceciderunt, eodem in loco saxea hujusmodi monumenta erexerunt. Thet är: Uti Söder Halland uti Åhrstads Sockn midt emellan thenna och thes *annexe* Aßige, ses en gansta hög Klippa allestädes omgifwen med Sten, som af Folket i Landet kallas *Sigers* Berg; å hwilket Konung *Sigert* säges hafwa bodt, hwars Dotter Habor lägrade. Nedan för Berget ligger en By, uti en mycket skön dahl, som kallas Sigerstad.

Icke långt från sjelfwa Berget wid Aßige Kyrkia ses twå stora långa stenar upresta, och stälta moht hwarandra, som fådt namn af Habor. Inbyggarne kalla them Habors Stenar. Ty han tros här wara uphängd, hwilket instämmer med *Saxo*, som säger en Bielke wara å thet stället funnen af Bönderna, å hwilken han blifwit uphängd, &c.

På slätten Söder om Kyrkan säjes sjelfwa Signilds Kongs Dottrens Bur hafwa warit bygd.

Jämwähl ses å samma ställe wid Sigers Berg mycket många upresta stenar, hwar hans Kiämpar tros wara slagne, althenstund af rykte är öfwer alt kunnigt, at på hwilket ställe the tappraste Hieltar fordom hafwa fullit, ther sammastädz hafwa the upreſt sådana stenar til minnes-tekn.

Föregående Berättelse beskrifwer en dehl af theßa Minnes-märken så noga, at icke mycket kan läggas til thet som kan hända i brist af behörig kunskap kommit at utelämnas; hwilket lärer skönjas af följande.

Tab. XV. uhtwisar theßa och nästliggande Sokners Geometriska belägenhet til at thesto bättre finna theßa Minnes-teknen i sit rätta ständ och läge. Såsom Signils Bur, hwarwid är höger om wägen, när man far åht Wästergjöthland, en Kiälla, som än i dag kallas Signils.

Kongs-Berget eller Sigers Berg såsom det än i dag heter, är längre up wänster om wägen, hwarwid är at märka, thet öfwerst på Berget synas märken efter wall och gråstens mur, och jämwäl spor å Östra sidan af Berget efter en liten fahrwäg, skönt als ingen nu tijt färdas. Nedan för Berget ligger Sigerstad, och icke långt therifrån the hos Vejanum omtalte upreſte Stenar midt emot Wigås måßan, som är ned under, och emellan Kongs-Berget, och et annat twärt theremot i Wäster; i hwilken måßa gamle män ther å orten berätta Kong Sigert wara slagen. Habors Stenar ses och, hwilka kallas af folket Galgen, och är å then ena i kanten huggit, eller uhtbrutit, så at man therå stiga kan et stycke up åht Stenen; öfwerst uppå them bägga är och något litet iholigt, eller kantigt, hwar en bielke kan ligga. Theße twå Stenar stå 8 $\frac{1}{4}$ aln från hwarandra. 6 $\frac{3}{4}$ aln öfwer Jorden. Uti kanterna är then ena i Öster och Wäster 1 $\frac{1}{2}$ aln, och mot Norr och Söder 1 $\frac{1}{8}$ aln bred: Then andra i förenämda wäderstrek 1 $\frac{1}{8}$ och 1 $\frac{1}{4}$ aln bred. 6 7 $\frac{1}{4}$ aln i Södost är ifrån theßa en lika hög sten upreſt, i Norra, Östra, Wästra kanterna 1 aln, men i Södra 2 alnar bred, men then som städt gent häremot 4 alnar från sidstnämde Sten, ligger nedfallen åht Söd Södwäst. Thenne är å sidan, som weter upåht 3 $\frac{3}{4}$ aln bred och 7 $\frac{1}{8}$ aln lång. Längre bort åht Lands-wägen moht Abild är en hög, som kallas Habors.

Tab. XVI. uhtwisar närmare the nu omtalta Stenar tillika med prospecten af alt thetta ifrån, eller utur Signils Bur, som är en paralellograme af en liten Jordrygg, liknande en Tomt efter någon åbygnad. Thenne är å Wästra sidan 90 alnar lång, å Södra 39, å Östra 96, och å Norra 39 alnar. Moht hörnet af Östra sidan ligger en stor Sten fyrkantig, som skal warit för utgången. Thenna Buren beskrifwes sålunda uti Saxos VII. Bok, p. 123. nec longe à Sigari oppido locus pateat ubi plano paululum agger elatior veteris fundi instar protuberantis humi specie demonstrat, hwilket ganska olikt är på Danska öfwersat sålunda: **icke langt fra Sigerstäd By, der som ocsaa til ydermere bewisning sees en liten Höj paa marken end och saa paa denne dag.** Se Danska öfwersätningens VII Bok pag. 149. Ögonskinligt är, at han aldeles icke råkat på hwad Saxo skrifwit, eller rätteligen uhtfört hans mening efter ordens lydelse. Ehjest synes icke så aldeles lät, at rät öfwersätia thetta stället hos Saxo, om man icke hade sig

sjelfwa

ABILD SOCHN.
Abild
Hiälleberg
Linna
Haborzhög
ASIGE
Haborzstenar
Sigerstad
Resta stenar
Kong Sigers berg med ruderna af the slot
Signils bur
Signils kulla
Vrattestorp
Sigerstad i Agdesin
Vigds rudera
ÅHRSTAD SOCHN.
Åhrstad
Oval layde stenar
ÅHRSTAD
SLÖINGE SOCHN.
Sellna
Linna bÿ
Resta stenar
Mostorp
Sloinge
Hoberg
Hammelberg
Bergsgård
Resta stenar
Stofa
Benarp
Stondorp
Ågård
Eftrabÿ
Eftraberg
Stockedal
SKREA
Linnga
Boberg
Brogård
Skrea
Hiorthberg
HÄRAD
SOCHN.
Westinna
EFTRA
Ullarp
Vege
Falkenberga sand
Smörkullen
Skurvik
Har har kofwet gått tilsammans med måsan
Skipäs
Stenso
SOCHN.
Gamla minne tekn efter Kung Frode
Frodeme skog
SLÄT AGRA SOCHN.
En hop resta stenar uti en half måne
Oxinora
Wägbro
Risarp
Lassared
Wallenar
Wrage
Getinge
GETINGE SOCHN.
Oringe
Brogård
Ala
Lund
Berg
Stålarp
Räfwinge
Algistorp
RÄFWINGE SOCHN
Stenstorp
STENINGE
berg
GE
Utrudarp
Marshall
Stenninge
Eskerö
Stensdorp
Bürarp
Rydbacka
Rydsk
Stenninge
HÄRAD.
HARPE LIUNGA SOCHN.
Skintaby
Harpelstinga
Ljungåkra
Brännarp
Füberg
Timmersiahy
Mannarp
Kisarp
Tronarp
Kalfwakter
Tackinge
Folleshy
Skobÿ
Kungs kullarn
Qwibille
Kungshög
Biskopstorp
Mäsle
Gyslabo
Knagarp
Brynestorp
Gillarp
Gestorp
Ala
Sterninge
Fröllinge
Gilbranstorp
Lynga
Skea
Hafverda
Sand dreffer
Gibilt
Särdahy
SOCHN
Hüttebärk
Riidera af Slot
Mihl

Prospect af the å Assige heed besintlige minnes märcken.

Tab. XVI. pag. 104.

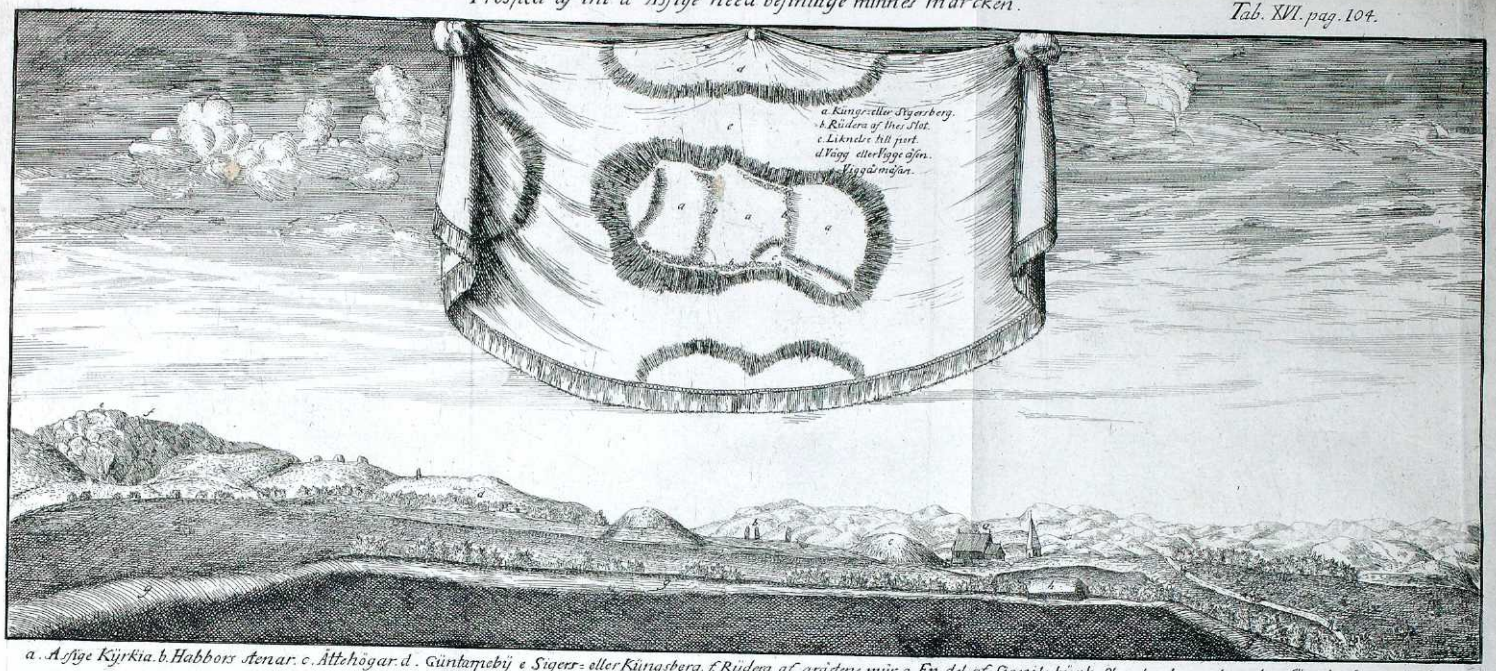

a. Assige Kÿrkia. b. Habbors stenar. c. Ättehögar. d. Güntarpebÿ e Sigers= eller Küngsberg. f. Rüdera af gråstens mür. g. En del af Signils bür. h. Stor sten hwarest porten sÿns hafwa warit.

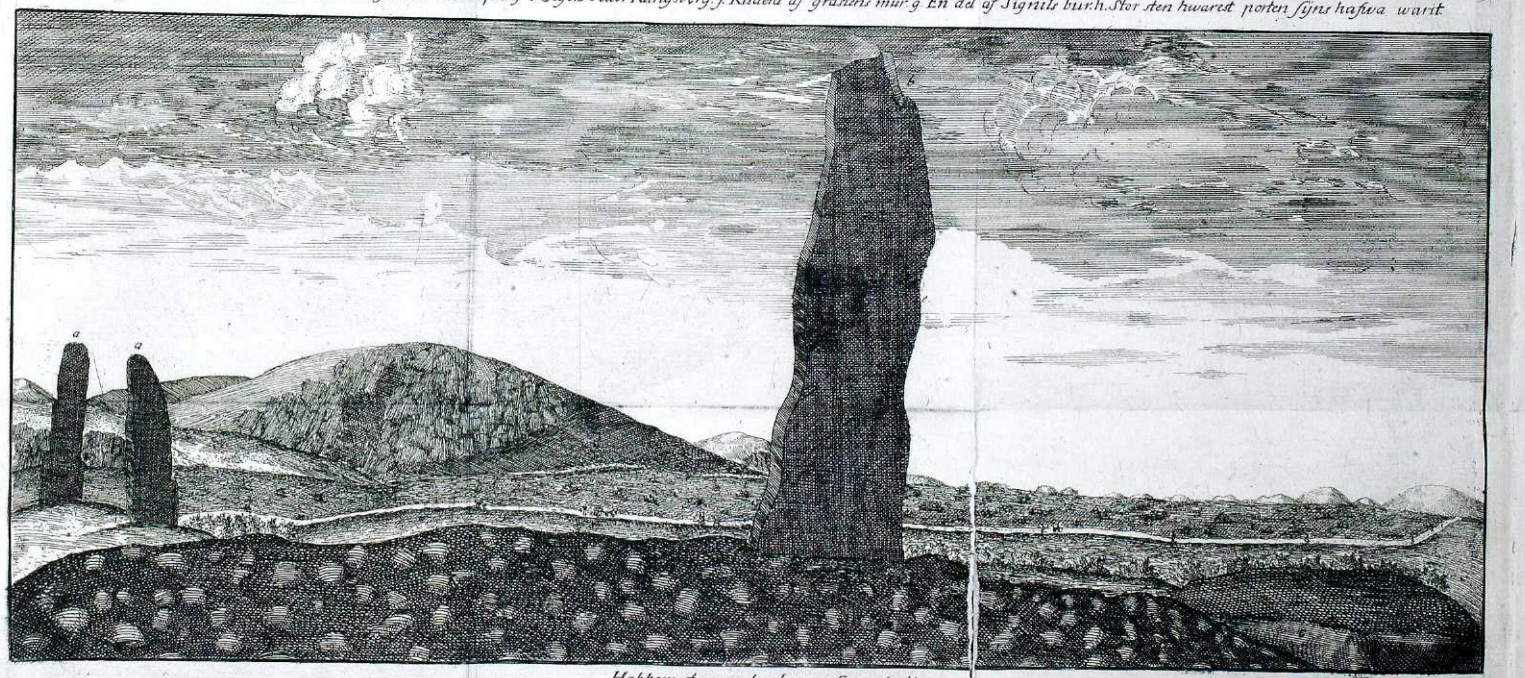

Habbors stenar. a. b. c. hwar af. a. a. kallas galgen

I. R: A. R. A. A. delin. A:o 1735.

Bürman sc.

I.R.A.P.A. delin. 1748.

Tab. XVII. pag. 105.

Upreste Stenar wid Wästgôta Landswäg emellan Getinge och Vigbro.

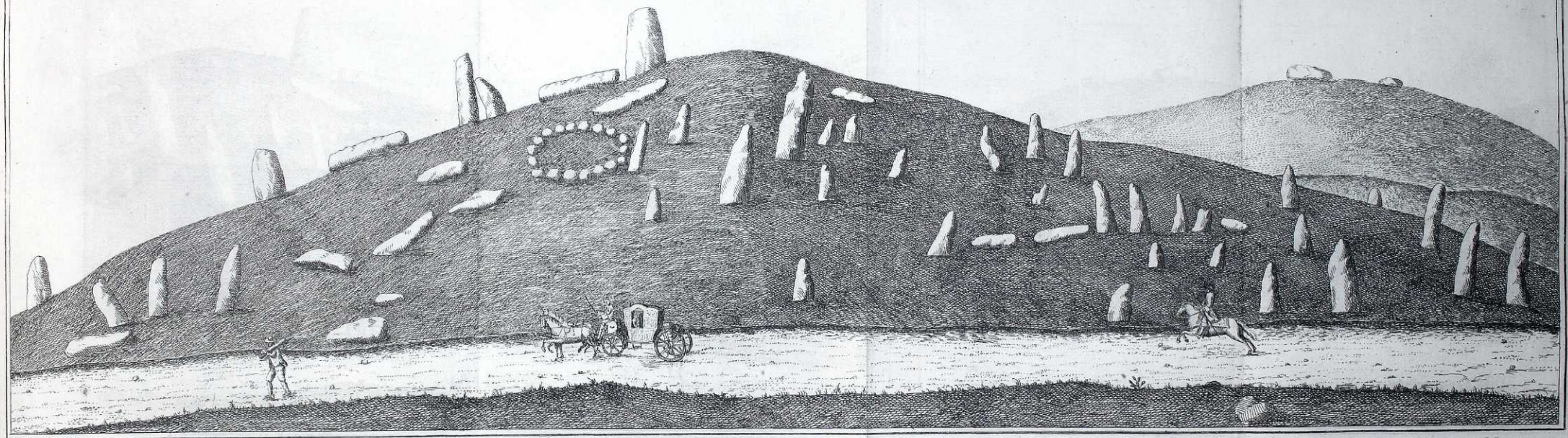

G.B. sculp.

sielfwa rummet, som beskrifwes, wähl bekant. Efter samma anledning blir uhtolckningen sålunda.

Ej heller långt från Segerstad är et öppet ställe, hwar wallen småningom uphögd öfwer slätten uhtwisar lika som gamla grund-tomten uti uhrseende som en upswällande Jord. Lifligare har thetta stället, såsom thet än i dag för ögonen är, icke kunnat til sin rätta beskaffenhet beskrifwas, och felar här intet mehr än profilen af samma mycket låga Jordwall, som är ungefärligen 1 aln på mehr, eller mindre än en god famns Grund-Linie.

Widare säjer Saxo å samma nu andragna ställe

Et ne cuiqvam Antiqvitatis vestigia prorsus exoles[cere] credantur, prædictæ rei fides præsentibus locorum indiciis exhibetur, qvu[m] & Hagbarthus pago vocabulum extinctus intulerit, hwilket af Wedel sålunda på Danska uhttålkas. **Med saadene ord gick Habart frimodige til döde, och blef hängd paa den sted, som endnu en Lands-By hafwer Navn af hannem.** Anskönt öfwersätningen stympar af en dehl, som i Originalet finnes, är dock lika alt therutinnan, at en By fådt namn efter Habor. Uti Vormii Beskrifning om theßa Minnes-märken och theras belägenhet å Seland, som ther afritad finnes, är icke något som liknar thenna omständigheten. Men här inom en half mil från döds-stället, är Socknen Ha, eller Abild, som har någon liknelse efter Habors namnet.

Går man än widare til the öfriga Minnes-märken om thenna Historiska händelsen, befinnes af Saxos Beskrifning om Håkans Krigsfärd til at hämma sin Broders död, hwilket efter Latinen så lyder: **at han kommande från Irland, sätter sin Krigsmacht i land wid Hamnen Härwig, och upställer sit Fotfolk til strids ther, som nu en Stad är bygd af Hesbern til Landawärn. Sedan når han delt Hären i tre delar, skickar han föruht bägga delarna af skeppen med så rodare til Åen Susa, hwilka kommandes fram genom Åens sneda krok-renlar, skulle wara Fotfolket til hjelp, om saken så fordrade.** Jämföres nu thetta med Landets Belägenhet, befinnes Susa Åen sådan, som Saxo beskrifwer, och nog djup ända til Brogård, wid paß ½ mihl längt, at then tidsens Fartyg kunnat lägga therin. Härifrån rät fram til Sigersberg är knapt ¾ mihl, så at Krigs-Folket å flottan war i negden, at undsättia them, som fingo här at göra. The upreste Stenar nedan för Sigers berg, om hwilka här föruht talat är, hwar Konung Sigers Kämpar skola blifwit slagne; weta och åt thenna kanten. Men hwar Hamnen Härwik är til finnandes, wet jag ej, ty then måste nödwändigt warit ofwan för Susa Åen, såsom Saxos, nu föregående Beskrifning gifwer anledning til at sluta. Här ofwanföre äro inga andra Hamn-platser, än i Åhtra Å, och 3 ställen, som ligga brede wid hwarandra, här emellan och Glumsten, icke stort öfwer ½ mihl från Falkenberg. Om Håkan tijt anländt med sin Flotta, och therifrån tågat åht Sigersberg, kan wähl hända, at här å then tiden warit mycken skog; men nu är Landet ther som Saxo omtalar, bart och blot, dels til Åkrar uhtlagt, dels här och ther med små Buskar besat. Utom alla theßa nu omtalta upresta Stenar, finnas och några Wästan om Byen Heberg, som är och på samma wäg, om Håkan ther farit med sin Krigs-här. Wästan om Åhrstads Kyrka i gärdet ligger och en krets med Stenar, af hwilka en som står Nordan til, är högre än the andra. Om här warit något Tings-ställe efter the Gamlas bruk, kunde slutas, at thenna höga Stenen måtte uhtmärka något Högsäte. Öfwer thessa Stenar tillika med stället theromkring war afritning gjord, och i Koppar stucken, men i sidsta stora Elds-wådan wid St. Clara blef thet alt til intet. Sunnan om Aßige ½ mihl är Wig eller Weghro, och et litet stycke therifrån uppå Backen, och gent emot thet ther liggande Torpet i Getinge Sockn; stå ganska många, och ther ibland nog store Stenar upreste, som ses af Tab. XVII. Strax nedanföre nu

nämda Torp wid Mostrup uti Slöinge Sockn, äro några upreste Stenar i en liten Ekelund uht med Susa Ån, som äfwen ses af Chartan Tab. XV.. Til at jämföra föregående Minnes-teckn, så til theras Belägenhet, som annan beskaffenhet med them, som å Seland beskrifwas af Vormio, har man hållit för nödwändigt at införa then Ritning,

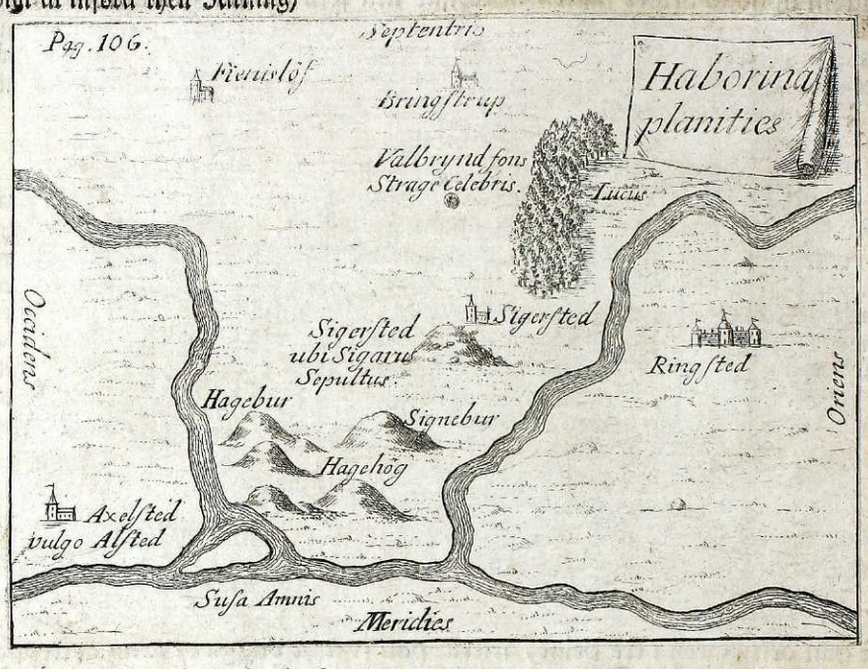

hwarå han grundar sin berättelse, och therwid göra til yttermehra lius i saken några anmärkningar. Efter Speciel-Chartan öfwer Seland i Joh. Blaeus Geographiska Samling, ligger Ringsted nästan midt i Landet. Therifrån til Österssjön wid Kiöge är in moht 3 mihl, och en liten Bäck til syna 1 mihl lång, som faller här i Hafwet. Ån som efter Ritningen är wid Ringsted, löper rätt ända uhtföre Nästwed förbi i hafwet gent moht Laland, in moht 5 mihl långt. Följer man nu Saxos berättelse om Håkans Krigsfärd, lärer then omständigheten med Flottan i Susa Ån, och Krigs-härens togande landwägen, så at af Siöfolket kunde göras någon undsätning, eller at Flottan måtte gifwa honom säkert undantog; icke wähl paßa sig til sielfwa Belägenheten. Ty om än Landstigningen skulle skiedt wid Kiöge, hwarifrån genaste wägen är öfwer Land til Ringsted, åtminstone 2 mihl; hade dock Flottan mäst segla til Ån wid Nästwed in moht $\frac{3}{4}$ af en Circel, wähl 12 mihl långt, och änthå warit in moht 3 mihl från Ringsted. Skulle then och wågat sig längre up, om Ån warit segelbar, hade och återfärden, om thet olyckades för Håkan, blifwit swår nog, och kanskie omöglig i en trång och smal å, på hwilkas bräddar Lands-folket kunnat sig samla, och beskutit Skeppen å ömsa sidor. Man finner af Berättelsen om thenna Krigs-färden, at Håkan warit nog slug til at betiena sig af orternes Belägenhet, som gofwe honom god lägenhet til at säkert uhtföra sin anslag moht Konung Siger, och therföre wähl achtat sig för, at på så långt häld dela sin Krigsmackt, Hwad öfrigt kan wara wid sielfwa Minnes-märken at märkia uti thessa ritningar, hämställes hwarjom och enom til owäldugt omprösfwande.

Men utom the nu omtalta Minnes-teckn angående Habors och Signilds äfwentyr, påstås och, at här finnas jämwähl några å flera ställen, såsom wid Sigtuna, i Nerke, och i Bleking. Ja och uti Norige, såsom therom talas i Landnama p. 118. at i Aungleij hade bodt Sigar Kong på Steig, och ther är Sig-

Signiar brudur i Hagbards Holmi. Här kan wara nog skählig orsak til förundran, hwarföre om en enda händelse skulle blifwit så många minningar å så åhtskilliga ställen här i Norden. Floræus uti sina Flor, Antiq. Scan. pag. 89. håller för mögligt, at under thenna Kärleks handel någon de Nordiskas *Heliolatria* warit förborgad, som kunnat gifwa anledning, at minning theraf på så många ställen igenfinnes. Men häremot witna the i urminnes tid upreste Minnesmärken, med hwad mehr som dels af the gamla är lämnat beskrifwit, dels nu höres af Sägnerna i orterna, som thermed instämma; at thet icke kan wara sådant diktadt afwentyr, utän en sann Historisk händelse. Therföre är hans mening troliktare p. 88, at efter werlden lärer sedermera upråttat the Minnings-märken i Blekinge, nemligen en Wall och Stenrösia, som hafwer namn af Signilds Bur, och Habors Ek, efter rummet ther Habor säges wara hängd wid Asana Å; til åminnelse af thet kärleks och trohets band, som warit emellan Habor och hans Signild; han säger och, at thet lärer gillas, at Signils Fader bodt wid Sigtuna, theräst Habors slät, Habors Kiärd, tillika med Signils Hög eller Berg, som för 700 Åht sedan ihog kommas i Hialmars Saga; tilfinnandes åro. Han tycks och wara i samma mening, som Swänska Riks-Historien p. 368. angående Bröderna Hagbart och Hake, hwilke förde Krig moht Hugleik Upsala Konung, at the wore the samme, som böra hafwa sin rum uti förenemda genom Minnes-teknen utmärkta Historiska händelse om Habor och Signild. Men theremoht äro följande Historiska skähl och omständigheter aldeles stridande.

Sturleson som i 25. Cap. Yngl. Saga beskrifwer Kung Hakes krig moht Kung Hugleik, säger: Twå Bröder åro nämde, then ene het Hake, och then andre Hagbarder, the woro mycket berömde och namnkunnige, och hade en stor Krigsmakt. The foro stundom bägge tilhopa, men stundom hwar för sig, och hade hwar thera många slags-kämpar. Kung Hake drog en gång med sin Här til Swerige emot Kung Hugleik. &c. Kriget lyktades så, at K. Hugleik blef slagen, och Kung Hake tog in Riket, hwilket han behöllt til thes Bröderne Erick och Jorunder öfwerföllo honom, och han blef så illa sårad, at han wardt död, såsom Cap. 27. i samma Saga omtalar. Hwaraf och slutas kan, at Hugleik måste warit i 12, eller 13 nedstigande Ätteledet från Oden, och således blir thenna händelsen med Hake långt yngre, än Hagbards och Signils, såsom widare lärer wisas.

Thenna Berättelsen bör nu jämföras med hwad andre hafwa skrifwit om Bröderna Hagbart och Hake; och först talar härom Saxo uti VII. Bok: såsom korteligen ther utur sammandragit följer: at *Siggar*, som kom efter *Sivald* hade tre Söner, Siwald, Alf, Alger, tillika med en Dotter Signe. Alf och Alger, som foro i Härnad, råkade på Hamunds Fylkekongs Söner Helwin, Hagbard och Hamund. Theße kommo uti hårdt Sjöslag moht hwarandra, och når ingenthera kunde tilräkna sig Segren, uran lika stor skada å ömsa sidor, blef fred och wänskap them emellan; men genom ilwiljare blef sådant Förbund och wänskap snart förstördt, aldramäst af afwund öfwer Hagbard; hwilken Signe misänktes för at hafwa kärlek til. *Hådegiss* utur en ohrt från Tyskland, förtröt thetta högeligen, och genom en gammal Kung Sigers Rådgifware, som war blind, och het *Bolvise*; dref spelet så wida, at wänskapen emellan Kung *Sigers* Söner och Kung Hamunds blef förwandlad i så stort hat, at theße Helwin och Hamund, tå theras Broder Hagbard war frånwarande, blefwo af Alf och Alger ihielslagne. När Hagbard kom tilbaka med sin Krigshär, har han them öfwerwunnit, och dräpit, och således hämnat sina Bröders död. Therefter för kläder sig Hagbard uti Qwinno-Kläder, och kommer in i Signils Bur, hwar the

slöto wänskap sins emellan; men han blef rögder, dömd til döden, och uphängder; såsom för anfört är. När Hake Kung Hamunds Son (således war han Hagbards Brorson och icke Broder) fick thet spörja, kommer han från Irland til at hämnas Bröderna, och som här föruht omtalas, öfwerföll Kung *Siggar*, som blef slagen. Sonen *Sivald* til at hämna Fadrens död, samlade en stor Krigshär, hwaröfwer Hake blef förskräkt, och med tredie delen af sin Här söker til Flottan uti Herwig, och flyr undan. Men hans Stalbroder Hake med tilnamnet Högmodig, blef qwar; Han och Sigwald hafwa slagis 2 dagar, och blefwo the ther slagne. Natten therpå kommer Håkans Flotta från Herwig til Suse Åen, och om morgonen begynte begrafwa the döda, thå öfwerföl them hastigt *Boccar*, som kom med Skånska Rytteriet, och nedergjorde them; Han rustar til Fiendens Skep, som wore nu utan besätning och rodare, förföljer Hamunds Son, och när the råkade hwarandra, har Håke med 3 Skep måst fly undan til Skotland, hwar han efter tu åhrs förlop blef död. Med föregående Berättelse instämmer och Messen. uti 1 Tom. Schond. Torfæus följer och sammaledes Saxo Part. Pr. p. 361, undantagande, at han gör Hake til Sambroder med Hagbart som efter Beskrifningen af Saxone blir här Brodrens Hamunds Son. Thertilmed efter p. 381. skiljer han Hake, som förde Krig moht Kung Hugleik, aldeles från then andra, som slogs med K. Siggar. Messen. Schond. T. I. skiljer och theßa Krigen p. 21. och 41. hwartil the haft goda skähl. Ty utom thet at Sturleson icke nämner wid Hugleiks och Hakes bedrifter thet aldraminsta, som liknar Habors och Signils äfwentyr, hwilket nödwändigt hade skiedt, om theße haft gemenskap med the förra, i synnerhet som här warit så stora händelser, efter hwilka man än wil hafwa Minnes-märken uti åtskilliga theßa Nordiska Länder: är och af Historien ostridigt, som både med Lands-folkets Sägner, och Minnes-tekn, samt gamla Historiska Beskrifningar bestyrkes; at här förekomma helt andra Personer, flera och olika theras Bedrifter, död och ändalyckt, at således aldrig Hakes Krig moht Hugleik kan dragas til thet som nu omtaltes, fönt Hake och Hans Broder Hagbart haft lika namn, med the förra.

Man wil nu tilse, huru än mehr kan bewisas af gamla Handlingar, at the senare med the förra icke kunnat wara samtida Män. Strax efter K. Olof Trywasons Saga, tryckt Åhr 1689. fins pag. 333. uhtdragit ur en gammal Bok om Noriges bebyggande, Sigers Slächt uptecknad sålunda: Siggar war Fader Siggeirs, han ägde Signio Dotter Wolsungs Konungs. Siggar war och Fader Sigmundar, som ägde Hildi Dotter Griotgards Kung af Märi; hans Son het Siggar Fader Signiars, han lät hängia Hagbard, thet heter Siklinga ätt. Går man tilbaka til nu förstnemda Siggar, blir han Son af Halfdan then gamla. Han skal efter åberopade Noriges uphof haft 18 Söner, af hwilka the 9 förste blifwit store Män, och fådt Konunga Namn, men wore slagne. Bland the senare 9 Söner är Siggar som nu omtaltes, som med mehra å nu åberopade rum finnes. Halfdan hin gamle war Rings Son, Ring, Röns, Rön, Nors, och thenne Thorers Son; Snö hin gamle war thennes Fader, hwars Fader war Froste, Kare hans Fader och Forniotter Stamfadren. Således är K. Siggar Signes Fader then 11te från Forniotter.

Til at nu få några samtida Personer, at therefter sluta å hwad tid thet förelupit; wil man söka hwar Wolsungs Dotter Signio, som ägde Sigeir, är tilfinnandes utaf Odens Slächt: neml. Wolsung war Son af Reri, thenne Sigges eller Ygges, hwars Fader war Oden. Är således Signio Siggeirs Husfru then fierde från Oden tillika med Sigmund, men Siggar thennes Son af Griotgards Dotter then femte, enär Atte-lederne jämföras moht hwarandra i theras ned- och upstigande Sido-linier såsom efterföljande Stälning uhtwisar.

For-

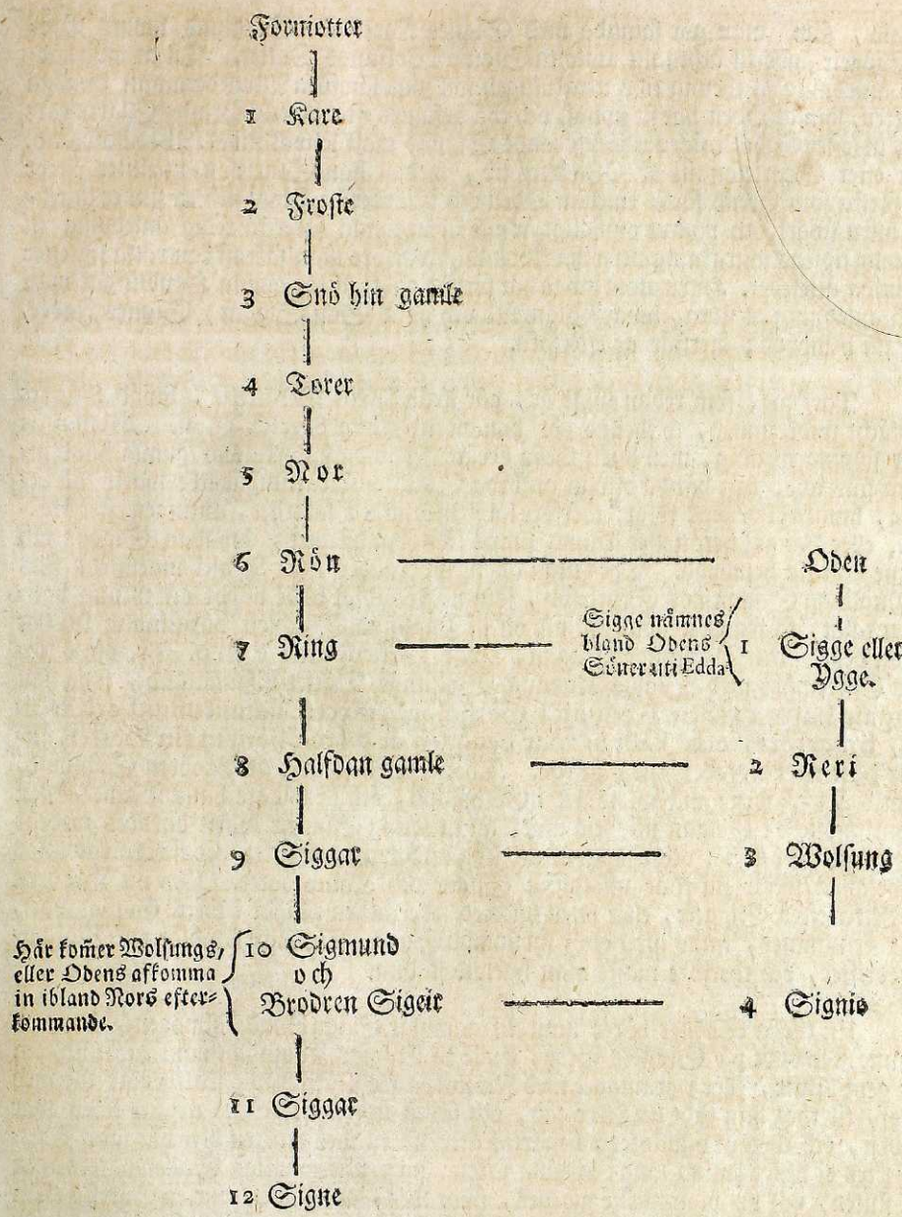

Torfæus har uti 1. Del. Cap. 3. p. 173 pröfwat theßa ätteleder na efter hwad ther om finnes i Noriges uphof (Origines Norvegiæ) och gör ther öfwer thenna Anmärkningen, at Signe skulle wara efter andra *monumenter* Halfdan et led närmare, men emedan alt är utur Sagorna, lämnas, säger han, uti Läsarens fria wahl hwad honom behagar fast ställa: hwilket om sant wore, nemligen hwad Sagorne innehålla, skulle jag sluta, at thetta hade händt uti Davids Israels Konungs Fäders tid. Men man stadnar här med widare och nogare tids-räkning, och tycks efter Atte-stammarna, som kunna wara hwar andra mehr, eller mindre samtida, at händelsen med Habor och Signe infallit icke längt efter Odens tid, när man anser the åhren han tilbaka lagdt, innan han kom hit til Norden; såsom kan skönjas, när här räknas från Odens Sone Sons Sons Dotter

Signio, som man gör samtida med Signes Far-Fader Sigmund, hwars Broder Siggeir ägde til åchta nu omtalta Signio Wolsungs Dotter. Til at wisa närmare anledning til thenna tids uträkningen wil man jämföra Ätte-lederna uti Ynglinga Släkten, som af Oden har sit uphof, och thå befinnes efter Arrild Prästes Släkte-räkning, at efter Sido-liniernas jämförande Signild mäst leswat uti K. Wanlands tid. Men efter Sturleson uti K. Wisburs tid, medan han Sturleson utesluter Freyr then första, som Arrild sätter emellan Oden och Niörder. Hwar och en finner lätteligen, huru swårt, och nästan omöjligt är uti så urgamla saker få redig anledning til fulkomlig tidsens uhträkning uti wißa Åhretahl, hwarföre man säkrast kan rätta sig efter Samtida ätteleder. Huru utom hwad här föruht gådt, af the gamla Handlingar man må få anledning at sluta, hwar Sigmund och hans Son Siggar, Signes Fader, hade sin hembygd; återstår at efterséka.

Torfæus, som redan wisst är, går ifrån Saxos Berättelse, hwad Siggars Schlächt widkommer, ty thenne gör honom til Kung Sivalds Son. Messenius följer samma mening, men huru theßa berättelser widare styrkias af gamla handlingarna fins icke; kan hända ofwan anförda Slächte-uhträkningar icke warit thå bekanta, hwilka Torfæus följt; therföre lärer med ingen säkerhet, antingen efter Messenii, eller Saxos berättelser kunna slutas om Landskapet, hwadan Siggar och Signe haft sin hembygd. Thes utan är til märkandes, at Sivald ingensteds fins uti Ynglinga Sagan hos Sturleson, som nödwändigt hade något om thenna händelsen talat, så framt å sådan tid någon af Ynglinga Slächten härutinnan kunnat hafwa dehl. Uti Wolsunge Sagan, hwar Torfæus talar P. I. p. 451. om Siggeirs Giftermåhl med Signio Konung Wolsungs Dotter i Hunaland, sägs han **Siggair hafwa warit Konung i Göthaland, mycket namnkunnig och wäldig, hwarföre, och Fadren war benägen at gifwa honom sin Dotter, ånskönt hon thet mycket mishagade.** Theraf tycks följa, at Brodren Sigmund, Signes Far-Fader jämwähl warit i Göthaland, och så widare hans Barn. Men therom fins icke i Sagan något annat, än at Kung Siggeir warit barnlös medelst hans, thes Söners, och Signios ynkeliga ändalycht, hwilket med mehra kan läsas uti the af Assessor Biörner uhhtgifna Sagor och Kämpedater. Om nu Brodren fådt Riket efter Siggeir, eller huru härmed sedermehra tilgådt i thetta Göthalandet, som ther nämnes, talas intet om i nu nämda Saga, som mäst handlar om Wolsunga bedrifter, och therföre måste man härwid stadna.

Uti theßa Sokner hörer man en gammal Sägn bland Allmogen, huru en Konung, som bodt på Siggers Berg, skulle til Enwigs Kamp uhtmant en Kung, som bodt gent öfwer, eller i granlaget med Frostorpa skog. Thenne skal begärt thermed upskof, til thes han fådt sin Åker säd, och säden upwurit. När utsatte tiden war förliden, och therom påmintes, begärtes åter tid til thes frukten blef bärgad. Thetta tycktes ej heller kunna länge uphälla saken; men när wanliga Sädes-bärgningen war sluten, och ny påminnelse giordes, swarades, at Säden war en Bokeskog han sådt, och innan then upwurit, och burit frukt, kunde efter aftahl then berammade Enwigs-Kampen icke anställas. Man lämnar Sagan til hwars och eus behagliga omdömme, och håller sig wid hwad theraf blir sannolikast, at i äldre tider Lands-folket warit mehra mähne om skogs-plantering, och at the äfwen torde haft therom bättre kundskap än i senare tider, såsom än är ej stort öfwer manna-minne, at i Skåne en sådan skog blifwit säd, och skal än icke wara aldeles uhthuggen, såsom i negden af Belteberga, och Duege bekant är.

Cap.

Cap. III.

Om Soknerna Skrea, Abild, Wäßige, Askome, Drängsered, Krokfered/ Slöinge och Eftra.

Skrea Sokn Annexe til Falkenberg har Kyrka af Sten. Thes belägenhet är uht med Salt-Sjön emellan Athra och Susa Å, hwareft Fältet är ganska magert, merendels öfwertäkt med Sand, ända från Falkenbergs gamla Slott, hwar Tegelbruk nu är, in til Skrea By. Ther nedanför är måst hård ljungmark, hwar in moht Hemanet Wega på et berg, är en Sten-klint eller Kulle, som kallas Smör-Kullen. Öster om Landswägen är Fältet wähl sandfrit, men mehrendels watnsjukt, upfylt med Ris-Buskar; undantagandes uti Dälderna uht med Athra.

Såsom man begynt, bör nu Beskrifningen fulföljas om Flysanden.

Alt ifrån Athra Å, och Tegelbruket, både uht med Saltsjön til Hiortsberga heman, och på, och uhtmed Lands-wägen, Wästerät ända in moht Skrea By är Fältet upfylt med Sand, åhtminstone in moht, om icke öfwer ½ eller ¾ aln djup. Söderät in moht Skrea, och nu nämda Hiortsberg börja Sandhögarna at wisa sig. Uti en af them liggande uhtmed wägen; äro åhtskilliga Löfträn och Buskar upwurna. Annars så wida man kunnat märka, äro här inga gropar, hwar utur så stor myckenhet Sand kunnat komma til at både öfwertäcka hela thetta Fältet, och at å Södra sidan samla sig uti högar. Wille man nu sluta, at thetta Landet warit under Saltsjön, som lämnat Sanden efter sig; är theremoht thenna omständigheten, at Norr om Athra i Falkenbergs gärde ända åht Glumsten uht med Sjön, är belägenheten efter ögnemärke lägre, och dock icke å något ställe Sandfylt, men utan Löfskog, öfwerwärt med gräs. Å Södra sidan nedan om Skrea, och nu omtalta Sand är likgledes slätta hårda skoglösa Liung-fältet, som äfwen synas lägre än Sandmarken. Öster om Lands-wägen strax nedan om Sandmarken, är ej heller uti Dälderna ända längs upåht Athra Å någon Sand, utan smädt Gräs och Buskar. Theraf wil följa, at Sanden som nu omtalas icke kunnat kommit af någon Saltsjö högd, ty thå hade the omkring, och lägre liggande nu beskrefna ställen nödwändigt måst sänkas längt djupare under Sand.

Wähl har jag hördt berättas af gamla män, at wid sådan Sand skal merendels finnas blå lera, antingen i negden, eller therunder mehr, eller mindre djupt. Jag har och märkt wid Nißa Strömmen, hwar bräddarne bestodo af högländ Sandbacka, at när the underskurne af Strömmen utfallit, har blå lera hwarftals legat under Sanden. Här wid Tegelbruket fins och sådan lera, hwaraf Teglet brännes. Om nu så å flera ställen, hwar mycken Sand är, eller ock å thetta stora Sandfältet så befinnes, står at försöka. Funnos thet så beskaffat, är medlet strax til hands, at förwandla Sanden til fruktbar jord, om then med leran blandades, eller betäcktes, thå wid inhägnandet både gräs och löfskog ther snart skulle komma i wärt, utom hwad nytta sanden kunde gifwa, när then såsom förut anmärkt är, kommo at nyttjas å watnsjuka, tufwoga, och medelst smädt Porse- och Blåbärs-ris mindre gräs- och blomster drächtiga ängar.

Om nu thenne med flera andra Sandmarcker hafwa af Hafwet uphof, eller at the legat under watn, och theraf blifwit Sandlupne; är lika så swärt at fast ställa, som at gifwa någon rätt orsak, hwarföre andra ställen äro steniga, fulla med Berg,

Dalar mehr, eller mindre Gräs rika, och ymniga på god swart mylla. Här finnas ju hela Landskaper i så måtto hwarandra helt olika, och mäste man wähl stadna härwid, at the merendels warit sådana af första början, ånskönt the mehr eller mindre kunnat antingen förbättras, eller förwärras. Wid Flygsanden här i Soknen kan wähl gjöras then Anmärkningen, at sådane högar blifwit af blåswädret tit samlade utur Sand-fältet, när thet warit mycket tort, och finare Sanden kunnat utdunstat; Ty i wät wäderlek kan wähl omögeligen Sanden lyftas ur stället. Men hwarföre theu lika som Snö samlas i stora högar, och thet icke å alla, och lika ställen, hwar Sandmark är, blifwer til widare uhtrönande en oafgjord sak. Imedlertid kan then här komma wähl til nytto, om then anwändes til watnsiuka så betes- soin ängs-markers förbättrande, ja äfwen hwar Aker-jorden thet behöfde, hwarom nogsamt uti föregående Capitlen handlat är.

Abild Sokn utan Annexe; har wählbygd Kyrkia af Sten: Et Säteri Hinleberg är i Soknen; Belägenheten merendels lika med föregående, undantagande at här är någon skog, här och ther af Ek, Ahl och Björk. Eljest icke något märkwärdigt, utan hwad föruht ommält är om Soknens namn, at thet liknar hwad Saxo berättar om en By, som fådt namn efter Habor.

Wäsige Sokn ligger tillika med thes Annexe Askome här ofwanföre, hwar Bergsbygden börjar, hwarföre och marken blifwer magrare. Här är och lansenlig Bokeskog. Kyrkiorna äro af Sten. Här i Soknen lär och Skönawadsberg ligga, hwarom talas i Konung Waldemars Jordebok; och torde wara äfwen thet samma, hwarefter Rudera skola finnas å en liten Ö liggande uti Jusön strax wid Skönawadsby.

Uti Wäßige Sokn är et litet Säteri Bierom bygdt af Trä, utan Skog. Uti Askome Sokn är et Berg Fällebacka kalladt, som är så högt, at man på thes öfwerste spets, ehönt ther omkring äro nog många Berg och Backar; kan se och räkna 11 Socne-Kyrkor; och skola the Siöfarande hafwa thetta Berget til tekn och rättelse i Sjön, oacktadt thet ligger 1½ mihl therifrån.

Drängsered, och **Krokered** thes Annexe Sokn ligga näst intill Wästgötha gräntsen uti en mager Bergsbygd. Theras Kyrkor äro af Sten, och här wid et Sacellanie. Uhtmed gräntsen finnes Bokeskog, men eljest äro Fälten mäst ljungwäxte. I theßa Soknar brukas mycket at så Rofwor, som til Städerna försäljas; och samlades häraf öfwerflödigt frö, torde thet som föruht anmärkt är; tjäna til ljungmarkernas förbättrande.

Slöinge Sokn har **Eftra** til Annexe, theras Kyrkior äro af Sten. Belägenheten är här ganska skoglös, at inga löfträn äro til finnandes utan wid Gärdarna, och några Lundar in i gården. Akerjorden är mehrendels Sandmylla.

Uti Socne-skilnaden emellan Slöinge och Getinge Soknar wid Morstrup, uti en liten Ekelund stå the upreste Stenar, hwarom talas uti Ahrstad och Aßige Socne-Beskrifningar. Theße synas bemärka än widare nederlag å Hakes then Högmodigas Krigs-folk, som sökte undflyckt til Flättan; medan the stå neder uti en däld wid Susa Aen, et stycke ifrån then ther ofwanföre liggande Backen, hwar the många store Stenar stå, såsom föruht anmärckt är. Thetta stället wid Morstrup paßar sig långt bättre til Hakes Historia än Markiär uti Slätäkra Sokn; som Chytr. Vejanus uti Antiquit. Halland. wil göra til Morkiär, hwar stora nederlagetskiedt, som Saxo skrifwer om. Ty Markiär, hwar om widare wid Slätäckras Beskrifning, är wid Nißan 1¾ mihl längt från thes uhtlop i Hafwet, och twärt öfwer Slätäkra Sokn in moht 2 mihl från the beskrefna Haborska Minnes-tekn. Ej heller kan Slätäkra fådt namn af uhthuggen skog, när å sidorna, och jämwähl ända åht Aßige på Fröllinge

och

och Alarpa sidan är wähl therifrån ½ mihl Skogsled. Således kan af orternas namn sällan fås någon pålitelig omständighet, med mindre utom belägenheten, sjelfwa Historiska händelserna thermed instämma.

Eftra Sokn har Kyrka af Sten, och et Säterie wid namn Stensjö tät uht med Saltsjön, bestående af små Träbygningar. Belägenheten är berggig och stenig, ukan skog.

Här faller en liten Bäck utur Undars måhsen, hwarom widare i Steninge Sokns Beskrifning, och å samma ställe syns ganska likt, at Sanden giort skilnad emellan bemälta Mäsa och Hafwet, som fordom lärer hafwa gjort här en ganska trygg och rymlig Hamn.

Thenna Soknen, som ligger uht med Saltsjön, har samma lägenhet til strandfiske som Skrea, hwilket the fordom tillika med Sjöfahrt idkat: och har warit, och är förmodeligen ännu wid Wega uti Suse Ån Hamnställe för smärre Jagter och Båtar. Wid Hemanet Dahl är et tämligen högt Sandberg, som af Flysand bläst tilsammans, in moht ½ mihl från Saltsjön. Men annars äro Fälten theromkring frie för Sand, hwartil orsaken förmenes wara the Risgärden, som öfwerst på Berget ställas, til at hindra Sandens spridande widare omkring Landet. Eljest berättas, at wid Crono-hemanet Wadstad skal warit et Säteri tilhörigt et Dannemarks Rikes Råd, Arved Oxenstierna, som hade til Fru Mætta Rosencrantz, med hwilken han skal haft en Dotter Tala Oxenstierna, som blifwit gift med en Herre Knut Knobe benämd, hwilken skal flyttat både Säteri-friheten, och en ansenlig på Wadstad stående bygning til et Heman i Aßige Sokn, som han kallade efter sit namn Knopsholm. Huru härmed är, kan ingen närmare efterrättelse fås, än at Knopsholm än i dag är frälse efter Jordboken, och at Fru Mærta Rosencrantz låtit år 1559. gjuta then största Klockan, som wid Eftra Kyrkia är, och at här finnas märken, så wäl efter sjelfwa Giutnings-stället, som Sätegården, hwilken warit omgifwen med wallar och grafwar. Theße äro wähl fylte medelst wallens nedkastande, men synas ännu ungefärligen 7 alnar breda. Sjelfwa platsen, hwar Bygnaden stådt, liknar en O, och kallas än i dag Herregården.

Hwad til Häradets förbättran tjänar är onödigt widare at handla om, medan thet wid hwarje Sokns Beskrifning päminnes, och alla förubtgående Anmärkningar nogsamt kunna uhtwisa, hwad förbättran både tjänar, och icke är omöglig efter hwarje Lands ohrts belägenhet.

Om theßa Sokners Närings-medel är ej heller widare at antekna, när theras Belägenhet i jord och mark nogsamt utwisar, at Inbyggarne nödgas äfwen som å the andra sämsta ställen, sökia sig hjelp til föda och uhtstyder genom alkehanda wäfnader.

Til at pröfwa forna förmenta watn-högden, blir här i Häradet inga andra ställen än Hiortsberg, och Suse Åen: ty the här beskrefna Minnes-tekn liggia högre up i Landet, än at the med Hafwet kunna jämföras. Blir nu Suse Ån then samme, som här talas om wid Habors och Signils Historia; är ostridigt at ingen sådan Watn-högd kunnat tå warit å theßa ohrter, som wil föregifwas wid wår Frälsares Födelses tid. Ty när bemelte Historiska Händelse efter anförda skähl om icke förr, dock icke långt efter nu omtalta tid infallit, skulle Suse Ån thå icke warit til, om Hafwet til sådan Höjd som wil påstås, i äldre tiderna upswallat. Uti Konung Waldemars Jordebok År 1231. nämnes Hiortsberg. Om efter förmenta Watn-ökningen Hafwet skulle ther warit in moht 10 alnar högre än nu för tiden, lära Inbyggarne å ohrten bäst kunna pröfwa efter Hafs-Strandens beskaffenhet.

Cap.

Cap. IV.

Om
Halmstads Härad.

Uti Halmstads Härad, är en Stad af samma Namn, och följande Sokner.
Ofraby, Holm;
Söndrum, Wapne,
Slåtåkra, Qwibille,
Torup, Kinnared.
Getinge, Räfinge,
Harplinge, Steninge,

Häradets Landamärken beskrifwas uti Konung Waldemars Jordebok sålunda; i Saxæwich, i Fellefors, i Marthælyo, i Marthækiåldæ, i Wadna, i Withibæc. Uti Rämärken wid Wästgötha lagen fins intet namn, som liknar föregående utom Saxtiö; men om thet har gemenskap med Saxawih kan icke förwist utgifwas.

Uhtskylderne finnas ther sammastädes hafwa bestådt uti följande: habet XIII. mar. Avenæ - - - - - - - - - - de Vinterstudh, de Varstudh autem V marc. Avenæ, de qværsæte XII marc. denar. habet enim illa provincia dimid. XL marc. arg. Biscopstorp. VIII. marc. arg. Harpælyung VI. marc. arg. Navigium Eschilli ibidem habet XVI. hafnas. Navigium Thorlaci habet XL. hafnas. In illa provincia sunt DCCXXVI rustici. Thet är: Har 13 mkr. hafra = = = = = = = i winterstud, men i wårstud 5 mkr. Hafra. i Qwärsäte 12. mkr. pengar. Ty thet Landskapet har hälften 40 mkr. Silfwer; Biskopstorp 8 mkr. Silfr. Harpelung 6 mkr. Silfwer, Eskels skepp ther samma städs har 16 hafrer, Thorlaks Skepp har 40 hafrer, uti thet Landskapet äro 726 Bönder.

Här är Summetahlet å Landskapets uhtskylder, som elest wid alla the föregående införas, utelämnadt; men thet lärer någorlunda igenfinnas wid Summetahlet öfwer hela Landskapets uhtskylder, hwarom å sit ställe skal handlas.

Widare är och til märkandes, at, såsom föregående Härads Räntepersedlar, bestå the här mehrendels uti penningar.

Strömmar äro Nißa, som skiljer Häradet ifrån Tönnersiö, uti hwilken en liten Å löper up wid Torup. Jämwähl en liten Å som faller i Suse-Ån, utom några andra smärre såsom Myran, &c.

Cap. V.

Om
Staden Halmstad.

Staden Halmstad ligger uhtmed Nißa Strömmen å thes Wästra brädd wid pass 800 alnar från uhtloppet i Saltsiön. Om Häradet fådt namn af Staden, eller thenna af Häradet, har man ingen säker grund at sluta, när Konung Waldemars Jordebok åhr 1231. gifwer anledning til samma twifwelsmåhl. Ty ther nämnes Häradet wid sit namn Halmstat, thå än ingen Stad här warit til; och i Tundrosår, eller Tönnersiö Härad införes Mansio Halmskath, som gaf 10 mkr. Silfwers ränta, hwaraf skönjes, at ehwad Mansio här warit, antingen Heman, Säteri eller

eller Kiöping; måste thet hafwa legat innom nu nämda Härad, och efter all liknelse å Östra Strömbrädden. Ty theraf lärer kommit, at wid flyttningen öfwer til andra sidan om Strömmen, then behållit en dehl af förra ägorna at bruka, såsom än i dag Halmstadshoerne hafwa Ängar och Kåhlgårdar uhtmed Strömmen liggande; Muhhlbete å Östra Heden samfält med the kringliggande byar, samt Laxegarns sät i Saltsiön ifrån Nißa Ämynne wåhl ½ mihl långt uht med Hafs-Stranden i Tönnersiö Härad. Thet är wåhl sant, såsom af gamla Handlingar finnes, at här å warit Konungars Bref; men så hade icke förenämda rättigheter kunnat städfästas, om icke thertil warit några laglige skåhl. Hwad rätteligen nu Manfio bör heta, har jag mycket twiflat om, antingen här förstås Heman, Säteri eller Sokn, ja kanske och Kiöping. Til hwilket senare jag fådt anledning af thet, som uti samma Jordebok wid Höks-Härad införes om Laholm, at ipsa manfio de Lagæholm, de foro, de tributo &c. skulle gifwa 15 mkr. Silfwers åhrlig ränta; althenstund forum här kan lämpas til något likt en Köping, och tributa komma under namn af Tull, hwarom widare å sit ställe. Men med alt thetta är icke föregående twifwelsmåhl om Stads och Häradets namn afgiordt. Thet blir än starkare theraf, at uti Hertug Christophers utgifne Privilegium af Falkenberg 1307. nämner han Staden Halmstache, hwilket Privilegium är thet aldraförsta, ther han kallar Borgarna dilectos nobis villanos, oß älskeliga Byemän, som är efter Danska talesättet, såsom bekant är, at Stad heter ther By: och uti Konung Christophers Privilegio gifwit af Nyköping på Falster 1322. kallas Staden wår nya By kallad Broochtorp, hwilket med mehra kan ses af sielfwa publiqva Handlingarna, som komma at införas. Hwad nu förstnämda namnet widkommer, kan thet wåhl wara et fehl wid skrifwandet; men andra namnet tycks wara kommit theraf, at Staden blifwit flyttiad öfwer Ån på et Hemans ägor, som haft namn af Brookstorp, hwilka förmodeligen warit hela Wästra Gärdet, som Staden blifwit underlagt, och än i dag nyttiar. Således blir wist, at Häradet haft sit namn för än Staden kommit innom sthes Rämärken, och at jämwåhl en By, eller hwad thet warit i Tönnersiö Härad haft samma namn. Theßa skåhl och omständigheter af publiqva Handlingar wisa klarligen hwad ringa grund är til thet, som i uhtkomna Swea Rikets Historias 1. Dehl pag. 6 uti anmärkningar anföres om Halmstad, at thet skal fordom legat högre up i Landet wid en By Holm, efter hwilken Staden skal fådt sit namn. Ty hwarken i gamla Jordboken, eller i älsta åberopade Kongabrefwet är thet aldraminsta, som leda kan uppå en sådan mening. Thertil med om belägenheten wid Holmsby närmare beses, torde uphof til thes namn kunna finnas å någon säkrare grund, än af Holme eller Ö, som widare å nu andragna stället af S. R. Historia omtalas. Ty bemelte By innoht ¾ mihl ofwan Halmstad å Wästgöta wägen, ligger til en dehl ned uti en Dahl å bägga sidor om en liten Bäck, icke stort djupare än en ränsten; til en dehl å sidorna, och öfwerst på kanten af Dahlen, at namnet således kunnat kommit af Hola, Holum, som lätteligen uti uhttahlet kunnat förwandlas til Holm: såsom ock sielfwa belägenheten med Berg och Backar mäst rundt omkring gifwer alsingen liknelse til någon Ö eller Holma. Hwad therjämte talas om et ställe utur Adam. Bremenf., lärer thet samma af Prof. Verelio uti sina Noter wid Herwara Saga Cap. I. p. 36. wara nogsamt pröfwat utur Bremenfis Chorographia Scandiæ in descriptione Scaniæ, thäreft han anförer efter andragna Auctorens egna ord, at här icke fins Holmus, men wåhl Hulmus. Hwad anledning then ther åberopade Autoren uti sit mnf. haft til at falla på then tankan om förmenta gamla Staden Holm, hwilket Publiqva Handlingarna äro aldeles emoht; wet man icke, åhtminstone finnes härtil icke någon liknelse utur äldre Historien. Ty ther nämnes icke något om Stad, eller Köping i Halland, för än wid Konung Harald Blåtands tid, som här föruht omrördt är. Wid Konung Harald Hårdrådes Krigsfärd ända nedan om Laholm i Lofwe, thet är Lagefiord, är ej heller något, som gifwer här til anledning. Wåhl talas wid Konung Håkans Krigsfärd om Åranäs, men thet låg up i Norre Halland, althenstund hans Flotta kom icke längre ned än til Åhtra Å.

Hwad elfest i nu nämda Swänska Riks-Historiens 14. Cap. p. 417. uti anmärkningarna wil anföras, at Halländarne wända gärna o och u til a, såsom Hunehalls eller Huneholl, Hunehold heter nu Hanhals, lik som Holmstad, Halmstad. och at i Konung Waldemars gamla Jordebok kallas Hanhals Hänoflå, samt at Hunhals warit Hallands förnämsta Slott, innan thet flyttes i granskapet närmare åt Hafwet til Warberg: Thet alt förfaller, när Historien therom a annorlunda witnar. Wid föregående Beskrifnings Första Del Cap. V. finnes, at Hunehals, och Hanhals än behållit sina namn oförändrade, samt Slottets Belägenhet wid Hafwet, och thes befästande å samma tid som Warberg, så thet icke blifwit flyttadt. Ej heller har Hänoflå Härad, som nu kallas Himle Härad, hwar Warberg ar belägit, någon gemenskap med Hunehals i Fiäre Härad. Likaledes behåller Halmstad ännu samma stafwelse Halm, som thet har i nu nämda gamla Jordebok, och uti thes första Stads Privilegio.

Efter the här förubtnämda Privilegier har och Hertug Knut til Halland och Samsö Åhr 1327. Konung Waldemar 1361. Drotning Margareta 1390. dels gifwit, dels Confirmerat Stadsens Privilegier, hwilket med mehra widare kommer bland Stadsens Publiqva Handlingar at omtalas. Allmän Sägn har här warit bland Stadsens Inwånare, at under Drotning Margretas Regering skulle Staden blifwit efter the tiders wis aldraförst befäst; men härom fins icke något anmärkt antingen i Historien, eller Publiqva Handlingar.

1434. har Engelbrekt med Swänska Krigsmakten intagit Staden, om hwilket tillika med the möten här blifwit hållne af Kongl. Personer, widare skal handlas uti Landets Historia.

Uti Stadsens Tide-register, som följer wid Privilegie-Boken, står anteknat, at Åhr 1507. Fredagen för Christi Himmelfärds Dag, skulle the Swänske hafwa under Swante Sture brändt Halmstad, Laholm och Wallen: men ehuru Messen, och Hwitfelt tala om bemälte Herres Krigsfärd moht Halland och Skåne, finnes likwähl icke nämt något om thessa orters upbrännande.

Uti Konung Fred. den 1:stes privilegio Åhr 1525. talas om Assistence och hjelp utaf Halmstads, och Tönnersiö Härader til Stads Hamnens Reparation, samt Åhr 1529. thes Privilegium angående Stadsens befästande med Wallar och Grafwar, hwartill Almogen uti Halmstads, och Ahrstads Härader skulle wara Borgerskapet behjelpelig: af hwilket klarligen följer, thet Staden såsom sades, icke blifwit synnerligen befäst under Drotning Margarethas Regering, och at Hamnen för 225 Åhr tilbaka warit i samma tilstånd som nu förtiden, hwarom widare å tilhörigt ställe.

Sedermehra har Grefve Christopher af Oldenburg Åhr 1534. gifwit Staden Privilegier. Under thå upkomna Kriget om Kronan Dannemark ha: Borgerskapet den 31. Octobr. afslagit twå stormar; men när the Swänske gjorde sig redo at storma 3die gången, gafs Staden genom Accord til Konung Gustaf å Konung Christierns den 3dies wägnar, såsom Accords-puncterne lyda, skrefne Allhelgondag therefter. Til Fästningens thesto bättre fuldrifwande har Konung Christiern then 3die gifwit Staden Frihet på et Åhrs Accis Åhr 1551. Theskutan föruntes och Frihet at upbära et Åhrs fallen Accis af Tyskt öhl til Fästningens fuldrifwande Åhr 1553. hwaraf slutas kan, at Stadens befästande å then tiden mäst måste fulföljas af Borgerskapet, och å thes egen kostnad, såsom och finnes af Konung Christiern den 3dies Privilegium 1547. at Bönderne uti Halmstads Härad skulle föra ther til Timmer.

Ther-

Therföre at Staden under infallande Kriget moht Cronan Swerige under Konung Erik then XIVdes tid, hållit sig wähl uti Stadsens Belägring åhr 1563, har Konung Fred. efter sit bref samma åhr then 27. Nov.; donerat Staden Öfra By Heman, som wore i Kriget afbrände, och öde lagde, tillika med Boehlen Knäbelstorp, och St. Laurentii. Ifrån then tiden har Öfraby Sokn blifwit Staden underlagd, så at Kyrkan, hwarefter märken än finnas i Norra Gärdet, blifwit öde. Utom thes blefwo uti Stadsens Sigill, eller wapn, hwaruti äro 3 Halmkärfwar; try röda hjertan uti et blådt fäldt införda til åminnelse efter Borgerskapets manliga förhållande. Samma Åhr och Dag som förmält är, har och Staden fådt Tull- och Accis-frihet uti hela Dannemarks och Noriges Rike uti första sanfälta fem åhren näst efter Kongl. Brefwets datum, hwilket skiedt i anseende til Borgerskapets troliga förhållande uti påstående Kriget, hwarom widare å sit ställe.

Samma Konungs Privilegier finnas om theras Byskatt, som skulle anwändas til djupets förbättrande, som än yttermehra intygar om inloppets tå warande tilstånd.

Konung Christiern then IV. har gifwit Frihets-Bref å Byskatten til en wiß tid för Borgerskapets armod skull, Åhr 1605. Åhr 1598. begyntes arbetet å Halmstads befästning efter Nederländska Fästnings sättet, hwartil såsom Kongl. och Riks Bygmästare blifwit brukad Hans Steinwinkel föd uti Antverpen; som then 2. Junii 1598. lade then första Stenen, och sedan then 10 Maji 1601. afsomnat, såsom åskriften å Stenen öfwer thes Graf i Halmstads Kyrkia intygar.

Efter Stadsens Tid-register har en swår Wädeld öfwergådt Staden then 28 Aug. 1619, tå then samme tillika med Kyrkan blef i aska lagd: och ehuruwähl Borgerskapet thå måst hafwa råkat i stor fattigdom, finnes likwähl icke af Publiqva Handlingarna någon Kongl. Resolution, såsom wid the andra Hallandska Städers olycka genom wädeld angående hjelp til Stadsens åter upbyggande; om icke them blifwit lämnad ytterligare Frihet på Byskatten, som the åhr 1605. undfingo för Borgerskapets armods skull. Men hwadan the kommit at råka uti et så slät tilstånd, omtalas intet. Efter al liknelse borde Staden hafwa warit i bättre tilstånd efter the förmåner, som the blefwo benådade med af Konung Fred. then II.

Åhr 1644. blef begynnelsen giord på Skansarnas anläggande utom Stadsporten, sedan Krig åhret föruht then 14 Dec. upkommit emellan Swerige och Dannemark, thå the Swänske åhret therpå then 12 Maji kommo in för Halmstad, och borttogo al Stadsens Boskap, och then 12 Maji fingo the Laholms Slott genom accord efter några dagars Belägring. När Freden war then 13 Aug. 1645. kom then 16. Sept. therpå följande Swänska Guarnizonen til Staden, under General Majoren Herr Casper Otto Sperling, som tå blef General Gouverneur öfwer Halland, och Öfwer-Commendant i Halmstad. Theremot marcherade utur Staden Slots-Herren, Herr Nils Krabbe med Danska Guarnizonen.

Hennes Majt Drotning Christina har Åhr 1646. nådigst Resolverat på åtskilliga Stadsens underd. postulata, utur hwilka är tilfinnandes Stadsens bekymmersamhet om djupets wid makt hållande.

Widkommande Stadsens Befästning under Konung Christiern then IV. med mehra finnes följande Beskrifning uti Dannemarks Rik. Härlighet 1 Dehl p. 77. Är Staden ligger uht med then stora Larrika Åen, som til Stadsens Mur nedflyter, och strar Slottet förbi i Hafwet utfaller, så at å samma Å til Staden med tämmeliga Skuror hafwes god Insegling, och en tryg Hamn. Dock kunna stora Skepp med theras ladning til Staden icke inkomma, men på Redden litet från Staden måste sättia, hwarest the och för-

sedde med godt redskap, nogsamt kunna öfwerrida, medan ther på wissa ställen är godt Säteri och Ankarborn. Förmedelst sådan insegling fortsärtia och Borgerskapet på årskilliga the förnämsta Siöstäder i Östersiön theras Handel, som består mäst af Tiära, Smör, Hudar, Skind, Talg, Korn, och slika Landsens Wahrur, af hwilka kunde til wäga bringas af the få Handelsmän af Borgerskapet stora partier, förmedelst then tilökning af Swenska, så wähl som Länets Bönder.

Stadsens wilkor i sig sielf widkommande, har thenne af theßa Rikens Konungar icke warit et ringa afhållit ställe, så at tilförne Konungarne af båda Riken ther sammastädes i egna Personer kommit tilsammans. I synnerhet hafwer Konung *Christiern* then *IV*. förmedelst samma läglighet, at then icke långt från gränsorna, och dock uht emoht then Wästra Hafsbrädd hos förbemälta Å ligger, hwar et paß är; then låtit *fortifi era*, och med höga Wallar, och breda grafwar på the trenne Nord, Syd och Wästliga sidor insluta, och then Östra sida uhtmed Åen med en stark mur och Port förwara, så at lika som til Staden genom 3 Portar, som äro Östra, Norra och Wästra Port, hafwes Ingång; så har man och från Slottet förutan Porten til Staden, moht Södwäst genom Wallen utgång. At således thenna Staden för sådan *real* Fästning är at hålla, som under god tilsyn icke lätteligen af någon Macht skulle låta sig intaga. Ty om än Staden strax utom Norra Wallen et tämligt högt Sandberg hafwer liggande, skal dock wara befunnit, at thet icke kunde förorsaka Fästningen någon märkelig afbräck.

Föregående Beskrifning är wähl sann, men omdömet öfwer Fästningen kan i anseende til senare tider icke gälla, såsom med mehra å sit ställe widare warder förklaradt. Se Tab. XVIII.

Hwad Handelen widkommer är eljest Beskrifningen richtig, allenast Korns uhtförsel syns något osaker, hwilket efter alt uhtseende sådan warit så ymnigt här i Landet, at något öfrigt kommer at blifwa til uhtskepning. Fast mehr ses af Publiqva Handlingarna, at här söktes frihet, äfwen under Dansk Öfwerhet, at få hämta säd ifrån thes Öfar. Thertil med nämnes icke om Aska, eller Timmer, som utan twifwel äfwen å then tiden kommit at handlas med: önskeligt wore at the inkommande Wahrur både och blifwit beskrefna. Men the lära icke warit andra, än här föruht omtalt är wid Städernas Beskrifning. Annars är til markandes, at Spannemåhl och Salt med torr Fisk, som hämtades ifrån the Danska Länder, icke wore thå, när Landet låg under samma Öfwerhet, någon uhtrikes Wahra, som thensedermehr blifwit. Hwad föruht anförd är om forna Handels-sättet här i Städerna bestyrkes och af förgående Danska Autorens Berättelse. Huru stor skada och af thet samma i framtiden blefwit, och at ingen Stads förkofran til samtel. meniga Borgerskapets bästa endast genom sådan Handel winnas kunde, är och nogsamt föruht förklarat, och besannas äfwen här af the publiqva Handlingar, hwar ansökning göres hos Öfwerheten om frihet för Byskatten.

Ty theraf kan aldrig slutas, at Staden i gemen wore så uhtarmad, medan Handlen, huru then thå drefs, altid kunde til en tid göra några få förmögna och wählmående. Men när meniga hopen, som är gemenligen största Dehlen af en Stads Inwånare, är närings-lös, och thertilmed årligen böra uhtgöra skatt; tager fattigdomen til, och thå stadnar, eller åhtminstone blifwer altid årligen större börda på the förmögna, hwilket lärer warit högst trängande orsaken til ansökning om eftergift å Byskatten; såsom och förfarenheten sedermehra wisst, at en och annan här å orten handlande endast kommit utur god handels förmågo genom alt för dryga uhtgärder, så til Krono-, som Stadsens enskylta pålagor. Men thenna olägenheten

kan

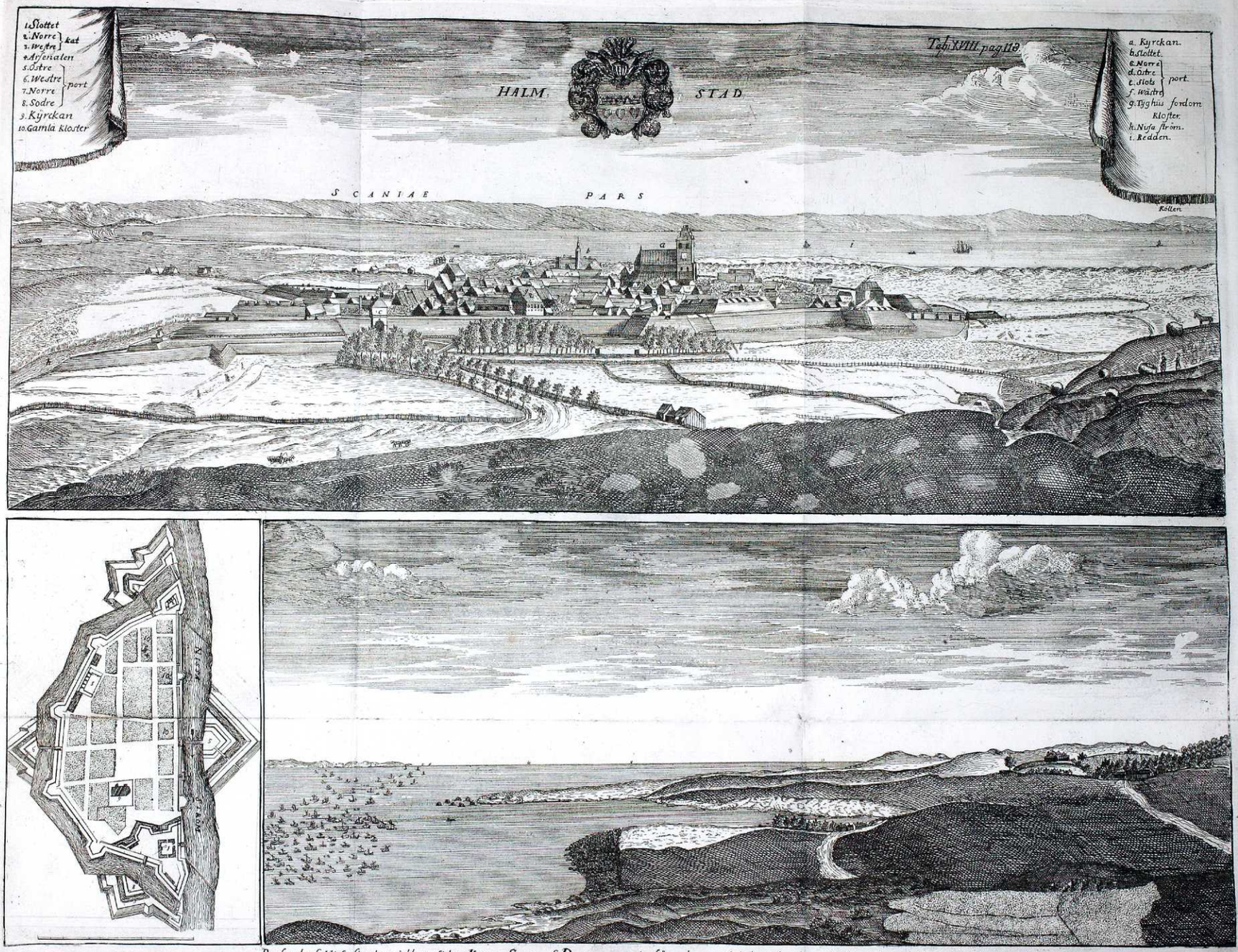

I.R. A.R.A.A. 1735. delin.

Prospect af Nisafiorden å then sidan Kong Sven af Dannemarck säiges kommit i land utur Siöslaget mot Harald Noriges Konung.

Bültmann fe.

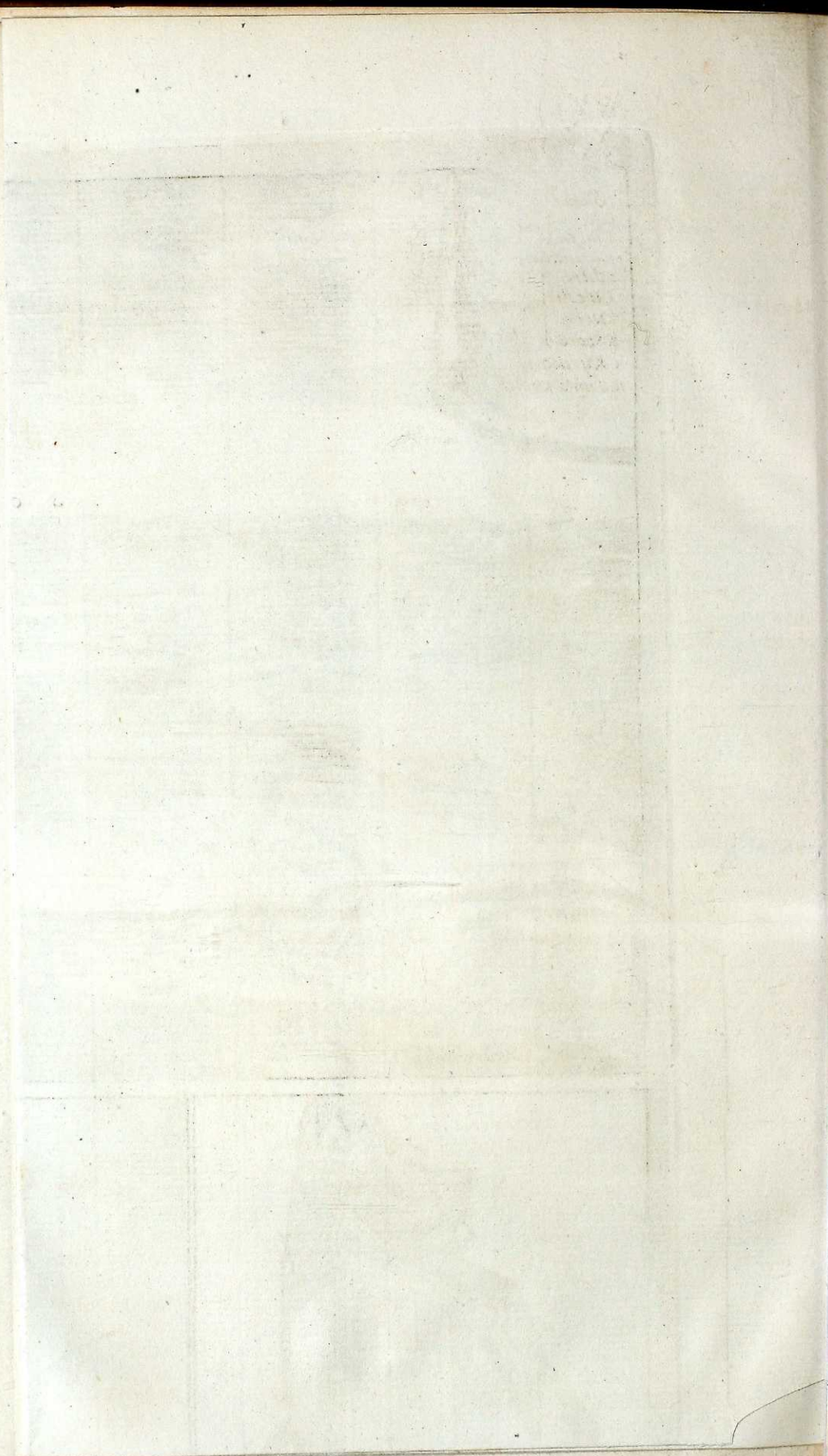

kan wähl aldrig hända, hwar meniga Borgerskapet sättes i sådana Närings-rörelser, som kunna hafwa bestånd; ty thå ökas mehrendels Inwånarne, och al Stadsens tunga blifwer i proportion å hwar och en enskylt lättare och mindre. Men härå syns nästan öfweralt, at aldra minsta åtanka göres, utan mäst å thet esomoftast uhtdömda Handels-sättet, hwarigenom ock Städerne med tiden icke kunde annat än råka i swagt tilstånd, när Landet blef utblåttadt å sina utförsle wahrur. Wähl kan icke nekas, thet ju Staden hade ansenligt och godt Handels-District utur Småland, så at här å then tiden icke kunde märkas hwad obehaglig påfölgd skulle efter handen insmyga sig. Ty thå wore icke Städerne CarlsCrona och Carlshamn i Bleking anlagde, som sedermehr toge en dehl af Småland i theras Handel. Sålunda tilstod nu i Danska Tiden.

Men när Landet kom under Swensk Regering, fingo Städerne anledning at tänka på andra medel än nu omtalta handels-sättet; til Stadsens förkofran, såsom kan ses af H. M. Drotning Christinas Ahr 1646. Staden gifna Resolution, hwars Innehåld är, lika med then Warbergs Stad undfådt, å ansökningen om Stötuls lindring å rå Hudar och Skin; at thet för et Ahr allenast lemnades, men at Borgerskapet skulle wara omtänkt at inrätta hos sig Manufacturer, och skaffa in goda Handwärkare, som samma rå Hudar och skin bereda kunde, så the sielfwe theraf hade fördehl och nähring, hwilken andre utländske för thetta them hafwa afhändt och åhtniutit. Här finnes ock, at Borgerskapet budit til med sådana nyttiga Inrätningar, såsom Kongl Maj:ts Resolution öfwer Stadsens Beswär 1648. utwisar, nämligen, at Borgerskapet wore sinnade inrätta et fullkomligt Fiskeri, tillika med några real Manufacturer, ibland them et godt Wandtmakeri, såsom samma Publiqva Handlingar innehålla. Men huru wida här med kommit, eller huru, och när sådana nyttiga förslag stadnade af, lärer icke kunna upsökas. Thet har man hördt, at med Fiskeriet warit god begynnelse giord, hwartil the hade några Fiskeskutor; men Kriget som Ahr 1657. i Junii begyntes af Dannemark, hwarpå och the Danskas infall skiedde, och plundrade en dehl af Söder Halland; har utan twifwel giordt härwid et stort hinder, såsom ock lärer skiedt under 1676. Ahrs Krig. Icke thesmindre har under theßa tider Staden warit i god tilwäxt, och efter inrätningen så med Magistrat, som Borgare-Handels-indelning städt på god fot: hwilket alt tillika med Staden råkade uti stor fahra wid sidstnämda Kriget. Ty när Högstsal. Hans Maj:t Konung Carl then XI. slagit Fienden wid Fullebro, och Konung Christiern, sedan Christianstad wardt intagit, kom med Hufwud-Armeen åht Halmstad, blef af Kongl. Maj:t resolverat, at Staden skulle öfwergifwas, och plundras, sedan Artillerie med mehra, och sielfwa Krigsmakten dragit sig up åht Landet. Fästningen tycktes icke wara så beskaffad, at then kunde göra synnerligt mohtstånd, utom flera skähl, som komma ther at införas, hwar Krigs-förandet här i Landet beskrifwes: Men uppå Magistratens underdåniga förestälning blef thet ändrat. General Sperling med 1600 a 2000 Mans besätning ther lämnad, hwilket alt efter the anförda bewekande orsaker hade ganska god påfölgd under hela påstående Kriget, såsom sådant omständeligen skal utredas å sit tilhöriga ställe. Staden mädde och ganska wähl härwid, ty med utländska Fahrtyg, som tillika kunde ligga å redden 40 a 50 stycken med allehanda Lifs och Krigs-förnödenheter; war stark rörelse. Men 1680 inföl en heftig siukdom bland Stadsens Inwånare, hwaraf största dehlen af thes förmögnesta handlande Borgerskap uhtdödde, therigenom Stadsens tilstånd mycket blef förswagadt. Orsaken til sådan siukdom wille tydas på thet mycka Krigs-folket, som efter slaget wid Fullebro dödde af undfångna Sår och fältsiuka, hwilke icke finge nog rymlig begrafning i Kyrkiogården, så at the diupt nog kunde nedgrafwas, och the döda Kroppars uhtdunstande dämpas; hwarför och sedermehr begrafnings-plats uhtsägs för Guarnizonen utom Östra Port å andra sidan om Nissan. Therefter afstadnade wähl någorlunda siukdomar i Sommar-Månaderna, men thå war redan skadan timad. Staden led och i sit Handels-District genom the nya

Städerna CarlsCrona och Carlshamn i Blekinge. Thesutom satte friheten til Seglation för Allmogen them och utur en dehl af sina Handels-rörelser, af hwilka Spannemåhls Handelen aldeles gick från Staden, och äfwen i theßa tider är swag, therigenom at Allmogen i Söder-Halland mäst hämtar sielfwe Spannemåhl ifrån Skåne genom sina kiörslor; med hwilken äfwen the torde til en stor dehl drifwa Land-handel ända up åht Småland. Ifrån thenna tiden blef tilståndet åhrligen swagare, så at icke synnerlig uhtrikes Handel war på Hälland, utan mäst på Köpenhamn, therifrån at hämta Salt och Wijn emot små Bräders, Arel- och hiultråns ladningar. Guarnizonen war them och til stor tunga, ehuru then minskades til 300. man Fotfolk; Ty then kunde icke hjelpa til Borgarnas upkomst genom penninge-rullering, när theße wore så få och swage, at alt hwad i Handel, eller annan handtering kunde inflyta, war mindre än thet i proportion kunde swara emoht theras Borgerliga Tunga, som stadnade efter handen alt uppå the förmögna, hwarigenom the, en efter annan funno sina goda wihlkor aldeles förswinna. Här kan inkastas, at sådan olägenhet hade kunnat förebyggas genom nya Borgares inflyttiande, hwilket ock warit et godt hielpe-medel; men när theße komma strax under swår Borgerlig tunga, blef närings-rörelsen, ehuru then war nog swag förut, än swagare til at arbeta sig til krafter, ther med at härda uht. Hwarföre Nybyggares tillop här å orten kunde icke annat än wara mycket ringa, såsom Stadsens Allmänna tilstånd mehrendels war allom kunnigt. Icke thes mindre begyntes rörelsen bliswa något starkare med uhtrikes Handel på Hälland, men som uhtförsle wahrurna mehr och mehr minskades, och theßa jämwähl kommo under uhtrikes Commissionairer; kan wähl slutas, huru liten fördel blef för the handlande, så här wähl tiänar hwad wid föregående Beskrifning om Warberg anmärkt finnes.

Utom hwad nu anfördt är, blir och thetta en swår omständighet för hela Landet, at alt hwad therutur går i Cronans uhtskylder; stadnar mehrendels i andra Lähn til Staternes afslöningar, och Rikets förnödenheter. Ty sielfwa Land-Staten i Halland är ringa, och Guarnizonen i Warberg kan ej heller göra synnerligt til saken; Häraf finner man wähl, at Landet måtte omsider på penningar aldeles uhtblåttas, hwilket och wärkeligen skulle skie, om icke genom Boräs boernes Handel med Landmannen thenna bristen någorlunda blef botad. Hwad skada och hinder en sådan omständighet gör uti al Handel, och Borgerligt uparbetande til förkofran, är mehr än kunnigt, at onödigt wore widare therom handla.

Cap. VI.

Om

Nißa Å.

En dehl hafwa tykt, at Handelen, och Stadsens upkomst mycket kommit at lida therigenom, at Inloppet warit mehrendels sandfylt, och at stora Fahrtyg måste ligga på Redden, och ladningarna afhämtas med Prämar. Man finner therföre i the Publiqva Handlingarna alt ifrån 1525. at å Stadens wägnar äro åhtskilliga ansökningar giorda om hielp-medel til thes upränsande. Til at få om thenna Nißa Strömmens rätta Beskaffenhet, och Hafwets therемoht swarande watnstånd någon omständelig kundskap, bör närmare beskrifwas the härwid warande belägenheter.

Thenna Åen har sin uprinnelse wid Dumbe Mäsa i Småland, och är mäst Sand-botn i hela Ström-loppet ända til Hafwet. I Småland är et watn-fall

wid

wid Gißla wed, men i Halland äro åtminstone fyra. Thet oachtadt kunde här blifwa Strömfart ända til Hafwet, hwilket war på förslag uti Högstsal. Konung Carl then XI:tes tid, thå och Charta uprättades öfwer hela Strömmen, som än lärer finnas i Hallands Lands-Cancellie, men uhträkning, och förslag til sielfwa arbetskostnaden är icke therhos. Wid thenna Strömmens uprensande förmenes förnämsta syftemålet warit at kunna få therigenom någon fahrt in i Wettren, och så widare up åht, som skulle utan twifwel skaffat icke liten förmån. Men härwid bör icke utelämnas til anmärkning öfwer sådana Strömfahrter, at the hållas mycket nyttige för allehanda närings-rörelser, hälst i the Länder, som äro tätt bebygde, och försedde med Folk-rika Städer, större eller mindre, tillika med ymniga så å Landsbygderna, som Städerna tilwerkade Wahror, hwarmed så in, som utrikes med allmän fördehl handlas kunde. Ehuruwähl i Halland är än icke så wida kommit, som nu sades, synes dock icke aldeles onyttigt,, om å thes Strömmar blefwe någon af samma slags förmåner, och efter nu warande tilståndet, wore alt nog om en strömfahrt allena blefwe i hwarje Dehl, then Norra och Södra. Uti then förra syns Wiske Å thertil beqwämast, såsom föruht anmärkt är. Uti then senare äro nog Strömmar, men om Nißan kunde göras ren til Strömfahrt, utan at ledas in i Wettren; hade allenast en kant af Småland theraf största beqwämligheten. Lagan wore wähl bättre til sin belägenhet, medan then löper längre in i Landet, men then torde för sina swåra watn-fall blifwa om icke aldeles omöglig, dock ganska swår at upränsa.

Wid Tönnersiö Härads Beskrifning gifwes et annat förslag, wid hwilket efter then kundskapen man kunnat hämta om Landets belägenhet, tycks blifwa mindre swårighet.

Widare om Nißan är at märkia, at efter föregående Beskrifning måste then föra mycken sand med sig, och när then möter, som Hafwet utom Ämynnet upkastar, måste thes stoppande nödwändigt förorsakas, i synnerhet som hwarken Nordan, Östan, eller Sunnan, som äro här mehrendels Landwindar; kunna skölja bort sanden med wågorna, som af Södwäst och Wästan tijt drifwas; hwilka wäderstrek ligga gent moht uhtloppet. Men om Strömmen fick stridt uhtlop i Sjön, skulle then altid göra sig sielfwom rent uhtfall, och drifwa then mohtliggande sanden antingen å sidorna, eller och hållan så uti Hafwet, at theraf blefwe Sandbänkar, eller räflar, som wid storm af wågorna skulle sköljas nu hit, nu tit, såsom thet wid Falkenberg befinnes, hwar Ström-inloppet icke lärer wara så swårt som härwid Staden, ther likwähl Nißan i Ström-watn icke är til någon dehl swagare än Ahtran. Af hwad nu sades finnes lätteligen orsaken til Ström-loppets uhtpälning; men tid och förfarenhet hafwa lärdt, at et sådant medel har icke warit, och kan ej heller allena blifwa tilräckeligt, at ständigt hålla uhtloppet rent, hwilket lärer skönjas af följande omständigheter. Så långt som Strömmen flyter innom högre bräddar, är then nog så strid och starck, at thes rännel hålles wid sin wanliga djuplek; men när theßa äro alt för låga wid kringliggande slät fält, sprider Ström-watnet sig wida, och förlorar sin styrka til at föra undan Sanden, som samlas dehls utur Hafwet, dehls drifwes med Strömmen utföre. Sådan är nu belägenheten wid Ämynnet: ty gent emot Slottet uhtöfwer Strömmen börjar Östra Åbrädden blifwa låg, och än mehr therifrån ända uht åht gamla Pålwärket. Å wästra sidan är bräddden nog hög ända til thes then blir sandig tillika med Hafs-Stranden. Til at hielpa sådan olägenhet wore wähl säkraft, skönt thet skulle fordra någon tid; at här begyntes hwar Åbrädden börjar blifwa låg, med Pihls och Ahls planterande, som wähl wäxa uht med watn, och emellan them kasta Sten, Jord, Grus och hwad man fick, at här blefwe något Jordfast dämme 2, 3 eller 4 alnar högt, i sådan Linia, at Strömmen höls ju närmare then kom in moht uhtloppet, thesto mehr tilsammans. Tiokleken kunde herefter jänkas tillika med thes bredd; och sidorna göras uti tiän-

ligt afhål så in, som uht åht Strömmen. Åhtskilliga Strömmens bräddar här uht-med kunna tiäna til god eftersyn wid sådant arbete.

När thetta nu icke kunde drifwas längre å sät som nu sades, för Ström- och Hafs-watnet, som här möta hwarandra; kunde alt som djupet wore, brukas försänkningar med smärre och större gamla Båtar och Jagter, fylta med Sten Sand, och thylikt; hwaraf när Sanden öktes in åht Lands-sidan, häraf med tiden kunde och blifwa et sådant dämme, som nu omtaltes, och the å bägga sidor förlängdes uht åht, alt som nödwändigt fans til at här få Strömmen i starkare och stridare uhtlop. Arbetet torde efter mångas tycke blifwa för swårt och kostsamt, men om här med rätt begyntes, och försichtigt uhtfördes tid efter annan, blefwe thet långt drägeligare än något Pålnings-werk. Ty utom thet nu för tiden icke finnas i Häradet så ymnig Ahl- och Boke-skog, at theraf utan mycken saknad kunde samlas så många Pålar, som här til behöfdes; skulle Pålnings-kostnaden blifwa nog kostsam med Furu och Gran-pålar, som lång wäga upifrån Småland måste hämtas. In i sjelfwa Åen är annars djupt nog för tämligen stora Fahrkostar, af hwilket alt kan slutas huru liten grund thet kan hafwa, som förmäles om sådant Haf-watnets minskande, som efter nya satsen wil påstås. Ty när aldeles owedersägligt är, at Strömmars uhtlop är altid i lika jämt högt watnstånd med Haf eller Insiö, som the flyta in i, med mindre wid yttersta Åmynnet wore någon högd, eller Klippa, ut för hwilka Ström-watnet kom nedfallande; så följer och häraf såsom en oförnekelig sanning, at om åhr 1600. efter nya watnhögds satsen, Hafwet thå warit 3 alnar högre än nu förtiden, skulle och watnet i Strömmen å then tiden likaledes stådt i samma högd. Men som wid nu nämda åhratahl af Publiqva Handlingarna finnes, at Konung Christian then IV. lät bygga Fästningen sådan, som then warit til thes then nederrefs, och bägge plateformerne stå med sina facer uht på pålning til en dehl i sjelfwa Strömmen, til en dehl i thes yttersta kant, och at samma Beskaffenhet är med hörn Bastionernas bögda facer, och Östra Port, som är et stort Stenhus 3 wåningar högt, och äfwenledes å Östra kanten står med sin grund-mur å samma sät wid Strömmen, som plateformerne uppå pålning; har wähl omögligen alt sådant arbete kunnat, antingen til grund-pålande, eller murande å then tiden göras, om watnet, som nu sades ther warit i sådan högd nemligen 3 alnars, såsom nya watn-satsen wil medgifwa. Af alt thetta blir klart, at watn-ståndet så i Strömmen som Hafwet icke kunnat wara annorlunda än nu för tiden, och at thet icke blifwit här minskad på 150 åhr tilbaka til 3 alnar, bewises än mehr häraf, at nu omtalte grund-pålning icke står Mans högt öfwer watnet, utan merendels 1 qwarter mehr, eller mindre theröfwer, när Strömmen är låg: men eljest mehrendels jämt med, eller under watn mehr, eller mindre alt som Strömmen stiger, och faller. Thetta alt är nu icke annorlunda beskrifwit, eller förklarat, än thet är för allas ögon än i dag beskaffat. Wille man gå längre tilbaka til Konung Fredrik then förstes tid, thå efter Publiqva Handlingarna finnes wara Resolverat, thet Almogen skulle skaffa Ahle- och Boke-påhlar til djupets upränsande, finnes än handgripeligare skähl möht watn-högden. Ty när thenna Åens uhtlop i Hafwet warit för 225 åhr sedan lika så sandfylt som nu för tiden; kan ej annat theraf följa, än at Hafs-watnet icke undansunkit, skönt genom Sandens upkastande, och samlande Strandbrädderne kommit at ökas, och diupleken i Hafwet proportionaliter therefter blifwit minskad.

Här wore wähl flera skähl Strömmen ända upåht til Laxe-gården at anföra til ytterligare bewis å hwad nu framgifwes; men thet blefwe alt för widlyftigt, hwarföre man stadnar allenast wid the anmärkningar, som i samma måhl kunna tagas af thet i Historien bekanta Siöslaget här på Redden, eller Nißa fierden, åhr 1049.. emellan Konungen i Norige Harald Hårdråde, och Swen Estridson Konung i Dannemark. Therifrån äro nu 700. åhr förledne, borde således efter watn-högds räkningen Hafwet å then tiden stådt 14 alnar högre än nu. Skulle nu mätas efter

thenna

thenna tidens watn-ståndt Nißan upföre ända til Qwarn-forßen, eller Lax-gården, worde ofelbart til finnandes, at icke allenast slätta fälter kring Nißan, utan och sielfwa Aen thå skulle legat så längt under Hafs-watnet, at icke ringaste spor funnos til nu nämda Ström, af hwilken Sjöslaget uti Historien fådt sit namn, såsom thet hos Sturleson kallas Nirsar orosto; thet är, Nißa slaget; uti Konung Harald Hårdrådes Saga Cap. 65. Hwad widare angående thetta Sjöslaget wore til märkandes, thet kommer at handlas om, hwar Landets krig omtalas. Innan Halmstads Stads lägenheter widare beskrifwas, wil man i följande Capitel införa hwad af Stadsens publiqva Handlingar nödwändigt finnes til at efter therå grundad kundskap upsöka the medel, som förfrämja Stadsens förkofran uti allehanda nyttiga Handels rörelser.

Cap. VII.

Om
Stadsens forna Publiqua Handlingar.

Ehuru nu Staden genom swår wådeld blifwit aldeles i aska lagd, är dock besynnerligt, at the publiqva Handlingar kunnat så räddas, at the nu för tiden finnas ifrån Stadsens första anläggning til närwarande tid, såsom kan ses af berättelsen, som föregår theras samling, och intygar om thå warande Magistrats Personers berömliga flit, at icke allenast i ordning ställa, hwad Staden enskylt tilhörde; utan och för efterkommanderna at uptekna hwad märkwärdigt wore. Thetta Tids-Registret finnes nu wid Privilegii-Boken, men skada är, at et blad förkommit, hwar mycket fans anteknat om the Danska uti 1676. åhrs krig. Borgmästaren Jacob Brodson som ther nämnes, hade mäst med egen hand ifrån äldre til sin tid skrifwit nu omtalta Register, hwilken under the Danskas ankomst för Halmstad war therinne Borgmästare. Hos Högstsal. Konung Carl then Ellofte war han i synnerlig Nåd för en och annan trogen tjänst han i tyeßa krigs-tider bewiste, hwarom widare framdeles wid Beskrifningen om krigen ther i Landet. Hans Fader Brodde Jacobson har warit Gränts-Tullnär i Markari then tiden Skåne låg under Cronan Dannemark: Samma syßla har ock Sonen haft, hwarifrån, när then kom at uphöra, blef han Borgmästare i Halmstad. Fadren som nu omtaltes hade ock then Nåden at esomoftast genom underdåniga skrifwelser, stälta efter then tidsens menlösa enfaldighet, gifwa Hennes Majt Drotning Christina wid handen hwad i Skåne, eller Dannemark förspordes om Krigsrustningar med mehra, hwartil han hade ock Nådigst Befalning alt ifrån sin Faders Jacobs tid, som fick Skatterättigheten i Markary för then angelägna kundskapen han gående up til Stockholm gaf Högstsal. Konung Gustaf Adolf wid handen om the Danskas hemliga krigsrustningar moht Fäderneslandet, tå han och wid samma tilfälle fick medel til at låta en af Sönerna lära skrifwa, på thet alt stadigt skriftelig a kundskaper kunde insändas om thet som wore angelägit wid gränsen.

Ehuru wähl nu omtalte Borgmästare hade icke några Academiska Studier, har hans flit dock warit ogemen til at icke allenast uti Almanachor, them han årligen sam'ade, at anteckna alt hwad märkwärdigt i hans tid förspordes, utan och låt afskrifwa merendels med egen hand alla the publiqva Handlingar, Berättelser om krig och Fältslag med mehra, som han åfwerkom; han skal ock först gifwit anledning til Post-förnings Inrätningen i Halland.

Syndicus Gabriel Månson war hans Stiufson af Modren Sigrid Baas Ärke-Biskoppens Baazes Syster, hwars förste Man war Kyrkoherde, eller Probst i

Tansiö i Sunnerbo och Småland; hwaraf bemelte hennes Son och tog namnet Hillethon, sedan han efter Kriget 1676. ther han war Krigs-Commissarius, blef beuådad med Adelskap: men så the nu omnemde, som the öfrige Magistrats-Personer, som finnas i nu följande Företahl för Stadsens Publiqva Handlingar, äro aldeles så wida kunnigt kan wara, uti Mans åtteleder uhtgångne. Sjelfwa Förtahlet är så lydande. *Jacob Brodeson*, Borgmåster, *Gabriel Månson Syndicus*, *Roluff Hanson*, *Henning Pederson*. *Hans Arendtson*, *Giert Tönneson*, och *Biörn Pederson* Rådmän Gjöre witterligt, at wij jämte Byfogden *Laurents Davidson*, och Stadsskrifwaren *Tönnes Giertson*, hafwe öfwersedt och registreret alla de *Privilegier*-Bref och *Documenter*, som finnas på Halmstad Rådstufwa, hwilke hertil uti stor *Confusion* och willeredo år worden befunden. Så uppå det härefter må därmed så mycket bättre tilgå, altså hafwe wij kiöpt denne Book, och där indföre ladit alle de *Privilegier*, *Documenter*, *Resolutioner*, Förordningar och andre Bref, Som Halmstad Stad angår, hwilket oß och efterkommande kunna hafwa til rättelse. Såsom och efter i Booken låtit införa hwad tänckwärdigt som kan wara *passeradt*, uti den förmodan, at hwad som wij kunne hafwa förgätit, eller fehlat, wåre efterkommande det ihugkomma och förbättra wille, och hwad som här efter *passere* kan, låte sig wara angelägit det her indföre, och städse beflita sig, nest Guds åhra om denne Stadens upkomst och wählstånd, det wij ock på det högsta ombeflitat, *Datum Halmstad* den 4. *Januarii Anno* 1665.

Följa nu the Publiqva Handlingar.

Hertug Christophers til Halland och Samsiö uudgifwen Privilegier och Defensions-bref paa Latinske tungomahl hwilket är skrifwit på Pergamendt, och finnes här på Rådstufwen in Originali lydende som härefter följer:

Omnibus Præsens Scriptum Cernentibus Christophorus Dei Gratia Dux Hallandiæ & Samsiö, salutem in Domino Sempiternam. Notum facimus universis, qvod nos exhibitores præsentes dilectos nobis villanos in Halmstache sub nostra protectione, recipimus Specialiter defensandos, volentes eis gratiam p. t. Specialem sibi omnia ea jura, quæ singulæ villæ forenses Regni Daciæ de dilectissimo patre - - - - - - - - - & - - - - Rege Daciæ habere dinoscuntur Cupimus & Concedimus per præsentes, donec aliud cum eisdem duximus faciendum, unde per Gratiam nostram districtius inhibemus, ne qvis advocatorum nostrorum, seu qvisqvam alius Cujuscunqve sit Conditionis temere statuat Consilio in præmissæ Conclusionis tenorem præsentibus Injurias aliqvas audacter irrogare, prout indignationem nostram & ultionem duxerit evitandam. Datum Falkenberg Anno Domini millesimo trecentesimo septimo, in die beatæ Petronillæ virginis in præsentia nostra & Dapiferi nostri.

Konung Christophers utgifne Privilegia och Beskiermelse-Bref her til Staden, hwilken här uti Brefwet nämnes Broochtorp (utan twifwel således på den tid kaldet) Er iligemade på Latine mal skrifwet på Pergament, och finnes på wår Rådstufwe in Originali lydande som följer.

Christophorus Dei gratia Danorum Slavorumqve Rex Omnibus præsens scriptum cernentibus Salutem in Domino sempeternam. Noverint universi, qvod nos universis nostris dilectis villanis novam villam nostram Broochtorp dictam inhabitantibus Gratiam facere volumus specialem, & ab omnibus solutionibus & oneribus Regiis de dicta villa faciendis, exceptis Causis & excessibus, si in aliqvo contra leges exeesserint, vel deliqverint, per qvatuor Annos Continuos proximo subseqventes, suportantes & penitus absolventes: in cujus rei testimonium Sigillum nostrum præsentibus est appensum.

Datum

Datum Nykiöping Falstriæ Anno Domini milleſimo trecenteſimo viceſimo ſecundo. In Chraſtino beatorum Simonis & Judæ Apoſtolorum in præſentia Noſtra.

Hertug Knud til Halland och Samsö Hans her til Staden (ſom hand kalder wor nye Stad Halmſted) gifne *Privilegier*, deraf ingen *Original*, uden en *Copia* paa Papir, och paa Danſke maall finnes her på Raadſtufwen formelende ſom herefter följer:

Alle mend ſom denne ſkrift ſeer, helſe Wij Knud med Guds Naade Hertug udi Halland och Samsö Ewindelige med Gud, och giöre Wij witterligt för alle, at Wij wille begafwe deße Brefwiſere Oß Elſkelige alle wore Bymend, ſom boer udi wor nye Stad, ſom heder Halmſted med ſerdeles Naade och yndeſt:

1.

Tage Wij oß til ſärdeles at werne dem under Wor fred och Beſkiermelſe.

2.

Och unde Wij, och gifwe dennem alle friheder, ſom Lunds och Helſingborgs Borgere hafwer af Wor kiere Herre Konninge Waldemar.

3.

Fremdeles wille Wij, at weijen ſkall were frij och tryg för alle, ſom indfare i forenemde By, eller udfare af dem, indtil de gamle marcheſkiell.

4.

Och at Broen, ſom ligger ofwer Aaen hos forenemde Bye ſkall igien opbygges och oprettes af de mend, ſom plejede tilforn at bygge hende op igen; andre Broen ſom höre Staden til, den ſkulle Byemendene lade bygge och oprette med deris egen koſt.

5.

Tilſtede wij ochſaa, at Byemende maa hafwa frij fägang til deres Få och Oweg, och maa ſtiehl det til deres frij Brugelſe paa den ſide Aaen, ſom de hafwe nydet, och bruget af gamel tid.

6.

Fremdeles unde wij, och gifwe förenemde Bymend, och alle ſom ſöger til Byen för Kiöbenſkab, at der ſom de bliſwe Skibbrudden, da ſkulle de nyde, och beholle frijt för alle wore Fogeder alt deris gods, och alle deris thing, ſom de kunde ſielfwe frij och frelſe, eller förware.

7.

Derefter ſkicke wij, at de ſom ere nogot ſkyldige forſagde Byemend, ſom hafwer tilbunder, eller förplichtet dennem med deres obne Breſ, eller med Tings widne at betale dennem; Er det ſaa de fordrage tijden af nogen ondſkab ofwer den Dag, eller tid, ſom dennem gifwet er, och bliſwe de funder i förbemelde Bye, da ſkulle de ſette wißen och förlofwelſe for ſamme gield för end de uhdga af Byen, om de bliſwe paakräfwet, eller tilkalet; Er det ſaa de nechre, och ſige nej for gield, da ſkulle de giöre low och wern för dennem, ſom Retten udwiſer, hwilken low och wern de ſkulle giöre i tilbörlig tid udi forenemde Bye, och halfdelen af nemdenne, ſom

skal were i den low, de skulle were af Byen, och den anden halfdeell maa were andre mend, som deres lige ere.

8.

Gifwe wij och saa och unde, at wor Foget i hwo som helst han er skall icke dömme ofwer nogens Mands Sag, som söger til Byen, uden, saa, at der scheer i Borgmesters och Raads medneerwerelse, och at de dömme med hannem i samme Sag.

Och fordi forbyde wij strengelige, saa framt de wille were i wor gunstighet, at nogen af wore Fogder, eller nogen af deres underdomere, eller nogen anden hwad som helst Stat, eller wilkaar hand er schichet udi, skal dierfwes til i nogen maade at hindre, eller umage fornemde Byemend imod denne Maade, som Wij undt och gifwer dennem, saa fremt de wille undga wor hesn och wrede. Til ydermere widnesbyrd er wort Insegell hengt nedenfor dette wort obne bref. Gifwet i Halmstad Aar efter Guds byrd, 1327. Paa den Löfwerdag, som kallas *Sabatum Sanctorum*, I Wores nerwerelse.

Härnäst för åhrtalen ordenteligen at efterfölja finnes här på Rådstufwan en liten Bok *in qvarto* sammanbunden skrifwen med Munke-styl på Pergament jämte andra *Privilegiers Copier* en *Copia* af den Rätt, som sagder war i Annelöf Åhr 1328. *St. Margrete* Dag, der war öfwer Bymend af Skåne, då funno de sa först ꝛc. För widlyftigherens skull är häraf icke något uhtdrag giordt, medan thet *Documentets* Innehåld merendels finnes igen uti en dehl af the följande Handlingar.

Konung *Waldemars IV. Privilegier*, deraf är allenast en *Copia*, som udi den omneldte *in qvarto* sammanbundne Bog paa Pergaments Blade, och paa *Latinske* maall med Muncke-styl skrefwen, staar infört, mend efter som forbemelte *Latinske* skrift och styl är nogstedts uleselig, saa och at mand mestendehls ofwer alt ej kand ordene, eller des stafwelser rett *pronunciere* som sig bör, ty hafwer mand efter ansökning befunder den *Ao* 1591. *St. Petri Pauli* Dag af *Latinen*, och paa Danske tungemaall at were *verteret*, hwilken nu för den schyld paa samme Dansche Tungemaall blifwer her udi Bogen infört, saaledes förmelende.

Til at undgå widlyftighet har man nu therutur giort följande uhtdrag lämpad efter Swänska tungomählet.

Wi Waldemar den Fierde af Guds Nåde Danmarkes och Slawes Konung, hälser alla som theßa wåra *Privilegier* tilkommandes warder. Efter at wij äro komne i förfaring om det Sorgfaldiga tilfälle och öfwerfals olycka, som wåre kåre undersåtare uti Halmstad är påkommen af then förtärande Elden, hwilken hafwer them frántagit både gods och bärgning, therrilmed hwad theras Byes *Privilegier* och friheter, hwilka the härtil dags brukt hafwa, thå hafwe wij af et gudfruktigt föresät them til hugswalelse thenne theres sorg låtit gå oß til hiertat, och them i så måtto tröstat, at the häreftер måge, och skulle niuta, och behålla the sedwanliga friheter, som them af wåra Förfäder (Höglofl. ihogkommelse) äro härtil dags bewiljade och efterlåtne, hwilkas korta *Summa* theße efterföljande *Capitlen* innehålla.

1. Om någon Borgmästare uti Halmstad af them som nu äro, eller ho som wara må, afdör, thå hafwer Rådet mackt at uhtkora, och kalla af Rådet en til Borgmästare i then afdödas ställe. 2. Skall

2. Skal samme Borgmestare skicka och för *ordinera* frit Embets Folk til at wara Bagare, Skomakare, Felberedare och andra flere, som af nöden äro i Halmstad.

3. Wille wij at wår Länsman som nu är, eller kommandes warder, skal uhrtaga några af the bäste Borgare uti Halmstad, at the skola några gånger om åhret med Borgmästare och Råds samtycke förhandla om hwad kiöp skal wara på Öhl och Bröd, och annat som antingen säljas, eller kiöpas skall; efter then lägligher och fruktbarhet, som ther åhret med sig för er, och theße samme skola och förhandla om Handtwärks-Folks arbete: hwilke som häremoht giöra, och icke hålla ther Borgarne med Borgmästare och Råds Samtycke giordt, böte första gången 3 öre, sker ther 4:de gången böte 3 mrk. men sker ther oftare skal han mista Embetet, och aldrig ther återfå, med mindre ther sker med Konungens synnerliga Nåd, och Borgmästers samtycke.

4. Then som gör någon blodig skada innom Halmstads Portar, skal gifwa Konungen 40 mrk. och Byen 40 mrk., och sedan efter som skadan är til.

5. Stadgar at ingen Borgare måtte antingen af Medborgare, eller andra lagsökas utom Stadsens, eller Byens egen Rätt, och ther han är Bosittiandes wid 40 mrk böter.

6. För Crono eller Stadsens enskylta gäld, som någon Halmstads Borgare war skyldig, skulle han och stämmas in för Byting, och icke annorstäds.

7. Then tiden om åhret når Midsommers gäld skal betalas, skulle therom 3 weckor förut påminnas.

8. Bör ther och at wara flitig upsyn wid Bryggorna, at the hållas laglikmätigt. Item inseende med husen, at ther hållas goda Skårstenar, och förbättras för Elds-fara skull, item otilbörlige, eller andre misstänkte hus skola hållas hän för sig sielfwa.

9. På ther flitigt inseende måtte wara om gälds utläggande wille wij, at twå af Rådet, och så många af Borgarna med wår Länsman uti Halmstad skola utnämna them, som skola taga them til witnesbyrd til alt thet som blifwer uhtlofwat; först 4 som skola wara inom Bytinget, och thet samma för menigheten kundgöra, hwilken som tå blifwer stående tilbaka med sin Skatt, eller tilbörliga uhtgift, skal öfwerbewisas med laga witnesbörd, som kan stå wid makt, och theremot skal ingen Lag uhtsägas.

10. När någon Borgmästare anklagas, at han icke hafwer betalt sin tilbörliga gäld, som för är sagt, innan Skåpet eller Kistan tillyckes, gifwe til oss 6 öre til straff, och sedan lofwar at rätta och bättra sig, och samma penningar skola strax uhtläggas ibland församblingen med Huswud-*Summan*, som han eljest borde uhtlägga, och om han wägrar sig therwid, skal han gifwa första Åhret 3 mrk., och så framgent, om han icke bättrar sig, men sker thet icke 4:de Åhret, tå hafwer han förbrutit sin huswud-lott, och alt hwad han äger til Konungen.

11. Förty at föremelte Halmstads Inbyggare för theras Tränge skul icke äro mäktige til at angripa tiufwar, och föra them til Rätten, och giöra therpå någon bekostnad, hwarföre the ofta låta tiufwar fara; Hafwa wij

ansedt för godt, och them til mindre beswåring, at af hwart maßiepi (låret wara matlag) skal uhrgifwas en Skånsk penning til Påsk, och en til Juhl hwart åhr til at hålla tiufwar, och föra til Rätten frå then dag han gripes, och til *Sentens* är honom öfwergången, dock hwad oß tilkommer oförkränkt.

12. Blifwer tiufwen fången, och förd til Rätten, och icke blifwer dömd för sin gierning, tå gifwe af förenämde Halmstad til Konungen 9 mrk. Danska.

13. Om thet händer, at någon ware sig af hwad Stat eller *Condition* then wara må, fordrar någon sak i förenemde Halmstad, och samma sak gäller Byen något på, och therå icke fås slut innan Konungen therom sökes, thå skulle the wara Konungen plichtige lika så mycket som är 9 mrk.

14. Ingen skal fördrista sig til at grafwa antingen innom, eller uhtom för Byens grafwar wid 40 mrks. bot, med mindre thet sker med Borgmästares och Råds samtycke.

15. Item om någon wår Länsman, eller annan af högt ständ fördrister sig til at sättia löfte för någon til Härads Ting, skal thet löftet intet aktas, med mindre thet också samtyckes för theras egen Bys Rätt.

16. Wille wij, at ingen Gäst, som kommer til Halmstad för Köpmanskaps skul, skal köpa antingen Hudar, Fläsk, Kiött, Smör eller Skin, antingen i deger, eller styckewis Borgarne til förprång, utan at the köpa med Borgarna sielfwa; Ej heller wille wij, at någon gäst får fara uht på Landet til Bönderna, ther at bruka någon Köpenskap. Icke heller må gäst köpa med gäst; befinnes ther, tå hafwa the förbrutit thet gods the handla om, och 40. mrk. til Konungen, och 40. mrk til Byen, på thet andre skulle se wid.

17. Finnes och någon gäst, som blifwer i Halmstad om Wintren för Köpmanskaps skuld, tå skal han wara at tunga lika med Borgarna undergifwen hela thet Åhret, hwar han warit then Wintren.

18. 19. 20. 21. Angår misgernings-måhl huru the brotslige therföre komma at lagföras, dömas och straffas efter the riders bruk, hwilket för widlyftighet skull lämnas. Likaledes hwad som stadgas §. 22. om Krämmares Tullfrihet, hwilka begifwit sig til *Malmö* och *Skanör* at drifwa Köpenskap, wil man och gå förbi och allenast anföra hwad i

23. finnes nemligen thenna synnerliga friher utaf Måde hafwe wij samma wåra Borgare uti Halmstad öfwer alt tillagd, at the skola wara förskonte och frie för al Tull, och Kongl uhtläggelse, som och wår Kongl. frihet kan tilkomma, ehwar som hälst the komma under wår Kongl. Crono.

24. Hafwe Wij och stickat *Ordinarie*, och ånteligen wela hållit hafwa, at ther som någon i förr:de wår Stad Halmstad blifwer angripen för tiufsak, eller för hemligt manslag, som är mord, Jungfru-kränkeri, wåld, eller andra saker, som icke stå til någon förbättring, som äro urbota måhl; hwilken som för förenemda saker anklages, thå skal ther uhttagas nämd af förenemda Halmstads bästa Borgare, hwilken honom som beskyld är, antingen skulle aldeles fria, eller och dömma.

Til

Til beslutning, &c. &c. gifwit uti Halmstad åhr efter Christi Födelse 1361. Dagen näst efter Hel. Tre Kongers dag under wårt Signet öfwerwarande Her Nils Jacobsson Prowist i Lund, Thyge Ingwadsen Riddare, och Nils Jonsson til Kieldbeck.

Thernäst står med Munke-styl på Pergaments Blader en *Copia* af en Birke-rätt, wid hwilken intet Åhrstal finnes, när then uhtkommmit, eller af hwilken Koning, utan allenast med sådan *Titul*: detta er den Rett der mand kalder wor Birke-rett, der i Lund är, och andre Kiöbstäder i Dannemark, hwilken Birke-rett lyder nu som efterföljer &c. &c.

Men som thet bleswe alt för widlyftigt anföra häraf något uhtdrag, och thes innehold til en stor del igenfinnes uti andra här efterfölsande Kongl. *Resolutioner*, så har man nu allenast welat införa hwad om thenna Birke-rätten anmärkt är uti Halmstads Stads-*Privilegier* och *Publiqva* Handlingar.

Drotning Margretas gifna Confirmation på Halmstads Privilegier, hwilken finnes ther på Rådstugun in Originali på Pergament skrefwen så lydande.

Wij *Margrete* med Guds Naade, Norrigs och Sweriges Dronning och Medarswing och Förstinde Rijgens i Dannemark kiendes med dette wort obne Breef, at wij hafwe undt och stadfäst och unne wore kiere Byemend inom Halmsted alle de *Privilegier*, och hwad dee helst ere, efter som deris Breef lyde, som de af wore Föreldre hafwe, tihl wij dette wort Breef igen kalde. *Datum Laveholm A:o Dni Millesimo trecentesimo nonagesimo Crastino Conceptionis St. Mariæ Virginis, nostro sub secreto.*

Konung Eriks gifne Defensions och Confirmations-Bref på Stadsens Privilegier, hwaraf på Rådstugun fins en Copia skrifwen på Pergament så lydande:

Wij Erick med Guds Naade, Danmarks, Sweriges och Göthes Konung och Herrug i Pommern helse alle mend dette Breef seer, eller höre läses kiärlige med Gud och wor Naade, och kundgiöre: at wij af synderlig Naade och Gunstighed tage diße Breef-wisere oß Elskelige Borgemästere, Raadmän, och all almuen, som bygge och bo i Halmsted, och alle deris Hion, och tienere under wor fred och wern, särdeles at beschierme och wetne i alle maade, och unne wij och stadfeste dennem alle deris Privilegia och Naader, som wore förfäder Koninger, och Herrer dennem undt och gifwit hafwe efter som disse deris Breef udwise, som wij hafwe lodet feste til dette wort Breef; dog saa at de fornemde wore Borgere och Byemend af Halmsted skulle tholde for deris gods paa Skaane marcher, efter som andre Borgere giöre, hwilke som söge förenemde Skaane marcher, och förbyde wij alle Fogder och Embeds-mend &c. &c. *Datum A:o Dni Millesimo Quadringentesimo quarto Decimo in Profesto Purificationis, nostro sub secreto præsentibus appenso.*

Samma Konung Eriks Bref på et Fiske uti åen wid Staden fins in Originali på Pergament, dock illa medhandlat, innehållandes:

Wij Erick &c. &c. och kundgiöre wij af wor serdeles Naade och günst hafwe undt wore Elskelige Borgere i Halmsted, at fische i den Åen, som när schryer wor By Halmsted mit ströms, som andre gode mend der i fische, saa fierne som wij hafwe rett til, och förbyde &c. &c. *In hujus rei testimonium Secretum nostrum præsentibus est appensum. Dat. Helsingborg A:o Dni* 1417. *Reminiscere.*

Utaf en wid namn Broder Bys af wapn gifna Köpebref af Åhr 1430. på en Bondegård Maunarp i Harplinge Sokn, til Borgmästare och Rådmän för 10 lödig mark ständande penningar; kan slutas hwad wärde i the tider warit å Jordegods.

Konung Christophers Bavari til alla Kiöpstäder i Dannemark gifna Privilegier, eller Stads-Rätt fins wähl icke i Original, eller Copia på Rådstugun, utan är tagen af en sammanskrefwen gammal Lagbok; Datum Köpenhamn 1443.

Härutaf har man giordt följande korta utdrag til at theraf sluta, hurudan the tiders Stads-Rätt warit.

1. Af Gårdar och Bodar skal ej gifwas Redsel penningar andra än Roggegiäld, eller Midsomars giäld, utan Konungen tager then med hårder hand

2. At man ej skal Redsel penning gifwa någon Wäldsman, eller i hand få, utan alle Byemäns Råd i Skåne.

3. At ej skal warda förbud moht Köpman, sker ther å någon, ware sig med råd eller gerning, thå skola alle Byemän af Köpstäderna göra honom skadeslös.

4. At hwar Byeman skal hielpa sin Byeman, om honom tränger, och om någon wil honom förorätta utan brott. Synes någon förtruten, böte 5 mrk. Silfwer, eller rymme Byen.

5. Om någon nödgas til at hämna sig öfwer sin owän, thå skola Byemän honom hielpa.

6. Om någon Wäldsman undsäger Byeman, hafwe alla Byemän til owänner, som äro i Skåne.

7. Om någon oskämja kommer emellan Byemän, thå skola alle andre Byemän them förlika om the kunna; hwilken ther ej wil höra, och lyda wänner, han blifwe utan Byemäns Samfund, och then andre blifwer wid Byrätt.

8. Om Gäst dwäls om Winter, Juhl och Påska i Kiöpstad, skal han skatta, och giälda som andre Byemän.

9. 10. Gås förbi om olofl. Handel och Skattens betalande wid förelagd tid, såsom therom redan förut å andra ställen är nämdt.

11. Hwilken man ej rår skat gör för sit gods, och något undandöljer, hafwe förgiordt thet som undandöljes, och böte 40 mrk.

12. Ingen Embetsman skal flera Embeten uphålla, eller idka uran et, och ingen andra Kiöpmanskap bruka: finnes någen böte 3 mrk. för hwarje sin.

13. 14. 15. 16. gås förbi, medan ther stadgas icke annat än hwad igemen kunnigt är om Bygnader.

17. Sätter någon märke å annars märke hwad thet hälst är dödt, eller qwickt; om thet är bättre än ½, och mindre än mrk. warder påtagen, böte 90. mrk. treskiptes: orkar han ej thet Boht, warde slagen til Råken, och rymme Staden.

18.

18. 19. Om Eldswåder, och om någon hus kastas neder med Kara, eller nedbrytes, som för eld är, eller står, och eld ej mera skada gör än i förra gård, hwar then började; thå skal Almogen, som ej bran för, gielda then gård som före stod, och then gifwe mehr, som mehr förmår efter marketahl, och så gälde the som Köpmanskap hafwa i Byn, som then Gård äger, och Byeman är.

20. 21. Om flärd i Kiöpenskap med wahrur såsom Salt, War, Honing, Smör, Rökelse, fläsk, Talg &c. och om Inlags så; gås och förbi for samma orsak, som föruht anmärkes.

22. Hwilken man Konungens Fogde finner på Landet Köpmanskap drifwa, Bonde, eller Knape, tage ifrån honom thet han köpte och sålde, och böte 40. mrk., utan i fri marknad. Warda ock några sådane grepne i Köpstaden, som köpt hafwa på Landet, och witne therpå äro, böte som för är sagdt; förty alt köp skal giöras i Köpstaden, och ej på Landet.

23. Ingen Länsman må kiöpa några köpmans-wahror i Kiöpstaden at sälja til förprong wid böter, som för är sagt.

24. Ingen man må Köpenskap drifwa uran innom Portarna, annars hafwer han förgiort thet han kiöpte, och böte 3 mrk.

25. Alle the som wilja Burskap winna i Staden, the skola inskrifwas i Stadsens Bok. Alle skola Burskap winna, som ej äro Barn födde i Byen, hwad heller han är In- eller uhtlänsker. Giftes Man, eller Swen af Lander, eller annan Köpstad til Kona, eller Mö som är födder i Byn, eller hennes Fader, och Moder hafwa Gård, och Gods i Byen, gifwe intet Burskap.

26. Alle the i Byen wilja wara, som ej äro några Mans Swenner, och hafwa til 3 mrk., skola gifwa Burskap. Tager någon Byamans Son, eller Swen wederlägning utom Lands, och warder sedan Borgare, eller Byemans Swen gifwe Burskap å nyo.

27. Ingen må hafwa twänne wederlägningar, annan i Byen, och annan utom Byen, finnes någon böte 40 mrk.

28. Alle the i Byen äro, och hafwa wederlägning til 20. mrk. skola Burskap winna.

29. Skal ingen Gäst någon Bo, eller Hus upholda, och ingen som är Liggare, må taga honom in til sig, men skal ligga til herberges, och kost hos Borgaren, wid 40 mrk böter.

30. Ingen Gäst må köpslå med en annan Gäst, hwar thet sker, förbrytes hwad som köpes ½ til Konungen, och ½ til Byen på bägges theras skada, så wähl then som köper, som then ther säljer.

31. Salt, Humla, Smör, Talg och annat sådant mehr skal köpas efter wigt. Ho thet ej gör, hafwe förbrutit thet han köper, och penningarna som thet säljes för; til Konungen och Byen.

32. Ingen främmande Kramare må längre uhrstå än 3 Dagar om Åhret, och med färska Wahror; uran synnerlig gunst af Konungen. Ho häre,

mehr gör, hafwe förbrutit sit Kram til Konungen och Byen. Men hwilken Köpman kommer til Byen med Kläde, Lärft och annan slik Wahra, han skipe ther up i sit Herberg til en Borgare, och hafwe ther i gården, och hänge et tekn för dörren, om han wille. wid 3 mrk. böter.

33. Ingen Borgare må kiöpa i Byen med Giästes penningar til Giästes behof, ty ther är swek moht Konungen och Byen, och the penningar, som så uhrgifwas, förbrytas til Konungen och Byen, eller the Wahror som inkiöptes; dock så utan Säljarens skada; ty han wet icke hwilken penningarne tilhörde.

34. Ingen Giäst må kiöpa nyslaktadt skin, eller blodig Hud wid Wahrans förbrytande.

38. Ho som stiger Byens mur, och Plancker, eller annan Byens Fästning, eller bryter neder, böte 40 mrk. Konungen, och 40 mrk. Byen.

39. Om Diken, eller Planker förfaras för någon Mans försummelse i freds tima, thå skal han som ther tilhörer, färda ther innom 20. D-gar, sedan han therom tilsagd är. Råds man för feigde, thå skal han samma Dag färda ther. Gör han ther ej, sättes han uti Byens gömmo, och tage af hans gods, och förfärdige ther med, och gifwe 6 mrk. Konungen.

44. Hwilken som uppenbarar Rådsens och Byens hemliga ährender, Konungen och Byen til skada, och ther bewises honom öfwer, miste sin hals, och hans Hufwudlot i Konungens were.

45. Är härdeligen förbudit någon församling at giöra i Byen utan Fogden, Borgmästare och Råd kommit them samman. Ho ther giör, och är Höfwidsman therföre, miste sin Hals och Hufwudlott i Konungens were, och alle andre för slik förbuden handel böte 40. mrk. men hwilken af Almogen något skadar, han käre sin sak för Fogden, Borgmästare och Råd, som han bör.

46. Hwilken som är född i Byen, och kan något Embete, som han wil blifwa wid, han skal ej mehr gifwa in än et öre penningar, ther han kommer i Embete. Men Embetsman, som utom Byn är föd, och warder Borgare, gifwe så mycket til Ingång i Embete, som han gaf til Burskap.

49. Then som håller sig för Rådman, och är ej tilskickad af Borgmästare och Råd och Menigheten, som honom bör, han miste sin Hals, och Hufwudlott i Konungens were.

50. Hwilken Borgare, som far sina ährender af By, och achtar sig längre borte at wara än 6 wekor; han förskaffe en uti sit ställe, som skal swara för honom, och göra fult om något påbiudes, som Konungen och Byen makt påligger.

53. Tappar någon Bymans Son mehr i dobbel, eller annat spel än 1. stil. penningar, thå skal han som winner ej mehr behålla än 1 öre penningar. Ho som får hugg, eller puff (Öhrfil) af then som dobblar med honom, utgifwer then, som huggen gier, böter til Konungen och Byen, och intet then som huggen fick. Men warder någon ihiälslagen i dobbel, han skal jordas under Galgen af then honom ihiäl slog, och gifwe lif för lif.

78. Ho som warder öfwerrygad, at han slår Konungens och Byens wäktare med förakt om natte-tider, böte sin hals och huswud-lott &c.

79. Finner Wäktarne någon på gatan efter 9 år slagen, thå skal han ledas til Herberg sit til andra dagen, och ursaka sig hwarföre han gick på gatan.

Alle förenemde Artiklar hafwa wij nådeligen uhtgifwit och stadfäst, at wåre Kiöpstäder häraf förbättras kunna. Datum Köpenhamn Åhr 1443.

Samma Konung *Christophers Do ations*-Bref af Halmstad *Crastino Bea. Martini Epiſcopi A:o D:ni* 1444. på et läge på Dragör, hwilket Borgmästare och Råd berättat, at the och theras Medborgare hafwe af ålder haft, och med rätta niutit, och brukat nordan wid Fogde-Boden, hwilket the säga nu med orätt wara afgådt, och i några Åhr förhindrat.

Samma Konungs *Donations*-Bref *Dat. Caſtro noſtro Wardbierg profeſto D:ni* 1445. på twå öde Compter, och Gårdar i Knåbelstorp, som wore Konungens och Cronans, hwilka Borgarna i Halmstad skulle lämnas, så länge Konungens Nåde tilsäger.

Konung *Chriſtiern* then Förstes gifne *Privilegia*, at när Her Claus Rönnow Riddare, och thes Marsk stiljes wid wårt Slott *Lavetolm*, som han af Konungen i wärn hafwer, thå ware undt och tillåtit, at Borgmästare och Menighet i Halmstad måge sielfwe taga, och wälja By-Fogde i theras By, dock så at thet skulle stända til Konungen och Hans efterkommande Konungar i Dannemarck samma wahl at stadfästa, tillåta och fullbörda; och then som the wälja, och Konungen stadfäste i samma Embete, skal göra Konungen, och Kronan i thes fatebur god redo och räkenskap af Konungens Tull, Sakfälle och annan rättighet, som Konungen och Kronan theraf med rätta tilfalla kan. *Dat. Caſtro noſtro Hafnienſi D:nica proxima poſt Feſtum Beati Calixti A:o D:ni* 1452.

Et Köpe-Bref utgifwit af Jöns, och Åbiörn Thords Söner af wäpn til Borgmästare och Råd i Halmstad på en gård liggande Nordost i Tydarp för 20 Gyllen Renska, som gifwer tilkänna the tiders Köpeskil. i Jordegods.

Samma Konungs, och några af Rikens Råds dom emellan Borgerskapet i Halmstad, och några Bönder af Halmstads, och Tönderslö Härader, uhtfallen i Halmstad Åhr 1459. Fredagen näst för Hel. Trefaldighets Söndag, öfwer träten them emellan, angående Halmstads Bro-bygnad, hwilken sak til at med rätta, eller i godo stilja blef lemnad af Konungen åhr Herr Erik Otteson Hofmästare, Her Oluf Mortenson Domprowist i Roschild, Her Åke Arelson, Her Thorbiörn Bilde, och Anders Jönsson Lands-Domare på Seland, Anders Stygg, Carl Berentson, och Oluf Rudh Lands-Domare i Halland: Thå sålunda för rätta war afsagdt, at förskrefne Bönder, och Almoge skulle förskrefna Bro bygga, och ferdig hålla på theras egen Kost, som sedwahne warit af aldom, och at föreskrefne Borgare skulle skicka them Stiep, och thog til förskrefna Bro med at bygga, efter thy föreskrefne Bönder hafwa ofta föreskrefna Bro lagdt, och flyttat efter Borgarnes maklighet, eller ock skulle föreskrefne Bönder full macht hafwa Broen at skicka, och lägga å thet stället, hwar then tilförne hafwer legat.

Utdrag af Konung Hanses til alla Kiöpstäderna i Dannemark gifna Privilegier.

2. The Köpstäder som behof hafwa, måge hafwa 2 Borgmästare, eller flera efter Byens läglighet, och 10 Rådmän, och 4 fierdings män, eller flera, om behof göres.

3. Til Byens Kista eller gömme, som Byens Insegel, Böcker eller Bref skola i gömas, skola 2, eller 3. Borgare hafwa nyckel, som säro Jordfaste, eller wederhäftige, och the som fläste af Rådet willja tilbetro.

4 Hafwa wij af synnerlig Gunst och Nåde undt wåre Borgmästare, och Rådmän i wåra Kiöpstäder at sittia skattfrie för theras omak och tro tienst, undantagne andre tiänster, som the oß med Byen pliktige äro.

11. Borgmästare och Rådmän skola häreffter hafwa theras Stads-Kiällare, theruti at hafwa salt Tyskt Öhl, och annat främmande Öhl för mögligt köp at sälja uhr, til hwilken som ther hämta wil Kannetals.

13. *Item* må hwar Man som Borgare är, undantagne uppenbare Krögerskor, hafwa sammaleds Tyskt Öhl, och annat främmandt Öhl falt uti theras hus med theras Gäster at dricka, och icke uhtsälja Kannetals, utan Borgmästare och Råds tillåtelse. Therföre skulle the gifwa 3 öre om Åhret, 1½ om Wintren, 1½ om Sommaren.

14. *Item* må hwar Man, som Borgare är och uti Krogen hålla Danskt Öhl fahlt, både in- och utom Huset at sälja för penningar.

19. 20. Burskaps penningar för Borgerskapet 11 skilling, men then som Barnsödder är i Byen, gifwer inga Burskaps-utan allenast Skrifware-penningar.

37. Bröllops-Kost skal hållas uti 2 Dagar, och hwar Dag til en daure; och ej mehr thertil biudandes än 30. Dische, thertil med Embetsmän, som äro Kökmästare, Stekare, Kiällare-swen, och små swenner; hwilken häremot gör utan lof, hafwer förbrutit 6 mrk. til Konungen, och Byen.

38. Barsel-kost må ingen göra utan Borgmästare och Råds lof, och icke högre än til 12 dische med både Män och Qwinnor. Kyrkegångs-Kost sammaleds wid samma bot.

39. Jordefärds-kost och Begengelse sammaleds. Gifwit i Lägret för Köpenhamn 1487.

Samma Konung Hanses Förordning om Förbud å Penningars uhtförsel med mehra, som följer.

1. När någon färdas här af Riket, skal han ej uhtföra med sig Danska penningar flera än 6 mrk. i Danskt mynt.

2. At icke dyr tid måtte blifwa å Hafra, skulle ej någon uhtföran af Riket.

3. När

3. När Tyskt Öhl föres in i Riket, skal hwar Tunna Tyskt Öhl kiöpas, och och säljas för 20 Danske ställing, och ej mera; och af hwar Läst Tyskt Öhl hit uti Riket kommer, ehwar thet hälst är; skal then som Öhlet sälger, gifwa til Konungens behof et lod Silfwer til Tyse, ingen undantagen ꝛc. ꝛc *Datum in oppido nostro Nestvedensi die beatæ Euphemiæ Virginis A:o D:ni* 1488.

Samma Konungs gifna Privilegier för Halmstad bestående uti följande.

1. Ther må hållas åhrligen fri marknad, som skulle begynnas *St. Dionysii* afton, och blifwa ståndande 2 Dagar.

2. Blefwe Präster förbudne at något köpslaga i förenemde Halmstad, eller theromkring Borgarna och Almogen til förfång; widare än hwad the hafwa til theras egen Gårds, och Bords nytta och behof. *Datum in Castro nostro Lageholm in Professo Purificationis A:o* 1489.

Utdrag af samma Konungs Halmstad särdeles gifna Privilegier, som följer.

5. Komma några Gäster, eller främmande Kiöpmän til Byen med theras Kiöpmanskap, hwilke icke äro Borgare ther i Byen, eller liggare; och skipa up theras gods med sådant skiäl, at the här theras marknad wille göra, thå skola the ej uhrföra samma gods igen, förän the hafwa haft ther ther falt 8 dagar; Tulle sedan sin Tull, och före theras gods til Skieps, och fare hwart them lyster. Men wil Gäst fara med sit Gods i Lander med wagnar, han gifwe sin Tull och fare i fred.

9. Giäster som komma hit til Byen at sälja, och kiöpa, gifwe theras Giästestud uht en rid om Åhret på Konungens wägnar med Stadsens bud, wid 3 mrks. bot til Konungen och 3 til Byen.

10. Ingen Giäst skal sälja sit gods uti Skiep, eller på brygga, utan skipe thet up, undantagande Korn, Timmer och färsk Sil, wid samma böter som näst föruht.

30. Om Bagare, som ej hålla Fogdens, Borgmäst. eller Råders Bud Bröd at baka, som tiden tilsäger på Kornet, och theröfwer warder af Menigheten kärat; han misste alt sådant sit Bröd til thy Fattiga, andra gången böte 3 mrk. med Brödet, tredie gång lika så mycket; men 4:de gången 40 mrk. med Brödet, ½ til Konungen, och ½ til Byen, och ware sedan så när sit Burskap, som Borgmästare och Råd tycker för ohörsamhet.

31. Samma Lag är om Bryggare, Smeder ꝛc.

35. *Item* ingen (Borgare) skal och gifwa then andra sit wärjemåhl at dela, eller tala för sig i någon sak, ho thet gör böte 40 mrk., och kallas Fladföring.

36. *Item* ingen Borgare, som delar, eller träter med sina Med-Borgare, må, eller skal gifwa någor wåldsman, eller innan Bys sit wärgemåhl under 40 mrk.

60. Sammaledes wilje wij, at ingen utom Riks Borgare och Köpman skal bruka Köpmanskap i theras By, eller segla therifrån, utan Borgmästare och Råds samtycke, ho theremot gör böte Konungen 40. mrk., och Byen 40 mrk.

84. *Item* Wille wij, at wåre Borgmästare och Råd uti Halmstad skola wara frie för Byskatt, och niuta sådan frihet som Borgmästare och Råd uti Köpenhamn, och andra Kiöpstäder niuta. Gifwit uti Halmstad Tisdagen näst efter Wår Fruedag *Purificationis* 1498.

Ytterligare samma Konungs *Privilegier* för Halmstad, hwaraf korteligen Innehåld här följer.

1. Förbud mot utländska Kiöpmän, at the icke få handla med Bönderna på Lands-bygden när omkring theras By, wid 40 mrk. bot til Konungen, och 40 mrk til Byen.

2. Likaledes at ingen härefter skal besöka några olofliga Hamnar, ther at kiöpslaga, eller kiöpslaga låta Undersåtarna til skada.

3. Tillåtes Bönderna omkring Halmstad infara ther i Byen om Lördagen med theras wahror, at köpa och sälja innan Bys.

6. *Item* måge ock Borgarne ther i Byen fara uht på Bygden omkring theras By i Halland at köpa, och sälja med Bönderna efter theras Bergning.

7. At ingen härefter skal bygga, och bo i Halmstad ther at kiöpslaga, utan han skattar, skyldar, Tisar, och hielper til at uphålla Byens Tunga, efter som andre Borgare theri Byen giöra. Gifwit på wårt Slott Köpenhamn *Dominica Vocem jucunditatis* Åhr Christi 1506.

Konung *Christiern* then Andras gifne *Privilegier* til Kiöpstäderna i Skåne och Halland, och besynnerligen för Halmstad, hwilka korteligen innehålla som följer:

1. Förbud moht the många Landkiöpare Danska och Tyska, som fara theri Landet, och kiöpslaga med Fogdarna, Bönderna och Länsmännen, och drifwa ther Kiöpmans-handel, som bör stå i Kiöpstäderna; wid godsets förbrytelse, ½ til Konungen, och ½ til Byen, hwilkom handelen tilhörer, tillika med 40 mrk. både åht Konungen, och Byen.

2. 3. 4. Likaledes förbud moht Fogdar, Länsmän, så wäl Kyrkiones, som Kronones, och Ridderskapets, at hwarken nödga Almogen at sälja til them theras gods, eller å Landsbygden hålla Kläde, Lärft, Humbla, Järn och Salt, &c. falt, ej heller under wägen låta upkiöpa the Boskaps drifter, som komma från Småland, Halland, Göing Härad, och Bleking, wid bot som föremåles.

5. Förbiudas Fogdar och Länsmän hafwa i sina Län Pepparswänner ikring gående, som äro Krämmare, Skomakare och Skräddare, hwilka drifwa Kiöpmans-handel Städerna til förfång, wid samma bot som föremålt är.

6. Förbud moht uht- och inskepning, och fart uti olofl. Hamnar.

7. Förordnas, at inge Bönder hädan efter skulle segla utomriks med Köpmans wahror, eller bruka Köpmans handel. Inrikes til Köpstäderna tillåtes them fara med sit gods, wid bot, som föresagt. Dock stadgas therjämte, at Kiöpstads männen, som af Bönderna besökas, skulle gifwa them redelighet för theras gods, och hålla sig skäligen moht Bönderna i alla mårto.

10. Em-

10. Embersmän förbindes al Kiöpenskap, eller bruka Kiöpmans handel å Landet, eller Städerna med Köpmans penningar wid godsets förbrytelse til Konungen, och Staden, och skulle sådane skadelige Borgare, som sådan Köpmanskap bruka, och kunna doch icke uppehålla Konungens, Cronans och Byens Tunga, blifwa af Borgmästare och Råd upsagde från theras Borgerskap, at the taga sig före annan bärgning.

12. Förbud moht uhtrikes Häste-kiöpare, at icke tilhandla sig hästar på Landsbygden, utan i Kiöpstäderna.

13. Skulle Halmstad ligga under Konungens fatebur med alla räntor och rättighet. Gifwit af *Malmö* Torsdagen näst efter Söndagen *Lætare Hierusol. A:o D:ni* 1516.

Utdrag af samma Konungs Privilegier til alla Städer, och i allmänhet til alla Ständer, så wähl Andeliga som Werldsliga, uti Skåne, Halland och Bleking.

1. 2. 6. 7. 8. §. Innehålla hwad förut i föregående stadgat är, moht al slags Landhandel, och är straffet å them som häremot handla i så måtto förökt, at the Andelige och Werdslige Ständs och Adels-Personer skulle hafwa förbrutit theras Lähn, Friheter och *Privilegier*, men andre Underlåtare lif och gods til Konungen.

3. Skulle ingen ehwad ständ, eller wärdighet the uti äro, ej Fogdar, Länsmän, eller Bönder härefter föra något slags Korn uraf Riket til Tyskland utan til Köpstäderna inom Riket, wid samma bot som föremelt 2c. 2c.

Gifwit på Köpenhamns Slott 1512.

Cap. VIII.

Om

Stadsens Publiqua Handlingar från Konung Fredrick then Förstes tid tils Staden med Landet kom under Sweriges Krono.

Konung Fredrick then Förstes *Privilegier*, eller *Resolution* öfwer Stadsens Beswär, i hwilkas 1. och 2. §. stadfästes hwad förut stadgat blifwit moht olofl. Hamnars sökande, och alt Lands-kiöp.

3. At the skola förse sig med goda wärn, Wapn, Harnist och Bössor, och wara Natt och Dag färdige at afwärja Konung *Christierns* onda akt, och begiärelse at tränga sig in i Riket igen.

4. At bemöta med al wälwillighet the Lybska, och Wendeska Städer, om någon theras Borgare, och Kiöpmän kommer in i Riket til Kiöpstäderna, althenstund the giöra bistånd moht Konung *Christiern &c. &c.* Gifwit på Köpenhamns Slott Thorsdagen näst efter währ Fru dag *visitationis* 1524.

Samma Konung Fredriks Privilegier om Hamnens upränsande så lydande.

Wij Fredrick &c. Hälse Eder wåre kiäre Undersåtare, Bönder och menige Almoge eho i hälst tiäne, eller tilhöre, som bygga, och bo uti Halmstad och Tönderslö Härader kierligen med GUD och wår Nåde. Weten, at Oß Elskelig Jon Pörhielsson wår Borgmästare uti Halmstad hafwer berättat för oß, at theras hamn förligger, och förderfwas af Sand, eder alla, och meniga Borgare i förbemelte Halmstad storligen til skada och förderf; Ty bedje wij Eder alla, och hwar och en särdeles strängeligen biude, at hwar och en af Eder, eho i hälst tiäne, eller tilhöre, hjelper wår Borgmästare, och Menighet i förenemde Halmstad med Boke- eller Ahle-Pålar, och föra them til theras By, til at förbättra, och påla samma hamn med, enär the Eder tilsägyandes warda. &c. Gifwit på wårt Slott Köpenhamn *St. Bartholomæi Apostoli* dag Åhr *Christi* 1525.

Samma Konung Fredricks Embetsmands på Falsterbo *Albert Jeppesons*, efter högbemelte Konungs befalning utgifna Bref til Halmstads Borgare på et sår (Fiske) wid Falsterbo, östan näst up til Rodtstocher sått, och sedan uti wåster up til then gamla Slots grafwen, och sträcker sig uti Söder och Norr så längt, som bemelte Rodtstocher sår: af Falsterbohus Torsdagen för *St. Mathæi* Dag, Åhr *Christi* 1526.

Konung Fredrick then 1:stes Bref om Assistence af Almogen til Halmstads befästning så lydande.

Wij Fredrick &c. helse Eder wåre kiäre Undersåtare, Bönder och menige Almoge ehwem i helst tilhöre eller tjäne, som bygga, och boendes äro uti Halmstads och Åhrstads Härader, kiärligen med Gud och wår Nåde; kåre wänner weten, at wij hafwa tilskrifwit, och befalt wåre kiäre Undersåtare, Borgmästare och Rådmän, och menige Borgare uti wår Köpstad Halmstad, at the skulle strax med thet aldraförsta befästa theras By med wallar och grafwar, och beklaga the sig för hjelp til sådant swårt arbete. Ty bede wij Eder alla, och en hwar särdeles strängeligen biude, at J rätten Eder efter hwar med sin Wagn och Hästar, Sköffel och Spade, at gifwa Eder tijt til Halmstad, och hielpa them hwar en Dag arbeta på Eder egen kost och täring, när the Eder tilsäjandes warda, och låten thet ingalunda under Edert feldsmåhl. Köpenhamns Slott Lördagen näst efter *St. Botulphi Abbat.* Dag Åhr Christi 1529.

Samma Konung Friedricks *Donations*-Bref til *Magistraten*, och Borgerskapet i Halmstad på tu Kloster Swarte- och Gråbrödres Kloster-hus, Jord och ägendom i Staden, hwilka Kloster munckarne hade öfwergifwit; ty blef tillårit, at Undersåtarne i Staden skulle annamma et af förenemda Kloster, hwilket nyttigast kan wara til *Hospital* och Siukhus, ther at inlägga, och uphålla fattiga siuka, såra och wanföra menniskior, och til samma *Hospital* skulle the niuta, och behålla alla the Hus, Jord, Hagar och Gårds-rum, som ligga til samma Kloster ther i Byen, til the fattigas gagn. Sammaledes skulle hwad Hus, Hagar, Jord, ränta och al annan tilhörighet til thet andra Klostret, som är innom Byen; wara och blifwa til ewig tid til samma fattiga siuka menniskiors underhåld, &c. Gifwit på Köpenhamns Slott Tisdagen näst efter *Dimissionis Apostolorum* Dag, Åhr 1532.

Här finnes och en Grefwes wid namn Christophers af Oldenburg uhtgifne Privilegier af Malmö Onsdagen näst efter St. Laurentii Dag Åhr efter Guds börd 1534. men som Staden samma Åhr Alhelgona Dag kom genom Accord å Konung Chri-

Christierns then Tredies wägnar uti the Swenskas händer, kunde samma Privilegier icke annat än uphöra, hwarom widare, hwarest om Krigen i Landet handlas. Hwaruppå och följde samma Konungs Staden gifne Beskiärmelse-Bref; af Fältlägret för Köpenhamn wår Fru Afton Assumtionis 1535.

Samma Konungs Staden gifne *Protectorium*, och *Confirmation* å thes *Privilegier* g fwit på Köpenhamns Slott Lördagen näst efter *St. Galli* Dag Åhr Christi 1538.

Samma Konungs *Donations*-Bref på *St.* Jörgens Jord, som har tilhört en Gård af samma namn utom Byen liggande, hwilken Borgmästare, och Rådmän sielfwe hafwa innehaft i sit förswar, och når thenna Gården blef nedbruten i nästförledna feijde, hade the sedan skiptat hwad jord och egendom, som låg til samma Gård, bland otta theras Medborgare, men beklaga sig, at Joseph Falster nu wille giöra them hinder, och förfång på samma ägendom, hwarföre Konungen nu med sit öpna bref til Stadsens förbättring har gifwit Borgmästare, Rådmän och menige Borgare, och theras efterkommare at behålla, och niuta för ewig egendom til ewig tid samma stycke Jord, liggande utom för Norre Port uti längden 211 famnar, och uti bredden 109. famnar stort. Gifwit i Halmstad Onsdagen näst efter wår Frus Dag *Nativitatis*, Åhr Christi 1539.

Samma Konung har uti sit Bref, gifwit i Halmstad Onsdagen näst efter wår Frudag Nativitatis Åhr Christi 1539 Resolverat.

1. At Borgmästare, Rådmän och menige Borgare i Halmstad skulle hafwa frit Lax-fiske uti Nissa Å, liggande här för Byen, så wähl på Östra som thes Wästra sida. Dock skal Joseph Falster, Konungens Man, Trotienare och Embetsman på Konges gården Smidstrup, eller hans efterkommare hafwa en frij waade-drät (notdrag) i samma Å, som the af gammal tid haft.

2. Theslikes skola Undersåtarne, Borgmästare, Rådmän och menige Borgare i Halmstad hafwa theras Fä-drift öfwer Åen til 120 Kor, 400 Fähr, och 20 par Hästar, och ther som the hafwa et ringa tahl Swin, skal icke heller förmenas them, dock skola the inga Stoök ther hålla ꝛc.

Konung *Christian* then 3:dies Förordning angående *Accis* å Rostocker, och Sunds Öhl 8 Skil. Dansk, therigenom at hämma theras öfwerflödiga införsel, och reda penningars uhrgående uhr Riket, och at Borgarne sielfwe, såsom theras Förfäder, skulle beflita sig om at brygga godt Danskt Öhl. Gifwen 1543.

Samma Konungs Bref, at alla Kronones Bönder, och Tiänare, som bygga, och bo uti Halmstad Härad, skulle föra til Halmstads Bys befästnings behof et Ekeтimmerträ, som the fingo lof at hugga på Konungens och Cronans skogar uti Halmstad Härad, hwar Konungens Fogdar ther uhrwisandes warda. Gifwit på Köpenhamns Slott wår Fru Dag *Conceptionis Anno Christi* 1547.

Samma Konung *Christierns Resolution* uppå *Magistratens* och Borgerskapets beswär i Halmstad, Gifwen på Nyborgs Slott Onsdagen näst efter wår Frus Dag Kyndersmäss *Anno* 1552.

§. 2. Sammaledes som i ock tilkiänna gifwen om wåra Undersåtare uti wår Köpstad Laugholm, at the bo Eder mycket til beswär, thå kunde wij icke lägga samma By öde för the wägfarande skuld, hwarföre thermed skulle anstå til H. M. sielf kommer i Landet ꝛc.

Samma Konungs Bref, at inga Skorstenar skulle wara uti Hus, som wore täkte med halm Åhr 1554.

Samma Konungs Bref af Köpenhamns Slott Onsdagen näst efter Söndagen *Vocem jucunditatis* Åhr Christi 1555. Huru som för några Åhr tilbaka förbud wore giort på Ek-timmer, at thet icke skulle uhtföras af Halland annorsteds, än inom Dannemark, men at kunnigt blifwit, at theremot handlas; stadfästes å nyo samma förbud wid straff å lif och gods utan al Nåde.

Konung Friedrick then andras Staden Halmstad med thes *Magistrat* och Borgerskap gifna *Confirmation* å thes *Privilegier*; af Slottet Fredriksborg then 2. *Sept.* 1561.

Samma Konungs *Resolution* på Stadsens andragna Beswärs-*punkter*; Gifwen på Köpenhamns Slott then 13. *Novembr.* 1562.

1. Hurledes i mycket beswäras med thet Lands-Knekte håld, som i hållen ther i Byen, Så kunne wij på thenna tid thermed Eder icke förskona.

2. Men thet Furu-timmer, som i begiären få uhtföra åre wij til freds, at thet må wara Eder tillåtit, såsom thet af Arilds tid sedwanligt warit.

Samma Konungs Staden gifna Donations-Bref så lydande.

Wij Fredrick then andre med Guds Nåde ꝛc. giöre alle witterligt, at wij åre komne uti förfarning, at förledit Åhr, så ofta the Swänske hafwa warit för wår Kiöpstad Halmstad, och beflitat sig then samma at intaga, theslikest nu sidsta gången wår Kiende Konung Erick af Swerige förenemde wår Kiöpstad Halmstad sielf uti egen Person med sin Krigsmakt belagdt hade; hafwa fienderne altid haft theras tilflyckt, och läger uti en Landsby utom Staden liggande kallas Öfraby, samma wår Kiöpstad til stor trängsel, och skada, hwilken By nu är mäste parten öde, och af bränd, thå efter the wåre tro Undersåtare Borgare i förenemde Halmstad, sig altid upriktigt, och wähl hafwa hållit, troligen giordt wåra och Rikets Kiender mohtstånd, och tilhulpit förenemde wår Köpstad för fiendetna at försware.

1.

Hafwe wij af wår synnerliga Gunst och Nåde undt och tillåtit, och nu med thetta wårt öpna bref unne och tillåte, at theßa efterskrefna wåra och Cronans Gårdar i förenemde Öfraby, som är en Gård Bengt Jönson ibodde; En Gård unge Mårten ibodde, En Gård Bengt på Barken ibodde, En Gård Jöns Erlanson ibor, En Gård Simon ibodde, En Präst-gård ther sammastädz, som Sokne-Prästen i Halmstad tilkommer, och et diäkenbohl, som ligger til Skolen *ibidem*; må och skulle häreffter altid wara, och blifwa öde, och obygde, och wåre Undersåtare Borgmästare, Rådmän och menige Borgare uti Halmstad at niuta, bruka och behålla al then Jord, och ägendom til förenemde Gårdar med rätta legat hafwer, thet ware sig Åker, Äng och Fädrift, och al annan tilliggelse, intet undantagit, dock skulle

the

the åhrligen gifwa theraf thenna efterskrefna skyld och landgille, som är först til wår Länsman, som wår Gård Smidstorp i förläning hafwer, 1 Tunna, 5 pund Smör, 12 Sprekelaxar, 1 lödig mark penningar, och 3 mrk. Dansk: Til Lands domaren i Söder-Halland 10 pund Smör, til Sokne-Prästen i Halmstad 6 pund Smör, och til Skolan ther sammastäds 1 pund Smör.

2.

Sammal des skulle förenemde wåre Undersåtare uti förenemda wår Köpstad Halmstad hafwa, niuta, bruka och behålla et Boel kallat Knäbelstirup, och hörer til Syndrums Kyrka, med Jord och ägendom, och theraf åhrligen gifwa til förenemda Kyrkia 2 pund Smör.

3.

Så och en wår och Kronans Jord kallas *Sancti Laurentii* Bohl med Åkrar och Ängar, såsom ther nu begrepit, och föresunnit är, för then åhrliga afgift theraf plägar gå.

4.

Och skulle the öfwer förenemda åhrliga Landgille öfwer alla förenemda Jord- och egendomar med Städsmåhl, eller annan utgift icke beswäras ꝛc. ꝛc. Gifwit på Slottet Fredricksborg then 17. *Novembr.* Åhr Christi 1563.

Konung *Christierns* then *III:*dies Bref til *Magistraten* i Halmstad af Köpenhamns Slott *St. Knut* Konungs afton Åhr Christi 1548. at emedan mycken Honung åhrligen utföres af Riket, och theraf kommer dyr tid på främmande drycker, at Undersåtarne nödgas til at kiöpa Win, Pryssing, och andra främmande drycker mehr än behof giöres, thå på thet Honung må blifwa här i Riket, och hwad fördehl som är på miöd at sälja, och waxet, som theraf kommer, kan blifwa hos Undersåterna, är med Rikssens Råd bewiljat och samtyckt, at aldeles ingen Honung måtte uhtföras, och uhrskiepas wid samma wahras, och al annan förnings wahras *confisqverande*, och förbåds brytare straff ꝛc.

Konung Fridrick then *II:*dras Fribets-bref på et åhrs Zijse, på thet Undersåtarne i Halmstad så mycker bättre måge fuldrifwa then befästning, som the hafwa begynt om theras By; Gifwit på Köpenhamns Slott *St. Jacobi Apostoli* Dag, Åhr Christi 1563.

Konung Fredrick then andra har ock bewiljat; at Borgmästare, Rådmän och menige Borgare i Halmstad skulle wara frie för Zijse af Tyskt Öhl, som the sielfwe införa, och thet under thå påstående krig, och at the fingo imedlertid uhtföra Stifwed. Gifwit i Halmstad then 30. *Octobr.* Åhr Christi 1563.

Samma Konungs Stadsens Borgerskap gifne Fribets-bref af Halmstad then 16. *Octobr.* 1567. för al Tull, och Zyse å theras gods, och Köpenskap, ehwar the kommandes warda uti Dannemarks och Norriges Rike uti 5 första samfälta Åhren från Brefwets *Dato*, och thet alt för theras manliga förhållande wid Köpstadens förswarande, och myckna beswär med Krigs-Folket under påstående kriger med Swerige.

Samma Konungs Bref, at emedan Borgmästare, Rådmän och menige Borgare uti Halmstad några Åhr blifwit lämnad theras åhrliga Bystatt til hielp wid theras Bys befästnings förbättrande, och the nu under-

dånigst giswa tilkiänna, huruledes djupet uran för Byen uti förflutna Feijde blifwit mycket förderswar, och the tänka til at med ther första staffa råd therföre, thå blef them tillåtit, at ännu och framdeles niuta, och behålla förenämda theras Byskatt, som the åhrligen til Konungen och Cronan skulle uhrgifwa, och then anwända til diupets förbätring, til thes therom annorledes blifwer förordnat. Af Slottet Fredricksborg then 24. *Junii* 1575.

Konung Christian then 4:des Frihets-Bref för 24 pund Smörs afgift af then ägendom uti Norre wång liggande, som Halmstads Inbyggare blefwo förunte med efter kriget moht Swerige, hwilken Smör-tänta som förmält är, blef them eftergifwen för then stora Wådelden, som någon kort tid förut warit ther i Staden. Giswit på Köpenhamns Slott then 3. *Nov.* Åhr 1592.

Samma Konungs Förbuds-Bref moht främmande Borgare, at the icke få föra sit gods til Halmstad at försälja Borgarna ther sammastäds til förfång. Giswit Köpenhamns Slott then 27. *Nov. A:o* 1600.

Samma Konungs Bref at Stadens Borgerskap skulle för theras armods skuld wara på någon tid frie för åhrliga Byskatten til Konungen och Cronan, tils widare Förordning; Giswit på Köpenhamns Slott then 9. *Martii* 1605.

Samma Konungs *Confirmations*-Bref på Stadsens *Privilegier*. Giswit på Köpenhamns Slott then 24. *Martii* 1606.

Samma Konung *Christians* Förordning, at när någon främmande, eller uhtländning efter thenna dag upsäjer sit Burskap, begifwer sig uta Riket, och icke längre wil bygga, och bo här uti Landet, thå skal han wara förplickrad änteligen at lämna efter sig then fiette Delen af al hans ämne och förmågo: hälften warder förfallen til Byen han uti bor, och andra hälften til Konungen och Cronan ꝛc. Giswit på Köpenhamns Slott then 6 *April* 1610.

Samma Konungs Bref til Slots-Höfdingen Erick Rosenkrants, at Bönderna icke skulle tilstädjas Staden til förfång med theras Skutor, och Båtar bruka annan Köpenskap, än med Wed, Timmer och Stenar. Giswit på Slottet Fredricksborg then 24. *Nov.* 1621.

Cap. IX.

Om

Stadsens Publiqva Handlingar från then tid Landet kom under Swerige.

Hennes Maj:t Drottning *Christinas* nådiga *Resolution* uppå the *Postulater*, som Borgmästare och Råd med meniga Borgerskapet i Halmstad genom theras utskickade underdånigst andraga låtit. Giswen Stockholm then 3. *April* 1646.

Som

Som the här andragne Besvär med Resolutionerna äro enahanda med them, som wid Warbergs Stads Publiqva Handlingar här förut finnas p. 52. 53. går man thet alt förbi undantagande 4. §. angående Hamnens och djupets *reparation* uhr för Staden, på hwilket H. M. nådigst loswat at wilja anwända någon bekostnad och arbete, althenstund the sielfwe wore oförmögne at sådant förbättra; och §. 8. sålydande:

Medan och Kongl. Maj:t Nåd. förspörjer thet Borgmästare och Råd ganska ringa hafwa för theras Embete, och Skolemästaren sammaledes, hwarföre och på thet the thesto troligare, och flitigare sin tiänst härefter giöra måge, hafwer H. M. Nådeligen förundt Borgmästare och Råd Tolagen af stora Siö-Tullen, räknandes af uhrgående wahror ½ *pro Cent*, men af inkommande 1 *p. Cent. Item* ½ af *Accisen*, såsom och *Deputerat* Skolemästaren i Halmstad Åhrligen af Tullen 50 Rdlr. 2c.

Hennes Majest. Drotning Christinas Staden Halmstad gifne Privilegier efter följande Utdrag.

2. At Borgmästare och Råd måge *administrera Justitien* efter theras wanliga Lag och *Recesser*, och at ingen *Appellation* skulle skie ifrån Rådstug. Rätten, som pröfwes under 300 Dlr. Smants *Capital*; icke heller någrom skulle tillåtas *appellera* under Lands-domaren, såsom tilförne sedwanligt warit, utan *immediate* til Hof-Rätten i *Jönköping*.

3. Som Stadsens *Magistrat* sielfwe anhållit, at blifwa kallade til Riksdagar, och benådas med wist Säte hos någon af the andra Städer, blef thet ock i Nåder bewiljat, och at Halmstad skulle hafwa sit säte näst Kahlu Stad.

4. Til understöd wid *Guarnizonens* hållande, som icke kan skie utan Stadens Besvär, blef Staden Nådigst skiänckt Mjöhl-qwarnen, som hart när Staden är belägen med thes Ström, och åhrlig ränta, hwilken Ström the ock måge til theras förkofran, och näringsmedel med andra nyttiga wärk bebygga.

5. At Staden måtte eljest hafwa några medel til the *publiqva* Husens bygnad, skola Borgmästare och Råd hafwa makt at pålägga sig, och alla Stadsens inwånare skatt, och förskott af theras Hus och förmåga, och ther med samma rätt och wilkor, som andre inrikes Städer efter Lag åtnjuta. *Item* en skiälig och *proportionerad Taxa*, och uhrgift för theras Hästar och Boskap, som om Sommar-tiden hållas på Stadsens muhlbete och uhtmarck.

6. At Staden må kunna så mycket mehra tiltaga på Folck och Borgerskap, blifwa theß Inwånare, som nu ther bo, och framdeles sig therned sättiandes warda, Nådigst förskonte för lilla Tullen, och *Contributioner* på 8 Åhrs tid från nedstående *Dato*.

7. Efterlåtes och Borgmästare och Råd, at hålla en öpen Stads-Kiällare, ther at låta försälja allehanda slags främmande drycker af Renskt, Spanskt och Franskt Wijn, så och uhr- och inlänskt Öhl, och blef them nådigst förundt Tull och *Accis* fritt tiugu åhmer Renskt, Otta Pipor Spanskt, 20. Orhöfder Franskt Wijn, tolf läster Rostocher Öhl åhrligen, til Kongl. widare Förordning framdeles.

8. At öde Tomter i Staden, om the icke af ägarna bebyggas innom Natt och Åhr, sedan the therom tilsagde warda, skulle wederkiännas under Staden.

9. At Staden måtte kunna bebyggas med goda och fasta Stenhus, blef Nådigst efterlåtit ther nyssbegynta Tegelbruket ther hos belägit, qwitt och fritt utan någon wederkiänslo, eller *Arrende*. *Item* Tegelbruket wid Laholm, och Warberg för et billigt *Arrende*; Dock Cronan altid förbehållit af thessa 3 Tegelbruken hwad til Fästningarnas *Reparation* kan behöfwas, hwilket och Staden uti *Arrende-Summan* skal afkortat blifwa.

10. Hwad Crono och Kyrckiotionde, som i Halland Åhrligen faller, blef förundt til Halmstads *Scholes*, och *Hospitals* underhåld för samma *Taxa*, som andre nu före niuta, dock utan några Städje penningar, och at Borgmästare och Råd skulle giöra Cronan therföre Åhrligen riktig räkenskap, såsom och hafwa noga inseende thermed, at bemelte Tionde blifwer rätt anwänd til Ungdomens i *Scholan*, och the fattigas uppehälle.

11. Efter som Borgerskapet i Halmstad wore sinnade at inrätta et fulkomligt Fiskeri sig til näring och förkofring, ty hade H. M. therpå sådan frihet efterlåtit Staden, at alt then Fisk, som Borgerskapet kunna antingen sielfwe fiska, eller insalta, skulle *passera* fritt wid Stora Siötullen, så i Halmstad, som andra inrikes Städer tils widare förordnande framdeles, så länge härwid intet underslef skier.

12. Efter som Borgmästare och Råd med några andra theras *Interessenter* icke allenast tilbiuda sig at inrätta ther i Staden några *real Manufacturer*, sårdeles et godt Wantmakeri, och theraf Åhrligen leswerera til H. M. och Kronans behof några 1000de alnar för billig betalning, utan och förstråcka til *Guarnizonens* underhåld ther sammastädes theras nödtorft i penningar och bröd, hwarföre them til betalning blifwit uplåtit så mycket af H. M. och Cronans tånter i Halland, som moht samma leswerering belöpa kan, jämwähl efterlåta Staden Warbergs, och Laholms Ladugårdar, samt med Lareflsket wid Laholm, Falkenberg och Klostret under lika wilkor, och för samma pris, som alt warit åht androm förarrenderat.

13. På ther ofwannemde Wantmakeri måtte med så mycket större nytta i wärket ställas, blef nådigst förundt fritt för *ordinarie* Siö-Tullen hwad Ull, och Lin med mehra, som til Wantmakeriets, och andra *Manufacturers* idkande införskrifwes, allenast therföre gifwes 1 orts Daler *pro Cent* til *recognition*. Sammaledes skulle slika tilwärkningar, när the föras til inrikes orter, tullfritt *passera*.

14. Til *Guarnizonens* underhåld blef Borgerskaper lämnat til behaglig tid 2 af then wed, som Landet Åhrligen til H. M. och Cronan måtte uhrgifwa.

15. Uppå Borgerskapets underdåniga ansökning om fri handel med öpna gatu-bodar i the andra Hallåndska Städer, har H. M. för godt funnit, at Borgmästare och Råd skulle behörigt föreställa Borgerskapet, huru sådant igemen skulle föorsaka Staden större skada och afsaknad i theras näring, när therigenom Almogen, af hwilken Staden hade sin tilförsel, skulle dragas til andra Städer, hwilket i längden plägar förorsaka Städers undergång, hwarföre Borgerskapet fast mehr skulle förmanas, at

förm.

förmedelst godt förråd på wahror, som Almogen nödwändigt behöfwa, och billigt pris må dragas til Staden, och te sig moht honom i kiöp, och säljande skälige.

16. Borgerskapet tillåtes och å theras egna Skep, som i Staden bygde äro, och Borgerskapet äga, och Seglation bruka med, eller och hädanefter ther uptimrade warda, then Tullfrihet å alt therpå inkommande Salt, som andre Rikßens Undersåtare niuta til widare förordnande.

17. *Confirmeras* alla the ägor, som Staden efter förra Konungars *Donation* niutit, utan några uhtlagor til Cronan; Dock Staden sin rättighet förbehållen, och på thet Borgmästare och Råd måge hafwa så til sit, som andra Stadßens Betiänters underhåld, och andra *publiqva* tarfwor någon inkomst, blef tillåtit at upbära en billig Bro- och Hamn-penning, samt måtar- och wägare-penningar af thet, som i Staden bör mätas, och in- och uhtwäges. *Item* alla the Sakören, som på theras Rådstug. för hwarjehanda brot falla. Såsom ock Tolag af alt gods, som ther uhr- och inskepas, nemligen af hwart 100:de inkommande gods 1 Dlr. och af uhrgående ½, thertil med ½ *Accisen* af then, som i Staden falla kan. Hwaremoht Borgmästare och Råd skola wara skyldige i alt görligt sökia Stadens tilwärt, och bearbeta Hamnens *Reparation &c. &c.* Gifwit *Stockholm* then 21: *Januar.* Åhr 1648.

Uddrag af Högstbemelte H. M. Nådiga Resolution uppå Borgmästare och Råds med samteliga Borgerskapets underdånigst föredragna åhrender, af Stockholm then Martii 1649.

2. Uppå Borgerskapets underdåniga klagan, at Salt-handelen drages til the näst belägna Danska Städer, therigenom at the icke kunna therpå gifwa så godt kiöp, som the Danske, hwarföre anhålles om *Moderation* på bemelte *Licent*; wille Kongl. Majest. sig framdeles sålunda förklara, som Rikßens *Stat* thet kunde tillåta.

6. H. M. skulle gierna se, at Ladurne måtte af Borgerskapet, som åker på Landet äga, ju förr, ju helre blifwa utom Befästningen upsatte rc.

Högstbemelte H. M. Nådiga Resolution uppå Borgerskapets underdåniga andragna Sollicitations-puncter. Gifwen Stockholm then 31. Octobr. 1650.

1. Hwad Hamnens *Reparation*, och the af Staden thertil föreslagna medel widkommer, kunde thertil icke *Deputeras* åhrlig *Summa* af Stora Siötullen, utan borde Borgerskapet rätta sig härutinnan efter Kongl. M. häröfwer gifna *Resolution*, och wara betänkte på andra wägar at befordra samma nyttiga wärk, och jämwähl sielfwe af Stadßens, och egna medel thertil *Contribuera*, eftersom Kongl. Majest. Staden med skiöna *Privilegier*, *immuniteter* och inkomster för thetta nådigst låtit förlöna, ibland annat til then ändan, som uhttryckeligen theruti förmåles, at Hamnens *Reparation* med alfwar må drifwas, och fortsättias.

2. Misßbruket uti Almogens handel, medelst thes afwels öfwerförsel til the Danska Städer, *remitteras* til *Gouverneuren* å ohrten at förekomma.

Högbemelte Drottning Christinas Nådiga Resolution uppå the Sollicitations-puncter som Halmstad Stads Fulmäktig underdånigst föredragit. Dat. Stockholm then 24. Dec. 1652.

1. Angående misbruket wid Tiäru-handelen i Halland, hwaröfwer klagas, finner Kongl Majest. betänkeligt at efter Stadens begiäran ställan under et särdeles *Compagnie*; men imedlertid efterlätes Staden hafwa wissa wråkare, som Tiäran beſichtiga, och wråka, så ock Tunnemåtter pröfwa, såsom i Götheborg brukeligt är.

2. At undsätta Staden med något skep til Handelens fortsättiande på Spanien emot wiß genant, eller årlig hyra, faller Kongl. Majest. och Cronan för thenna tiden intet lägligt. Men Kongl. Majest. har eljest låtit *publicera* tryckt *Placat* öfwer Skeps-byggande, upköpande, så ock friheter och bruk för Stapelstäderna i Riket, hwilket lärer lända så Halmstads, som andre Siöstäders Inbyggare, hwar the sådant eljest wilia *practicera*, til upkomst.

7. Kongl. Majest. har *prolongerat* i anseende til then dyra tiden, then Staden för thetta förunta Tullfriheter på al inkommande Spannemåhl på et Åhr från *Dato*.

8. Til widare Förordning wil Kongl. Majest. hafwa tillåtit Kopparslagarna, samt Klocke- och Gryte-giutarna ther i Staden allena få niuta the Halländska marknader med theras tilarbetade wahrur ꝛc.

Högstsal. Konung *Carl Gustafs Resolution* angående Staden förunnd friheter på $\frac{1}{2}$ af *Accisen* ther sammastädes, som til Stadsens tarfwor skulle anwändas. Gifwen Götheborg then 27. *April Anno* 1658.

Utdrag af Högstsal. Konung Carl then XI:tes Nådige Resolution öfwer Halmstad Stads underdånigst andragna beswär. Gifwen Stockholm then 24. Nov. 1660.

2. Angående Stadens underd. begiäran, at Stapelstads rättigheter them förunnas måtte, och at the omliggande små Städer, såsom Falkenberg, Lagholm och Bådstad icke måtte tilstädias bruka någon Seglation them til förfång: har Kongl. Majest. funnit skäligt förunna Staden Stapelrättigheten, men Småstäderna tillåtes icke någon uhtrikes Seglation, ſchönt them icke förmenes segla på the Städer, som åro belägne under H. M. och Cronan Swerige at söka sin näring med trä-wahrur, och Byggnings-*materialier*, dock at Kongl. Majest. icke kan pröfwa görligt belägga them med någon Tolag til Halmstad.

7. Uppå Borgerskapets underdåniga ansökning, at å några wahrur, såsom Knör-aska, Risbet och Geteskind få then hårå lagda stora Siötullen i något måtto förminskad; har Kongl. Majest. *Resolverat*, at sådant skulle *remitteras* til thes *General Com. Colleg.* at tilse, hurumwida sådant kunde tilstädias, althenstund sådan *gravation* i Tullen skiedt för Handtwärkeriens inrättande, och at sådana råa wahrur måge warda beredda, och tilarbetade, innan the uhtomlands förskändas.

General Gouverneuren Grefw Gustaf Otto Stenbochs bref til *Magistraten*, at wiße Bryggare, Krögare, Slachtare, och Bagare skulle förordnas, och at ingen, som icke ibland them antages, skulle befatta sig med något af theras nåhring, af *Lund* then 14. *Octob.* 1663.

Utdrag af Högstsal. Konung Carl then XI:tes Resolution öfwer Halmstads underdåniga andragna Beswärs-puncter, gifwen Stockholm then 1. Sept. A:o 1664.

1. Så-

1. Såsom utskickaden å Stadsens wägnar underdånig: anhåller, at Kongl. Majest. täcktes draga nådig försorg, thet inloppet wid Staden må warda tänsadt, och uhtpåladt, finner Kongl. Majest. nödigt först, at en *Ingenieur* tager afritning theraf, så ock giör et förslag öfwer thet som til wärkets fortsättiande betarfwas: hwarpå H. M. nådigst förundt, och bewiljat Staden i 3 Åhr, hwart Åhr 300 Dlr. med thet wihlkor, at thesse penningar til ingen annan nytta anwändas, än til thenna Hamnens uprensning, hwaröfwer *General Gouverneuren*, och Landshöfdingen skola hafwa noga upsicht.

3. Kongl. Majest. wil ock uppå uhtskickadens underdåniga anhållande nådeligen hafwa *resolverat*, thet Landshöfdingarne i Jönkiöpings Lähn, och Halland skulle med thet forderligste tilse med Almogens tilhjelp at rensa Nissa elf, så ock giöra then *navigabel*, och sedan noga insicht hafwa, at icke Kongs ådran emot lag må warda tilstoppad.

4 Ansökningen för Stadsens Inwånare, at emot Tulls erläggande få handla med thesfremmande Fahrkostar, som förmedelst storm, och mohtwäder twingas at sättia sig therpå redden, och at berörde Fahrkostar sedan måge hwad the ther icke kunna försälja, frit afföra therifrån, blef nådeligen efterlåten, dock at noga upsicht hafwes, at härwid intet underslef uti Tullen må förelöpa.

5. *Moderation* i Tullen å Tiäran, som underdånig: begärtes, therföre, at then icke skulle wara af lika godhet i wärdet med then, som å andra ohrter tilwärkes, kunde wid the tiders knaphet icke tillåtas.

8. Til *Pastoratets* understöd i Halmstad, hwilket blifwit förringat therigenom at Slottet och *Guarnizonen* äro ifrån then församlingen afhända; är nådigst *resolverat*, at Crono-Hemanet Gödstrup uti Åhrstad Härad, och Skrea Sockn, som fordom Kyrkoherden i Halmstad Her Tore warit förundt, och thes Ankia uti sin lifs-tid besitter; skal härefter, när lifs tids friheten *expirerar*, *perpetuelt* följa Halmstads församling til thes förbättring.

13. Som en hop Handtwärkare flytt utur Staden på Landet, och ther tagit sig förswar under Adelen; arbetandes imedlertid åht en och annan utan åhtskjlnad, hwaröfwer Staden sig beswärar, och anhåller, at sådane måtte *obligeras* til at flytta i Staden, eller och förbiudas åht ingen annan arbeta än för then och thes folk, af hwilken the hafwa sit förswar, blef som skiähligt til Landhöfdingen *remitterat*.

14. H. M. kunde icke gilla, at Landtmannen skal blifwa twungen at resa til någon wiss Stad, utan skal stå them fritt at resa så wähl til Halmstad, som andra Städer.

15. H. M. finner skiäligt, at ingen som sielf icke bor i Staden, må hafwa lof at tilhandla sig någon Stadsens grund, och fasta ägendom, och at när then är til kiöps, at tå Staden må wara närmast then samma at inlösa, allenast Staden gifwer therföre så mycket som en annan biuder, hwars och ens rätt och börd efter lag oförkränkte.

Kongl. Majest. nådiga befallning til Feltmarskalk. och *General Gouverneuren Gustaf Baneer*, at uhtse några medel til *Hospitalets*, och Borgerskapets *Refusion* för theras ägor, som til Skansarna, och utanwärken äro af-

hände. *Item* at förekomma then handel af Kött-mångleri, så n Soldateske Borgerskapet til *præjudice* föröfwa. Gifwit *Stockholm* then 29. *Mars* 1667.

Uppå Borgmästare och Råds i Halmstad anhållan, at alla farkostar, som gå ifrån Halland emellan Falkenberg, och nedan för Laholm, måge wara *obligerade* wid afresan at angifwa sig i Halmstads Tull-*Contoir*, och ther taga Sedlar; så och wid återkomsten ther sammastädes *visiteras*, på thet alt undersleef således må förekommas; har uppå Kongl. Majest. Nådiga Befalning thes *General Commerc. Colleg.* then 17. *Maij* 1667. *resolverat*, at sådant skulle ihogkommas uti then Seglations-ordningen, som kommer at *publiceras*.

Utdrag af Kongl. Majest. Nådiga Resolution öfwer the beswär, som Städernas Fullmäcktige uti Skåne, Halland och Bleking hafwa wid påstående Riksdag underdänigst föredragit. Gifwen Stockholm then 27. Aug. 1668.

1. H. M. ogillar, at främmande, och *Expediter* under *prætext* af andra åhrenders förrättande, skola ligga ther neder i Städerna hela, och ½ Åhret igenom, och med understucken handel tilfoga Borgerskapet stort mehn; och wil therföre, at *Magistraterne* them icke länge uti theras wårf uppehålla, utan så laga, at the skiäligen måge therifrån blifwa affärdade, på thet Staden sielf therigenom icke må mista sin *Credit*, och bemelte främmande förorsakas sig beswära. Dock om the twert häremot, när the äro *expedierade*, ännu söka idka theras handel, hafwer *Magistraten* makt at bruka tiänliga medel them at afskaffa.

2. Hwad som klagas öfwer uhtskepning utur olofliga och förbudna Hamnar, såsom och öfwer the Fahrköstar, som wid uht- och insegling sig intet *visitera* låta wid Tull-*Contoiren*, utan taga paß af Strandridarna, som wille the segla inrikes, och dock gå på främmande ohrter; finner Kongl. Majest. aldeles oskiäligt, och stråfwande moht Kongl. Majest. för thetta utgångna *Resolutioner*, och Seglations-ordning, hwarföre sådant bör efterlefwas.

3. Borgerskapets ansökning, at utan affseende til något *Compagnie* få införskrifwa Säpa ifrån främmande ohrter, wet Kongl. Majest. icke wara förwägrad, allenast the uhtstå then *Gravation* på Tullen, som til *Manufacturiernes* befordran här i Swerige å bemelta Säpa lagd är; förmodandes, at the så mycket mindre orsak skola hafwa sig härefter at beswära, som nu icke allenast i Wißmar, utan ock i Södermöhre then wahran tilwärkad blifwer ju så god, som then annorstädes kan köpas.

7. Kongl. Majest. wil nu som för thetta hafwa Städerna i Nåder förunnt sit fria wahl wid Borgmästare, och Råds tiensters ombytelser, och thet stadfästa, men med Byfogde-tiänsten förblifwer ther efter förra wanligheten.

8. Såsom Städernes medel och Inkomster genom öfwerflödiga Betienters löningar mycket förminskas, som eljest til *publiqva* Bygningar, och andra tarfwor kunde anwändas, ty finner Kongl. Majest. skiäligt, at *Syndici* Beställning såsom mindre therå ohrterna nödig, skulle härefter afskaffas.

10. At

10. At alle, som hafwa Gård och Grund i Staden, måge och uhtstå Borgerlig Tunga; finner Kongl. Majest. så wida skiäligt, som the ock bruka Borgerlig Handtering, dock hwars och ens undfångne *Privilegier* okränkte.

16. Thet olideliga misbruk, som ther i Städerna hälst hwar *Guarnizon* ligger, skal förbiudas, i thet Wakt och Tullbetiente skola uptaga af Bonden i Portarna hwad som borde til Torgs framföras; wil Kongl. Maj. alfwarligen hafwa förbudit &c.

19. Kongl. Majest. har i nåder *Resolverat*, at Konung *Christiani qvarti Recess.* och Kyrkio ordinantie skulle Borgmästare och Råd åhrligen, och således åga styra, och råda för Kyrckiornes, och *Scholarnes Intrader*, samt therföre reda och räkenskap giöra.

20. *Moderationen* i Tullen, som underdånigst begiäres på Norska Fisken, som i *Taxan* skal mycket wara förhögd, så at the utan synnerlig förtiänst then handelen skola kunna idka; har Kongl. Majest. bewiljat, och skulle jämwähl tagas i *Consideration*, om någon lindring kunde efterlåtas i Tullen på Hudar och Skinn, som til inrikes *Manufacturers* Befordran är worden påökt.

21. Uhtskepningen af små pipenstafwer hafwer Kongl. Majest för särdeles skähl, och orsaker intet kunnat samtyckia til.

Kongl. Majest. Nådiga *Resolution* för Borgerskaper i Skåne, Halland och Bleking, at blifwa befriade ifrån then hielp och *Contribution*, som the på *General Gouvernementets* anmodan til Befästningarnas ther sammastädz upbyggande wilkorligen hafwa uhtlofwad, och bewiljad, och at hwad theraf allaredo kan wara betalt, skulle afdragas uti theras *Contributioner* på the tu näst förledna Åhren, så at hwart Åhr hälften af then redan uhtlagda *Contributions-Summan*, them theri bestås, och godt giöras skal. Gifwen *Stockholm* then 19. *Sept.* 1668.

Kongl. Majest. Nåd: *Resolution* å Halmstads underdåniga *Supplication* angående förändringen uti thes Källare-frihet, at emedan ingen afgång skal wara på Rostocher Öhl, blef nåd: bewiljat, at Staden med lika wilkor i thes ställe får införskrifwa något Wijn, Wijnättika och Franskt Bränwin. Gifwen *Stockholm* then 22. *Octob.* 1668.

Utdrag af Kongl. Majest. Nådiga Resolution uppå Halmstads underdåniga Beswärs-puncter. Gifwen i Stockholm then 29. Octob. 1668.

2. Kongl. Majest. har Nådeligen *resolverat*, at Pipenstafwers uhtskepande icke kan tillåtas emot för thetta uhtgångna *Placat*. Lindring uti Tullen på Tiäran kunde icke ännu på en tid tillåtas, förän Kongl. Majest theröfwer framdeles kan *Resolvera*. Öfwer Tullen på Påtaskan wil Kongl. Majest., at thes *General Commercie Colleg.* skulle gifwa sit betänckande, tå Kongl. Majest. sedan theröfwer wille *Resolvera*. Angående lindring i Tullen på Skin och Hudar tycker Kongl. Majest. wara rådeligast, at *Magistraten* beflitar sig at bringa thenna rå wahran i *Manufacturer*, theraf Staden mehr skulle förkofras, och bättre inkomst hafwa, än nu af berörda Skins och Hudars uhtförsel, hwilket hemställtes til wederbörandes flit, och sorgfälligher öfwer Stadsens almänna bästa.

3. Kongl. Majest. wil i Nåder hafwa Staden bewiljat, at betala förra Siö-Tullen med gångbart Sr:mt räknandes Rdlr. til 52 öre Sr:mt.

4. Kongl. Majest. håller oskiäligt, at Landmannen skal understå sig at handla något på främmande Fahrkostar efter sit goda tycke under hwarjehanda *prætext*, och wil, at *Magistraten* sielf må hålla theröfwer alfwarligen hand.

5. Then Inrikes Seglation, som Laholm, Falkenberg och Bådstad härtill åhtniutit, så wähl som och Almogen idkat hafwer, må hwarthera efter theras *Privilegiers* innehåld än härefter bruka, men at segla på uhtrikes främmande ohrter skal them aldeles wara förment, och i fall the under *prætext* af berörda Inrikes Seglation skulle beträdas at segla på främmande ohrter, så skulle the therföre wederbörligen plikta, och thet straff undergå, som Seglations-ordningen förmår, hwilken the i thet öfriga skola ställa sig til efterrättelse; enkannerligen *observerandes*, at the så wid uht- som ingående altid anlända til nästa Tull-*Contoir*, antingen i Halmstad, eller Warberg, och sig ther *visitera* låta, samt af Tullbetiänte ther sammastäds et riktigt Paß annamma, aldeles efter bemelta Seglations-ordnings 15 §. och Kongl. Majest. *General Resolutions* 21. §. klara Innehåld.

6. The *Materialer*, som behöfwas, och efter hand inkomma til Kyrkians *Reparation*, så länge hon står i bygnad, wil Kongl. Majest. utan någon Tulls årläggande them i nåder förunna. Men Tullfriheten på Saltet kan för thenna tid icke efterlåtas.

7. Kongl. Majest. kan för närwarande tid intet bewilja något til Hamnens wid makt hållande, uran warder *Magistraten* pålagdt, at hwad af the förra thertil *destinerade* medel ännu kunde wara i behåld, thertil må anwändas.

9. Alt Landskiöp, som föröfwes, är Kongl. Majest. emot, hwarföre och Landshöfdingen therå ohrten skal sådant efter al möglighet söka at förhindra, och ther någon thermed beträdes, låta then samma therföre wederbörligen plikta, hållandes och *Magistraten* sielf theröfwer alfwarligen hand genom theras uhtridare.

10. Alla the diekne bohl, som tilförne under Halmstads *Schola* legat hafwa, och icke allaredan til andra *usus* åro *disponerade*, wil Kongl. Majest. bemelta *Schola* ännu i nåder förunna. I lika måtto skal *Magistraten* så wähl öfwer *Scholans*, som Kyrkans *Intrader* hafwa noga *Inspection*, aldeles efter *Receſſens* lydelse, så at ingen Kyrkio- eller *Scholæ*-betient må föra någon *absolut Dispoſition* öfwer någon thes *Intrader*, utan wid anfordran giöra *Magistraten* therföre räkenskap, så och icke gå them förbi uti något, som bemelte *Receſſ*, och thenna Kongl. Majest. Nådiga *Resolution* them kan tilstå.

11. Frihets-Åhr för Handwärkare, som sig ther nedsättia, håller Kongl. Majest. skiäligt, hwilka Frihets-Åhr *Magistraten* skal stå frit at *disponera*, och lämpa efter Stadsens almänna bästa, och at inge andre gångande Embetsmän på några Swänska mihl när Staden sig skola bruka låta, helst uti Halmstads, Åhrstads och Tönnersiö Härader.

12. Til at förekomma thet misbruk, som föröfwes af en dehl af Borgerskapet, i thet the så snart Frihets-Åhren äro uthe, *qvittera* Staden, och söka

ka sin hemwist å andra ställen: håller Kongl. Majest. skiähligt, at så dane skola än thå wara förplichtade at tiäna ther i Staden qwar uti 6 Åhrs tid,

13. Kongl. Majest. håller skiähligt, at then som bliswer til något sakfälter, och intet hafwer at plikta med, må för sin brott giöra Stadsens *publiqva* arbete emot *proportion* af the ålagda Böter.

17. Stadsens fria wahl til at keesa sig Borgmästare och Rådmän, samt Kyrkioherdar, *Capellaner*, *Schole*-mästare, Hörare, samt alla mindre så Andelige, som Wärldsliga Betienter, hwilket bemelte fria wahl them på Riksdagarna 1660 och 64. i anseende at the sielfwe them underhålla, och löna måste; är lofwadt och tilsagdt: wil Kongl. Majest. them än widare i Nåder *Confirmera* aldeles efter Kyrk. *ordin.* och *Recessen*, samt ther Bruk, som theri Landet under the andra Skånska Städerna är öfligt, och skola wederbörande wid sådana tilfällen intet undandraga sig them til sådana Ämbeten at *installera*, sedan the således lagligen äro walde, och pröfwas thertil wara *Capable*.

21. Kongl. Majest. hafwer Staden Halmstad Nådigst bewiljat, at the uti Sill-handelen wid Tullens årläggande måge niuta lika wilkor med Götheborg, och Marstrand.

Kongl. Majest. Nådiga Resolution öfwer Halmstads underdåniga insinuerade Beswärs-Puncter. Gifwen Stockholm then 7. Dec. 1668.

1. Såsom Staden underdånigst anhåller til *Servicens* understödiande, at få niuta mantals-penningarna, och *Contributionen*, som ther i Staden Åhrligen faller, och at Falkenberg måtte påläggas til bemelta *Serwises* underhållande något at *contribuera*, altså finner Kongl. Majest. thessa *petiter* af then wikt, at Staden therutinnan för thenna gången icke kan wilfaras; Men at Staden Halmstad härefter skulle så uti *Servicen*, som *inqvarteringen* aldeles *tracteras* lika med andra Swänska Städer, ther *Guarnizoner* inneligga.

3. Öfwer Stadsens giorda försträckning i Keijse-tiden skulle *Cammar-Collegium liqvidera*.

5. At uhrländske Köpmän skola understå sig i the små Upstäder, och Fläckar, så i marknads-tider, som eljest at hålla öpna Gatu-bodar, håller Kongl. Majest. aldeles oskiäligt, och wil at wederbörande sådan olaga handel på alt giörligt sätt skola sökia at afskaffa ꝛc.

Af Kongl. Majest. tilförordnade Commissariers til Skåne, Halland, Blekings och Bohus Län Resolution uppå Magistratens, och Borgerskapets i Halmstad insinuerade Beswär, gifwen i Halmstad then 30. Junii 1670; är följande utdragit.

3. Och efter som en dehl af Borgerskapet måst *qvittera* sina Tus, och Tomter til Wallgatorna, och *Fortifications*-wärkets behof, skulle the therföre undfå wederlag efter samma ägendoms behöriga *Taxering*.

8. Kongl. *Commissarierne* willja och draga försorg, at en wiss lönings-*Stat* efter *Magistratens*, och Borgerskapets begiäran för thes betiente, *proportionerad* emot Stadsens inkomster, skal blifwa giord.

10. Angående thet thenna Stads Borgare måge som andre Kongl. Maj. Undersåtare efterlåtas til at resa up til andra Städer i Riket, och Bergslagen i Wärmeland, och annorstädes at tilhandla sig Järn, och andra wahrur, samt tilstädias at få försälja igen the wahrur, som the med sig tijt bringa kunna; kan sådant them tilstädias, så wida thet icke sker på the ohrter, hwilka andra Städer i Riket *per expressum* åro af Kongl. Majest., eller förra framfarna Konungar förmedelst ärhåldna Bref och *Privilegier* förbehåldne.

11. Hwad theras klagan widkommer, at Tobaks-handelen, som til wisse personer är anslagen; thenna Staden *graverar*, i thet en stor öfwerflödighet af then wahran på Landet införes, och *practiceras*, hwarmed Landmannen icke ringa tilfälle gifwes til et och annat Landskiöp, och therwid åhrskilliga wahrur in- och uhtbringa, therigenom Städerne gås i thet måhl förbi; så emedan Kongl. Majest. hafwer i Nåder godt funnit at förunna några wisse personer förmedelst uprättadt *Contract* samma Tobaks-handel emot en wiss *Summa* Penningar, ty kan them icke betagas the theruti ärhåldna *Conditioner*, så länge *Contracts*-Åhren wahra, och til thes Kongl. Majest. i Nåder för godt finner at giöra therutinnan någon ändring &c.

12. Althenstund *Ordinarie* Stadsens Slaktare, som theras Skatt och Skuld til Staden årläggia, mycket therigenom *præjudiceras*, at en dehl af *Artollerie* och *Guarnizons*-Folket i Staden, skola upkiöpa Grar på Landet at slackta, och Kiöttet uhtprångla; warder thet åhrendet til Landshöfdingen, och *Commendanten remitterat*, sådant prånglande at hämma.

Förbemelta Kongl. *Commissariers Resolution* gifwen i Halmstad then 2. *Augusti*. 1670. uppå Borgmästare och Råds *insinuerade particulair* angelägenhet angående *Inqvarteringen* af *Guarnizons*-Folket ther sammastädes, som the lika med Borgerskapet beswäras med, hwarifrån the nu befrias, undantagande wid förefallande feijde-tider.

Kongl. Majest. nådiga Resolution öfwer Staden Halmstads underdånigst insinuerade Beswärs-puncter. Gifwen Stockholm then 13. Dec. 1672.

2. At $\frac{1}{3}$ af the Gårdars lego, som höra utom Bysmån til, och af them til andra förhyras, må komma Stadsens *inqvartering* til godo, håller Kongl. Majest. så wida skiäligt, som thet i andra Städer i Skåne, Halland, Bleking och Bohus Län finnes wara brukeligt.

3. Tilgiften för *Surplusens* årläggande på uhtländska Drycker kan Kongl. Majest. Staden för thenna gången icke benåda med.

6. Kongl. Majest. har til Stadsens upkomst för helt nödigt skattat, at en ransakning må blifwa anställd, huru och på hwad sått Staden är råkad uti then stora gäld han nu sitter uti, som *remitteras* til Landshöfdingen at wärkställa &c.

7. Såsom Borgerskapet i Staden til manskapet dageligen dags skola förminskas, och the som qware äro, så mycket större beswär, och omkostningar uhtstå, i thet en dehl Borgare, särdeles handtwärkare under frihets-åhren blifwit wärfde, så wil K. M. til slikt missbruks hämmande hafwa *resolverat*, at sådane härefter skola wara förplichtade sittia sina Burskaps Åhr uht.

9. Kongl.

9. Kongl. Majest. pröfwar helt skiäligt, at ther så få Handtwärkare äro, at i följe af Skråordningen the icke kunna giöra et Skrå, at thå the som äro i Laholm, och Falkenberg, måge hålla sig til Halmstads gille. Men at draga them som sitria på Landet in i Staden, ther måste Landshöfdingen med fog sökia *effectuera*, så wida giörligt är, at ingen therigenom emot rätt, och *Privilegier* bliswer *præjudicerad*.

10. Hwad underdånigst begiäres, at en dehl af Laholms Skole-intrader måge förunnas til Halmstads *Schola*, efter som hon thes utan med störa *beneficier* är benådad, wil Kongl. Majest. at Biskopen medlar them emellan, som han finner skiäligt.

11. Angående Handels-gillet å lika sät som i Götheborg blef *remitterat* til *General Commercie Collegium*.

16. Kongl. Majest. förnimmer med misshag hwad underdånigst klagas öfwer Tullnären, at han ej tillåter them lika frihet i Tullen wid Sillfisket, som the uti Marstrand, och Götheborg niuta efter 1668. Åhrs Kongl. *Resolution*; blef han therföre alfwarligen befald utan någon widare afwaktan på andras *Ordres*, ställa sig samma Kongl. *Resolution* til efterrättelse.

Kongl. Majest. nåd. Resolution öfwer the af Städerna i Skåne, Halland och Blekinge underdånigst insinuerade beswär. Giswen på Stockholms Slott then 16. Decembr. 1672.

1. Kongl. Majest. finner aldeles skiäligt, ther Borgmästare och Råds-wahl, icke annors må förrättas än efter Lag och Laga stadgar, jämwähl at ingen må i någon Stad til en *Magistrats*-Person insättias, som icke är föd i Riket, och i then Staden bosutten, thereft han wald bliswer, efter som thet är Kongl. Majests alfwarliga willja, at Landshöfdingarne böra å Embets-wägnar handhafwa Städerna wid thenna förbemelta theras lagliga frihet, ingalunda antingen sielfwe giörandes, eller andra låtandes at giöra häremot rc.

5. Hwad Stadsens räkningar widkommer, kan Kongl Majest. icke ogilla, at the samma böra giöras, och *adjusteras* icke uti hela Borgerskapets, utan allenast the förnämstas och äldstas närwaru, efter som the eljest wid Stadsens *Contribution* plåga wara tilstådes, hwarefter samma räkningar uti Lands-*Cancelliet* kunna, och böra til *Revision* inlefwereras, så snart hwart Åhr til ända är.

6. At Borgarne i Städerna skola flyttia therifrån, och begifwa sig uht på Landet, drifwandes sedan åhrskillig förbuden Handel och Landsköp, thet ser Kongl. Majest. ogierna, och förty wil hafwa Borgmästare och Råd i Städerna förmanad, således Borgerskapet at handtera, thet the icke måge få någon skiählig orsak at undwika af Städerna. Men skulle sådant icke thes mindre med en, eller annan hända, så måste thet efter förra Förordningar hämmas.

12. Kongl. Majest. skulle med sårdeles Nåde förmärkia, ther Borgmästare och Råd wore sålhögt bekymrade om *Manufacturers* inrättande hos sig, som the eljest synas wara om then ringa Handel, hwilken änthå med främmandes medel mäst drifwes, och således länder Riket mehr til skada än gagn, theremot så wähl Städerne, som Landet kunde af *Manufacturerna* hafwa i längden dubbel nytta. Och som Kongl. Majest. förthen-

skull förmodar, at the låta sig härom wara bekymrade, ingalunda sättiandes sig emot thenna Kongl. Majest. hälsosamma *Resolution*, så wil Kongl. Majest. imedlertid, at ther kan nå sin *effect*, förunna them någon lindring i Tullen på sådant sätt, som i Städernas almänna *Resolution* förmåles.

16. Hwad then Borgerliga nähringen af Handel och *Manufacturer* angå, som the i gemen, som i synnerhet uprepa, och sig theröfwer beswära, at the samma skulle idkas på Landet Städerna til förfång, så wil Kongl. Majest. sig ther uppå hafwa förklarat, at alt Landskiöp kan på inet bättre sätt hämmas, än at Borgmästare och Råd sielfwe them som drifwat medelst sina uhtridare upsökia, och förmedelst Landshöfdingens *assistence* straffa låta, hwar til the skyldige äro at räckia them handen, så ofta the thet påfordra Men med *Manufactur*erna är thet hela Rikets *Intresse*, at the mäge komma i gång, giörandes Borgmästare och Råd berömligen, at the söka til at draga them in i Staden, dock i fall thet inte kunde af them *præsteras*, så håller Kongl. Majest. inet rådeligt at förhindra them, som något nyttigt wärck wil å Landet inrätta. I synnerhet kan Kongl. Majest. icke beraga them i Fiäre Härad then friheten af ålder haft uti Seglationen; kunnandes Städerne aldrabäst hindra them therutinnan, om the sielfwe skaffa sig Fahrkostar, så at the inte behöfde frakta theras, hwilka the likwähl imedlertid nyttia til sit egit gagn och beqwämlighet, så kan ock them af Ridderskapet och Adelen icke förwägras at uptiekpa sit egit afwel, och inskepa til sit egit behof, men icke til Sahlu: giör någon theremoht, så måste thet anses och handteras, som annat Lanskiöp; Icke böra the heller utan theras *ordinarie* uhrlagors, och wahnliga persedlars åtlåggande på något sätt handla sina Bönders wahrur til sig, them åter at föryttra wid samma straff til giörandes. Alt annat Kräméri på Adelens Gårdar, eller hos Bönderna, såsom ock theßes öfwerresa til Seland, är sammaleds moht ordning och förbud. Men at Bonden slaktar sit egit afwel, och förer Kiötet i Staden til Sahlu, såsom ock reser, och kiöper, eller byter sig Säd til på the ohrter then kan finnas för billigt pris, thet kan honom inte förwägras, så wida thet första stier af hans egit afwel, och thet andra til hans egit behof, och icke til Sahlu. The ansenlige *Mannfacturer*, som på Landet äro inrättade af Lijnwäfweri, Garfweri, Sämskmakari måste Borgmästare och Råd tilse, huruledes the med försiktighet, och godt *mæner* måge kunna til Staden *deriveras*, men at twinga them eljest, ther skulle wara läggia them öde, hela Landet til Skada. The andre Handwärkare, såsom Snickare, Smeder, Skräddare, Skomakare, böra så wida the inter arbeta åht sina Herrar, samt thes Folk och Betiente, dragas efter förtiga *Resolutioner* under Städernas Skrår, dock så, at therunder inga Bönder förstås, hwilka sittiandes på sina egna Hemman idka ther sammastäds thet Handwärk, som the af ålder hafwa plägat.

Kongl. Majest. Nådiga Resolution uppå the Beswärs-punkter, som å Halmstads wägnar underdånigst blifwit andragne. Gifwen i Upsala then 27. Sept. 1675.

8. Til fredeliga tider finner Kongl. Majest. godt, at upskiuta hwad som wid *Servis*, och *Inqvarteringen* kan wara at *statuera*. Icke thes mindre om Staden skulle öfwer något oskiähl i thetta mähler hafwa at klaga, så wil Kongl. Majest., at thet hos Fältmarskalken Wälb. *Fabian von Fersen* angifwes, och af honom tilbörligen må rättas.

6. An-

6. Angående förskoning för wall-arbetet, i thes ställe Soldaten går på *Officerarnes* arbete, låtandes sig och undertiden af Borgaren til bemelta wallarbete lega, hwarigenom man et stort besvär uhtstå måste; Så erkänner Kongl. Majest. med nåder hwad Staden här wid allaredan giordt hafwer, wil ock härefter förstona Borgerskapet therföre.

9. Stadsgrafwen wil Kongl. Majest. wara benägen på at förunna Staden til Fiskeri, så snart Landshöfdingen med sin *Relation* om thes beskaffenhet inkommer.

12. Hwad för thetta af Kongl. Majest. blifwit *resolverat*, at hwilken som brukar Borgerlig nåhring, bör ock undergå Borgerlig tunga, *remitterades* til Landshöfdingen.

13. Likaledes om Landskiöp, som Lands-domaren *Durell* skulle drifwa under sken af *Manufacturers* fortsättiande.

14. Lindring i Potaske-Tullen, som andra Städer i Bleking efter *Sorten* af Potaska åtniuta, må ock thenne Staden til godo niuta.

16. Pipenstafs-Handelen kan them intet bewiljas, efter then samma så för thenna, som them andra aldeles måste förbiudas, och betagas.

17. Emot the Hagar, och Engplatser Staden til *Fortifications*-wärket har måst afstå, wil Kongl. Majest. at Landshöfdingen uhrser något jämngodt wederlag, som Staden åter inrymmes på Kongl. Majest. widare *ratification*, men at niuta lindring i Skatterna, thet hafwer Kongl. Majest. upskutit til bättre tider.

18. Anlangande at Staden åstundar en allena Borgmästare i anseende til thes ringa wihlkor, och at Stadsens ährender af en nogsamt förrättas kunna, theri måste Staden sig åhtnöja låta wid thet som för tiden är.

19. Skulle någon Borgare olofligen begifwa sig utur Staden, eller och taga tiänst hos någon Adelsman, ja fast än thet wore under *Artillerie-Staten*, så bör sådant lagligen rättas ꝛc.

20. Thet förslag Staden giör om någon Frihets efterlåtelse i Salt-Tullen til thes Kyrkias *Reparation*, så wida thes utan inga medel äro at tilgå, finner Kongl. Majest. för thenna gången intet giörligt.

21. Til så stort qwantum, som Staden härtil hafwer niutit frihet i Tullen på inkommande Öhl och Wijn, efterlåter Kongl. Majest. at må förbytas i Salt, så at Staden lika stor dehl uti Salt-*Licenten* åhrligen korta må, som Kiällare-friheten bestigit hafwer.

24. By-Fogden bör icke wara tillåtit, at taga til sig al *dispositionen* öfwer arf-skiften, widare än *Recessen* thet *dicterar*, wiljandes Kongl. Majest. at *Magistraten* wid sådana tilfällen efter bemelta *Recess*, och förriga tiders Sed sig rätta måge. Och i thet öfriga måste Landshöfdingen tilhålla By-Fogden at *exqvera* Borgmästare och Råds uti *politien* giorda Förordningar, hwarmed försumligen är omgådt, eller och på widrigt fall tilsättia en annan i hans ställe, som sit Embete bättre förrättar.

26. Torg-ordningen bör hållas i alla Städer, och Landshöfdingarne hafwa thet upsikt öfwer, så at then ena orten icke lider för then andras skuld,

utan en likhet thermed förblifwer, til följe af the *Resolutioner* härom för therta, och jämwähl på sidsta Riksdag åro uhtgångne. 2c.

28. I Krigs-tider pröfwar Kongl. Majest. skiähligt wara, at alla Gårdar i Staden the ware sig af *Civil*-Betiente, eller andra tilköpte, eller förhyrde, böra wara *inqvarteringen* underkastade; men eljest niuta hwar och en sin frihet, som rättwist och billigt är.

29. Efter Biskopen har funnit ogörligt, at *Conrector* skulle tagas ifrån Laholms *Schola*, och med thes tilordnade underhåld förläggas til thenna Staden; Så kan icke heller Kongl. Majest. giöra theri någon förändring.

32. Enär Staden med *inqvarteringar*, och uhtskylder blifwer belagd, efterlåter Kongl. Majest. i Nåder Borgerskapet at sielfwe *taxera* hwar och en, och Borgmästare och Råd för större riktighets skull hafwa ther upsicht öfwer, aldeles som *Christ.* 4:de *Recess* widare förmåler.

33. Ingen bör niuta *inqvartering* utan han är af *Guarnizonen*, hwarföre och flere sig icke theraf betiäna kunna, helst om the egna Gårdar i Staden hafwa.

34. Uti thet Kongl. *Gen. Com. Colleg.* har Staden at ansökia om wiß ordning uppå Tolag, stämpel, mätare, och wägare penningar.

36. Frihet i lilla Tullen af then Säd och Hö, som Staden sielf af thes egna Åkrar bärgar, kan Kongl. Majest. them inter bewilja.

31. Icke heller tillåta närwarande tider, at Staden må uti Kopskatten niuta en likhet med Staden *Malmö*.

38. Angående at alle i Staden måtte hielpa til wakthåld, så at $\frac{1}{2}$ af Hyran gifwes, eller alla Gårdar *taxeras* til wiße Personers underhåld; *remitteras* til Landshöfdingen at theröfwer giöra wiß Förordning. Kongl. Majest. wil och hafwa benådat Staden, at then Tull och *Surplus*, som gifwes af thet Wijn uppå främmande Fahrköstar införskaffas, icke skall högre beräknas, än som wore thet på Swänska helfri Skep inskepadt, och thet så länge theße Krigs-tider påstå, jämwähl til så stort *qvantum*, som Stadsens förunta Källare-frihet sig belöper.

Utdrag af Kongl. Majests Nådiga Resolution uppå the af samteliga Städernas Fullmäcktiga underdånigst ingifna Beswärs-puncter. Gifwen på Upsala Slott then 30. Octob. 1675.

5. Öfwer thet fria Wahl Städerne åska uti Borgmästare och Råds, och andra Stads-Betienters tilsättiande wid förefallande *Vacancer*, och sådane som äro af Borgare ståndet, och sig uti *Justitiæ* Saker en dels öfwat, som eljest wid andra Stadsens tiänster giordt sig *meriterade*, hafwer Kongl. Majest. sig således förklarat, at Landshöfdingarne härmed alfwarligen blifwa förmante, at förfara härutinnan efter Lag, och Städernas *Privilegier*; ingalunda tilwällandes sig någon myndighet förmedelst egen *Disposition*, at träda therifrån, utan the ware förplichtade at efterlefwa hwad Lagen them föreskrifwer, eller ock på widrigt fall undgiälla then boht, som kan förorsaka Kongl. Majest wid angifwandet efter saksens beskaffenhet them at öfwergå låta.

8. Ehu-

8. Ehuruwähl thet är på många Riksdagar, men i synnerhet Åhr 1672. uhtförligen förklarat öfwer alt Landsköp, som af åhtskilliga utom Borgare ståndet blifwer förövat; så måste likwähl Kongl. Majest. nu mera med misshag förnimma, huru som en part samma Thes *Resolution* helt wrångwisst, och til sin egen fördehl hafwa welat uhtryda. Hwarföre Kongl. Majest. är worden förorsakad thet förra icke allenast härmed uprepa, utan och tillika alfwarligen förbiuda, thet alle genants Borgare skola afskaffade warda, och then sidsta Handels-ordningen thärhän uhttrydas, at ingen, som icke är Edswuren Borgare, bör bruka Borgerlig Handel, utan ther någon annan utom Borgare ståndet wil idka Handel, skal then samme wara förbunden til sådan Handel, som skier af hans egit afwel, eller främmandom efterlåten är.

2. At alt må komma til Torgs, och ther förytteras hafwer Kongl. Majest. ofta tilförene befalt, och wil förthenskull, at Landshöfdingen, och Borgmästare och Råd theröfwer noga hand hålla, förbiudandes therhos

3. At inter gods må af någon, som icke Borgare är, upläggias i Bodar uti *minut* at försäljas, mindre uti olaga Hamnar uhr eller införas, aldeles likmätigt the Förordningar, som häröfwer för thetta åro uhtgångne.

9. Städernas åstundan om alla *Compagniers* afskaffande, och i synnerhet theras beswär angående Tobaks-*Compagniet*, wil Kongl. Majest. genom några *deputerade* wähl, och noga låta öfwerlägga, och sedan theri låta *statuera* hwad skäligt wara kan. Imedlertid är Kongl. Maj:ts nådiga Befalning, at thes häröfwer uhtgångne *Placater* blifwa efterlefwade, så at Borgerskapet therutinnan ingen tättighet afgå må, icke heller med godsens stegrande, och uhtsäljande annorlunda förhållas, än ther finnes wara påbudit.

13. Kongl. Majest finner öck skäligt wara ther Ridderskapets och Adelns Förswars- och Embetsmän på Lander utom sit *ordinarie* arbete för theras Hof- och Gårds-Folk, icke måge tilstädjas åht någon annan at arbeta, med mindre the på then Handelen sig wid näst belägna Stad, och thes Skrå hafwa sig affunnit; Så skola öck alle Bönhaser wara härmed förbudne at hålla öpna Bodar i marknads tider, wid *Confiscation* af wahran, och therpå följande straff tilgiörande.

17. Then förhögning uppå Tiäru-Tullen, som Söder-Stapelstäderna klaga öfwer, kan intet ändras, utan måste til widare öfwerseende, och särdeles then *Resolution*, som Kongl. Majest. kan fatta angående Tiäru-*Compagniet*, efter närwarande *Taxa* förbliswa.

18. Efter som wid åhtskilliga Riksdagar, som chest ther klagomåhler om Borähs Boernes förmenta *præjudicerliga* Handel är påmint, och Kongl. Majest. fast många *Resolutioner* til thes rättelse författat, så anstår Landshöfdingarna, och *Magistraten* at hafwa häröfwer en noga upsikt ꝛc. ꝛc.

21. Hwad bebyggande af the öde Tomter widkommer, som uti Städerna finnas åhtskilliga Ståndz-Personer tilhörige, hafwer Kongl. Majest. til afhielpande af en sådan klagan funnit godt at bekräfta H. M. Drotning *Christinas Resolution* af then 12. *Nov.* 1650. Befallandes Borgmästare och Råd, at lagligen åhtwarna hwar och en innan 3 Åhrs tid hafwa sådana sina Tomter bebygda, hwar ther icke skier, så måste *Execution*

them öfwergå, och the obygde Tomterne under Staden wederkännas, eller och *Magistraten* sielfwe blifwa therföre *responsable*.

22. Såsom thet är skiähligt, at then Åker, eller Jord som är lagd til Städerna, må til ingen annan än Borgerskapet allena förpantas och *abalieneras*; Så kan icke heller förnekas Städren at emot en skiählig betalning tillösa sig then Åker, och Jord, som af andra *Societeter* för tiden häfdas, och under Städren med rätta liggia böra, hwarwid Ladshöfdingen them uppå ansökning handhafwa skal.

26. The ordningar, som äro giorde öfwer Klädedräkter, Bröllop, Barndop, och Begrafningar tillåter Kongl. Majest. i Städer Borgerskapet sielf at öfwerse, och med sina påminnelser uti Kongl. Majest. *Cancelie* ofördröjeligen inkomma, efter som Kongl. Majest. sedan ärnar the samma å nyo under thes egen Hand *publicera*, och til en alfwarlig *Execution* påbiuda låta.

27. Frihet för Båtsmans-hållet, som en dehl Städer begiära i anseende, at the icke för än i Åhr hafwa warit thermed *graverade*, kan them intet bewiljas ꝛc.

33. Kongl. Majest. fattar et särdeles mishag thertil, at *Commendanter* och *Officerare* ther nedre i ohrterna skola fördrista sig hålla Marketenteri, hwarigenom Borgerskapet icke allenast skier et stort intrång uti theras nähring, utan och the gemene Soldater, samt Kongl. Majest. sielf uti thes Tull, och *Accis*-Rättighet icke ringa mehn tilfogas: Hwarföre och Landshöfdingarne härmed alfwarligen befallas thet *remediera*, och afskaffa.

38. Allthenstund then klagan öfwer theras förökwade *præjudicerliga* Seglation, som bo wid Siökanten, är ofta tilförene genom åhrskilliga *Resolutioner* afhulpen, så måste och hwar och en them samma *stricte* efterlefwa, hwaröfwer Landshöfdingarnas plikt är at skaffa rätt, och alfwarhand hålla.

40. Såsom Tiäru-*Compagniet* har warit *Consilio* inrättat, och Städren samtelig stadigt anhålla om thes uphäfwande, wil Kongl. Majest. låta thet åhrendet genom en tilordnad *Commission* wähl öfwerlägga, på thet hwad sedan *statueras* kan, måtte med moget betänkande.

Kongl. Majests. Nådiga Confirmation å Halmstads Stads wählfängna Privilegier. Gifwen i Stockholm then 15. Apr. 1676. Medan then är af enahanda innehåld med the här föruht införde Städers Privilegie-Confirmation, lärer then nu icke behöfwas ord från ord här at införas.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution öfwer the Beswär, som å Halmstads Stads wägnar underdånigst andragne äro wid Riksdagen. Gifwen Halmstad then 3. Martii 1678.

1. Kongl. Maj. wil hafwa Staden Halmstad wid *Privilegier*, och wahnligt bruk at wälja Kyrkioherde, samt andra Andeliga, och Werldsliga Betienter i Städer handhafd, så at enär *Casus existerar*, them then friheten icke skal wara betagen, allenast thermed *privilegierna* likmätigt förhålles.

9. Hwad

9. Hwad Staden för thetta uppå sidsta Riksdag i *Surplusen* af Tullen på Wijn förundt, och bewiljat är, bör och så utan hinder komma Staden til godo. Men lindring i Tullen på annat främmande Öhl förmodar Kongl. Majest. så mycket mindre wara af nöden, som Maltets införsel märkeligen är lättad, och Staden alltså til förbättring länder, at Borgerskapet sielf Öhlbryggeriet idka måtte.

12. Kongl. Majest. wil Tullen på Lin, Hampa och Ull jälunda hafwa lättad, at allenast en lindrig *recognition* therföre skal giswas, hwilken Kongl. Majests *Cammar Colleg.* tillika med *Commercie Collegio* skal wara härmed anbefallat at tilsammans öfwerlägga, och *proportionera.*

14. Kongl. Majest. finner betänkeligt något af Tull-*Ordinantien* nu för tiden at förändra Mynte-*Sorten* angående, som i Tullen årläggas skal. Men til at likwähl bewisa Staden någon wederqweckelse, efterlätes then en post af $\frac{50}{m}$ Dlr. Kmt i Plåtar at uhtskepa.

15. Emedan Borgerskapet klagar öfwer the här i Staden liggande Soldater, at the Husen nedbryta, och träwärken förbränna, med hwad mehra som the til Borgerskapets skada, och affaknad föröfwa, tyskal Landshöfdingen, och *Commendanten* härmed anbefallat wara, sådan otilbörlighet strängeligen förbiuda, och afstraffa.

16. Kongl. Majest. warder intet underlåtande i Nådig *Consideration* at taga then willighet, som Staden under theßa beswärliga Krigs-tiders mångfaldiga tunga påstina lätit, och wil Kongl. Majest. sådant framdeles med al Nåd igen ihogkomma.

21. Thet Förbud af Pipenstafwers uhtskepning kan Kongl. Majest. för tiden intet göra någon ändring uti.

22. Til *Scholans* underhåld wil Kongl. Majest. fast heller framdeles wara förtänkt någon förbättring at tillägga, än at betaga Laholm thes *Scholæ* then thertil förordnade Inkomst.

23. *Scholæ disciplinen* finner Kongl. Majest. intet oskiäligt at böra giöras likformig med thet, som annorstädes i Riket är brukeligt, dock hänskiuter Kongl. Majest. Biskopen thetta widare at öfwerläggia.

24. Ändock thet inter kan betagas them, som godt finna at hafwa för sina Barn *Præceptorer* hema, förmodas likwähl, at härmed icke något sådant egenwilligt misbruk skier, som til *Scholans ruin*, och fördärf skulle wara anseedt.

28. Kongl. Majest. finner thet högeligen förnöden, at Landshöfdingen thet som på Riksdagarna nu, och tilförne kan wara beleswat, och slutit, noga och tilbörligen *exeqverar*, och i wärket ställer. Thet samma han ock på thet högsta skal hafwa sig anbefallat at efterkomma.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution uppå Halmstads Stads Desiderier. Giswen uti Liungby then 4. Decembr. 1679.

1. Kongl. Majest. hafwer Nådigst förmärkt hwad Staden underdånigst *remonstrerar* om then olägenheten, som förorsakas af flygsanden, hwilket *committerades* Riks Rådet och *General Gouverneuren* til at draga förserg om,

hwari genom samma Flygsand, och the theraf härrörande Beswär beqwämligast måtte hemmas.

2. Tullfriheten å Spannemåhls införsel bewiljades för 1680, på thet Landet måtte förses med Sädes korn, dock så at Landmannen må kiöpa Spannemåhl strax uppå Skeppen och Fahrtygen.

3. Hwad Koppatplåtarnes uhtskepning angår, har Kongl. Majest. utaf wiſſa skiähl i Åhr, och förledit Åhr Staden Nådeligen bewiljat; altså kan Kongl. Majest. til widare *Continuation* theraf för sårdeles *Conſiderationer* icke *conſentera*; förmodandes Kongl. Majest. therjemte wid *Trafiqvens* förmodeliga tiltagande wid theſſa nu mehra fredeliga tider, at så många *retour* Wahror lära kunna finnas, som til Spannemåhlens, och andra *Victualie* Perſedlars inlösn fordras kunde.

4. Angående hela Friheten, som Staden underdånigst söker uppå sina Fahrkostar, skulle theröfwer framdeles giöras *Reglemente* igemen, så Seglation, som Fahrkostar angående.

5. Kongl. Majest. finner eljest skiähligt, at Staden, hwad then samma wid Riksdagen i Halmstad angående *Moderation* i Tullen uppå en, eller annan wahra kan nådeligen wara tilsagdt; wärkeligen må til godo niuta, och warder *General Gouverneuren* them therwid *maintinerandes*: förmärkiandes Kongl. Majest. therjemte med Nåder thet underdåniga Förslag til et Wandtmakeries inrättande thersammastädes; och såsom ther samma Staden til upkomst, och nytta lända kan, altså har Kongl. Majest. til samma wärks theſto bättre befordran Staden Nådeligen förunna welat följande Friheter, nemligen at Staden må låta Tullfritt införa 1. allehanda wärktyg, som til et slikt Bruks inrättande erfordras. 2. Ull, Olja och Tran, och 3. allehanda Färgor, som til Wandtmakeri kunna tiäna. Sedan efterlåter Kongl. Majest. them i Nåder uti Niſſa Ån, eller på en annan Ström en Stampe-qwärn på thet stället, som thertil bäst kunde wara beqwämligt, at upsättia; skolandes icke någon sig understå Staden förbiuda at giöra Dammar, eller Dämning öfwer samma Ström, thermed at stämma watnet, så wida thet sig kan låta giöra utan någon annans rättighets förfång. Och på thet Arbets-folket, som thertil kunna wara nödige, så mycket bättre kunde *animeras* til at begifwa sig dit i Landet, så förunner, och bewiljar Kongl. Majest. i Nåder, at the samme uti Staden måge bygga, och bo frie för al Borgerlig Tunga, *Inqvartering* och Båtsmans håld, efter som och Kongl. Majest. uppå thenna thes Nådiga bewilning thes *formella Privilegium* Staden lärer låta tilställa; warandes Kongl. Majest. Nådiga mening, at imedlertid Riks Råd: och *Gener. Gouvern.* alt uti wärkelig *execution* låter komma, efter the Nådiga *Ordres*, hwilka Kongl. Majest therom til honom låter afgå. Men Tullfriheten af ther ofärgade, och oberedda Klädet, och Rasken, såsom och hämmandet af Färgeriet på Stiernerup kan Kongl. Majest icke tillåta; Dock hwad Landskiöpet widkommer, som Staden til *præjudice* wid Stiernerup skal förösas, finner Kongl. Majest. skiähligt at thet samma förekommas måtte.

6. Hwad Friheten uti Tobaks-Handeln widkommer, kan Kongl. Majest. för thenna gången inter *reſolvera*.

10. Anbelangande Gewähret, som uti sista kriget utaf Borgerskapet tagit är, så lärer sådant wara förkommit, at thet icke kan *reſtitueras*.

12. Hwad

12. Hwad the Danska *effecterna* widkommer, som Borgerskapet uti Kriget hafwa uhtgifwit, och Staden åter befarar af them willja fordras, så lärer Kongl. Majest. therom genom wederbörande then försorg draga, at the therföre skola blifwa otiltalte, och the therutinnan then nyligsta Freds-*tractatens* egenteligen förstånd hafwa at åhtniuta.

11. Kongl. Majest. finner nödigt, at med Kyrkio-*Ceremonierna* uti Swerige, och uti thes *Provincier* en *uniformitet* i alt blifwer, altså pröfwat Kongl. Majest. icke mindre skiåhligt, at thet samma med then rättighet, och the *Intrader*, som Kyrkioherden bör hafwa, *observeras*.

Kongl. Majest. nådiga Resolution öfwer the å Halmstads wägnar underdånigst andragna Beswärs-punkter, gifwen i Stockholm then 3. Dec. 1680.

1. Hwad som har warit för thetta Riks Råd: och *Gen. Gouvern.* Sal Her *Gyllenstierna committerat* angående Flysandens hämmande, och Nißa Åens rensning, wil Kongl. Majest. härmed til nu warande *General Gouverneuren itererat* hafwa med nådig Befalning, at han i fall någon anstalt thertil allaredan kunde wara giord, låter then winna sin fortgång, eller ock sielf är betänckt på uhtwägar sådant wärk at tiänligen hielpa, och förfordra.

2. Såsom Helfriheten på wärbara Skep för tiden uphörer, så kan then ej heller nu uppå Stadsens mindre Fahrkostar tillåtas.

3. Kongl. Majest. är i Nåder benägen at förunna någon lindring i Tullen på Lin, Hampa, och Ull i anseende, at Landet mäst *inclinerar* at giöra theraf allahanda tilwärkningar, och emedan tilförene hafwer warit til Cam. och *Commerc. Collegierna remitterat* at öfwerlägga, och *proportionera* bemelta Tull, ty finner Kongl. Majest. godt å nyo uprepa thes förriga *Ordres* med nådig tillåtelse, at Staden tilfölje af förra *Resolutionen* härutinnan må wilfaras, och wärkeligen hulpen warda.

4. Then Tullfrihet, som Borgerskapet för thetta åhtniutit hafwa på Sill och Fisk, som Borgerskapet sielfwe fångat, och insalta, wil Kongl. Majest. Nådigst efterlåta, at the framgent måge åhtniuta, på thet the måge *animeras* at så mycket mehr idka Fiskeri, och therigenom sökia sin nähring.

5. Såsom Kongl. Majest. hafwer the för thetta til Hallandska Städerna förunta Källare-friheter på en tid förordnadt til andra angelägenheter, ty kan thenna gången ingen ändring therutinnan skie.

9. Såsom Kongl. Majest. icke wil, at främmande skola idka någon *præjudicerlig* Handel med Landmannen emot Stadsens wählfångna *Privilegier*; Så befaller Kongl. Majest. *General Gouverneuren* at hålla häröfwer alfwarlig hand ꝛc.

9. Hwad Landmannens Seglation widkommer, så *refererar* sig Kongl. Majest. på thes gifna *Resolution* öfwer samma sak i Borgerskapets almänna beswär. Men såsom Staden förmåler om en dehl mißbruk, som föröfwas med *inpracticerande*, och säljande af allahanda små wahrur och *Specerier*, och annat Köpmans gods, så emedan then giorda Förordningen sådan Handel ej tillåter, wil Kongl. Majest., at wederbörande ther-

på en noga achtning må gifwa, och at sådane misbruk måge hämmas, och alfwarligen straffas.

10. Enär Staden anhåller hos *General Gouverneuren* om *Execution* af förra *Resolutioner* angående, at then som brukar Borgerlig nåhring, måste och utan mohtsägelse undergå Borgerlig tunga; åligger *Gen. Gouvern.* the samma at wärkställa, på thet Staden icke må en och annan tid förorsakas om nya befalningar hos Kongl. Majest. at anhålla.

11. Uti Brandwakters underhållande, och brandredskapers anförskaffande finner Kongl. Majest. skiähligt, at inga Hus, och Gårdar i Staden undandragas, af hwem the och må ägas, *Civil* eller andra; ty skola alle wara förpliktade efter *proportion*, och then *Taxa*, som med Landshöfdingens *approbation* theröfwer giord är, sin skyldighet at *præstera*.

12. Kongl. Majest. hafwer wähl ofta tilförene uppå åhtskilliga Riksdagar *resolverat*, at intet Landskiöp må föröswas, likwähl måste Kongl. Majest. än ytterligare förnimma, at Staden om thes hämmande åter nu underdånigst ansökning giör; hwarföre befaller Kongl. Majest. Staden, at gifwa *General Gouverneuren* tilkiänna hwad som allaredan kan wara skiedt, eller når något framdeles befinnes, och beslås; och theslikes anbefalles *General Gouverneuren* härmed, thet han, då slikt befinnes, thet samma med alfwarsam, och wederbörlig *Execution* straffar och hämmar, efter som Kongl. Majest. icke tillåta wil, at någon, ehwem han wara må, må understå sig at idka någon oloflig Handel emot Stadsens wähl fångna *Privilegier*, Lag, *Ordinantier* och *Resolutioner*.

16. Then *Moderation*, som begiäres i Tullen på Såpa och Stärkelse, upskiutes thenna gången til widare *Consideration*.

17. Med then Seglation, som Laholm och Falkenberg förund är, wil Kongl Majest. ännu låta bero efter then thå gierda Förordning, efter som Staden Halmstad niuter ännthå sina förmähner.

18. Efter som Staden underhåller Norrebro, men föregifwer, at Tönnersiö och Östre Häraden af ålder skal hafwa *competerat* at underhålla Östra bro, fast Staden i Krigs-tiden har måst then *reparera*; Ty wil Kongl Majest., at *General Gouverneuren* låter härefter förbliffwa wid then gamla Sedwänjan, så at hwar sin behöriga plikt utan gensägu må efterkomma, och fullgiöra.

26. At få betala Båtsmans hället med penningar, kan för tiden intet bewiljas för mangel af manskap: Dock kan framdeles therom widare ansökning giöras hos *Ammiralitetet*, thå Staden skal niuta hwad tidernas beskaffenhet kunde tillåta.

21. Efter som Staden på Landshöfdingens befalning hafwer måst giöra försträckning til the Danska Fångarnas förplägning, ty wil Kongl. Majest. thes Cammar *Colleg:* anbefalla, at theröfwer *liqvidera* med Staden, och uhrse medel til thes betalning &c. Men hwad the uhrständna Beswär, eller giorda bistånd anlangar, nemligen för Stadsens Pråm, för Prowiants uhrförsel til lägret, Plankor, Ekebräder, Tarsten, *item* Platsar och Tomter &c. så wil fuller Kongl. Majest., at the päster, för hwilka finnes någon betalning wara loswad, eller böra bestås, må ge in i *Cam. Colleg.* til *Liqvidation* angifwas; men anser dock mehrendels för sådana,

dana, som ej kunna beräknas, såsom härflytandes af the almänna Beswär, som Kriget haft med sig.

22. At Torfskiärningen til Fästningens *reparation* berättas skie på Stadsens grund, moht Kongl. Majest. förriga *Resolution*, *remitteras* än widare til *Gen. Gouverneuren* at rätta.

23. Så *remitteras* och til *General Gouverneuren* at skaffa bot, at Soldaterne icke må wåldsamligen öfwerfalla Almogen, som kommer til Staden, eller twinga Bonden at sälja, och förytra sina wahrur til them, eller någon annan, och at Stadsens Boskap icke illa må handteras, om then oförwarandes kommer på wallen, eller Borgaren twingas efter Soldatens egit behag at lösa them ꝛc. ꝛc.

26 Stadsens begiäran at få uprätta et Handels-gille på lika sät med Staden Göteborg, hwarom Staden Åhr 1672. är förtröstad worden, wil Kongl. Majest. nu som tilförne thes *Comm. Collegio* hafwa anbefallat.

28. Sluteligen blifwa alle, som wederböra härmed alfwarligen anbefalte, at låta sig så förliga af Kongl. Majest Staden i Nåder gifna *Resolutioner*, såsom och thesse Förordningar wara til hörsam efterrättelse, ingalunda tilstädjandes något häremot skie, eller förlöpa ꝛc.

Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution öfwer Borgmästare och Råds i Halmstad underdånigst insinuerade desiderier. Gifwen i Halmstad then 13. Aug. 1681.

2 Med Tullens erläggande uti Rdlr. til 2 Dlr. Sr:mt, hwarpå Borgerskaper någon *Moderation* til 6½ mrk. Sr:mt. underdånigst åstundar, kan Kongl. Majest. i Åhr ingen ändring göra låta, utan blifwer wid *Placatet*.

3. At Landmannen må bränna Potaska, och Borgaren then samma uhtskepa efter then gamla Tullen, therom hafwer Kongl. Majest. allaredan *Ordres* til Landshöfdingen afgå låtit, at Staden theruti lär nå et nöje.

4. Huru Stadsens inkomster åro anwände, och *Magistraten* them föreståndt, samt hwad löningar *Magistraten* i förra tider haft, thå ingen Tolag war, och huru mycket the än kunna åhrligen ha af andra fördehlar, och inkomster til sin löhn, öfwer sådant alt wil Kongl. Majest. genom Landshöfdingen låta ransaka, och sedan i Nåder sig öfwer theras åliggande i thetta mähl förklara, efter som Tolagen, som the på Riksdagen 1680 afstådt, har them först warit gifwen, sedan Staden kom under Kongl. Majest. och Cronan.

5. Källare-friheten tillåter Kongl. Majest. Staden i Nåder än widare at niuta, och behålla, antingen i Wijn och Drycker, som tilförene, eller et lika stort *qvantum* uti penningar.

Kongl. Majest. Nådiga *Resolution*, at Staden Halmstad skal niuta uti Tullfriheet til 100. Dlr. Sr:mt åhrligen på allehanda *Sorter* af *ingredientier* til Apoteket, och *Medicamentz*-Saker. Gifwen Stockholm then 20. *Decembr.* 1682.

Kongl. Majest. Nådiga *Resolution* öfwer Halmstads Borgerskaps underdåniga Beswär, at the Kongl. Majest. Nådiga *Resolution* af Åhr 1680.

som sig bör, ej kumma til godo niuta, så at *trafiqvanterna* til följe therafen *speciel* uhträkning på alla persedlar af Tullbetienterna meddeles, at sådant skulle hörsamligen efterlefwas. Gifwen *Stockholm* then 20. *Nov.* 1682.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution öfwer the å Halmstads Stads wägnar underdånigst insinuerade Desiderier. Gifwen Stockholm then 20. Decembr. 1682.

1. Kongl. Majest. finner så mycket mehra beträkeligt, at *obligera* Städerna Laholm, och Falkenberg til at underthielpa Halmstad i thes *inqvarterings* underhåll, som thet samma härtil owanligt, ej eller wähl tildrägeligt är, men

2. Hwad *Baraqverna* angår, så är Kongl. Majest. Nådiga wilja, at til theras byggande Kongl. Råd: Feltmarskalk: och *General Gouverneur*: lårer Almogen af Landet, och Soldatesken med arbete och Träwärks tilförsel, så wähl som Borgare ther i Staden, samt Borgerskapet i Laholm, och Falkenberg efter giörligheten tilhielpa, och *contribuera*, och på thet at Handtwärkare, och thet ringare Borgerskapet i Halmstad icke må draga mehr beswär, och hinder af *inqvarteringen*, än the förnämare; ty skola wederbörande hålla hand öfwer en god ordning, at ingen eho han är, som Borgerlig nähring drifwer, må sig från *inqvarteringen* undandraga, och och lasten således på andra komma låta.

7. Nederlags-friheten på Salt och Wijn som begiäres, kan för wissa orsäkers skull ej bewiljas.

11. Thet underdåniga förslag, som Borgerskapet gör til at bespara Stadsens medel, och uhrgifter, at i Halmstad allenast en Borgmästare hädanefter wara skal, *agreerar* Kongl. Majest. i Nåder.

12. At the *Militair*-Betiänte, som sig Hus och Gårdar i Staden tilhandlat hafwa, ej må *prætendera* någon *Inqvartering* af Borgarna; thet finner Kongl. Majest. billigt, ꝛr.

Kongl. Majests. Nådiga *Resolution*, at *Rector Scholæ* i Halmstad skal härefter, som härtil åhrligen hafwa af Stora Siötullen ther sammastäds at undfå til Löhn och underhåld 75 Dlr. Sr:mt. Gifwen *Stockholm* then 14. *Nov.* 1681.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution öfwer the Beswärs-punkter, som å Halmstad Stads wägnar underdånigst äro insinuerade; Gifwen Stockholm then 10 Nov. 1686.

1. Såsom Kongl. Majest. förmärker, at inlopper, och diupet ther för Staden af Flygsand blifwer förstoppat, och med åhrskillig: Sandreflar upfylt, så at Fahrkostar mycket nödigt tijt lända wilja för then fahra the på then otrygga redden uhrstå måste, och then swårhet the hafwa at losa, och ladda; thet och ofta händer, at Borgerskapet mista theras Båtar, och Prämar, samt Folk, och Gods them til ingen ringa affäkna, och skada, och at Handelen genom thenna olägenheten märkeligen ther å ohrten afrages; Förthenskul är Kongl. Majest. Nådiga wilja, at *General Gouverneuren* i förmågo af förra Staden gifna *Resolutioner* med det förderligste anskaffar någon, som har förstånd på sådana wärk, och kan gifwa förslag, huru thenna olägenheten bäst, och med drägligsta kostnad

kan

kan angripas, och botas, så lagandes, at hwad Timber och wärke härtil betarfwas, af Landet utom Stadsens kostnad, och efter handen anskaffas må. Men sedan må Staden sielf arbetet ther å ohrten bekosta.

4. Hwad Miölqwarnen anlangar, som i strömmen utan för Staden är belägen, och Staden begär ytterligare få åhtniuta, såsom han then samma ifrån Åhr 1648. förmedelst Kongl. Benådning, och in til Åhr 1680. åhtniutit hafwer, i anseende til thes beswär af *Inqvarteringen*; så är bemelta Miölqwarns afgift til *Statens* behof anslagen, och kan altså ej bewiljas.

5. Then andehl af Bakugns penningarna, som Staden begär, til sin inkomst få åhtniuta härefter, samt at få *restitution*, för samma andehl Åhr 1684. och 85, efter andra Städer sådant ochså berättas til godo niuta, så är Kongl. Majests. Nådiga wilja och Befalning, at Staden Halmstad må i thetta fall niuta samma wihlkor, som the andre Stapelstäderne.

7. Efter Staden sig beswärar, at sedan han har mäst afstå, och mista Tolagen, som för thetta af Siö-Tulls medlen föll Staden til Inkomst, blir han icke thes mindre belagd med thet beswäret at underhålla, och hyra Packhuset til Siö-Tullens behof, och besichtigande, warandes then ringa fördehl Staden hafwer af Stämpel-penningarna, ej theremot at *considerera*. Ty finner Kongl. Majest. skiähligt, at Staden för thenna omkostnad må befrias, och at then samma må af Tullen bestås.

8. Hwad Nederlags-friheten anbelangar på Salt och Wijn, som Staden i underdånighet begär at få niuta, äfwen som Götheborg och Landscrona, så kan then samma wid thenna tiden them ej bewiljas.

9. Siöråts och Paßpenningarne wid stora Siötullen, som Staden begiär få niuta til sin Kyrkias nödiga bygnad och *reparation*, kunde ej efterlåtas, medan the äro til andra behof anslagne.

11. Såsom Staden i underdånighet ärkiänner Kgl. Maj:ts. Nåd. Förordning, at *Hospitalet* thersammastädes må åhtniuta Cronotionden af Söndrums och Öfraby Soknar, samt af några Gårdar i Snöstorpa Sekn och By, strax wid Staden, så wil Kongl. Majest. ther *Hospitalet* sådant framgent må behålla; men hwad thet öfwerskott anbelangar, som förmenes finnas öfwer thet förriga förordnade *qvantum*, så kan thet ej them bewiljas, efter ther är til andra nödwändigheter i *Staten* anslagit.

12. Såsom förspörjes, at Bönder, och andre ifrån olaga Hamnar med theras wahrur afsegla, och åter igen ther anlända med theras Båtar och Fahrköstar, jämwähl och at the som utmed strandsidan bo, och ingen Furuskog äga, med bräders och Timmers uhtskepande en stor Handel drifwa, och icke allenast skogen therigenom uhtöda, utan jämwähl Borgerskapet i theras Handtering, och Nähring en stor skada tilskynda, så ändock Kongl. Majest. fuller icke wil betaga Landmannen then Seglations-friheter, som förmedelst Förordningar, och Kongl. *Resolutioner* honom kan wara förund, och än widare för Siähre Härad förunnes, såsom Kongl. Majests. *Resolutions* 1. *Art.* på almänna beswären uhtwisar: likwähl om någon går widare thermed än lofligt är, så måste Staden igenom sina Betiente, och uhtridare sökia the brotsliga at beslå, them lagföra, och tilbörligen böta, och plikta låta, så at både Landköpet, och misbruket i Seglationen therigenom må kunna hämmas.

14. Efter som Kongl. Majest i Nåder sinnad är med förderligaste at låta uhtgå, och *Publicera* en almån Förordning, huru med Tionde penningen af alt arf i löst och fast, som en eller annan utom Stadsens *Jurisdiction* utur Staden ärfwer, förhållas skall, så kan förthenskul nu Staden ej någon särskild *Resolution* gifwas ꝛc.

15. Såsom Konungens andehl i Sakörerna är til Hof-Rätternas löhn anslagen, alltså kan then andelen ej efterlåtas Staden til thes *Magistrats* underhållande.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution öfwer the å Halmstad Stads wägnar underdånigst inlefwererade Beswärs-puncter. Gifwen Stockholm then 21. Mars 1689.

1. Angående the Åhr 1664. Staden Nådeligen bewiljade 300 Dlr. på 3 Åhrs tid med wilkor, at the til ingen annan nytta skulle anwändas, än enskylt til Hamnens upränsning, och uhtpålning; finne Kongl. Majest. skäligt, at wederbörande måtte genom Landshöfdingen tilhållas göra för bemelta medel redo och räkning.

2. Likaledes för *Dispositionen* öfwer Kållare-friheten, hwarwid wil wisas, at Staden stadnat uti 5505 Dlr. 15 Öre Sr:mts mistning genom *præjucerliga* Handel och *Contracter*.

3. Emedan Staden klagar öfwer thet stora *Inqvarterings*-beswäret, hwilket förorsakar Borgerskapet at flytta ifrån thenna Staden, samt afskräcker andra at sättia sig ther neder, ty wil Kongl. Majest. fuller then Nådiga förserg draga, at Soldaterne måge efter hand med *Baraqver* bliswa förseedde, på thet Borgerskapet måtte theraf någon lindring förspörja. Hwarföre *General Gouverneuren*, och Landshöfdingen skola också låta sig thetta angelägit wara i följe af förriga *Resolutioner*, men thesutan wil och Kongl. Majest. för thetta *Inqvarterings*-Beswäret skul benåda Staden med eftergift på the 125 Dlr. Sr:mt, som han eljest efter then så kallade *Malmö Receß*, och bewilning borde uhtläggia ꝛc.

4. Hwad then begiärta förskoningen uti Båtsmans hållet widkommer, så kan för tiden ej någon förminskning på manskapet tillåtas, men om, och huruwida thet skulle prösswas skiähligt, at jänka antalet med the andra Hallandska Städerna, så at Halmstad finge något mindre, och the något mehr, sådant måste först therå orten af *General Majoren* och Landshöfdingen wähl skiärskådas.

5. Til Kyrkians *reparation* har Kongl. Majest. nådeligen tillåtit, at then ena $\frac{1}{3}$ af the $\frac{2}{3}$ Kongl. Majests. andehlar i *Confiscationerna*, som falla uti Halmstad på 6 åhrs tid ifrån thenna *Resolutions Dato* at räknas; må upbäras, och anwändas til Kyrkians *reparation*.

6. Hwad medlen widkommer til Borgmästare och Råds underhåld, så kunna wid tiden ej andra thertil förordnas än af Stadsens inkomster, hwarefter löhnings-*Staten* måste lämpas, och brista *proportionaliter*.

7. Emedan Staden sin stora oförmögenhet *remonstrerar*, sårdeles sedan han hafwer mist sina Inkomster af Tolagen, Miölqwarnen och andra, som han til Borgmästare och Råds, och *publiqva* Bygningars underhåld för thetta

thetta uphurit och nyttiat, begiärandes förthenskul, at förskonas för nottra Bryggas *reparation* och Underhållande, samt berättandes, at i förra tider skola Bryggorne, och wattuporrarne hafwa warit af Cronan underhållne, men af Landshöfdingen *Ranck* Staden påträngde. Ty är Kongl. Majest. fuller Nåd: bewågen at låta Staden, som förnimmes för tiden wara mycket af sig kommen, niuta någon lisa, men så wil Kongl. Majest. först hafwa *remitterat* til *General Gouverneuren*, och Landshöfdingen at tilse, huru stor *Summa* Penningar til bemelta Bro, och Windbryggas, samt Wallportarnes *reparation* må betarfwas &c. hwarpå Kongl. Majest. wil sedan om thetta ährendet Nådeligen *Resolvera*.

8. Efter Staden sig beswärar öfwer thet en dehl utom Borgerskapet *Civil* och *Militair* betiänter, som besittia sina egna Hus och Gårdar, och hafwa andehlar uti Stadsens Åkrar, undraga sig *Inqvarteringen*, och andra Skatter, som förthenskul falla Borgerskapet thesto swårare. Ty finner Kongl. Majest skähligt, at the som bruka Stadsens enskylta Jord, måtte och i *proportion* theraf underhålla Tunga, och *Inqvartering*.

Kongl. Cammar-*Collegii* Bref til Öfwer-*Directeuren* *Silvercrona*, at efter Kongl. Majests. Nådiga *Resolution* af then 23. *Oct.* 1686. och 26. *Mars* 1687. skulle Halmstads Kiällare-frihet åhtniutas til en *Summa* af 167. Dlr. 16 öre Sr:mt, gifwen *Stockholm* then 27. *Junii* 1687.

Samma Kongl. *Collegii* Bref af then 15. *April* 1693. til *General Majoren* och Landshöfdingen *Gustaf Tungel* angående laga fiskets nyttiande af Staden Halmstad uti Nissa Strömmen, hwilket han förmenar, som en gammal *Donation* til Kongl. Majest. och Cronan böra *reduceras*; at Staden Halmstad skal än widare förblifwa uti en rolig *possession* af thetta ifrån så långliga tider nyttiade fisket med then rätt och rättighet, som thertil af ålder lydt, och legat hafwer, likmätigt Kongl. Majest. til *Colleg.* aflåtna Nådiga bref af then 6. *April*.

Kongl. Majests Nådiga Resolution öfwer the å Halmstad Stads wägnar underdånigst inlefwererade Beswärs-puncter. Gifwen Stockholm then 5. Decembr. 1693.

1. Såsom thenna Staden anförer på then ena sidan sit ringa tilstånd och oförmögenhet emot förra tider, och på andra sidan then swåra *Inqvarterings*-Lasten, underdånigst *supplicerandes* om någon lindring theruti, såsom i synnerhet med *Baraqvers* tilbyggande, med Stråsäckars och täckens, samt wedebrands anskaffande, och at the Soldater, som hafwa Husrum, måtte taga penningar i stället för *qvarter*, och sielfwe hyra sig Hus, eller *logera* i *Baraqver*: alteså wil Kongl. Majest. then Nådeliga förserg draga, at Staden må efter hand slås med flera *Baraqver*, som eljest på thet giörligaste kunna lindras.

2. Angående Båtsmans-hållet, som Staden beswärar sig öfwer, at thet öfwerblefne til et fast ringa antahl, och förmögenhet brakte Borgerskapet omöjligen kan til lika stort antahl manskap *præstera*, som tilförne; wil Kgl. Majest. i Nåd. anseende til Stadsens förbemelta wihlkor låta Bref och Befallning afgå til thes *Ammiralitet*, at thet må tilse, huruwida thenna Staden måtte något kunna slisas, i thet at några af thes Båtsmän kunde *reparteras* på andra Städer i *proportion* af theras tilstånd &c.

3. Emedan Staden har alla tider warit pliktig at bygga, och underhålla Norre brygga, och the åro lisade för then andra, så måste änteligen then enna ena bryggans byggande, och wid mackt hållande på Staden ankomma.

4. At thet *trafiqverande* Borgerskapet i Halmstad måtte niuta på några inkommande wahrur et af them kallat *depositum*, eller nederlag, sinner Kongl. Majest. ej af then nytta wara å then ohrten, at thet skulle kunna tillåtas, såsom thet ej heller alla andra Stapelstäder tillåtit är.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution öfwer the å Halmstads Stads wägnar underdånigst ingifna Beswärs-puncter. Gifwen Stockholm then 23. Decembr. 1697.

1. Såsom Kongl. Majest. af thenna Stadsens anförda klagomåhl förnimmer, huru som Borgerskapet ther sammastädes genom then swåra *Inqvarterings*-lasten, som kostar them åhrligen til 2118. Dlr. Sr:mt år aldeles af sig kommit, så at thet år wordet förminskat ifrån et antahl af 176 Borgare, som Åhr 1676 ther bodde; til 71., som nu ther sinnas, och aldeles uhtarmade åro, och huru som Staden fuller på förra Riksdagar århållit Kongl. *Resolutioner* med Nådig förtröstan på lindring, och särdeles om *Baraqvers* byggande, men at sådant ej ännu wore wärkstält, ändock Staden hos *General Majoren* och Landshöfdingen ofta hade giordt ansökning therom, altså är Kongl. Majests. Nådiga wilja, at *General Majoren* och Landshöfdingen skal inkomma med underdånig omständelig berättelse ꝛc. wiljandes Kongl. Majest. theröfwer sedan widare Thes Nådiga wilja förklara.

2. Angående Beswären öfwer Laholms Boernas Seglation mohr Kongl. *Resolution* af then 26. *Oct.* 1686., wil Kongl. Majest. låtat bero wid the uhrgångna *Resolutioner* angående Hallandska Städernas Seglation.

3. Angående Klagomåhl öfwer then Seglation, som Bönderne i Harplinge, och Skrea, och omliggande Soknar med sina Båtar sig företagit til andra inrikes ohrter, utan at först inkomma til Halmstads Tull-*Contoir* at sig ther *visitera* låta, såsom ock thet Klagomåhl, som föres öfwer the Bönder, som resa förbi Halmstad, och Laholm neder til Skåne at upkiöpa Spannemåhl; så åro för therta om sådan Seglation med mehra behöriga Förordningar giorda, hwilka hwar och en bör ställa sig til rättelse. Hwad Spannemåhlen i synnerhet widkommer, så borde Halmstads Borgare så förse sig thermed, och then för så godt kiöp sälja, at Bonden ej måtte hafwa orsak at resa then Staden förbi til aflägnare ohrter och Städer, efter som thet ej elljest wore billigt at förbiuda Landmannen resa til en annan Stad at kiöpa sig Spannemåhl för bättre Kiöp, eller at föra sin Spannemåhl, och Atwel til hwad Stad han finner sig bäst kunna försälja. Men om af thet tilfället något Landskiöp drifwes, måste thet beslås efter Förordningarna.

5. Hwad then i underdånighet begiärta *Confirmationen* på Stadsens *Privilegier* widkommer, så warder Kongl. Majest. thes Nådiga mening förklarandes uti theß *Resolution* på samtliga Städernas om *Confirmationerna* giorda underdåniga almännna ansökning.

Utdrag

Utdrag af H. Kongl. Majests. Nådiga Resolution uppå Halmstads Stads underdånigst andragna Beswär. Gifwen Stockholm then 17. Oct. 1719.

1. Angående *Confirmation* å Stadsens *Privilegier* är *resolverat* å samma sät, som föruht finnes wid thetta Åhrs Kgl. Majests. Städerna lemnade *Resolutioner*.

2. Angående *Inqvarterings*-beswäret skulle til thes lindrande *qvarter*-ordningen af then 28. *Martii* sidstledna efterlefwas, och at *General Majoren* och Landshöfdingen handhafwer Staden wid the åberopade Kongl. *Resolutioner*, så wida the icke genom någon senare ändrade äro; therhos så lagandes, at så wåhl *Corps de guardes*, som *Baraqverne* blifwa wåhl försedde af then så kallade Tullweden, som i Portarna tages af hwart laß wed, som i Staden införes.

5. Stadsens ansökning, at blifwa lindrad uti thet wanliga *qvanto* af 12. Båtsmänners uhtgiörande, hwarom Staden erhållit Högstsal. Kongl. Majests Nådiga *Resolution*; wil Kongl. Maest. skal i noga acht tagas, när innan kort en rätt jänkning the förmögna, och oförmögna Städer emellan om Båtsmanshållen företagas skal, dock så at antahlet af Båtsmännen til Örlogs-Flottans besätiande intet förminskat blifwer.

7. Stadens underdåniga begiäran, at wißa medel af *Publico* å nyo måtte anordnas til the *publiqva* Husens upråttande, samt til uhtpålningen på redden med mehra, medan the tilförne beståda benådningar, som härtil kunnat anwändas, blifwit indragna; *remitterades* til *General Majoren* och Landshöfdingens fordersammesta betänkande, och förslag på hwad sät, eller af hwad medel inloppet til redden må af Flygsanden kunna rensas, samt huru stor omkostnad härtil fordras skal.

8. Hwad Nißa Strömmens upränsande widkommer likmätigt Högstsal. Konung *Carl* then *XI*:tes befalning, blef til Landshöfdingen *remitterat*, at låta Strömmen i sin, och wederbörandes närwaru besigtiga, och sedan therofwer inkomma med sit förslag.

10. At al jord, och egendom, som finnes hafwa warit Staden underlagd, och tilhörig, men sedan kommen i *privatorum* händer, måtte til thet pris, som then försåld, och pantsat är, oachtat af hwem thet innehafwes, gå til Staden tilbaka, likmätigt Kongl. *Resolutionen* then 30. *Oct.* 1675. så är åhtskilliga gånger, och särdeles wid 1714. Åhrs Riksdag then 28. *Jan.* genom Kongl. *Resolutionen* öfwer Städernas Beswär §. 5. uhtförligen förklarat, huruledes i thetta måhl förhållas bör, och wil Kongl. Majest. at thet thermed härutinnan förblifwer, nemligen, at alt hwad som af förra Konungar til Städerna är *donerat*, bör efter *privilegiers*, och *Donations*-Brefwens innehåld til the therutinnan förordnade *usus* förblifwa, och icke til någon utan i högsta nöden förpantas, men aldrig *in perpetuum abalieneras*, hwarken til Borgare, eller fremmande, och therföre äga Städerne makt samma ägor til sig at inlösa; såsom ock sådant nu uti Nådig *Resolution* uppå Städernas almänna Beswärs-punkters 1. §. uhtförligen är förklarat.

Kongl. Majests. Nådiga *Resolution* uppå Halmstads Stads underdåniga ansökning, gifwen *Stockholm* then 29. *Maji* 1719. angående tilstånd så wåhl för *Wasa*, som *Uhleå* i anledning af Konung *Carl* then *IX*:des then 26. *Sept.* 1610. och 30. *Jan.* 1611. gifna Bref, och *Privilegier*, som för the öfriga Österbotniska Städer, at wid infallande fredel. tider

igen til theras uprättelse med theras Lands afwel, och tilwärkning frit få besökia Sweriges Rikes Siöstäder igemen, både wid Öster- och Wäster-Siön, och therifrån tilbakars hämta hwad wahrur the til sin nödtorft kunna hafwa nödiga: så ock at Borgerskapet uti inrikes Siö- och Stapelstäderna må fritt stå, när tiden thet medgifwer, til the Österbotniska Städer med sin Kiöpenskap at segla, och ther fallande wahrur återhemta; hwilket Kongl. Majest. efter samma saks noga öfwerläggande finner röra grunden af Rikets Seglation, och *Commerce*, som i förra tider med mogna råd, och betänkande är inrättat, och stadfäst worden, jemwähl och strider emot then therpå grundade Handels-*Ordinantie* af Åhr 1617. samt *Stockholms* Stads *privilegier* med flera theröfwer uhtfärdade Förordningar, hwarföre Kongl. Majest. för mycket betänkeligt anser uti et så almänt wärk nu giöra någon förändring, hälst emedan Handelens, och Landets tilstånd i theßa senare tider thertil ingen anledning gifwer, ty pröfwar Kongl. Majest. bäst wara, at thet wid bemelta Förordningar, och wanligheten i thetta fall aldeles förblifwer.

Kongl. Majests. Nådiga Resolution uppå Halmstads Stads underdåniga Beswärs-punkter. Gifwen Stockholm then 23. Sept. 1720.

2. Kongl. Majest. finner skiäligt, at emedan åhtskillige, så wähl *Civil*, som *Militair* betiänte skola finnas ther uti Staden, hwilke äga Hus och Tomter, och therhos drifwa någon Borgerlig Handel och nähring, thet böra the samme likmätigt Handels *Ordin. privilegierna* och förra Kongl. *Resolutioner*, så wida the blanda sig i någon Borgerlig Handel och nähring, äfwenledes sammanskiuta til Borgerliga uhtskylder, som af Staden utgå, samt at för theras Hus, och Tomter undergå alla the *onera realia*, som Borgerskapet draga; hafwandes allenast för theras personer at niuta the förmåhner och rättigheter, som hwart och ett ständs wähl fängne *Privilegier* them tillägger; Så finner Kongl. Majest. äfwenwähl för rätwist, at the som antingen äga Hus, och betiäna sig af the anstalter, som skie til afwärjande af hwarjehanda förefallande olyckor i Staden, måge ochså *contribuera* uti omkostnad, som til watn-sprutors, och brandredskapens wid makthållande, samt brandwakts, och wäcktare löhn kunna upgå, jämwähl och tilhielpa wid wåga rödningar på Landswägarna, så wida Stadsens ägor sig sträckia, emedan theße beswären böra följa Husen, och Tomterna efter, och uhtgifterne thertil efter Husens, och Tomternas storlek inrättas.

3. Althenstund Staden sig beswärar öfwer then wahnan, som Almogen i Halland haft i fredeliga tider at resa öfwer til Dannemark, och emoh en och annan tilwärkning skaffa sig hwad the til theras förnödenhet behöfwa, the *trafiqverande* i Städerna til förfång: såsom och at unge Folk, både Drängar och Pigor fahra tilt öfwer, och ther antaga tiänst, samt merendels ther sammastädz qwarblifwa, hwarigenom Kongl. Majest. rättigheter med *Contributionen*, rote- och mantals-penningar aftaga; wil Kongl. Majest. i Nåder hafwa *General Majoren* och Landshöfdingen anbefalt, at öfwer alt i thes anförtrodda Låhn låta förbiuda, thet ingen må understå sig utan thes *Specielle* tilstånd, och århåldna paß sig öfwer til Dannemark, eller Norrige begifwa, böråndes jämwähl hwar och en, som afreser ställa för sig nöijachtig *Caution* och Borgen, at så snart thes förrätningar tillåta sig öfwer igen at begifwa.

6. An-

6. Angående tilstånd at få uhtskepa pipenstafwer, såsom thes endesta *retour*-wahra, emedan uhtförslen af alt ekewärke genom åhtskilliga Förordningar är förbuden, wil Kongl. Majest. en sådan [moht Kongl. Förordningar stridande uhtskepning icke tillåta.

8. At thenne Staden til så mycket större ricktighet, och thesto bättre bewakande af then Staden Nåd. förunta $\frac{1}{10}$ delen uti *Accisen*, må ochså hafwa jämte Tullbetienterna thes egna Betiente wid *Accis*-Sedlarnas underskrifwande, och utdelande, finner Kongl. Majest. billigt Staden at bewilja, såsom redan medelst Kongl. Majest. tryckta Förordning af then 21. *Julii* sidstledna, Städerna tillåtit är, wid stora Siö-Tullen at hålla sina egna Betiänte, at så mycket ricktigare med alt uti Tull-wäsendet må tilgå.

10. Althenstund thet så wähl almänt för Städerna igemen, som i synnerhet för thenna Staden särskilt en wiß Torg-ordning bewiljad skal wara, och nu bliſwer klagat, at häremot i åhtskilliga måhl egenwilligt skal bliſwa brutit; förthenskull wil Kongl. Majest. härmed i Nåder hafwa anbefalt *General Majoren* och Landshöfdingen, thet han sådan Torg-ordning i Staden har at handhafwa, och tilse, at then efter förra wanlighet, Lag och Kongl. Förordningar hörsamligen må efterlefwas, så at ingen må understå sig något inom, eller utom Portarna upkiöpa, eller med Landmannen om något sluta, förån thet först är til Torgs kommit wid behörigt straff tilgiörandes. Och såsom thet i synnerhet theröfwer klagas, at af Soldateſken härwid en mycket stor egenwillighet, och twång föröfwas, så är Kongl. Majests. Nådiga wilja, och stränga Befalning, thet wederbörande *Officerare* sina underhafwande wid hårdt straff förbiuda slikt mißbruk, och förköp ꝛc.

13. Hwad widkommer inloppets, och utpålningens rånsande, och uprätande på redden til Flygsandens dämpande, så til åhållande allenast af en högstnödig *Reparation* af then förra utpålningen, och til at förekomma thet Inloppet ej aldeles må Staden, och Landet til största olägenher, och skada täppas, och igengå; wil Kongl. Majest. bifalla Landshöfdingens härutinnan gifna Förslag, at 4 *a* 5000. påhlar, samt nödigt Timmer til en Mudderpråms byggande må af Cronones skogar, så wida the thet utan särdeles affaknad tåla kunna, Staden tillåtas, och at Almogen, som jämwähl nytta häraf hafwer, til samma träwärkes framförsel hielpa måste, hwarril the med godo, och på tiänligt sät, och föreståldningar af Landshöfdingen förmås, och öfwertalas kunna.

Kongl. *Commert. Collegii Resolution Stockholm* then 2. *Sept.* 1723. angående twänne Kiöpingars åhrliga hållande för Halmstads Boerna, nemligen then 23. *Julii* och 28. *Sept.* i Soknen Knäred, samt then 17. *Junii* i Torups Sokn.

Kongl. Majests Nådiga Resolution uppå Halmstad Stads underdånigst ingifna Beswärs-puncter. Stockholm then 22. Oct. 1723.

3. I lika mårto åligger Landshöfdingen i ohrten at hafwa inseende med Almogen, at icke the resa Land- och Siö-wägen til Skåne, och ther upkiöpa *qvantitet* af Spannemåhl, och giöra thermed nederlag, utan the låta sig nöja med *Provision* af theras egna Hushålds behof, och nödtorft, then the med större beqwämlighet kunna undså af Borgaren, utan at

genom resande en så lång wäg uhtmatta sina Creatur, och eftersättia sit Landbruk.

8. Thet mißbruk, som föröfwes af Sokne- och Häradsmän med öfwerflödigt idkande af Sämskmakeri handtwärket, så at en hop folk äro försedde med bönhåsars tilwärkade skin; upkiöpandes under tiden sådane kladdare ansenliga Partier häraf, och under namn af egen afwel förfärdiga, och förytta, hwarmed så wähl et skadeligt Landskiöp drifwes, som och förorsakes et stort försnillande af Kongl. Majests. Tull, samt Sämskmakeri Embetet aldeles ödelägges; wil Kongl. Majest. at thet aldeles hämmas likmätigt Kongl. Majest. til thes *Commerc. Collegium* afgångna *Rescript* af then 17. *April* innewahrande Åhr, samt bemelta *Collegii* therå uhtfärdade tryckta Bref til Landshöfdingen *Leyonhielm* af then 11. *Febr.* sidstleden: thet Almogen intet widare Skinberederi bör tillåtas, än allenast af theras afwel, och the sielfwe til egit Husbehof tarfwa, men icke något theraf til andra försälja, eller några Skinn af någon annan til förarbetande emottaga wid *Confiscation* af wahran, och laga plikt tilgiörandes; hwilket Bref, som Kongl. Majest finner för godt må sig och til andra orter, therest thetta mißbruk föröfwes, sträckia, så åligger thet Landshöfdingen förfoga then anstalt, at thetta wederbörande til efterrättelse blifwer kundgiordt, som och hålla theröfwer hand ꝛc.

11. Thet Skatsätnings-*Instrument*, som framledne Häradshöfdingen *Svanhals* efter Kongl. Befalning giordt öfwer Stadsens jord och egendom, och til Lands-*Contoiret* längst för thetta skal wara inlefwererat; åligger Landshöfdingen *Magistraten* straxt at tilställa låta, samt therwid giöra al tilbörlig handräkning.

12. Angående *Confirmation* å Stadsens *Privilegier* är å samma sät *resolverat*, som wid föregående Städers *publiqva* Handlingar anfördt är.

Kongl. Majests. Nådiga *Resolution* gifwen then 20. *Junii* 1724. uppå the å Halmstad Stads wägnar underdånigst ingifna beswär emot then Seglation Upstäderne Laholm, Engelholm, Bådstad och Falkenberg, jämte andre Byar, och Bonde Heman en tid bort åht skola tagit sig före på in- och uhtrikes orter; hwarunder stora Lurendrägerier skola förlöpa, förthenskull å Stapelstädernas wägnar påstås 1. at Upstäderne måtte afstå från al utrikes Handel. 2. at theßa små Städers Borgerskap måge låta befrakta sina Fahrkostar af Stapelstäderna. 3. at Stapelstäderne tilhandla sig the wahrur, hwarmed upstädernas Borgerskap handla; och 4. at upstads Fahrtygen änskönt på intrikes orter måtte förplicktas at angifwa sig wid Siö-Tulls Camrarna til förpaßning, och *Visitation* med mehra; Befinnandes Kongl. Majest. af *Commerc. Colleg.* öfwer thenna Sak ingifna Betänckande, huru som å Upstädernas wägnar wähl wil påstås en uhtrikes Seglation i förmågo af Kongl. Förordning, *Dater.* then 4. *Decembr.* 1679. med the theruti tillåteliga wahrur, samt under the wilkor, som theruti förmälas; men förutan at thetta *Reglementet* har allenast sit afseende på en för Almogen i Halland under wißa wihlkor inskränkt Seglation, som i then tiden them är worden förund, til at på thetta sättet upmuntra them til skepsbyggeri; blifwandes Upstäderne, och theras Borgerskap theruti icke ens nämde widare, än allenast hwad the uhtgående Hamnarna angår; så skal ock förbemelta Bönders Seglation i Halland, Bleking och Båhus Lähn genom en sedermehra uhtgången Kongl. Förordning then 17. *Januar.* 1681. wara uphäfwen; warandes fuller Malesunds Tull-Cammare wid

1720.

1720. Åhrs Riksdag åter öpnad för Wiske- och Kiäre-Häraders Almoges Seglation med Sten och Träwärke, at theremot tilbyta sig Spannemåhl, men Upstäderne ej heller therwid nämde; I anseende til alt thetta, och så wida Upstäderne aldrig gitrat upwisa några *Privilegier* på sådan Seglation, så böra the och sig therifrån afhålla, och följakteligen om the wilja befrakta sina Fahrkostar på uhtrikes ohrter, må thet ske af Stapelstads Borgaren, och sig uti Stapelstäderna förse med the them nödiga wahrur, så wähl för sig sielfwa, som til afsätning hos Almogen; warandes Upstäderne i följe af Seglations-Ordningens 15. §. pliktige wid theras Seglation på inrikes ohrter, at taga paß wid Stapelstads Sio-Tulls Cammaren, och ther behörigen *visiteras*, på ther alt underslef medelst oloflig Seglation på uhtrikes ohrter mätte förekommas ꝛc.

Utur flera thenna Stadsens Publiqva Handlingar har man för widtlyftigt, och äfwen mindre nödwändigt funnit införa något Uhtdrag.

Cap. X.

Om

Hwad widare i anledning af föregående Stadsens Publiqva Handlingar är til märkandes / och om ÖfraBy Soku, som Stads Kyrkan blifwit underlagd.

Uti thenna Halmstads tillika med andra Städernas forna bygnad warit, är icke swårt at sluta af the Kongl. Förordningar, som här föregå, och i synnerhet hwar thet förbiudes hafwa Skorstenar i Hus, som wore halmtäckte; hwilket Förbud warit ganska nödwändigt til at förekomma almän Eldswåda, som esom oftast händt, och therföre war nog at rådas före i hänseende thet alle Husen bestädt af idel träbygnad. Ty efter sidsta Branden 1619. wore inga flera öfwerlefwor af murade Hus än Kyrkian, Tyghuset, och et wid Torget näst in til Rådhuset, och et neder åht Norra Walgatan in i Twistens gård; hwilka nu nämda Hus warit Kloster, hwarom widare skal i thetta Capitlet omtalas.

Föregående Publiqva Handlingar gifwa ock nogsamt tilkiänna, hurudan Stadsens forna Befästning warit, innan then blifwit ändrad efter Nederländska thå brukeliga Befästnings-Konsten; nemligen Jordwallar med grafwar, kan hända, therwid någon Päle-Stacket eller Planck-resning, förmodeligen såsom Nybys Grundritning uhtwisar, som ses här föruht p. 49. Men at å sidan moht Nißan lärer warit Mur efter the tiders bruk 1½, eller 2 Sten tiock utan Jordfylning in åht Staden, tycks icke olikt theraf, at när platteformerne bygdes i Kanten af Nißan, lära Tornen warit ther lämnade, såsom ock Tornen öfwer watu-porterna. Ty ånskiönt uti Dannemarks Rikes Härlighet berättas, at Konung Christian then 4:de låtit äfwen jämte the öfriga Fästnings-wärken, förse Staden med en stark Mur, lärer dock then gamla kunnat uplagas, thå Östra Port blifwit aldeles å nyo upbygd, som nogsamt slutes af thes bygnad, hwarå äro flata facer uht åht Strömmen med liten betäckt Flanqve för et mindre än 12 pundigt Stycke. Ty annars hade warit aldeles öfwerflödigt, och nästan moht Befästnings-reglorna bygga sådana Torn, hwarigenom Fästningens förswar alsingen förmåhn hade. Thetta kan än mehr slutas af the rund-

kantiga tornen, som wore i Norre och Södre Hörn-Bastioners Bröst-wallars anglar. Ty therigenom förswagades förswaret i så måtto, at rum betogs för et grofft Stycke, thermed at bestryka Strömmen, både ofwan, och nedan Fästningen; hwarföre och theße hörn-tornen brutos neder, och Skotanglar för Stycken kommo i theras ställen. Muren som är emellan Staden, och Slottet uht med watn-sidan, är utan Jordfylning in åht, som kan wisa huru then samme warit ända längs uht med Staden, innan then blef förändrad.

Fordomdags har man merendels hållit sådana blot utan Jordstående murar tiänligare til Städers förswar, än the som wore Jordfylte. Orsaken war, at om Fienden genom stormande kom öfwerst på muren, och drifwit them undan, som på thertil upresta Stålningar then samma förswarade; hade han intet fotfäste, när theße drogos undan. Och om Fienden wågade springa ned innom muren, hade han Stadsens Folck emoht sig i wapn, som honom lätteligen skulle öfwermanna: och om Fienden wille med thå brukeliga wädur-stockar, eller murbräckor stöta kull muren, hade the som förswarade sig thesto bättre tilfällen, at genom giorda hol nederst i muren afhålla honom med theras swåra skot utur sina skiut-machiner.

Om Kyrkian fins uti Publiqva Handlingarna följande bref af Erke-Biskopen Tzue i Lund, som wisar tiden, när then warit under arbete. Nemligen in moht 300. Åhr nu förledna.

Wij Tzue med Guds Naade, Erche-Biskopp i Lundh, Swerriges Furste och Paswens *Legatus*, kundgiör med dette Wort Obne Bref, at efterdi at Borgemestere, Raad och menige Allmue i Halmstedh, hafue kostelige Byghning for uppaa deres Sogne-Kirke, saa at der ei kan holles Meße, eller andre Guds-Embede i fornemde Kirche for den Bygnings schyld, da hafue Wi undt, och tilladet och unne och tillade med dette Wort Bref, at der maa holdes Meße, och andre Guds Embede paa Raadshuset i Halmstedh, dock saa, at der schall were wigd Alter-steen, Altere-Bleer, och som hörer til Meße-Embede i de tijdher, som ere tilladen af Kirckelagen at holde Meßer udi, saa lenge fornemde Kircke worder fulkommen i sin Bygning, Saa at der kan holdes Meßer, och anden Guds Thieniste udi. *Datum Lundh die beati Georgii martyris Anno Domini Milleſimo Quadringenteſimo Sexageſimo ſecundo.*

Wid 1619. åhrs wådeld, som Staden öfwergick, blef ock Kyrkan afbränd, men som hwalfwet blef stående, wil synas som en dehl af the äldsta Epitaphier kommit at räddas, såsom en liten tafla bakom Choret intygar af åhr 1515. öfwer Erlig och wällärde Prowist, och Kyrkioherde öfwer Syndrum och Wabnö Herr Sören Olsön. Bakom Choret ligger en grafsten med thenna öfwerskrift: *Her ligger begraffven ſalig Meſter Hans Steenwinckel fyd i Andorpen, ſom var Kl. Maijt och Rigens Bygmeſter udi 18 ahr oc* imedlertid föreståd Bygningen paa Befestningerne i Norrige och Dannemarck, hwilken oc efter K. Christian den IV. angifvelse i Hans Maj:ts egen nerverelse det ny Ausser i Bleginge funderet, oc hafver deslikes denne Kongl. Befestning Halmsted fornyet, til hvis grund han den förste sten lagde den 2. Junii 1598, oc siden den 10. Maji 1601. saligen henfomnet.

Icke långt härifrån bakom Choret är tillika med Baneret framledne Herr General-Majorens och Landshöfdingens i Halland Herr Hans von Dellinghausens grafställe, som war född i Götheborg 1641. död then 8. Janu. 1705.

Up wid Altaret är en sten med thenna öfwerskrift: Her ligger begrafven Erlige oc Wälbyrd. Mand Pofvel Hwitfeldt Ottesön til Snidstrup, som hensof i Herren paa Troysel den 21. Sept. A:o - 25. (lärer wara 1625.) oc Hostrow Erlige

lige oc Welburdige Frow Mergrete Breide, Hans Breides Daatter af Wardgarde i Landt Holsten, som hensof i Herren den 16. Janu. A:o - - 92. lärer wara 1592.)

På en Pelare neder i Choret står en liten sten-tafla inmurad med thesa Bokstäfwer. A. U. E. O. M. hwarunder äro tu wapn tilsammans ofwanför följande skrift. En prechtig grafschrift, mens dygd och fromhet en i hugkommelse.

Kalde Gud aar 1601.. Erlig oc Welb. Mand Axel Ugerop til Wagne Kongl. M. Befalningsmand ofver Tonsberg, hvis legeme her i Jorden oc Sielen Gud förvared. Han efterlod med sin Hustro Erlig oc. Welb. Fru Helle Marswin to Sönet Jörgen oc Axel, oc tre Döttrer Karen oc Anne, oc Helvig Ugerop.

Under Altaret är framledne Kongl Rådets, Fältmarskalkens och General Gouverneur. i Narva Gref Sperlings graf, hwilken ock i lifstiden gifwit Altare-Taflan til Kyrkan med the therwid stående Bilder.

Ned uti Choret är Albrecht Pederson Mackums, hwilken warit Borgmästare ther i Staden; och hans Hustrus Thala Hans Dotter Grims epitaphium af Ahr 1634.

Ther gent emoht Rådman Hans Arendsons Brandeburgs Epitaphium af 1664, hwilken war kommen från Wismar.

Nedan om Choret å Pelaren är en stor målad Tafla utan någon öfverskrift, som berättes, är thet en Probstes wid namn Thor med thes Hustru och Barn.

Å andra sidan theremot ned bättre är Fredrik Albrechtsons Makums och Elisabet Hans Dotters Epitaphium af Ahr 1657.

Söder om orgelwärket är framledne General Majorens och Landshöfdingens i Halland Her Sven Ranks, och thes Familie graf. Hand war född på Rankhyttan 1616. then 18. April, och död then 1. Decemb. 1684.

Nordan om orgelwärket är et gammalt graf-ställe, hwars ägare uhtwisar thet ther stående Epitaphium med thenna öfverskrift. Her ligger begrafven Erlig och Wælbyrdige Mand Hans Gagge til Arlöse, som dödde 1634. med sin K. Hustro Erlig och Welbyr. Margrete Normand, som dödde och lefde tilsammen udi 10 Aar, oc Gud Welsignede dem med 5 Sönner oc 2 Döttre.

Widkommande Klostren i Staden är såsom af föregående fins, Sägn at här warit try, men af Publiqva Handlingarna om the forna gåfwe brefwen i Papistiska tiderna, och af K. Fred. then Förstes Donations-Bref til Magistraten och Borgerskapet af Ahr 1532. ses, at här warit fyra, nemligen Swarte-Bröders, Grå-Bröders, St. Annas och St. Catharinas Kloster.

Om St. Annas Kloster intygar et thes undfångna Donations-Bref på Fäderne arfwe-gods Ahr 1430. Onsdagen efter St. Petri ad vinculum utaf Kirstine Peder Guldsmeds Son Haus Pederson.

Til St. Nicolai Kyrkia (således nämnes Stads-Kyrkian i gamla Handlingar) och St. Catharinæ Kloster i Halmstad har Matthias Simonson Borgere i Halmstad Ahr 1454. uhtgifwit Gåfwe-Bref på sin ½ gård.

Thyge Thygesons Donations-Bref til St. Catharina-Kloster i Halmstad på Hans ½ gård fins ock af Ahr 1469.

Ibland theßa slags Publiqva Handlingar finnas ock åhtskilliga bref, och Donationer til Calente gillet, såsom nu nämda Calente gildets i Halmstad giorde magaskifte bref med Ärke-Biskoppen i Lund Peder Lyche om en gård Grinderyht i Aßige Sokn, som Ärke-Biskoppen bekom i stället för en gård Knebelstrup i Synderums Sokn, som kom igen til Calente gildet Åhr 1431. St. Pauli Dag.

Borgmästare och Råds uhtgifne Rådstug. witne, at Karne Byrge gifwit sin gård med Hus och Jord til Calentet, och St. Nicolai Kyrkia, samt til Gråbröder Kloster Åhr 1449.

Arwed Båds i Wapne gifne bref til Calentet på Peder Deigns Jord, samt en honom pantsat gård i Knebelstrup Åhr 1455.

Likaledes et gåfwe-bref til Calente-altaret Åhr 1464. Hurudant thetta gillet warit, therom finnes icke något af Handlingarna, som kunde gifwa anledning til närmare underrättelse. Men än i dag upbäres til Kyrkian Jordskyld af några Akrar, och Angar, som kallas Calente-Jord.

Hwad utom Staden märckwärdigt fins är Klöfte-hög i Wästra gärdet, hwar Konung Erik then XIV. låtit utkasta en dehl af Berget, thå han Staden belägrade; och finnas äfwen ther ofwanför bakom högderna märken efter fältläger.

Öfwerst på Bergs-kanten, som ligger Staden närmast syns en fyrklyfd ätte-hög; Et litet stycke ned under then samma, finnes stället hwar the Danske 1676. öpnat löpgrafwen moht Staden, och fördt ända åht gårds-gården, och therigenom uhtöfwer åkren ned i hol-wägen, hwar the wore betäkte ända til grinden wid Blecklyckan. Å andra sidan om nu nämda hög, och therunder å sielfwa Bergsslätten äro märken efter the Danskas förskansning, eller Circumvallations Linia, som innom sig begriper icke stort större fält än för läger åht et Regement fotfolk.

Wid qwarn-forßen hafwa the haft sin Communications-brygga öfwer Strömmen, fram för hwilket stället ännu synas märken af et Horn-wärk. En af thes sträck-linier nemligen then Södra, är något inbögd, at then liknar et Tenaille-wärk. Här är en liten Lund af Ek och Haßle, och god ler-jord, hwar ock fordom warit Tegelbruk.

Stads-qwarnen, hwarom talas i Publiqva Handlingarna, war här uht med Strömmen belägen, som af en häftig Isgång om en Nyåhrs natt för 10, eller 12 åhr sedan gick aldeles uht. Litet stycke ned före moht Staden är Laxe-gården, som tillika med Larfisket här i ohrterna närmare skal beskrifwas wid slutet af Capitlet; ofwan för nu omtalta Danska förskansningen up i Öfraby ängar äro märken efter thenna Soknens Kyrka. Up wid Landswägen gent emoht thet Staden närmesta Öfraby Torpet, gifwer sielfwa Belägenheten anledning at tycka, thet här måste hafwa warit något uhrgammalt Slott, som slutas kan af följande Beskrifning. Å upstigande fältet reser sig en hög wall, nu alt öfwerwärt med smådt Liung och Enebuskar. Thes ändar gå efter uhtseende i lika hörn upåht höglända fältet, och göra Norr och Söderuht sido-wallarna, öfwerst uppå i lika högd med then först nämda, men blifwa alt mindre höga moht Wästra kanten alt som underliggande fältet blir mehra högländt: moht Wästra sidan är ingen wall utan en dahl, som förwarar stället lika som med wall gående i afhäll upåht. Uti hörnet åht Sydwäst är likt som skulle här warit infarten uti platsen, som gör efter the kringliggande wallarna en parallelograme, eller en lång fyrkant af 40 a 50 steg i längden och proportionaliter i bredden. Å hörnet Nordost ligga 2 ätte-högar, then ena större än then andra öfwerst på wallen, och en, nästan större å öfwersta hörnet på wallen moht Södost. Inne uhti äro märken efter Fält-gropar. Om nu här warit något Slott, eller Borg, måste thet

warit

warit ganska gammalt i hänseende til ättehögarna, som ligga öfwerst uppå, hwilke icke lära blifwit tit lagde förän Borgen, eller Slottet warit öde, althenstund wallarne måste hafwa warit här föruht, innan högarne kommit tijt. Af samma omständighet blir och owedersägeligt, at thet är icke något Skanswärk i senare Krigstider, skönt man theraf kunnat til Fältläger sig hafwa betiänt wid någon Halmstads belägring, såsom i Konung Erik then XIV:des tid. Men tilfälle til widare anmärkning har man icke, medan alsingen Sägn om thetta stället förspordes bland almogen.

Annars finnes här i Soknen å åtskilliga ställen andre nog store ättehögar.

Et Säteri är i Soknen Sperlingsholm, som är bland the största och bästa i Landet. Bygningen består dels af mur, och Korßwärk, dels af Trä. Åhtskillige Karp-dammar äro här anlagde, hwartil belägenheten är ganska beqwäm, och blefwe sådant Damfiske sat i thet stånd, som thet synes kunna och böra drifwas, blefwe här tilfälle til Fiske-uhtförsel åht Dannemark, genom här til tiänliga Fiske-Sumpar, at the lefwandes kommo at framföras.

Åker är merendehls god muljord, och Ångarne skaffa god höbärgning medelst Löf-skogen, som gräs-wäxten förfrämjer, hwilken än mehr skulle ökas, om nyttigt qwistande, och rödjande skedde wid onyttigt Buske-ris. Wid thes Ångar är ock uti Nißan et watn-fall, som äfwen kunde blifwa nyttigt til alla handa watn-wärk. Hemanet hwar Säteri-gården är, har tilförene hetat Klackarp. Sätes-friheten lärer kommit från Snöstorp, hwarest efter Publiqva Handlingarna warit en Kongs-gård med insokne frihet. Thenna fick Kongl. Rådet Fältmarskalcken och General Gouverneuren Gref Sperling til Sperlingsholm, så at hwad heman, som uti Snöstorpa By lyda nu til nämda Säteri, nyttias såsom Insokne Frälse, skönt the ligga uti annat Härad, och annan Sokn. Thenna benådning skedde af Högstsal. Konung Carl then XI. för then trogna tiänst thå warande Generalen Sperling giordt Riket uti Danska 1676. åhrs Krig. Å uhtmarken här i Soknen är godt bete för Får, medan then består måste dehlen af torra liung-fälter. Här kunde äfwen winter-fodret mycket ökas genom löfwande, om å betes-marker, och ängar kommo såsom ofta omtalt är tiänlig löfskog.

Hwad Laxfiskandet widkommer sker thet på try sät. När Laxen börjar söka Strömmarna, markes thet först i Wiske Å, hwar gemenligen första Laxen fås, som sker antingen i Januarii, eller Februarii Månad, men thå är han såsom ganska rar, mycket dyr. Sedermehr fångas så uti nu nämda Ström, som wid Falkenberg uti Mars och April then mästa Laxen; men wid Halmstad fås sällan någon förän sidst i April, eller först i Maji. Uti Laholm blifwer ock then tiden fånget ymnigare.

Laxe-gårdarne byggas twärt öfwer Strömmen af unga Furu, eller Gran-spielar, satta emellan sparrar ned i Botn så tät, at Laxen icke kan tränga sig igenom. Ther göras wähl å wist lämnad mellan-rum öpningar för honom, men ther fram om sättas å lika sät spielarne i en trekant moht Strömmen, at theruti fångan: hwilket kallas Kar. Altsom Strömmen är bred til, blifwa flere, eller mindre sådane Kar, hwilke indelas på them, som hafwa enskylt dehl i Fisket, så at lyckan här träffar Mannen, i thet hwar för sig behåller hwad Fisk han får i sit Kar. Men som sådane Laxe-gårdar icke säkert kunna byggas förän wåhr-floden warit, går och mycken Lax up åht Strömmarna, innan Laxe-gårdarne komma at sättas, hwarigenom och ofta Fisket slår felt. Ty innan första Maji wågar man icke gierna arbetet, medan om Laxe-gården af Strömmen bort föres, som ofta händer, är sådant fiske mäst för thet åhret förlorat, af orsak, at innan thet å nyo kan byggas, är mästa Laxgången förbi, så at arbetet icke skulle löna möda och kostnad.

Andra sättet är, at så snart Åen är ren för Is, brukas små Ekstockar af uhtholda träbohlar 2 tilsammans. Uti hwar och en af them sitter en Karl, och sachta ror, förandes Laxe-garnet emellan sig, och så snart Laxen fastnar ther uti, lägga the Ekstockarna hastigt tilsamman, draga Laxen up, och slå honom. Om sådant fiskande bruktes wid Halmstad, innan Lax-gården kom at sättias, skulle ther efter al liknelse fås icke mindre tidigt, och ymnigt Lax än å andra ställen, hwilket fiskande ther så mycket mindre kunde förmenas, som Konung Eriks Pomerani Privilegium härtil gifwer nog anledning; annars brukas i Maji, och Junii Månader nedrag strax nedan för Laxe-gården; hwilket understundom lyckas, men slår och ofta felt.

Tredie slags Laxfiskande sker wid Hafs-stranderna så uhtmed, som ofwan, och nedan Nißa Strömmens uhtlop, både af Stads och Land-boer, hwar theße hafwa härtil lägenhet och förmåga. Therwid brukas grofwa Nät wähl 100. famnar mehr eller mindre långa, alt efter Strandens beskaffenhet, hwilka i rät linie ställas i Siön: å theras ytterste ända är hwad å nät plägar kallas Kalfwar, ther Laxen fastnar, och fångas uti. Til samma Nät wittiande måste wara fiske-båt, och jämwähl god tilsyn, at Siälen icke äter up Laxen, som är fast uti Nätet. Men sådane sätt, eller garn, som ther kallas, plåga icke uhtställas förän i Maji Månad. Wid infallande Stormar måste the tagas up, annars gå the til spillo. Således är härwid både dryg kostnad, och stadig tilsyn, men ofta händer, at thetta medelst ringa fång löner intet kostnaden.

Sägn är, at fordom skal Laxefånget warit längt ymnigare än nu för tiden, och wil man hålla före härtil wore orsaken, at Laxe-ynglen, som ther kallas Laxe-barn, fångas bort i Strömmarna, hwilket icke heller är olikt. Hwad som sägs om Laxen i gemen, at then altid söker the Strömmar, hwar han blifwer ynglad; lärer likna mehr en blot gißning, än något pålitteligt skiähl, fattat genom säkert uhtrönande. Om uti the Hallandska Strömmar, eller wid Hafs-Stranderna blefwe så ymnigt Laxe-fång, at then insaltes, och såsom Botn-lax försåljes, skulle then äfwen blifwa så god, hälst af första fånget. Men som then nödwändigt nu å ohrten måste blifwa dyr at sälja utur andra handen, medan then dehls icke fås ther i sådan myckenhet som i Norrbotn, dehls nog kostnad måste göras å sielfwa Fiske-redskapen med mehra; är icke underligt, om Folket minst tancka sig til sådan handel.

Then rökta Laxen, som kommer från Halmstad, och warit härtils mycket afhållen, är til sit slag enahanda med then, som fångas annorstädes wid Halland. Hwad skilnad å then samma kan wara, kommer allenast af tiden, när then fångas. Ty ju längre thet lider moht Sommaren, ju magrare blir Fisken. Annars kunde å andra Hallandska ohrter äfwen så god Lax skaffas, om then å samma sät saltades, i rättan tid togs ther uht, rätteligen uptwättades, och behörigt wädrades, innan then kommo i rök, hwilken måste merendels wara kall; thet är utan elds låga, hwarföre then giöres af Enris, bark brukad i garfweri, Hyggspån utur wedkasten, bestående af Ahle, Biörke eller Boke wed, ty annat slags bränsle fås icke utan hwar torf-jord är. Men thenne röken tiänar icke här til annat, än för en kännare göra rökta Laxen obehagelig både til lukt, och smak.

Cap.

Cap. XI.

Om
The medel, som synas lända til Stadens upkomst, och Stadga uti nyttiga Handels, och nährings rörelser.

Innan the medlen företagas, som synas lända til Stadsens upkomst uti nähring och handel, synes tiänligt, at i anledning af föregående Stadsens Publiqva Handlingar, närmare utom hwad uti föregående Cap. V. anförd är; föreställa Stadsens tilstånd längre tilbaka. Härwid förbigås nu hwad förut, så wid Warberg, som elfest är anmärkt om hwad Handels-sät här warit, hwilket såsom nogsamt bewisst är, icke endast och allena kan uphielpa theßa Städer i något wählmående igemen, utan at thet fast mehr med tiden måste them förswaga och stielpa. Utom thetta hafwa och Handels-Städerne mycket lidit i gemen genom almogens Siöfart och Handel, medan therigenom icke allenast åhtskillige wahror så in- som uhtgående, blifwit dragne undan Köpstads handel, utan ock Skogarne så medfarne, at therutur nu intet synnerligt hämtas kan til uhtförsel, eller Skeps-bygnad. Häraf finner Halmstad icke liten känning, sedan thes Handels-district blifwit minskadt, såsom förut anmärkt blifwit, och Spannemåhls-Handelen til Landets behof kommit under almogen. Wähl finnes af Publiqva Handlingarna, at et och annat nyttigt warit Resolverat, men huru thet kommit at afstadna, och hwad thertil wållande warit, är icke närmare kunnigt, än som redan förut i V. Cap. anföres. Et ganska nyttigt Förslag har warit med lindring i Tullen å Lin och Ull, at therigenom uphielpa the tilwärkningar, som Inwånarne wore hogade til, hwarigenom Lin-handelen kunnat ökas, och ständigt hållas. Ty änskönt genom god Fähre-föttsel i Landet hädanefter skulle fås så mycken Ull, som til allehanda ylle-tilwärkningar behöfdes, så här i Landet, som annorstäds inom Riket, lärer dock sådant icke kunna wäntas af Lin-sädet i Halland i anseende til thes ringa Sädes-jord för Räg och Korn.

The andre ärnade inrätningar så med Fifferie, som annat hafwa icke haft framgång. Och ehuruwähl the infallande Krigs-tider icke annat kunnat, än hindra en del af them, wil dock synas efter the Publiqva Handlingars innehåld, at ingwarteringen och the beswär, som wid Fästningar äro, mäst wullit Borgerskapets aftagande och ofömögenhet. Thetta blir än mehr handgripeligt af följande. Åhr 1676. hafwa här warit 176 Borgare. 1680. och några the påföljande Åhren, thå äfwen en del af förmögnaste Borgerskapet uhtdödt; wore här med Regements-Staben 500. Man fotfolk, hwilka sedan blefwo minskade til 300. Man under en Major, eller Öfwerste Lieutenant, och 2 Capitainer: wähl 40. man Artillerie Manskap under 1 Capitain och Lieutenant. Stads-Major, Fortifications-Lieutenant, med Wallsättare, Smed och Timmerman; Enär nu thenna Ingvarteringen skulle fördelas på 176. mehr och mindre förmögna Borgare, finnes lätteligen hwad swår uhtgift, och beswär the hade med Husrums, Sängars, Weds &c. anskaffande. Räknar man här til hwad Norrabryggas underhållande kostade, tillika med Isningen om Winteren uti Fästnings-grafwen, och Nißan, blef Tungan än större. Besynnerligt war, at i freds-tider skulle isas kring Fästningen, hwilket dehls för Borgerskapets, dehls Krigs-folkets ringa antahl, aldrig kunde någon gång wärkställas öfwer alt uti hela Fästningens inre graf, långt mindre å Nißan, thes utan hade och warit omögligt therigenom hindra Krigs-Folkets rymmande, för hwilken orsak Isningen påstodes skulle skie. Utom alt thetta war Borgerskapet uti åhtskilliga måhl genom Fästnings-portarnes tilslutande, som elfest twungit uti sina nährings-rörelser, i

thet utom Fästningens wärken them ingen frihet tilstaddes med Trägårdar, Byggningar, eller andra nyttiga Träns planterande; ty the blefwo strax nedhugne.

Med sin Boskap hade och Borgerskapet al stadigt beswär och kostnad, enär the kommo på wallarna. Emedan ingen omwäxling stedde med Besätningen öfwer 20 åhrs tid, blefwo Krigs-Folket så Stads och Lands hemwahnte, at mycket genom smyg-handel afgick thet ringare Borgerskapet uti theras nähring. Bönhäseri uti et och annat Handtwärck, som Soldaterne kunde arbeta uti för mindre pris än Borgaren, giorde och Handtwärkerna förfång. Therföre såsom af Publiqva Handlingarna finnes, hafwa en stor dehl af nyligen tilkomna ringare Borgare flyttat utur Staden, och sökt ehwar the kunde sin Bärgning, som the i Staden icke förnädde til sit uppehälle förwärfwa. Therigenom blefwo åhtskillige wähl-bygde hus öde. Ty när the icke beboddes, ward om Natte-tid bortstulit hwad Träwärcke ther fans, hwarefter husen förföllo til öde Tomter, hwaraf en stor dehl än icke kommit at bebyggas. Således är icke underligt, om Borgerskapet så bortsmultit, at ther i senare tider icke funnos mehr än 76 Borgare, såsom ses af Publiqva Handlingarna. Theraf kan lätteligen slutas, at skönt någon af the förmögnare Borgare antingen erft, eller förwärft några medel, war dock för them ögonligt i längden uhthärda med Borgerlig tunga efter förewarande omständigheter, utan måste således komma utur god handels, och nährings-rörelser.

Men sedan Fästnings wärcken blifwit nedertrefne, och Staden är fri för Besätning, och the swårheter, som the under Fästnings tiden måste kännas wid; wil synas, at then med tiden kan hielpas, och ställas i bättre stadga med åhtskillig nähring til Borgerskapets förkofran. Wähl är sant, at Borgerskapet nu saknar hwad liten penninge-rullering, som Krigs-folkets aflöning kunnat förorsaka. Men om alt nogare pröfwes, torde friheten för hwad tunga och beswär, som föremält är, the med Inqwartering med mehra undergådt; med tiden rikeligen fylla then brist en, så framt alle the förmåner rätteligen komma at nyttjas, som här borde, och kunde hafwas.

Hwad här föruht uti andra dehlen i sinnerhet uti XVIII. Cap. anfördt är, angående Warbergs Stad, kan merendels och här finna sit tiänliga ställe, medan handels-sättet är nästan enahanda utom Spannemåhls-handelen, som sedan almogen begynt sielfwe land-wägen haudla sig Spannemåhl från Skåne, såsom föregifwes til husbehof; här blifwit aldeles ringa. Then lärer och aldrig stå til at uphielpas, förän almogen kommer wid bättre tilhörig Landbrukets skötsel sielfwa at röna, thet the mehra genom slika foror förlora, när alt nogare pröfwes, hwarom widare å sit ställe; än om the moth sina wahror i närmesta Köpstaden finge för skiäligt pris tihandla sig hwad Spannemåhl the behöfde. Blefwe och Staden Folkrikare, öktes och mehr thenna tillika med flere slags handel. Besynnerligt är, at när Staden skulle synas wara i bästa wähl mägo, här icke funnos mehr än 176 Borgare, thå efter the tiders läglighet icke olikt är, at här borde warit åhtminstone dubbelt så många. Men at Staden icke kunnat blifwa så Folkrik, som nu sades, finnas orsakerne här föruht til en dehl anmärkte, och bestå jämwähl theruti, at Borgare finge icke, kundelej heller för infallande Krigs-tider med säkerhet bygga utom Fästningen, at Folck kunnat ther bodt såsom uti Förstäder, och at husbygnaden ther warit, såsom äfwen i senare tider, icke inrättad til uhthyrande.

Nu är här wähl icke hinder, at i så måtto som nu sades uhtwidga Staden, och öka then samma med Borgare, om icke dels medellöshet, dels dyrhet å Byggnings-materialier nu för tiden blefwe för Nybyggare alt för swåra hinder at undanrödia. Annars wore här god lägenhet å alla sidor at bygga, giöra Hagar, och Trägårdar med allehanda nyttiga så frukte-som andra slags Trän med mehra,

hwaraf

hwaraf the någon nåhring kunde hafwa. Ty om här wore rät kundskap, syns icke omögligt at med allehanda frukt, såsom ifrån Tyska ohrterna, här kunde handlas up åht Stockholm, eller annorstädes hwar then icke kan hafwas i Landet, enär therof blefwe någon ymnoghet. Ty then är i alla dehlar så god, som then Tyska, om icke bättre så til smak, som Skal, hwilken ther i Landet är mehrendehls tunn, och späd. Hwad nytta frukträn kunna hafwa är föruht å åhtskilliga ställen anmärkt, som onödigt wore at uprepa. Thetta bör dock härtil läggas, at ehuru liten Handelsrörelse häraf skulle upkomma, kunde dock en och annan utom til enskylt behof, hafwa både rå, och torr frukt med äple- och päron-must at sälja, så in som utom Riks, hwar sådant icke är til fångs; sig til någon hielp uti nåhring.

Wins införsel borde ock blifwa mindre, enär Cider rätt tillagades, och kommo i smak. Men beklagligt är, at sådant lärer nästan öfwer alt icke wara härtils synnerligen påtänkt.

Wid Staden är och ansenlig Åker och Äng, hwilken om å thet sätt, som på många ställen anmärkt är, blifwer genom uprödiande förbättrad, och med tiänlig Löfskog försed, och underhållen, skulle icke allenast gräs-wäxten warda långt rikare, utan och Winter-fordret ökas ansenligen, at här wähl kunde hållas 4000. i stället för 400. Fähr, som the af ålder haft frihet at beta å Östra uhtmarken. Therigenom öktes och giödslen, tienlig til at widare med fördehl drifwa then påbegynta Tobaks-planteringen, som elljest i brist af giödsel änteligen måste med tiden förswagas.

Uti större dehlen af Stadsens Åkrar och Ängar är och gantska godt bete för Fähr efter Hö- och Sädes-bärgningen. Likaledes til en dehl å Östra, men mäst å Norra uhtmarken, som är högländ, och med större och mindre liung öfwerwäxt, å hwilka senare nu nämda betesmarker äfwen är godt tilfälle til allehanda Löfskog til löfwande.

Hwar nu så ansenlige Fähre-hiordar kunde hållas, blir och god lägenhet til at förbättra både in- och utgierdes Jorden, om Fähren om Nättren, thå the kunna ligga uhte på Fältet; hållas innom wisse så kallade fällen, eller stängsel, at theras natlägers ställe blefwe theraf giödat, hwarmed om ifrån thet ena til andra Jordstycket fortfares, hälst hwar Jordens förbättring wore mäst nödig, skulle efter al liknelse en mager Jord snart kunna förbättras så å betes-fältet, som å Åkrar och Ängar til ymnogare både Sädes- och Gräs-wäxt. Hwad fördehl så igemen, som enskylt hela Landet härigenom kunde winna, behöfs icke widare at omtala. Ty therigenom skulle icke allena Stads och Lands-boer hafwa tilräckeligt förråd på Ull, utan här torde ock blifwa något öfrigt til uhtförsel, utom hwad andre förmoner til lifsuppehälle härwid äro med mehra, om Fähre-skiötslen rätt wärdades.

Wid Staden är här och ther god lägenhet at giöra Fiske-dammar, hälst hwar god lerbotn fins, hwilka om the rättel:gen wärdades, skulle här blifwa genom Fiske-Sumpars afsändande äfwen til närmesta uhtrikes ohrter, såsom med Karp-Sumpar bekant är, någon förtiänst.

Besynnerligt är elljest, at när laxe-fånget här wid Staden mycket aftager, så at thet ofta icke lönar, utan kanske går under omkostnaden, som härpå anwändes; at sanskylliga orsaker härtil tillika med hielpe-medel icke upsökas.

Ty efter al pålitelig uhträkning skulle Lax här äfwen så tidigt som wid Falkenberg kunna fångas, om man af samma medel sig betiänte.

Af föregående Capitlet intages, at hwarken Lax-gårdarne, eller Laxefåtten wid Stranderna nyttias förän widslutet af April, och Maji Månads början. Imedlertid så snart Is-loßningen skedt, thå ock starkare och högre watn-ström är i Nißan, är troligt, at ganska mycken Lax stryker ther förbi strömmen, ända upföre wähl 2 mihl längt åht Drared til Spenshults watn-fall, hwaröfwer Laxen icke lärer kunna komma. Skulle thå icke här försökas, om med smärre Laxe-garn uppå Ekestockar Lax kunde fångas, äfwen som å andra ställen brukas, innan Laxe-gårdar ther ofwanföre kommit at sättas? Lyckas thet, skulle äfwen häraf blifwa ämne til nähring, och förtiänst för en dehl Borgare, såsom å nu nämda ställen. Ganska troligt är, at sådant notfiske måste fordom warit i bruk, althenstund här å finnes bland Publiqva Handlingarna förna Konungars gifna Privilegier. Sådan rättighet kan så mycket mindre klandras, som Kongs-ådran genom thetta fiskandet ingalunda hindras, medan wid notdragande hela Strömmen icke intages, utan är öfwerflödigt nog rymd, at fisk både natt och dag kan stryka förbi. Wähl torde här inwändas, at laxfisket här i Ån är icke så ymnigt, som fordom, men så wida som kunnigt är, när man icke frestadt på hwad nu til försök föreslås, bör thet ej heller straxt uhtdömas.

Hwad elljest orsaken til Laxefångets minskande här å ohrten angår, kan thet til en dehl förorsakas af Strömloppets förstoppande, hwarigenom händer, at när Laxen icke för sig finner stridt Ström-watn, söker han icke tit in. Thetta kan i så måtto bestyrkas af förfarenheten wid Rönå, som löper förbi Engelholm. Sedan ther begyntes med Spanska gräs-sändet til at dämpa Flygsanden, som ock nu wärkeligen skedt; har Laxen sökt in i Strömmen, som theraf fådt diupare uhtlop i Saltsiön; och blifwit fångad längre up uti samma Å wid Qwidinge och theruti negden. Men förnämligast måste Laxefånget mehr, eller mindre minskas alt som thes lek, hwilken kallas ther Laxe-barn, blifwer fångad och upöd, hwilket borde alfwarligen öfwer alt förbiudas, och strängt hämmas.

Blefwe Laxe-fånget här å ohrten således förökt, skulle jämte rökt, äfwen saltad af första fånget öka några nährings-medel. Ty then saltade gifwer then Norrländska intet efter i godhet, enär thenne senare fånges i Sommar-månader, och then andre om Währen, thå han nödwändigt måste wara fetare, kommandes utur Wäster-siön.

Utom thes blefwe ock någon indrägt af Strand-fiske, om här wore Fiskare, som med alfwar sig therå lägga wille, och wågade sig uht från Stranderna: såsom Hwitling, Torsk, allehanda Flundror, Hummer, Höstsil med mehra. Kommo och härtil någon inrätning med stort Fiske i Nordsiön, kunde och Borgerskapet ökas genom Siö-Folk, som thertil måste brukas, och blefwo här boende. Alt sådant slags Folk tillika med arbets-karlar, och mindre förmögne af Borgerskapet hade så mycket bättre wid at föda, och nähra sig, som theras Huskur och Barn genom Spåne, och Wäfnad å sin sida mycket skulle hielpa härtil, om the tilsammans idoge, och nyckfre tänkte til at uparbeta sig til förkofran. Härwid kunde och alsingen skiählig uhrsäkt til tröghet och omöglighet yppas, när theras Borgerliga Tunga blefwe altid lättare äfwen tå, om Borgerskapet wid minsta nährings-sätten föröktes, såsom och thet icke kan annat än hållas för en Stads besynnerliga styrka, och säker grund til thes förkofran, at många flitige Borgare ther kunna bärga sig wid ringare nährings-medel, hwilka med tiden genom idoghet få altjd tilfälle at draga sig up til wählmågo, hwar efter Ständ och ämne.

Men et hinder är för sådant' nykommit medellöst Folck, at the icke i smärre Städer hafwa then förmån, som i större Folkrikare, at antingen hyra sig husrum, eller kiöpa smådt hwad the dägeligen til lifs-uppehälle behöfwa. Ty sällan finnes, eller kan wara wid litet antahl Borgare någon synnerlig inrätning med Hökare, Bryggare, Bagare och Slaktare, &c.

Hwad

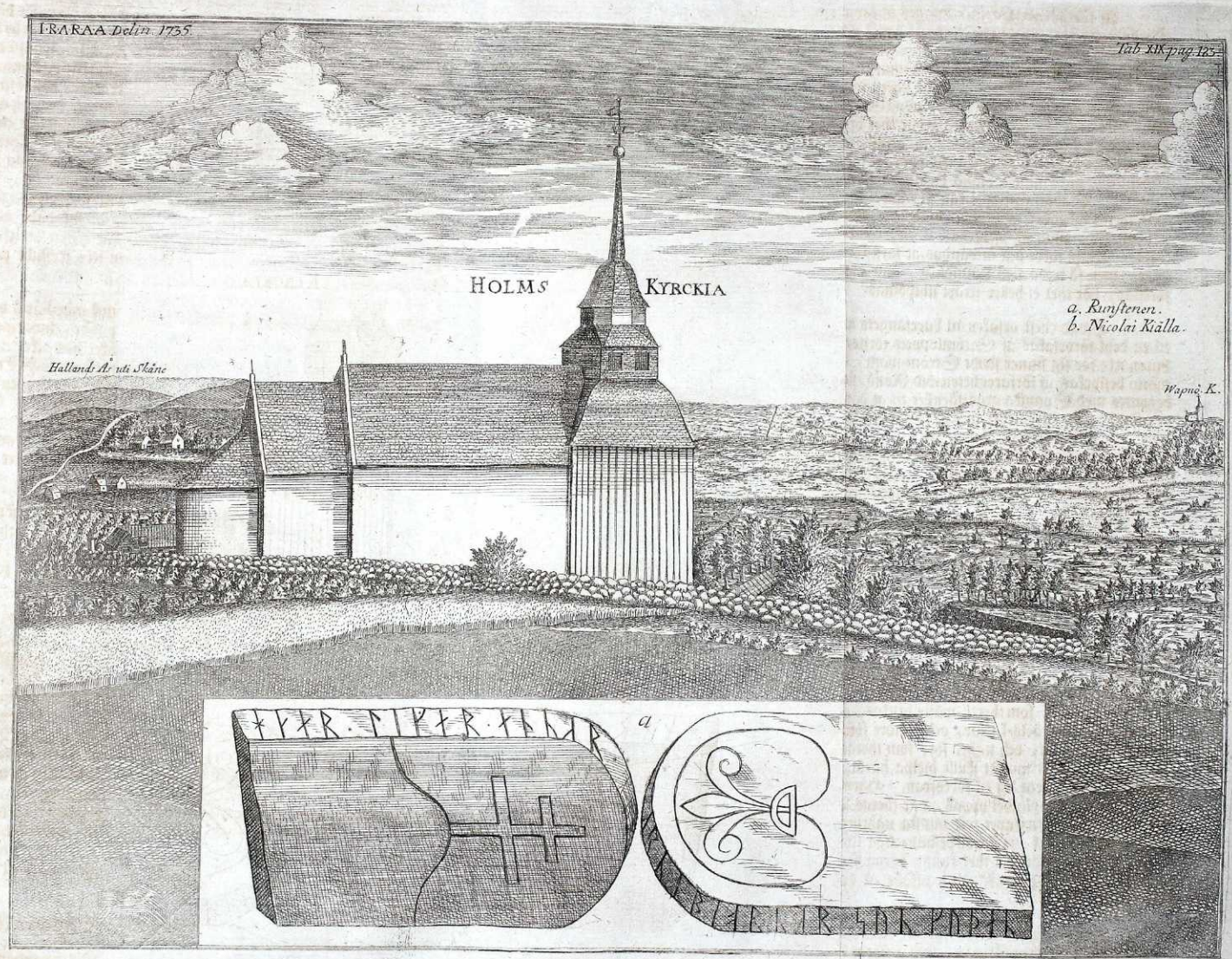
I·BARAA Delin. 1735.
Tab. XIX. pag. 123.
HOLMS KYRCKIA
a. Runstenen.
b. Nicolai Kiälla.
Hallands Ås uti Skåne
Wapnö. K.
a

Hwad Stadsens upkomst uti Handel widkommer, har man redan åberopat sig hwad här föruht anmärkt är, medan samma nödwändighet blir här med Fiskeri-inrätning uti Nordsiön med mehra: hwartil bör läggas, at uhtrikes handel så här, som annorstäds aldrig kan drifwas antingen Staden til enskylt förkofran, eller Riket til allmän nytta, med mindre här skaffas af Landsens afwel, och rå ämnens tilwärkande med mehra, hwarmed til utmän fördehl handlas kunde. Ty Tiära, Beck, Potaska, Timmer måste nödwändigt åhr från åhr minskas, alt som skogarne uhtödas, hwaraf följer at inga slika uhtförsle-wahror finnas så tilräckeliga, at Handelen thermed uphielpas kan. Hwarföre som sades, är nöden för dörren, at tänka på andra medel, som kunna gifwas dehls af Landets afwel, dehls af Fabriqver: thet är, at härifrån handlas kunde med allehanda Lärfter, ylne stoffer, grofwa Kläden med mehra, som ther tilwärkas kunde. Ty utom thet at Qwinkönet i hela Landet är hogadt för al slags spone och wäfnad, så ylle som linne, tillika med Strump, Möße och Tröje stickande, så är jämwähl belägenheten härwid ganska begwäm til slika Fabriqvers anläggande, såsom bleke, och Stampqwarnar så i andra Strömmar i Söder-Halland, som i Nißan, hwarå jämwähl, hwad nu nämda Ström angår, privilegium fins bland Publiqva Handlingarna. Men så om Handelen, som om the här i Landet tiänliga Fabriqvers upkomst i gemen warder å tilhörigt ställe närmare förklarat.

Cap. XII.

Om

Soknerna Holm, Söndrum, Wapne, Harplinge och Steninge.

Ehuru wähl Holms Sokn efter Konung Friedrich then II:dras Bref Åhr 1586. skulle therefter wara, och blifwa annex til Halmstads Stads Kyrkia, har then likwähl sin Kyrkioherde särskilt, som hielper Prediko-Embetet i Staden.

Kyrkian är bygd af Sten. I Soknen är et Säteri Kielstorp bygd af trä, liggande til Wapne-Säteri.

Om Holms Bys belägenhet är här föruht handlat uti näst föregående Cap. V. Öfriga Soknen ligger mäst å mager Jordmån, undantagandes hwar sidlänte fälter äro: åtskillig små Löfskog är, som kunde mycket ökas så til Angarnas förbätrande, som Boskaps fodrets ökande genom löfwande til Fährhiordars underhållande, hwartil betesmarken är ganska begwäm, som är liungwäxt, skönt under then samma å några ställen fins god swartmylla. Theraf kan ock icke olikt slutas, thet här och fordom mäst warit ymnig skogs-wäxt, såsom å andra the fläste ställen, som nu ligga bare och blotte.

Uti Kyrkian förwares en Runsten, som ses af Tab. XIX. Then är ock af Vormio beskrefwen uti Monum. Dan. lib. 3. Sielfwe Stenen är en god aln lång, ½ bred, och nästan ¼ tiock. Runerne äro huggne i kanten, och lyda å wårt Tungomål sålunda. Här ligget Ennar Arnbiörnarson Godan. Å then ena sidan är en lijse figur uhthuggen, och å andra sidan et dubbelt Korss; hwaraf slutas kan, at then blifwit ritad i Christna tiden, men hwilken Ennar Arnbiörnarson thet är, lärer man icke med någon säkerhet kunna weta, medan Sturleson icke nämner någon af samma namn.

Sielfwa Kyrkan berättar ock Vormius wara helgad åht St. Nicolao, efter hwilken och en Källa, som är Söder nedan om Kyrkan i gärdet, skal hafwa namn. Af thetta kan säkert slutas, at wid Christendomens början här i ohrterna Gudstiänst och döpande warit. Elfest bör här märkas, at merendels alla Lands-Kyrkor ther i landet hafwa inga fönster å Norra sidan, såsom af Kitningen är at se, men om orsaken til sådan Kyrkobygnad är alsingen efterrättelse.

Söndroms Sokn har Wapne til annexe. Thenne kallas uti gamla Handlingar Wabnö och Wagne. Ther äro wåhlbygde Stenkyrkor. Uti then förstnämda Soknen är intet Säteri, men i then senare Wapne Sätesgård, hwarwid är åhtskillig slags wacker löfskog uti thes gärden. Bygningen war ansenlig af Trä, som 1735. genom hastig wådeld wid Påske-tiden i aska lades. Thetta Säteriet har warit et af the förste i Halland. Ty ther under ligga Insokne Heman i Wapne Sokn: Kielstorp med thes Insokne heman i Holms Sokn wore och här underlagde. Thesutom lydde och under samma Wapne Säteri Alarpe Säteri med thes Insokne Heman i Slåtåker Sokn.

Söndroms Sokn ligger uhtmed Saltsiön, och har lägenhet til godt strandfiske, såsom ther uti Laxe-sätten wid stranden fås understundom Lax, och elfest fångas Flundror, Torsk, Tobis, Hwitling med mehra. Här pläga ock om Sommaren fiskare från Kullen ligga, som fånga Hummer, Tungor, Pifhwarfwor, &c. som the föra til Staden at sälja. Uhtför thenna Soknen knapt $\frac{1}{8}$ mihl från stranden, ligger en liten Ö Tylö kallad. General Majoren och Landshöfdingen Swen Rank skal i sin tid låtit hämta från Bohus Län Berg ofwan, och ther kasta i Hafwet i tanka, at the skulle fästa, och öka sig wid Sten-klipporna. Men om theraf blifwit något yngel, lärer så wida kunnigt är ingen hafwa försökt.

Åker, Äng och betesmark är merendels uti thetta Sokner lika, undantagande de Wäster om Soknen, och Ektånga Heman är ända til Hafsstranden sådant sandfält, som wid Skrea Sokn sins bekrefwit. Efter en gammal Bondes berättelse skal här warit ansenlig Ekeskog, och at hans Faders Fader skulle i sin Barndom ther hafwa plåckat Smultron. Om så i sanning warit, kunde lätteligen förspås, om Sanden här och ther i några alnars Diameter, til 1 eller 2 fammars diuplek upkastades, så framt thes förinnan icke funnos swartmylla therunder, hwilken tillika med stubbar och rötter nödwändigt måste ther finnas, om här tilförene warit skogswäxt. Men någon kunde inwända, och fråga hwartil et så mödosamt försök skulle wara nyttigt? Swaret härå är gansha lätt fånget, ty wore härpå 1, eller 2 alnars diuplek god Swartmylla, som gemenligen, eller ock Blålera fås, hwar Sanden öfwerhölgt uhthugna Skogsfälter; och then med Sanden blandades, finner ju hwar och en, at häraf måtte blifwa fruktbar mark så til gräs, som allehanda nyttig löfskog. Men häremot kan åter förebäras, at odrägligt arbete blefwe sålunda förändra et stort Fält. Thetta är och oförnekeligt, men therföre icke omögligt. Ty hwad icke kan göras strax, och å en gång, thet warder ofta med tid och makligt arbete til största nytta i framtiden fulbordat, såsom the aldrabäst upodlade hela Landskaper i Europa nu intyga. Annors om thetta fältet blifwer med thet så kallade Spanska gräset, såsom wid Engelholm, besådt, skulle snart Sanden förwandlas til god gräs-wall.

Åkerjorden är här mehrendels god, så at then blefwe nog Sädesbärande, om therå rät åhoga och flit lades. Til bewis i samma måhl kan tiäna hwad Herr Kyrkioherden Comenius ther i Soknen berättat, at en åbo å Mammatpe Heman, hwarwid han länge sutit, hade thet samma i så god häfd, at han aldrig behöfde kiöpa Säd, utan hade öfrigt at försälja til sina grannar. Men när samma Heman kom för sin godhet alt för mycket at berömmas, blef thet åt en frälse-betiänt förkänt, medan åboen war något ålderstegen. Then nya åboen, som hade giordt

sig

sig god uhträkning, måste öfwer al förmodan kiännas wid mycken saknad, af orsak han kunde icke hafwa, och således längt mindre nyttia til hemanets goda häfd, then kundskap, och förfarenhet gamle åboen genom länglig idoghet hade sig förwärfwat. Förföl således Hemanet uti ryckt och häfd, så at Sädes-bärgningen märkeligen aftog, och måste kiöpas hwad förr här warit öfwer til salu. Om flera thylika händelser gifwas, kunna the icke annat än lända landbrukets förbätran til högsta mehn, och förderf. Ty om sådane förfarne gamle Åkermän wähl hållas, och hägnas wid sina hemans bruk, kunde icke allenast thes Barn träda i sina Förfäders uhtmärkta fotspor, utan ock grannarne af sådana flitiga, och beröm wärda Landboers wählmägo upwäckas, at efter theras goda efterdömen å lika sät upodla sina heman, och therigenom uparbeta sig utur Spannmåls brist, som eljest nog twingar Landsfolket, så them litet råderum lämnes at tilhörigen idka, och nyttia the til nähring ymnigt hielpande förmånner, som wid Landbruket kunde förwärfwas. Med ängar, och betesmarker i theßa Sokner är then beskaffenhet, at the mycket både genom Löfskogs trän, och eljest å sät, som ofta föruht omtalt är, kunna förbättras både til Blomster höbärgning, och ymnigt gräs muhlbete, hwarigenom flere Boskap så större, som mindre kunna underhållas, hälst om Winter-fordret genom tiänligt löfwande kommo at ökas. Theße Sokner skulle ock finna icke liten fördehl om Boke och Furu-skog kommo at wäxa å then Berg-åhsen, som reser sig up wid Owibille Sokn, och sträcker sig ända moht Saltsiön, samt skiljer Holms och theßa Sokner från Harplinge, och Owibille Sokner. Efter almån Sägn, som sanning ganska mycket liknar, hafwa theße Bergen fordom warit mycket skogrike.

Uti nu beskrefna Sokner äro inga andra Mimes-märken än en hop åttehögar, om hwilka ingen Sägn förspörjes hos Almogen.

Uti Söndroms By är et heman, som än i dag kallas Bondegården, hwar en Källa är med ganska godt watn. Icke olikt är, at namnet kommit af Karl Bonde, om hwilken talas hos Sturleson uti Konung Harald Hårdrådes Saga, Cap. 66, at han mohtagit Konung Swen af Dannemark, som frälstes af Håkan Jarl i Niåa fiords Siöslaget. Wähl förmenes uti S. R. Historien, som skulle thenne Karl Bonde bodt i Snöstrup. Men Snöstorpa By ligger wähl en god ½ mihl från Halmstads redd, hwar Siöslaget städt, såsom klarligen ses af Sturlesons Beskrifning, hwareſt uti 70. Cap. af nu andragna Saga står Þa war mikil umraþa oc fraſögn om oraſtona, Þaer warit um haustit fyrir Nizer. Hwilker efter Her Peringskiölds uhttolkning sålunda lyder: blef mycket talt om ther slager, som om Hösten tilförene utan för Nitze Å städt hade. Och samma ord nemligen fyrer Nitze förekomma uti 71. Cap. therefter; hwilket med mehra kommer at bewisas, hwar om the Hallandska Krigen handlas. Thes utom war thå Fältet emellan Snöstorp, och Hafwet med mycken skog öfwerwärt, så at omögligt syns, at ther i Byen skulle kunnat höras så starkt Krigshärs rop, och gny, at theraf Bonde Hustruns Nattero kunnat förstöras. Söndrum är theremoht mehra högländt, och knapt en fierdendehls mihl från Siöslagets ställe. Se Tab. XVIII. Therföre är icke olikt, at Karl Bondes hemwist här warit, som widare kan slutas af sielfwa nu åberopade Sturlesons Berättelse, som korteligen anföres för theras skull, som ej torde hafwa hans Sagor til hands: under thet samma som Danska Flottan war på flyckten, rodde en Man på Båt til Jarlens Skep, och lade til wid bakstammen. Then samme war stor til wärten, hafwandes en wid hatt på hufwuder. Han ropade til them, som på Skepper wore, och frågade: hwar är Jarlen? ꝛc. Jarlen såg til thenna Mannen, som then wida hatten hade, och frågade honom hwad hans namn war? Hwartil then andre swarade: then som är kommen, heter Wandråder, och tala tu med mig Jarl. Jarlen lutade Hufwudet uhröfwer Skeps-bordet til honom. Tå sade then Mannen,

nen, som uti Båten war: jag wil tiggia mit lif af tig, om tu wilt thet gifwa mig. Thermed reste Jarlen sig up igen, och ropade til sig twå sina Män, som wore honom mycket kåre, och sade til them således: stigen i uti Båten, och flyttien Wandråder til lands: följer honom sedan til min wän Karl Bonde, och säjen honom thet til wärtekn, at han skal gifwa Wanråder samma häst, som jag gaf bemelta Karl Bonde i förgår, och thermed sin egen Sadel, samt sin Son til följeslagare. Sedan stego the i Båten, och begynte ro. Men Wandråder styrde, och thetta tildrog sig i sielfwa gryningen af dagen; och thå påstod then största Skepsfahrten, ty somlige rodde in til landet, och somlige uht på Hafwet, så wäl små som stora Skep. Wanråder styrde emellan Skeppen ther som honom tyckte rumast, och ledigast wara. Men ther som the Norskas Skep rodde när in til, them gofwe Jarlens män sig tilkänna, och låto alle them fara i frid hwart the wille. Wandråder höll så alt framåht bredewid Hafs-stranden, och lade intet in til sielfwa Landet, för än the wore komne then största myckenheten af Skeppen förbi. Therefter gingo the up til Byen, hwarest Karl Bonde bodde, och thå begynte lysa up af dagen ꝛc. Jarlens män sade honom sina åhrenden. Men Karl swarade således, at the skulle åta först, och lät sättia Bord för them; skaffandes them therjemte twättre fat. I thet samma kom Hustrun in i stugan, och sade genast: thet är stor förundran, at wij hafwe aldrig kunnat få ro hela thenna natten öfwer för rop och gny. Karl swarade: wet tu intet, at Konungarne hafwa slagits i Natt? Hon frågade; hwilkenthera hafwer mehra förmät? Karl swarade: the Norske hafwa segren bekommit. Tå lärer ännu wår Konung hafwa undanflyt, sade hon. Karl swarade: thet kan man ej grant weta, antingen han är slagen, eller tagit flyckten. Tå sade hon: Wij äre usle, och elände för wår Konungs skul. Ty han är både halter, och rädder. Wandråder swarade thertil och sade: Tag thet wähl i acht Gumma, som tig heller widkommer. Ty intet lärer Konungen rädder wara, men icke är han lyckelig i Krig. Wandråder twättade sig aller sidst, och när han tog Handklädet, tårkade han sig ther midt uppå. Hustrun tog handklädet, och ryckte thet af honom, sägandes: tu hafwer litet godt lärdt. Thet är Torpareacktigt at wäta hela duken i sänder. Wandråder swarade: GUD kan ännu göra wår lycka så god, at wij synas wärdige til at torcka oss midt på handklädet. Sedan framsatte Karl Bord för them, och satte Wandråder sig midt emellan. The singo mat en stund, och sedan gingo the uht; war thå en häst färdig, såsom och Karls Son med en annan häst til at följa Wandråder, och thermed rede the bort i skogen. Men Jarlens Män ginge til sin Båt igen, och rodde uht til Jarlens skep.

Enär nu omständigheterne så af tiden, nemligen ifrån gryning til dagen upgår, theras roende uhtmed stranden, och Natte-oron af härskriet här tilkomma, lärer icke osäkert kunna slutas, at Karls gård, eller By måste warit icke i fiernesta, utan närmesta läget när Siöslaget, hwartil och sielfwa gården, som här namn efter Bonde gifwer och trowärdig anledning.

För then hielp Konung Swen haft af Karl Bonde, har thenne niutit then wedergälning, som i följande 69. Cap. i nu anförda Saga finnes, nemligen thå Konung Swen Wintren therefter låtit kalla Karl Bonde til sig, och förklarat, at han alla the dagar, han therefter lefwer, hade at betala honom; har han först föråhradt honom then Bogård, och Heman på Seland, som han sielf wille sig uhtkora, och sedan skulle Konungen göra honom til mycken (thet är förnähmer Man) ther han eljest thet samma kunde föreslå. När Karl tackade therföre Konungen, och therjämte framstälte än en Bön,

at

at Konungen wille gifwa honom förlof at taga sin Hustru med sig; wille Konungen ther icke tilstädia, uran sade sig wilja skaffa honom mycket bättre och wertigare Hustru, och at hans förriga Hustru skulle behålla ther Torpet för sig sielf, som the tilförene hade bägge tilsammans bebodt, hwarmed mente Konungen hon lärer sig wähl kunna framhielpa. Således blef Karl Bonde en stor, och förnähm Man.

Wid Harplinge Sokn är Steninge annexe. Therar Kyrkor af Sten, af hwilka Harplinges är wähl bygd. Belägenheten är nästan lik med näst föregående Sokuars så til Ang, och Åker, som muhlbete med god lägenhet til at öka både Löfskog, som elsest här är ymnigare än uti nu nämda Sokner, och at skaffa Bok- och Furu-skog å kredan omtalta Bergsåhs. Hwar thenne sluter sig ned åht Hafwet, ses några Sandhögar, som wähl kunde nyttias til at förbättra både Åkrar, om sådant ther tiänar, och sidlända morasiga tufwoga fälter och Ängar, alt efter then anledning, som här föruht gifwen är. Större dehlen af theßa Sokner ligger uhtmed Saltsiön, hwilken lägenhet tilförne mycket nyttiades af almogen til landets stora fördehl. I synnerhet har wid Särda By, hwar ock några små hamnar äro, warit ymnigt Silfiske för 50 a 60 åhr tilbaka. Hwilket torde behöfwa närmare Beskrifning. Samma Fiske begyntes mehrendehls wid Bartholomæi tid, och idkades itt moht, eller något efter Mårtens-mäßa. Sillen war så fet och god, at then i alla delar icke war sämre än then Holländska, och feltes härwid intet mehr än insaltningssättet. Här war å then tiden lika som en marknads-plats, eller köping, hwar Folk kommo så från Städerna, som Landet at tilhandla sig til Salu, som egit behof af thetta ymniga Sille-fänget. Af Sille-båtar war ther lika som en liten flotta. The wore bygde på klinck af smala Ekebräder, som wore nästan som långa pipenstafwer. Båtarne wore så bygde, at med them kunde seglas såsom med öpna Jagter åht Dannemark, eller ock Inrikes Städer, hwilken fahrt mäst bruktes om Währen och Sommaren. Men när Sillefisket skulle begynnas, lyftes af öfwersta delen af Jagten, eller Båten, som the kallade Korgen; at then blef låg til thesto större beqwämlighet wid fiskandet. Så Ståndz-Personer å Landet, som en dehl af almogen hade häruti dehl genom en art rederier, bestående så i Båt-bygnad, som Sillenät, hwarefter the fingo hwar och en sina lotter uti Sille-fänget, alt som thetta war mehr, eller mindre ymnogt. Men som Båtarne wore icke så beskaffade, at the någon storm i Hafwet kunde uhthålla, fore the icke stort öfwer en mihl uht på Hafwet, eller icke längre bort, än the kunde komma undan fahran, hwarwid dock ofta hände, at the måste lämna en dehl af sina nät med Fisken til spillo, när owädret kom them för hastigt uppå. Af gamla Män har jag hördt berättas, at en dehl af almogen efter förrättadt Sillefiske fore ofta med sina Båtar up under Nörska sidan, och kommo icke hem förän moht Juhlen, försedde med allehanda slags fisk. Men under 1710. åhrs Danska Krig kom thetta Fisket at uhtgå, dehls therföre at Fiskarne icke wägade sig uht på Hafwet af fruktan för fiendtliga Fahrtyg, dehls at Siöwandt Folk blef wid Kongl. Ammiralitet enrolleradt; imedlertid rutnade Båtarne; the gamle som wore wane wid Fiskeriet dödde bort; långwariga Kriget ökte Folkets armod; wirke til Båtsbygnad, med annat tilbehör blef dyrare, och swårare at anskaffa; kan hända och sielfwa Sillgången i Hafwet ward ändrad, at kostnad och möda giordes fåfängt: hwilka omständigheter tilsammans witna nogsamt, at härpå måste nödwändigt följa Fiskeriets uhtdöende. Om någon Fiskeri-inrätning med Folk, som theruti hade god förfarenhet, och finge icke kiöta något annat än thetta nährings-medlet, kommo at inrättas å landsbygden; kunde efter al liknelse thetta stället blifwa thertil beqwämast.

Intet widare af gamla Minnes-märken fins här än uti Harplinge berg en så kallad Jätte-stuga, och uti Steninge Sokn uhtmed Saltsiön märken efter et Slott, eller Hus, som af Almogen kallas Bloms Borg. Men huru härmed warit, kan man icke weta, althenstund therom ingen efterrättelse fins i Historierna. Strax therwid står en upreſt Sten utan Runeskrift.

Skipåhs är wähl litet Säteri i Steninge Sokn, men nyttias som Ladugård under Säteriet Stensiö i Eftra Sokn. I samma Hemans gärde äro wid Undars mäßa Runor uhthugne i en therwid liggande Stenhall, eller Berg. Men the äro af Bergets drypande så uhtgängne, at the nu mehra äro oläslige. Se Tab. XX. och XV. Nu nämde mäßa, såsom Chartorne uhtwisa, är nog stor, men ingen kan komma tit in utan om Wintren, när starkt frusit är. Såsom wid Eftra Sokne-Beskrifning uti näst föregående Cap. III. omtalt är, wil synas som Saltsiön blifwit här innestängd af samlad sand, och at therösfwer med tiden wäxt sådan Jordskorpa, som Mäßan består af. Litet ofwan Stensiö gård faller en liten Bäck utur Mäßan ned i Saltsiön: om then diupare grofwes, så watnet kom undan mäßan, torde häraf kunna göras åhtminstone god äng.

Cap. XIII.

Om
Soknerna Getinge, Räsinge, Slåtåkra, Qwibille, Torup och Kinnared, med sluteliga Anmärkningar i gemen öfwer thetta Häradet.

Getinge Sokn har Kyrka bygd af Sten. Thes namn förmenes wara kommit af en wid namn Jon Giet, som skal hast sin gård nära wid stället, hwar Kyrkian bygdes. Men ingen widare sägn är om thenna Jon Giet, än at han skal warit af adelig slåkt, som fordom burit namnet Gied, eller Giet, och at Gietsholm et Säteri i Skåne, som tilhört framledne Öfwersten Sten Holk, som ägde Fröllinge Säteri; skulle fådt af samma Adelig slåckte sit namn. Här i Soknen är nu nämda Säteri Fröllinge. Thetta skal icke blifwit Säteri förän Åhr 1623. thå Her Holger Rosencrantz thet bygt, efter som Stenen öfwer Förstuge dörren på stora Stenhuset thet intygar så med sielfwa Rosencranska wapnet, som med thenna öfwerskriften. Anno 1623. lod Erlig och Wälbördig Man Holger Rosencrantz Börgeson Kongl. Maj:ts Befalningsmand på Island, och hans Frue, Fru Wibike Tott bygge dette Hus. Samme Rosencrantz war Ammiral, och blef från Island flytter til Gohtland med lika Beställning. Bygningens nederste wåning består af tiocka Gråstens murar, men then therösfwer af Korswärk. Annors är här en gammal Sägn, at Fröllinge fådt namn af en Konung Frode, hwilket skal och intygas af Sägnen, och Minnes-märken å Frostorpa Skog, som ligger strax ofwan för Sätesgården Öster uht; hwarom widare härefter kommer tat omtglas: Thenne Soknen har mycken skog så Bok, som Ek: i synnerhet äro Fröllinge Angar merendels prydde med åhtskillig slags Löfskog. Åkrarne kunde och mycket förbätras genom allehanda små Grenar och Qwistar, som i Skogen ligga nedfalne, hwilket ock skulle mycket öka muhlbetet och gräs-wäxten, om tiänligt uprödiande skedde, hwar thet behöfdes, medan thet syns som liung-wäxt icke kan trifwas, eller taga öfwerhand uti Boke och Eke-skogar.

Minnes-märken äro följande. Uti Södra Kyrkans mur är en Sten inmurad med Runeskrift sådan som Tab. XXI. utwisar. Herr Kyrkioherden Mag. Lindhult berättade, at thå Kyrkio-muren för några Åhr uplagades, blef samma Sten uhttagen, thå äfwen Runaskrift fans å then sidan, som låg in i muren. Han lät

then

Tab. XX. pag. 188.

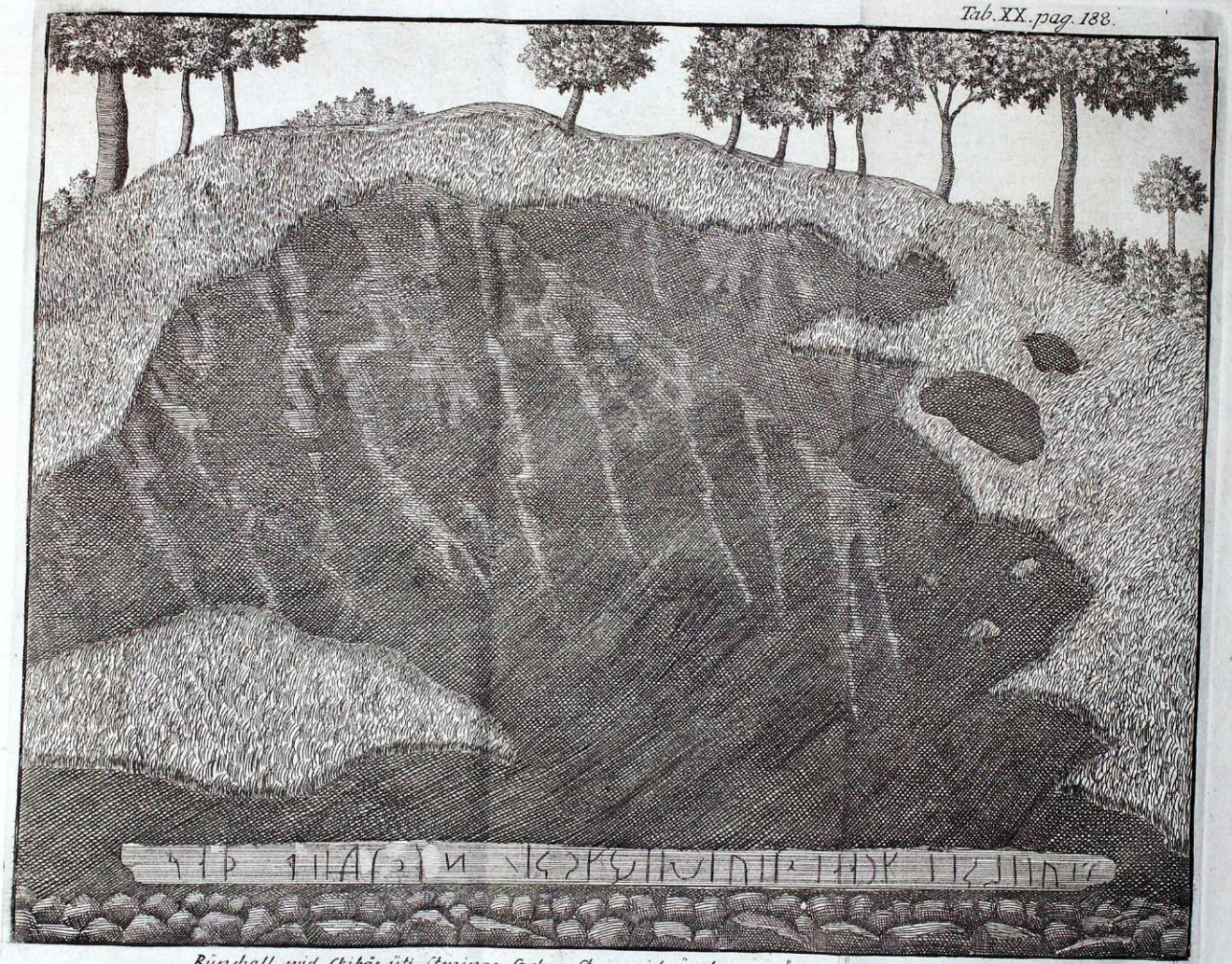

Rünehall wid Skibås üti Steninge Sochen Strax wid ündars måse.

I.R. A.R.A.A. delin. A° 1735

Biurman sc.

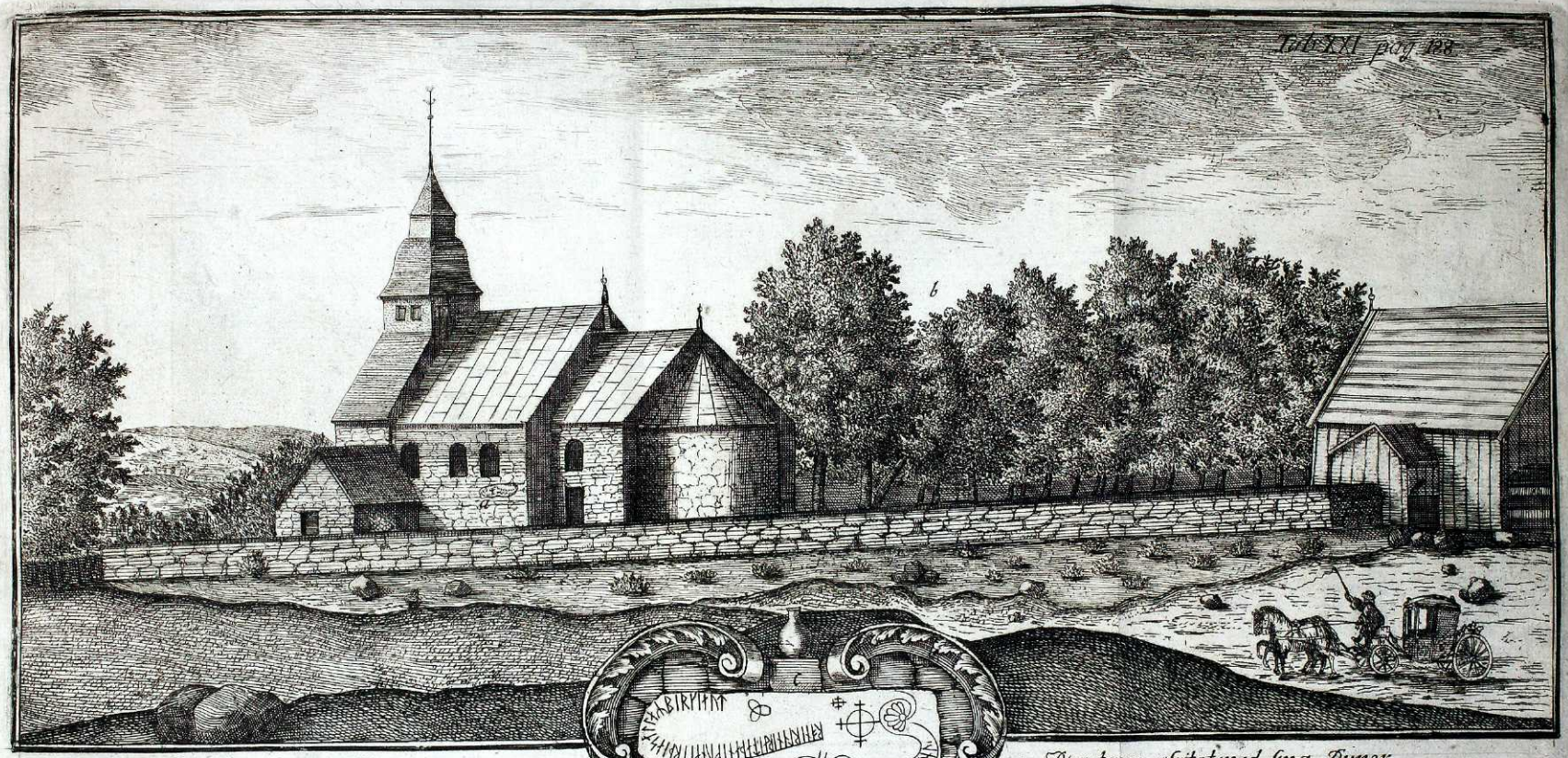

Getinge Kÿrckia
a. Runstenen i murens ſödra ſida
b. Lunden i hwilken Hans Maÿ:t Konung
Carl XI hade ſit tält, åhr 1676.

c. Runstenen afritat med ſina Runor
och andra märken

J.R. A. R. A. A. delin. A:o 1735.

G. Biurman ſculp.

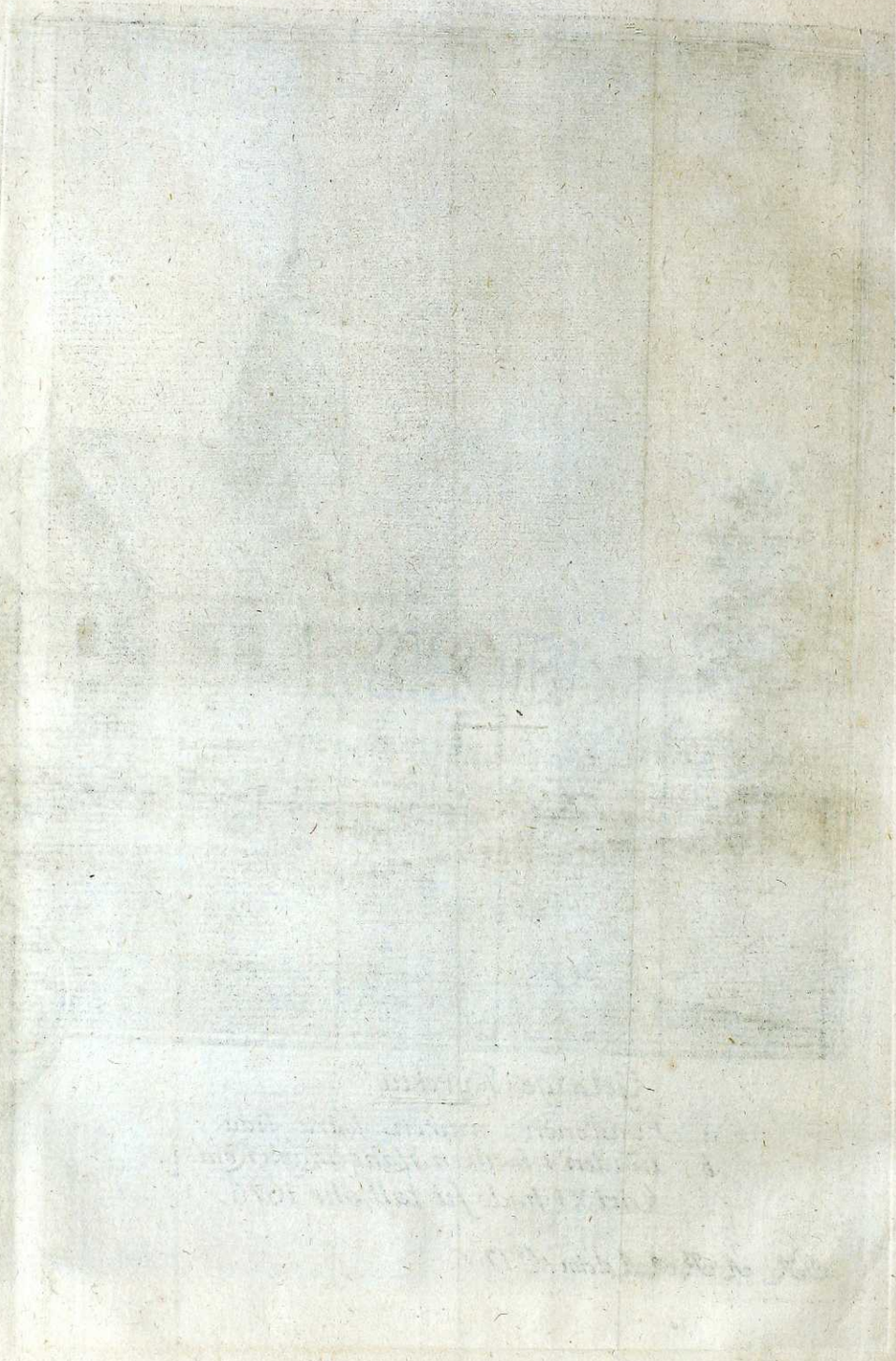

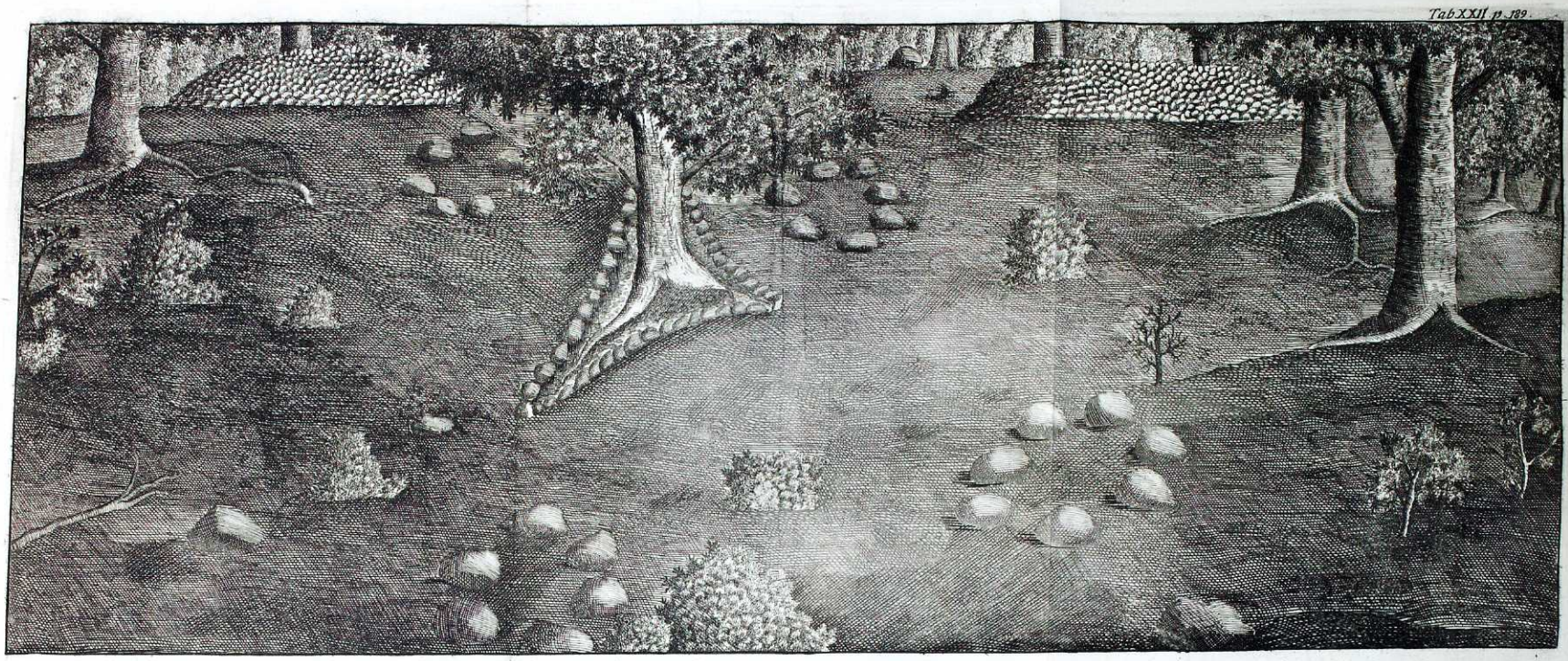

Minnes Tekn efter Kong Frode å Frostorpe Skog i Gelinge sokn

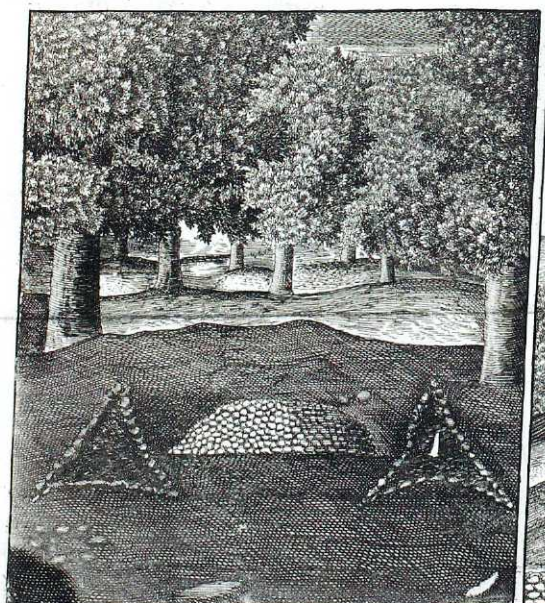

Andra minnes tekn å Frostorpe Skog.

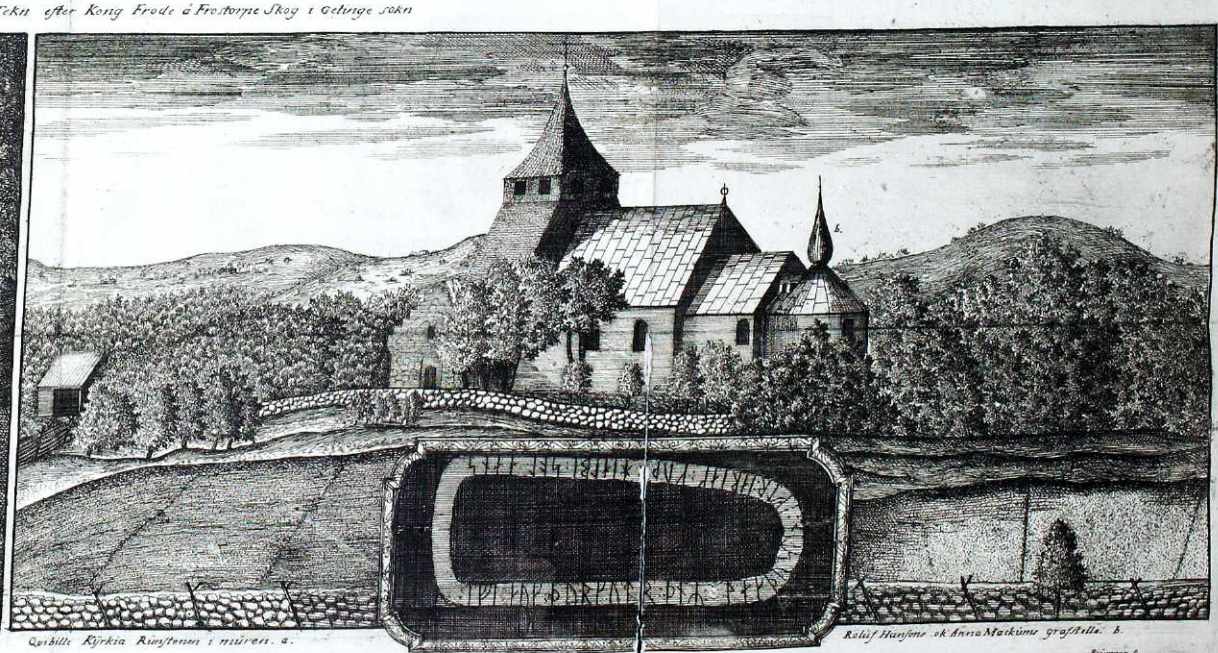

Qvibille Kyrkia Runstenen i muren. a.

Rolüf Hansons ok Anna Mackums grafstelle. b.

I. R. A. R. A. delin. Ao 1735.

Brürman fc.

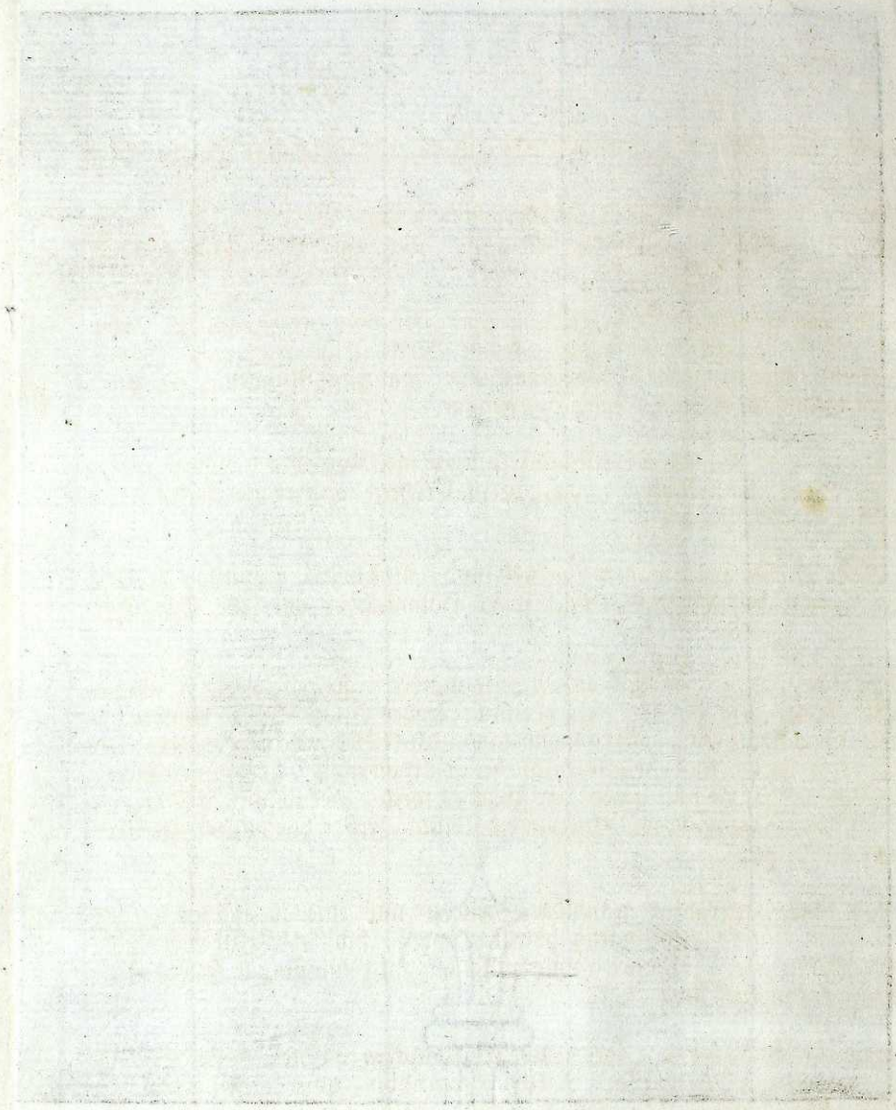

then ock afrita, men ritningen war kommen honom utur händerna, så then nu icke kunnat här införas. Runerne som ligga uht åht, uhtmärka följande mening.

Ronir tani raitadan i funa girdi aſallar berkiaut fori Haidvinā kunu. Thet är: Runer theßa ritade i Funagard aßallar Berkiaut för Haidwina Hustru. Aßallar Berkiaut lärer här wara Personernas namn, som ristat Runorna, om hwilka ingen annan kundskap är utaf gamla Handlingar.

The andre härå satte märken, och tekningar med Korßen, och dubbel kringla wet man icke, at the annat kunna betyda, än at Stenen torde wara ritad, sedan Christendomen i Landet kommit.

Å Kyrkio-gården är en wacker Löfskogs lund, uti hwilken Konung Carl then XI. hade sit tält upslagit wid undantaget ifrån Halmstad up åht Åhs Bro, Åhr 1676.

På Frostorpa Skog äro sådane Minnes-märken, som Tab. XXII. uhtwisar. Almogen kallar them märken efter Konung Frodes Slott. Men som the bestå uti twänne stora stenrösior, några stenar lagda uti kretser, och en trekant, uti hwilken en Bok upwuxit; finnes klarligen, at thet är urgammalt Begrafnings-ställe; men hwilken Konung här är begrafwen, är swårt at weta, med mindre af Skogens namn, och Folkets Sägn man wille tro, at en Konung Frode här blifwit efter forna tiders bruk begrafwen.

Et litet stycke härifrån är en mindre Stenrösia midt emellan twänne trekanter. Uti en af them står en medelmåttig hög sten upreſt, hwilket alt likaledes uhtmärker Begrafnings-ställe. Widare anmärkning om slika minningar spares til at framdeles jämföra them med hwarandra.

Räfinge Sokn Annexe til föregående, har Kyrkia af Sten. På Klockan står me fudit Rodolphus Borccardo. Si DEus pro nobis, qvis contra nos C. 4. til Refinge Kirke i Halland *Holger Roſencrantz Axelſon* aar 1620.

Här är et gammalt Säteri Bårarp ibygdt af Trå. Belägenheten til Åker, Äng, Muhlbete och Löfskog merendels lika med Harplinge Sokns. Här skal finnas i Lunds Angmark: en Sten med åritad ringslagen orm, hwadan then ock kallas ormasten. Ther sammastäds uti Kåhlgården står en uhthålad sten, som kallas Funten, hwilken gifwer anledning at täncka, thet Barndop här blifwit förrättad i förſta Christna tiderna.

Slätåker Sokn har Kyrkia af Sten, wid hwilken är et Sacellanie. Tu Säterien äro här Alarp, och Dahlshult med Träbygningar. Hela thenna Soknen ligger mäſt uti Skogsbygd, beſtående af anſenlig Boke, och någon Eke-wäxt.

Theras Åkrar och Ängar äro til Jordmån merendels magre, men theremot måſte Muhlbetet uti Skogen wara något bättre.

Hwad minnes-wärdigt här fins är Stöfleberget, et mycket högt med Löfskog här och ther öfwerwäxt berg. Thet skal fådt namnet efter almogens Sägn af en Stöfwel, som från et Bergstroll boende i Berget blifwit tagen af en Herreman, som å Alarp bodde, hwadan här äro i dag en hop Skråck bland Folket; hwilket alt onödigt är at beſkrifwa.

Chytr. Vejanus uti sina Hallandska Monumenter anförer såsom förut anmärkt är, at Markär, som här i Soknen finnes, skulle wara thet samma, som Saxo kallar Morkiär af thet stora nederlaget, som å samma ställe skulle skedt å Hakes Krigs-Folk, när Konung Siggers Slåktingar kommo at hämnas hans död. Men, som therom redan nog handlat är uti nästföregående Cap. II. och förmodeligen nogsamt bewist, huru här med beskaffat är, wil man nu allenast sig thet samma åberopa. Men hwad han elljest berättar om thetta Markär, såsom thet af almogen än i dag kallas, at Fältslag stådt här emellan the Swänska och Danska uti Konung Erik then XIV:des tid, stämmer in med Historien. Hans ord lyda sålunda: Apud hanc eandem paludem ad viam regiam cernuntur aliqvot cruces ligneæ, sed ante aliqvot annos multo plures. In hoc siqvidem loco, tempore Frederici II. commissum est prælium inter Danos & Svecos, cum Sveci obsidionem Halmstadianam solvissent, & fese Sveciam versus contulissent, multi siqvidem nobiles Sveci hic loci ceciderunt. Eorum Viduæ, venia a Reg. Maj. impetrata, in patriam funeribus maritorum suorum deportatis, cruces has erigi fecerunt: Thet är: Wid thetta Kärret å allmänna Landswägen ses några Trä korss, men för några Åhr långt flere. Althenstund å thetta stället i Konung Fredrick then andras tid är Fältslag hållit emellan the Danska, och Swänska, när theße uphäfwit Halmstads belägring, och hade wändt om til Sverige, medan många Swänske af Adel hafwa thär fallit. Theras Ankor, sedan the uppåtundfådt Kongl. Majts tilstånd, fört dt til Fädernes landet sina mäns lijk, hafwa låtit upresa theßa Korßen. The äro nu mera icke til finnandes, såsom the kunna wara efter så lång tid bort tagne, eller förrutnade. Thet öfriga, som här förmåles angående thetta Feltslaget wil man gå förbi tils man kommer til at beskrifwa Landsens Krig: undantagandes hwad ther talas om Mareberg, som strax therwid ligger, at Konung Erick skulle sielf ther låtit skådat träffningen, såsom almän Sägn är; hwilket framdeles kommer at pröfwas. Se Tab. XXIII. Hwad elliest sluteligen anföres: In hac eadem palude, qvæ ad Nissam sita est, Imperator Svecorum, qvi Natione Gallus erat, cujus nomen Carolus de Mornay, milites Svecos in Danos eqvites convertit, ubi plures nobiles Dani sunt interfecti, qvi postea in templo Halmstadiensi sunt sepulti, qvorum imagines tum ego urbis ejusdem Scholæ moderatorem egi, in tabulis depictæ pendebant, sed cum templum dealbatum fuit, sublatæ sunt, tycks här finna rum, neml.

Uti samma Kärr, som ligger wid Nißa Å, har the Swänskas Felt-Herre, som war en född Fransos, och hete *Carl de Mornai*, wändt the Swänska Soldater emoht the Danska Ryttarna, hwar många Danske af Adel blefwo slagne, som sedan åro begrafne i Halmstads Kyrka, hwilkas Wapn, thå jag war uti Stadsens *Schola Rector*, hängde målade på taflor, men når Kyrkan blef hwitlimad, åro the borttagne. Theßa lära förkommit wid Wådelden 1619. thå Kyrkan tillika med Staden afbrände, medan uppå efterfrågan nu inga efterlefwor finnas af sådana Minnes-märken wid Halmstads Kyrkia.

Uppå Spånshulta Skog i Kanten af stora Landswägen ligger en Kuller-sten in moht 1 alns Diameter, hwar then är tiockast, uppå hwilken stå några rosor med färg inhuggne. Sägn är, at Drotning Margareta skal sutit, och hwilat sig på samma Sten.

Qwibille Sokn annexe til föregående, har wacker Kyrckia af Sten bygd med ansenligt Grafställe, som Rådmannen i Halmstad Rolof Hanßon, och hans Maka Anna Mackum låtit bygga, och til thes underhållande testamenterat Kyrkan et Frälse-heman. Nederst wid Jorden i Kyrkio-muren ligger en Runsten, som med mera kan ses af Tab. XXII. Skriften lyder sålunda: Ifi auk Þurgutr Þir lagdu

stin

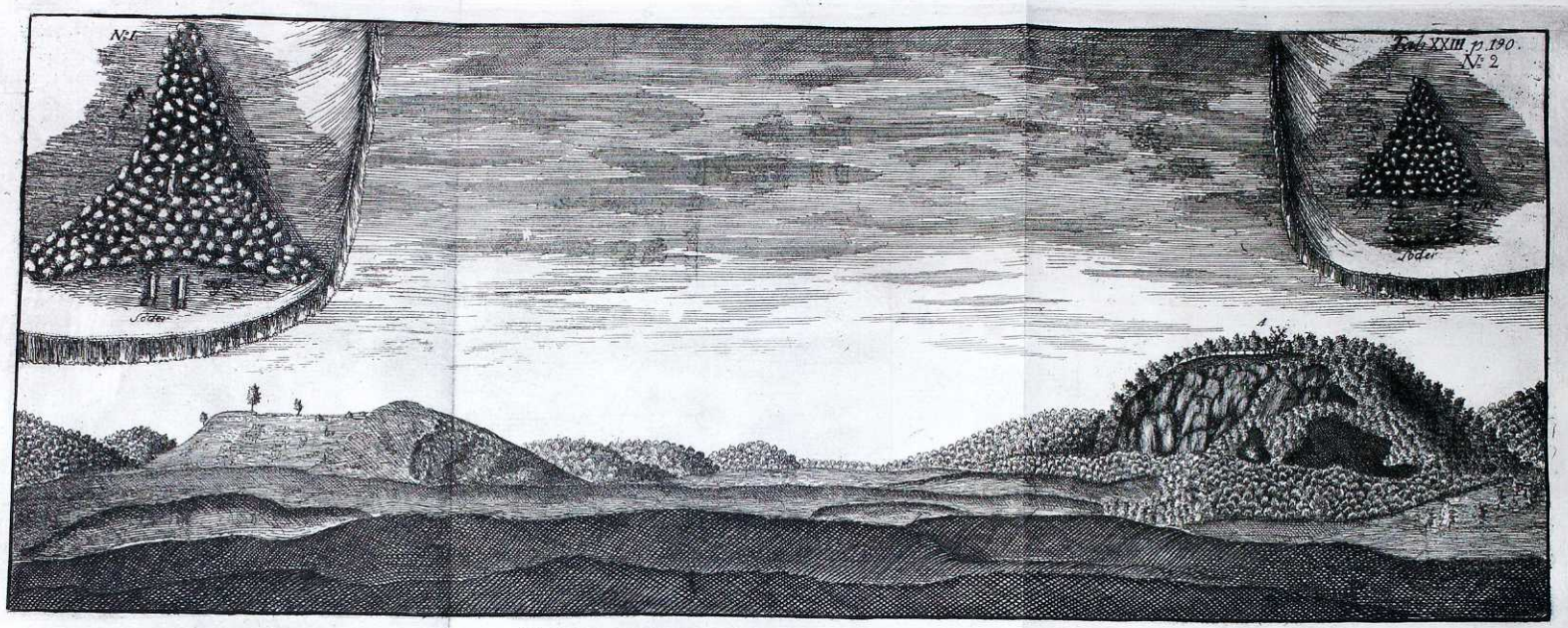

A. Wirsberg på Wreninge liung, hwarest Iåtgrafwarne ligga.

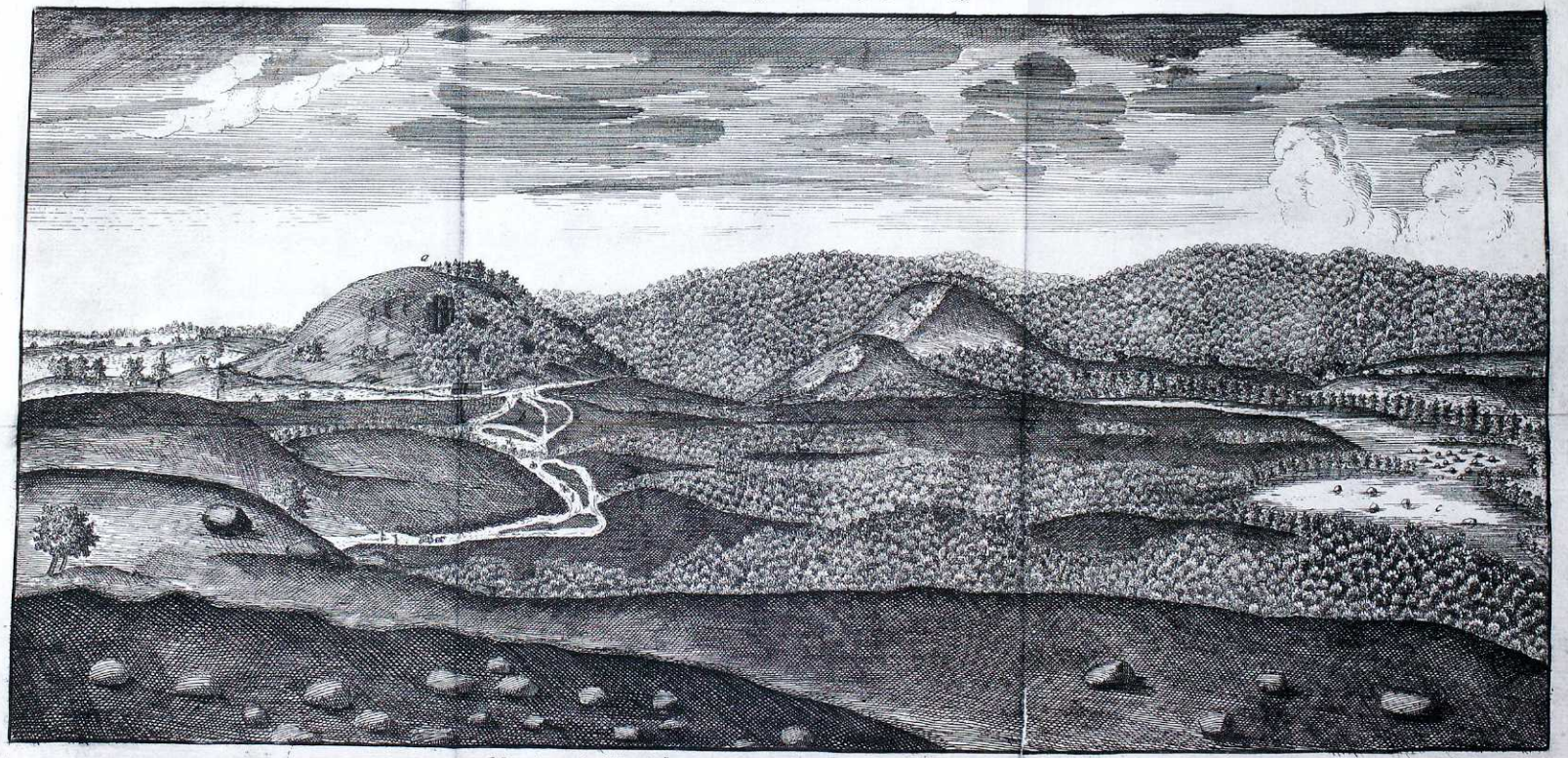

a. Mareberg b. Marekiär c. Nissa ström.

I. R. A. R. A. A. delin. A:o 1735.

Biurman f.

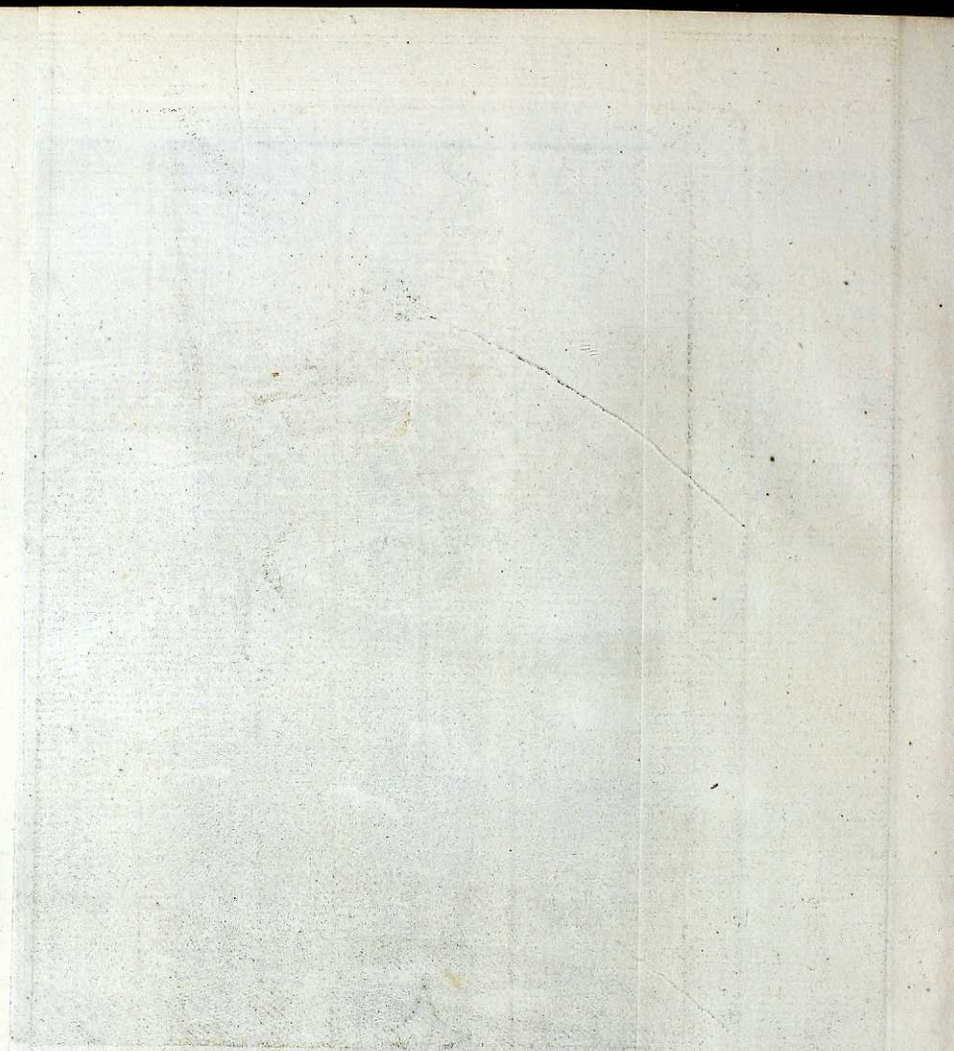

Anna Mactum [illegible] et
Frälse-heman. Nederst wid Jorden i Kyrkio-muren ligger en Runsten, som med
mera kan ses af Tab. XXII. Skriften lyder sålunda: Ifi auk þurgutr þir lagdu
stin

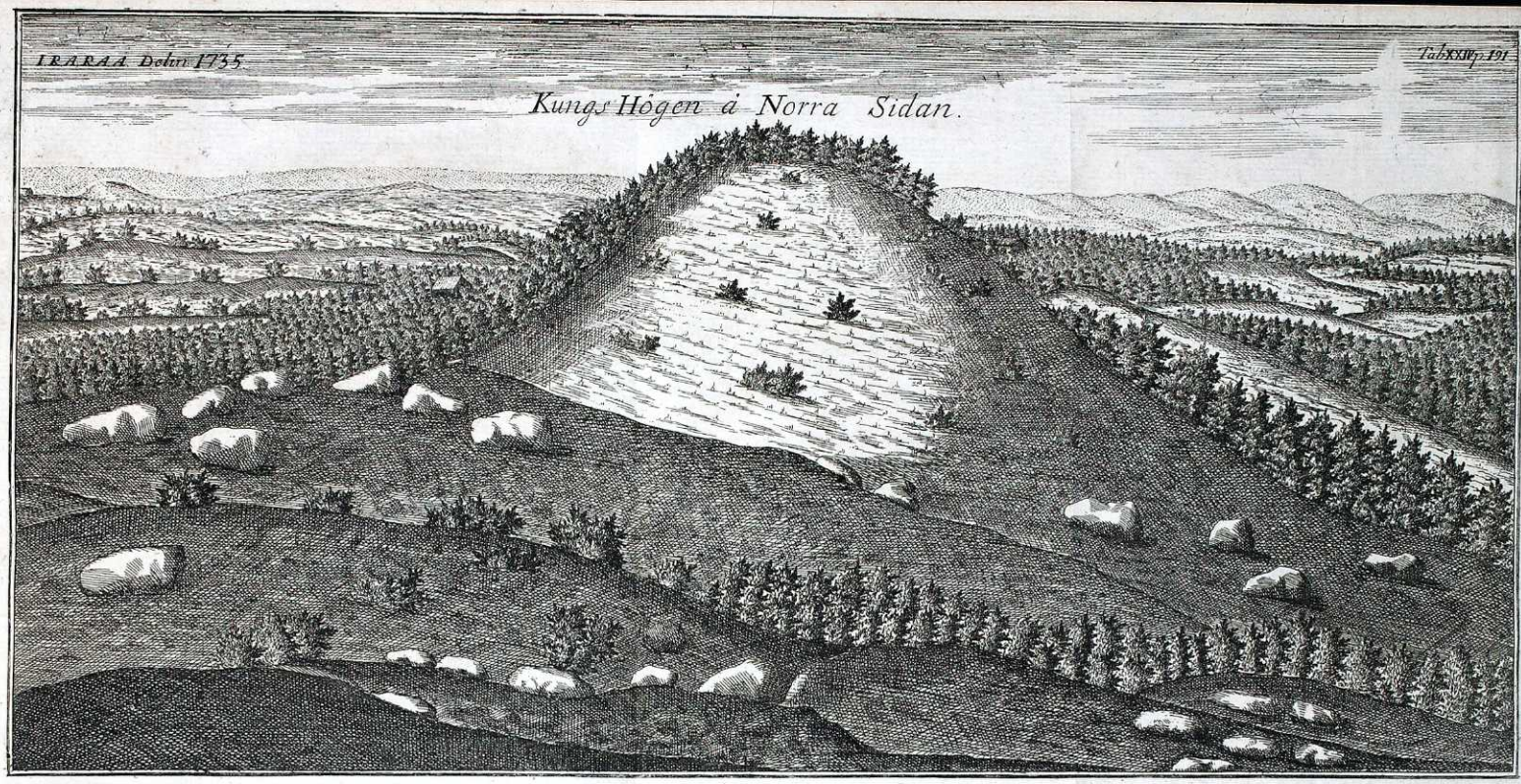
Kungs Högen á Norra Sidan.

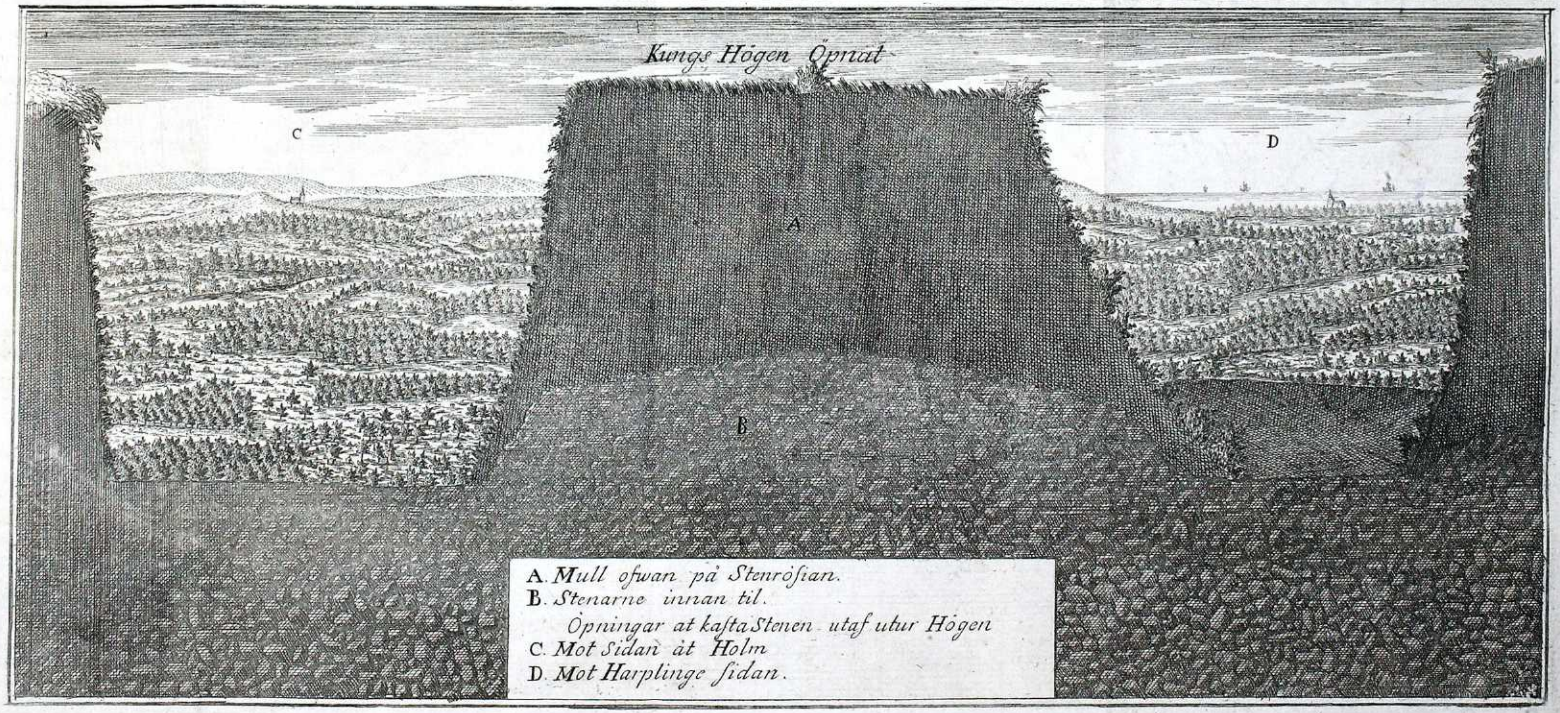

A. Mull ofwan på Stenrösian.
B. Stenarne innan til.
Öpningar at kasta Stenen utaf utur Högen
C. Mot Sidan åt Holm
D. Mot Harplinge sidan.

stin iptr jarjat gup hialbi sol hans. Thet är: Ji och Turgutr the lagde Sten efter Jarjat GUD hielpe Siähl hans, af hwilket icke widare slutas kan, än at Stenen måtte wara lagd i Christna tider.

I thenna Soknen är icke annat Säteri än Biskopstorp, som lärer wara thet samma, som i Konung Waldemars Jorde Bok omtalas. Thet hörer til Landshöfdinge lönen thär i Länet.

Annars är här i Soknen tillika med en dehl af Holms, Harplinge, och Getinge Sokner ganska behagelig belägenhet, bestående i wackra Lundar af Ek, och annan ähtkillig slags Löfskog mellan Åkrar, och Ängar uti gården. Å uhtmarken i synnerhet å Qwibille Bergen är wacker ung Björke-skog uprunnen. Af gamla Män berättes, thet en dehl af Furu-Sparrarna uti Halmstads Kyrkio tak blifwit härå Bergen fälte, hwilket intygar, at här äfwen måst warit god Timmer-skog 130 Åhr tilbaka, althenstund Kyrkio taket blifwit bygdt efter 1619. åhrs Wådeld. Häraf kan ock icke olikt slutas, at om med sådan Skogs-hägnande rätteligen begynnes, och fortsättes, at efter 100:de Åhrs förlopp måste nödwändigt blifwa någon Timmer-skog.

Å theßa Bergens ytterste Kant, ned emot Alla Bro är en åttehög Kongshögen kallad. Thenna lät jag öpna 1735. genom arbets folk, som både framledne Her General-Majoren och Landshöfdingen Baron Bennet skaffade af the under Biskopstorp liggande Torpare, och Her General Majoren Baron Stahl von Holstein lämnade af sina Bönder, och när sådan hielp förmedelst infallande Höbärgning kom at afstadna, legde jag Folk til at widare drifwa arbetet. Thetta hinte wähl ned i botn, hwar en stenhäll mötte, men om thenna war Jordfast, eller tijt lagder, och om någon Kruka, eller thylikt therunder wore til finnandes, war omögligt för brist på arbetare, at kunna försöka.

Ty sielfwa högen se Tab. XXIV. war öfwerst ifrån ned til nu omtalta Grundsten wähl 14. alnar diup. Öfwerst på låg in emot 2 alnar mull under grästorfwen. Thernäst mötte stenrösia af medelmåttig Kullersten. Therföre måste här göras wähl 3 alnar diupt twänne öpningar i mullen, hwar Stenarne begwämligen utur högen kunde upkastas. Men, som sades, arbetarne wore för få til at upröddja nedersta botn så wida, at här kunde försökas om här war, någon Jordfast, eller elliest tijt lagd flat-sten. Högen är å en Bergs-udd, så at then slutar sig jemt med Berget neder åht, at thet har anseende, som Högen och Berget wore af naturen et.

Öfwerst på Högen kunde man se ganska wida omkring hela Landet, såsom öfwer wägen åht Holm ända til Öfra By Bergen wid Halmstad, och therutöfwer en känning af Hallands åhs: och åht Harplinge sidan ända åht Wästersiön, eller Kategat. Här berättades at för samma orsak skal här i Krigs-tiden, hwilket lärer förstås om 1676. Åhrs Krig, warit Ryttare-post uhtställd. Nedan för thetta Berget å andra sidan om Alla Å, som här flyter förbi, är en stor Stenrösia uti Ekelunden å Biskopstorps ägor.

Utom thes äro här ock åhtkillige åttehögar. Uti hwilka ler-krukor äro funne, som föllo i sönder, när the i händer togos.

Torups Sokn med thes annexe Kinnared ligger uti Bergsbygd Småland närmast. Theras Kyrkor äro af Sten bygde. Et Säteri Brenne benämd är i Torups Sokn. Åker, Äng och Muhlbete äro efter Landets beskaffenhet magre. I en dehl af theßa Soknar är ansenlig Boke skog, men annars äro Fälten mehrendels skoglöse ända til Nißared i Småland. Aldeles tylikt är, at här fordom måst warit

ansenlig Furuskog, och at then äfwen nu snart kunde ther öfwer alt wäxa, och ökas, bewises af hwad jag sielf sedt, och märkt här å ohrten.

Åhr 1735. thå jag reste thenna wägen up åht Stockholm, wore å fältet emellan J eller Jwe Bro, och Torup här och ther åhtskillige Furu-plantor, och trän ifrån ½ til 1, 2, 3 a 4 alnars högd upwuxne, utan at skönjas kunde, hwadan the kommit at sås, emedan i granskapet icke syntes någon Furuskog, hwarifrån fröet kunnat af wädret tijt föras. Thenna lilla skogen hade så ökt, och spridt sig å Fältet, at jag thet näpligen igenkiänna kunde, thå jag åhr 1748. reste samma wäg up åht. Jfwehög, som ligger här å samma fältet, war alt med Furu-trän öfwerwuxen, så then knapt kunde synas. Trän wore åhtminstone 15 alnar höga efter ögn-måttet om icke mer. Här berättades at samma skogswäxt skulle än warit frodigare, om icke then blifwit hindrad af skogs-eld. Af thetta kan uträkning göras, huru en sådan skogs-wäxt om then rät hägnades, skulle på 20 Åhr tiltaga, när then oacktadt hwad hinder warit af skogs-eld, så wida hunnit pa 13 Åhr.

Häraf kan och lätteligen uhtmärkas, hwad nytta sådan skogs-wäxt, om här äfwen tilkommer Ek, Bok och Gran med åhtskillig slags Löf-skog; skulle skaffa å 50 Åhrs förlop, så til Timber och wirke, som til Åker-jordens förbättran af rutna windfällen med mehra, och markerne behörigen kommo med tiden at uprödias, och rene hållas, efter the å många ställen häröfwer giorda anmärkningar.

Märkwärdigt i thenna Soknen är allenast Jfwe hög, som ligger å slätta fältet wid Landswägen, hwilken som förut sades nu är alt med Furu trän öfwerwäxt, skönt then har nog ansenlig högd. Emedan then är å slätta fältet, kunde wähl synas, som then wore tijtlagd med händer.

Bland Folket går härom åhtskillig Sägn, men så orimlig, at then heller förtienar idel glömsko än Beskrifning.

Wid Brudfärdar har warit i bruk, när the fore ther förbi, at the af ungdomen kämpade, hwilkenthera först kunde rida uppå öfwersta Kullen. Men som sådant omögligen kuunat ske ända upföre, redo the alt rundt omkring å sidorna til thes the hunne öfwerst up, thå the sedan ledde Hästarna utföre igen. Här i Soknen skola och finnas flere ättehögar af mindre storlek, wid hwilka ock märken skola synas efter gropar, hwarutur the blifwit tagne. En Sätesgård skal ock fordom här warit Forßholm kallad, hwar en wid namn Tideman skal fordom bodt.

På gränts-skilnaden emellan Småland, och Halland uhtmed stora Landswägen är en stor för sig sielf liggande Stenhäll, och strax therwid å andra sidan om Landswägtn Knysteforß, et watn-fal i Nißa-Strömmen, tillika med en Spring-Källa med godt watn, Kongs-Källan kallad. På thenna Hällen fins ingen ritning widare, än liknelse til et stort R, wähl ½ aln långt moht sidan åht Småland. Men om någon Bokstaf warit ritad fram för thetta R, eller hwad thet warit kan icke wähl skönjas, medan Hällen å then sidan weter åht Söder, hwarföre ther ock finnas åhtskilliga strekar af regn-dropp förorsakade. Men ther bredewid wore 2 röda Bokstäfwer C åht Hallandska, och G åht Småländska sidan, bägge uti Diameter en god ¼ aln. Öfwer theßa Bokstäfwer går Sägn, at Konungarne Sweriges och Dannemarks skola ther mött hwarandra, hwilket och trolikt syns, at G skulle betyda Gustaf, och C Christian, hwarthera Bokstaf stält å then sidan Konungarne kommo ifrån. Men theße märken gå med tiden aldeles uht.

Närings-medlen uti thenna, och the föregående Soknar är at sköta sit Akerbruk, alt efter, som Jordmonen är, men thet gifwer dock aldrig så mycket förråd, som spisar til dagligt lifs uppehälle, hwarföre Spannemåhl måste alla Åhr kiöpas,

dehls

dehls från Skåne, dehls hwarest then til Salu fins. The måste således hielpa sig fram til penningar med åhtskillig wäfnad, såsom Lärft, Blaggarn, Wärken, thet är så kallade Wästgötha Tyg, Bordtäcken och Walmar, hwilket merendels Boräs-Boerne upköpa, hwarigenom almogen får något understöd til Krono-uhtskylders betalande, och til Lins och Uls-upköpande, som härtil fordras, och måste hämtas från närmesta Köpstäder:

Uti Torups-Sokn äro några, som häfwa förtiänst af foror up åht Jönköping, at therifrån hämta Järn med mehra; men om thet altid sker för the handlandes räkning, och icke härwid förlöper Lands-Köp, är swårt at uhtgifwa för någon otwifwelachtig sak.

Anmärkningarne öfwer thetta Häradet böra blifwa thesto kortare, som merendels wid hwarje Sokne-Beskrifning anfört är hwad til Lands-förbätring synes tiäna, och när thetta alt efter the grund-reglor, som föruht å åhtskilliga ställen finnas anförde, lämpas efter hwarje Lands arts beskaffenhet, är icke swårt at sluta hwad til förbätring wore tiänligt.

Cap. XIV.

Om
Tönnersiö Härad.

Uti thetta Häradet, som efter Konung Waldemars Jordebok kalles Thundrósähr, är ingen Stad.

Soknar äro följande:

Snöstorp, Tröninge,
Eldsberga, Tönnersiö,
Bregred,
Enslöf.

Efter ofta nämda Jordbok äro Häradets Landamärken följande, i Sendæos, i Utrugsnæs, Utrugs Kiældæ, i Högsiolithi, i Högsyorör, i Holmsiene, i Algúthæos, i Frithe kalf, i Wracsnæs, i Fuldúbogha, i Hildæsbæc, i Hunsbiarg, Haraslen, i Envaldafors. Uti Rämärken wid Wästgötha Lagen finnas inga namn, som med theßa föregående instämma.

Utskylderne äro följande: de Winterstudh - - - - - - - - - XXIV. marc avenæ, de Warstudh VIII. marc. avenæ, de qversæt XII. marc. denar. Ipsa mansio Halmstath X. marc arg. summa autem illius provinciæ LXXX. marc. opida silvestria VI. - - - MXX rusticos habet. Ibidem sunt tria navigia. Navis Uffonis XXV. hafnas habet, Navis Johannis XXVI. Navis Haldani XXIII.

Thet åt Winterstudh 24. mrk Hafra, i Wårstudh 8 mrk. Hafra, i qwärsåre 12 mrk pengar. Sielfwa Hemanet, eller Säteriet Halmstad 10 mrk. Silfwer. Men Summan af ther Landskapet 80 mrk. Skogsbyar 6. 1020. Bönder har thet. Try skepp äro ther sammastädes. Uffes Skepp har 25. Johans Skepp 26, Haldans Skepp 33. Hafner.

Thetta Häradet är lika som föregående skatlagt til Penninge-ränta, och är besynnerligt, at thet uti skeps-uhtredningen är högre sat, an likheten tycks fordra i anseende til the andra Härader, althenstund thetta är icke stort större än Wiske Härad, antingen uti Soknetahl, eller sielfwa Landets begrep; men at thet kunde wara til Bondetahlet ibland the starkesta Häraden, är något besynnerligt, medan Soknerne här äro icke mehr widsträckte än å andra ställen.

Widare är härwid til märkandes, at Halmstath upföres såsom innom Häradet, hwarom widare handlas uti näst förutgående Cap. V. at thet näst sedermehra warg flyttadt på andra sidan Nißa Å, å Broktorps ägor, när theraf skulle blifwa en Stad. Imedlertid heter thet här i Jordboken mansio, men hwad thermed egenteligen förstås, antingen Herman, Säteri, Sokn eller Köping är owist. Ty Bondeby, såsom man nu talar, lärer thet icke kunna wara, medan Byar komma här i Jordeboken under namn af oppidum.

Strömmar äro Nißan, som skiljer thetta och Halmstads Härad; Fulla å; en liten wid Tröninge, som fallер in i thenna nu nämda, icke långt ifrån thes utlop i Saltsiön; och Genewads Å, som til en dehl skiljer thetta från Höks Härad.

Cap. XV.

Om
Soknerna Snöstorp, Tröinge, eller Trönninge, Eldsberga, och Tönnersiö.

Snöstorp nu, men förr Snidstrup kallad, har wacker Kyrka af Sten. I Soknen är et Säteri Skeadahl, bygdt dehls af Sten, dehls af Korßwärk. Af Halmstads Publiqva Handlingar är at sluta thet i Snöstorpa By warit Säteri, eller Kongsgård, hwilkets Insokne-Bönder ligga nu til Sperlingsholm uti Ofraby Sokn i Halmstad Härad, med hwilken förmån Kongl. Råd. Feltmarsk. och Gen. Gouvern. Gref Sperling blef benådad för sina trogna tiänster uti 1676. åhrs Danska Krig i Skåne, såsom förut uti Cap. X. är anmärkt. Wid Fulla Å är ock pappers-wärk anlagt; men icke i starkare drift kommit, än thet nappast kan förse the närmast liggande orter med tämmeligen godt skrif papper ꝛc.

Jordmånen är här merendels sandig, så til Åker som Äng, undantagande hwad ängsstycken, som ligga i Dälder uhtmed Aen. Ingen Skog är här, utan om någon Bokeskog i Soknen fins, är thet up moht Brearad, och litet Eke i Dälderna.

Å hela uhtmarken, som ligger emellan Halmstad och Snöstrup, har warit härlig Timmerskog, hwarom the gamle mycket tala, och skal wisas uti Snöstrups By än i dag en Bondestuga, bygd af thet timmer, som ther bliswit fält. Nog är här god liknelse til, at samma Skogs-wärt kunde än med tiden komma i ständ. Up moht Laxe-gården i Nißan är uti nu omtalta utmark strax wid Pälacke Torpet åtskillige Furudungar, skönt gründen är här nog sandig; men i thes Dälder äro wackre Alhelundar; och et stycke therifrån närmare Staden, och Snöstrup är ansenlig Löfskog upwärt. Alt thetta kan icke annat än gifwa god förhopning om alslags skogsträns widare, och starkare tilwärt, så framt härå hand, och hog rät lades.

Å andra sidan om Fulla Å emellan Röinge, och Olufstorp är et stycke rät sandigt fält, åhtminstone moht ½ mihl från Hafsstranden. Om then kommit at drif-

drifwas i högar är mig obekant, men thet har jag hördt, at Ångarne å några ställen ther näst intil skola för starkt theraf öfwerhöljas.

Wid Nißa Å är omtalt huru förslag warit at göran ren til makelig ström fahrt. Wid Laga Å blefwe thet än swårare, för the många, och stora watn-fall thär äro. Om nu någon annan uhtwäg wore til at få strömfahrt ända up i Småland, torde then med tiden kunna nyttias til Handels-rörelser. Icke olikt är, at Fulla Å här til wore bequäm i anseende thertil, at icke mycket stor bredd, eller diuphet fordras til sådan Canal, och til the Präm-Fahrtyg, eller Lastdragare, som här komma at brukas.

Intet besynnerligt watn-fall är utan wid Fyllinge, strax nedan för Snöstorpa By. Therifrån alt upåht Breared Sokn blefwe mästa arbetet med upränsande til nödwändig bredd, och diuplek, hwar thet skulle behöfwas. En half mihl moht Småländska gräntsen går thenna Å en i twänne ränlar; en moht Högholt, theräst är knapt efter Chartan 200. famnars land til Siön Frillen, som efter al liknelse går et stycke in i Småland. Men i brist af här til tiänliga Land-Chartor kan nu icke slutas, om thenna Siön är aldeles innom Wäßbo Härad, eller i samgränts med Sunderbo. Ware sig nu härmed huru thet kan, torde dock strömfahrt tit in icke wara så aldeles onyttig, om then längre kunde drifwas genom andra insiöar, som med Frillen hade någon samflod, antingen af sielfwa belägenheten, eller genom ålagd handewärkan. Torde hända, at man genom nu nämda Frillen, eller andra Insiöar kunde komma in i Nißan, antingen nedan, eller ofwanföre Gislaweds watnfall, thå lätteligen Strömmen står til at upränsas ända til Dumbe mäßa, hwarutur then har sit uhrsprung; och kommo man therigenom in i lille Siön wid Jönköpings Stad, wore öppen fahrt in i Wettern, och så widare. Then andra rännelen, som går åht Muhrgrafwen, och efter al liknelse uhtöfwer gräntsen in i Sunnerbo Härad, syns förtiena närmare at pröfwas. Men så här, som wid nu nämda stället, måste man gißnings-wis tala om belägenheten i brist af pålitteliga Land-Chartor. Wähl finnes en, som har liknelse af Concept-Charta uti Landtmätare-Contoiret, öfwer Lands-orterna i Småland, och Sunnerbo, som gräntsa här in til Halland. Men therpå står ej Frillen, utan en Insiö Femmen kallad, dock så at man icke sluta kan, om thet är i negden af then nu förenämda Fulla Ens rännel. Nedanföre är en Insiö, dock utan namn, som å Småländska Chartan går öfwer Hallandska gräntsen, hwaraf dock intet spor är å Hallandska Land-Chartan, men wähl god liknelse, at then andra Fulla Ås rennel swarar häremoht. Wore thet så, kunde icke blifwa swårt at leda theßa tilsamman, hwaraf ock blefwe än widare Strömledande up åht Landet. Ty thenne omtalte Siön är efter samma Concept-Charta å Småländska gräntsen Kiärringgröf, och går in i Halland nedan för Gällered. En rännel uhr then samma stiger up til Bökes miöhl-qwarn, hwar then flyter sammans med Siön Femmen, litet stycke ofwan nu nämda miöhl-qwarn. Thenne Siön går förbi Stene, och Torsbergs Kyrkia ned åht Hallandska gräntsen, och ther uhtöfwer genom en Bäck eller liten Å. Siön wid Bökes miöhl-qwarn går ofwan Tästhult ända up åht en Siöwik wid Hja, Böke och Risa. Här emellan är litet stycke land. Hja och Risa Siö, som ligger Norr uht, flyter genom en liten rännel i then stora Risa Siön, som åter genom en rännel wid Biörkökna går uti en annan Siö, hwilken wid Ynne-qwarnar faller in i stora Bolmen, hwarigenom Laga Å kommandes up, och ofwan Wernamo löper ända ned åht. Om fahrt som nu sades kunde fås genom theßa Siöar, och ränlar, som icke gå mycket i krokar, ända in i Bolmen, kunde Lagan nyttias åhtminstone til Wernamo. Ändtiönt belägenheten icke i alla delar skulle tiäna til nu giorda förslaget, torde thet dock efter al liknelse förtiäna någon närmare undersökning, til at finna om häremot wore något synnerligt hinder, och om thet samma icke stode til at undanrödjas utan något kostsamt Slusswärk. Blefwe ren fahrt up i Bolmen kunde åfwen wid the uti samma Siö infal-

lande stora Strömmar then bliswa längre in åht sidorna. Men här kunde säjas, skönt nu föreslagna Strömledande lyckades, måste dock theße Lastdragare, som här fore, gå uht wid Fulla Ans uhtlop i Haswet ½ mihl åhtminstone, innan the komma til Halmstad, och kulle genom Storm mycket hindras. Thet är wähl wist, men om alt hwad nu sades kunde til någon ansenlig förmohn för Landet wärkställas, wore jämwähl nu omtalta olägenhet icke swår at förekomma, när fahrten mäst skiedde om Sömmartiden, thå ingen fahra för Stormar är: kunde ock enär theße å Sidhösten inföllo, Ström-Fahrtygen wänta tils lugn blefwe. Ty the behöfwa icke gå långt från, utan mäst uhtmed Stranden. Således blefwe then fahran afwänd. Widare om en rännel nedan för Fulle Bro grofwes i rät Linia in i Nißan, hwar Jordmonen är slät, och jämn, samt sandig grund, at arbetet icke blefwe swårt, som kulle icke sträcka sig stort öfwer 2000 Fannars längden kunde intet hinder bliswa. Thes utom giordes och härigenom uhtloppet i Nißan watn-starkare til at undanföra Sanden, såsom förrht wid Halmstads Beskrifning anmärkes.

Fogade sig och Tiderna så fördehlachtigt uti Handels-rörelser, Landets upbrukande, med andra omständigheter, at Halmstad til Rikets fördehl blefwe en stor Sio- och Handels-Stad, blefwe ock härigenom å Östra sidan wid theßa Strömmars sammanlop et ganska beqwämt ställe til thes flyttiande; hwar och god och rymlig Hamn kunde för allehanda Fahrtyg bliswa, dehls genom Canaler i Staden, dehls eljest. Utom att thetta, så framt sådant til Rikets wärn så å Land-, som Sio-sidan funnes nödwändigt, wore här then bästa belägenhet för en wähl befästad Stad, som å thetta stället icke kunde från några kringliggande högder oroas, eller skadas, eller tilförßlen Sioledes förhindras.

Närings-medlen här i Soknen äro nog ringa, Sädes-wärten swag, men lägenheten god för Fähre-Hiordan.

Äldre och senare tiders Minnes-tekn äro här, såsom Fulle Bro, hwar the Danske Åhr 1676. blefwo slagne: märken efter theras Läger uti Snöstorpa Byes gärde, hwarom uhtförligare skal handlas å sit tilhöriga ställe. Af gamla Minnestekn äro i synnerhet en hop reste, och nedfalne stenar emellan Halmstad och Snöstorp å et ställe, som kallas Swingeln. Wid enstaka gården Köpenhamn uhtmed stranden är Falkefång, som idkas af åhrligen ther kommande Uhtländska Foglefångare.

Tröninge annexe til Snöstorp. Thes Kyrkia är af Sten. Held thenna Soknen ligger mäst å slät, och bart fält utan synnerlig Löfskog; Åker och Äng tyckes wara här nog sidlände, at the således wähl behöfde förbättring efter samma belägenhets art, såsom förrht anmärkt är å många ställen. Ahl, Björk och Alsp tyckas kunna här wähl wära, om man wärdade theras wäxt. Intet märkwärdigt widare är, än at uti Kistinge Bys gator blef then starke Lutzow slagen, thå han med öfwerlefworna 4 a 500 Man til häst af Danska Krigs-machten wille slå sig genom efter Fältslaget wid Fulle Bro.

Som Åkerbruket i theßa Soknar är swagt, måste the behielpa sig med något Spone, och Wäfnad til uhtskylderna. Wähl ligger en dehl af Soknen uhtmed Saltsiön, men ther lärer icke idkas synnerligt Strandfiske.

Eldsberga Sokn har Kyrkia af Sten. En dehl af Soknen är belägen å en torr Ås, eller höglänt fält mycket magert, som reser sig up et litet stycke från Saltsiön, och sträcker sig ända up emoht Tönnersiö Sokn. Uppå then samma äro många åttehögar större, och mindre. Fältet är ganska blott, och bart utan någon Löfskog. Uti Soknen är Säteriet Stiernnarp, som har å thes ägor kring gården

många

Hünerör på Hüneliüng üti Enslöf sochen a. Sätesgården Arlösa b. Halmslad.

I. R. A. R. A. A. delin. A. 1735

Biürman sc.

wackra Löfträn. Herskapet ther sammastäds hade wid Saltsiön låtit för en tid sedan anlägga et Saltsiuderi; men utom thet här är brist på skog, kom thet aldeles at stadna. Thetta kokade Saltet war mehrendehls så beskaffadt, at thet wid fuchtig wäderlek småningom blef til watn. Å nu nämda Backa hade Konung Christiern then V. med hela Danska Armeen sit Läger Åhr 1676, thå han upbrutit från Halmstad, och stod här några weckor in moht Hösten, til thes Winter-qwarteren intogos i Skåne. Wid Genewads bro in moht $\frac{1}{2}$ mihl härifrån slogos the Swänske och Danske Åhr 1657. then 31. Augusk., thå the senare drogo sig tilbaka, och upphäfde Belägringen för Laholms Slott.

Tönnersiö är Annexe til föregående, hwars Kyrkia är och af Sten. Soknen ligger up i Bergsbygden, och har til en dehl Bokeskog, en dehl är mycket uhthuggen, och Backarne ligga bare. Öfwerst i Soknen in til Smålänska gräntsen är en stor mäse, som torde kunna arbetas til fruktbar Jord. I Soknen är et Säteri Ahlslöf, hwars Herskap har låtit anlägga Pappers-qwarn, och Knip-hammare. Theßa Sokne Inwånares närings-medel äro som här föruht anmärkes.

Cap. XVI.

Om
Soknerna Breared, och Enslöf med sluteliga Anmärkningar öfwer Häradets tilstånd, och förbättrande.

Breared ligger aldeles up i Skogsbygden å Småländska gräntsen: har Kyrkia af Sten, utan annexe. Här hafwa warit, och äro ännu Boke- och någon Ekeskog.

Åkerbruket kan icke annat än wara swagt, i hänseende til Jordmånen, hwarföre Inwånarne måste hielpa sig fram til uhtlagor, å sät och wis som the andre Landboer.

Enslöf ligger likaledes up i skogs-bygden, hwar nog Bokeskog är, fönt then åht Wästra sidan moht Arlösa är aldeles uhthuggen.

Här är wacker Kyrkia bygd af Sten utan Annexe-Sokn. Tu Säterier äro här, Ettarp hwar Glasbruk är anlagdt, och Bokbindare Spån tilwärkas af Boketrä; och Arlösa. Åker och Ang äro mehrendehls swage, Sokneboarnes näringsmedel nästan lika med andra Landboars, utom hwad förtiänst the af Bokskogen kunna hämta.

Å Arlösa Bergen är Boke- och Ekeskogen aldeles uhthuggen, men som Jordmånen är beqwäm til sådan Skogs-wärt, och i synnerhet för Eke ned i Dälderna ut Arlösa gärdet; skulle hwarken Bok, eller Ek med tiden saknas, om härwid frestades på tiänlig plantering efter sådan anledning, som här föruht gifwen är.

Wid Sponstad uhtmed stora Landswägen är ock wähl 10 alnar hög sten upresst utan Runeskrift. Nordan om Arlösa gärdet nederst wid Berget på en slät, som kallas Huneliung, hwar ock en Kiälla är af samma namn tillika med en stor Stenrösta, som kallas Hunerör; är et sådant graf-ställe, som Tab. XXV. uhtwisar. Thet är en stor Sten, in emot en famn bred, och en half tiock, ligger uppå en annan Jordfast

Sten af lika tjocklek 11. alnar lång, med små emellan lagda Stenar, at man kan therunder se någon öpning från bägga ändarna längs uht emellan theßa stora, then öfwersta, och then underliggande Stenen. Aldrafrämst å Jorden är lagd en rund sten, öfwer hwilken stå twå upreste, som med ändarna luta sig in til hwar andra, och tekna lika som en Crona. Men Landsfolket weta icke med något annat besynnerligt namn kalla theßa Minnesmärken än förenämdt är. Ehuru nu alt thetta wil uhtmärka något om Hunerna, blir dock swårt at uhleta härom hwad trowärdigt blir af the åhtskilliga både Sägner, som härom äro; och ställen, som hafwa namn af Hune. Chytr. Vejan. berättar i the Hallandska Antiqviteter sålunda: Hunni dicuntur a Gothis oriundi. Gothi dicebantur olim, qvi in Svecia, Norvegia, Hallandia, Schania, Blekingia & Gothia habitabant. Nomen sunt a fortiti fabro qvodam, qvi vocabatur Hunesmed &c. Collegit exercitum hoc pacto: securi armatus vicinum suum adiit, eiqve mortem minitatus est, nisi se comitaretur, atqve ita oppidatim pergunt, donec maximus exercitus collectus fuisset, qvorum qvasi Imperator Hunnus ille in exteras contendit regiones, multosqve populos superavit, & eorum bona occupavit, tandem in Hungaria, cui nomen dedit, insedit.

Thet är: Hunerne säjas hafwa sin uptinnelse af Götherna; Göther kallades fordom the som bodde uti Swerige, Norrige, Halland, Skåne, Bleking och Göthaland. The hafwa fådt namnet af en Smed, Hunesmed kallad.

På thetta sätter har han samlat Krigsmakten. Han wäpnad med yra går til grannen, och hotar honom med döden, om han icke giorde sig följe, och så foro the fort By från By, til thes en ganska stor Krigsmakt ward samlad, hwarmed han Hune lika som Felt-Herre for uht til främmande Land, och har öfwerwunnit mycket Folk, och tagit theras ägodelar. Omsider har han sat sig ned i Hungern, som efter honom fådt Namn. Uti Hunehals, och Hunestads Sokns-Beskrifning är något anmärkt wid thenna Chytræi Berättelse om Hune: hwartil bör thetta läggas, at Sägnen om Hunehärens samlande lärer kommit från Sunnerbo i Småland, ther jag hört berättas, som skulle Hune bodt i Haneba. Thes utan war ther Sägn, at Dackefeiden begyntes å lika sät, som Hune skal hafwa samlat sin Här, i thet the thiäl slogo the Tyska Ryttare, som hos them lägo inqvarterade. Man lämnar senare Sägnen, huru thermed kan wara; men then förra kan icke rima sig med hwad Herwara Sagan berättar om Hunehären.

Thesutan är nödwändigt, såsom förut anmärkt är, wähl pröfwa om Hunerne uti Herwara Sagan äro the samme, eller af enahanda Folkeslag, som Hunerne under Attila, hwarom the uhtländskas Historier handla. Til then ändan wil man nu korteligen utur Herwara Sagan söka til at uhleta hwad härwid kan blifwa sannolikast, och therföre måste man börja ifrån första uphofwet, såsom korteligen följer:

Uti 4:de Capitlet af nu nämda Saga talas, huru en Jule afton å Bolms Ö, Angrims Söner giorde löfte, och förplichtelse til ett lyckligt företagande, som thå plägseder war, thå Hiordwarder förpliktade sig, at han skulle åga Ingeborg Konung Inges Dotter i Upsala, och foro theße Bröder Tolf tilsammans om Wåhren therefter til Upsala. Men thenna färden bekom them icke bättre, än at the theröfwer råkade i Enwigs Kamp med Hialmar, som Ingeborg hade större tycke för, och manne Hiordwarder honom uht til årslås på Samsö: men sedan Bröderne kommit hem, och giordt sig färdiga, foro the in til Biartemar Jarl, som rådde öfwer Aldejöborg,

och

och Angantyr en af Bröderna friade, och fick Jarlens Dotter Swafa, hwarefter the foro til Enwigs-Kampen, och bleſwo thå alle Bröderne ther slagne, tillika medſ Hialmar. Jarlens Dotter födde sedan et Pige-barn, som hon kallade Herwor, then the wille skulle uhtkastas, och icke upfödas alrhenstund man fruktade, at häraf icke bleſwe någon god Qwinno-art' om hon slächtades på sin Fäderne; men Modren war theremot, säjandes at' stora slächter skulle komma af henna, Andgrims Söner til understöd. Herwor wärte nu up, och war wildsinnad och grym, for i Hernad och slogs, och säger Sagan, at hon for til Samsö, och ther fick Swärdet Tirfing af sin Fader utur högen. Til henna friade Konung Gudmunds Son. Theße både Fadren, och Sonen lära utan al twifwel wara the, som omtalas i 1. Cap. at han war en Höfding i Jätkehem, hwär hans By kallades Grund, och Häradet Gläsiswall, och hade en Son Haufuder.

Utaf nu nämda giftermähl bleſwe twå Söner Angantyr, och Heidreker. Theras Fader lät en gång göra et stort giästabod på Grund, och bödd thertil the förnämsta Män uti sit Rike förutan Heidreker, och hans Foster-Fader Gißur. Häröfwer blef Heidreker ganska miſslynt, kom til gästeboder, giorde ther oliud och dräp; äntreligen när Fadren giordt honom Landsflychtig, slog han innan afresan sin Broder Angantyr ihiäl med swärdet Tirfing, som han fädt af Modren.

Efter en hop åfwentyr kom Heidreker til Konung Harald i Ridgöthaland, och halp honom emot the twå Jarler, som hade giordt honom skattskyldig, och fick therföre hans Dotter Helga med halfwa Riket. Men omsider när hungers-nöd inföll i Lander, och then ypperste skulle offras, bar Heidreker til at frälsa sin Son, som thertil ämnades, ihielslagit både sin Swärfader, och hans i ålderdomen födda Son Haldan, hwarefter han tog in hela Riket, hwilket gick Drotning Helga så til sinnes, at hon hängde sig sielf i Disar dahl. Theſsförinnan hade Helga födt honom en Son, som kallades Angantyr.

Efter en hop besynnerliga åfwentyr i Sarland, for Konung Heidreker en Sommar i Härnad, och kom til Huna Land, hwar Konung Humle thå rådde, och hans Dotter het Swafa. Kong Humle, som war oförmodeligen öfwerfallen, måste fly undan, thå Heidreker tog hans Dotter, som följde med honom såsom Frilla; men om Höſten sände han henna til Far sin igen. Icke länge ſrherefter födde Swafa en Son, som kallades Hlaudur. Han föddes up hos Konung Humle, och war mycket tiltagsen. Imedlertid for Heidreker til Gardarike, hwär Konung Rollöuger rådde öfwer. Ther wore en hop besynnerliga händelser, men fred blef omsider them emellan, och fick Heidreker Winland (thet lärer wara Finland, eller Wenden) i förlikning, och Kong Rollöugers Dotter Hergard, med hwilken han aflade en Dotter Herwor kallad, som war stark och stor, som någon Mans Person. Hon wände sig til at skiuta, och fara med wapn.

När Kong Heidreker war stadder å en ohrt, kallad Underhanda Fiäll, blef han ihiäl slagen af nio trälar han haft utur Skotland, och wore af ärrstöra Män. Theße togo och bort al then egendom ther war tillika med Swärdet Tirfing, och förſwunno så bort.

Angantyr Konung Heidrekers Son blef på Tinget uhtwald til Konung: tå han ock giorde löfte, at icke sättia sig i sins Faders säte, förän han hade hämnat hans död. Therefter hwarf han sin kos ensam, och for wida at leta efter Dräparna, och en qwäll går han neder åht en Sio uht

med then Ån, som Grips Å heter; ther fick han se, at några sutu på Sion, och mette, och märkte, at the hade Swärdet Tirfing hos sig. Han gick så bort i skogen til mörker wardt. The andre foro til Lands, och lade sig til at sofwa i Tiällen; tå kom Anganthyr wid midnat, fälte tiället öfwer them, och dräpte them alla.

Therefter lärer Anganthyr laga til sin Faders Graföhl uti ther Häradet Arheim, och Byn Dapstad, och binder til sig alla the förnämsta öfwer alt sit Rike. Konung Heidreks Son Laudur sporde sins Faders fall; Ty rider han söderåt med sit Folk, at tala med sin Broder Anganthyr, och kräfwa af honom Landaskifte, och bland annat uti sit Qwäde nämner han om skiöna skogen Mörkwida, och Staden Dampar. Men therå blef icke så swarat, som Laudur förwäntat sig, och wille icke therföre ingå the wihlkoren honom tilbödes; ty wände han tilbaka igen med sit följe til thes han kom i Huna land til sin Moder Fader Konung Humle. Samma Winter suto Humle, och Laudur stilla, men om Währen drogo the Krigshär tilsamman så stor, at i Huna land war ingen mehr qwar, som wapn orkade bära. Foro til wägs alle, som tolf Åhr, och äldre wore, och förmätte wapn föra, och ingen mätte hafwa äldre häst än 20 Åhra gammal. War thet så mycket Folk, at man mätte räkna Tusentals. Efter Prof. Verelii uhträkning uti anmärkningarna öfwer Förtekningen på Krigs-Folket skulle thet warit en oräknelig hop. När theße kommit tilsammans, rida the öfwer then skog, som heter Einerkunda, och skiljer Hunaland ifrån Göthaland. När Hunerne kommo fram öfwer skogen, war ther stor bygd, och slät mark, som Konung Angantyrs Syster Herwor, och hennes Foster Fader Ormer rädde öfwer. The wore ther satte at förswara Landet moht Hunernas infall. Här begyntes et hårdt slag; men Hunerne wunno, och Herwor satte lifwet til. Ormer flydde, och red både Dag och Natt til thes han kom til Konung Angantyr i Arheim. Tå samlades Folk, och Hunerne blefwo efter then tidsens sedwänja mante til at slås på Dilgia, och på Dunhede, och Jaßa fiällar. När Krigshärarne mötte hwarannan, begyntes Fältslaget, som wahrade aller then Dagen, och om qwällen foro the uti sina tiäll. Sålunda slogos the 8 Dagar å rad. Hunerne blefwo thå mycket ifwige, och Götherne gofwo them intet efter, som nu wille förswara sin frihet, och Fosterland. Alt thetta lychtades omsider med Hunernas stora nederlag, hwarwid och Konung Humble tillika med Laudur föllo.

Thetta är nu korteligen samlat til at föreställa rätta Hune-Krigets uphof, som warit trätan emellan Half-Bröderna Angantyr, och Laudur om Konunga-wäldet öfwer Ridgötaland. Således förfaller Sägnen om Hune-Smed, och Hune Härens samlande å sådant sätt, som förut berättades. Swåresta knuten blir, at uplösa angående Hunelands, och Ridgötalands rätta Belägenhet å the tider. Så mycket gifwer wähl föregående Berättelse wid handen, at Huneland måst legat Norr om Ridgötaland, i thet Laudurs ridande til thetta Landet skiedt söder uht, och at skogen Einerkunda warit Landamäre emellan Hunaland och Ridgötha. At theße och warit Landfaste med hwarandra, är och häraf klart, at wid Krigstoget icke talas om några skep, utan hästar, och ridande til Kriget: men härwid måste man nödwändigt stadna, til thes kundskap fås om orternas rätta belägenhet, som här omtalas. Wähl är wid Åhrstads Härads Beskrifning anmärkning giord, at Arheim efter Prof. Verelii uttolkning hade ganska mycken likhet med Söder-Hallands Belägenhet, men thet gör icke til fyllest. Härefter lära och finnas några ställen, som äfwen synas likna en dehl i Herwara Sagan nämda ställen, men som sades om the öfriga, lära theße icke heller kunna så utmärkas, at af alt thetta blir rät sammanhang, innan Einarkunda skog, Dunhede, Dapstad med mehra igenfås.

Floræus

Floræus i sina Flor. Antiqvit. Scaniæ p. 78. förmenar wähl, at Dampar, och Dapstad warit i Halland, och Åhrstads Härad, som skulle wara ther samma som i Sagan kallas Arheimer, och at en By wid namn Damstad therom witna skulle; och at Dunheid skulle jämwähl ther finnas. Men therom har man än icke någon efterrättelse. Hwad eljest ther talas om Hunernas landstigande med mehra, instämmer icke med the omständigheter, som finnas wid samma Krigs-färd uti Herwara Sagan. Torfæus uti Norska Historiens förste dehl Cap. 21. p. 438. talar om thetta Hune Lands belägenhet, men som han synes blanda the uhtländska Hunner med theßa Huner, så lära the af honom anförde skähl-en, och omständigheter behöfwa närmare ompröfwande. Thetta blir än mehra angelägit, som af the omständigheter och skähl här fram bätte anföras om Huner, och Hunner; ganska osäkert är, at blanda theßa Folkeslagen med hwarandra, och leda them til et och samma ursprung. Han berättar eljest, at uti Kätil Hängs Saga kallas Gestrikland en dehl af Huna Land, hwaraf följa skulle, som theße gamle Hunner bodt i Norlanden. Hwilket alt man bordt härwid anföra til widare kundskap, och efterrättelse om the ohrter, som uti gamla Historien förekomma

Besynnerligt är, at Bolms Ö, hwar Stamfadren warit til Angantyrska Slächten icke nämnes sedermehra i Sagan, ther likwähl Den med hwad thertil hörer, war nu nämda Släktes arfejord, som the gamle eljest icke gärna plägade släppa ur sit wåld.

Thetta torde någon säja, bestyrker Torfæi sats moht Verelius, lika som Bolms Ö icke wore efter then senares mening i Småland, utan efter then förras i Hallogaland belägen, såsom fins anteknad i några Mns. af Herwara Sagan. Men wid thenna twistigheten förekommer strax en besynnerlig omständighet, som länder Verelio til ganska mycken fördehl. At Bolms Ö ligger i Småland uti stora Bolmen är mehr än bekant, så thet icke är et blot påfund. Thes utan skola ther finnas åhtskillige märkwärdige Minnes-teken med stora Stenar, som swedersägligen måste intyga, at någon af the uhrgamla här bodt. Nu nämda Minnesmärken hade man wähl önskadt få här införda och beskrefna, men tid med andra omständigheter hafwer thet icke tillåtit, hwarföre thet alt måste lämnas til then, som i framtiden torde komma at beskrifwa the märkwärdiga Minningar, som finnas så å sielfwa Bolms Ö, som annorstädes i Småland. Bör sålunda icke räknas honom til fehlsteg, at han thet anförde, men wähl om han thet förtegat. Frägan blir nu om thet är samma Ö, som i Sagan omtalas? hwilket Torfæus nekar, utan at wisa thet en sådan Ö funnos up i Halogaland. Endesta skählet han anförer tages af Arngrims Söners resa åht Samsö til Enwigs-kampen, at här sägs i Sagan, at the foro til Jarlen uti Aldejoborg, som warit en Slöstad Österuht i Ryßland, och för then orsaken skull måste the nödwändigt kommit från Hallogaland, först landwägen genom Jämtland och Helsingland, och skaffat sig ther skep uti Norbotns Haf til at fara widare, som sades. Huru swagt är bygga en Historisk sats på en enda omständighet, som nu sades, lärer hwar och en finna. Ty äuskönt thet wore bewisligt, at the bodt ther uppe; Månne the icke kunnat stält sin kosa therifrån sidledes hela wägen bort til Aldejeborg genom Sundet eller Bält, utan at the behöft thes förinnan fara genom Norland? Eller om the bodt i Småland, war icke wägen genare? när the följt Lagan ända til Hafwet at komma sidledes fram. En omständighet är och besynnerlig, at the skulle först fara åht Ryßland, hwar the icke så snart kunde få kundskap om sina Fienders ankomst til Samsö, som ligger i Bält; hwilket icke wähl rimar sig med sådana Kämpar, som brunno lika som af lust til at slås; tå man gemenligen tager närmesta wägen. Therföre är likt, at här icke lärer kunna förstås Aldejoborg i Ryßland, utan fast mehr et ställe i Jutland, som kunde hafwa nästan lika namn i äldre tider, såsom Aludaborg, är utan al twifwel Ahlborg nu för tiden; och bättre paßade sig til theras resa, och kundskap om fiendens ankomst til bestämda

Enwigs-stället. Thetta alt upgifwes såsom mehra härtil liknande omständigheter än wid Torfæi sats, hwarjom och enom samma gißning närmare til at pröfwa.

Går man än widare, finnes af Sagan hwad som förelupit emellan Angantyrska Släktens Stamfader, och Konungen i Alfheim, hwilket närmare paßar sig med någon wistände i Småland hälre än up i Halogaland i Norige, althenstund Alfheim legat emellan Götha och Rauma Elf.

Man wil åter komma til Hune-kriget, och pröfwa om thet kan äga någon gemenskap med Hunnernas långwariga Krigsfärd uti åhtskilliga widt belägna Europæiska länder; hwilket ingalunda syns följa efter then Berättelsen, som om the förra lämnas i Herwara Sagan, såsom omständigheterna nu gifwa tilkiänna.

Sin berättelse börjar Sagan wid paß then tiden Asarne med Oden kommo hit til Norden, och huru Arngrims Söner, som måste lefwat någon tid therefter, giordt sina löften i synnerhet Hiordwardr, at äga Ingeborg Konung Inges Dotter i Upsala. Här til paßar sig nu ingen närmare än Inge, som af Arrild Präst ställes näst efter Oden fram för Niord, eller och thennes Son Yngwe Frey, som berättes hafwa bygdt afguda huset i Upsala. Se Ynglinga Sag. 12. Cap. hos Sturleson. Men uti Swänska Riks Hist. 1. dehl p. 366. uti Anmärkningarna wil man göra nu omtalta Ingeborg til Yngwe Alriksons, i stället för Yngwe Freys Dotter i Upsala, som skal göra in moht 300. åhrs skilnad. Althenstund Yngwe Alriksons Barn äro ifrån Yngwe Frey uti 12 nedstigande ätteledet. Hwarå en sådan mening widare grundas fins icke omtalt. Utom thet Sturleson icke nämner något om thenna Dottren bland andra Konung Yngwes Söner, som wore Barn then tiden Hugleik Konung Alfs Son fick Konunga-dömet öfwer the Swänska. Se Sturlesons Ynglinge Saga 25. Cap. är jämwähl klart af Sturleson, at ifrån Oden skulle efter följande stälning thenna Ingeborg Yngwe Alriksons Dotter wara then 14:de, eller och efter Arrilds Prästes Släkt-räkning then femtonde; hwaremoht Yngwe Freys Dotter blir från Niord och Arngrim, som wore samtida, then andra; hwilket lärer närmare stämma in med hwad Herwara Sagan härom förmäler. Ty emellan Asarnas ankomst, och theras samtida man bliswer alt för långt språng ned til Yngwe Alrikson, hwilket wähl icke kan tillåtas emot Herwara Sagans tydeliga innehåld. Thetta kan närmare pröfwas efter följande samtida ättelederna omständigheter.

Then första är Arngrims Släkt, hwarom Herwara Sagan Cap. 1. så talar, at Starkotter Aludreng tog bort Konung Alfwers i Alfhiem Dotter Alfhild om natten, när hon beströk afguda beläten, och hade henna hem med sig. Konung Alf åkallade thå Guden Thor at sökia up henne. Therföre drap Thor Starkotter sedan, och lät Alfhild fara hem til sin Fader igen, samt Grim Härgrims Son (thenne war aflad af Ogne Starkotters förra Fästemö, eller Hustr:) med hänna. När Grimmer war 12 Åhra gammal, för han i Hernad, och war en förnämlig Krigsman. Han tog sig til Hustru Byggred Alfhilds, och Starkotters Aludrengs Dotter ꝛc. Theras Son war Andgrimer Kämpe, som sedan bodde på Bolms Ö, och war en berömd Kämpe.

Häraf är nu klart, at Anrgrim war Konung Alfwers Dotter Dotter-Son, och han war Röns Son efter the så kallade Origines Norveg. eller Norriges uphof. Anskiönt theße giöra Anrgrim til Halfdan hin gamles Soneson i så måtto, at af the nio senare Söners antahl war Dagur, som ägde Thoru Dreinga Moder, och hade nio Söner, bland them war Arngrimer, som ägde Eyfuro, hwars Son war Angantyr Bersecker. Ehuru nu til nedstigande Ätte-grenar Anrgrims släkt på olika sät räknas, gör thet dock intet til at hindra rät samtida räkning honom och Odens

Släkt emellan, ty uti andra Capit. af nu nämda Saga står, som blir andra omständigheten: thenna tiden kommo the Asianer, och Tyrkiar östan ifrån, och satte sig neder här i Nordlanden. Theras Förman Oden atte många Söner, the ther blefwo store, och mäckige Män. En hans Son het Sigurlami, honom gaf Oden Garda Rike (Ryßland) och ward han Höfdinge theröfwer ꝛc. Han ätte Konung Gylfes Dotter Heidi: Theras Son het Swafurlami. Uti therpå följande Tredie Cap. talas om huru Anrgrim Kämpe war på Siöröfweri, och härjade på Swafurlamis Rike, och kom thet til Slags emellan them, thå Swafurlami föll. Men Andgrim tog hans Dotter Eywor, och gifte sig med henna. The hade 12 Söner ꝛc.

Tredie omständigheten blir hwad föruht anfördt är om Anrgrims Söners Jule-Afton giorda löften i synnerhet Hiordwarders, at äga Ingeborg Konung Inges Dotter i Upsala.

Then fierde tages af Hüne-kriget, som Angantyr then senare måste uhthålla moht sin Half-Bröder Hlaudur, hwarwid är til märkiandes, at alle nedstigande ätteleder ifrån Anrgrim, äro tät efter hwarandra, så at näpligen med skähl skal kunna påstås, thet något ätteled ther saknas.

Enär nu sielfwa Historiska händelserna, som här wid förekomma, bestyrkas af theras samtida ätteleder, som theruti haft dehl; kan wähl thå nekas thet ju häraf blifwa sådane skähl, som plåga anses wid Historiska sanningars fastställande; Såsom til exempel Anrgrim och Swafurlami wore Samtida, såsom the slogos med hwarandra, altså kunna hwarken theras Förfäder, eller efterkommande nekas, som följa uppå hwarannan uti sina Ätteleder, hwaraf och blir til slutandes å hwad tid the lefwat i anseende til hwarandra inbördes. Ty när Odens Soneson Swafurlami warit samtida med Anrgrim, måste och hans 12 Söner warg samtida med Yngwefrey Odens Sonesons Son efter Arrilds räkning, men efter Sturlesons med Inges Barn. Theraf följer nu klarligen, at Ingeborg Yngwe Alrekssons Dotter icke kan wara then samma, om hwilken Hiordwarder giorde Jule afton löfte at äga, medan hon ifrån Yngwe Frey, som är samtida med Anrgrims Söner: är uti 12:te nedstigande ätteledet.

Anrgrims efterkommande, Angantyr then senare, som hade at giöra med Hune-kriget, är i fierde nedstigande ätteledet från Arngrim, och blifwer efter Arrilds ätteräkning å Yuglinga släkten samtida med Wanland; och efter Sturleson med Konung Wisbur.

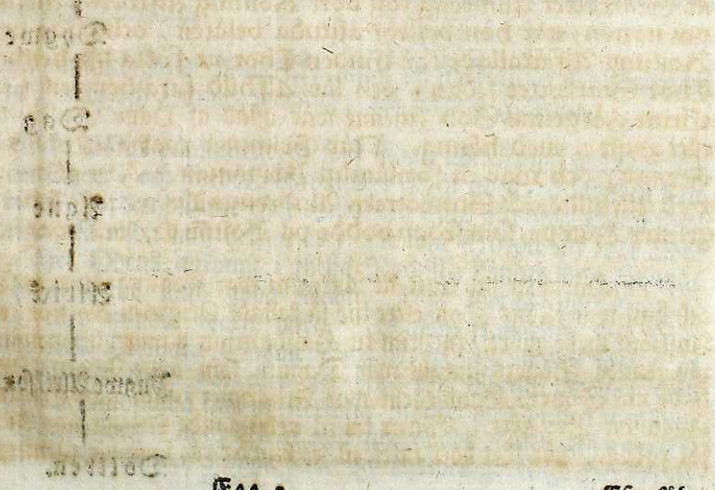

Efterföljande ätte-stälning uhtvisar närmare hwad föruht anförd är.

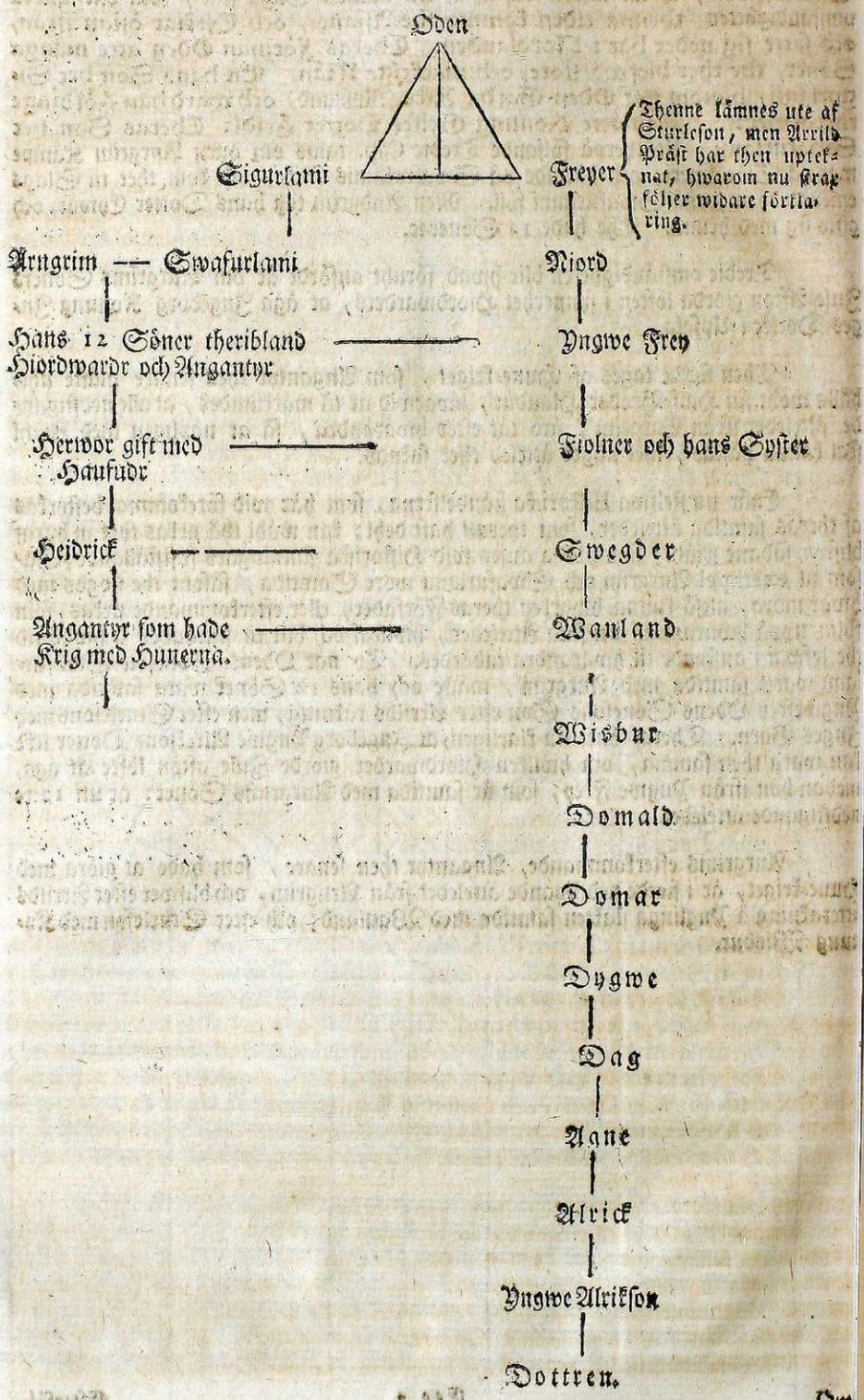

Om

Om theßa Ätte-uhträkningars Trowärdighet kan i Kongl. Secret. och Historiogr. Reg. Her Jacob Wildes tilökningar, och anmärkningar wid fordom Sweriges Historiographi Friherrens von Pufendorffs Inledning til Swänska Statens Historie läsas andra Delens p. 97. och följande. Ther är, som eljest uti öfriga hans Historiska Skrifter berömligen uhtarbetadt hwad til säker grund uti slika, och andra eljest nog mörka måhl uti urgamla Historien tiänar til god uplysning: hwarföre thet onödigt är widare härwid röra. Enär nu efter gamla Historien bewises, hwilka Personer warit samtida med hwarandra, och at Hune-Kriget inföl uti Konung Angantyrs tid; kan wähl icke wara mögligt, at Hunnerne, som först wid paß 380 Åhr efter Christi Födelse öfwerföllo the Europeiska Länder, kunna med the Huner, som Herwara Sagan omtalar, blifwa och wara et och samma Folkeslag, emedan skilnaden i åhretahlen blifwer här alt för handgripelig stor. Floræus i flor. Antiqvit. Scan. p. 81. wil wähl utsättia nu omtalta Hune-Krig til 230. Åhr efter Christi Födelse; hwilken uhträkning han doch för sin dehl icke håller aldeles säker, eller instämmande med Her Rudbeks åhrs-räkning; dock skal then samma komma häruti öfwerens, at thet skal skedt i 4 eller 5 mans ålder från Yngwe Frey; hwilket efter Ätteledernа instämmer någorlunda med föregående upstälning, men skiljer aldeles uti åhratalet, ty thå infaller thet wid paß 120, eller 150. Åhr efter Christi födelse, hwilken efter the flestas mening infallit under Yngwe Frey. Thetta wil theraf bestyrkas, at när Konung Harald Hårfagers födelse infallit på 860 Åhret efter wår Frälsares födelse, efter thet som Prof. Verelius anförer uti sina noter wid Herwara Sag. Cap. II. och 9. upstigande Ätteleder finnas från honom Harald til Ifwar Widfame, som war samtida med Ingiald Ilråda, och thenne är uti 23. nedstigande Atteledet med Oden; giöra the tilsammans 32 Leder. Härmed kan jämföras Genealogiska Tabellen uti Her Historiogr. Wildes Præparat. Hodogetica ad Introductionem Puf. §, 95. p. 385. Wil man nu räkna 30. Åhr å hwart mans led, och 20, eller 25. å Qwinnoled, af hwilket slag uti nämda Ätteleder äro allenast try; faller räkningen uht, som sades på Ingwe Freys yngre, eller äldre lefnads tid, thå wår Frälsares födelse skiedt.

Til thet andra är märkandes, at Kriget i Herwara Sagan blef ändat genom et enda några dagars Fältslag, hwar Hunerne ledo fulkomligt nederlag: men Hunnerne under Attila swäfwade många åhr kring i the Europæiska Länder, innan theras ströfwande blef aldeles dämpat, såsom the Tiders Historier enhälligt intyga.

Thesutom til thet 3: die uhtsätter Procopius Hunnernas hembygd östan om Mæotiska Träsket, och floden Don, eller Tanais, nästan moht Persiska Gräntserna; och Jornandes afmålar theras ansichten, och upsyn nog grymt och faseligt, lika som han wille beskrifwa något Calmuckiskt folkeslag.

Theße skähl och omständigheter kunna icke annat än styrkia således mehra från än til then tanckan, at Huner, och Hunner warit et, och samma Folkeslag.

Men härwid kunde giöras påminnelse, at som sådan uhträkning grundar sig på Oden, och hans ättelägger, och således nödwändigt är, at tiden, å hwilken han lefwat, och kommit hit til Norden, blifwer efter Historiska skähl otwifwelachtigt fastställd. Merendels hafwa, så wida mig bekant är, alle som skrifwit uti wår äldre Historia, hållit före, thet Odens ankomst i theßa Nordiska Länder skedt för wår Frälsares födelse, hwartil the haft goda skiähl, skönt theras uhträkningar wid åhratahlet mer, eller mindre warit olika. Såsom framledne Her Prof. Verelius uti sina noter wid Herwara Sagan Cap. II. p. 38. håller före, at Asarnas flytning åht Norden skedt 24. eller 30 Åhr för Christi födelse; men han har haft et ofulkomligt Landfägda tahl at efterfölja, hwilket med mehra ther sammastäds kan läsas. Såsom föruht anmärkt är wid åberopade stället uti anmärkningarna wid Swänska Historien, har Kongl. Secr. och Historiogr. Reg. Her Wilde

utsat Odens ankomst hit til Norden 115, a 120 Åhr för Frälsarens födelse. Se jämwähl §. 87. p. 320. & seq. och nu åberopade Tabel uti omtalta Præpar. Hodoget. hwilket närmare paßar sig både til ätteleds räkningen, och andra omständigheter af Romerska Historien, såsom af följande kan märkas. Sturleson säger uti Ynglinga Sagans 5. Cap. **I þann tima förn Rumwerja Höfþingiar wiþa um Heimin, och brutu under sik allarþioþer; Enn marger Höfþingier flyþo þeim ofriþe af sinum Eignum.** Hwilket af Her Peringskiöld sålunda är tolkadt; **I then tiden drogo the Romerske Krigs Höfdingar widt omkring i Werlden, och twingade alla Länder under sin lydna, och för then samma ofriden flydde månge Höfdingar ifrån sit wälde, och Egendom** Af Romerska Historien är nogsamt kunnigt, at hwad här nu af Sturleson berättas utwisar tiden fast mehr öfwer 100 åhr förr, än efter Frälsarens Födelse. Ty innan Republiqven under Cæsar, och Pompejus kom at söndras, och thet stora inbördes Kriget them emellan upkom, wore the Romerske wapnen för alt Folk nog förskräckelige, så icke under är, at emot theras öfwermakt giordes åhtskilliga anlägningar hos the nästliggande Folken til at nödwärja sig. Therföre sedan the Romare underkufwat Macedonien, och sökte fästa sit wälde uti Asien, hafwa the öfrige Asiatiske Konungar i Norra Dehlen wähl sunnit, at the icke allenast wore i stor fahra at mista sina egna Riken, utan och skulle hindras hwar för sig uti hwad hopp the kunde giöra sig til wälde öfwer hela Asien: hwilket senare satte them uti inbördes mißtroende och Krig, thet the Romare wiste och ganska wähl at nyttia wid alla tilfällen til theras största fördehl. Å the tider war nogsamt bekant, huru the Romare tilförne warit öfwerwundne af the Galler, och huru Hannibal hade warit them uti Italien öfwermäcktig, hwilket alt gaf en dehl af the Asiatiska Konungar anledning til at samla af the Nordiska Europæer en stor fienda-makt, som skulle nödga them til at lämna Asien med thes Riken i fred, och täncka på sit enskylta nödwärn uti Italien.

At här warit mycket arbetadt på sådana förslag, finnes klarligen af Mithridatis Tal, och rådslag om Kriget moht the Romare: såsom Justiuus lib. XXXVIII. Cap. IV. och följande thet uhtförligen beskrifwer. Således är ganska sannolikt, at Oden i sådana ährender begifwit sig åht Norden, utan at blifwit af the Romare utur sit Land fördrifwen. Ty hans resa har nödwändigt måst begynnas förr nu nämda Mithridatis tid, medan then anlägning han talar om med the Schyter, och flera slika folkeslag, icke kunnat fulbordas i hast utan en tid föruht. Och å then tiden lärer näpligen finnas af Historien, at the Romares wapn så wida sträkt sig, at the hunnit fram til Odens hembygd. Ty af Historien är bekant, at then omtalte Mithridates fördt Krig hela 40. Åhr bortåht moht the Romare, och blef död 689. åhr från Staden Roms början, och 63. åhr för Christi födelse, såsom Freinsheimius berättar uti sina Livianiska supplementers 102. Bok: §. 55. efter then af Clerico uhtgifna, och med noter i Amst. 1710. tryckta Editionen. Wil man och närmare anse hwad af Sturleson här föruht andrages, uhtmärkes klarligen tiden til Asarnas flyttande hit til Norden, i thet han säjer, at månge Höfdingar flydde undan the Romares Höfdingar; nemligen at flytningen icke skedt under någon af the Romerska Kejsare, som sedermehr fingo enwålds wäldet, utan thå the Romare wore fritt Folk, och hos them wore Höfdingar, såsom hos Asarna. Således kan af nu nämda stället utur Sturleson alsintet skähl tagas til at bestyrcka hwad uti Swänska Riks-Historiens första dehl pag. 104. införes, som skulle **Oden blifwit i sit Land härdeligen angripen af the Romare af then segrande Kejsaren** *M. Ulp. Trajanus*; hwilken mening får långt mindre bestånd af thet, som i brädden til bewis wil åberopas af Florus, lib. 3. Cap. 4. hwars innehåld instämmande med alla andra Romerska beskrefna Historier, aldeles öfwerända kastar hwad som nu sades om Kejser Trajani Krig moht Oden, som nu korteligen skal framställas.

Uti

Uti nu nämda fierde Capitlet af Flori tredie bok beskrifwas the Romares Krig moht the Thracer, som warit skattskyldige under the Macedoner, hwilke nu lågo under the Romares wälde. Jbland the Thracer wore the Scordiscer the aldragrymmaste, hwilke tillika med the Thracer öfwerwunno så hela then Krigshären, som Cato förde moht them, at then icke allenast blef drifwen, och slagen på flyckten, utan och som Florus hållet likt et under, blifwit hel och hållen borta, som med mehra ther kan läsas. Freinsheimius uti the här föruht åberopade Livianiska Supplementers 63. Bokens §. 111. instämmer med föregående: orden lyda sålunda; Adversus hos populos, qvum jussum bellum, & C. Porcius Cato Consul, cui Macedonia provincia evenerat, cum exercitu profectus esset, infeliciter & ignominiose pugnatum est. Hostis enim callidissimus locorumqve peritus, Romanorum copias in silvarum & montium impedita temere conjectas, ita circumvenit, ut universus una cum duce exercitus amitteretur. Thet är: moht thessa Folken (nemligen Thracer och Scordiscer) när Krig war befalt, och *Consulen Cato*, hwilkom tilfallit *Macedonien* at förestå, hade fahrit tijt med Krigshär, har Kriget olyckligen, och snöpligen blifwit förde. Ty fienden, som war ganska illslug, och kunnig om belägenheten, har så inneslutit the Romerska Krigshärar, som oberänkt kastadt sig in i trånga Skogs- och Bergs-wägar, at hela Krigshären tillika med anföraren förlorades. Efter härwid fogad Tideräkning skal thetta skedt 638 Åhr från thet Rom bygdes, och 114 Åhr för Christi födelse.

Thet wore för widlyftigt at anföra the öfriga Krigs-togen, som ther nämnas warit förde, utan kunna the ther läsas, och jämföras med förbemelta Freinsheimii Supplementer. Thetta bör dock härtil läggas, at af alla the Romerska Krigshöfdingar ther omtalas, är Lucullus bland the sellare, som kommit aldra längst med sina wapn til Tanais, eller Don-Strömmen, och Mæotiska Träsket, såsom ses af åberopade Supplementers 97. Bok §. XVI. Hwilket efter Tideräkningen ther sammastades skedt 71. Åhr för Christi Födelse, och 601. Åhr från Roms början.

Således paßa sig ingalunda til nu anförda Historiska händelser, hwarken hwad Krig Romerske Keisaren Trajanus förde, eller thet å samma tid warande Romerska wäldets tilstånd, som redan kommit så uti aftagande, at thet icke kan liknas moht thes förra Krigs förande, såsom ock utom andra orsaker, Krigs-Disciplinen til en stor dehl thå förfallit. Thetta kan än närmare slutas af then korta lefwernes Beskrifning, som Dio Cassius om Keiser Trajano lämnat, hwilkens Regering warit 100 Åhr efter wår Frälsares Födelse. Joan: Xiphilin har then af Grekiskan sat på Latin, och berättar han, at *Trajanus* tågat med sin Krigshär moht the *Dacer*, hwilkas mackt och mod dageligen tiltogo. *Decebalus* theras Höfding blef theröfwer förskräckt, och när *Trajanus* kommit icke långt från the *Dacers* läger, bäres til honom en stor Swamp, å hwilken skrifwit war med *Latinska* Bokstäfwer, at the *Burrer*, och theras Förbunds-bröder bedia at *Trajanus* må giöra fred, och fara sedan hem igen. Men *Trajanus* har icke thes mindre hållit moht them Fälslag, uti hwilket ehuru wähl warit stort nederlag å fienden, har dock *Trajanus* sedt många af sit folck sårada, til hwilkas förbindande, när bindlar tröto, har han icke skonat sit egit linty g. Thereffter har han intagit Bergshögderna, och icke utan stor fährlighet hunnit fram til the *Dacers* Konga-Säte, eller Slott, af hwilka *Lucius* et stort antahl nederlade. *Decebalus* skickade alt stadigt til *Trajanus*, och begärte fred, som han och fick å nog swåra wilkor. Men *Decebalus* höll then icke länge, utan föll af från the Romare, och stälte för *Trajano* förståhr, genom hwilka icke mycket felte, at han ju blifwit af daga tagen. *Decebalus* sökte å nyo fred. Imedlertid låter *Trajanus* bygga then stora Stenbryggan öfwer *Donau*-Strömmen, i thet afseende, at han måtte undsättia the Romare, som wo-

re å andra sidan, om them wid infallande Winter, och Isgång i Strömmen något Krig åkommo. *Trajanus* gick öfwer *Donäven* å bryggan, och förde Kriget nu mehra säkert än skyndsamt, och med möda underkufwade the *Dacer*; hwarmed Kriget å then sidan thå för tiden upphörde, och begynnes sedermehra moht the *Armenier* och *Parther*, hwilket efter Beskrifningen syns wara fördt nätmare the Södra än Norra *Asiens* Lands-delar, så at af alt thetta ingen liknelse är til at sluta thet Trajani wapn sträkt sig ofwan Unigern, hwar the Dacer bodde; up til Don och Mæotiska Träsket. Thertil med uhtmärker Historien nogsamt huru han efter *Alexan. Magni* efterdöme wille besöka *Indien*. Och therföre höll sig alt uti Södra dehlen af *Asien*, hwilket med mera kan finnas af nu åberopade hans lefwernes Beskrifning, uti hwilken icke finnes något widare Krig moht the Europæiska så kallade Barbarer. Men theremoht är af Romerska Historien nog kunnigt, at the Cimbrer Åhr 639. från Roms början, och 113. Åhr för Christi Födelse efter ofta omtalta Livianiska Supplementernas 63. Bok XIX. §. begynt röra sig moht the Romare, som af them ledo stora nederlag, til thes samma Krig slöts på 101. Åhret för Christi födelse, och på thet 657. från Roms början, såsom fins uti samma Supplementernas 63 Bok §. 71. 72. Et sådant the Cimbrers uhttog kan wähl icke annorlunda anses, efter som Historien härtil gifwer anledning än för en påfölgd af Odens anläggningar här i Norden.

Återstå nu anmärkningar öfwer Häradet i gemen, hwilka nu så mycket mindre behöfwas, som hwad til Soknernas förbättrande lända kunnat, är ther mehrendels anfördt; hwartil thetta endast kan tilläggas, at nödigt wore uhtmed Hafsstranderna plantera Pihl, Ahlar. såsom wid Wiske Härad anmärkt finnes.

Cap. XVII.
Om
Höks Härad.

Uti thetta Häradet är en Stad Laholm wid namn, och följande Sokner.

Laholm,
Knäred,
Weinge, Tiärby,
Hishult,
Haslöf, Wåxtorp,
Yßby, Nendeslef,
Karup, Skummeslef.

Häradets Landamärken efter gamla Jordeboken äro i Ulfkåbæsrör, i Biörnæ, Forslyo, i Swinæör, i Ulfsbæc, i Fitjunk.

Gränts-skilnaden emellan Halland och Skåne uhtwisar följande Gränts-Commissionens Bref af then 28. Febr. 1646.

Den Stormächtigsta Högborna Furstinnas och Frökens, Frökens *Christinas*, Sweriges, Giöthes och Wendes uhtkårade Drotning och Arf-Furstinnas, Stor-Furstinnas til Finland, Herriginnas uti Estland och Carelen, Frökens öfwer Ingermanland, &c. Wår allernådigsta Drottnings och Frökens Fulmechtige *Commissarier*, wij underskrefne Sewed Bäth til Fållenäs, och Skärsholm, Sweriges Rikes Råd, och Cammar Råd. *Casper Otto Sperling* til Rånanstö, och Öfsbyholm, *General Major* öfwer *Infanteriet*, och *Gouverneur* öfwer Halland, och Israel Israelson Lagerfält, *Secreterare*. Gö-

re

re härmed witterligit, at såsom uti sidsta Freds-fördrag emellan Högstbemelta H. K. Majt. och Sweriges Krono på den ena, så och den Stormächtigste Högborne Furste och Herre, Herr *Christian* den Fierde, Dannemarks, Norges, Wendes och Gottes Konung, Hertig uti Sleßwich, Holsten, Grefwe uti Oldenborg, och Delmenhorst, och Dannemarks och Norriges Crono på den andra sidan, förledne Åhr 1645. uprättat; ibland annat blef förafskiedat, och belefwat, at på det alt mißförstånd och twister deße loflige Konunga Riken emellan deste beqwämare må förekommas, och afwärjas, så skulle wiße Fullmecktige på både sidor förordnas, som besichtiga, åhrskilja, och *justera* alla gräntsor, Råmärken, och träror emellan de afträdde, och näst belägne behåldne Landen; alt så och emedan Halland jämte andre år Högstbemelte H. Kongl. Majts, och Sweriges Krono af Högstbemelte Kongl. Majts af Dannemark, och Dannemarks Krono på wiß tid, och *Conditioner* afstådd, och afträdd, och H. Kongl. Majt på Sin sida oß förestrefne til at *justera*, och skilja Råmärken, och twisterne emellan bemelte Halland, och Skåne, Nådigst förordnat hafwer, hwarföre äre wi komne til mötes med Kongl. Majts af Dannemark *Commissarier*, de Edle, Wälborne och Wälbördige, Her Christoffer Ulfeldt til Swenstrup Riddere, Dannemarks Rikes Råd, och Befalningsman på Helsingeborgs Slott; och Jfwar Krabbe Thageson til Jordberg den 23. *Febr.* innewarande Åhr på gräntsen, der Swerige, Halland och Skåne löpa tilsamman wid en Siö, som kallas Storesiö, och sedan wij hwars annars Fullmacht hade öfwersedt, och förwårlat, då hafwe wi strax i H. Herrans Namn begynt rida, och besichtiga gräntsen emellan oftabemelte Halland, och Skåne, och oß om deße skåål och Råmärken förenat, och förlijkt, så at gräntsen sålunda skal gå, hwilke ock af bägge theras Majt:r Majt:r Deras *Successörer*, Rådh och Befallningsmän, Tienere och Undersåther herefter, så lenge Halland är under Swerige, och in til deß det ordentligen efter *packernes* innehåld kan *restituerat* bliswa; oryggeligen hållas skal, såsom följer.

Först ifrån ofwanbemelte Storesiö och i Granudden, ifrån Granudden och *recta linea* förbi Grinstolparne wid skogs-gården til Skattegraf, ifrån Skattegraf genom en stor myra til Kåårgrafwebacka, ifrån Kåårgrafwebacka mit emellan Husen wid Gläminge, af hwilka det ena ligger til Halland, och det andra uti Skåne, til Koalsten, ifrån Koalsten til Hellebeckesten, ifrån Hellebeckesten til Mårkes beck, ifrån Mårkes beck til Hornbeks Jern, ifrån Hornbeks Jern til Kirsebärssteen wid Biörnemåsa i Wångegården, ifrå Kirsebärssten til en Kålla i Snippe Måsa benemd Snipeön, ifrån Snipe ön til Turefellesten, ifrå Turefellesten til Bockesten, ifrå Bockesten til Udde-Kålla, ifrån Udde-källa förbi Brothesbeck, och Strafnesbeck til Mårkesbäcken igen, från Merkesbäcken til Allemerckesberg, och derop i högden på Berget mit emellan twå stenar, som stå en på Norre Udden, och den andre på Söder-Udden om Berget, och der midt emellan skal Gräntze-skilnaden gå, ifrån Allemärkesberg til store Dagsö, ifrån store Dagsö til Drakekull, ifrån Drakekull förbi Hestebysten til Råswehall, ifrån Råfwehall til Bökeholts graf, ifrån Bökeholtsgraf til Åhrdahla beck til en sten, som ligger i en Krok i Becken Söder om wadet, der man öfwerrider ifrån Åhrdahlabeck förbi Birkekulla til Asskeön, ifrån Asskeön til Skåningsweil Nordan om Boolbron, ifrån Skånings weil förbi Stenhall til Merkes-åder, ifrån Merkes-åder til Dagehöllen, ifrån Dagehöllen til til Hiortebacken, ifrån Hiortebacken til Dufwe-bäcken förbi Krookholan til Hullrugre Å i Österwadet, ifrån Hullrugre Å til Båålbroen mit uppå stora wägen emellan Laholm, och Engelholm, ifrån Bååbroen öfwer en

lång Måsa til Örebeks Wadh, ifrån Örebeks Wadh til Erenstorpa lilla Haga, ifrån Erenstorpa lilla Haga til Kooarps gärdes gård, ifrån Kooarps gärdes gård til Lyeforß, sedan forßen nederåbt til Lyeledh, och derifrån til Wåregårdsmarck, ifrån Wåregårdsmarck til Ladugårds högerne, ifrån Ladugårds högerne til Råfwe-högerne; ifrån Råfwehögerne nederåht Stenslijden til Örebeck wid Grope qwarn i Tiufwe wader, och följer så Bäcken och groopen uti Örebecks Oes, och sedan uti Saltsiön.

At wi nu så om deßa skåål och Rämärken, såsom föreskrifwit står, äre med Kongl. Maj:ts af Dannemark *Commissarier* förente, och skola förbemälte Gränse-skildnader emellan Halland, och Skåne af bägge theras Maj:tr Maj:tr, theras *Successorer*, Rådh, Befallningsmän, tienare och Undersåter, så länge Halland hörer til Swerige, och in til deß der ordenteligen efter Frids-fördraget kan *restitueras*, oryggeligen håldne bliswa. Ty hafwe wij detta til yttermera wißo, och förwaring med egne händer underskrifwit, och witterligen låtit tryckia wåre Signeten här nedanföre. *Actum* Laholm then 28. *Febr.* Åhr efter Christi börd 1646.

Thes gamla uhtskylder beskrifwas sålunda. De Winterstudh solvit XXV. mar. de Warstudh IX. mar. Qværsæt annuatim XXIV. marc. denar. vulgaris incolatus XVI. marc. den. Ipsa mansio de Lagæholm, de foro, de colonis, de tributo, de molendino, de piscatura solvit XV. marc. arg. Habet autem summa ibidem CIII. marc. arg. MCXX. rusticos. Piscatura D:ni Regis ibidem MCC. salmones, Attauræ III. marc. arg. Hurukuruth IV. marc. Baramus II. marc. Hulmgiærthorp IV. marc. Kararuth II. marc., Plogstorp III. marc. In illa provincia sunt IV. Navigia. Navis Aaron habet XXIV. hafnæ. Navis Rethær XXV. Navis Petri XXVI. Navis filiorum Arnwith XXIII. Thet är: I winterstudh betalar 25 mrk., i Wårstudh 9 mrk, i qwärsäte åhrligen 24. mrk. penningar. Gemena åboendet 16 mrk. pengar. Sielfwa Lageholm Heman, eller Säteri, af Torg (lårer wara marknads-frihet) af Inbyggarna, af Skatten, af Qwarnen, af Fiske betalar 15 mrk. Silfwer, men hela Summan therstädes har 103. mrk. Silfwer, 1120. Bönder. Her Konungens Fiske ther sammastäds 1200 Laxar, Attawrå 3 mrk. Silfwer, Hurukuruth 4 mrk, Kararuth 2 mrk, Ploghstorp 3 mrk. Uti thet Landskapet åro 4 skep. Skeppet Aaron har 24. Skeppet Rethär 25, Peters Skep 26. Arnwith Söners skep 23. Hafner.

Härwid är at märkia, thet thetta Häradet gör alla uhtskylderna i penningar, och icke i Persedlar, undantagande Lax uti natura.

Uti Härads Sigillet står en Fogel, som utan twifwel märker en Hök, hwaraf Häradet skulle fådt sit namn; men thet är owist: kan hända thet helre blifwit kalladt efter Hög, i thet hela Landet Söder om Lagan är merendehls slät, och utan skog, men å alla the andra sidor från Åhsen til Hishult, och ofwan Ysby Sokn omgifwit med Berg. Samma Belägenhet är och ofwan Lagan åt Tönnersiö Härad, undantagandes at wid Tiärby och Daggarp ligga några berg och backar. Strömmar äro Laga, eller Lofwa efter gamla namnet, som kommer up ifrån Småland genom Bolmsiön, och innom Halland har åtskilliga större och mindre watnfall. En liten Å wid Brohuset, och en annan wid Wrångarp, som falla i Lagan innan thes uhtlopp i Siön. En Å wid Skättorp Gropå, uti hwilken några smärre stöta til. Nordan om Laholm är Genewas Å, som skiljer Häradet ifrån Tönnersiö.

Cap.

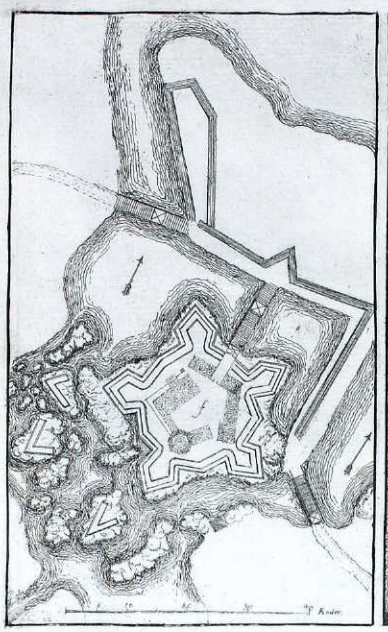

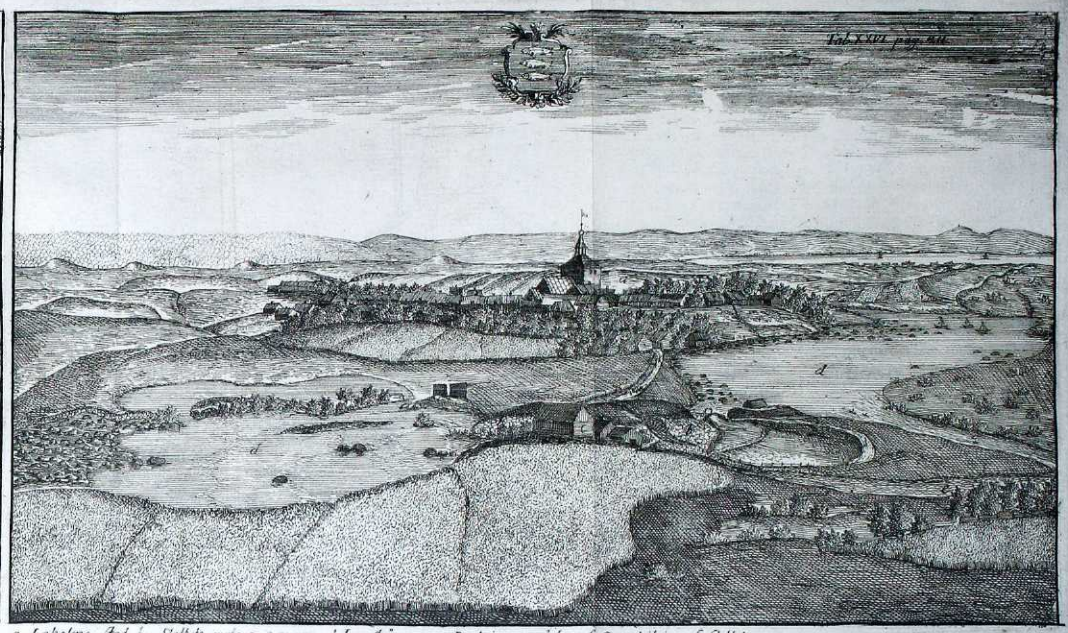

a. Laholms stad. b. Slottets ruiera. c. quarn. d. Lagestrom. e. Drotninge wadet. f. Grundritning af slottet.

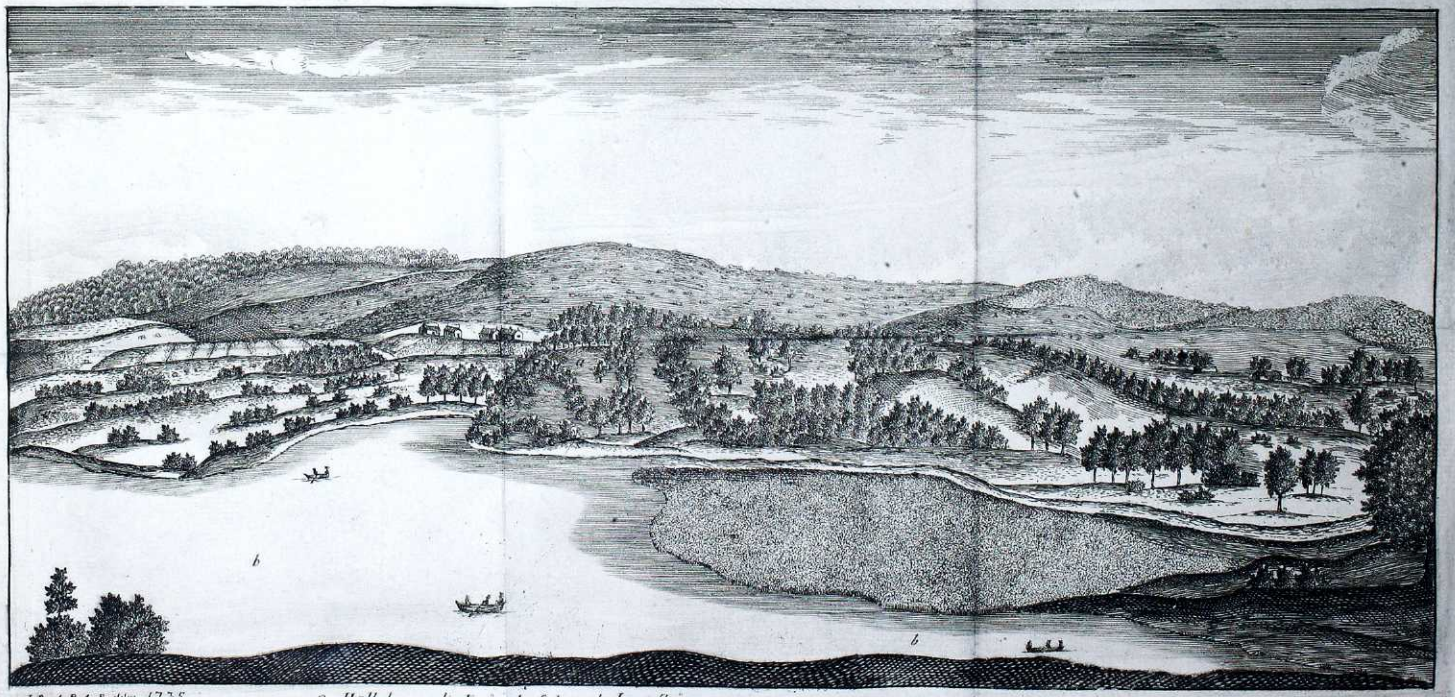

I. R. A. R. A. R. delin. 1735. a. Halleborg uti Knåred sokn. b. Lagastrom. Burman sc.

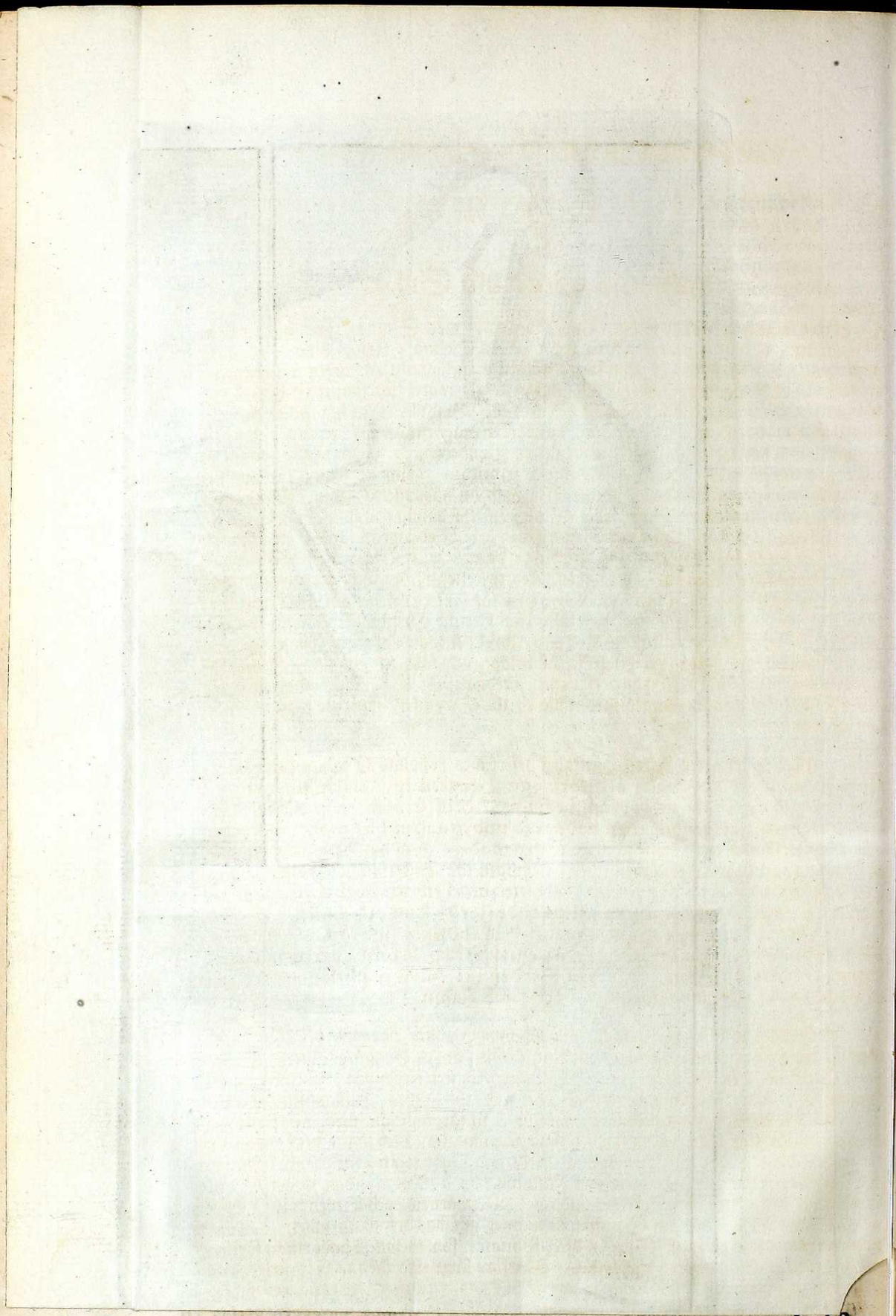

CAP.

Cap. XVIII.

Om
Laholms Stad och Sokn.

Staden Laholm ligger å Södra Laga Åbrädd; men Slottet, som här fordom warit, uhtwisa rudera hafwa legat på en Holma i Åen, hwar tu starka watn-fall åro å ömse sidor. Om första Slottets anläggning är ingen efterrättelse. Af föregående skatläggning kan tyckas, at här måste warit lika som et Säteri hwar Konungens Länsman kunnat hast sit Säte, eller Boställe. Ja här talas och om foro, tributis, hwilka icke tilförne uti Jordeboken någorstäds förekommit, hwaraf och wil synas likt, som här warit mehr än en Bondeby, ty forum Torg, som kan och tagas för Köp- eller Handels-ställe, och tributum, som är skatt, kan och bemärka Tull; bestyrka hwad nu sades. Wil man nu hålla thetta, som gißnings-wis anföres, för en början til Stad, eller Slott, gå the gamla Handlingar therom icke längre tilbaka i the framflutna tider, än til 1231. Sedermehr finnes af Hwitfelt p. 284, at Lagholms Slott blef nederbrutit Åhr 1280. uti Kriget, som fördes emellan the Norska och Danska. Men thet lärer therefter blifwit åter upbygt, medan samma Hwitfelt berättar p. 405. at Kong Erik lät Åhr 1318. genom sin Drost Her Nils Olofson, och en Krigsmakt indraga från Hertug Christopher Laholms Slott, och Falkenberg. Åhr 1383. skal och Konung Albrect intagit Laholms Slott. Widare skrifwer han p. 794. huru som Engelbrecht belagt, och fådt in Laholms Slott Åhr 1436. och p. 1436. huru Laholm blef 1534. Fredagen för St. Clemens dag upbränd (lärer förstås Staden) antingen med wilja af the Swenska, som ther woro lägrade, eller af wåda.

Uti Dannemarks Rikes Härlighet beskrifwes Laholms Stad at hafwa tilförne warit af god bygnad, och förmögit Borgerskap. Men Åhr 1636. uti May månad är Stadsens förnämsta halfwa dehl genom en stark Wådeld lagd i aska, hwarigenom then både wid upbygnaden blef giord oansenlig, och Borgerskapet uti förmögenhet förswagade. Men han berättar therjämte, at Borgerskapet begynte wid then tiden, nemligen thå Beskrifningen giordes, alreda an at förbättra sina bygningar, och uti medel tilraga, och thetta så wähl med theras näring af Stadsens tilliggande Jord, Äng och Lareskiferi i Åen, som af theras handels fortsättiande med Landsens Inbyggare, samt til Siös främmande Städer med theras egna Skiep besöka, hwartil the god lägligher hafwa uti Åen, som från Staden uti Hafwet uhrlöper, och gör til Staden en beqwäm Inseegling, och säker Hamn.

Slottet, som efter grundritningen syns i äldre tider icke bestådt i annan bygning än et Torn med Stenhus omkring, efter gamla Bygnings-sättet; har Konung Christian then IV. låtit efter Befästnings-konsten upbygga, förmodeligen å samma tid, som Fästnings-arbetet skiedde wid the andra Hallandska Städer. Tab. XXVI. utwisar grundritningen, som är å sit sätt regulair med små Bastioner bygdå af släta gråstenar. Om theße blifwit så tilhugne, eller tagne utur watn-fallen wid Slottet, som lätteligen kunnat skiedt wid lågdt watn; är owist. Annars är belägenheten här icke god för någon Fästning: ty å Norra sidan ligger Slottet in under höga backar, som sluta sig ända ned til Qwarnen, och Broen wid Slottet: och å Södra sidan, när om Sommaren watnet minskas uti watn-fallen, kan man nästan komma torskod in til Spetsen af Bastionen, som theßutan hade ringa förswar af the andra Bastioners små Flanqver. Therföre lärer wid thenna Fästningens anläggande icke warit annat systemähl, än at i Danska tiden hålla wäg, och fahrt å Landsidan säkra mellan Skånska, och Hallandska Fästningarna. När thetta fans

onödigt, och wärken jämwähl til sin belägenhet icke wore i synnerligt förswars-stånd, blef Fästningen nederrifwen efter Freds-slutet med Cronan Dannemark Åhr 1660. thå Halland och Skåne kommo under Cronan Sverige. Men Skantsen, thet war allenast en Redoute, som låg wid andra Broändan på Holmen, blef stående, och bewakades af uhtskickad manskap från Besätningen i Halmstad. Thenna Posterering giorde så mycket gagn uti 1676. Åhrs Krig i Skåne, at Snaphanerne icke wågade sig öfwer Laga Å in i Halland, änskiönt the aldeles uhtplundrade, och brände up Staden Laholm. Thenna olyckan giorde Borgerskapet mycket uhtblåttadt; ty föruht hafwa the haft godt tilfälle at efter the tiders sät, wähl förkofra sig, som kan slutas af föregående Beskrifning utur Dannemarks Riks Härlighet. Thetta kan och häraf bestyrkas, at förän Christianstad blef anlagd, hade Laholm ansenlig Handels-Distrikt, som utom kringliggande Härader så i Halland, som Skåne, måste hafwa sträkt sig wida in i Småland utöfwer Sunnerbo. Efter öfwergångna Branden, som nu omtaltes, är Staden wähl upbygd igen, men alt med små Korßwärks hus, minsta delen af mursten, men the måste med ler, slaget å, och mellan stakar uti Korßwärket, som öfwerstrykes med kalk; upöfwer hwilka alla äro Halmtak. Wähl hafwa the förmögnare begynt tegeltäckia sina hus, och lärer öfriga Borgerskapet följa efter, så framt Tegelbruket, som efter Publiqva Handlingarna här fordom warit, och nu är wid Staden begynt, kommo i rätt gång. Stadsens Kyrkia är bygd af Sten.

Wid Staden är nog Åker, och Ång med Betesmark, men alt slät och bart utan någon Löfskog. Fälten äro merendels torre och liung bewäxte, och synas ganska tiänlige för Fähre-hiordar. Borgarnas närings-medel beskrifwas rätteliga här föruht utur Dannemarks Rikes Härlighet. Men the äro något minskade, och ändrade therigenom, at uhtrikes Seglats är them förbuden. Laxfisket som Staden har, består uti thet så kallade medie fisket, thet är uti Strömmen strax under Slottet ända ned åht Staden, hwilket brukas med litet Laxe-garn, som föres å bägga ändarna uti twå små Ekestockar af en Karl i hwarthera. Thetta begynnes ifrån Isloßningen ända in i Junii månad. Om thetta Fisket har Staden haft mycken twist med Arendatorerna å Kongs Ladugården, som ther ofwanföre i watnfallet har sit Laxefiske.

I öfrigt närer sig öfrige Borgerskapet med Åkerbruk och kiörßlor wid Gästgifweriet, som plägar wara indrägtigt nog, om mycket resande til Lands sker emellan Dannemark och Norige.

Uti Laholms Sokn strax ofwan för Slottet är Kongs Ladugården. Theromkring och ther nedanföre i Soknen syns wara god Ång-mark med små Löfbuskar. Men ofwan för Ladugården up åht Ala By begynner blifwa torr, och mager Jord. Litet stycke ofwan för nu nämda By är uti Lagan et stort watn-fall, Karßefors kalladt, som kan räknas bland the största i Götha Riket. Men härom widare wid Ysby Sokne-Beskrifning.

Strax nedan för Slottet wid Holmen är et wad i Strömmen, som än kallas Drotninge-wad efter Drotning Margreta, som theröfwer skal farit med sin Krigsmacht moht Konung Albrect. Går man tilbaka til 1231, thå Slottet lärer warit til, åtminstone sielfwa Holmen, hwar thet är bygdt på, och watnet thå skulle warit för 500 Åhr sedan 10 alnar högre än nu; lärer förmodeligen större dehlen af Holmen städt under watn, så at omöjeligen någon Byggnad ther kunnat göras; ej heller hade Drotning Margareta kunnat kommit öfwer Ån genom wadande, om här allenast warit 3 alnars högre watn än i wår tid.

Cap.

Cap. XIX.

Om Stadsens forna Privilegier, och Publiqva Handlingar.

Af Stadsens Publiqva Handlingar finnes nu intet äldre, utom hwad i Konung Waldemars Jordebok förmäles om Laholm; än Konung Fredrick then II:dras på thes Slott Fredriksborg then 25. Maji 1570. gifne bref på underhåld för Stadsens Skolemästare uraf Konungens, och Cronans Tijonde af Tiärby Sokn uti Halland. Om thetta år och til finnandes Gen. Maj. och Landshöfdingens Tungels Resolution af Halmstad then 15. Decembr. 1685, at Kongl. Råder, Fältmarskalk, och *General Gouvern. Resolverat* then 10. *passato*, at *Rector Scholæ* uti Laholm bör i följe af Konung Fredrik then *II:*dras bref af Dannemark, niuta hela Tiärby Sokns Crono Tionde, och thet så mycket mehr, som Kongl. Majest. ingen förändring behagat giöra, utan som thet är *ad pios usus*, blifwer thet til widare Förordning therwid, at Skolemästarne må bekomma bemälta hela Sokns Crono Tijonde, begynnande för innewarande Åhr &c.

Konung Fredrick then Andras Stadfästelse å Laholms Stads Privilegier, gifwen på thes Slott Fredricksborg then 14. Januarii 1571. af följande innehåld. P. P. alle witterligit, at wij af wår synnerlig gunst och Nåde hafwa tagit och annammat, och nu med thetta wårt öpne Bref tage, och annamme wåre Undersåtare, oss älskelige Borgmästare, Rådmän och menige Borgare uti wår Köpstad *Laugholm*, theras Hustrur, Barn, tiänare, gods rörande och orörande uti wårt Kongl. Hägn, Wärn, Fred och Beskiärmelse, besynnerligen at wilja handhafwa, förswara och fördagtinga til al rätta. Sammaleds hafwe wij af samma gunst och Nåde fulbyrdt, samtyckt, och stadfäst, och nu med thetta wårt öpna Bref, fulbyrde, samtycke och stadfäste alla the *Privilegier* och Friheter, som them af wår Kåre Herr Fader Salig Högloflig ihogkommelse, och andra framfarna Konungar uti Dannemark Nådeligen undt, och gifne äro, wed theras fulla mackt at blifwa, uti alla theras ord, punkter och ärtiklar, som the uti alla måtto uhtwisa, och innehålla ty förbiude wij &c. &c. Althenstund föregående Privilegium icke grundar sig å något äldre än thet, som K. Fredrick then andras Fader uhtgifwit, wil och theraf följa, at Staden icke haft Kongl.-Privilegium förän af Konung Christiern then III.

Hennes Kongl. Majest. Drottning Christinas Bref til Gouverneuren Casper Otto Sperling af Stockholm then 22. Febr. 1649. P. P.

Hwad oss, Her *Gouverneur Casper Otto Sperling*, genom wåra tro Undersåtare, Borgerskapets uti *Laholm* uhtskickade underdänigst hafwa föredraga låtit, thet kunna J af innelagda theras *Supplicationer* förnimma. Nu hade wij oss therpå fuller strax nådigst förklarat, men althenstund wij icke så egenteligen weta, om the tre andragne *Puncter*, angående theras Laxfiske, några stycker Äng, och Kyrkians i Laholm Inkomst, sig så hafwa, som the oss förebåras. Ty hafwe wij för godt funnit them til Eder at *remittera*, och befalle förthenstull härmed nådeligen at therom ransaka, och ther J befinne, at them anten på theras Laxfiske, eller Äng något inträng skier uti theras gamla rättigheter, eller häfd, at J thå them theruti *restituera*,

och niuta låte hwad the hafwa böre; dock al Cronones och *Contractanters* i Halland rät oförkränkt; Wij wele och, at them uti theras Kyrkio Inkomst inter skal afskiäras, eller borttagas, utan at the then del Kyrkan undt och efterlåten är, anten sielfwe emottaga, och til Kyrkans Bygning, och annor nytta förwända, giörandes sedan therföre åhrlig sedwanlig räkenskap, och ther han förfalles, och til Fästningarnes, eller *Guarnizonernes* underhåld behöfwes, at thå Kyrkan therföre stier tilbörlig *Contantement* och betalning ꝛc.

Härwid är nu tilgiordt, såsom extracted af Laholms Rådstugu Protocoll passerat then 27. Martii 1650. uhtwisar med följande Innehåld.

Kongl. Majts til Swerige förordnad *General Major*, och *Gouverneur* öfwer Halland, Jag *Casper Otto Sperling* til Rådmannaö och Mörbylund giör witterligit, hwarledes Högstbemelta Hennes Kongl. Majest. wår Allernådigste Drotning för thetta hafwer mig Allernådigst pålagt, och anbefalt, at *inqvirera* och ransaka hwad rätt, som Borgerskapet i Laholm hafwa at bruka Laxefisket i Åen der sammastädes, och såsom jag nu mera både af bemelte Borgerskapets undfångade lagl. Tings witne, *Daterat* then 12. *Junii* 1649, så wäl som af Wälborne Her Jfwer Krabbes til Jordberg, och Fru *Anna* Bååks til Wahnö deröfwer i näst. *Febr.* Månad uhrgifne bewis, och skriftelige wittnesbörder, hafwer årfarit och förnummit, at förestrefne Borgerskap hafwer af Arrilds tid oförment tillika med Slottet åhtniutit, och brukat samma Laxefisket i Åen, och kring om Holmen där i Strömmen beliggande; Alltså hafwer uppå mehr och högstbemelte Kongl. Majts wägnar, och nådig widare behag, Jag efter Bref wisares Nils Johanssons bemelte Borgerskapers uhtskickades begärande efterlåtit, *Consenterat* och tilstådt, som jag och med thetta mitt öpne bref efterlåter, tilstår och *Consenterar*, at bemelte *Laholms* Borgare, och Inwånare må och skola hwar för sig, härefter som för thetta, oqwalt och *oturberadt* utan någons intrång och hinder, niuta och bruka theras frij Laxedrög, och Fiskeri i förestrefne Lawe Å, aldeles som the thet af ålder haft, och niutit hafwa; dock Cronan och Slottet, samt hwar och en annan sin hafwande Rätt och *prætension* jämte them ther i Åen at fiska, aldeles förbehållen, och i alla måtto *opræjudicerad*. Här alle och hwar i synnerhet, som wederbör weta sig på Kongl. Majts wägnar wederbörligen efterrätta, icke giörandes bemelte Laholms Boer häremot uti bemelta Fiskeri något hinder, eller mehn i någon måtto. *Datum Halmstad* then 2. *Mars Anno* 1650.

Kongl. Majts nådiga Resolution, och Förklaring öfwer Laholm Stads underdånigste Begiäran angående uhtrikes Seglation, skrifwen i Stockholm then 12. Octobr. 1668, hwilken Kongl. Majest. them härutinnan inter kunnat willfara, utan för thenne tiden måste the låta sig nöija med sina förra wilkor.

Kgl. Maj. samt Sweriges Rikes Råds, och med tiden förordnade *Commissariers* til Skåne, Halland, Blekinge, samt Bohus Län *Resolution* uppå the Beswär, som Borgerskapet uti *Laholms* Stad hafwer *insinuerat*. Gifwen Halmstad then 27. *Junii* 1670.

1. Såsom *Laholms* Stads utskickade gifwer tilkiänna theras tagna skador af åhtskilliga Eldebrander, samt huru the uti Krigen åro wordne medtagne, jämwähl och at hafwa til Helsingborgs *Guarnizon* 310. Dlr. Sr:mt i Kriget försträckt, samt til Gref *Axel Delagardies Hofestat* 100. Dlr. Sr:mt, som jämwähl til Helsingborg *assignerade* wore; begiärandes therföre *Resolution*, at *Commissarierne* i alt thetta intet för thenna gången kunna behielpeliga

pelige wara, förån the lika som andre Städer, om sina giorda förstråckningar uti Kongl. Cammar-*Collegio* först *Liqviderat* hafwa, sedan warder Kongl. Majest. förmodeligen then förordning nådigst giörandes, at om theras beralning efter giörlighet kan något wiss beslutit bliswa.

2. Angående Stadsens ansökning om Utrikes Seglation efter Fisk, Salt, Spannemåhl och Kalck &c. Så althenstund the store Stapelstäder alredan med then friheten *gratificerade* äro, at små Städerne sådan Handel med them icke idka måge, på ther the hwarandra ej *ruinera* skola; Ty kunna Kongl. *Commissarierne* denna Staden icke någon Utrikes Handel, eller Seglation tillåta, men likwähl såsom the förnimma, at sådant i thenna *Provincien* förorsakar af bräck i små Städernas nåhring och upkomst, så wähl som ock Landet til swårhet länder, hwarföre wilja Hans Kongl. Majest. the Kongl. *Commissarier* thetta uti underdånighet *remonstrera*, och så wida skiäligt är tilse, och bearbeta, at thenne Stad tillika med the andra i alla giörliga måttor må kunna hielpas och *conserveras*.

3. Stadsens begiäran at med sina Fahrkostar, sedan the af bemelta Stads Tullbetiente förpassade äro, Halmstad förbi måtte *passera*, utan at med stor fahra ther inlöpa, sig *visitera*, och förpassa låta, och at the främmande Båtar, som til marknads-tider årna tit löpa, måge therifrån och *libereras* at sig i Halmstad först *visitera* låta, hwarigenom the förstråckas at tit komma. Så emedan Kgl. Majest. *Resolution* Halmstad wid senesta Rikesdag gifwen sådant af särdeles skiähl, och orsaker förbiuder, så kunna the Kongl. *Commissarier* then nu icke ändra, utan wilja Hans Kongl. Majest. thes beskaffenhet i ödmiukhet *referera*, och hwad skiähligt är ther utinnan söka at nå, och erhålla.

4. Stadsens anhållan at få utrikes föra then Lax, som i inrikes Städerna icke med nytta, eller fördel kan föryttras, kan icke tillåtas, så länge Utländska Seglationen betagen är, utan måste förwäntas, hwad Kongl. Majest. therutinnan framdeles nådigst förordnandes warder.

5. Såsom tårfwen, som Staden begärt få Tullfritt införa, hwilken the til bränne betarfwa, kommer i lika *Consideration* med weden, som efter Tullordningen förtullas bör; kunna Kongl. *Commissarierne* emot Kongl. Förordning therutinnan intet någon förändring, eller frihet tillåta.

6. Thet förkiöp, som Staden sig beswärar öfwer, och Tullnären i *Laholm* driswa skal på Landet, och i Tullporten til theras *præjudice*; Therom skal Landshöfdingen noga ransaka låta, och ther thet befinnes sant wara, då sit Embetes myndighet theruti *exercera*, och alt Landkiöp behörigen aswärja, samt efter *Recessen* och Sweriges Lag straffa låta, icke tilstådjandes at anten på Landet, eller i Tullportarna någon Handel driswes, utan låta wahrorne först til Torgs komma, och stånde sedan hwar och en fritt at handla, ther bästa han kan och gitter.

7. Stadens begiäran at få Port-Tullen ther sammastäds för *arrendera*, kunna Kongl. *Commissarierne* hwarken gilla, eller tillåta, althenstund sådane *Arrender* aldeles uphäfne äro. Men i fall framdeles *Arrenderne* åter skulle bliswa antagne, hafwer Staden therom thå hos Kongl. Majest. och Kgl. Cammar-*Colleg.* wederbörligen at söka.

8. Kongl: *Commissarierne* finna och skäligt, at the Cronans betiente, som bo uti Laholm, böra så framt the therjämte någon Borgerlig nähring bruka; Stadsens Tunga undergå, dock then frihet them förbehållen, som *Recessen* them tillåter, men inter widare.

9. Öfwer Stadsens anhållan at befrias för Palissadernes upsättiande kring Staden, hafwer Kongl. *Commissarierne* theras slåtta tilstånd ansedt, och *resolverat*, at Landet *proportionaliter* them å nyo upsättia efter thet bruk, som i hela Riket wanligt, och öfligt är, men Staden sedan wara förplickтad them framgent wid macht hålla, så framt the icke wilja wara skyldige, om the förfalla, å sin egen bekostnad them åter igen at upsättia.

Kongl. Majts Nådiga Resolution, och förklaring öfwer Laholm Stads underdånige insinuerade Beswärs-puncter, Gifwen Stockholm then 13. Dec. 1672.

1. Uti Stadsens underdånigsta begäran, angående en fri Utrikes Handel, och öfwertingande af sådana wahrur, som them af Landmannen kunna wara gagnelige; kan Kongl. Majest. för tiden ther i ingen widare Förordning giöra, eller tillåta, såsom therutinnan för thetta år *resolverat*, och afgiordt.

2. Huru med förpaßandet af the främmande Fahrkostarnas til- och uhtlop förhållas skall, om the sig wid Halmstads Tullkammare angifwa skola, eller och utom thes *visitation* och *turberande* strax måge anlända til thenna Staden; wil Kongl. Majest. thes *General. Commercie-Colleg.* hafwa *remitterat* til et tiänligit, och rättmätigt utslag at *determinera* och afhielpa.

3. Tullfrihet för then torf Borgerskapet uppå theras egen mark tilwärkar, och införer, hafwer Kongl. Majest. them i Nåder efterlåtit, hwarom Bref til theß *Commerc. Colleg.* afgå skall.

4. Tull och *Accisens* förarrenderande under Staden kan them inter bewiljas, utan aldeles afslaget blifwer.

5. Såsom ingen then ther icke bruker Borgerlig nähring, bör någon Borgerlig Tunga wara underkastad, så kan ej heller hwarken Cronans Betiente, eller andre, som icke med Staden i nähring *participera*, thermed belagde warda.

6. At Landet efter beprófwadt godtfinnande må underhålla, och förse Staden med nödiga *pallisader*, skola Borgmästare och Råd draga förborg före, så at hwad för thetta år *resolverat* wordet, och så med Landshöfdingens *assistence* må *exeqverat* blifwa.

7. Kongl. Majest. prófwar billigt och rättwist, thet Kyrkians *Intrader* skola til theß almänna *reparation* anlagde warda, efter som Kongl. Majest. wil thet Borgerskapet gifwer tilkänna, hwem häremot giör, at then således therföre behörligen kan blifwa tiltald.

Kongl. Majts Nådiga Resolution och Förklaring öfwer the Beswärs-punkter, som uppå Stadsens Laholms wägnar wid Riksdagen i Upsala underdånigst insinuerade äro; Gifwen i Upsala then 27. Sept. 1675.

1. Kongl. Majest. hafwer med Nåder förmärkt Stadsens uhtståndna många beswärligheter, så wähl genom Wåd-Elden, som the förstor Staden Åhr 1660. hafwer *præsterat*, och skulle i thy gärna ihogkomma

Staden

Staden med någon hielp, och *refusion* therföre, men måste likwähl sådant til bättre tider upskiuta, til troendes at i anseende til theßa Krigsbeswärligheter, imedlertid om beralningen hafwer fördrag, efter som Staden therom framdeles widare ansökning giöra må.

2. Wil och Kongl. Majest. anse Staden at blifwa, så wida mögligt wara kan, förskont för *Inqvarteringar*.

3. *Confirmation* uppå Stadsens Kyrkias, och Skolas rättighet och *Privilegier* wil Kongl. Majest. hafwa Staden med benädad, så snart the öfwerses kunna, hwilker uti *General Resolution* Städerna i gemen uhrlofwadt är, som ock thenna Staden til godo lända skal.

4. Öfwer then Utrikes Seglation Staden åstundar, kan Kongl. Majest. i theßa Krigs-tider icke några förändringar giöra i sådana ährender, uran måste Staden thermed til lägligare tid bero, och anstå låta.

5. Icke heller kunna närwarande tider tillåta någon hielp til *Justitiæ* Borgmästarens Löhn och underhåld, ehuru gierna Kongl. Majest. i anseende til hans therwid trägna upwachtning, honom thermed understödia wille, uran måste Staden tilse, på hwad sät han af Stadsens egna medel må kunna lönas, och underhållas.

Kongl. Majts Nådiga Confirmation å Stadsens Privilegier och rättigheter gifwen Stockholm then 15. April 1676, hwilket är enahanda til innehåld, som för the öfriga föregående Städer anmärkes, hwarföre onödigt är sielfwa Confirmationen här införa.

Kongl. Majts Nådiga Resolution och Förklaring uppå the underdåniga Desiderier, hwilka Borgerskapet uti Laholms Stad hafwer låtit underdånigst insinuera; Gifwen uti Liungby then 4. Decembr. 1679.

Såsom Kongl. Majest. i Nåder behiertar thet ynckeliga och beklageliga tilstånd, hwaruti Borgerskapet och Inwånarne uti *Laholms* Stad äro råkade i thetta nyligen ändade Kriget, så genom många *durchmarcher*, och andra Kriget widhäfrande *pressurer*, och olägenheter, som särdeles genom Snaphaners föröfwade wåldsamheter, och mordbrännerij, hwilket Staden har aldeles *ruinerat*, och i aska lagt; altså har Kongl. Majest. i Nåder låtit sig behaga öfwer theras underdåniga *Desiderier* at *resolvera* som följer.

1. Angående *Confirmation* uppå theras i urminnes tid undfångna Stads-Kyrkians, och *Scholas privilegier*, wil Kongl. Majest. i Nåder *committera* theß *General Gouverneur* them samma igenomse, på thet Kongl. Majest. er wißt *Reglemente* i Nåder må låta författa om Seglationen för Städerna i *Provincierna* här neder, altså warder therwid också Staden *Laholms* underdåniga Begiäran om fria uhtförslen af the i Landet befinteliga Wahror, jämwähl och införslen åter af andra nödiga Wahror, såsom Spannmåhl, Fisk, Salt och Kalck i *Consideration* kommandes.

2. Angående Borgerskapets underdåniga anhållan om förskoning på några Åhrs skatt och Tull, warder *General Gouverneuren* tilseendes, huruwida the therwed kunna stå at *Gratificeras*. Men hwad the *materialier* widkomma, som til Stadens upbygning fordras kunde, har Kongl. Majest. i anseende til Borgerskapets beklagliga tilstånd, them frihet för Tullen uppå sådana *materialer* nådigst welat förunna.

3. Kongl. Majest. hafwer therjämte Nådigst bewiljat Borgerskapet til Bygnings-hielp Timmer, och wirke utaf näsliggande Cronans skog, dock at sådant med *proportionel*, och laglig uhtwisning, och högge ske måtte.

4. Sidst behiertar Kongl. Majest. nådigst thet ymkeliga och föratmade tilstånd, hwaruti Borgerskapet äro stadnade, och wil Kongl. Majest. theß *General Gouverneur* i Nåder hafwa *committerat*, at han uti thet öfriga hwad som kan lända Staden, thes förfalna Kyrka, och *Schola* til åträtning och upkomst, them al giörlig *Soulagement*, och hielp åtnjuta låter.

Kongl. Maj:ts Förordning öfwer the Fahrkostar, som i Halland skola niuta fri Seglation.

1. Kongl. Majest. wil allernådigst efterlåta alla thes trogna Undersåtare uti bemelta *Provins* at bygga tiänliga, och wähl beseglade Fahrkostar af sådant bestick och storlek, som hwar och en sielf behagar; warandes jämwähl efterlåtit, at sådan Skieps-bygnad må ske uti theras egna, eller främmande Hamnar, i Städerna, eller på Landet.

2. Samma Fahrkostar måge om Wintren ligga hema i Böndernas egna Hamnar, på thet the så mycket bättre måge kunna achtas, och *repareras*.

3. Skola the hafwa frihet med bemelta Fahrkostar at segla på Uhtrikes ohrter för fracht, eller med theras egen last.

4. På det Städerne icke måtte *præjudiceras*, ty blifwa wederhörande förbudne med inga andra wahrur at handla än Trä (dock intet Skepswärke therunder förstånder) Sten, Saltfisk, i synnerhet then Sill, som the sielfwe fånga, och theremohr inga andra wahrur införa än Spannemåhl; Skolandes Sillen, när then går uhtrikes, aldeles wara Tullfri.

5. När någon Fahrkost wil segla på uhtrikes ort, tå måste Skieppare, eller Kiöpmannen först, och innan han begynner lasta, angifwa sig wid nästa Tullkammare, på thet en Tullbetiente må förordnas, som inlastningar biwistar, och tilser, at alt richtigt tilgår; skolandes sedan en *Specification* öfwer alla the wahrur, som inlastade äro, til Tull-*Contoiret* ingifwas, therefter Tullen skal beräknas, och klar giöras. Sedan bekommer Skiepparen sit Siöpaß, och kan således fortsättia sin resa tit han sig ämnat hafwer.

6. Wid uhtgående må wähl theße Fahrkostar, sedan the, som bemelt är, äro wederbörligen *visiterade*, *clarerade*, och förpaßade, uhtsegla från theras egna Hamnar, men wid inkommande efterlätes ingen, eho then och wara må, wid skeps och gods förbrytelse at taga något annat inlopp, än på Stapelstäderna, ther sammastädes hwar och en wid ankomsten skal wara förplichtad sig på Tullkammaren angifwa, och efter wanligheten sit Paß och Rulla från then orten, therifrån han är kommen, öfwerlefwerera, therefter Kongl. Majest. och Stadsens rättigheter skal *clarera*, och sedan theß innehafwande Ladning i Städerna låssa.

7. Kongl. Majest. wil jämwähl allernådigst förunna theßa Fahrtyg, anten the löpa Utrikes på frackt, eller med Last för främmande, eller icke; niuta half fri skeps-Tull, aldeles som andre Kongl. Maj:ts Undersåtare på theras omunterade skiepp, och Fahrkostar niuta plåga. Sammaledes

har

har Kongl. Majest. til en behagelig tid efterlåtit them frihet för Skeps umgålderna, som äro Siöråts, last, paß, och arm-penningar.

8. Theßlikes måste lilla Tullen efter Tull-*Ordinantien*, när någon Fahrkost på Landet utur Böndernas egna Hamnar på utrikes ort seglar, först *clareras*, och Tullsedlen wid stora Siötullen upwisas. Men när någon Fahrkost löper inrikes, thå betales Landmans Tullen efter *Ordinantien* i Staden tijt han kommer.

9. När någon Fahrkost bliswer af Borgare frachtad at löpa til Inrikes Städer med något gods, särdeles Wijn och Kram-gods, som stora Siö-Tullen underkastad är; thå skal Skepparen wara förplichtad at taga frisedel wid stora Siötulls Cammaren, efter hwilken frisedel godset ther thet anländer, *visiteras* skal.

10. Och såsom förfarenheten har wijst, hwad undersleef sig theraf förorsakar, at en dehl Fahrkostar taga paß at löpa på Inrikes orter, gående des likwäl sedan med theras ladningar utrikes, och således Kongl. Maj:ts Siötull förstilla. Altså bliswer thetta härmed alwarligen förbudit, så kärt hwar och en är at undwika *Confiscationen* af Skiepp och gods, och på thet hwar och en må weta hwilka Hamnar, som tillåtelige äro, ty bliswa the här nedan uhrnemde, och *specificerade*, nemligen uti Halland.

Laholm,
Halmstad,
Falkenberg,
Rozlunda,
Male, und,
} Uhrgående Hamnar.

Halmstad,
Warberg,
Malesund,
} Inkommande, och uhrgående Hamnar.

Befalles förthenskull *General Gouverneuren*, Landshöfdingen och *Magistraterne* i Städerna, samt Tull- och andre betiente, som wederbör, at the thenna förordning tilbörligen *maintinera*, handhafwa, och befordra, samt ställa sig til hörsam efterrättelse. *Datum Liungby* then 4. *Decembr.* 1679.

Kongl. Maj:ts nådiga Resolution, och Förklaring öfwer the Beswärs-punkter, som Staden Laholm på Riksdagen i underdånighet öfwerlefwererat hafwer; Gifwen Stockholm then 20. Decembr. 1682.

1. Kongl. Majest. stadfäster allernädigst the then 3. *Decembr.* 1680. förlänta try Åhrs friheter ifrån thes *Dato* beräknade, i anseende til thet Staden under förflutna Krigs-tiden af fienden bliswit afbränd, och uhrplundrad.

2. Befrias och wid tiden Staden ifrån then af Halmstad för theß *Guarnizon prætenderade inqvartering*, uti hwilken ansökning Staden Halmstad för thenna gången fådt afslag.

Kongl. Maj:ts nådiga Resolution och förklaring öfwer the underdåniga Beswärs-punkter, som Staden Laholm wid nu påstående Riksdag öfwerlefwererat hafwer; Gifwen Stockholm then 10. Nov. 1686.

2. Såsom Kongl. Majest. allaredan Åhr 1676. har meddelt Staden *Confirmation* på theß i förra tider undfångna *Privilegier*, fri- och rättigheter, så

wil Kongl. Majest. hafwa Staden än ytterligare therwid i nåder handhafd och beskyddad.

2. Kongl. Maj:ts nådiga wilja är, at Staden må handhafwas wid Lax-fisket, så wida thet under thes *Privilegier* är begrepit, och Staden af uhrminnes tider berättas haft nordast omkring Slots-bryggan, och Holmen uti Strömmen, så at benelte Stad må lämnas i sin *possession*, Cronans och andras rättighet förbehållen til widare *Resolution*.

3. Til at förekomma, och afböja thet intrång, som Staden klagar, at *Majoren* och Ladugårds-*Arrendatoren Jaffrei* Borgerskapet på hwarjehanda sätt skal tilfoga; är Kongl. Majest. i nåder benägen at efterlåta Staden Ladugårds *Arrendet*, så snart thet sig kan giöra låta ꝛc.

4. Althenstund med *Ammiralitetet* är slutit om twå Båtsmän uti fredliga tider, hwilka når Krig påkommer skola fördubblas til 4. Så låter Kongl. Majest. bli therwid, och lärer således wid fredligt tilstånd Båtsmans hållet ej falla Staden beswärligt.

5. Borgerskapets klagan, at the uppå tu åhrs tid icke utan sin olägenhet hafwa måst med sångar, och *Service* underhålla thet manskapet, som af Halmstads *Guarnizon* omwärlings-wis til Laholms Skans, och bryggan är blefwit *commenderat*, och förthenskull nu underdånigst anhålla, at bli therföre förskonte; *remitteras*, ånskiönt Borgerskapet ej wähl kan undandragas ifrån en behörig *Service* för thet manskap, som wid theras Stad bewakar skansen och bryggan; til *General Gouverneuren* och Landshöfdingen, at låta them ninta al skiälig lindrighet på samma fot, som *Serviz*-ordningen för Göteborg.

6. Lilla Tulls-*Arrendet* tillåter Kongl. Majest., at någon af Borgerskapet må wara så när, som någon annan, så framt Kongl. Majest. framdeles skulle finna godt then samma uti Ståderna förarrendera låta.

7. För många skiähl och orsaker skull kan för tiden ingen ändring tillåtas uti then förordning, som giord är, at Stadens Fahrkostar från utrikes orter skola gifwa sig an wid Halmstad.

8. At Cronans betiente flytta in i Staden, och thertil handla sig the bästa och förnämsta gårdarna med egendom, Åker och Äng, samt hemligen bruka Handel och Wandel, och likwähl undandraga sig efter *proportion* at *contribuera*, och draga Borgerlig tunga; finner Kongl. Majest. oskiäligt, och alt therföre härmed nådigst förklarar, at Borgerskapet i sådana mähl bör wara närmast at tilhandla sig then Jord, som Staden tilkommer, når then säljes. Thes utan må icke heller andre Ståndz-Personer äga någon Jord, utan at theraf *præstera* sådan afgift, som therwid hänger; Efter som ock then som drifwer Borgerlig nähring, bör i följe af Kongl. Maiests almänna *Resolution* borgerlig tunga, och beswär wara underkastad.

9. Kongl. Majest tillåter nådigst, at Borgerskapet må til följe af Kongl. Maj:ts *Resolution* gifwen Åhr 1679. til theras *ruinerade* Stads, och Tomters upbyggande, få af Cronans skogar så mycket Timber-wärke, som the nödwändigt behöfwa, hwaröfwer the sig hos Landshöfdingen kunna angifwa. Men lindring uti theras uhtskylder kan them för Cronans nödiga uhrgifter skull inter bewiljas.

Kongl.

Kongl. Cammar Colleg. Bref af then 27. Junii 1687. til Öfwer-Direct. Silfvercrona, at Kongl. Majest. genom thes bref af then 23. Oct. 1686, och then 26. Mars nästledne i nåder Resolverat, at then *Summan*, som några Städer i Riket hafwa niutit til Kiällare-frihet, skal härefter fördelas på alla Städerna i gemen, så at hwar och en niuter samma frihet i *proportion* af then *Contribution*, som the på sidsta Riksdag hafwa utlofwat. Och som *Laholms* Stad på thet sättet kommer at niuta en åhrlig Kiällare-frihet af 18 Dlr. 18 öre Sr:mt, altså skulle *ordres* ställas, at bemelte Stad för innewarande Åhr, och framgent må hafwa sådana 18 Dlr. 18 öre Sr:mt i Wijn och främmande drycker, som Staden för thes Kiällare til Staden Halmstad låter inkomma, åhrligen i stora Siötullen at til godo niuta; Hwarwid *observeras*, at sådan *decourtation* altid måste skie innom Åhrets slut, och Staden intet tillåtes at draga thet ena Åhrets frihet in på thet andra.

Kongl. Maj:ts nådiga Resolution och förklaring öfwer the Beswärs-punkter, som Staden Laholm wid Riksdagen underdånigst hafwer inlefwererat; Gifwen Stockholm then 18. Mars 1689.

2. Hwad Larefisket mediet widkommer, som Staden begiär at åhrniuta, så emedan thet är Kongl. Majest. berättat, at thet hörer til Kongl. Maj:ts Ladugård, kan Kongl. Majest. ej tillåta, at thet skal therifrån afsöndras. Men om Staden begiär, at tillika *arrendera* Ladugården och Fisket, och *Majoren* som thet nu innehafwer, och *præferencen* hafwa skal, ej åstundar at blifwa therwid, och gifwa hwad andre bjuda, thå må Staden angifwa sig härom hos Landshöfdingen, hwilken om thetta åhrende må *correspondera* med Kongl. Maj:ts Cam. *Collegio*.

2. Öfwer then begärta förskoningen för *Malmö* Bewilnings-*Contributionen* hafwer Kongl. Majest. sig förklarat uti thes *Resolutions* Tjonde punkt för samteliga Skånska, och Halländska Städerna.

Kongl. Maj:ts nådiga Resolution och Förklaring öfwer the Beswärs-punkter, som Staden Laholm wid Riksdagen i underdånighet hafwer låtit inlefwerera; Gifwen Stockholm then 5. Decemb. 1693.

1. Öfwer then begiärta förskoning för *Malmö*ska Bewilnings-*Contributionen* har Kongl. Majest. för thetta 1689. *resolverat*, så at Staden thenna thes begiäran ej kan bewiljas.

2. Anlangande Larefisket mediet, som Staden begiär at få niuta, och nyttia, efter af åldens tider thet samma under Staden legat hafwer, och Borgarne theraf theras förnämsta nährings haft, wil Kongl. Majest. til thes Cam. *Collegium remitterat* hafwa, at thet *examinera*, och giöra et sådant uhrslag, som efter sakens beskaffenhet pröfwes rätwist.

3. Stadens begiäran at få inlöpa med sina Fahrtyg uti theras egen Hamn, utan at först anlända til Halmstad, kan för underslefs skull ej bewiljas, utan måste blifwa wid thet som förr wanligt är.

4. Förbättring å *Collegæ* löhn i *Scholan*, hwilken allenast är 28 Dlr. 12½ öre Sr:mt, kunde ej bewiljas.

5. Wid *Magistratens* underdåniga ansökning, at för thes beswär och möda uti *Justitiæ* wäsender niuta någon åhrlig löhn, efter the för Stadens ringa inkomst skull ej ther någon kunna bekomma, och ej heller i några

åhr någon löhn hafwer åhrniutit; har Kongl. Majest. then Förordning giordt, at then Stad, som ej kan underhålla sin *Magistrat*, må *forteræ* under Häradsrätten.

Thetta förklaras närmare uti Kongl. Majts nådiga Bref af then 16. Januar. 1694, at förblifwa skulle wid then Förordning, som tilförne giord är, at i the Städer, som befinnas oförmögne til at löna sin Borgmästare och Betiänte, skal then ther näst boende Häradshöfdinge resa tijr, och hålla Rådstufwu, så ofta ther behöfwes.

Flera thenna Stadsens Publiqva Handlingar ärd ån icke til Kongl. Majts och Rikens Commercie Collegium inkomna.

Cap. XX.

Om

The medel, som synas tiäna til Stadens upkomst och förkofran.

Uttaf alt hwad som föregår, kan lätteligen slutas, hurudant Stadsens tilstånd warit både i förra, och senare tider, hwaraf anledning kan tagas til sådana Inrätningar, som tiäna Staden til grundfast förkofran och upkomst.

Uti äldre tider har Staden haft nog god Handels-district, så uti kringliggande Häraden, som i Skåne af the närmast här in til liggande Soknar, samt förnämligast utur Småland. Allehanda goda uhtförsle wahrur, hwarom ofta föruht talat är, kunde ej trytä, så at Borgerskapet efter the tiders lefnad, och händel wähl begådt sig, om icke the olycklige Eldswådor, och i synnerhet then sidste uti Danska Kriget 1676. them merendels uhtarmat. Til sit uphielpande tyckte the icke wara något bättre medel ån fri Uhtrikes Seglats, såsom the ofta therom giorda ansökningar intyga å lika sät som Falkenberg. På wißt sät kunde å theras sida warit här til nog twingande orsaker, theruti bestående, at om Borgerskapet nödgades i Stapelstäderna upkiöpa the uhtrikes wahrur, som the borde åht kringliggande almoge försälja, torde the stegras så högt, at therwid förlorades skiählig winst, utom hwad omkostnad måste giöras til theras framförsel; och at jämwähl hwad af Landets uhtförsle wahrur af them upkiöptes, som kommo uti Stapelstädernas Uhtrikes Handel; icke til fullo kunde ther försäljas, när priset å sådana Landmans wahrur wid inkiöpet kunde icke annat ån wara lika, så i Stapel- som the andra Städerna. Ögonskenligt är, at Borgerskapet i the smärre ohrter thå aldrig kunnat begå sig, medan liten, eller als ingen winst blefwe å sådan Handel, utan snart kunde alt mehr och mehr stadna under monopoliskt twång. Man lämnar ther hän om sådant mehr, eller mindre å the tider warit; men ehuru man wil tagat, kunde dock wid wanliga Handels-sättet aldrig blifwa någon wahrachtig hielp til Stadsens förkofran endast genom Uhtrikes Seglatsen. Ty Handelen måste med tiden af sig sielf minskas och förfalla, såsom här föruht å flera ställen wisst är. Wil man nu öfwerwäga the wahrur, hwarföre Staden så mycket arbetade på fri uhtrikes Handel, är til märkandes, hwad Spannemåhlen widkommer, at then tiden Landet war under Cronan Dannemark, hämtades här mycken Spannemåhl från the Danska Hiarna, hwar then för ymnighetens skull war icke mycket dyr. Här war och tilfälle moht timber uhtförsel at tilhandla sig samma wahra. Sedan har en sådan Handel, therigenom at Halland kom under Swänsk Öfwerhet, iblifwit förwandlad til

Uhtrikes.

Uhtrikes. Men när Skåne kom under samma Crona som Halland, kunde Spannemåhls Handelen endast therifrån drifwas, såsom Inrikes, och then andra uphörde af sig sielf. Sedermer när almogen fick frihet Stöledes hämta sig Säd, som af Publiqva Handlingarna finnes, måste en sådan Handel förswagas, och kom än mehr at förfalla, när almogens Siöfart stadnade, och the i thes ställe begynte sielfwe genom fohror kiöpa Säd i Skåne. Således kan tyckas icke otroligt, at the handlande här i Staden knapt kunde wåga sig til någon ansenlig Spannemåhls Handel, hwarå efter theßa omständigheter liten, eller alsingen åhtgång blefwe.

Salt är en oumgängelig wahra, som mehrendehls hämtades ifrån Kiöpenhamn; hwarwid Timmer, och ehjest annan Landsens wahra kom at uhtföras. Hade i Stapelstäderna warit god skick med Handels-wäsendet, borde Salt warit ther med egna Fahrtyg ur första handen hämtadt til Landsens förnödenhet, och jämwähl Borgerskapet i the smärre Städer icke kunnat förmenas hafwa härutinnan dehl genom rederien, och sparat sålunda sin uhtrikes Handel til någon nyttigare inrätning, så för Staden sielf, som Landet i gemen

Å Kalck är i hela Halland brist, af orsak at här icke är funnen någon Kalcksten. Kan hända man ej heller med flit sökt therefter. Staden har dock på 6 a 7 mihl när i Göinge Härad, hwar Kalk-bränneri är, tilfälle at hämta sig Kalk, men thet måste ske med fohror, och torde therigenom blifwa dyr nog.

At Staden och Landet behöfde allehanda fisk-wahrur, och at i brist af Uhtrikes fri fart swårt war skaffa them in i Landet; hade bort föra Borgerskapet på then nyttiga tanckan, at genom egit fiskande, och egna Fahrtyg skaffa them utur Kategat och Nordsiön. Om Städerne i Halland hade tillika warit omtänkte, at få en så högt angelägen inrätning å gång, och sedermehra i fulkomligt ständ, skulle för them tilfället warit aldra begwämast, thå Almogen åhr 1679. fick frihet uhtrikes föra Trä, Sten, och then Sill the sielfwe fångat, och theremot icke införa annat än Spannemåhl. Til at förekomma sådant, som på wißt sät rörde, och förswagade Stads Handelen, hade intet bättre medel warit, än at sådan frihet til Fahrtygs byggande, och fri Seglats hade blifwit förwandlad til almänt fiskande i Nordsiön, thå både Stad och Land theraf in til wåra tider skulle funnit sig wähl, och Höga Öfwerheten wunnit sit syftemåhl med en sådan almogen förlänt Handels-frihet: hwilket förfarenheten wisar hafwa i senare tider slagit felt. Utom al twifwel lärer nu omtalta frihet blifwit ansed, såsom et medel til Landets uphielpande, i thet almogen skulle therigenom fådt större hog til fiskande i stora Saltsiön, och i synnerhet Sillefiske, när the Tullfrit finge uhtföra hwad the sielfwe fångat, och thersämte tilhandla sig Spannemåhl. Härigenom förmodade man, at Folket skulle blifwa siöwahnt, så at wid infallande Krigs-tider icke wore therå brist. Men wid alt thetta lärer kundskapen om Landet, och thes Inbyggare icke rätteligen warit föruht inhämtad. Ty wähl är sant, som föruht omtalt är, at Sillefiske war thå nog ymnigt å wißa ställen, som idkades af almogen, men thet war allenast i Kategat, och icke långt från theras stränder med smärre Båtar, at aldrig kunde theraf förwäntas sådan förmån, som annars härmed påsyftades. Therföre borde inrätningen warit til något större kwärk uht åht Nordsiön, hwartil andra Fahrtyg behöfdes, och thå hade Fiäre Härads Boer kunnat giordt thet mästa til saken, om theras Seglations-frihet blifwit dragen endast under sådant Fiskeri, hwilket thå kunnat kommit på någorlunda fastare fot. Ty sedan Sillen på en tid icke wisst sig utför landet, har och thetta almogens fiskande afstadnat, och jämwähl annat Saltsiö-fiske i Söder-Halland så af sig kommit, at ganska litet Siöwahnt Folk ther nu finnes. Men som föruht sades hade Städerne tillika med almogen thå giort god inrätning til fisket, skulle thet än i dag haft sit goda bestånd, Städerne blifwit Folck- och Handels-rike, thå och Siöfolk mycket skulle kommit at ökas. Hwarefter almogen småningom fådt wahnt sig til at bättre

skiöta sit Åkerbruk, och på alt sät upodla Landet til fruchtbarhet, thå the icke behöfft hämta sig Spannemåhl antingen uht- eller inrikes; hwarwid och skogarne blifwit sparde, och icke kommit så starkt at uhthuggas til uhtförsel. Allmogen kunde thesutan genom rederier i sådant fiske än thå haft sin goda winning, och begådt sig wähl, änskiönt the kiöpte både Fisk, och Spannemåhl i Städerna, hwilkom endast tilkommer at handla med uht- och inkommande wahrur.

Af alt thetta följer nu klarligen, at som sagt är, lärer uhtrikes fri fahrt nu mehra icke tiäna Staden til rät upkomst och förkofran, med mindre så goda inrätningar giöras, at Staden får, och har sådana landsens tilwärkade wahror, som the uhtrikes kunna handla med, Staden och Landet til gagn och upkomst. Ibland theßa inrätningar blir nu förnämligast Saltsiö-fiskeri, hwarom nogsamt föruht å åhtskilliga ställen handlat är; Ylle- och linne-Fabriqver, ihwar til här finnes god lägenhet af Strömar och watn-fall. I synnerhet syns, at ylle-fabriqver här mäst borde drifwas, i anseende thertil at så omkring Staden å thes ägor, som eljest å hela Härades slätta fälter, liggande nedan och inom Bergen, är ganska god betesmark för Färehiordar, som här ansenligen skulle kunna ökas til tilwärkningar, så i Staden, som å Lands-bygden, såsom uti följande Capitel skal wisas. Hwad eljest ägornas förbätrande widkommer, lärer å åhtskilliga föruht gående ställen wara nogsamt anmärkt, at onödigt wore thet samma å nyo uprepa. Här torde ock finnas lägenhet för en och annan Handtwärkare at wähl kunna begå sig, som kan slutas häraf, at enär wid nu warande Stadsens swaga nähring thes Borgerskap är wähl til antahlet så starckt, som i en af Stapelstäderna, hwad wille här blifwa om allehanda nährings-rörelser blefwo flera? Men sannskylliga orsaken härtil är förnämligast thenna, at Borgelig Tunga är här i proportion moht Stapelstäderna drägeligare, hwilket läckar meniga Folket at ther sättia sig, hwarigenom then samma än blifwer lindrigare, alt som Borgarne til antahlet ökas.

Cap. XXI.

Om
Soknerna Knärid, Hishult, Håslöf, Wortorp, Karup och Skumeslöf.

Knärid Sokn har Kyrkian af Sten, och är här ingen Annexe. Hela Soknen är belägen up i Bergs och skogsbygd, hwadan och slutas kan, thet Åkerjorden kan icke wara annan än skarp, och mager. Här fins än wacker Boke- och Ekeskog, som i äldre tider mäst hafwa warit ymnig nog, såsom en dehl nu blot och bart liggande Berg uhtwisa.

Hwad annars här kan wara til märkandes är et stort watn-fall i Laga Å, som kallas Meijenforß. Midt nti stenhällen är et hohl, som syns wid lågt watn lika som med trappe-steg uhtföre, i hwilkets diuplek man icke kunnat med en humlestång kiänna någon botn.

Uhtmed gräntsen wid Siöared är en flat Sten så hög som et bord, hwarwid Konung Christiern then IV. sutit, och spisat then tiden han skulle möta Konung Gustaf Adolph uti Ulfsbäcks Prästegård.

Wid Uddared har städt et slag uti thet så kallade Gustaf Horns Krig, tå Halland kom under Swerige. Neder på en maa äng wid gården Dymborg är en stor ättehög, som kallas Rikens hög, om hwilken ingen widare sägn är.

Å an-

Å andra sidan om Lagan å Lafwreds ägor äro rudera af et Slott å en mehrendehls kringsluten högd tät uhtmed Aen, som the kalla Halleborg, men än har jag icke kunnat finna thet nämnas uti Historierna, skönt thet lärer icke warit urgammalt, såsom kan slutas theraf, at gent emot å en hög slät tät uhtmed Strömmen, äro märken af smådt Skanswärk, som icke äro efter gammalt wis. Se Tab. XXVI.

Hishult ligger likaledes i Skogsbygd, såsom förenämde Sokn. Kyrkan är af Sten, och thes Annexe Fahrhult ligger innom gräntsen i Skåne, så at Kyrkioherden lyder under tu Consistorier, nemligen Götheborgs, och Lunds.

I Soknen äro tu Säterier, Sibbo och Orhult. Annars intet märkwärdigt, och är med skog nästan lika beskaffenhet, som wid föregående, undantagandes at här är något Furu, hälst åht gräntsen mot Småland.

Qwinkönet kunna wähl spinna i synnerhet ylle, såsom ther war å Siöbo Kläde theraf wäfwit af tämmeligen fint slag, hwilket war ganska godt, sedan thet wid Fabriqven i Halmstad blifwit färgadt, och öfwerskurit.

Efter berättelse skulle i Skogsmarkerna här och ther finnas åhtskillige Minnesmärken af Stenar, men utan Runaskrift, och war elsest om them ingen Sägn hos almogen.

Håslöf har wacker Kyrkia bygd af Sten. Soknen ligger sålunda i Skogsbygden, at en dehl är nedunder, en dehl uppå Hallands Ahs. Men åhtskilnaden är, at här icke fins annan än Bokeskog, hwar then elsest icke är uhthuggen, och Bergen ligga bare.

Åker och Äng-mark är således olika efter belägenheten. Wid gårdarna nedan Åhsen äro här och ther åhtskillige slags Löfträn.

I Soknen är et Säteri Dömestrup liggande ned under Åhsen uhtmed en Insiö, hwarigenom Gropåen flyter. Här skal och wara god Trägård, men har then olägenheten, som mig berättades af en Trägårds-mästare på Skottorp, at tit kommit et slags ohyra, som elsest warit så aldeles okiändt, at the weta icke at nämnat med något thes namn. Efter Beskrifningen är thet af samma slag, som Hoberg i sin Georgica Curiosa talar om, och är et af the skadeligsta Kräko-diuren, som gifwas kunna. Ty the hafwa sina Hohl och Bon under Jorden, äta bort Jordwärter, och gnaga til fördärfs Fruktträns rötter. Then skal wara fingers lång, brunachtig til färgen å skalen. Trägårds-mästaren förmente the kommit utur Bokeskogen, men när han therjämte berättade, at the äfwen funnos i Skottorpe Trägård, som ligger öfwer Siön gent mot Dömestrup, syntes thet wähl olikt: men besynnerligt war, at theße å sidstnämda stället icke förmärktes, så länge ormar fingo hålla sig i Trägården under Aspelundarna, utan så snart the blefwo uhtrödde, hafwa ohängs Kräken wiist, och ökt sig.

Wextorp Annexe til föregående Sokn. Här är ock en wählbygd Kyrka af Sten. Soknen ligger merendels å slät bygd, som är ganska torr och sandig. Then öfriga dehlen är skogs-bygd, såsom Håslöf.

Et Säteri är här Wallen kallad; Bygnaden består i et stort wählbygdt Stenhus, omkring hwilket Trägård, och Fiske-dammar äro.

Hwad nu kan fela här i Soknerna uti åhrs-grödan til Lifs-uppehälle, och uhtlagor, thet fyller Qwinkönet med theras Ylle spone och Strumpe-stickande. The hafwa här för sed, at aldrig wara utur sådant arbete; the bära altid med sig sticke-

tyg, som the handtera, ehwar the gå, och stå fria från andra Syßlor, och äfwen å fältet wid ande-tiden, thå the hwila sig. Här tilwärkes mycket både af finare, och gröfre slags stickade Strumpor, och Nattmyßor, och blefwe sådant drifwit til rät högd och fulkomlighet, skulle härmed af Städerna kunna drifwas uhtförsel-handel. Jordmånen är ock ganska beqwäm för Fåhrehiordar, så at om härwid blifwer rät skiötsel och wård, och the fingo lära at rät skilja, och handtera Ullen med kammande och thylikt, skulle hwarken Ull, eller goda tilwärkningar tryta, utan mycket ökas, och förbättras.

Karups Sokn har lika belägenhet med Häslöfs, i thet en dehl ligger under, ey dehl uppå Åhsen, Kyrkan är af Sten bygd. Samma Jordmån til Åker och Äng, som i nu nämda Sokn, undantagande at then tycks wara mehra sidländ neder åht Siön. Här är ock allahanda Löfskog, men up åht Åhsen mäst Bokeskog. Then är dock mycket uhthuggen, medan fältet ända upåht Skånska gräntsen är blot och bart, som likwähl icke warit i äldre tider. Ty uti 76. åhrs Kriget blef then mycket borthuggen för Snaphanernas skuld, som här hade esomoftast sit tilhåld, och för theras skull kom Skatte-hemanet Hulgerid, som enstaka låg midt på Åhsen, och hade Postföringen, uti ödesmåhl, at thet sedermehr, ehuru ägorne äro thertil gode, icke kunnat komma i rät bruk. Men at Bokeskog, kan hända och Ekeskog skulle komma här å the bara Fälterna i god wäxt, bewises af hwad å et heman på Åhsen lydande til Skottorps Säteri skedt, hwar nu stor Bokeskog är, allenast genom Planternas hägnande, och upqwistande wid theras späda wäxt, hwilket begyntes af en Herskaps skogwaktare wid paß 50. Åhr tilbaka.

Wid the heman, som uppå Åhsen ligga är til märkandes, at Säden mehrendehls icke mognar til skörd lika, utan långsammare med then, som wäxer ned under å slåtta fälten.

Skummeslöf är Annexe til föregående Sokn, har ock Kyrkia bygd af Sten. I Soknen ligger wid Insiön Säteriet Skottorp, wähl bygdt efter Architectur. midt uti en Aspelund; har ock wacker Trägård. Se Tab. XXVII. Åthenna Sätesgården har Högstsal. Hans Maj. K. Carl then XI. hållit Bilåger med Högstsal. Hennes Maj. Drotning Ulrica Eleonora, hwilket annars skulle städt i Halmstad, hwar alt thertil lagades. Men orsaken at thet blef ändrat, hafwa trowärdige Personer, som thå lefde, berättat warit thenna, at någon stridighet om förträdet befarades emellan Kongl. Danska, och Franska Ambassadeurerna, hwilket man wid et så högtideligt tilfälle sökte at undwika. Giordes altså i största tysthet then förfatning, at Theras Majestäters möte å Skottarp just kom at ske å en förelagd tima, och när Hof-Staten med flera thertil uhtnämda Personer foro tit neder, lika som til at endast möta, och ledsaga Hennes Maj:t fram til Staden, blefwe alla Skiuts-hästar uptagne, så at för Franska Ambassadeuren, när han gißade til hwad å färde war, och wille skynda sig tit neder, wore inge Hästar i hast til fångs, ehuru stora Skiuts-och Driks-pengar uhtlofwades. Och när the änteligen uhtifrån Landet inskaffades, war omögligt binna fram, innan Ceremonien war förrättad, och således blef här hwad widlyftighet i så mätto Kongl. Ministrerna emellan kunnat yppas oförmärkt förekommit.

Hela thenna Soknen är belägen å slät, och bart fält merendels sidländt.

Siön som är emellan Karup och thenna Soknen, och kommer utaf små åar dehls från Hishult, dehls från Örkeliunga Sokn, gör här stor skada på theras sidlända Ängar, å hwilka watnet så stigit, at en dehl theraf kommit at stå therunder. Thetta til at förekomma hade Herskapet på Skottorp, hwars ägor mycket härwid ledo, låtit begynna at gräfwa en rännelsutur Siön in i Wrångarpe Å, hwarefter märken ännu synas; men kom til afstadna, sedan watn-lopet någorlunda af

sig

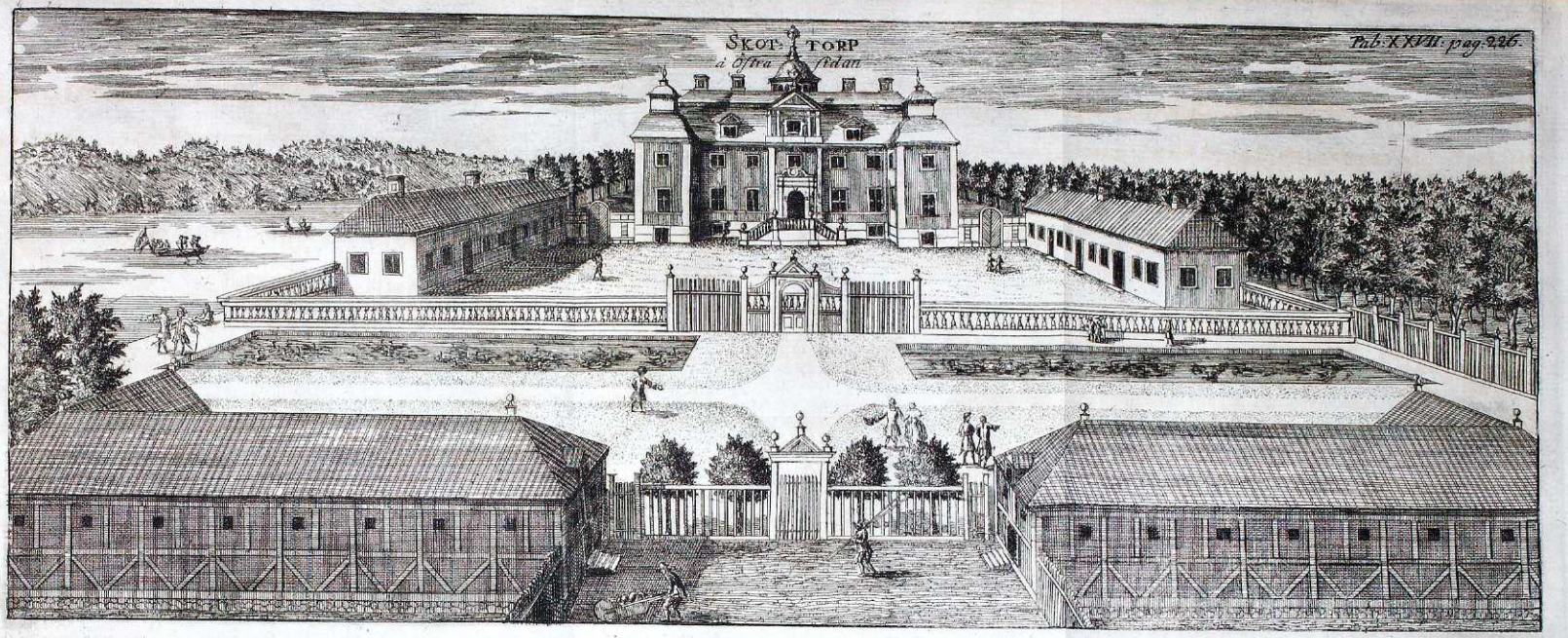

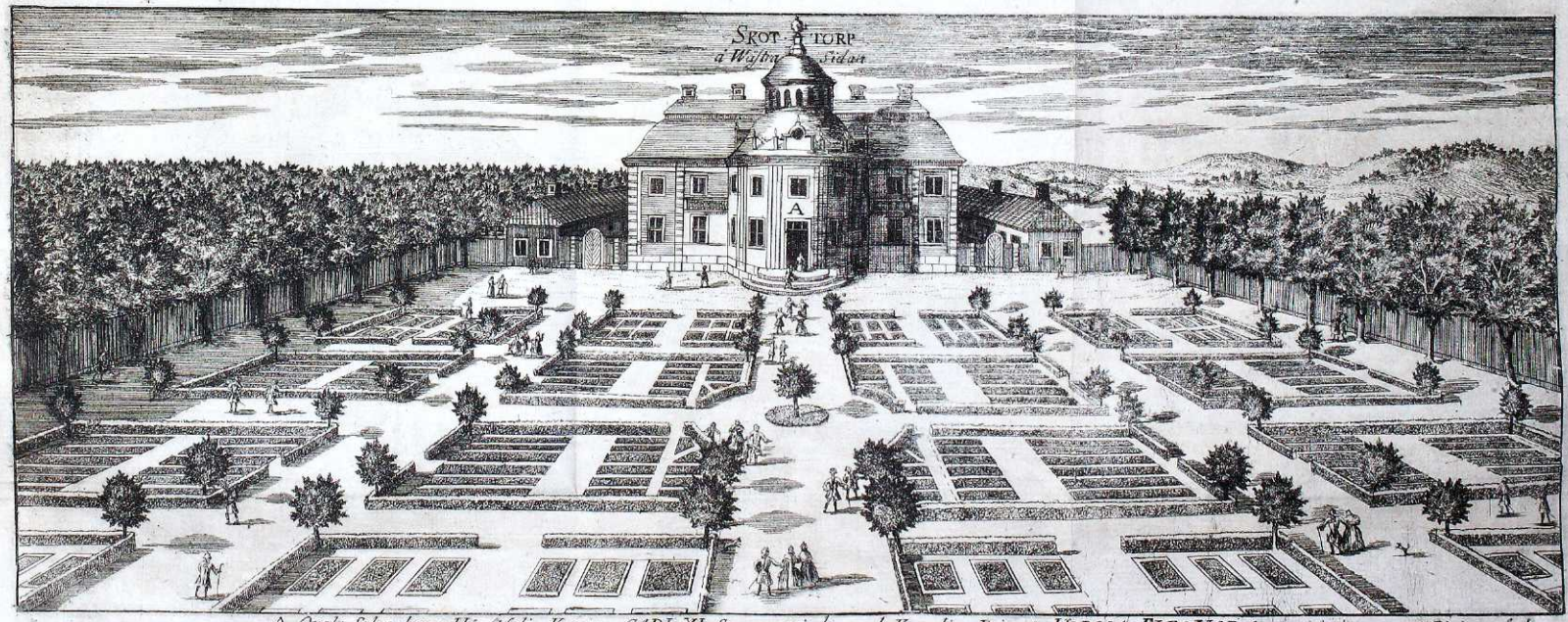

A Ovale Salen hwar Högstsalig Konung CARL XI. Samman wigdes med Kongliga Princessan ULRICA ELEONORA

G. Biurman sculp.

sig sielfst minskades. Åen som löper genom, eller giör thenna lilla Siön faller uht i Saltsiön et litet stycke nedan för Grope qwarn, som lärer fådt thet namnet af sielfwa Åen. Kan hända här war thet stället, som i Herwara Sagans Cap. XVI. omtalas, hwar Angantyr fandt sin Faders Konung Heidriks dråpare, och slog them ihiäl, och tog Swärdet Tirfing, som the hade röfwat.

Här sägs, at **en Siö går uhtmed Ån, som kallas Grips Å, men uti Qwädet, som ther anföres, står thet grip at ofs, Gripåns uhtlöp.** Med gißningar har jag warit sparsam, lärer therföre min undskyllan kunna så mycket lättare winnas, som hwad nu sådes framställes til andras närmare ompröfwande, och om icke Grips, eller Grip kunnat lätteligen komma i stället för Grop genom afskrifwares wärdslöshet, hwarpå om än icke altid fulla bewis finnas, förekommer dock esom oftast i the gamla Mns. ther til mycken saunolikhet.

Här i Soknen wid Himmeslöf, och eljest äro många Sandhögar, som af wädret drifwas tilsammans. Men the ligga wähl ¼ mihl ifrån Saltsiön. Ther emellan är mycket slät, mehrendels med smådt gräs- eller Liung-wäxt. Är således ganska osäkert säja, at theße hafwa sit förtsta uphof utur Saltsiön, om hwilket man framdeles wil gifwa hwad omdöme sannolikast kan blifwa til andras widare ompröfwande. Imedlertid skulle thenna Sanden wähl tiäna wid ängs, och betesmarkernes förbättrande i anledning af hwad föruht anfört är wid slika fälters belägenhet. Til at hämma watnet i Insiön synes mycket tiäna Pihl med Ahl, som å thes bräddar kommo at wäxa, inuom hwilka giordes et dike, hwar utur Jorden kastades emellan, eller bakom sådana trän, at theraf bleswe lika som en wall, eller dämme, hwilken och skulle med ymnig gräswäxt betala någorlunda möhan. Kommo och the här wäxande små Buskar at upqwistas tillika med hwad andra medel här föruht upgifne äro, til uprödian, och förbätring: skulle Löfskogen blifwa starkare, som jämwähl behöfdes å the blotliggande uhtmarker. Ingen swårhet wore at få Biörk, Asp, Ahl här ymnogt nog at wäxa.

Sokneboernes nährings-medel är merendels af Spone och Wäfuad, ty åberbruket förslår icke til lifs uppehälle, och uhtlagor tillika. Skönt Skummeslöfs Sokn ligger uhtmed Saltsiön, lärer dock alsintet, eller ganska litet fiske kunna här idkas, medan Stranderne äro här merendels lång grunde af sand, som i hafswiken genom wägorna indrifwes.

Cap. XXII.

Om
Soknerna Renneslöf, Ysby, Weinge och Tiärby, med slutel. anmärkningar öfwer Häradets tilstånd.

Renneslöf Sokn har ock Kyrka bygd af Sten. Et Säteri Pärstorp kallad är här hörande til Skottorpe Hetkap, hwar framledne Hof-Cancelleren Ornstedt låtit anlägga et Schäfferi af Pommersk art, och hade thertil Schäffrar utifrån. Så länge theße lefde, har thet warit någorlunda i stånd.

Hela thenna Soknen ligger å slät, och magert fält merendels med liung öfwerwäxt, så at här wore ganska beqwämt hålla Fähre-hiordar, om allenast man

wille beflita sig om Aspeträns wäxande, hwartil Jordmånen icke är så aldeles obeqwäm; at genom theras löfwande öka winter-fodret, som är aldeles nödwändigt, i synnerhet här, hwar gräswärten kan icke annat än wara mycket swag.

Här ock i föregående Sokner är elest utom några Ättehögar intet märkwärdigt.

Ysby Sokn Annexe til nästföregående har ock Stenbygd Kyrka. Utan för Kyrkiodörren står en låg Sten uthuggen som en Funt med några Munke-bokstäfwer, som äro oläslige, i hwilken å Papistiska Tiderna thet bekanta Wie-watnet warit. Litet ofwan Kyrkian är uti Lagan et stort watn-fall Karseforß kalladt, hwarom wid Laholms Sokne-beskrifning är talt. Se Tab. XXVIII. I anledning af Alaby, som ligger å andra sidan om Strömmen litet ned bättre, kan man lätteligen komma på then tankan, at här wore Alupotta, hwarom talas i Herwara Sagans Cap. I. at Starkotter Alndräng bodde. Thetta kan och wara så mycket troliktare, som Laga Å löper genom Bölmen, hwar Grimmer satte sig til at bo på then Ön, som heter Bolm, och theraf kallades Grimer på Bolms Ö, sedan han tagit sig til Hustru Böggerid Alfhilds, och Starkotters Alndrengs Dotter. Många här wid kan blifwa något skiähligt twifwelsmåhl, när sielfwa belägenheten, och orternas namn stämma här med öfwerens? hwad inkast, som Vormius giordt emot Prof. Verelii anmärkningar öfwer Bolms Ö äro redan pröfwade wid Cap. XVI.

Å wägen emellan Laholm och Ysby, hwar Landswägen går åht Woxtorp, stå några upreste stenar, som altid hwar the finnas, uhtmärkia något af the gamla Kiämpars Enwigs-kamp. I samma Cap. I. i Herwara Sagan står, at Starkotter mante uht Hergrim, som i hans frånwaro tagit bort Hustrun Ogn Alfafoster, at slås med sig om hwilkenthera skulle behålla henna. Uti Swänska öfwersättningen står: The slogos wid Trolhättan; men i gamla Tungomålet lyder thet: Þeir borduſt vid Þan efra foſſ ad eide, kan hända i några Mns. står heide; The slogos wid öfra Ström-fallet på Mäset eller Heden. Om Prof. Verelius haft kundskap om theßa ohrter, och theras belägenhet, kan hända han fallit på the tanckar, at thenne Kampen städt här i negden. Ty Strömfallet nämnes icke i originalet annorlunda, än at thet kan kämpas i gemen til något stort watnfall, och härtils icke warit så aldeles kunnigt, om något sådant i Götha Länder funnos utom Trollhättan. Wil härwid påminnas, at thet kallas öfra Strömfallet, förklarar belägenheten thet samma än mehr. Karseforß ligger högre än watnfallet i Lagan ther nedanföre wid Slottet. Nu omtalte Enwigs-kamp lyktades, så at Hergrimer föll, och Ogn, som såg på theras Kamp, rände sig igenom med et swärd, när Hergrim war fallen, och wille intet gifwas Starkotter i wåld.

Jordmånen är här af lika beskaffenhet med näst föregående Sokn: mycket mager och sandig grund, och med liung öfwerwäxt, undantagande några ängsstycken uhtmed Lagan uti dälderna. Up in moht Knärids, och Hishults Sokner är Bergsbygd och Bokeskog. Här är ock godt bete för Fähr, och kunde än ökas, om man beflitade sig om tiänlig Löfskogs wäxt til at thermed öka winter-fodret.

Sokneboernes arbete, och närings-medel är lika med the föregående uti ylle-tilwärkningar, hwarmed the kunna förtiäna något, som wid hemans bruken brister både til lifs-uppehälle och uhtlagor.

Weinge Sokn, hwars Kyrkia är wähl bygd af Sten, är til en dehl belägen å bara släta fälter utan Löfskog: en dehl up åht Småländska gräntsen i Bergsbygden, hwar Ek och Bok finnes. Äng och åker mark är olika efter belägenheten, men större dehlen, hwar inga dälder äro, har swag gräswärt, så at then wähl behöfde hielp af allehanda löfskogs-wärt.

At

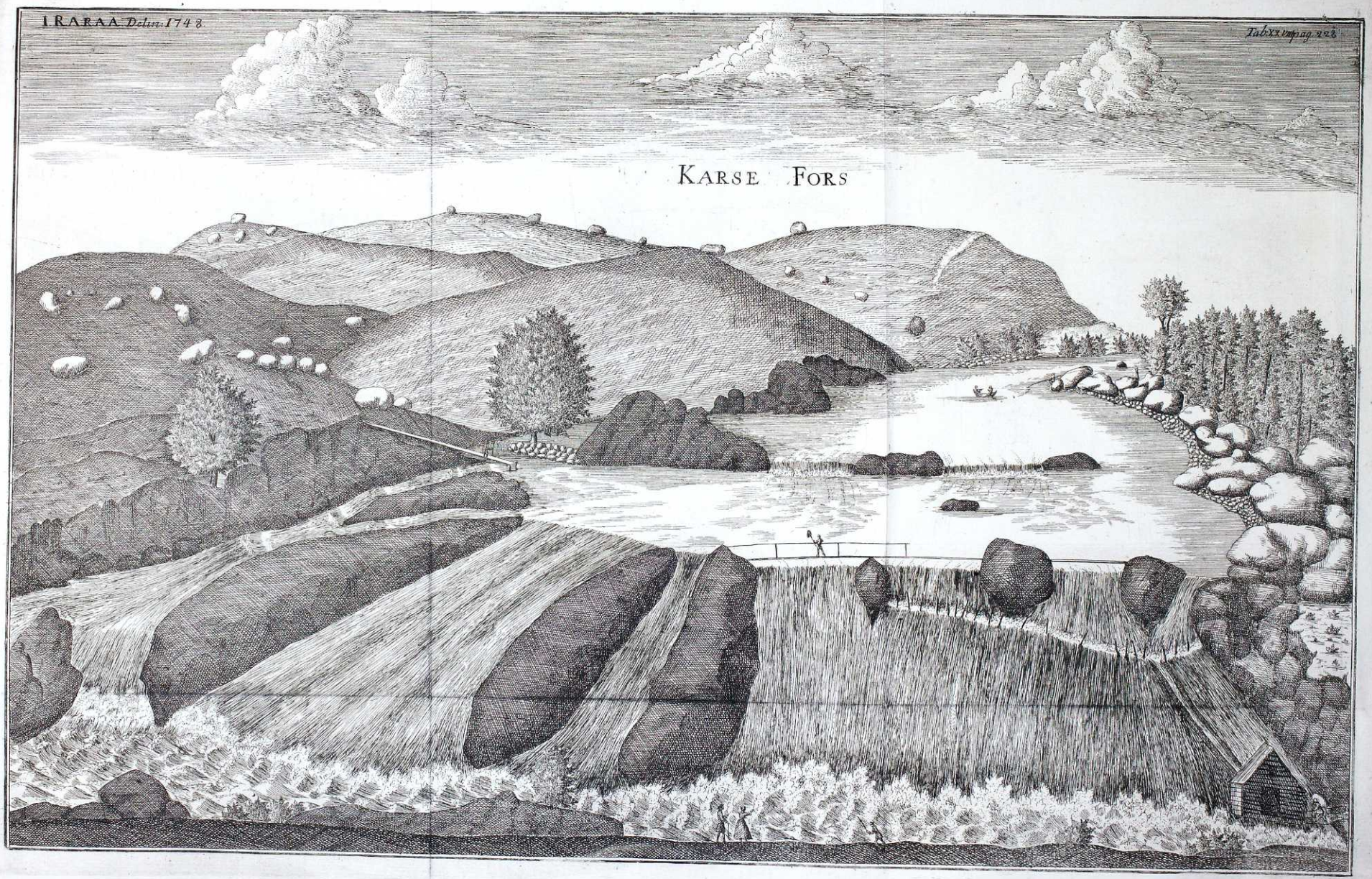
IRARAA Delin. 1748
Tab XX. vid pag. 228
KARSE FORS

lägen å bara stata fallet utan Löfskog; en dehl up åht Smålandska gränsen i Bergs-
bygden, hwar Ek och Bok finnes. Ang och åker mark är olika efter belägenheten,
men större dehlen, hwar inga dälder äro, har swag gräswäxt, så at then wähl be-
höfde hielp af allehanda löfskogs-wäxt.

At

Åt Knäreds sidan är et ganska widsträkt fält med liungwärt, hwar äfwen godt Före-bete är, och blefwe än bätre, om thet efter handen kommo under god upodlan.

Sägn går bland almogen, at thenna Sokuen fordom kallades Wärö, eller Wäros, men när Drotning Margareta war här i ohrten med sin Krigshär, skal hon ändrat namnet til Weinge. Man ställer thetta i hwars och ens behageliga ompröfwande, men bör ther hos icke lämna omält, at uti Halmstads Publiqva Handlingar kallas Soknen Weginge.

Minnes-tekn äro ei andre än et litet stycke från Kyrkian Öster uht finnas märken efter et Capel, 10 steg långt, och 7 steg bredt. Omkring samma Capel är och en muhr, som än syns 96 steg lång. Therinnom wid Capelets Wästra ända, är et Grafställe å alla sidor upsat med stora stenar, utur hwilket en Källa sedermehr upruunit, hwilken almogen Midsommars afton plägar flitigt besöka. På Östra sidan om Ån, som löper här förbi, är en stor hög 50 steg upföre, som kallas Capels-högen.

Inge Runstenar finnas här, men Nordost från Kyrkian äro nägre högar Windshög kallade, emedan en Herre wid namn Wind skal ligga ther med sin slägt begrafwen. I samma wäderstrek från Kyrkian ligga twå högar, som kallas Botels-högar, hwar en Fru af samma namn förmenes wara begrafwen.

Tiärby annexe til förenämda Sokn, har Kyrkia bygd til twänne dehlar af Tegelsten, och tredie dehlen förmenes wara bygd af Drotning Margareta, hwarom följande sägn är. När Drotningen for förbi Kyrkian med sin Krigshär, skal hon gådt ther in at göra sin bön om et lyckosamt Krigs-tog, thå hon äfwen skal giordt löfte, at om hon Seger winner, skulle hon låta förlänga Kyrkian, hwilket hon ock skal fulkomnat med then 3:die delens upbyggande. Om så warit, kan Segren icke sägas wara dyr köpt, som banade henna wägen til Sweriges Crona.

Tiärby Sokn ligger öfwer alt å slät, och skogslöst fält. Sädesjord är mehrendehls swartmylla, och sandjord. Men en dehl af Soknens ängar består mäst af kärr, och morras. Til theras förbätran kunna wähl tiäna the sandhögar, som neder åht Hafs-sidan äro. Efter almän sägn skal här i Soknen å nu nämda ställe warit mycken Furuskog. Kan hända, at Soknen fådt sit namn af Tiäru-brännande, hwartil Skogen upöddes.

Theßa Sokneboers nährings-medel består förnämligast i åkerbruk, och linsamt ull-wäfnad, hwilka Boräs-Boerne sig tilhandla, hwarigenom almogen kan komma til at betala sina åhrliga uhtlagor.

Then förbättring, som Häradet kunde ställas uti efter the medel, som här förut blifwit föreslagne; behöfwes nu så mycket mindre at widröras, som thet merendels förut wid thetta Häradets Sokne-beskrifningar är anfördt, hwilket alt å nyo omtala wore således onödigt.

Men hwadan i thetta Häradet ingen Persedel-utan Penninge-ränta är, och jämwähl 4 skepp at uhtrusta, ther Fiäre Härad allenast har tu; är swårt at gißa, om icke thet kommer theraf, at Persedle-räntan warit drygare än Penninge-räntan. Ty uti Fiäre Härad är annars långt bättre Jordmån än å the flästa ställen i thetta Häradet, som nu handlas om, hwilket wähl synes til begrep något större, men är dock uti Soknetahlet til 3 Sokner mindre än Fiäre Härad. Man wil tilse om närmare underrättelse kan härom fås wid Sluträkningen öfwer hela Landskapets uhtskylder, annars får man stadna wid hwad som skrifne Jordboken innehåller.

Wid Landets Belägenhet ned under Åsen kommer nu at pröfwas, hwad uti Swänska ofta nämda Historiens första dehl pag. 419. anföres såsom följer: **Wid denna tid (uti Konung Ingiald Illrådes) war Skåne merendels kringflutit, större delen af Wettlands, eller Willands Härad stod under watn lik som et godt stycke Land wid Norra kanten af Hallands Åhs, och åfwen på Småländska gräntsen, så at Ostersiön genom Helge Å, och sedan genom Småländska, och Halländska Siöar, och floder gick tilhopa med Laga fierden i Wäster-siön.** Här citeras in marg. Ptolom. Geogr. Tab. 4. Europ., och uti anmärkningen sägs; *Ptolomæi* **Land-Charta giör Skåne aldeles til en Ö. Det är ej underligt. Denne** *Auctor* **lefde på 200. talet, så at watnet steg i Norden i hans tid öfwer 30 alnar högre ännu** ꝛc.

Hwad häraf kan blifwa sannolikast, lärer utan swårhet kunna märkas af följande omständigheter.

Wähl är sant, at Landets belägenhet emellan Laholm, Hallands Åhs, och Bergen, som theromkring ligga, kunnat warit under watn, så framt Hafwet så högt stigit, som här anföres; men at thet skulle gådt så wida, at thet hint til Småland, Helga Å, och så widare, theremoht strider belägenheten aldeles. Wähl kunde Hafwet hint up til Örkeliunga emellan Bergen genom en liten Å, som therifrån kommer utur et kiärr, och flyter emellan bergen ned wid Wortorp. Men ofwan för Örkeliunga ända til Christianstad är mäst högländt under hela then Bergsryggen, som skiljer Småland från Skåne. Hwarwid och märkwärdigt är, at alsingen ström eller Å, (kan hända någon liten Bäck), upifrån theßa Bergen, faller in i Skåne; undantagande Helga Å allena. Ej heller liknelse til någon insiö af större widd.

Genom Lagan lärer ej heller något Hafswatn kunnat stigit up inom Småländska gräntsen, och sträkt sig genom Siöarna i Helga Å, som efter Chartan i Landmätare Contoiret kommer up utur Östra Härad i Småland. Ty så wida någon resande från Markary åht Liungby kan af belägenheten döma; är Landet merendels högre utan stora Insiöar. Och om än utur Lagan i så mätto kunde fås watnflod i Helga Å, äro dock watn-fallen i then förra så höge, at om watn-brynen alt ifrån uhtloppet i Hafwet ända up åht Smålandska gräntsen skulle til sin högd mätas; lärer then efter alt utseende stiga öfwer, och icke under 30 alnar, så at omögligt warit för något Hafswatn at tränga sig ti;t up, såsom här å bägga sidor then Bergsryggen tager emot, som reser sig up wid Östra kanten af Skåne, och skiljer thet från Småland. Uti Lagan äro åhtminstone try stora watnfall inom Halländska gräntsen, nemligen wid Laholms Slott, Karse- och Meyenforß, hwilka äro såsom Landets belägenhet uhtwisar, thet ena up öfwer thet andra, så at thet öfwersta thå måste liggia wähl 45 alnar högre än Hafwet, enär man allenast wille räkna hwart watnfall til 15 alnar, som dock förmodeligen lärer gå under theras rätta högd.

Hwad then åberopade Ptolomei Land-Charta widkommer, som här sägs giöra Skåne til en Ö, är at märka, at ther nämnes icke Scania, utan Scandia, och efter al liknelse, såsom belägenheten å samma Charta gifwer wid handen syns uhtmärka heller Seland än Skåne. Ty Jutland är å ena sidan, hwar the Cimbrer stälas med flera ther boende Folkeslag, och nedan för ligger hela Tyska wallen ända åht Wistula, eller Weichsel-strömmen. Här finnes ock Viadrus, eller Oder-strömmen, samt Warn- och Trafwe-strömmarne änskönt med andra namn. Theraf blir nu och säkert slut, at om Hafs-watnet å Skånska wallen skulle thå stigit öfwer 30 alnar högre än nu, måste thet och nödwändigt å Tyska wallen warit i samma högd, men thå hade ock the nu nämde Strömmar alsintet kunnat synas, eller warit til at nämnas.

Utom

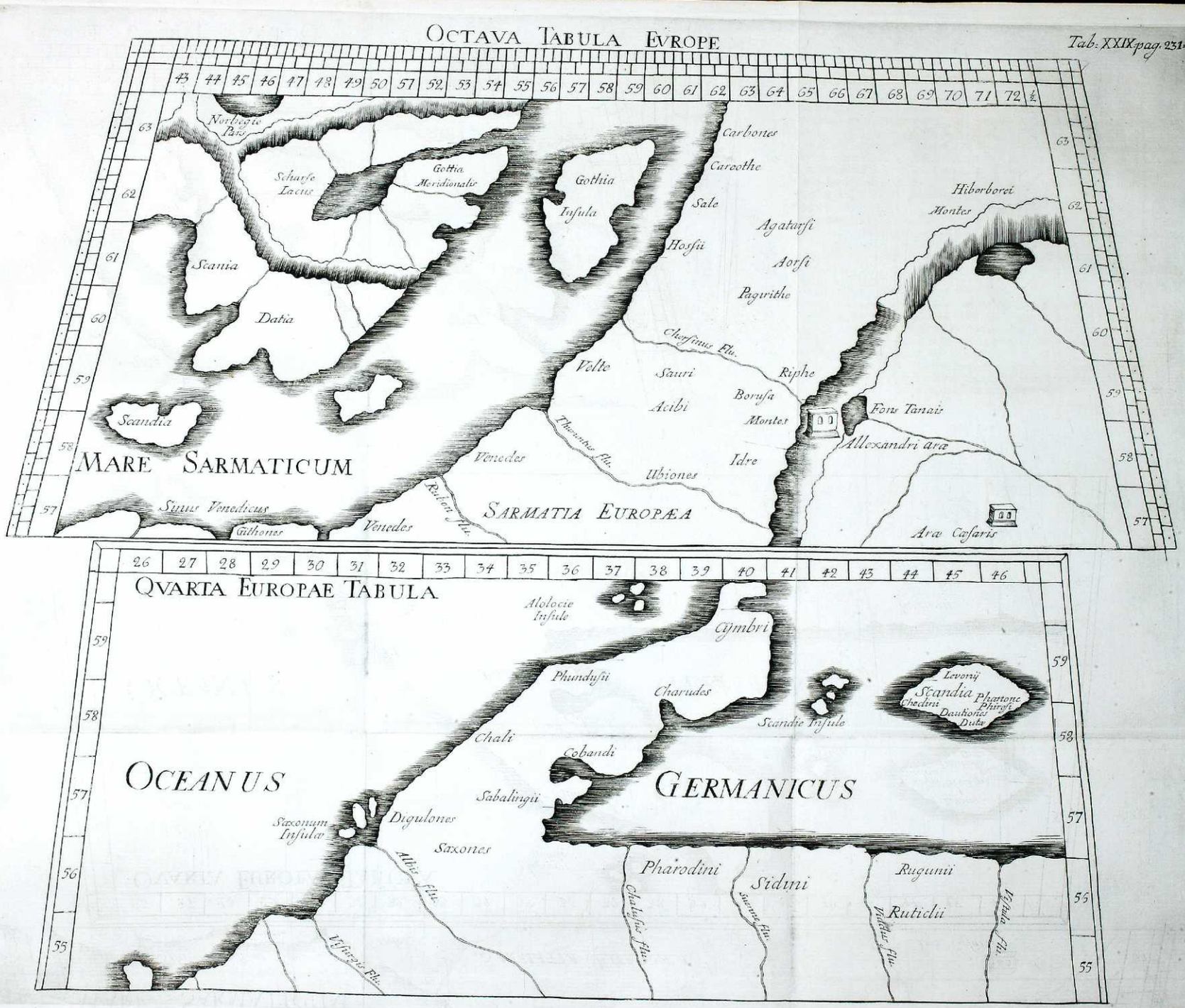
OCTAVA TABULA EVROPE
Norbegie Pars
Scharfe Lacus
Gothia Meridionalis
Gothia Insula
Carbones
Careothe
Sale
Hosfii
Agathirsi
Aorsi
Pagrithe
Hiborborei Montes
Scania
Datia
Scandia
Cherfinus Flu.
Velte
Sauri
Riphe
Borusa
Acibi
Montes
Fons Tanais
Alexandri ara
MARE SARMATICUM
Thesnothe Flu.
Venedes
Ubiones
Idre
Rudon Flu.
SARMATIA EUROPÆA
Sinus Venedicus
Githones
Venedes
Ara Cæsaris
QVARTA EUROPAE TABULA
Alolocie Insule
Cymbri
Phundusii
Charudes
Levonij Scandia
Phartone
Chedini
Phirusi
Daukiones
Duti
Scandie Insule
Chali
Cobandi
OCEANUS
GERMANICUS
Sabalingii
Saxonum Insulæ
Digulones
Saxones
Albis flu.
Pharodini
Sidini
Rugunii
Ruticlii
Chalusus Flu.
Suevus Flu.
Vistula Flu.
Visurgis Flu.

thå hade ock the nu nämde Strömmar alsintet kunnat synas, eller warit til at
nämnas.

Wom

Utom alt thetta lärer ej kunna nekas, at om nu nämda 4:de Ptolomæi Land-Charta wil tagas til bewis; bör ej heller then ottonde hans förmenta Charta förkastas. Se Tab. XXIX. hwar en dehl, som härtil tiänar är tagen utur the så kallade Ptolomæi Chartor uti Latinska öfwersätningen, tryckt åhr 1513. hwilken är uti Kongl. Bibliotheqvet. Thenna ställer ofwan för Den Scandia, som wil tagas såsom föruht sades för Skåne; et stort fast Land, hwilkets yttra dehl, som aldeles liknar Skåne, ther kallas Dacia, och i Nordwäst ther näst intil Scania, som efter belägenheten bör wara Söder-Halland; hwaraf oförnekligen följer, at hwad bewis, som wil framföras af then fierde, göres aldeles stridigt af then ottonde Land-Chartan. Men anners bör wid handen gifwas, at Auctoren, som Ptolomæi wärk ur Grekiskan öfwersat; dömer sålunda om thes beskaffenhet, at hwad therutur wil anföras til bewijs uti Ländernas forna Belägenhet, kan icke blifwa så aldeles pålitteligt, om thet icke warder af andra sannolika omständigheter bestyrckt. Ibland annat säger samme Auctor wid et litet företahl för Registret: qvod tanta ordinis sui confusione scatet, ut in plerisqve locis an modernioribus, an ipsi Ptolomæo qvadret, lector etiam studiosissimus nesciat. Thet är, **hwilket öfwerflödar af så stor oreda i sin ordning, at å the fläste ställen then åhugsammaste Läsaren icke kan weta, om ther instämmer med senare Skribenter, eller sielfwa** *Ptolomæo*, med mehra som ther läsas kan. Således kan man icke wähl lita på hans Geographie, och gör thet jämwähl als intet til saken, om Skåne skulle efter hans skrifter synas hafwa warit å then tiden en Ö, eller kringflutit af Hafwet, ty theremoht blir wähl et af the starkesta skälen, at å Tyska wallen, och wid thes Strömmar, såsom föruht anmärkt är, skulle thå nödwändigt och warit lika stor Hafs-watns högd, som å Skånska sidan, som ther twärt öfwer ligger. Men når nu sagde Strömmar uhttryckeligen ther nämnas, och efter sin belägenhet ställas, följer nödwändigt, at icke å then tiden kunnat wara så stor watn-högd, som nu omtalt är. Widare undersökning så om nu nämda Chartor, enär, eller af hwem the äro giorde, med hwad elfest nu sagda Ptolomæi Geographie röra kan; wore alt för widlyftigt, och utom förewarande ämne at handla om.

Hwad annars förmenes, at Hafs-watnet äfwen i Willands Härad å Ptolomæi tider skal stådt 30 alnar högre än nu för tiden, kan ingalunda paßa sig med en Historisk händelse, å hwilken icke kan göras thet ringaste twifwelsmähl, såsom nu korteligen skal berättas. Uti Konung Olof Haraldsons Saga Cap. 159. beskrifwer Sturleson kriget, som fördes af nu nämda Konung tillika med Konung Ömund i Sverige moht Konung Knut then Rika i Dannemark, och säger efter Herr Peringschiölds uhttolkning. **Therefter fortsatte Konungarne sin resa alt Öster uht wid landet in til thes the kommo in til then ström, som kallas Helga Å, hwarest the någon tid fördrögde in til thes the förnumme, at Konung Knut for efter them Öster uht med sin Krigshär, hwarföre the bore sin råd tilsamman, och giorde på sidstone sin emellan et sådant afstahl, at Konung Olof med en dehl af sit Folk gick up på Landet, och alt til ther watnet, utur hwilket Helga Å hafwer sit utfall. Ther giorde the uti Åmunnen stora bolwärken, och upfylte them med wed och torf, så at the dämde thermed alt watnet up, och thertil med giorde the stora grafwar, så at the samlade therigenom watnet utur flera Sidar tilsamman ofwan för thet rum, som dämt war, hwarutaf ther blefwo widtbegrepne Lands-platser af watnet helt öfwerskylde; men i sielfwa Å-grafwen satte the stora trän. Uti thetta arbetet woro the många dagar stadde** ꝛc. **Konung Knut fortsätter sin resa til thes han råkade them ther the läge uti Helga Åen. Och widare uti 160. Cap. när Konung Ömunds spåyare blefwo warse, hwarest som Konung Knut kom seglandes, lät Konung Ömund blåsa Härliud, och lät Krigsfolket bewäpna sig, och rodde sedan utur Hamnen, sättiandes sin kosa Öster uht wid Landet, hwarest the lade skeppen tilhopa, och giorde sig**

således reda til at slås. Konung Ømund sände theslikes sin budskap uppå Landet til Konung Olof at gifwa honom tilkiänna, huruledes thå tilstod. Tå lät Konung Olof genast sönderbryta bålwärken, at Strömmen fick thermed rinna i sin graf igen: Men han sielf reste om natten åter ned til sina skepp ꝛc. ꝛc. När som nu Konung Knut thet blef warse, at the Swänske, och Nordmännerne hade gifwit sig utur hamnen, tog han med sine skepp hamnen in, och lät lägga skeppen så tätt in til hwart annat, som widden uti hamnen thet efterlåta kunde. Morgonen therefter sedan hel liust war blifwit, war en stor dehl af Konung Knuts Folk på Landet upgångit. Theße förån the tid hade sig til at omse, blefwo warse, huruledes watnet begynte med häftig forß at flöda in på them. Med thenna watnfloden följde theslikes hela trän och stockar, hwilka af then starka strömmen fort dreßne störte in på theras skepp, så at en dehl fick skada theraf. Thertil med wärte watnet up öfwer then slätta platsen, så at thet Folk, som ther på Landet war, måste sättia lifwet til, så wähl som en stor dehl af them, som på Skeppen blifwit hade. Thermed begynte hwar som hade rådrum, til at afhugga ankar-träßarna, så at skeppen therigenom blefwo löse, och wräktes åhtskildte, thet ena hit, thet andra tit. ꝛc. ꝛc. Hwilket med mehra widare kan läsas å the här andragna ställen.

Thetta har händt 1020. a 25 åhr efter Christi födelse, och från Ptolomæi tid 800. åhr wid paß efter uhträkningen i Swänska Riks-Historien, så at watnhögden 30 alnar i hans tid, skulle wid Konung Haraldsons tid warit så minskad, at then thå städt til 14 a 15 alnar högre än nu för tiden. Then som har sig nu beskrefna belägenhet så i Willands-Härad, som wid, och å andra sidan om Helga Å kunnig; lärer nogsamt finna, at omögligen sådant wärck, som giordes i Konung Haraldssons tid, ther kunnat giöras, eller at någon Hamn, som lärer warit såsom then nu är wid Åhus, kunnat synas, eller nyttias, om Hafswatnet thå skulle warit 14 a 15 alnar högre än i wår tid. Thenna Historiska händelsen kan så mycket mindre twiflas om, som än i dag märken therefter skola finnas emellan Åsum, och Köping, och at öfwer alt är wähl kunnigt, huru som i 1676. åhrs krig i Skåne Högstsal. Hans Majest. Konung Carl then Ellofte uppå Profess. Andr. Stobei gifna förslag i anledning af nu anförda Historia, låtit updämma, förmodeligen å samma ställe Helga Å, thermed at twinga Christianstads Fästning at gifwa sig, hwilket och lyckades, i thet både watn- och hungers-nöd twingade Folket in i Staden at dagtinga.

Cap. XXIII.

Om

Sluträkningen i Konung Waldemars Jordebok med ther tilhöriga anmärkningar.

Uti ofwannämda Konung Waldemars Jordebok finnes följande Sluträkning öfwer Konungens Inkomster i Halland.

Habet autem summa redituum D:ni Regis in Hallandia DCCVIII. marc. arg. exceptis causis trium marc. & XL. marc. excepta piscatura Lagholm, & excepta liberatione expeditionis.

Subactores de causis Fyærum. XL. boves, Wiskærdahl XVIII. Hænoflæ XXXVIII. Færthusær XVI. marc. arg. Araestat XV. marc. arg. Halmstatht al-

tera

tera pars X. marc. arg. Thundrösæhr XVI. marc. arg. Höxht XX. marc. arg. de his omnibus non habet D:nus Rex nisi CCX. marc. arg. & DCCC. Salmones. Sunt autem in Hallandia in XVIII. navigiis DXXXIV. hafnæ, seu totidem marc. arg. & silvestria opida CXXVI. Thet är: men *Summan* på Herr Konungens inkomster i Halland har 708. mrk. Silfwer undantagande 3, och 40 mrk. Sakören, undantagande fisket i Lageholm, och undantagande ledings, eller krigstogs friheten.

Sakdrifwarne uti Fiäre 40. Oxar, Wisterdahl 18, Hänoflå 38. Färthuser 16 mrk. Silfwer, Aresiar 15 mrk. Silfwr., Halmstat andra dehlen 10. mrk. Silfwr., Thundröser 16. mrk. Silfwr., Högst 20 mrk. Silfwr. Af alt thetta har icke Herr Konungen utan 210. mrk. Silfwer, och 800 Laxar. Men uti Halland äro på 18. skepp 534. Hafner, eller lika så många mrk. Silfwer, och Skogs-heman 126.

Ofwanstående Summor komma nu at jämföras med hwarje Härads räntor, til at finna huru the stämma med hwarannan öfwerens. Til then ändan uhtföres förenämda Summa på Konungens åhrliga inkomster = = = 708 mrk. Silfwr.

Men som wid Häradens uhtskylders sammanräknande blir någon skilnad, och minskning i thenna Summan, kan man icke komma widare, än hålla sig wid förestående Hufwud-Summa.

Andra Hufwud-Summan af Konungens inkomster i Halland är Konungens andehl af Sakören = = = = = = = 210.

Härtil komma och 800 Laxar hwilka icke til sit wärde uti marketahlet uhtföres.

Inkomsten af Sakören syns å then tiden warit dryg nog, och är til märkiandes, at the 3 Häraden i Norre Halland skulle betala Sakören i Oxar, och i synnerhet Fiäre Härad 40 stycken, hwaraf lärer följa, at å then tiden här warit mycken Boskap. Jämwähl är icke olikt, at Sakörs medlen måste thå warit lika som under wisa Sakdrifwares arrende. Men om the haft något öfwerskot för sit beswär lärer thet warit ganska ringa, så framt Oxarne icke warit mycket dyre.

Thetta kan slutas häraf, at när the 77. mrk. Silfwer dragas från Summan 210. blifwer öfrige 133. Theße åter a 16. lod Silfwer uhtgiöra 2128. lod, och thå 96. Oxar, som the tre Häraden i Norre Halland skulle uhtgiöra, å samma Summa delas; komma hwar Oxe at kosta in emoht 23 lod Silfwer, som efter the tider syns warit nog högt pris.

Andra Inkomsten war af Hafnetalet, som uhtgiordes när intet Krigstog skedde, och räknas efter 18 Skep til = = = = 534. mrk.

Jämföres thenna Hafne-Summan med the wid hwarje Härad fogade Hafne-Förtekningar, skiljer thet på 3 Hafner, hwarföre man måste blifwa wid Sluträkningen.

Utom theßa Konungens inkomster war och then, som kallas i Jordeboken servitium noctium, thet är hwad uti några Jordeböcker heter Giesteri. Uti Kong Waldemars Jordebok står therom sålunda:

Transport 1452.

Höxht. Servicium qvatuor noctium, qvarum qvælib. redimitur per XV. marc. arg: thet är Fyra nätters Giästeri, af hwilka hwar och en löses med 15. mrk. Silfwer. ″ ″ ″ ″ 60

Hwad widare ther talas om Laxar af Åen, som kallas Laghe nemligen 1000, lårer redan wara thet samma, som uptages bland thetta Häradets ränte-persedlar.

Thundrôshærat	„40	
Halmstads Härad 3 nätters gästeri eller	50	
Ærastath likaledes	″50	
Fartusæht. 4 nätters Gästeri utom annat	″60	
Item Skônævaht	“10	
Hænôflæ	“80	
Wiskhærsdals	“40	
Fyæræ	“80	470 mrk.
Summa		1922.

Bliswer således hela Konungens inkomst såsom förestående Summa uhtwisar 1922. mark Silfwer utom hwad Sakören utgifwes med 800 Laxar, och 1200. thesutom, tilsammans 3000. stycken, hwilket uhtmärker hwad ymnigt Laxfiske ther å then tiden mäst warit, enär så stor Laxränta skulle gifwas til Konungen.

Inrätningen med ledings-friheten, som i freds-tider skulle betalas, nemligen 1 mrk Silfwer å hwart hafne, tycks betyda någon orsak til fredsamhet, och hinder uti lust til Krig hos Konungarna, i thet the under fredeliga tider hade större ränta at upbära än wid påkommande Krig, thå almogen behöl thenna mrk., såsom the måste uhtrusta Flåttan, och hålla Siö-Folket, så med thå brukeligt gewähr, som med täring å sin egen kostnad.

Hwad med Gästeri förstås skal nu strax förklaras. Imedlertid wil man uhträkna förestående Summa mrk. Silfwer til hwad then kan uhtgiöra nu för tiden. En mrk Silfwer räknades thå til 16 lod lödigt Silfwer, hwilket gör 30752. lod lödigt Silfwer. Men om skogs-hemanen skulle gifwa skatt, är wähl icke uptagit; och kunde synas, som the inbegripas uti hufwud-summan, eljest blefwe inkomsterne större. Thet är och samma Beskaffenhet med then särskilta räntan, för hwilken här och ther finnas några wiße heman utnämde, hwilke likaledes öka Konungens inkomster, så framt the utom Häradens Hufwud-summor skulle anses.

Giesteri beskrifwes sålunda i Dannemarks Rikes Härlighets andr. Bok pag. 97. at thet är i almänhet en uhrgifts post, som nästan af hwar och en gård i Dannemark, til thes Herskap, och gemenligen uti Penningar, sällan i Hafra, eller Korn, utgifwes, dock är thet icke (och hålles ej) för rät landgille, som å någon ägendom, eller tilägor är påsat, men är allenast en gammal pålagd, i stället för giestning, efter som fordomdags hafwer warit sådant bruk, at hwar och en Husbonde sin Tiänare på hans gods boende på någon kort tid hafwer gästat, och thet antingen sielf, eller genom sin Tiänare, Jägare och Hästar, och efter et sådant besök, eller gästning af idkeligt bruk, och genom tidens längd är blefwen Bonden til en plikt, som war skyldig sit Herskap sielf, hans Folk, eller Hästar at underhålla, och på en, eller några nätters tid af hans bästa förmågo pläga, efter som thet ännu i Swerige skal wara brukeligt, at Adelen icke sielf theras Tiänare, och Rustnings-Hästar på theras Hufwudgårdar, men them hos theras Bönder låta

låta underhålla, således at the hafwa theras wiße tider, och huru länge the hos en hwar skulle gästa.

Men som slik gästning är här i Dannemark efter handen upstigen, och til Bondens beswärning af många lika som mißbrukt, som ther af S. Högloflig ihugkommelse Konung *Christian* then 3. *Recesses* 47. *Cap.* kan slutas, efter at ther förbiudes ingen sin Tiänare at oskiäligen må gästa: är thetta på thet sidsta aldeles bliswit afskaffat, och thå therföre uti stället gästeri-penningar, Hafra, eller Korn Bonden pålagt åhrligen at uhrgifwa, och lika som hwar och en Bonde efter sin gårds, och wilkors läglighet hafwer wetat hwilken honom *ordinairt* skulle gästa, antingen Herskapet sielf, hans Tiänare, Jägare eller Hästar, så är i lika måtto therefter gästeriet påsatt, och nämdt, så at följande åhrskillige gästerien uhrgifwas, nemligen Herre-gästeri, Fogde-gästeri, Krigs-Jägare-Häste-Winter-Häste-Sommar-Häste-gästeri; hwilka slags gästerien ther sammastädz närmare beskrifwas.

Efter ofta nämda Jordebok kan finnas antahlet af beſutna Bönder, som å then tiden warit i Landet nämligen:

Uti Fiäre Härad	1711.
Wiske	513.
Himle	1500
Fahräs	1326
Åhrstads Härads Bönder stå ther icke uhträknade, men then Summan kan någorlunda fås igen, om thetta Häradets Hafner 75 multipliceras med 13. emedan Hafnetahlet består af 12. man, och 1. styres-hafne, thå Summan blir	975.
Halmstad	726
Tönnersiö	1020
Höks	1120.
Summa	8891.

I anledning af förestående antahl å beſutna Bönder uti hela Halland wil wähl synas, som någon grund kunde tagas til Skatlägning å then tiden, men som omögligen kan rät slutas, huru mycken Jord, Åker, Äng ꝛc. warit räknad på 1 mark Silfwer jord, lärer och fåfängt arbetas på någon säker Skatläggnings uhträkning, widare än 24 mrk. Silfwers ränta, eller uhtskyld uhtgiorde et Häfne-lag. Thetta bör här tilläggas, at af föregående nogsamt slutas kan, at äfwen i the tider Landets uhtskylder warit nog dryga så wähl i anseende til Jorde-räntor, som 18. Skeps byggande, underhållande och uhtrustande wid förefallande Krig. Ty om the 30752. lod Silfwer, som komma af mark Silfwers Summan 1922. uhträknas efter nu gängbart mynt, blir et lod lödigt Silfwer 1 Rdlr. courant, eller in moht 2 Dlr. Sr:mt., som giöra 61504 Dlr. men utom thetta war Lapr-räntan, och annat mehr, såsom ses af Gästeri-Summan wid Farthuse Härads Summa. Theß utom äro Skogs-Heman, hwilke såsom här föruht anmärkes, icke til sina Räntor uptagas. The andre Heman, och mansiones, för hwilka wiß skatt uhtsättes, giöra och uhtskylden större, om the äro utom Härads Rättte-Summor. Hwilket alt blir drygt nog, när här anses, at alle theße uhtskylder utom Sakörs medlen, wore reelle, thet är Jordägorna ålagde, och widhängande, medan å then tiden inge Personelle, eller mantahls afgifter med mehra wore inkomne.

Widare undersökning om alt thetta hörer til Cammarwärk, om så finnes nödigt til närmare kundskap om Landet, så til häfd, åboer, som uhtskylder i anseende til senare tider, hwilket alt för widlyftighets skull måste lämnas.

Cap. XXIV.

Om

Sluteliga Anmärkningar öfwer the här föruht beskrefna gamla Minnes-märken.

The åhtskillige slags gamle Minnestekn så med upresta, och i wiß ordning lagda Stenar, som rößior, och ättehögar, som här föruht beskrifwas, utom hwad mehr här torde än finnas up i skogar, och andra ställen, tillika med them, som blifwit tagne til gärds gårdar, och Kyrkiomuhrar, såsom thet å många ställen skönjes; intyga nogsamt, at Landet i urgamla tider måste warit mycket af Folk bebodt. Men om alt thetta har man ganska få Sägner bland almogen. Ehuruwähl en dehl ättehögar än i dag behålla sina namn, som the i urgamla tider fådt; hielpa the dock intet til Historien, medan hwad annars kunde sägas om theras bedrifter, är aldeles kommit utur almän Sägn. Hwad af urgamla minningar endast med sina omständigheter blifwit än i behåld, är Habors och Signilds. Om icke Fruesten warit än i minne, hade man ej wetat hwad stenarne å Fiärähs Bräcka hade at uhtmärka, skiönt än icke så aldeles säkert kunnat uhtredas, hwilken Konung Frode the betyda. Landnama har gifwit anledning til at söka up Glumsten, och Brödra högen; hwilket alt annars i glömska skulle förblifwit. Ingen twifwel är, at ju almogen för Christna tiden, och äfwen än länge therefter kunnat genom Sägner gifwit god uplysning uti gamla Historien. Men igenom Diger-döden, som giorde Landet til stor dehl öde på Inbyggare, måste thet alt hafwa uhtgådt. Thetta urgamla sättet at genom Sägner stadga Folks minne om Förfäderna, lärer och småningom aftagit genom Folkets uhtfärder, Krig med flera slags beswärliga tider.

Här kan skiähligen frågas, om icke någon Runaskrift skulle finnas å en dehl af theßa upresta stenar, hwaraf någon anledning til Historien kunde hämtas? Härå är swaret kort, at så wida man märka kunnat, fins alsintet, och ganska trolikt är, at härå inge Runor warit ritade. Ty uti uråldsta tiderna tycktes wara alt nog til at in på efterwärlden behålla åminnelse om hwad dråpeligt händt; genom stora stenars upresande, i thet när theße upwäkte hos Folk upmärksamhet, blefwe the härom underwiste, hwilket genom Sägn gick från Fadren til Barnen alt fort uti nedstigande leder. Ehuru häremot wille inwändas, at å gamla Runstenar är skrift, som uhtmärker Folks namn, giöres likwähl therigenom icke stridigt hwad nu sades. Ty Runstenar äro mäst wid grafställen, men näpligen å wallplatsar, hwar the upreste stenar endast uhtmärka Fältslag, och Enwigs-kamp i äldsta Tiderna, hwilka genom Sägner kunde, som sades icke annat än blifwa i friskt minne hos Folket, som lefde the tider närmast. Således torde man komma på the tankar, som wore Runors bruk här i Norden icke så urgammal, som man eljest håller före: men thet följer ingalunda af föregående. Ty äuskönt the icke äro å sådana stenar, som nu omtaltes, hwilka och kunna hållas bland the aldra äldsta Minnes-märken, witnar dock Rune-Berget i Blecking helt annorlunda. Saxo berättar therom uti Företahlet wid sin Historia, huru som Konung Waldemar Hertug Knut then Heliges Son, skickat tijt förfarit Folk at afrita, och uttyda samma Runor, men at the på then tiden woro uhtnötte til en dehl, och således oläslige til at theraf få thes innehåld. Thetta skedde uti 1100:de tahlet, så at nu therifrån äro 600 fulla åhr förledne. Theraf kan wähl icke annat slutas, än när theße Runor å then tiden wore så beskaffade, som föremält är, måste the nödwändigt warit aldeles urgamle. Af the Runstenar, som i Halland finnas, har Vormius ingen mehr beskrifwit än then, som i Holm förwares. Men theße alle åhtminstone then nu nämde, och then i Orwibille, gå icke öfwer Christna Tiden. Om Rune-Hallen i Skibähs syns icke utur wägen at fälla

lika

lika omdöme med thet, som här föregår, angående Blekingska Rune-Berget, undantagandes man icke har någon anledning at döma om tiden, när thes Runor warit ristade.

Hwad åtskilliga meningar warit dels uti lärda Mäns skrifter, dels hos almogen angående Stenrösior, som här och ther ligga i fältet, är merendels bekant. Nu befinnes thet efter föregående beskrifning, och giorda försök, at therunder äro grafställen, hwar krukor med aska efter the brända döda äro gömde. Icke olikt är, at sådane Stenrösior warit i bruk förän ättehögar upkommo, thet är förän Rößiorne öfwerhölgdes med Jord, och för större prydnad betäktes med Torf.

Här finnas elljest större, och mindre Stenrößior åfwen ock å Bergshögder, och kan wähl säkert hållas före, at ju större och hederligare någon i lifstiden warit, thesto större gjordes både rößian och högen, och åfwen om belägenheten annars thet tillät, utwaldes härtil högländ mark, högder, eller berg. Och ehuru wähl man wid en dehl ättehögars upkastande funnit them bestå innerst uti Stenrößior, lärer dock icke wara olikt, thet en del äro af blått mull sammanlagde, såsom man funnit sådana smärre högar. Annors äro merendehls alle ättehögar theruti hwarandra like, at öfwerst på kullen är lämnad en hola, nästan som en skåhl af 2 a 3, eller 4 alnars Diameter, och så diup, at man makeligen kan sittia på kanten, och wända ryggen åht åht fälten.

Man kan lätteligen komma på then tankan, at sådane säten warit giorde åht them, som efter Hedna sedwänja med offrande, eller elljest wille Högtideligen begå then dödas åminnelse. Af alla Stenrößior jag sedt är, något besynnerligt wid them, som äro uti Ekerslund, och på Hunelfung. Wid then sidstnämda såsom Tab. XXV. uhtwisar, måste the store uppå hwarandra lagde stenar betyda någon Stor, och berömd Mans Grafställe. Men om then döde ligger ther under, eller hans aska uti kruka förwarad uti Stenrößian, är swårt at gißa. Thetta kan dock för helt säkert uhtgifwas, at här lära finnas få så beskaffade Grafställen. Samma beskaffenhet är med the spitsiga ovale-rößor, som hafwa upresta stenar wid ändarna, och wid sidorna, hwilket kunde gifwa anledning at sluta thet then dödas kropp obränder skulle ligga här, och at något stort Benragel wore här til finnandes. Men efter Probstens och Kyrkioherdens Mag. Brages berättelse, som uppå min begiäran i samma afseende, som nu sades, låtit upkasta en sådan rößa, är ther icke annat funnit än likasom brändjord, några benflisor, och litet Kohlstybbe, men alsingen kruka.

Hwad the figurer, som ther äro tillika med the upsatta stenar; kunna betyda, är wähl swårt at uhtleta, om the icke äro tijt lagde för större anseende, och upmärksamhets skull efter the tiders bruk wid Konunga Begrafningar. Annars ser man och rößor, hwilka äro i trekanter lagde af sten, såsom på Frostorpa skog. Tab. XXII. hwilke elljest finnas på flera ställen, hwar ingen Stenrößia är, eller liknelse til något gammalt grafställe, såsom wid Wiers Berg. Sådane trekanter kallas af almogen Jättehögar. Men efter the försök man giordt med theras upgrafwande, finnes ther hwarken kruka, Benragel, eller annat likt the gamla Begrafningar. Jag skulle tro, at theße wore lagde i sådan Figur til at gifwa Begrafnings-stället mehr anseende, om icke sådane åfwen funnos, hwar hwarken Stenrösior, eller Ättehögar ther när omkring äro, hwarföre man uti widare omdöme öfwer them måste härwid stadna.

Återstår nu at handla om the större, och mindre i ringar lagda stenar. Hwad igemen hålles före, at the warit Tings, eller Doms-ställen, är ganska likt. Men emedan här finnas åfwen sådane stenlagde ringar icke allenast wid Graf-ställen, utan och å wall-platsar, såsom ses af Tab. XI. och XVII. och jag åfwen sedt åtskilliga uti

Grefwa Sokn, och Biäre Härad i Skåne med en hop theribland upresta Stenar; wil synas likt, at ther icke warit något Dom-säte, eller Tings-ställe.

För min dehl gißar jag, at om the wid grafställen icke äro lagde för större anseende skull, lära the warit tit förde för förnäma Sorgfolket ther at sittia på, och hålla efter Hedniska Sedwänja något offer, eller annan begängelse efter then döda.

Ty nödwändigt måste här warit stor Församlig af Folk, om slika ätterösior, och högar å en dag, eller 2 skulle blifwa färdige, och theribland lära utan twifwel warit en dehl af högre ständ, som fram för meniga namn blifwit hedrade wid slika tilfällen.

The stenringar, som å wall-platser äro, kunna synas wara nyttiade å lika sät, antingen wid någon Härens församling, hwar något skulle föreställas meniga folket, eller til frögde-betygelser öfwer wunna Segren.

Utom Ättehögar och rösior, äro jämwähl på några ställen, såsom å wägen emellan Treslef, och Giödestad, och nu nämda By, och Grimmiton å Fagra slät; liknelse til Grafställen. Om the så wore, torde här finnas Benragel, och thå måste the warit för Bränne-tiden, och således mycket urgamble. Til at giöra härwid försök, hade jag gärna åstundat, men thet tillät icke tid, tilika med brist på arbetare med hwad mer härtil kunde betarfwas.

Cap. XXV.

Om

The af Historien anförda skiähl emot förmenta watn-högden, hwilka jämföras med hwad häremot kan påstås, til at therefter stadna uti otwifwelaktigt Slut.

Uti Företahlet wid thenna Beskrifningens Första Dehl är wähl korteligen omtalt, hwad anledning warit til at pröfwa then förmenta forna watn-högden, nemligen at then samme kan icke annat än ganska mycket röra så wär, som andras urgamla Historie.

Thetta torde behöfwa närmare förklaring, så wähl til at bestyrka en sådan sanning, som och at therigenom afwärja oförskyld mißtancka om lust til mohtsäjelse, och stridighet uti thet, som til bättre ljus i Historien kunde upgifwas. I någor mått bjuda til thetta helre at qwäfja än föröka, wore ganska oskiäligt, och aldeles stridande moht alt hwad egenteligen är, och bör heta Historie. Ty thenna måste utan sanning nödwändigt förwanskas til idel dikt, och als intet betydande Fabler. Therföre som sanning altid bör wara ypperste syftemåhlet uti alt hwad rätteligen heter wetenskap, lärer och hwad försök i så mått nu göres icke kunna blifwa obehageligt för them, som owäldugt wilja närmare granskåda hwad härom kan framgifwas.

Förmodeligen lära the uti föregående Beskrifning andragne minnes-tekn, bestyrkte af Sagor, och gamla Handlingar, nogsamt utwisa, at här uti urgamla tider åhtskilligt förelupit, hwilket alt med sina omständigheter klarligen ådaga lägger,

at

at sådant icke kunnat skiedt under Hafs-watn, hwaraf ock oförnekeligen följer, at alt hwad therom i gamla Historier förekommer, skulle nu förfalla til idel Fabel, och således sielfwa Historien ställas utur al Trowärdighet, om Landet å then tiden städt under watn. Skulle nu hafs-stranderne å lika sät pröfwas från Skåne ända up åht, torde äfwen flere Historiske skähl yppas, til at å lika sät sluta om mycket, som Hedenhös här förelupit; hwilket alt om thet moht watn-högden jämföres, skulle thet kunna likaledes uhtdömas, så at antingen ingen sådan watn-högd thå warit, eller och at icke förelupit hwad Historien therom förmäler, hwarigenom then samma, såsom anmärkt är, blefwe ingalunda trowärdig, när then icke allenast kunde therigenom bestridas, utan och giöras plat til intet.

Men någon kan inwända: skönt här finnas sådane minnes-tekn med mehra, kan dock urgamla Historien therigenom icke blifwa pålitelig, enär skähl tagne för förna watn-högden falla aldeles theremot. Öfwer sådant inkast behöfwes så mycket kortare Förklaring, som uti Kongl. Secreterarens och Historiographi Herr Wildes redan åberopade Historiska wärk wär urgamla Historier trowärdighet, och rediga sammanhang är med så fullkomliga skähl bewisst, at man äfwen härutinnan har icke mindre förmån än andre berömde Folkslag i Europa, hwilke kunna leda sin Historia längst tilbaka til uråldriga tider. Hwad angår skählen, som kunna synas wara med watn högden, thet skal nu strax granskas, när förut blifwit korteligen utmärkt, huru äfwen Europæiska, och jämwähl Asiatiska Folkens Historier skulle lida til sin ålder och sanning, om wår Nord wid wår Frälsares födelses tid städt under så högt Hafs-watn, som här förut bestrides, hwilket lärer klarligen kunna skönjas af följande omständigheter.

Öfta nämda Swenska Historie börjas med Beskrifningen om watn-högden sålunda: **Norden stod ännu til större delen under watn, och war lik som en Skiärgård i mångfaldiga små Öijar deld, när deße mäst högländre orter blefwo intagne, ꝛc.** och uti 2. §. **man behöfwer ej upstiga ända til Syndafloden at finna deßa Länder i et sådant skick: Wid wår Frälsares födelses tid flödade wåra Haf, och Sjöar wid paß Tretton famnar högre än nu, och går man än något längre tilbaka, lär man ej kunna föreställa sig mycken jord öfrig, hwarpå Nordens äldsta Inwånare kunnat fästa sina bopålar.**

Skulle nu en sådan Haf-watnets högd warit fordom här i Norden, måste nödwändigt både Stora Nord-Wäster-och Öster-Siön warit i samma högd, och när nu intet warit, eller är til finnandes, som kunnat moht Norden uptämma så mycket Hafs-watn, följer och häraf, at icke allenast the näst in til Öster-Siön, utan ock wid stora Oceanen belägne läge Länder, å lika sät warit under Hafs-watnet, så at hela Europa måst thå städt i samma watn-läge, som wår Nord. Går man än widare, finnes handgripeligen, at Hafs-watnet i sådan högd äfwen måste hafwa trängt sig dels genom Gibraltarska Sundet, dels öfwer slätterna uti Södra delen af Franckrike in uti Medelhafwet, och äfwen öfwerswämmat the therwid lägt liggande Länder, och så widare öfwer hela Jorden. Ty ehwareſt watnet kan flöda tilsammans utan hinder, måste thet nödwändigt, såsom allom kunnigt är, stadna tilsammans uti jämn, och lika högd, trängare, eller mehra widsträkt uti sin runda rymd omkring thes Centrum, eller medel-punkt, som kan wäl icke annorlunda föreställas än et och thet samma med sielfwa Jordklotets. Thetta lärer förmodeligen finnas enligt med thet begrep, som härtils warit om wår med Haf och Siöar blandade Jord, såsom ock aldrig någon annan högd, eller däld å Hafwet kan blifwa, än hwad genom stormar, wågor och watnets swallande af och an kan förorsakas, som dock wid påkommande lugn faller åter jämt tilsammans.

Hwad nu egenteligen kunnat här i Norden förorsakat en så stor watn-högd efter Synda-floden, och the therå följande äldre tider, skulle wähl hwar och en önska

hade blifwit närmare förklarat. Af nu andragna orden utur Swenska Historien är klarligen at aftaga, at här förmenes watnet äfwen för wår Frälsares födelse tid warit högre, enär här säges, at the förste Nordens Inbyggare icke för sig funnit mycken jord öfrig at fästa sina bopålar uppå, hwaraf och wil följa at watnet ifrån ålsta tider alt mehr och mehr fallit, och gifwit rum för Inbyggare. Mången skulle härof uti enfaldighet änteligen falla på sådana tankar, som icke stämma in med Mosis Berättelse om Syndafloden; Thet är, at thes watn icke skulle thå aldeles stadnat, utan blifwit så småningom minskadt alt in til wåra tider, och således kunde än widare orimligt slutas, at thetta watnets aftagande skulle wahra alt in til wärldenes ända.

Om nu läses hwad Moses uti Skapelse Bok. 8 Cap. uhttryckeligen berättar, finnes nog tydeligen beskrifwit så i föregående, som i synnerhet sluteligen uti 14. vers: at Jorden ward alstinges torr, så at Noach gick utur Arken, och theraf blir nu säkert, när merberörde ställen komma i behörigt eftertänkande, huru och på hwad sät Syndafloden watn aftogo, och Jorden ward torr, at thet icke allenast skiedt å the Länder, hwar Arken stadnade, utan äfwen öfweralt. Ty annars hade Jorden icke kunnat blifwa för menniskiorna beqwäm at bo uppå, så at å Berg, och i Dalar både Skog, och gräs wäxa kunde til menniskiornas nytta, under then tiden the kommo at förökas, til at utspridas til hela Jordens beboende.

Besynnerligt skulle warit, och aldeles moht watnets egenskap, som altid af sin tyngd nedsiunker hwar diupare är, at Sinearland, hwar Babel bygdes, och kan icke annat wara än en dehl af the Mesopotamiska slätter; och Egypten, som annars til sin belägenhet warit fordom mycket watnsiukt, såsom kan ses af Justini II Bok. 1 Cap.; skulle blifwit uhttorkade efter Syndafloden, och at then samme blifwit ståendes til at efter handen förminskas i Nordiska Länderna, som i hänseende til the nu nämda altid blifwit hållne före at wara mera högländte. Hwad härom widare kan sannolikt dömmas, fins nog klarligen af nu åberopade Justini bok, hwar skiåhl moht, och med anföras wid urgamla trätan mellan the Skyter, och Egyptier om förträdet i theras Länders ålder; hwilken slutes med theßa orden. His igitur argumentis superatis Ægyptiis, antiqviores semper Scythæ visi sunt, thet är, Therföre thå the Egyptier blifwit af theßa skåhlen öfwerwunne, äro the Scyther altid hållne för at wara äldre.

Ehuru nu Beskrifningen om förenämda träta wil tagas, blir dock thetta wist och bestående, at hwad skåhl här mot och med anföras, the grunda sig på sanna omständigheter af Naturen, och kunna i slika mål, ehwar the förekomma, altid wara likasom Dom-reglor. Går man långt tilbaka i tiden, skulle efter samma Justini berättelse the Schyter haft för Nini tider Asien skattskyldig, och fört krig moht the Egyptier, som uti II. åberopade Boken med mehra kan läsas. Cyrus och Darius Hystaspis the Persers Konungar hafwa och haft med them swåå krig. Wid thet senare wil man litet uppehålla sig, såsom wår tid närmare, och fördt moht Europæiska Schyter. Orsaken til sådant farligt krigstog syns icke olikt hafwa warit fruktan för theßa stridbara Folkens fiendliga infall uti Asien, hwar man utan twifwel icke giordt sig aldeles för them säkra. Men hwar skulle wähl nu å the Schytiska Länder så mycket folk kunnat wara, som förmått sättia thet största mächtiga Persiska Riket uti nödwändighet at föra krig, om the haft så liten Jord at bo uppå, som utaf förmenta forna watn-högden wille följa? Hade then städt i 3 famnar högre än i wår tid, thet är 39 alnar wid wår Frälsares födelse; skulle then warit alt nog, efter som föruht anmärkt är, at sättia hwad sidländt wore, både i Europa, Asia och Africa under Hafs-watn: hwilket än diupare nödwändigt måste warit sänkt under watn, om härtil komma 500. Åhr tilbaka, å hwilken tid förr Frälsarens födelse Darius lefwat, thå och watn-högden skulle efter föregående uhträkning stigit öfwer 50 alnar högre än nu för tiden.

Skulle

Skulle nu häremot inwändas, at then watn-högden, som i nämda Historia wil påstås hafwa warit här i wår Nord, icke bör dragas til the sidstnämda, eller andra Länder antingen i Europa, Asia eller Africa; lärer lätteligen finnas af föregående hwad häruppå kan blifwa til tiänligt swar, nemligen at Hafs-watnet så i Öster- som Wäster-Sion til sådan högd, om then wore bewislig; icke kunnat stadna platt af, såsom en rak och rätt upstående mur, utan måste nödwändigt hafwa fallit utöfwer the lägre liggande Länder, til thes thet stadnade uti sit naturliga watnläges jämna, och runda rymd omkring sit Centrum. Thetta kan tydeligen utwisas å en Glob, när man föreställer sig hela Jordens Hafs-stränder så ut med Oceanen, som uti the andra Hafwen, som flyta til in. Å them kunna nu icke olika watnhögder efter behag ställas, som ojämt falla in med hela thes wida rymd emellan Jordens delar, efter som Globen uhtwisar. Theraf följer nu, at Hafs-watnet måste och wid sådan högd, som omtales, hafwa trängt sig in öfwer alla lägtliggande länder, och öfwerswämmat the ther flytande Strömmar, som thå icke kunnat synas warit til, och thet alt ända borttåht i the Länder, som i samma läge wore längst ifrån wår Nord. Man skulle tycka, at thetta alt så aldeles nödwändigt följa måste af Globens sammansätning efter allmänt härom fattadt begrep, at man synas kunde härutinnan gå widare än af nöden warit, til at bewisa hwad annars lätteligen sig sielf förklarar. Således lärer såsom förut anmärkes, the forna Scythers Folkrike hembygd omögligen kunna bestå, långt mindre krig therå föras med så stor Krigsmakt, som Darius hade utöfwer några 100000 man stark, om någon watn-högd här warit å then, eller äldre tider, hwilken äfwen måste hafwa trängt sig tijt, alt efter Landets läga belägenhet. The owanlige watn-floder, som ofta tima plåga, äro blåtta tilfälligheter af stormar, Hafwets swallande, och strömarnas öfwerflödande, som icke kunna förändra, hwad här förut upgifwit är, medan när the tilfällige orsakerne til alt sådant uphöra, kommer alt åter igen uti wanligt jämt skick.

Hwarjom och enom lämnes nu til at owäldugt pröfwa, om icke thet efter föregående skiähl och omständigheter blifwer otwifwelachtigt sant, at jämwäl andra Folcks, och Länders både urgamla, och senare tiders beskrefna Historier i Europa, Asia och Africa, och så widare, genom wår förmenta Nordiska forna watn-högd icke allenast märkeligen skulle lida, utan ock merendels förfalla til intet, och hållas för idel Fabel.

At något thylikt skulle genom omtalta watn-högds satsen påsyftas, bör man sig ingalunda föreställa, hwarföre man ej heller widare wil gå in uti the eftertänckeliga påfölgder, som theraf ledas kunna, utan slutteligen öfwerwäga the skiählen, som sådes wara anförde så til watn-högdens, som til watn-minskningens bestyrkande. Uti nämda Histor. I. Cap. §. 3. förmåles, at det (nemligen watn-högden) är en af de sanningar, som Naturen sielf lägger å daga, och som wij röna tid från tid wid minsta eftersyn. Och §. 4. det är förunderligt, huru watnen kring wår Pol i alla tider så ansenligen aftagit, men derjämte så oförmärkt, at nästan ingen derå gifwit aktning förän i wåra dagar. För thesto bättre redighet uti the slutsatser, som häraf kunna tagas, bör åhtskilljas hwad som uptages til watn-högdens bestyrkande från thet, som rörer thes aftagande in til wår tid.

Alt hwad som tales om Landets Backar, Åhsar, fundna Wahlfiske ben, Mußlor, Snäckor med mehra; kan wähl icke annat bewisa, än at thet alt helre kan hafwa kommit af Syndafloden än af någon annan watns högd, hwilket när thet efter Berättelsen uti Skapelse Bokens Cap. 8. inom then korta tiden ther beskrifwes, lupit af Jorden, sannolikare kan hafwa lämnat efter sig sådana belägenheter och synder, som omtalas; än om watnet småningom sedermehra in til wåra tider aftagit; Ty Jorden måste thå nödwändigt haft theraf mindre känning än af hastigt aflopp. Thetta kan än mer blifwa begripeligt, om man föreställer sig huru mycket otaligt watn

warit, när thet gådt 15 alnar öfwer högsta Bergen; och thet tillika jämförer moht then korta tiden, å hwilken watnet afflutit, och Jorden blifwit aldeles torr.

Ehuru wähl ingen lärer skiähligen neka, thet ju troliga skähl finnas af Syndafloden moht alt hwad man wil hafwa til grund för forna watn-högden, wil man dock än widare skärskåda följande, nemligen Bergen i Bohus Lähn, å hwilka en stor myckenhet af Ostrons-skalar skola finnas, som brukas til Kalks brännande. Men theße kunna så mycket mindre gälla til watn-högdens bestyrkande, som icke olikt är, at the kunnat tijtskölgas af Syndaflodens watn. Här äro ju tu slags Ostron, Berg och Ler- eller Sand-ostron. Theße senare äro löse å Hafs-stranderna, the andre långt under watnet fast sittiande wid sten-klipporna. Theraf följer, at theße wähl aldrig kunna kommit uppå Bergs-högden, men wähl thet andra slags Oster-skalar. Utom alt thetta torde naturkunnigheten gifwa närmare uplysning, af hwad art theße uppå torra Bergen liggande Ostron-skalar äro, om the rätteligen höra til watn- eller Jord- och Bergs-wärter.

Månne man nu icke med större sannolikhelse bör sluta, at alla slika olikheter med mehra, som omtalas, kommit hellre af Syndafloden än af någon annan förment watn-högd här i Norden, som ingalunda af Historierna kan bewisas. Ty af then Norska finnes, at Konung Olof Tryggwason åhr 995. efter Christi födelse bygdt Trändhem tillika med then stora Kyrkan, och thå skulle watn-högden, om här räknas från wår tid tilbaka, warit ther in moht 15 alnar högre. Stadsens grundritning med Belägenheter theromkring finnes uti Högstsal. Konung Carl then Tjonndes af Baron Pufendorff beskrefna Historia pag. 381. och 487. Theraf ses klarligen, at om watnet warit ther så högt, hade aldrig någon bygnad ther kunnat skedt, utan hela Stadsens Tomt, som ligger lågt, måste hafwa stådt under Hafwet. Flere sådane bewis kunna tagas af gamla Norska Historier, men thet bleswe widlyftigare än tid, och rum thet nu tilstädia. Hwad skiähl som eljest wil tagas af fundna Skeps-köhlar och wrak, samt af Järn-ringar, som i Bergen finnas fäste, til at bestyrka watns-högd; lära icke kunna härwid göra något synnerligt til saken. Ty utom thet at om them saknas omständelig Beskrifning, som nödwändigt fordras wid the omdömen, som häröfwer säkert skulle göras; är förnämligast at märka, thet alt Träwärke, och Järn är, thet ena förrotnelse, thet andra förrostning underkastadt, hwaraf lätteligen slutas kan, at theße förmente watn-märken icke kunna wara så aldeles urgamle, at the förmå bewisa hwad som wil påstås; ty the hafwa wähl icke kunnat uthärda längt öfwer sin natur, och så lång tid beståt utan förwanskning. Besynnerligt är med Järnet, at thet wid Wäster-Hafs-sidan ganska mycket täres, såsom å Marstrands och Elfsborgs Fästningar nogsamt är kunnigt; men om thet sammaledes sker wid Östersiöns strander är mig icke bekant.

Enär af alt hwad här föregår owedersäjeligen befinnes, at forna watn-högden har hwarken pålitelig grund af Historierna, watnets natur, eller af thet, som om Syndafloden i then Hel. Skrift berättes; blifwer icke mödosamt at äfwen utmärka thet skählen, som andragas för watn-minskningen, icke kunna betyda något synnerligt. Ty thenna kan icke tänckas warit til, när inge pålitelige skiähl förefinnas til någon thes högd, som ifrån forna alt in til senare tider skulle minskas, såsom i S. R. Historien omtalas. Härwid tycks skiähligen böra påminnas, at til hwars och ens bätere underrättelse borde warit utmärkt, hurulunda wår Pol skall rätteligen tagas, omkring hwilken ther sägs, at watnen i alla tider så ansenligen aftagit. &c. Thet kan wähl icke annorlunda förstås, än til Graderna både i längden och bredden (longit. & latit.) men huru långt theße efter föregående sats komma at widga sig moht linien, hwar utan twifwel efter nu nämda sats watnets minskande skulle blifwa mindre, är icke utmärkt. Om nu något sådant wärkeligen kring wår Pol händt, eller i wår tid hända skulle, måste therom försök ställas Is-hafwet aldranärmast, såsom

näst

näst under Nord-Polen liggande. Nu är af Norska Historien här föruht anförd en märkelig omständighet, som gifwer anledning til at sluta hwad härutinnan likt är, medan Trändhem och thes Lähn ligger näst in til Finmarken, och åht Is-hafwet närmast. Hwad om Wäster-Siöns watn längre nederåht kan å lika sät dömmas, är här föruht wid några ställen med Historiska skiähl nogsamt bewist. Sådant kunde än närmare pröfwas å andra uht med Hafwen liggande Strander, thå thet icke lärer annorlunda befinnas än föruht sades. Men häremot kan sägas, man har likwähl märkt uti Norrbotns Haf en hop Sandreflar, och grunder uhtmed Stranderna. Om nu thetta icke kan nekas, följer dock theraf ingen watn-minskning i hänseende til the stora wida Jordens delar kringflytande Hafwen, moht hwilka alla så til diup som rymd, om Globen åter beses, Norrbotns Hafwet är ganska ringa. Ty et sådant Hafwatnets ständiga minskande, hwarom egenteligen nu frågan är, kan wähl icke annorlunda påstås än jämt, och lika öfwer alt. Thetta måste wähl hållas för sanning, så länge ingen orsak blifwit upgifwen, långt mindre bewist, til watnets aftagande under wår Pol. Men orsaken til hwad som med Sandreflor, och grunder händt, och widare hända kan i Norrbotns Haf, syns therемoht ganska begripelig. Nu nämde Haf går mer i längd än i bredd ända ned til Aland, som med thes Öijar nästan thet innesluta. Up moht Umeå åro och en hop Öijar wid Qwarken. Åömse sidor, så å Öster som Wäster, falla ther in ganska många, så större som mindre Strömmar, hwilke nödwändigt måste samla tijt, sand, dy med mehra. När thetta tillika med hwad utur Hafs-grunderna kan uprörас; drifwes i hop, kan icke annat än Stranderne med Sandreflar förökas, hälst ther, hwar hwarken wåg, eller ström kan skölja them bort, såsom ock alt sådant merendels kommer at stadna innom Åland, medan Hafs-swallet här måste nödwändigt genom the motliggande Öijar brytas, at alt hwad thet upriswer, och förer med sig, icke kan drifwas ned åht Östersiön. Hwad nu anföres i anledning af belägenheten torde wähl icke kunna bestridas. Men häremot skola finnas sten-klippor både här, och i Bohus ländska skiären, som skutit up i högd, dels utöfwer, dels under Hafs-watnet, hwilket wähl icke kunnat skedt, om icke Hafs-Horizonten sunkit, och watnet blifwit förminskadt.

Innan härå fullkomligen kan swaras, är aldeles nödwändigt hafwa om thessa Klippors beskaffenhet en aldeles säker, och omständelig Beskrifning, ty thenna förutan lärer näpligen kunna tagas någon grundfast slutsats. Imedlertid kan wähl icke annars än thetta anses för en säker grund-regla, at Stranderne, som ligga i lika watn-paß med Hafwet, måste nödwändigt wuxit åfwen så mycket i theras högd, som Klipporne skutit up, antingen öfwer, eller under Hafwet, om thetta wore til sina watn något minskat. Men huru skal thetta säkert kunna skönjas, när watnet thet ena åhret stiger, thet andra åter faller, och thet icke på så wiße bestämda tider, at therefter såsom å en Barometer, thes stigande och fallande säkert, och pålitteligt mätas kunde? Hwarföre wil nästan synas omöjligt, at efter wiß tids förlopp härom kunna fås någon pålitelig uträkning; ty owist är, och blir, om icke i thet följande Seculo watnet åter wärte, och kom til en annan högd, såsom och minskningen måtte wara ganska handgripeligt stor, och therjemte beständig, om therå någon säker uträkning för framtiden göras kunde, hwilket kan slutas af the Länders, Strömmars, och Städers belägenhet uht med Hafwet, hwilke fordom i Historierna äro beskrefne, och än i dag efter några 1000. åhr äro i samma watn läge, som i forna dagar. Såsom Egypten, Tyrus, Carthago, Massilia nu Marseille, Gades nu Cadix, Olyssippo nu Lissbonna, Sicilien, Messina, Nil-strömmen, Rhodanus nu Rhone, Tagus, nu Tago, Liger nu Loire, Seqvana nu Seine, Rhen-strömmen, Amisis, Visurgis, Albis, Ems, Weser och Elbströmarne, med mehra som i Historierna talas om.

Utom hwad uti S. Historiens Cap. I. §. 5 anföres, at man har wähl igenom goda slut funnit, at then fasta och torra del af Jordkloten altid måst tiltagit, ꝛc. kan och bliswa skiälig anledning til at tro, thet åfwen Klippor uti Haf-

men upskiuta så, at hwar the nu högre skulle wärkeligen befinnas än tilförene; kunde thetta och skedt utom Hafwatnets minskande, hwilket syns wähl wärdt at komma under the naturkunnigas närmare undersökande och pröfwande. Af gamla Romerska Lagen, utan twifwel både uti Digestis, och Codice, utur hwilka Institution: Justiniani äro tagne, finnes Lib. II. Tit. I. §. 22. De insula stadgas om rättigheten til upwäxta Öijar i Haf och Strömmar, hwarom orden så lyda. Insula qvæ in mari nata est, qvod raro accidit, occupantis fit: nullius enim esse creditur. At insula in flumine nata, qvod freqventer accidit &c. **Thet är O, som i Hafwet upkommit, hwilket sällan händer, blifwer thens ägendom, som then först intager, ty then tros icke höra någrom til. Men O upkommen i en Ström, hwilket mycket ofta händer** &c. wid hwilket ställe Vinnius uti sina Commentarier anförer orsaken at Öijar sällan upkomma midt uti Hafwet, nemligen för thes alt för stora diup, hwarwid åberopes Plinius uti 2 Bok Cap. 85. och följande med hwad mehr, som ther införes. Om the förändringar som komma af Strömmars olika lopp, och thes Floder finnes uti samma Tit. 23. 24. §. §. af hwilket alt slutas kan at hwad i så måtto i wåra tider will hållas för nytt och owanligt, har fordom både förr, och icke längt efter wår Frälsares födelse skiedt i andra Länder, at således theraf hwarken kan göras någon slutsats om watn-minskningen i gemen, ej heller om någon synnerlig förändring wid Jord-klotets skapnad. Ty sådane händelser, som nu omtaltes, ses icke å alla ställen ej heller å lika stor rymd, hwilken ehuru then wil tagas, blifwer dock ofta icke mycket större än et Sands-korn, när thet å en Glob moht hela Jord-klotet kommer at jämföras. Hwad för öfrigt kan slutas af orternas nu för tiden warande namn, finner hwar och en lätteligen, at theraf ingen pålitelighet blir, när öfwer alt kunnigt är, at sådane namn merendels sig så med tiden förändra, at ganska få ställen nu nämnas å lika sät, som i uråldriga tider. Til at undgå widlyftighet äro til hwars och ens owälduga pröfwande korteligen uppsatte the skiähl och omständigheter, som förnämligast röra watn-högden och thes förminskande, at theraf må slutas, hwad igemen bör närmare pröfwas wid nu nämda satser, ehwar the kunna forekomma, på thet alt wedertagit Historiskt sammanhang, och therå bygd Trowärdighet icke måge i någor måtto rubbas, och störtas i twifwelsmåhl.

Cap. XXVI.

Om

The slutmeningar, som i gemen kunna göras öfwer Landets förutgående Beskrifning.

Wid theßa Beskrifningar torde påminnas angående Metal- och Bergarter, om hwilka här icke blifwit nämdt antingen från, eller til. At therutinnan icke något måtte saknas, är härwid i gemen til at akta, at ehuru Landet har nog Berg, både större och smärre, är dock än icke blifwit kunnigt, om theruti wore några metaller til fångs. Wähl hörde jag åhr 1704, eller 5 talas om Silfwer-malm, som wore liknelse til uti Abild, eller Aßige Sokn, hwarom jag så t både wid Kongl. Majts och Rikßens Bergs-Collegium, samt Lands-Contoiret i ohrten hwad efterrättelse therom wore. Men å intet thera stället fans något wara härom inkommit. Icke thes mindre som hwad nu skal framgifwas, är efter Trowärdiga Personers uhtsago, och almänt tahl i orten, syns thet icke böra utelämnas. Wid nu nämda åhretahl blefwo från Pohlen en dehl af Sariska Krigs-fångar förde åht Halland i Städerna at kringläggas. Ibland them, som skulle til Falkenberg, hafwa warit några af Sariska Bergs-folket, som under wägen nedan om Ahrstad fråggt om icke Silfwer Bergs-

wärk

wärck wore ther i negden; hwilket änskönt thet nekades, the dock enständigt påstode. När thå warande Krono Befalningsman Skepsgård therom underrättades, skal han nyttiat samma anledning, och thet strayt hos Landshöfdinge Embetet angifwit. Om nu härå något synnerligt försök sedermera blifwit giordt, eller ej, är mig obekant, men almänt tahl gick, at Bergwärck kunde här i Landet ej uptagas för brist på skog.

Utom hwad föruht anmärkt är, lära nog Mineral-Källor finnas. Såsom wid Ettarp, och i Tönderslö Sokn, men the nyttias ån icke så almänt, som annorstädes.

Landets forna, och senare Tiders tilstånd kan igemen intagas af föregående Beskrifningar, som wisa hwad nu theruti saknas, som är förnämligast nyttig skog, i synnerhet Eke- och til en dehl Boke- med Timmer- och allehanda Löf-skog, hwaraf och följer, at Boskap, så större, som smärre nödwändigt måste blifwit minskade, när å the blott och bara liggande fälter, och ångar, både muhlbete, och höwäxt alt efter handen aftagit, hwarigenom och giödsel til Akerbruket jämwähl mäst blifwit mindre, och Sädeswäxten swag. Theße äro nödwändige påfölgder then ene af then andra, at hwad nu sades, äfwen af dagelig förfarenhet besannas. Af the Publiqva Handlingar intages, hwad Handel warit fordom med allehanda rå Hudar, och Skin, samt Talg, som icke kunnat warit til, om icke Landet haft ymnoghet på Boskap. Wähl är sant, at sådane wahror nu mehr än fordom inrikes nyttias, hwaraf och skulle följa, at förrådet inom Landet blifwit ökt, så at slika wahrur nu för tiden ymnogt kommo til salu i Städerna. Men thet lärer å the flästa ställen saknas; tillika med honung och wax, som tilförne warit nog lät fångit, men nu blifwit en sälsynt wahra, hwarom nog talas wid Fiäre Härads Beskrifning, hwilket med hwad mehr ther, och å flera ställen anmärkes, nogsamt intygar, at Landet uti rätt häfd, och alla thes förmoners upodlande alt mehr, och mehr in til senare tider af sig kommit.

En hufwud-orsak härtil kan wähl icke wara annan, än then frihet almogen haft til utrikes Seglats, then the i synnerhet uti Fiähre- och Wiske-Häraden haft under Dansk Öfwerhet. Men besynnerligt war, at Staden Warberg, som therigenom wärkeligen måste både til Handel, och förkofran ganska mycket lida; icke sökt få en sådan frihet hämmad. Ty om Handelens förswagande uti Nylösa, som war endaste Swänska Handels-Staden wid Wästersiön, therigenom påsyftades, i thet Norre Hallands handlande almoge kunde draga til sig mycket af Mark-boernas wahrur, så Timmer, som annat; är ingen twifwel på, thet the ju upfylte sin bygd med åhtskillig slags wahrur, som hörde til Warbergs enskylta Handel. När nu åhr 1679. almogen öfweralt fick i Halland samma frihet, som ses af Laholms Publiqva Handlingar, blef sådan Siöfahrt hos större dehlen af almogen ansed såsom theras yppersta medel til wählmägo, medan therwid tycktes wara lättare, och större förtjänst än wid Åker- och Landbruket, som längt mindre af sig kastade, i synnerhet när thet icke rätteligen skiöttes, hwarwid både mehr hog, och arbete borde anwändas. Men härwid skulle warit betänkt, at Akerbruket är i så mätto beständigt, och almogen genom thes förbättrande altid kunnat giordt sig säkrare uhträkning med tiden, än å Siöfarten, som måste omsider stadna, när uhtförsle-wahrurne uhtgingo, och Landet therå uhtblättades til dubbel almän skada, och saknad.

Landbruket kom thå merendels å the flästa ställen at lämnas under Qwinkönets drift, medan männerne fore til Siös, och som Siöfart, och Landbruk äro af ganska olika beskaffenhet, och til et thera af them wil wara hel, och icke half, eller deld menniskio åhugsan, och handawärkan; kan lätteligen slutas, hurudant Landbruket måste blifwa.

När nu Siöfarten i synnerhet i Söder-Halland stadnade twert af, sedan wärckeligen röntes hwad saknad häraf förorsakades, och än widare blifwa kunde; hafwer Qwinkönet genom idkesamt Spåne, och Wäfnad hulpit til at fylla hwad genom Landbrukets wärdslösande kunde brista til lifs uppehälle, och uhtlagor. Härigenom inflyta nu genom Boräs boernas handel penningar i Landet, torde hända med nog ringa fördehl för en dehl af Inbyggarna, som nödgas drifwa sit arbete med kiöparens förskott. Ehuru thet nu är, bör thet dock räknas för et hielpe-medel, skönt thet är icke altid pålitteligt. Ty infaller miswäxt å Säd och Kim, kan wähl slutas, huru the fattige warda nödstälte, och the bättre mående uhtblottade. Sådant swagt och osäkert Inbyggarnes tilstånd borde wähl upwäcka någon god eftertancka, huru och på hwad sät thet, som the kunnat sig förwärfwa, icke aldeles måtte gå them utur händerna. Men som wid Land- och Åkerbruk icke straxt rönes nyttan af hwad flit och kostnad therpå anwändes, blifwer mången härwid mindre hogad til at arbeta sig up i bättre ständ moht slika olyckor, och enär härtil kommer hwad stark inbilning intagit almogen om sina Förfäders förmenta bruk, hwarwid the sig hälla willia, hwilket förmenes wara et och thet samma, som nu för tiden; men om alt närmare pröfwes, skal i mång stycke wärkeligen finnas helt annorlunda, såsom förfarenheten thet ock lärer besanna: kan icke annat än alla Lands-förbättringar igemen hindras, och stadna af, så at mycket, som med nytta kunde företagas, lämnes aldels ogiord.

Tilförne har wähl Sille- och Saltsiö-fiske någorlunda kunnat understödja Landets brist, men thet har i senare tider, såsom förut å sina ställen anförd är, mäst uhtgådt, hwilket thes utan icke kunde igemen lända Land- och Åkerbruk til någon almän förbätring, så wida the, som fisket idkade, nödwändigt icke hinte med at tillika skiöta theßa tu åhtkilda närings-medlen med sådan flit och åhugsan, som theße hwar för sig särskilt fordrade.

Wid Sädes-bristen i Söder-Halland kan och til en dehl anses för liten hielp, hwad några af almogen hälst i Söder-Halland, kunna förtiena sig med Tröskande öfwer Höst och Winter neder å Skånska slät-bygden, medan the merendels therifrån få Säd i betalning, och wil sägas, at medellöse drängar hafwa häraf tilfälle at samla sig något til hielp wid Hemans bruks tilträdande.

Sedan Almogens Seglats kommit at uphöra, hafwa the i Söder-Halland hämtat sig Spannemåhl utur Skåne. Af Publiqva Handlingarna kan förmärkas, huru Städerne, som tyckte sig lida uti en sådan Handel, sökt therutinnan ändring; men therå icke wunnit annan Resolution, än at the sielfwe skulle förte sig med Spannemåhl at sälja för så godt pris, at icke almogen nödgades fara them förbi, althenstund them icke förmenas kunde sökia tijt, hwar then för minsta pris wore til fångs. Som thetta war för Städerna ogiörligt, i thet the aldrig kunde underfälja then Spannemåhlen, som Hallandske almogen sig tilhandlar, icke i Skånska Städerna, utan mäst å Landsbygden; har och samma handel, såsom å åhtskilliga ställen här förut anmärkt är, merendels i Södra Hallandska Städerna aftagit. Men om saken närmare eftertänckes, torde nogsamt finnas hwad skada, och saknad härigenom alt framgent är, och blir genom Landbrukets wärdslösande, hwilket om thet med behörig hog, och flit alfwarligen skiöttes, skulle icke allena skaffa Inbyggarna nog Säd, utan ock när theße äfwen kommo at ökas, blefwe tilfälle för Städerna at med skiählig winning til Inbyggarnas större beqwämlighet idka Spannemåhls-handel. Ty om almogen öfwerräknade theras rese-kost och foder, samt hema förfummadt nyttigt arbete wid sit hemans bruk, och thet 12 a 14 dagar, alt som resan är läng, eller stackot, swärare, eller lättare wäge lag; skulle Sädes-Tunnan icke blifwa så aldeles lätkiöpt, såsom thet nu i gemen tyckes. Men the gå icke in uti sådan noga räkning, enär the icke behöfwa kiöpa sig hwad til theßa resor betarfwes,

och

och ej heller giöra sig hopp om någon synnerlig förmån af sit Landbruks arbete, som the imedlertid hema kunde skiöta, theras slätta wilkor til wärkelig förbätring. Sådan god åtanka torde jämwähl så mycket mindre infalla, som wid thetta Sädes hämtandet kunde och drifwas någon Land-handel, eller ock som trotskast är, öfwerflödigt Bränewins brännande idkas. Ty thetta har så öfwer alt tiltagit, at enär för 30 a 40 åhr tilbaka näpligen funnos 2, eller 3 Pannor i en Sokn, skole nu nästan icke många heman finnas wara them förutan. Här förebäres wähl nödwändigheten til slikt brännande utaf hemans ägornas swaghet, hwilka icke gifwa nog Winter-foder til Boskaps föda, med mehra. Thetta gifwer anledning til närmare eftertancka, och theraf följande owedersägliga grundsatser. Almänt kunnigt är, thet aldrig bränwins bränneriet warit fordom så ymnigt, som nu förtiden, efter som förregifwes til Boskapens nödtorftiga underhåld i brist af foder. Nu finnes klarligen af åhtskilliga här föruht anförda omständigheter, at i Landet warit i forna tider större ymnoghet på Boskap, än i the senare, ther likwähl tilförne litet, eller als intet bränneri warit til. Måste icke thå Landets rätta bruk, och häfd wara ganska mycket förswagade så til muhlbete, som hö-och halm-wärt, hwilket borde komma alla hemans brukare til at undersöka om sanskyldiga orsakerna härtil, och theraf finna, huru en sådan foder-brist måtte, såsom i forna dagar, nu botas genom muhlbetes, ängars och åkrars förbättrande, och tilhöriga skiötsel, hwartil här öfwer alt giftwes nog anledning.

Til thet andra bör märkas, at om thet öfwerflödiga brännandet tiente til Boskaps underhållande, skulle man thå icke tycka, at å them borde wara nu för tiden lika, om icke större föråd i Landet, som fordom? Men thetta lärer nu näpligen kunna å något ställe skönjas. Således måste brännandet icke kunna skaffa then nyttan, som eljest thermed wil päsyftas, utan torde hafwa med sig helt andra, och skadeligare påfölgder så för Folk, som få. Men som brännewin, lika som Tobak, blifwit nu för meniga folket oumgängeligt, talas här allenast å thes skadeliga misbruk, hwarigenom händer, at många förlora både hälsa och wett, och blifwa til alt godt oskickelige, antingen at täncka, eller arbeta på, så at man med al skiäl bör hålla the gamla i så mätto för lyckeligare, som mäst höllo sig wid godt öhl, och miöd.

Af alt thetta, som nu föregår kan någorlunda slutas, hwad som oförmärkt kan draga almogen ifrån sina Landbruks tilbörliga skötsel, och the theraf följande många fördelars nyttiande sig sielf til någon beständig wählmägo. Ehwar nu tilståndet i et Land är så beskaffadt, at ganska swårt, och nästan omögligt är få thet ändradt, och förbättradt til Inbyggarnas beständiga wählmägo; och therjemte altid fahra är, at genom misswäxt åter händer lika nöd, och fattigdom, som föruht warit, och genom goda åhr någorlunda kunnat botas; ther blir Folket merendels modfält, och hugslöst at söka tiänliga hielpemedel, medan the warda tröge, och olustige at fresta på hwad them nyttigast wore, såsom the hålla alt sådant för fåfängt, hwarigenom al idoghet hos them efter handen utgår. Enär nu häraf idkeligt bekymmer för dagligt lifs-uppehälle måste förorsakas, kanske och thertil dagligen kommer elak föda, hwilket altid följer wid armod och fattigdom; kan icke annat än Folkets förökande mycket minskas, och aftaga. Ty som en wiß Minister uti sina anmärkningar öfwer et Rikets tilstånd säger, äro theßa Try; **mycken sorg och bekymmer, elak spis och föda, och fattigdom the störste förhindren wid menniskio släktets förökande.** Hwareſt nu tilståndet mer, eller mindre är så beskaffadt, som nu sades, ther bör Folket med al flit upwäckas, icke allenast til at lära känna, utan och wärkeligen nyttia Landets förmåner, hwarigenom the til beständig wählmäga kunna uphielpas. At uppå slika förmåner ingen brist kan wara här i Landet, märkes lätteligen, när thes tilstånd från äldre til senare tider jämföres, medan tå skönjes hwad nu saknas. Men thet bör therföre icke hållas för aldeles förlorat, enär sielfwa Landet

det til thes egenteliga beskaffenhet icke kan sägas warn förwärrat, skönt thet räkat utur sin forna häfd, och tilhörig upodlan sedermera kommit at stadna.

Således blir och oförnekeligt, at äfwen i wåra tider kan Landet icke allenast förhielpas til sit förra goda tilstånd, utan och til en dehl ganska mycket förbättras genom annan nu för tiden funnen nyttig, både kundskap, och inrätning, om therå rätt hog, alfwar, samt arbete lades. Men ehuru någon måste hwad nu sades anteligen widgå: Kunde och blifwa nog öfwertygad, at han icke följer sina Förfäders bruk, såsom elsest gemenligen wil förebäras, hwilket är theraf nog uppenbart, at wid Landbruket äro nu icke samma fördehlar som fordom: Kunna dock i enfaldighet emot Lands-förbättringar inwändas; at ehuru the möge synas möglige, hinna the dock icke til så hastig mognad, at af möda, och kostnad i lifstid någon frukt kan hämtas. Wore altså onödigt therom bemöda sig, utan med tolamod släpa sig fram huru man kan. The som efterkomma, få, såsom theras Förfäder, se sig om, huru the kunna begå sig. Utom thes är och owist, om hwad arbete anlägges, kommer wåra Barn til godo. När alt blifwer förbättradt, kunde the stötas therifrån, och främmande tränga sig tist til at upskära, hwar the hwarken plögt, eller sådt. Utom flera slika tankar, som mehrendels upstiga hos them, som al sin tid skönja liten, eller als ingen hugnad wid theras idkeliga arbetsamhet.

Sådane inkast, som ganska mycket hindra al nyttig förbättring; böra icke lämnas utan närmare ompröfwande, på thet ock enfaldigt Folk måge skönja, huru ogrundade, ja aldeles oskiälige the äro wid alt hwad både enskylt, och almän nytta kan förfrämja. Ty thet wore afkläda sig al menniske natur, och thes sanskyldiga wäsende, om hwar och en wille endast och allenast nyttia Lifs-tiden sig enskylt, och icke andrem til godo. En oryggelig sanning är, at ingen är född sig sielfwan allena, utan och andra til nödtorftig hielp och gagn. Genom Förfädernas nyttiga wärk, och theraf alt framgent upkommande wälgierningar, som the genom idkeligt arbete, möda och flit lämnat efter sig oß til godo; förplichtas och owedersägligen theras efterkommande, at äfwen lämna samma förmåner åht sin efterwärld, om icke förbättrade, dock ingalunda förwärrade, medan man icke äger alt sådant, såsom sit aflinge efter egit tycke at förslösa; utan som et Lähn, eller ombetrodt gods, hwilket å lika sät, som nu sades, at bruka och nyttia efterkommanderne hafwa samma rättighet, som theras Förfäder. Thetta alt grundas både å naturlig, och al annan god Öfwerhets lag, som stadgad är, så om lånt, som ombetrodt gods. Historierne wisa öfwer alt, huru Folck och Riken blifwit mächtige genom Landsbruk, hwarigenom så länge thet med flit och alfwar wärdades, theras wählmåga warit beständig, såsom til en del kan skönjas af Romerska Historien.

Huru the gamle warit sorgfällige, at hos menige man wähl stadga hog och lust til Landbruk, kan slutas theraf, at the högtideligen beginge theras åminnelse, som upfunnit Åkerbruk, och andra nyttigheter, lika som the samme hade warit Gudar, hwarunder och dölgdes en besynnerlig Politique til at hålla meniga folket uti ständig hog, och arbete å Landbruk; när the genom sådan afguda tienst styrcktes i then tron, at Lands upodlan wore sielfwa Gudarna behagelig, som uptogo uti sin besynnerliga hägn them, som til almänt gagn nyttiade hwad af theras milda hand menniskiorna wore lämnat. Hos oß, som nu mera äro bättre genom Guds ord uplyste, måste föresinnas långt starkare bewekande skiähl til at följa sådana Hedningars berömliga efterdömen, icke uti någon Afguds-tiänst, utan i flit och arbete.

När man betäncker Guds wändeliga godhet, som skapat Jorden menniskorna til nytta, och then öfwerflödigt ymniga wälsignelsen, som wid alt lefwande och wärande gifwen är, allenast menniskan genom tilhörig flit, och arbete efter Guds Rådiga wilja, och ordning söker til at framodla sådana mångfaldigt rika och ymniga

häfwor

häfwor til Skaparens lof, och almän nytta och gagn, och icke til öfwerflöd, och andras förtryck; hwilken skulle wähl icke thå få godt mod, och hog til at lägga handen wid et arbete, som GUD sielf menniskiorna ålagt? Skulle wähl någon twifwel blifwa, thet GUD ju på lika sät förfrämjade al nyttig Lands-förbättring hos oß, såsom förfarenheten witnar wara skiedt å många andra Europeiska Länder, som fordom efter trowärdiga Beskrifningar, warit icke mindre ofruktbare än en dehl Landskaper här i Norden? Therföre kan moht Länders upodlande icke göras then aldraminsta skäliga inwändning. Ty ingen omöglighet kan härwid yppas, när alt göres i rät ordning, och skick thet ena efter thet andra, hwilket med tiden måste uhtgiöra hwad härwid i gemen påsyftas; hwilket lärer tydeligen kunna skönjas af hwad som kommer at framgifwas angående sielfwa Inrätningen, som efter Landets Beskaffenhet bör göras til beständig nyttig förbättring.

Hwad fruktan någon kunde fatta om sit nedlagda arbete, at thet heller torde komma främmandom än thes barn til godo, medan en wähl uparbetad Landägendom plägar upwäcka hos mängen otilbörlig lusta, til at genom hwarjehanda olofliga medel drifwa ägaren ther utur; är icke aldeles wähl grundad. Ty om thenne följer sina Förfäder efter uti flit, och arbetsamhet icke allenast til at underhålla, utan ock at öka the förmåner honom blifwit lämnade, har ju hwar och en wid sin ägendom wäldigt hägn, och beskydd af Nådiga Öfwerhetens Lag och Förordningar, och thetta så mycket mehr, som helre Lands-förderfwande än förbättrande blefwo, om icke flitige Landmän skyddades wid sina bruk, utan theras tid efter annan giorde nyttige arbeten lämnades snåla Ilwiljare til rofs, hwarigenom afskräck blefwe nästan i gemen, både at täncka, och arbeta hwad i så mätto nyttigt wore, hwilket blefwe Riket i gemen, och Inbyggarna enskylt til största skada och förderf. Men om någon genom öfwerdåd, och liderlighet ställer utur rätt häfd, och förkofran the förmåner honom af Förfäderna blifwit lämnade, gör han sig sielfwan therigenom owärdig til al rättighet, och thå bör ingalunda oskäligt tyckas, hwad honom med rätta öfwergå kan. Ty en almän grundregla är: Interest Reipbl. ne qvis re sua male utatur, Thet är: **För thet almänna bästa är angelägit, at icke någon illa brukar sin ägendom.** Ty af sådant kan icke annat än thet almänna hafwa större, eller mindre känning, alt efter som thet angelägit är, som så mißwärdas. Landbruk är nu, såsom alla måste widgå, en af the säkresta grundwahlar til et Rikets, och thes Inbyggares wählmägo; kan thet altså icke anses för ringa, om thenna grunden å något sät rifwes, och förswages genom wahnrycht.

Widkommande the föreslagna högstnödiga medlen til Landets förbättran bör nu först märkas, at wid skogs, och allehanda löfträns upwäxt kan göras så mycket mindre något twifwelsmåhl, som nogsamt bewist är, at then i wår tid kan äfwen så wähl trifwas, som fordom, och at således orimlig blir then inbilningen, som menige man fattat om Träns afstadnade wäxt i senare tider. Ja här kan och af föregående Beskrifningar nogsamt slutas, huru mycket skogs, och andra Träns wäxt skulle tiltaga på 50 åhr, och högst 100, at mycken liknelse blir til at tro, thet Landet inom then tiden skulle til en stor dehl återwinna sina förmåner uti al nyttig skog. Största hindret kan någon inwända blir thetta, at Inbyggarne icke weta rätteligen härmed at omgå; men när å sådant nyttigt arbete, blir almän hog och lust, kan wetenskapen snart läras, och aldra bäst af sielfwa trän, när theße, så uti spädare, som starkare wäxt nogsamt uhtmärka för them, som wilja se therefter, hurudan theras art och natur är, tillika med hwad them kan qwäfja, och förhindra uti frodigt upwärande. Therigenom kan sådan kundskap mycket stadgas, hwilken är för en Landman oumgängelig.

Önskeligt wore, at äfwen menige man blefwe wahne wid at skiöta allehanda slags frukte-trän, hwilket ej heller är särdeles swårt, utan fast mera lätt at fatta,

så at äfwen Barn, som icke kunna brukas til stort arbete; fingo i synnerhet wid spädare träns skötande något nyttigt at hafwa för händer. Man skulle finna med förundran, huru snart, och lätt Landet kunde blifwa upfylt med allehanda så kallade sten-frukter, om hwilkas nyttigheter redan föruht handlat är, hwilka skulle skaffa en god indrägt både til åhtskilligt bruk wid enskyld hushållning, och til försälgning.

Af Bi-skiötsel, enär then blir stadgad, såsom fordom, kan jämwähl icke annat än ansenlig winning blifwa både af honung, och wax, såsom föruht anmärkt finnes; härom äro nu åhtskilliga tryckta underrättelser uhtkomna. Thet står nu til at försöka, och förnimma hwad häraf bäst främjer Bi-wärten; hwilken lärer icke kunna hållas, som almän tanka är, så aldeles omöglig i wår tid, utan fast mehra äfwen så ymnig som fordom, allenast man rätteligen thermed omgår.

Thet skulle icke wara ringa rikedom för et Landskap, om å hwarje heman et, eller flere Lispund wax kunde försäljas, hwilket här hema äfwen så wähl som utom Riket kunde blekas, och göras hwit, hwarigenom en säker wahra blef at handla med, hwars uhtförsel icke minskade, utan fast mehr förökte thes förmögenhet. Thetta kan än närmare finnas uhträknadt uti then nyligen genom Trycket uhtgifna Biskötseln.

Hwad som synes tjäna til Åkerbrukets förbättran är jämwähl efter åhtskillig belägenhet anmärkt, hwarwid bör än widare påminnas, huru som genom Åker-jordens uphöjande, både hwar diken behöfwas, som och eljest hwar Jordmånen thet tillåter; uhtsädet, och thes fruktbärande til en dehl kunde ökas efter Geometriska grundreglor; hwilket wore en besynnerlig förmån wid heman, som föruht äga ringa åkerjord. Men som äng är åkers moder, warder likaledes wisst hwad til thes uphjelpande kunde wara tiänligt. Hwaraf och slutas kan, huru hö-bärgningen måste blifwa ymnigare, enär ängarne, ehwar the behöfwa at dikas, äfwenledes kommo at uphöjas, och med löfträ trän förses.

Huru stor tilökning å gräswärten kan theraf wäntas, finnes af Tab. V. och then uhträkning som göras kan, efter fältens åhtskilliga förhögningar. När nu fodret icke allenast therigenom, utan och tiänliga löfträns löfwande anseenligen måste ökas; blifwer och lägenhet för så större, som smärre Boskaps underhållande öfwer Wintren; och om betesmarkerne efter then anledning här föruht gifwes, blefwo rödjade, och satte i tilbörlig häfd, skulle jämwähl Wår-Sommar- och Höst-betet blifwa nog ymnigt. Eljest torde löfwandet, som är en ganska nyttig sak för en Landman, förekomma almogen i förstone något främmande, medan så wida jag märka kunnat, har thet samma alt härtils icke warit i bruk, antingen i Halland, eller Skåne. Men enär nyttan häraf så wid Boskaps födande, som åkrens gödande förmärkes, bör man icke twifla på, thet ju menige man gladeligen nyttjar hwad them til så stor fromma länder. Ty ehuru wähl wid hemanen merendels icke är mycken åkerjord, så at then i samma proportion behöfwer mindre gödsel, är dock til märkandes, at åkren fordrar här långt mehra understöd än å andra orter, hwar Trädes-gärden äro, hwilka här icke kunna blifwa, med mindre the å några ställen kommo at inrättas å uhtmarkerna. Ty åker-jorden får icke här hwila, utan besås ömse, thet ena åhret med Råg, thet andra med Korn, Hafra &c. alt wårsäde, hwarwid efter al liknelse färska gödslen, som om wåhren uhtföres, lärer icke skaffa then nyttan, som wid Höst, eller Winter Råg-säde. Thenne sidstnämde brukas mycket i Skåne, och skulle äfwen i Halland rikeligen löna mödan, om then blefwe inhägnad, såsom sådant nog skönjes, hwar thetta i acht tages. Wår-sädet skulle och åhret therefter blifwa ymnigare, när therå kom om Hösten föruht gödslen. Thet borde wähl hållas för mycken saknad, när wid heman är ringa uhtsäde; men så framt thet icke kan ökas genom något upbrödjande, bör hwad litet åker-jord finnes, förbättras på alt sät, at hwad som brister i Jord, må kunna fyllas i inbärgningen. Härtil gifwes nu anledning

ledning uti föregående Beskrifningar, och är til förmodandes, at sådant nyttigt arbete lätteligen inom kort tid kunde fullbordas, och sedan alt jämt underhållas, hälst hwar icke mycken, och widlyftig åkerjord är. När then nu så kan förbättras såsom en Trägårds jord, ty thetta är aldeles med tiden mögligt; at then i stället för 3:die a 4:de Kornet bär dubbelt, ja wähl theruhtöfwer; blir ju här samma förmåhn, som wid et dubbelt större, och mindre fruktbärande uhtsäde: hwilket borde göra almogen thesto mehra hogad för slikt förbättrings-arbete, hwar lägenhet thertil är.

Angående uhtmärkernas uprödjande är wähl åhtskillig anledning gifwen, men therwid blit swåraste arbetet at dämpa ljungwäxten. The förslag, som thertil äro upgifne, kunna efter handen försökas, hwartil än et bör läggas. Bekant är, at Boghwete trifwes wähl i mager jord. Om then nu såddes å et litet stycke, hwar ljungen blifwit afbränd, och jorden thertil beqwämligen föruht uprifwes, eller uphackas; kunde tyckas, at här efter blefwo någon gräs-wäxt, som med Hö-Asp- och Biörketräns frö kunde underhållas, til thes gräs-botnen blefwo så tiock, at liungen sedan icke kom at rota sig tijt igen. Man får på alt sät försöka hwad som kan hielpa the widtsträkta liung-fälters förbättrande til ymnigare Boskaps bete.

Utom hwad korteligen upgifwit är til Landets förbättring, kan och mycket upfinnas, och med nytta försökas af them, som med lust och alfwar skiöta Landbruk, hwarföre ock ganska mycket skrifwit är om Landbruks stora förmåner så af the gamla Greker och Romare, som af senare tiders berömwärda män, hwilket wähl förtiänar at läsas med någon eftertancka, skönt thet icke i alt skulle stämma aldeles in med thenna tidsens hushålnings-reglor.

Om nu samma flit är både at skaffa, och rådfråga sig med slika hushålds-böcker, såsom tilförne, kan wäl icke aldeles för wißt uhtgifwas. Torde hända man i senare tider liter för mycket på minnet, och inkommen wahna; och thå kan mycket komma uti glömska, och åhtskilliga nyttigheter therigenom förloras. Wid rätt landa-skötsel behöfwes idkelig eftertancka, om arbetet annors skall rätteligen drifwas, som är mångfaldigt, och nästan ouphörligt, thet ena wid thet andra fasthängande, såsom i en kädia. Behöfwes altså härwid al then kundskap, som kan hämtas så wähl af hwad beskrifwit fins, som hwad förfarne Åkermän kunna gifwa wid handen. Fordom war i bruk at förse sig med åhtskilliga hus-leke-medel, så för Folck, som Boskap, ibland hwilka förnämligast wore Fläder-mos, som therneder kallas Hylle-saft, och Enebärs-mos. Af thet förra til bruk för Boskapen, kokades hela fiärdingar fulla; bär och stielkar tilsammans. Af Aske-träs safwa kan, såsom wil för wist uhtgifwas; skaffas en härlig läkedom, så för menniskior, som Fänad, såsom härutinnan skal finnas thet starkaste mohtgift uti alla smittosamma siukdomar. Torde hända samma träns blad och knoppar äfwen okokade, giorde någon dylik wärkan; åhtminstone borde sådant försökas, medan efter the egenskaper, som uti Lärda Mäns skrifter tilläggas Aske-trä, skulle thet tiäna til et godt Hus-Apothek. Befinnes nu thetta i sanning, skulle man icke olikt tycka, at hwarjehanda swåre, och smittosamme Boskaps-siukdomar härigenom kunde förekommas, eller åhtminstone så hindras, at the icke alt för starkt få gripa omkring sig. Widlyftigt wore at handla om flera thylika nyttigheter, som dels redan kunna wara någorlunda bekanta, dels än widare stå til at upfinnas genom tiänliga försök.

Sluteligen bör märkas, at för Inbyggarna wid Landets upodlan måste wara en ganska stor förmån, hwarigenom thet kan understödias; at Qwinkönet äro ther så flitige, och arbetsamme uti allehanda Spånad, wäfnad och strumpstickande. Anser man hwad thetta hulpit til menige mans föda, och uhtskylder, kan lätteligen slutas hwad större förmån skulle blifwa, om en sådan arbetsamhet kommo med tiden til större framwäxt, så at i stället för hwad linne, och ylle ther nu tilwärkas, blefwe

allehanda slags finare lin- och ylle-wäfnader, hwarmed större indrägt wore af nästan lika stor myckenhet ull, och lin, som nu til gröfre wäf fordras.

Thetta skulle wärkeligen skönjas, om ther blefwe rät kundskap, och handelag til at handtera linet til finare Späne, och thertil kommo tiänlige wäftyg, och tilhörigt bleke efter uhtländskt sät inrättades. Ty thå kunde icke blifwa någon brist på allehanda inländskt linne, så finare, som gröfre, i alla dehlar så godt som Holländskt-Kloster- och Schles-lärfter, icke allenast til inrikes behof, utan ock til uhtförsel; hwaraf fast mehr blefwe beständig indrägt, än någon affaknad, eller skada i Landet. Kommo och härtil then alt för nyttiga Bomuls spånaden, tröto ej heller goda Nopkins så finare som gröfre, bomuls-tyger, Kiper med mehra; öktes ansenligen samma handel, och Folket kom i god närings-rörelse, som rikeligen skulle löna mödan och kostnan. Man kunde och nästan göra sig samma goda förhopning om ylle späne, och wäfnad. Ty icke olikt är, at om kundskap blef om ullens åhtskilljande efter thes olika art; kämmande, och spinnande med mehra; och här til skaffades tiänlige wäfstolar; skulle blifwa i stället för walmar, och wästgöta tyg, som ther i Landet kallas wärcken; goda både grofwa, och medel slags kläden, med Casianer och thylikt: och alt til sådan ymnighet, at thet för lindrigt pris wore til fångs; dock at både the handlande, och arbetarne funno therwid sin goda räkning. På Siöbo Sätes-gård såg jag et kläde, wäft af almogens Späne, som wid Fabriqven i Halmstad blifwit grönt färgat, och öfwerkurit; hwilket war ganska godt, och et annat stycke, som ämnades til blådt, war i wäfstolen af finare tråd. Hwad nu sades om ullen skulle och mycket främja Strump- och möszors stickandet, som ther brukas, af hwilka finnas så gröfre, som finare slag merendels hwita til färgen, så goda, som andra filtstrumpor. Här skulle ock fås både finare och gröfre trå-strumpor, ja äfwen af Silke så goda, som the så kallade bas de Paris, om Silke wore här til fångs; så at theße föga behöfdes utifrån. Mängen kunde häraf sluta, som syftades härmed på någon inrätning med Silkes-matkar, til at få en dehl af then wahran hema i Landet. Ehuru thetta skulle synas mångom orimligt, är thet dock icke aldeles omöjligt, widare än at här icke kunde blifwa så ymnig Silkes-wärt, som uti the Länder, hwar luften är mera warm. Här sades, at ingen omöjlighet är härwid, såsom man finner, at å många ohrter i Tyskland Silkes-wärt drifwes, och nyttias: hwarom öfwer alt finnas uhtförliga Beskrifningar uti theras Hushålds-Böcker, som äfwenledes kunna i en dehl af Nordiska Länderna tagas til efterfölgd. Swåraste hindret är, at så tidigt få Muhlbärs-blad uhtspruckna, som Mask-äggen them behöfwa til sin föda. Men hwar Orange-hus hållas, kan ingen brist therpå blifwa, och maskäggen kunna ther tidigt nog få sin föda, så at om Silkes matke-inrätning blefwe wid Orange-hus, skulle hwad kostnad å theßa giöres, rikeligen blifwa genom Silkes-wärten öfwer, och icke under betald. Wille man säga, at i Halland wore lägenheten för knapp, så är then thesto större och begwämligare i Skånska Södra-ohrterna, såsom Helsingborg, Lands Crona, Malmö, Lund, Ystad och theromkring liggande många Sätes-gårdar. Ehwar man wet rätteligen omgå med Silkes-wärten, betalar then sig ganska ymnigt, och skiönt theraf icke blefwe så stort förråd, som Riket behöfwer, måste dock nödwändigt häraf winnas så mycket, at införslen blefwe med tiden mindre stor; kan hända när sådan nyttig inrätning komme i rät gång, then äfwen uti andra högre up liggande Landskaper skulle införas, hwaraf åhtminstone blefwe til dagligt behof, om icke thet förslog til wäfwande, eller stickande uti nu nämda Landskaper.

Af alt hwad här föregår kan nogsamt slutas, uti hwad härlig förbättring hela Landet kunde komma genom båda Könens arbetsamhet, thet ena wid Landets upodlan, thet andra wid späne och wäfnader med mehra. Ty wid thetta senare lärer Mankönet icke stå til at wänjas, om icke thet wore wid någon Kläde- eller annan slik Fabriqve, hwar Gäßar gofwo sig i lära, medan, owißt af hwad orsak,

Linwäf-

Linwäfware handwärck hålles af Mankönet i förakt. För Inbyggarna blefwe efter nu nämda inrätningar icke iswårt at förkofra sig, när Hustruns arbetsamhet wähl til ½ skulle upgå moht the nyttigheter, som af manfolken wid hemanens upodlan kunde förskaffas. När nu the hema förmådde wähl nära sig, skulle al åhoga at fara utur Landet til sin bättre bärgning ofelbart förswinna, och Inbyggarne til antahl märkeligen förökas, hwarigenom Landet än mer blir upodlad, och flera närings-rörelser upkomma både Riket igemen, och Inbyggarna enskylt til mycken styrcka, och nytta.

Ehuru någon kunde finna, at hwad här förut anmärkt är til Lands-förbättringen, hwarken med tiden wore omöglig, eller utan sin stora nytta, synes dock böra therwid betänckas, om sådane förwärfwade förmåner wore i alla dehlar til at nyttia å sät och wijs, som upgifwes. Här kan sägas, när Landet blefwe så upodlat, at ther icke allenast af Jorden wore mångfaldiga nyttigheter, så af skog, som åker, samt Boskap, utan och genom Inbyggarnes idoghet åhtskillig slags tilwärkningar til beständigt goda handels-rörelser, yppas här förnämsta frågan, huru thet alt kunde komma i behörig gång och drift? Hwartil fordras folckrika, och handels starka Städer i Landet. Thetta kan wähl icke nekas, och om thet sanna kommer nu at handlas i följande Capitlet. Thes förinnan är til märkandes, at Landsens Inbyggare hafwa en tid bårt åht haft ganska mycken olägenhet alt från 1720. utaf Wargar, hwilke odiur åhtminstone 50, eller flere åhr tilbaka från nu nämda åhrtahl wore ther aldeles okände. Mycken tid torde upgå innan the så kunna uhtrotas, at Boskapen får gå för them i fred. Utom hwad skada å them giöres, warda och Rådiur, som tilförne icke warit ther i Landet så sällsynte, som nu för tiden, mycket uhtödde.

Hwad elljest Inbyggarnes seder, och lefnads-sät widkommer, kan någorlunda slutas af thet, som härom å åhtskilliga ställen förekommer, nemligen at Inbyggarne, så Man-som Qwin-könet, äro idoge, och arbetsamme til at fylla then bristen uti theras nähring, och lifs uppehälle, hwilken af swagt, och icke fulkomligen drifwit åkerbruk ofomoftast them nödställer. Om nu themna idogheten komme at anwändas til åkerbrukets förbättring, och Landets upodlan, såsom härtil mångfaldig anledning gifwes, skulle thet otroligen kunna hielpas. Ty hos en stor dehl af almogen är god hog til allehanda slögder, som behöfwes mycket wähl wid the til Landbrukets förbättring ingifna förslagen, såsom wid Träns planterande med mehra, thå och menige man skulle härwid få tilfälle at upöfwa sit ställe uti mångahanda nyttigheter. Til sådant arbete helre än hwad strängt, och släpesamt är, hafwa the mehra hog, och theraf kommer, at åtskilliga slags handwärck af en och annan å fri hand på Landet idkas, såsom Swarfwande, Snickrande, Timrande, och smått Järn-smide. The som bo uhtmed stranderna hafwa altid haft hog för Siöfart, och til en dehl Saltsiöfiske, såsom redan föruht å sina ställen anfört är. Hwad beröm them kan tilläggas för mod och mans hierta uti Krig, kan skiönjas af hwad i senare tider händt. Framledne General-Lieutnant Gref Aschebergs Regemente, af hwilket hälften war indeld i Norre Halland, stod å högra flyglen uti fältslaget wid Helsingborg. Ehuru the ther icke råkade i mycken Eld, medan Danska Rytteriet, som war å fiendens wänstra flygel, icke giorde häftigt mohtstånd, hafwa the dock sedermehra wid Gadebusk haft bättre, och större tilfälle at wisa sin manlighet moht Rikets fiender. Men om någon wil tycka, at sådant beröm icke tilkommer Halländerna allena, utan och Wästgöthar och Smålänningar, som antogos til Ryttare wid samma Regemente, althenstund förr 1700 åhrs Krig war Landet ganska folckrikt, at ingen swårhet war få Ryttare, hwadan och ordspråket kom bland almogen, at en Ryttare och Räfskin gälde lika mycket; Lärer icke Halländska Folket kunna i så måtto betagas sit wähl förtienta beröm wid the Actioner, som thå warande General-Majoren Gref Adam Lejonhufwud uhtförde moht Ryssarna i Curland. Ty tijt blef skickat 1701. eller 2. thet första uhtskrefna manskapet, som gick utur Söder-Halland, hwilket bestod mäst af raska unga drängar, Sedermer när et helt Regemente wardt uprättadt af Hallandsk utskrifnings manskap, har thet likaledes wid Norska Fält-togen hållit sig kiäckt i synnerhet wid Canonaden å Strömstad, som Danske Ammiralen Tordenschiöld förehade.

Husbygnaden af almogen är nästan öfweralt lika, och mäst kringbygd. Å stugan är et enda fönster wetandes rät åt Söder, af hwilket the sig såsom en timesten betiena, och therefter måta morgon, middag och afton, och sina wiße timar at få sig mat. The förmögnare kunna jemte stugan hafwa et litet rum til Härbärge för främmande dock utan eldrum, hwar ock fönstren plåga sättias i wäggen.

Theras dagliga lefnad hwad mat och dryck widkommer kan wähl uti et magert Land icke wara öfwerflödigt, utan nog tarfligt.

Uti Klädebonad, och i husen beflita Folcket sig om Snyghet, och renlighet mehr, eller mindre, alt efter som Lands-ohrten är til, och the härtil kommit at wänja sig.

Cap. XXVII.

Om

Slutsatser, och anmärkningar i gemen öfwer föregående Städernas Beskrifningar, och theras Publiqva Handlingar.

Wid Städernas Beskrifningar har man wähl med al flit sökt at komma thet närmast mögligt warit, til theras första uphof. Men widare har man ej hint, än til hwad Konung Waldemars Jordbok gifwer anledning til, at the ther kallade mansioner synas warit ämne til the Städer, som sedermehr ther blifwit. Ty äldre Privilegium är icke funnit än hwad Halmstads Stad gifwit är, hwadan ock icke orimligt slutes thet något för, eller efter then tiden är begynt med Privilegiers utfärdande för Städerna. Ty hwad Chytr. Vejanus berättar om Kongsbacka, thes dubbla grafwar och wallar, tillika med then therwid liggande Klippan; paßar sig aldeles med Nybys belägenhet, och rudera; men när thenne Nyby Stad war yngre än Gamleby, hwarifrån then blifwit flyttad, såsom föruht nogsamt af Publiqva Handlingarna bewist är; kan ingenthera sägas wara så gammal, som förmenes. Wore Handlingar at tilgå, som uhtwiste när flytningen skiedt, blefwe om alt thetta säker underrättelse.

Widare är til märkandes, at efter Privilegierna, som uhtgofwes, har man warit omtänckt at sättia Städerna i någon skick genom Lag, och Politie-ordningar, såsom slutas kan af then Rätt, som sagder war i Annelöf åhr 1328. St. Margrete dag, öfwer hwilken rätt wore Byemän af Skåne. Ty här lära åhtminstone Skånska Städernas Borgerskap warit tilsammans at öfwerlägga, och besluta hwad Justitien och Politien widkom; hwilket när thet sedermer af Öfwerheten såsom Privilegier blifwit stadfäst, har förmodeligen warit grund, och början til Stads-Lag, som i samtel. Städerna kommit at införas, och wedertagas. Thetta bestyrckes af hwad pag. 129. talas om en Copia af en Bircke-rätt under Titul: **Dette er den rett mand kalder wor Bircke-rett; der i Lund er, och andre Kiöbsteder i Dannemark.** Således synes säkrast af Publiqva Handlingar, när the närmare pröfwas; både forna tilståndet, och hwad theruti warit godt, eller intet; hwilket när thet jämföres med senare tider, gifwer anledning til en och annan nyttighet, som theraf ledas kan. Häraf lärer hwar och en finna i hwad skiähligt syftemähl Städernas Publiqva Handlingar kommit här at införas, dock uti mögligsta korthet. Hwad nu sades lärer och bestyrckas af the anmärkningar, som härefter följa öfwer en och annan §. uti Städernas gemensamma Privilegier.

Härwid är besynnerligt hwad pag. 130 finnes uti Konung Christophers åhr 1443. til alla Kiöpstäder i Dannemark gifna Privilegiers 2. 3. 5. och 6. §§; ty thet uhtwisar, at mellan Städernes Borgerskap war lika som et slutit samband til at wärja sig, så almänt, som enskylt moht hwarjehanda öfwerwåld, och at hämna

na sig öfwer owänner. Ehuru wähl enighet uti inbördes skiählig hielpsamhet icke nogsamt kan berömmas, blir dock oförnekeligt, at Öfwerhetens tilbörliga Lags- och Råts skipande uti slika mähl måtte komma å sido, enär frihet lämnades at skaffa sig sielfwom rätt. Är therföre märkwärdigt, at sådant blifwit af Konungen gillat genom thes uhtfärdade Privilegier. Åhtminstone uhtwisar alt thetta, at swag, eller alsingen synnerlig inrätning thå måst hafwa warit til med Lagsökning, och Domförande.

Bättre grund har hwad uti 4. och 7. §. stadgas om Bymäns, thet är Borgarnes, inbördes hielpsamhet, och om osämjas dämpande them emellan genom förlikningar, och thet alt wid straff, om någon wore moht sin Med-borgare härutinnan owillig, eller satte sig moht tilbuden förlikning, ty thå måste så then ene, som andre rymma Staden, och mista sin Borgare-rätt.

Ganska märkwärdigt är, at the Gamle wetat anlägga så god, och fast grund til sina Städers bestånd, och theras Borgerskaps så gemensamma, som enskylta wählfärd genom samdräckt, och enighet, at som widare lärer wisas, the giordt goda Förordningar til at förtaga aldraminsta orsak, och tilfälle til inbördes mißämja och twedräckt, hwaraf inbördes hat, afwund, förföljelse kunde upkomma them til ödelägning. The hafwa rätteligen betänckt, och förstådt hwad stor styrka är uti sämja, och enighet til hwars och ens wählstånd, och huru snart thet kan förändras til allas förderf, och olyckor genom twedräckt och Parti, hwilke äro the argaste, och swåraste fiender menniskian har at wärja sig före, om hon annars wil främja sin egen sanskyldiga wälfärd. Thetta är en så oryggelig sanning, at ingen then samma bestrida kan, såsom sielfwa sunda förnuftet thet dageligen måste föreställa, utom hwad alla tiders förfarenhet nogsamt therom witnar, så at icke här af nöden är til widare bewis anföra härliga bewekande skiähl, som til öfwerflöd förekomma uti äldre, och senare tiders Lärda Mäns skrifter.

Men någon kunde inwända, at ehuru goda theßa Förordningar kunna wara, synas the dock något hårda therutinnan, at man nödgas hielpa sin nödstälta Med-borgare, och at man ofta kunde twingas til en förlikning, som woro enom skadelig, ther likwähl thetta senare icke hände, om twistiga mählet ståltes under Domarens laga afgiörande. Skulle icke enom therigenom betagas hwad förmån han af naturliga Lagen äger at råda sig sielfwan aldrabäst, och undgå then olägenheten at så plat ställas under andras godtyckio, eller förplicktas til theras understöd, som torde sielfwe warit öfwerdådigt wållande til then nöd, och trångmähl, hwarutur the behöfde hielp och rådning? i gemen kunna theßa inwänningar icke wara skiähliga uti en Stad, hwar omtalte Lag redan införd, och wedertagen är. Ty med thet samma någon blifwer ther Borgare, underkastar han sig hwad Lag, och sedwänja ther hållas. Thet stod ju uti hans fria wahl, at icke begifwa sig uti thet Borgare-samfundet, hwars Lag han icke wille undergå. Men är han inkommen, och icke wil följa Stadsens Lag och sedwänjo, är aldeles rätt och skiähligt, at han rymme thå Staden, på thet han icke med sin ohörighet må upwäcka hos the öfriga Borgare förargelse til slik olydna, som thå lätteligen kunde taga öfwerhand, så at grundwalarne til Stadsens wählstånd kommo therinigeom at rifwas, och förswagas.

At hielpsamhet uti Med-borgarnes nöd, och trångmähl skulle falla någrom beswärlig, kan så mycket mindre skiähligen föregifwas, som man thertil är förplichtad efter sielfwa naturliga Lagen, och thet äfwen i hänseende til wårt egit gagn. Menniskiorne äro ju aldrig säkre för hwarjehanda åkommande olyckor, och swåra händelser, at then som i dag begår sig wähl, kan i morgon falla i nöd. Then som nu androm hielp i slika olycks tilfällen försakar, then gör sig och owärdig til andras hielpsamhet, enär then samma kunde behöfwas. The som af öfwerdåd äro wållande til åkommen nöd, och trångmähl, böre helre få sit wählförtienta straff til bättring, om then således winnas kunde; än widare hielp: å widrig händelse blefwe han wißerligen såsom en skadelig Med-borgare, äfwen drifwen på Porten.

Hwad för öfrigt kan sägas å stadgan om förlikningar, lärer utan twifwel allenast röra straffet, som kanske synes för hårdt å then, som förlikningsmännen icke

wille höra. Ty aldrig skulle man tro någon wore så enträten, at han ju heller i godo önskar få afgiordt, hwad han med andra hade utestående, än låtat komma under rättegång, medan en sådan rögde thermed en dum ilskhet at oträngt föra både sig sielfwan, och sin wederdelo-man på al then widlyftiga kostnad, sinnes oro och tidsspillan, som följa wid rättegång, och thet ofta för en sak, som til sit rätta wärde alsintet theremoht swara kan, ehönt han then samma wid domstolen wunno. Så i förledna, som nu warande tider finnas beklageligen nog många, som genom slik ilfundig rättegång ömsom sat sig med the sina uti uselt nödställt tilstånd, utan at then som saken änteligen wunnit, fådt therwid någon besynnerlig fördehl at skryta af. Thet torde gå honom, såsom thet hände twå wandrings-män, hwilke å wägen funno en Ostra, om hwilkens delande them emellan yppades en häftig träta, så at folk, som foro samma wäg, stadnade therwid, och Justicen nödgades träda fram til at skilja them åht lagligen. Thetta skedde snart, ty när hon öpnat Oster-skalen, lades thessa å wigt-skålarna, som höllo jämt woht hwarandra. Domen föll ock therefter, at the hwar för sig finge sin skahl, men Justicen behölt sielfwa Ostran, såsom Boileau inför uti sin II. Epitre à M. l' Abbé des Roches. Ehuru wähl thetta är blott Fabel, wises dock thermed hwad sant är, at genom långwarig rättegångs kostnad, tidspillan med flera therwid hängande olägenheter, esom oftast förswinner thet, som träta n egenteligen gäller om, så at blotta skahlen, thet är litet mera än intet, öfwerblifwer. Til at nu förekomma hwad trångmåhl och närings-lös fattigdom bland Borgarna härigenom kunde förorsakas, finnes handgripeligen hwad nytta en sådan stadga med sig för er. Och om någon wore så öfwerdådig, högfärdig, dumilsker och giriger, at han icke wille finna sig wid thet som förlikningen medgaf, skedde honom ingen orätt, utan rätmätig medfart efter förtienſten, om han kom at mista sin Borgare-rätt, på thet han icke mätte lämna androm skadeligt efterdöme til trätogirighet: hwilket skulle såsom alt annat smittosamt ondt, lätteligen fastna, och få öfwerhand hos meniga Borgerskapet: Ty efterdömen hålst uti hwad ondt, och fördärfligt är, skadna aldrig hwar the aldraförst yppas.

War altså ganska angelägit at hålla alfwarsam hand öfwer en så nyttig Lag. Ty utom then skada, och saknad Borgarna kunde genom Rättegång tima å ägendom, och näring, war än et wärre ondt, som gemenligen härwid plägar aflas, nemligen owänskap, och bitterhet, som af en sådan liten gnista kunde emellan them utbrista til en förderflig oenighets eld, som räkte å ömse sidor så länge the lefde, i synnerhet om the, emellan hwilka trätan upkom, wore i Staden något myndige, hade mycken släckt, och wänner. Thå blefwe mellan them, som sades, nästan ewärdeligt krig. Härpå finnas många ymkeliga exempel uti the Grekers Städer, som wore små Republiqver, och såsom i wår tid Fri-Städer. Af ganska ringa orsaker upkom ther osämja, som alt mehr och mehr tiltog så wida, at the och wåldsamligen anföllo hwarandra til lif, och ägendom, och lyckades omsider så, at Staden therigenom kom under främmandes hårda wälde, eller ock blef omsider i grund förstörd. Nu ehuru wähl uppenbart wåld moht hwarandra icke kan yppas uti Städer, som hafwa gemensam Öfwerhet, genom hwilkens macht sådant hämmas kan; bör man dock såsom uti en spegel, se hwad stort förderf af inbördes split, twedrägt och parti kan upkomma, och thet af ganska liten orsak, hwarföre och therwid al försigtig warsamhet är aldeles nödwändig. Ty om som sades, twedrägt och partier uti Städer upkomma, kan wähl icke något skie wåldsamligen dock mycket olagligt, och thet ofta på så konstigt, och listigt wijs, at then som lider, wet hwarken hwadan thet kommer, eller huru thet må genom Lag hjelpas. Hwar osämja och bitterhet taga hos Borgarna öfwerhanden, ther tänckes fast mehra på at heller stjelpa, än hielpa hwad gemensamt wore gagneligt. Then enas wåhlmågo blir thå then andras plägo, och intet gläder them mehr än hwars andras olycka, nöd och undergång. Ther uhtgår al skiählig, och förnuftig åtancka til at främja gemensam wåhlmågo, hwarwid eljest kunde blifwa så almänt, som enskylt sanskylligt nöje, och en rät menniskelig god fägnad. Thå warda ögonen af onkan förblindade, hwilke eljest af skiählig hielpsamhet plåga öpnas til at finna åhtkilliga goda närings plogar, som hwar

för

kunde drifwa sig til förkofran både utan förtryck och andras förfång. Hwar så tilstår, ther kan en Stad icke annat än uphielpas, och otroligen sättias i wählmågo, och godt närings-stånd. Thetta är nu korteligen, och långt mindre än hwad härom sägas kunde, anfördt til at wisa, huru the gamle sökt öka sämja, och enighet, i thet alla tilfällen til split och twedräckt utestängdes, enär the strax skilde sig wid en medborgare, som af träto-lusta lät sig så förblinda, at han icke följa wille hwad til thes sanna wählfärd lända kunde. Om alla emellan Borgare, eller andra Personer igemen upkommande twistigheter således skulle ställas under goda män, innan the drogos til domstol, torde mycket kunna afstadna utan Rättegång, så framt the twistande Parter sig eljest finna wille uti thet, som skähligheten närmast woxe.

Thet som pag. 132. §. 53. stadgas om dobbel, eller annat spel, hwarwid om en Bymans Son tappade mer än en skil., thå skulle then, som winner, ej mehr behålla än 1 öre penningar, och om någon blefwe ihiäl slagen i dobbel, skulle han jordas under galgen af then honom ihiäl slog, och gifwa lif för lif; synes förtiena någon anmärkning. Orsaken til sådan Lag synes förnämligast warit thenna, at skadelig lusta til dobbel måtte i tid förekommas, som altid wåxer, och tiltager hos then, som therwid är lyckelig, utan at betäncka thet han ock lätteligen å lika sät kan blifwa olyckelig, och förlora både winst, och sin öfriga ägendom, såsom af dagelig förfarenhet exempel härpå nog finnas. Sådant öfwerdåd är så mycket skadeligare hos Borgare, som the bättre böra nyttia både tid, och hwad medel the äga til god förkofran å säkrare sät; än ställa thet alt på wåg-spel. Therföre war wähl säkraste hielpemedlet, at then som wunnit, icke fick behålla theraf mehr än en del. Huru stor thenna warit är swårt at utsättia, när inga Handlingar äro til hands, som uhtmärka Danska skillingens wärde i Konung Christophers tid. Imedlertid tycks at en skilling lärer bestått af 3 öre, och thå wore thet allenast $\frac{1}{5}$ af winsten. Et öre måste ock å then tiden warit til sin halt långt mehr än nu, emedan af nämda Publiqva Handlingar fins, at icke mehr än 1 öre skulle gifwas wid inträde uti något Embete. Annars ser man klarligen huru the gamle ansedt dobbel i gemen, när then som therwid giorde dråp måste ohyggeligen jorda then dräpna. Samma nesliga jordande lärer och ofelbart efter döds-straffet öfwergådt honom, som måste gifwa lif för lif.

Mångom lärer i hänseende til wåra tider förekomma ganska besynnerligt, hwad pag. 133. §. 79. stadgas om them, som funnos utom husen å gatan, sedan Klockan slagit 9 om aftonen. Men när the tiders lefnads-sät anses, lärer en sådan Förordning icke finnas aldeles onyttig. Å the tider, såsom ock til en dehl än torde wara brukeligt å några ställen, wore Folket bitida uppe klockan 4 a 5 om morgonen; the åto middag kl. 10. a 11 och afton måltid hölls kl. 5 a 6, hwarefter alle gingo til sängs kl. 8 a 9. Om någon therefter fans på gatan, såsom thet thå war aldeles owanligt, kunde thet icke annat än förorsaka misstancka, och therföre måste han dagen therefter göra therom besked.

Sådant dageligt lefnads-sät uhtmärker eljest, at the gamle nyttiat tiden efter naturlig ordning, i thet natt blef natt, thet är til menniskians hwila; och dag til syssla och arbete; hwarigenom både hälsa, och qwickhet kunde icke annat än ökas, och stärkas. Med tiden, som snart, och lätteligen til onytta kan förslösas, hwilken saknad then aldraflitigaste menniska aldrig kan återwinna; hushållades thå ganska försichtigt. Enär nogare öfwerwäknes, hwad mycket nyttigt arbete wid en sådan tidens indelning kunde förrättas, kan lätteligen slutas, huru stor dagelig tids-spillan blir för en menniskia, när hon then ädla tiden utom thes naturliga ordning antingen misbrukar, eller wårdslöser. Thes utom war wid en sådan ordning then nyttan, at intet förbud behöfdes til at hålla Folket från källare, och krogar sent om qwällarna, när the giorde thet sielfmante efter nu sagda lefnads-ordning. Härigenom förtogs och mycken oskick med tilfälle til allahanda liderlighet hos meniga Folket, och kunde äfwen thå ganska lätt hållas jämn, och god hus-disciplin med Tiänst-folket, när the woro så aldeles wahne wid, at sofwa, och stiga up i rättan tid, och icke efter egit behag fingo löpa uht om nätterna til at söka sig förderfligt sälskap. Men här kan frågas om med theras Gästebud, såsom wid Bröloper och andra tilfällen, alt sådant kunde

noga efterlefwas? Hwarpå finnes lätteligen swar, at i the tider sällan wore andre Gästebud, än wid Bröllop, Barndop ꝛc. The begyntes wid wanliga måhltids tider, så at äfwen inom rätta tiden samqwämen kunde slutas, och the mehrendels finge hålla sig wid then goda seden, at nyttia natten efter som then warit skickad til från thes första begynnelse.

Hwad pag. 134. fins uti 13. och 14. §. om öhl-säljandet behöfwer någon anmärkning. Förfarenheten wisar, at meniga Folket gierna söker nährings af krögande, men at the förnämare Borgare skulle hafwa frihet til öhl-säljande lärer theraf kommit, at med Tyskt öhl drefs thå mycken handel, som nog röijer Folckets fåkunnoghet å the tider. Ty om the hade något bättre betänckt sig, skulle the kunnat spara sina penningar, och haft i thet ställe godt öhl hema brygdt, om the sig therom welat befliita. Men the wore så insöfde uti Hanse-Städernas handel, at the icke märka kunde, huru the så wid öhl-som många andra slika säkers handel, blefwo med tiden uhtmärglade. Här sades, at menige Folket mycket slår sig på krögande, hwilket kan icke annat än gifwa tilfälle til mycken oskicklig, och förderflig lefnad. Therföre är wähl aldeles angelägit, at krog-inrätningar blifwa efter Stadsens rätta nödtorft. Ty hwar thetta icke tages i behörig acht, ther kan en sådan Stad med rätta liknas wid et wanskapligt odiur, som har längt större swalg och strupa, än thes kropp fordrar, och i sanning kan sägas, at then til god förkofran, och wählmågo måtte omsider warda watnsiuk.

Å samma pag. §. 37, 38, 39. fins stadga moht öfwerflöd wid Bröllop, Barndop och Jordefärd. Efter wåra tider kan then wara nog dryg, helst wid Bröllop. Men når noga öfwerräknes, blifwer then icke odrägelig. Ty hwad matredningen åtkade, war ymnigt til fångs, och uhtländska köstsamma winer, med mehr, som i senare tider upkommit, icke wore i bruk. Thertilmed kunde thet för them icke falla så aldeles köstsamt, når dagelig besparing war uti theras lefnad, therigenom at utom sådana tilfällen wore inge Gästebud, eller köstsamme samqwämen, utan wid Juhl och andra Högtider, thå någon kunde biuda til sig wänner och Slächt. Dageligt Gäste-besök war icke i bruk, medan hwar och en uti hwardags kläder blef hema wid sina hus-syßlor. Inga så kallade piqvenicker wiste man af. Wähl höllos en gång om åhret forna Maij-gillen, ther the som blifwit Maij-Grefwar och Grefwinnor thet ena åhret, med sådant gille skulle lösa sig, och lemna Maji-krantsen åht them, som åhret therpå följande skulle giöra thet samma. Men thet skiedde alt med wähl försedda matkorgar, och flaskefoder heman ifrån, så at the morgonen therpå icke behöfde fruckta för stora Tracteur-räkningar, som uttömde å en gång hwad kanske i en hel weka influtit i Cassan.

Hwad här föruht anmärkt är, om the gamlas försichtiga inrätning til at qwäfja hwad split, och oenighet Borgerskapet emellan kunde förorsakas genom Rättegång; besannas än widare af thet, som pag. 135. §. 55. 56. stadgas, at ingen Borgare skulle gifwa then andra sit wärjes-mähl at tala för sig i någon sak, wid 40 marks böter, och öknamn af Fladföring, hwilket än widare finnes uti följande §, med förbud, at gifwa sin sak uti någon wäldsmans händer. Flad-eller Fled-föring war et förachteligt öknamn, och betyder så mycket, som then ther för födan gifwer sig androm under wäld, lika som lifegen: hwilket närmare förklaras uti Gloss. Jurid. Dan. Norveg. sålunda: Fledföring; *latine Dedititius*, är then som gifwer, och updrager sig en annan med al sin egendom förmedelst åhrligt och nödtorftigt uppehålle, til at blifwa al sin lifstid under thes beskydd. Then som lät Fledföra sig, skulle giöras å Tinget, och ther först lagbiuda sig, och sina pengar åht then honom ärfwa skulle. Then som war gift, fick sig ej Fledföra, utan Hustrun giorde thet samma tillika med Mannen. Fledföringar fingo ej heller winna uti någon Rättegång, eller hafwa efter Lag något at handla med andra. Them wardt ej heller tillåtit förmynderskap, medan the icke wore sine egne, med mehra, som ther läsas kan. Med wäldsman förstås then, som wid någon beställning har at biuda, och befalla å Embetes wägnar. Enär som nu sades hwar och en måste uhtföra sin sak, war til förmodandes then lättare slutas kunde, sedan thes sammanhang enfaldigt wijs för domaren kommit at framställas, än om then skulle gifwas androm i händer; Thetta tyckte på wist sät röra Borgerliga friheten, thå någon i så måtto stälte sig under en annans godtyckio, som icke altid torde leda sin man å genaste och bästa wägen, utan kan hända efter enskylta affsichter. Ganska likt är, at å then tiden icke warit synnerligt förtroende til Advocaturen, genom hwilken rättegångs mähl icke allenast kunde räka i onödig widlyftighet, domwillo med mehra, utan ock the sökande kommo genom stor kostnad at förspilla sina medel. Sådan eftertancka war icke oskiählig. Ty når Advocaturen rätteligen drifwes, thet är, når både förstånd, alfwarsam hog och wilja är til at weta Lagen, och alla sanskylliga domskiähl

så

så moht som med efter sakens rätta beskaffenhet, them oskyldigom til hielp; blir then ganska nyttig wid mörka, inweklade och widlyftiga twistemåhl, i synnerhet hwarwid Rättegången är en hop formaliteter, genom hwilkas försummande man ofta tapar en rätmätig sak. Men hwar mycken fåkunnoghet är uti thet, som nu sades, tillika med snålhet på slem winning; ther är sådant Folk ganska skadeligt. Ty the enfaldige kunna thå snart snärjas, och fångas uti mycken onödig rättegång them til förderfwelig tidsspillo, och omsider mycken kostnad med mehra. Emot sådana Personer, såsom högstskadeliga uti Republiqven uhtwisa så äldre, som senare tiders Historier, at åhtskilliga alfwarsamma Förordningar blifwit giorda. At ingen wäldsman skulle många sig uti twistemåhl Borgarna emellan, har icke warit onyttigt. Ty utom thet fahra wore, at domen efter hans tycke kunde jänckas; war ej heller olikt, at åfwen å andra sidan kunde komma moht honom lika myndig man, thå ämne, och uphof blefwe til twedrägt, när til the sakdelande, som kommo under hufwudmän, sig utan twifwel wänner, och slächt moht hwarandra sig sålla skulle: hwaraf intet godt följde. Hwad widare uti the Publiqva Handlingar wore at märka, thet alt får sparas til tid och ställe, hwarom the gamlas Politiewäsende kommer at handlas. Huru aldeles til et Lands upodlan nödwändigt är, at thes Städer tillika jämt uparbetas uti nähring, och folkrikt tilstånd, thet slutes lätteligen häraf, at landets tilwärkningar, och frukter icke å andra wägar med någon förbehl rät kunde nyttias, hwarigenom och Landbruket uti många härliga nyttigheter nödwändigt måste taga af. Om nu efter mantals längderna Städernas Inwånare räknas moht Landsens Inbyggare, lärer finnas the förre wara til antahlet falt för ringa moht the senare. Theße efter Konung Waldemars Jordebok kunna wähl sättias å then tiden til 9000 matlag. Thenna Summan tages nu såsom för wåra tider, thå här borde åhtminstone wara en trediedel, eller 3000 matlag i Städerna; nemligen 2000 i Stapel- och öfriga tredie delen i the smärre Städerna, hwilket antahl ther kunde wähl begå sig wid åhtstilliga nährings medel. Thetta torde wid första påseendet förekomma mångom omögligt; men om alt hwad uti en Stad, så mindre som större, kan bärga sig, närmare öfwerses, funnes thenna uhträkningen utan twifwel icke aldeles utan grund: Hwilket kommer närmare at öfwerwägas, hwaresr om Städers anlägning och upkomst handlas. Imedlertid är och blir thetta wist, at et Lands och Rikes styrcka och wähl mågo ganska mycket uphielpes genom Folkrika och Handels-starka Städer, enär öfwerräknes, huru inkomsterne förökas utom Personliga uhtskylder, genom Tullar, Accis med mehra, alt efter som Folk med tilwärkningar, och handteringar wäxa til genom goda inrätningar. Märkeligt är, at Borgmästare och Råds tillika med mindre Stads-betienters löningar skulle tagas af sådana Städerna tillagda Fonder, som ökas, och minskas alt efter som Städernes tilstånd förkofres, eller förwärres. Genom Borgmästare och Råds försichtighet, och flit har warit, och än är förhopning om sika Fonders förökande Städerna til upkomst, althenstund theras egne wilkor och inkomster med thet samma komma i god tilwäxt, såsom nu nämda Fonders beskaffenhet uhtwisar, nemligen Tolag, Hamn- Bro- Mätare och Wägar penningar, andehlen af Accis, utom hwad wid arf skiften falla kan. Ty ju Folkrikare, handels och närings-starkare Staden blifwer, ju större warder och indrägten. Men twert om måste then minskas årligen, hwar något saknas wid Stadsens förkofran. Men ofta förefaller mycket, som gör goda inrätningar ogörliga genom olika omständigheter så wid tider, som Folkets seder ꝛc. Men therföre blir thet icke aldeles omögligt: hwad brister uti et, thet plägar med annat kunna botas; och hwad genom oskick förfallit, sättes ofta i bättre ständ, skiönt thet utaf grunden å nyo måste upresas efter then anledning, som god Politie gifwer wid handen. Hwad nytta eljest kan wara af mycken, och arbetsam almoge å Landet, thet samma tycks och böra förwäntas af manstarkt Borgerskap i en Stad. Ty wid nyckter, och arbetsam lefnad kunna många slags Inwånare wähl bärga sig uti en Stad tilsammans, såsom Arbets-karlar, Åkare, Fiskare, Siömän, allehanda handtwärkare, utom mindre och större handlande. God lägenhet til sådant ringare Borgerskap synes kunna yppas i Halländska Städerna, til at ther å dubbelt sät nähra sig; Mannen wid sin handtering, och Hustrurne med sina Döttrar genom ylle- och lin wäfnad, såsom wid Landbruket. Således blef och tilfälle för ungt ringare Folk at gifta, och föda sig, och the sina, hwilket i alla tider för Land och Rike blifwit skattadt för högst-nyttigt. Therigenom skulle ock ungt Folk hållas hema i Landet, och icke så många Siöfarande saknas, som blifwa utrikes boende; utan fast mehr efter goda resor söka sit Fädernesland, hwar the funno Hustru och Barn wähl mående. Men här kan inwändas, hwad gagn skulle wähl blifwa at upfylla en Stad med Borgare af ringare ständ, hwilke icke altid kunde hållas i rät stick? Sant är, at ofta så händer, men kan mehrendels förekommas genom god Politie, så the altid uhtgalras, som antingen äro, eller blifwa odugelige uti et Borgare Samfund. Gemenligen plägar alt för hård medfart, och förtryck wara wällande til fattigdom och nährings nöd, hwarigenom mängen ofta faller på thet, som aldraminst gagnar, hwartil han eljest föruht haft alsingen hog, eller böjelse. Såsom för efterdöme, när någon warder uhtöfwer nähring, och förmågo med uhtlagor betungad, måste then samma ofelbart blifwa så nödställd, at han råkar aldeles både i råd- och nährings-willo.

En skälig jämkning wid skattsättiandet kan therföre ganska mycket förfrämja et Borgerskaps wähl mågo uti Städerna. Ther i orten, åhtminstone i Halmstad, uträknas hwad uhtlagor,

som af Borgerskapet uhtgiöras til Stadsens Contribution, och thes andra enskylta tarfwor efter wist antahl Skatpenningar.

Theßa Summor slås tilsammans, och fördelas å hwarje Skattpenning, så at then ofta gåller mehr, eller mindre, hwarunder icke beräknas Personlige, eller andre påbudne Cronoutskylder efter Kongl. kundgörelser. Borgerskapet Taxeras efter förmögenhet til flera, eller mindre Skatpenningar, så at ingen kommer at stå för mindre lån 1. Hwad fördehl skulle thå icke blifwa af några 100:de ringare Borgare uti en Stad, som genom tilbörlig nährings-flit kunde understödia Stadsens gemensamma Tunga, hwilken bifwer thå mindre, alt som flere finnas, hwilke then måste draga?

Enär nu af föregående nogsamt skönjes, huru Borgerskap genom skattens åsättande både kan hielpas, och stielpas, följer och thetta, at genom sådhlig hielpsamhet wid Skatsätningar skulle näpligen någon, som sig annars sielf hielpa wille, råka i sådant trångmåhl, at han ju therutur genom lindring i Skatter räddas kunde. Borgare så högre, som lägre böra anses uti en Stad, såsom mehr, eller mindre nyttiga telningar, och stammar, hwilke alle skola hägnas til fruktbärande, hwar efter sit ämne, så at altid wid någons uhtdående telningar äro til at fylla thes rum. Theraf bör slutas, huru granlagad the omyndigas arf, och egendom måste wårdas undan ulfwe-munnar, som upåta hwad wid myndige åhren borde wara theras understöd til något nyttigt nährings-medel. Therigenom gafs them lägenhet, at blifwa, och bo å födsle orten, och nyttige Borgare skulle alt jämt af Borgare ymnigt aflas. Ehuru nu sådan uhträkning ofta slår fel af orsak, at Barn icke altid följa sina Förfäders goda efterdömen til thet som godt, och nyttigt wore, utan göra sig sielfwa thertil odugliga; blir dock thetta sant, när orsaken närmare eftertänckes, at godt upfostrings-och lefnads sät ganska mycket kunna afwärja sådan wahnart. Ty hwad grund, som hos ungdomen läggas kan uti dygd, och nyttiga Wetenskaper, kan icke bestå utan Hus-Disciplin, och dagelig alfwarsam lefnad. Enär altid för ögonen spelar yppighet, wällust, fåfänga med mehra, ther kan, helst i yngre åhren, menniskan lätteligen afwänjas från dygd til al slags dårskaper, besynnerligen när dygd och wet wid dagelig lefnad råka uti förakt, och the flästas åhtlöje. Therföre behöfwes häremot goda efterdömen, och jämn alfwarsam Borgerlig lefnad, ther man efter stånd och ämne skickeligen hushåller. The gamle hafwa thetta ganska noga i acht tagit, hwadan ock kommit hwad gemenligen såges: lefwa Borgerligen. Hwar man följer samma Regel, ther, såsom å många ohrter än i dag förmärkes, begår man sig icke illa. Men hwar yppig lefnad upkommer, och finner rum, ther fastnar mången, som öfwer råd och ämne äpar efter, så djupt i widlyftighet, at han aldrig förmår arbeta sig ther utur.

Hwad nu uti föregående Beskrifningar är samlat; Land och Städer til förbättring, kan såsom ett swagt utkast liknas wid the mycket späda, och knapt synliga afdelningar på ett träds wäsendliga delar, som genom Microscoper skönjas uti frukt kärnor. Huru härmed är, kan dock icke något blifwa theraf, om thet icke sås, och kommer at wäxa up til naturlig högd och widd. Men härwid måste wara god wård, at thet icke i första wäxten förtrampas, eller til thes förderf qwistas, långt mindre af omild hand plat afhugges. En wijs hedning säger: Omnes omnium caritates Patria complectitur, Fädernes landet omfattar al then kärlek man bör hafwa för alt annat. Ehwar sådant rätteligen betänckes, ther blifwer idel lust, och kärlek wid arbete til Fädernes landets almänna bästa, hwarutinnan hwar och en til enskylt wählmågo åfwen får åga sin goda dehl. Men om them, som äro annorlunda hogade säges theremot: Miserrimus, cui Patriæ salus & Dignitas posterior suæ Dominationi & Domesticis curis fuit. Then är then aldra uslaste, som för wälds öfwande, och enskylta nyttigheter eftersätter Fädernes landets wählfärd och wärdighet.

Rätmätig orsak til olycko öfwer en sådan blir blott hans öfwerdådiga lusta til sitt egennytto, som förderfwar hwad både almån och enskylt wählmågo främja kan, och för sin dehl beröswar sit Fädernes land then för-nän och heder, som han efter Guds, och Naturens Lag war skyldig til at befordra efter ytterste förmögo.